ประมวลสนธิสัญญา

อนุสัญญา ความตกลง บันทึกความเข้าใจ
และแผนที่ ระหว่างสยามประเทศไทย
กับประเทศอาเซียนเพื่อนบ้าน:
กัมพูชา – ลาว – พม่า – มาเลเซีย

1

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Charnvit Kasetsiri

ประมวลสนธิสัญญา
อนุสัญญา ความตกลง บันทึกความเข้าใจ และแผนที่ ระหว่างสยามประเทศไทย
กับประเทศอาเซียนเพื่อนบ้าน : กัมพูชา-ลาว-พม่า-มาเลเซีย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ / Charnvit Kasetsiri

กองบรรณาธิการ และจัดการ : *ชาญวิทย์ เกษตรศิริ / พิภพ อุดร / ศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี / อานันท์ บัวแสงธรรม / กิตสุนี รุจิชานันทกุล / สุริยาพร โสกันต์ / ฉัตรศิริ เพียรพยุห์เขตต์ / พยงค์ ทับสกุล*

พิมพ์ครั้งแรก : มกราคม 2554
จำนวนพิมพ์ : 3,000 เล่ม
ออกแบบปกและรูปเล่ม : DREAM CATCHER GRAPHIC CO., LTD.
Tel. 0 2455 3932, 0 2455 3995

ISBN : 978-616-7202-19-8

จัดพิมพ์โดย *มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*
The Foundation for The Promotion of Social Science and Humanities Textbooks Project
413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700
โทร/โทรสาร 0 2433 8713
413/38 Arun-amarin Road, Bangkoknoi, Bangkok, Siam 10700
Tel./Fax. 0 2433 8713
http://www.textbooksproject.com

ผลงานค้นคว้าและวิจัยทางวิชาการชุด
“เขตแดนของเรา-เพื่อนบ้านอาเซียนของเรา” นี้
ถือเป็นความคิดเห็นและบทวิเคราะห์ส่วนบุคคลของผู้วิจัยแต่ละท่าน

สารบัญ
Contents

คำนำ (Introduction) (4)

ภาคหนึ่ง (Part One)

รายชื่อสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง และบันทึกความเข้าใจ 2
(List of Treaties, Conventions, Agreements and Memorandum of Understanding : MOU)

คำอธิบายและต้นฉบับสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง และบันทึกความเข้าใจ 8
(Commentaries and Texts of Treaties, Conventions, Agreements and Memorandum of Understanding : MOU)

ภาคสอง (Part Two)

แผนที่ “สยามประเทศไทย” สมัยรัตนโกสินทร์ 245
(Maps of Siam and Thailand: Bangkok Period)

บรรณานุกรมคัดสรร (Blibiograhpy) 320

คำนำ

ประมวลสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง บันทึกความเข้าใจ และแผนที่
ระหว่างสยามประเทศไทย กับประเทศอาเซียนเพื่อนบ้าน: กัมพูชา-ลาว-พม่า-มาเลเซีย

Collected Treaties-Conventions-Agreements-Memorandum of Understanding and Maps
Between Siam/Thailand-Cambodia-Laos-Burma-Malaysia

หนังสือ “ประมวลสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง บันทึกความเข้าใจ และแผนที่ ระหว่างสยามประเทศไทยกับประเทศอาเซียนเพื่อนบ้าน: กัมพูชา-ลาว-พม่า-มาเลเซีย” เล่มนี้ รวบรวมขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในโครงการศึกษาและวิจัยเรื่อง “เขตแดนของเรา-เพื่อนบ้านอาเซียนของเรา” (Our Boundaries-Our ASEAN Neighbors) หรือที่มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “โครงการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่สาธารณชนเรื่องเขตแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารคดี การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการฝึกอบรม” ซึ่งมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนตลอดจนสถาบันการศึกษาต่างๆ การดำเนินงานเริ่มจากกลางปี พ.ศ. 2553 (ค.ศ. 2010) ถึงต้นปี พ.ศ. 2554 (ค.ศ. 2011)

โครงการดังกล่าวนี้ มีหลักการและเหตุผล คือ ในปัจจุบัน ประชาชนทั่วไปได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานะ และปัญหาของเขตแดนระหว่างไทยของเรากับประเทศเพื่อนบ้าน จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและแตกต่างกันอย่างมาก ทั้งในด้านความถูกต้อง และความครบถ้วนของข้อมูล จนบางครั้งทำให้เกิดความสับสน ไม่แน่ใจ ไม่เข้าใจ รวมถึงอาจเกิดความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ไม่ครบถ้วนรอบด้าน และนำมาซึ่งความวิตกกังวลกับการสูญเสียดินแดนในเขตอธิปไตยของประเทศ รวมไปถึงการเกิดอคติต่อประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งส่งผลต่อเนื่องให้เกิดอุปสรรคต่อความก้าวหน้าในการดำเนินความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านในกรอบของ “อาเซียน”

ปัญหาสำคัญที่ตามมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ครบถ้วน รอบด้านดังกล่าว ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในหลายส่วน ที่พยายามกดดันการทำงานของภาครัฐและภาคเอกชนโดยปราศจากพื้นฐานความเข้าใจ การยอมรับข้อเท็จจริง และข้อกฎหมายที่ได้มีการดำเนินการมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และเมื่อสถานการณ์ดังกล่าวประสมกับความพยายามในการปลุกเร้า กระแสชาตินิยมโดยใช้ความรู้สึกเป็นปัจจัยในการชักนำ มากกว่าการใช้เหตุผลข้อเท็จจริง ก็ยิ่งทำให้สาธารณชนมีแนวโน้มที่จะเรียกร้อง และ/หรือดำเนินการไปในทิศทางที่อาจนำไปสู่การสร้างปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมถึงการสูญเสียผลประโยชน์ของประเทศชาติโดยรวม และมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศในสายตาของนานาอารยประเทศได้ในที่สุด

ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องปรามปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่มีแนวโน้มจะตามมาจากความเคลื่อนไหวที่ขาดความรู้ความเข้าใจในสถานะ และปัญหาเขตแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน มูลนิธิโครงการตำราฯ ร่วมกับหลายหน่วยงานดังกล่าวข้างต้น จึงมีดำริที่จะสร้าง และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับสถานะ และแนวทางการแก้ไขปัญหาเขตแดนระหว่างประเทศ ให้เกิดขึ้นกับสาธารณชนในวงกว้างในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และในมุมมองที่ปราศจากอคติ โดยตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ครบถ้วน และ

รอบด้านทั้งในทางกฎหมาย และประวัติศาสตร์ ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานด้านเขตแดนระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่องเท่านั้น หากแต่ยังจะเป็นการให้การศึกษาที่เหมาะสมแก่ประชาชนทั่วประเทศ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจที่ดีระหว่างกัน และสานต่อความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในกรอบของอาเซียนต่อไปในอนาคต

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ในฐานะองค์กรทางวิชาการที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2509 (ค.ศ. 1966) โดยศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นหน่วยงานที่ไม่ประสงค์จะแสวงหากำไรที่ได้ผลิตหนังสือ สื่อ ตลอดจนกิจกรรมวิชาการ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านอุษาคเนย์ และอาเซียนอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด จึงได้ดำเนินการเป็นหน่วยงานวิชาการที่รับผิดชอบในโครงการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่สาธารณชนเรื่องเขตแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของโครงการฯ นี้ คือ

1. เพื่อผลิตงานวิชาการในรูปแบบที่เข้าใจง่ายที่ตั้งอยู่บนข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วนเกี่ยวกับสถานะและแนวทางการแก้ไขปัญหา เขตแดนระหว่างไทย กับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งกรณีศึกษาที่น่าสนใจของประเทศต่างๆ ที่มีเขตแดนติดต่อกัน ทั้งในทวีปเอเชียและทวีปยุโรป โดยครอบคลุมตัวอย่างทั้งที่ประสบความสำเร็จ และล้มเหลวในการแก้ปัญหา

2. เพื่อนำผลงานวิชาการที่ผลิตขึ้นเผยแพร่ผ่านสื่อ และกิจกรรมที่สามารถเข้าถึงสาธารณชนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิผลเพื่อจัดฝึกอบรมในการสร้างความรู้ความเข้าใจจากผลงานวิชาการที่ผลิตขึ้นให้กับบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้สามารถไปขยายผลต่อแก่เยาวชนผ่านสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ

3. เพื่อตอกย้ำภาพลักษณ์ที่ดี และสร้างความตื่นตัวถึงบทบาทการดำเนินงานของภาครัฐและเอกชนกับสถาบันการศึกษา ในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านให้กับสาธารณชนผ่านกิจกรรมต่างๆ ข้างต้น

ขอบเขตการดำเนินงานของเราในครั้งนี้ ครอบคลุมการผลิตผลงานวิชาการ ซึ่งส่วนหนึ่งจะเป็นหนังสือและสิ่งพิมพ์ (และยังมีอีกส่วนหนึ่งที่เป็นสื่อสารคดี หรือวีซีดี ซึ่งมี อดิศักดิ์ ศรีสม และสมฤทธิ์ ลือชัย รับผิดชอบจัดทำนั้น) ก็เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านสถานะ และแนวทางการแก้ไขปัญหาเขตแดนระหว่างประเทศ จำนวน 6 เรื่องหลัก คือ

1. ประมวลสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง บันทึกความเข้าใจ และแผนที่ ระหว่างสยามประเทศไทยกับประเทศอาเซียนเพื่อนบ้าน: กัมพูชา-ลาว-พม่า-มาเลเซีย (Collected Treaties-Conventions-Agreements-Memorandum of Understanding and Maps Between Siam/Thailand-Cambodia-Laos-Burma-Malaysia) โดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

2. ศาลโลก-ศาลประจำอนุญาโตตุลาการ กับข้อพิพาทระหว่างประเทศ (International Court of Justice-Permanent Court of Arbitration) โดย พนัส ทัศนียานนท์, ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, วิพล กิติทัศนาสรชัย

3. เขตแดนเวียดนาม-จีน-กัมพูชา-ลาว (Boundaries of Vietnam-China-Cambodia-Laos) โดยพิเชฐ สายพันธ์ และ สุริยา คำหว่าน

4. เขตแดนจีน-รัสเซีย-มองโกเลีย (Boundaries of China-Russia and Mongolia) โดย พวงทอง ภวัครพันธุ์ และ รณพล มาสันติสุข

5. เขตแดนเบลเยี่ยม-ฝรั่งเศส-เนเธอร์แลนด์-แม่น้ำดานูบ (Boundaries of Belgium-France-The Netherlands and The Danube River) โดย มรกต เจวจินดา ไมยเออร์ และอัครพงษ์ ค่ำคูณ

6. เขตแดนสยามประเทศไทย-มาเลเซีย-พม่า-ลาว-กัมพูชา (Boundaries of Siam/Thailand-Malaysia -Burma-Laos-Cambodia) โดย อรอนงค์ ทิพย์พิมล, ธนศักดิ์ สายจำปา, ดุลยภาค ปรีชารัชช, สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี, อัครพงษ์ ค่ำคูณ

สำหรับหนังสือเล่มนี้ "ประมวลสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง บันทึกความเข้าใจ และแผนที่ระหว่างสยามประเทศไทยกับประเทศอาเซียนเพื่อนบ้าน: กัมพูชา-ลาว-พม่า-มาเลเซีย" แบ่งออกเป็น 2 ภาค ภาคหนึ่งประกอบด้วย *"รายชื่อสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง และบันทึกความเข้าใจ" กับ "คำอธิบายและต้นฉบับสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง และบันทึกความเข้าใจ"*

ภาคสองว่าด้วย *"แผนที่สยามประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์"*

ในนามของผู้รวบรวมและหัวหน้าโครงการฯ นี้ และในนามของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ขอขอบคุณกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ ตลอดจนข้าราชการนิรนามหลายท่าน ขอบคุณกรมแผนที่ทหาร กองบัญชากองทัพไทย กองบัญชาการทหารสูงสุด สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย(ราชภัฏ) และสถาบันการศึกษาชั้นสูงทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ทีมงานวิจัย นักวิชาการ ตลอดจนกองบรรณาธิการและกองจัดการของมูลนิธิฯ รวมทั้งญาติและมิตรสหายไทยและเทศ ที่มีส่วนทั้งร่วมงานโดยตรง มีส่วนช่วย ส่วนผลักดัน และให้คำแนะนำในการดำเนินการโครงการฯ ที่ค่อนข้างใหญ่โตและอยู่ในสถานการณ์ที่อ่อนไหวของสังคมในปัจจุบัน

เราหวังว่าหนังสือเล่มนี้และชุดนี้ จะมีส่วนในการเสริมสร้างความคิด สติปัญญาให้กับเราๆ ท่านๆ ทำให้เราสามารถเข้าใจเรื่องราวของ "เขตแดน-พรมแดน-ชายแดน" ของ "รัฐสมัยใหม่" ที่เป็นมรดกตกทอดทางประวัติศาสตร์ที่มาจากอดีต มาจากการกระทำของบรรพชน ที่มีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว ที่เราอาจจะพอใจหรือไม่พอใจ แต่ก็เป็นสิ่งที่อยู่กับเราในปัจจุบัน และจะคงยังมีต่อไปในอนาคต ที่เราจะต้องร่วมด้วยช่วยกันแก้ไข

เรามีความหวังตามปณิธานของผู้ก่อตั้งของเรา คือ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 (ค.ศ. 1966) เป็นต้นมา ยึดมั่นเป็นแนวทางวิชาการตามพุทธภาษิตในภาษาบาลีที่ว่า "นัตถิ ปัญญา สมาอาภา" และแปลเป็นไทยว่า "แสงสว่าง เสมอด้วยปัญญา ไม่มี" นั่นเอง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
25 ธันวาคม 2553/2010
บางกอกน้อย ธนบุรี สยามประเทศไทย

ศักราช : จ.ศ.–ร.ศ.–พ.ศ.–ค.ศ.

จ.ศ. หมายถึง จุลศักราช

จ.ศ. หรือ จุลศักราช เป็นศักราชที่เริ่มเมื่อ พ.ศ. 1181 (ค.ศ. 638) นับรอบปีตั้งแต่ 16 เมษายน ถึง 15 เมษายน คนสยามประเทศไทยในสมัยอยุธยา-ธนบุรี-และรัตนโกสินทร์ มักจะใช้ จ.ศ. เป็นหลัก จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ทรงเปลี่ยนไปใช้ ร.ศ.

ร.ศ. หมายถึง รัตนโกสิทร์ศก

ร.ศ. หรือ รัตนโกสิทร์ศก เริ่มนับตั้งแต่ปีที่พระพุทธยอดฟ้าฯ รัชกาลที่ 1 สถาปนาฝั่งซ้ายด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ กรุงเทพมหานคร ให้เป็นที่ตั้งของพระบรมมหาราชวัง แทนฝั่งขวาด้านตะวันตก คือ กรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2325 (ค.ศ.1782) ถือเป็นรัตนโกสินทร์ศกที่ 1

พระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ในการสถาปนา “รัฐราชวงศ์” ทรงเริ่มใช้ ร.ศ. แทน จ.ศ. อย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) เป็นวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 107 โดยถือเอาปีที่ตั้งกรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวง เป็นปีรัตนโกสินทร์ศกที่ 1 และใช้อยู่จนถึง ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455 หรือ ค.ศ. 1912 ต้นรัชสมัยรัชกาลที่ 6) เป็น ร.ศ. สุดท้าย หรือเพียง 24 ปี ก็ถูกยกเลิกไปโดยพระมงกุฎเกล้าฯ รัชกาลที่ 6

พ.ศ. หมายถึง พุทธศักราช

พ.ศ. หรือ พุทธศักราช คือ ช่วงกำหนดเวลา ซึ่งนับเอาปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานเป็นเบื้องต้นในการกำหนดนับ ซึ่งพุทธศักราชนี้ ในประเทศของเราเริ่มนับเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว 1 ปี แต่ในประเทศพม่าและกัมพูชา นับในปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานเลย ดังนั้น ในประเทศไทยเป็นปี พ.ศ. 2553 แต่ในพม่าและกัมพูชากลับเป็น พ.ศ. 2554 ส่วนในประเทศศรีลังกาจะเปลี่ยนศักราชในวันวิสาขบูชา

พระมงกุฎเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ในการสร้างความเป็น “สากล” แบบโลกตะวันออก (ในขณะที่โลกตะวันตก มี ค.ศ.) ก็ทรงเปลี่ยนไปใช้ พ.ศ. แทน ร.ศ. เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร์ศก 131 อันเป็นปีที่ 3 แห่งรัชกาล ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. 2455 (ค.ศ. 1912) นอกจากนี้ยังปรากฏว่าตั้งแต่พุทธศักราช 2455 (ค.ศ. 1912) เป็นต้นมา หนังสือราชการและสิ่งพิมพ์ต่างๆ หันมาใช้ “พุทธศักราช” แทน “รัตนโกสินทร์ศก” ตราบจนทุกวันนี้

การนับปีขึ้นศักราชใหม่หรือการขึ้นปีใหม่ในระบบ พ.ศ. นั้น ในประเทศของเราใช้การคำนวณทางจันทรคติ แต่ภายหลังเปลี่ยนเป็นสุริยคติตามแบบโลกตะวันตก คือ กำหนดเอาวันที่ 1 เมษายน เป็นวันเริ่มต้นปีใหม่ โดยเริ่มตั้งแต่สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) ต่อมาในยุคของรัฐบาลนายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม (ยศและบรรดาศักดิ์ในขณะนั้น) เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็น 1 มกราคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ดังนั้นปี พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) จึงกลายเป็นปีที่มีเพียง 9 เดือน คือจาก 1 เมษายน 2483 ถึง 31 ธันวาคม 2483 เท่านั้น

ค.ศ. หมายถึง คริสต์ศักราช

ค.ศ. หรือ คริสต์ศักราช คือปีที่ใช้อ้างอิง โดยเริ่มนับจากปีที่เชื่อกันว่า พระเยซู ทรงถือกำเนิด และ

มีอายุครบหนึ่งปี เป็น ค.ศ. 1 โดยจำนวนปีคริสต์ศักราชจะห่างจากพุทธศักราช 543 ปี ใช้วันที่ 1 มกราคม ของทุกปีเป็นวันเปลี่ยนศักราช

วิธีคำนวณศักราชแบบต่าง ๆ

การคำนวณปี พ.ศ. จาก จ.ศ. ทำได้ดังนี้ คือ พ.ศ. = จ.ศ. + 1181
การคำนวณปี จ.ศ. จาก พ.ศ. ทำได้ดังนี้ คือ จ.ศ. = พ.ศ. - 1181
การคำนวณปี พ.ศ. จาก ร.ศ. ทำได้ดังนี้ คือ พ.ศ. = ร.ศ. + 2324
การคำนวณปี ร.ศ. จาก พ.ศ. ทำได้ดังนี้ คือ ร.ศ. = พ.ศ. - 2324
การคำนวณปี พ.ศ. จาก ค.ศ. ทำได้ดังนี้ คือ พ.ศ. = ค.ศ. + 543
การคำนวณปี ค.ศ. จาก พ.ศ. ทำได้ดังนี้ คือ ค.ศ. = พ.ศ. - 543
(ศักราชทุกชนิดไม่มีศักราช 0 เช่นก่อน ค.ศ. 1 คือ 1 ปีก่อนคริสตกาล เป็นต้น)

คำนิยามและความหมายของ เขตแดน พรมแดน ชายแดน

เขตแดน

"**boundary; boundary line เส้นแบ่งเขต** : เส้นสมมุติที่กำหนดขึ้นเป็นขอบเขตของหน่วยการปกครองหรือบริเวณพื้นที่ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เส้นแบ่งเขตอำเภอ เส้นแบ่งเขตจังหวัด เส้นแบ่งเขตดิน เส้นแบ่งเขตภูมิอากาศ ในกรณีที่เป็นเส้นแบ่งเขตประเทศ นิยมเรียกว่า เส้นเขตแดนระหว่างประเทศ [มีความหมายเหมือนกับ march; mark]" (ราชบัณฑิตยสถาน 2549, 83)

"**เขตแดนระหว่างประเทศ (international boundary)** หมายถึง เส้นสมมุติที่กำหนดขึ้นโดยประเทศทวิภาคี เพื่อเป็นขอบเขตและรู้ว่าอำนาจอธิปไตยของตนหรือของประเทศนั้นได้มาสิ้นสุดที่เส้นสมมุตินี้ เส้นสมมุติดังกล่าวอาจกำหนดขึ้นบนแผนที่หรือแผนผัง หรือแสดงด้วยคำพรรณนาเป็นลายลักษณ์อักษร หรืออาจแสดงเป็นหลักฐานบนพื้นดินก็ได้" (ราชบัณฑิตยสถาน 2545, 11)

พรมแดน

"**frontier แนวพรมแดน** : พื้นที่ซึ่งคาบเกี่ยวไปตามเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ" (ราชบัณฑิตยสถาน 2549, 249)

"**แนวพรมแดน (frontier)** หมายถึง พื้นที่ซึ่งมีความคาบเกี่ยวทั้งสองประเทศ ซึ่งพื้นที่คาบเกี่ยวนี้จะไปตามเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ โดยไม่มีข้อกำหนดแน่ชัดว่าจะต้องอยู่ลึกเข้าจากเส้นเขตแดนด้านละเท่าใด" (ราชบัณฑิตยสถาน 2545, 11)

ชายแดน

"**border ชายแดน** : พื้นที่ต่อเนื่องกับเส้นเขตแดนระหว่างประเทศของประเทศใดประเทศหนึ่ง" (ราชบัณฑิตยสถาน 2549, 81)

"**ชายแดน (border)** หมายถึง พื้นที่จากเส้นเขตแดนระหว่างประเทศเข้าไปในดินแดนของประเทศใดประเทศหนึ่ง ไม่มีข้อกำหนดว่าจะลึกเข้าไปเท่าใด" (ราชบัณฑิตยสถาน 2545, 11)

แนวความคิดทางภูมิศาสตร์ของดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอาณาจักรต่างๆ แต่เดิมยังไม่มีแนวคิดเรื่อง "เส้นกั้นอาณาเขต (Boundary/Borders)" มีแต่แนวความคิดเรื่อง "แดนต่อแดน (Frontiers)" ซึ่งหมายถึง "เครื่องชี้ว่า ณ อาณาบริเวณนั้นเป็นเขตปลอดอำนาจของรัฐหรืออำนาจปกครอง หรือแม้ถ้าไม่ปลอดอำนาจรัฐโดยสิ้นเชิงก็เป็นเขตที่อำนาจรัฐเบาบาง และแผ่ไปอย่างไม่สม่ำเสมอ ไม่ต่อเนื่อง ลักษณะของอาณาบริเวณชนิดนี้ก็คือ เป็นพื้นที่ป่าเขาลำเนาไพร หรือเป็นที่รกร้างว่างเปล่า หรือเป็นที่ที่ไม่เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานด้วยเหตุที่เป็นที่ที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งหรือหลายๆ สาเหตุที่กล่าวมา พื้นที่ที่เป็น "แดนต่อแดน" ไม่จำเป็นต้องอยู่ตามชายแดนของรัฐเสมอไป แต่อาจอยู่ระหว่างเมืองหนึ่งกับอีกเมืองหนึ่งใกล้ๆ กับศูนย์กลางอันเป็นที่ตั้งของกลไกของอำนาจรัฐก็ได้ (เช่น ชายทุ่งทางด้านเหนือของกรุงเทพฯ ก่อนที่จะมีการขุดคลองรังสิตในสมัยรัชกาลที่ 5) แนวคิดเรื่อง "แดนต่อแดน" เป็นประเด็นที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของอำนาจรัฐและการปกครองในระบอบบรมราชาธิราช" (สมเกียรติ วันทะนะ 2530, 83)

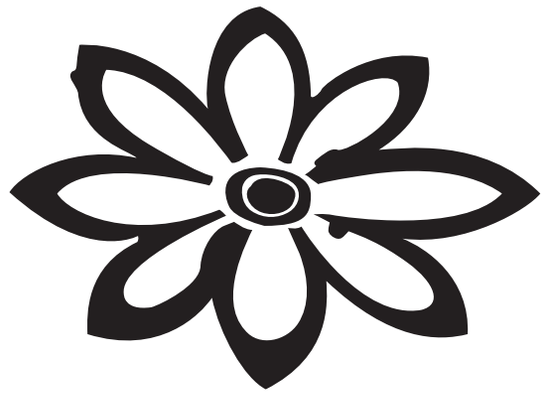

ภาคหนึ่ง
Part One

รายชื่อสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง และบันทึกความเข้าใจ

(List of Treaties, Convention, Agreement and Memorandum of Understanding)

รายชื่อสนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง และบันทึกความเข้าใจ
(List of Treaties, Conventions, Agreement and Memorandum of Understanding : MOU)

หน้า

1. หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษ และประเทศสยาม จ.ศ. 1188 หรือ พ.ศ. 2369 (ค.ศ.1826 สมัยพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3) หรือ “สนธิสัญญาเบอร์นี” 10
   Treaty between the King of Siam and Great Britain, June 20, 1826

2. สัญญาระหว่างสองพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา (เขมร) กับแม่ทัพฝรั่งเศส 11 สิงหาคม จ.ศ. 1225 หรือ พ.ศ. 2406 (ค.ศ.1863 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4) 19
   Treaty between Kings of Cambodia and Franch Rear Admiral de la Grandier, 1863

3. สัญญาสยามกับกัมพูชา 1 ธันวาคม จ.ศ. 1225 หรือ พ.ศ. 2406 (ค.ศ. 1863 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4) 26
   Treaty between Siam and Cambodia, 1 December 1863

4. สนธิสัญญาระหว่างประเทศสยามกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับสถานภาพแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา (หรือหนังสือสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง) ทำ ณ กรุงปารีส วันที่ 15 กรกฎาคม จ.ศ. 1229 พ.ศ. 2410 (ค.ศ.1867 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4) และความเพิ่มเติมในสัญญาเขตรแดน เมืองพัตบอง รัติไฟ วันที่ 7 เดือนยูน คฤษตศักราช 1872 (พ.ศ. 2415 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 35
   Convention between the Kingdom of Siam and France, Relating to the Importation of Wines and Spirits into the Kingdom of Siam, concluded at Paris, August 7, 1867

5. อนุสัญญาระหว่างกษัตริย์สยาม กับข้าหลวงใหญ่แห่งอินเดีย ว่าด้วยเรื่องกำหนดเขตแดนบนผืนแผ่นดินใหญ่ ระหว่างราชอาณาจักรสยาม และมณฑลของอังกฤษ คือเทนเนสเซอริม กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2410/11 (ค.ศ.1868 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 50
   Convention between the Kingdom of Siam and the Governor-General of India, defining the Boundary on the Mainland between the Kingdom of Siam and the British Province of Tenasserim

6. สนธิสัญญาในระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอินเดีย เพื่อส่งเสริมการติดต่อทางพาณิชย์ระหว่างพม่าของอังกฤษ กับอาณาเขตเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน (ชื่อเดิมสัญญา 55

เชียงใหม่) ลงนาม ณ เมืองกัลกัตตา วันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2416/17 (ค.ศ. 1874 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
Treaty between the Governments of Siam and India, for Promotion of Commercial Intercourse between British Burmah and the adjoining territories of Chiangmai, Lakon, and Lampoonchi, belonging to Siam, signed at Calcutta, January 14, 1874.

7. หนังสือสัญญาในระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ ว่าด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน ฉบับลงนามวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2426 (ค.ศ. 1883 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 55
Treaty between His Majesty the King of Siam and Her Majesty the Queen of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, for the Prevention of Crime in the Territories of Chiangmai, Lakon, and Lampoonchi, and for the Promotion of Commerce between British Burmah and the Territories aforesaid. (1883)

8. หนังสือสัญญากรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส แต่วันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112 หรือ พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 75
Traité conclu, le 3 october 1893, entre Le Gouvernement de la République Française et Le Gouvernement de Sa Majesté le Roi de Siam

9. ปฏิญญาปี ร.ศ. 113 หรือ พ.ศ. 2437 (ค.ศ. 1894 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) ระหว่างรัฐบาลสยามและพม่าของอังกฤษ และแผนที่ฉบับ Burma Siam Boundary Demarcation Survey 88
Convention between the Government of Siam and British Burma, 1894 90

10. หนังสือปฏิญญา ฤๅหนังสือสัญญาในระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ได้ทำไว้ที่กรุงลอนดอน ณ วันที่ 15 มกราคม ร.ศ. 114 หรือ พ.ศ. 2438/39 (ค.ศ.1896 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
The Anglo-French Declaration of 15 January 1896 94

11. หนังสือสัญญาระหว่างอังกฤษกับสยาม ขอให้ประเทศสยามอย่าได้โอนดินแดนสยาม (ตั้งแต่เมืองบางตะพาน)หรือให้ความสะดวกเป็นพิเศษแก่ประเทศอื่นเว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากอังกฤษ ลงนาม ณ กรุงเทพฯ วันที่ 6 เมษายน ร.ศ. 115 หรือ พ.ศ. 2439/40 (ค.ศ. 1897 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
Convention between Great Britain and Siam Undertaking on the part of Siam not to Alternate certain Siamese Territories or to Grant Special Facilities without the Consent of Great Britain signed at Bangkok, April 6, 1897

12. สัญญาเขตรแดน ระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษในมลายูประเทศ ลงชื่อที่กรุงเทพฯ วันที่ 29 พฤศจิกายน ร.ศ. 118 หรือ พ.ศ. 2442 (ค.ศ.1899 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 98
The Boundary Agreement, between Siam and Great Britain, in the Malay Peninsula, signed at Bangkok, November 29, 1899

13. อนุสัญญาระหว่างรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส และรัฐบาลของสมเด็จพระราชาธิบดี พระมหากษัตริย์แห่งสยาม วันที่ 7 ตุลาคม ร.ศ. 121 หรือ พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 101
Convention Conclue, le 7 Octobre 1902 entre Le Gouvernement de la Republique Française et Le Gouvernement de Sa Majeste le Roi de Siam (1902)

14. อนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ว่าด้วยอนุญาตที่ดินริมฝั่งขวาแม่น้ำโขง ตามความในสัญญา 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.122 หรือ พ.ศ. 2446/47 (ค.ศ. 1904 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 109
Convention entre la France et le Siam Modifiant les Stipulations du Traité du 3 Octobre 1893, concernant des Territoires et des Autres Arrangemants, signé à Paris, le 13 Février 1904

15. หนังสือสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม กับเปรสิเดนต์แห่งริปับลิกฝรั่งเสศ 23 มีนาคม ร.ศ. 125 พ.ศ. 2449/50 (ค.ศ. 1907 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 114
Traité entre Sa Majesté le Roi de Siam et Monsieur le Président de la République Française, fait à Bangkok, le 23 mars 1907

16. สัญญาว่าด้วยการส่วนตัวพระยาคทาธรธรณินทร์ (ต่อมาได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัย-ภูเบศร์) 23 มีนาคม ร.ศ. 125 หรือ พ.ศ. 2449/50 (ค.ศ. 1907 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 119
Accord Réglant la situation personnelle du Phya Kathathorn, fait à Bangkok, le 23 Mars 1907

17. สัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ ลงชื่อกันที่กรุงเทพฯ ณ วันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127 หรือ พ.ศ. 2451/52 ว่าด้วย 4 รัฐมลายู คือเคดะห์ (ไทรบุรี) ปลิศ-กลันตัน-ตรังกานู และเกาะใกล้เคียง (ค.ศ. 1909 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 125
Boundary Protocol annexed to the Treaty dated to March 10, 1909

18. สัญญาว่าด้วยเขตรแดนติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127 หรือ พ.ศ. 2451/52 ว่าด้วยดินแดนปลิศ-กลันตัน-ตรังกานู-ปัตตานี-ลังกาวี (ค.ศ. 1909 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) 125
Treaty between Siam and Great Britain Concerning the transfer the States of Kelantan, Trengganu, Kedah, Perlis and adjacent island, signed at Bangkok, March 10, 1909

19. อนุสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศส เพื่อวางระเบียบความเกี่ยวพันระหว่างสยามกับอินโดจีน ลงนามกัน ณะกรุงเทพฯ วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2469 ว่าด้วยการค้า การเดินเรือ การคมนาคม เขตปลอดทหารตามแนวแม่น้ำโขง (ค.ศ. 1926 สมัยพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ 7) 136
Convention between Siam and France Concerning the Special Relations between Siam and Indo-China. Signed at Bangkok, on 25th August 1926

20. อนุสัญญาสันติภาพระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส และ 156
ภาคผนวก 1 พิธีสารว่าด้วยวิธีการถอนตัวออกไป และการโอนอาณาเขตต์
ภาคผนวก 2 พิธีสารว่าด้วยการจัดตั้งและดำเนินงานแห่งคณะกรรมการปักปัน
ภาคผนวก 3 พิธีสารว่าด้วยการปฏิบัติตามบทบัญญัติเกี่ยวกับเขตต์ปลอดการทหาร
(หนังสือสำคัญนี้ลงนามในวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941 สมัยรัชกาลที่ 8-รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม และสงครามโลกครั้งที่ 2)
Convention de Paix entre la France et la Thaïlande
Annexe I Protocole concernant las modalities d'évacuation et de transfert des territoires
Annexe II Protocole relative à la constitution et au fonctionnement de la commission de délimitation
Annexe III Protocole relative à l'exécution des dispositions concernant la zone démilitarisée

21. สนธิสัญญาระหว่างประเทสไทยกับประเทสยี่ปุ่น ว่าด้วยอานาเขตของประเทสไทยไนมาลัยและภูมิภาคฉาน วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943 สมัยรัชกาลที่ 8-รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสงครามโลกครั้งที่ 2) 169
Traité entre la Thaïlande et le Japon concernant les territoires de la Thaïlande dans la Malaisie et la region de Chan (1943)

22. ความตกลงสมบูรณ์แบบระหว่างประเทศไทย กับ บริเตนใหญ่ 1 มกราคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946 สมัยรัชกาลที่ 8-รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช) 177
Formal Agreement for the Termination of the State of War between Siam and the United Kingdom and India (1946).

23. ความตกลงระงับกรณีระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ลงนามกัน ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946-รัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์) หรือรู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า “อนุสัญญากรุงวอชิงตัน” 186
Accord de Réglement Franco-Siamois

24. บันทึกความเข้าใจว่าด้วย น่านน้ำอาณาเขต ไหล่ทวีป และการประมง ระหว่างราช-อาณาจักรไทย และสาธารณรัฐเขมร วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2513 (ค.ศ.1970-รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร) 194

25. ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และรัฐบาลมาเลเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตไหล่ทวีปในตอนเหนือของช่องแคบมะละกา วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971 -รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร) 201

26. ความตกลงจัดตั้งคณะกรรมการผสมว่าด้วยความมั่นคง และระบอบการชายแดน และการประมงทางทะเล ระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับ รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐเขมร ทำ ณ กรุงเทพฯ วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972-รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร) 194

27. ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตกันทะเลระหว่างประเทศทั้งสองในทะเลอันดามัน พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975-รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช) 205

28. ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินเดีย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เกี่ยวกับการกำหนดจุดร่วมสามฝ่าย และการแบ่งเขตที่เกี่ยวข้องของประเทศทั้งสามในทะเลอันดามัน พ.ศ. 2521 (ค.ศ. 1978-รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์) 209

29. บันทึกความเข้าใจ ระหว่างราชอาณาจักรไทยและมาเลเซีย เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรร่วมเพื่อแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นดินใต้ทะเลในบริเวณที่กำหนด ของไหล่ทวีปของประเทศทั้งสองในอ่าวไทย พ.ศ. 2522 (ค.ศ. 1979-รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์) 213

30. Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Socialist Republic of The Union of Burma on the Delimitation of the Maritime Boundary between the Two Countries in the Andaman Sea พ.ศ. 2523 (ค.ศ. 1980-รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์) 218

31. บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับรัฐบาลแห่งสหภาพพม่า เกี่ยวกับเขตแดนคงที่ช่วงแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวก 18 มิถุนายน พ.ศ. 2534 (ค.ศ.1991-รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน) 222
Memorandum of Understanding between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Myanmar Relating to the Fixed Boundary on the Mae Sai-Nam Ruak Rivers Sector (1991)

32. ความตกลงระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เกี่ยวกับการสำรวจและการจัดทำหลักเขตแดนตลอดแนวร่วมกัน พ.ศ. 2539 (ค.ศ. 1996-รัฐบาลนายบรรหารศิลปอาชา) 226

33. ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ว่าด้วยการแบ่งเขตทางทะเลระหว่างประเทศทั้งสองในอ่าวไทย พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997-รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) 229

34. บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ว่าด้วยการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบก 14 มิถุนายน พ.ศ. 2543 ลงนาม โดย รมช. กต. ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร และนายวาร์ คิม ฮง (ค.ศ. 2000-รัฐบาลนายชวน หลีกภัย) 233

35. บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ว่าด้วยพื้นที่ที่ไทยและกัมพูชา อ้างสิทธิในไหล่ทวีปทับซ้อนกัน 18 มิถุนายน พ.ศ. 2544 ลงนามโดย รมว.กต.ดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทย และ รมต. นายสกอัน (ค.ศ. 2001 รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร) 238

36. แถลงการณ์ร่วมเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ลงนาม โดย รมว. กต. นายนพดล ปัทมะ และ รมต. นายสกอัน และนาง Françoise Riviére (ค.ศ. 2008-รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช) 242

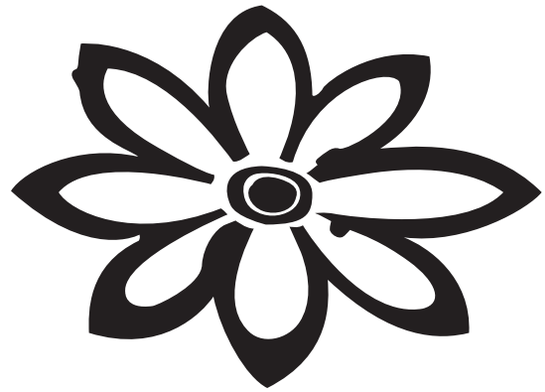

คำอธิบายและต้นฉบับ
สนธิสัญญา อนุสัญญา ความตกลง
และบันทึกความเข้าใจ

(Commentaries and Texts of Treaties,
Convention, Agreement
and Memorandum of Understanding : MOU)

(1)
หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศอังกฤษ และประเทศสยาม
จ.ศ.1188 หรือ พ.ศ. 2369
(ค.ศ.1826 สมัยพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3)
หรือ “สนธิสัญญาเบอร์นี”
Treaty between the King of Siam and Great Britain
June 20, 1826

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาฉบับนี้ รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่ง คือ “สนธิสัญญาเบอร์นี” ตามนามของผู้แทนของอังกฤษ ที่เข้ามาทำสัญญากับราชสำนักกรุงรัตนโกสินทร์ของพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3 ถือได้ว่าเป็นเอกสารแรกที่เริ่มต้นการกำหนด “พรมแดน” ระหว่างสยามกับชาติตะวันตก ซึ่งจะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในการกำหนด “เขตแดน” ตามแนวความคิดของรัฐสมัยใหม่ ที่สยามจะถูกขนาบด้วยเจ้าอาณานิคมอังกฤษทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ (พม่าและมลายู) และเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสทางด้านตะวันออก (ลาวและกัมพูชา)

ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) (พ.ศ. 2335-2388 หรือ ค.ศ. 1792-1845) หรือที่รู้จักกันในภาษาไทยว่า “กะปิตัน หันตรี บารนี” นั้นเป็นทั้งพ่อค้า-นักเดินทาง-นักการทูตของบริษัท British East India Company เขาเข้ามาทำงานกับบริษัทฯ นี้เมื่อปี พ.ศ. 2350 หรือ ค.ศ. 1807 เมื่ออายุได้เพียง 15 ปี เขาแต่งงานกับสตรีชาวอังกฤษในปีนัง เมื่อ พ.ศ. 2361 หรือ ค.ศ. 1818 ครั้งอายุได้ 26 ปี และมีบุตรธิดาด้วยกัน 13 คน ในปีเดียวกันนั้นเขาได้รับยศร้อยเอก และได้เป็นเลขานุการของข้าหลวงอังกฤษประจำปีนัง (ลุงเขยของเขาเอง)

ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี ทำงานให้กับ British East India Company ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพม่าและสยามส่งให้อังกฤษ และได้เข้าร่วมในสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 ที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2366-2369 (First Anglo-Burmese War, 1823-1826) และในช่วงระยะเวลานั้น ที่เขาก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนของอังกฤษ เข้ามาเจรจาทำหนังสือสัญญากับสยาม (ภาษาหนังสือสัญญาใช้คำว่า “กรุงไทย”) ในสมัยรัชกาลที่ 3 ในปี พ.ศ. 2368-2369 หรือ ค.ศ. 1825-1826 หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2362 หรือ ค.ศ. 1819 เขาก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเรสิเดนท์ (Resident) ประจำราชสำนักอังวะของพระเจ้าบายีดอ (Bagyidaw-จักกายแมง) ในบั้นปลายเขาได้รับการเลื่อนยศเป็นพันโทของกองทัพอังกฤษในเบงกอล และเมื่อสิ้นชีวิตลงศพของเขาฝังไว้ที่เมืองกละกตา (กัลกัตตา) ประเทศอินเดีย

หนังสือสัญญาฉบับนี้ นับได้ว่าเป็นฉบับแรกในประวัติศาสตร์ของไทย/สยาม ที่เริ่มต้นกล่าวถึง “เขตแดน” ในแนวความคิดแบบสมัยใหม่ (modern period) ที่มาพร้อมกับลัทธิอาณานิคมของชาติตะวันตก รวมทั้งวิทยาการแผนใหม่ของการทำ “แผนที่” ซึ่งไทย/สยามเริ่มต้นมีขึ้นกับบริษัท British East India

Company ที่มีศูนย์บัญชาการอยู่ในเบงกอล (Bengal) [ภาษาเก่าเรียกว่าเมืองมังกะลา] ในอินเดีย

หนังสือสัญญาฉบับเบอร์นีนี้ ยังถือได้ว่าเป็นการปูแนวทางที่จะทำให้มีหนังสือสัญญาอื่นๆ [รวมทั้งสนธิสัญญาเบาว์ริง Bowring Treaty พ.ศ. 2398 หรือ ค.ศ. 1855] ระหว่างสยามกับอังกฤษ ที่จะทำให้แผนที่ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ของสยาม/ไทย มีรูปร่างกลายเป็น "ขวานทอง" อย่างที่เราเห็นและเข้าใจในปัจจุบัน กล่าวคือ ดินแดนด้านทิศตะวันตก-ทิศเหนือของเรา ทั้งที่เป็นพม่าตอนล่าง-กลาง-เหนือตลอดจนรัฐฉาน และรวมทั้งดินแดนด้านทิศใต้ในอดีตรัฐมลายูเดิม ต้องตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ซึ่งมีผลทำให้มีการทำแผนที่และกำหนดเส้นเขตแดนตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่า 100 ปี (ซึ่งก็ยังไม่แล้วเสร็จ)

กระบวนการสร้าง "รัฐ-ประชาชาติ" หรือ "รัฐ-ชาติ" (nation-state) ตามแนวความคิด "โลกาภิวัตน์" สมัยใหม่ที่ต้องมี "เขตแดน" ที่แน่นอนกับอังกฤษและพม่า-มาเลเซีย (เมื่อเป็นเอกราชแล้ว) นั้น จะเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างในทำนองเดียวกันกับพรมแดน-เขตแดน-แผนที่ของสยาม/ไทย ทางด้านทิศตะวันออกกับฝรั่งเศสในอินโดจีน และกับลาว-กัมพูชา (สมัยเอกราช) ที่เริ่มต้นจาก "หนังสือสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง" หรือที่รู้จักกันชื่อหนึ่งว่า "สนธิสัญญาระหว่างประเทศสยาม กับฝรั่งเศสเกี่ยวกับสถานภาพแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา" ลงวันที่ 15 กรกฎาคม จ.ศ. 1229 (พ.ศ. 2410 หรือ ค.ศ. 1867) ซึ่งมีผลทำให้มีการทำแผนที่ และกำหนดเส้นเขตแดนตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่า 100 ปี (ซึ่งก็ยังไม่แล้วเสร็จ) เช่นเดียวกัน

ในกรณีของดินแดนด้านทิศตะวันตก และบริษัท British East India Company ดังกล่าวนั้น ถือได้ว่าเป็นหัวหอกและตัวแทนของลัทธิจักรวรรดินิยมอังกฤษ ที่กำลังขยายอำนาจและอิทธิพลของตนจากอินเดียข้ามเข้ามาในพม่า และตามแนวชายฝั่งทะเลอันดามัน บริษัทฯ ทำสงครามใหญ่กับกษัตริย์พม่าเป็นครั้งแรกดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และได้ชัยชนะ สามารถยึดได้ดินแดนพม่าตอนล่างแถบมะละแหม่ง-ทวาย-มะริด-ตะนาวศรี ทำให้ต้องมีพรมแดนประชิดกับไทย/สยาม

ดังนั้น การขยายตัวของอังกฤษจากชมพูทวีปเข้าสู่พม่า จึงมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่จะต้องมีขึ้นกับราชสำนักของพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ บริษัทฯ จึงได้ส่งตัวแทนของตนคือ ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เข้ามาเจรจาทำสัญญาฉบับแรกเริ่มนี้ขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธไมตรีกันทั้งในด้านการเมือง และเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษ ที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในพม่าและในแหลมมลายู อนึ่ง อังกฤษได้ตั้งสิงคโปร์เป็นเมืองท่าใหม่ของตนแล้วก่อนหน้านี้เพียงประมาณ 8 ปี คือ เมื่อ พ.ศ. 2362 หรือ ค.ศ. 1819

แม้ว่าสัญญาฉบับนี้ จะมิได้ไปไกลถึงเรื่องการปักปันเขตแดนระหว่างสยามกับพม่าของอังกฤษให้เป็นที่แน่นอนก็ตาม แต่ก็ได้ระบุแบ่งกันให้ทราบให้เป็นที่แน่ชัดว่า เมืองใดเป็นเมือง "ขึ้น" ของประเทศใด เช่นกล่าวถึงเมืองขึ้นของอังกฤษนั้นมีเมือง "มฤท (มะริด) ทวาย ตนาว (ตะนาวศรี) และเมืองเยในพม่าตอนล่าง รวมทั้งปีนัง (เกาะหมาก)-มลากา (มะละกา)-สิงหะโปรา (สิงคโปร์) ในมลายู" ส่วนของสยาม/ไทยภาคใต้นั้นมีเมือง "นคร (ศรีธรรมราช) พัทลุง สงขลา (ปัต) ตานี ถลาง ไทร (เคดะห์) ตรังกะนู กลันตัน"

หนังสือสัญญานี้มีทั้งหมด 14 ข้อ ใจความส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางการเมือง และการค้า กับการกำหนดดินแดนภายใต้อิทธิพลของกันและกัน ที่ต้องแบ่งให้ชัดเจนระหว่างไทย/สยาม กับอังกฤษในพม่าตอนล่าง และในรัฐมลายู แต่ก็มีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองในรัฐเคดะห์ (ไทรบุรี) ที่เจ้าเมืองหรือสุลต่านลี้ภัยการเมืองจากไทยไปพำนักในเกาะปีนัง ซึ่ง

ในหนังสือสัญญานี้อังกฤษยังคงยอมรับอำนาจของกรุงเทพฯ เหนือรัฐมลายูตอนเหนืออยู่ [กว่าจะมาขีดเส้นเขตแดนได้เคดะห์-ปะลิศ-กลันตัน-ตรังกานูไปก็ต่อเมื่อ พ.ศ. 2452 หรือ ค.ศ. 1909 หรืออีก 83 ปีต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5]

หนังสือสัญญาดังกล่าวลงนามกันเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2369 หรือ ค.ศ. 1826 และเขียนขึ้น 3 ภาษาด้วยกัน คือ ไทย-มลายู-อังกฤษ [บางหลักฐานกล่าวว่ามีการทำเป็นภาษาโปรตุเกส เป็นภาษาที่ 4 อีกด้วย] และมีการประทับตราประจำตำแหน่งของผู้แทนแต่ละฝ่าย ทางฝ่ายไทยมีตราประทับถึง 7 ตรา ซึ่งหมายถึงตัวแทน 7 ท่าน คือ (1) ตราหลวงพระอัยราพต ของกรมหมื่นสุรินทรักษ (2) ตราราชสีห์ ของเจ้าพระยาจักรี (3) ตราคชสีห์ ของเจ้าพระยาอัครเสนา (4) ตราบัวแก้ว ของเจ้าพระยาพระคลัง (5) ตราเทพขี่พระนนทิการ ของเจ้าพระยาธรรมา (6) ตราพระพิรุณ ของเจ้าพระยาพลเทพ (7) ตราพระยมขี่สิงห์ ของเจ้าพระยายมราช กล่าวได้ว่านอกจากผู้แทนพระองค์แล้ว ก็เกือบจะพร้อมด้วยเสนาบดีในระดับของกลาโหม-มหาดไทย-เวียง-วัง-คลัง-นา ในขณะที่ทางฝ่ายอังกฤษมีแต่เพียงตราบาระนี ของร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี

น่าสนใจเพิ่มเติมอีกว่า ในวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2369/70 หรือ ค.ศ. 1827 หรืออีก 7 เดือนต่อมา ได้มีการทำหนังสือสัญญาเพิ่มเติมว่าด้วยการค้าและการภาษีอากร “เรือสลุบและเรือกำปั่น” อีก 6 ข้อ และมีการ “ลงลายมือชื่อ” และประทับตราผู้แทนของฝ่ายของอังกฤษในอินเดีย 7 ท่านเช่นกัน มีตั้งแต่ข้าหลวงใหญ่ (Governor General) คือ ลอร์ดแอมเฮิสต์ (Lord Amherst หรือ William Pit Amherst) [ซึ่งดำรงตำแหน่งนี้อยู่ในอินเดียในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของความสัมพันธ์เชิงศัตรูกับพม่าและเชิงมิตรกับสยาม ระหว่าง พ.ศ. 2366-71 หรือ ค.ศ. 1823-28] และบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของอาณานิคมอังกฤษในอินเดียอีก 5 ท่าน ตลอดจนร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี

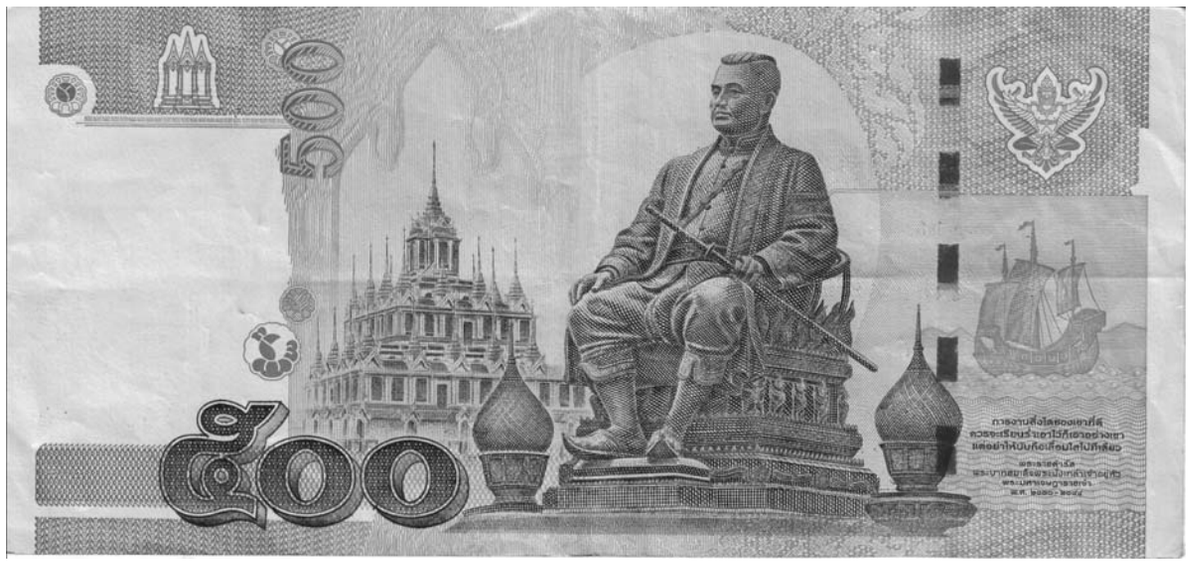

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาเจษฎาบดินทร์ฯ พระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3 ครองราชย์ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2367-2 เมษายน พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1824-1851)

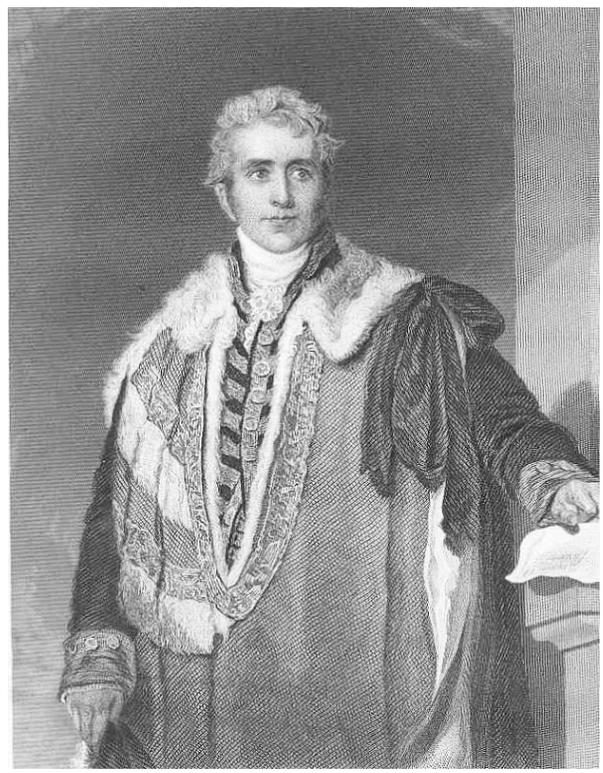

ลอร์ดแอมเฮิสต์ (Lord Amherst หรือ William Pit Amherst) ผู้ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ (Governor General) ในอินเดียช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของความสัมพันธ์ในฐานะศัตรูเพื่อเข้ายึดครองพม่า ในขณะเดียวกันก็ติดต่อเจรจากับสยาม ระหว่าง พ.ศ. 2366-2371 หรือ ค.ศ. 1823-1828

(1)
หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศอังกฤษ และประเทศสยาม
จ.ศ.1188* หรือ พ.ศ. 2369
(ค.ศ.1826 สมัยพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3)
หรือ “สนธิสัญญาเบอร์นี”
Treaty between the King of Siam and Great Britain
June 20, 1826

สมเด็จบรมนารถบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา ล้นเกล้าล้นกระหม่อมพระราชวังบวรสถานมงคล มีรับสั่งโปรดเกล้าฯ ให้ท่านอรรคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา พร้อมกันทำหนังสือสัญญากับกะปิตันหันตริบารนิ่ทูตอังกฤษฝ่ายกรุงอังกฤษอัน ณ ระบันอิตอินเดียกุมปันนี่ผู้ครองอินเดียของอังกฤษอยู่ในบังคับกิงอันปาลิแมนอังกฤษกับเรตอัน ณ ระบันลอดอำหัตสิทเจ้าเมืองมังกะลา แลขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงอังกฤษ พร้อมกันแต่งให้กะปิตันหันตริบาระนิ่เปนทูตแทนตัวมาทำหนังสือสัญญาด้วยท่านอัคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา ไทยกับชาติอังกฤษได้เปนมหามิตรไมตรีไว้ความสัจผูกรักใคร่ ด้วยน้ำใจอันซื่อตรงสุจริตต่อกันทั้งสองฝ่าย ไทยอังกฤษทำหนังสือสัญญารวมกันสองฉบับ ให้ไว้ ณ กรุงไทยฉบับหนึ่ง ให้หัวเมืองใหญ่เมืองน้อยซึ่งขึ้นแก่กรุงรู้จงทั่ว ให้ไว้ ณ เมืองมังกะลาฉบับหนึ่ง ให้หัวเมืองใหญ่น้อยซึ่งขึ้นแก่กรุงอังกฤษรู้จงทั่ว ปิดตราหลวงตราท่านอัคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยาลงในหนังสือสัญญาทั้งสองฉบับเปนสำคัญ ปิดตราเรศอันณะระบันลอดอำหัตสิทเจ้าเมืองมังกะลาตราขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงอังกฤษลงในหนังสือสัญญาทั้งสองฉบับเปนสำคัญ

ข้อ 1 ว่า อังกฤษกับไทยเปนไมตรีรักใคร่โดยความสัจสุจริตซื่อตรงต่อกัน ไทยมิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียฬทำสิ่งไรต่ออังกฤษๆ มิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียฬทำสิ่งไรต่อไทย แต่บรรดาบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่อังกฤษทั้งสิ้น ไทยไม่ไปเบียดเบียฬรบพุ่งชิงเอาบ้านเมืองเขตรแดนของอังกฤษ แต่บรรดาบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่ไทยทั้งสิ้น อังกฤษไม่ไปเบียดเบียฬรบพุ่งชิงเอาบ้านเมืองเขตรแดนไทยๆ จะจัดแจงเขตรแดนไทยตามอย่างธรรมเนียมประการใดตามแต่ใจไทย

ข้อ 2 ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่อังกฤษ จะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่อเมืองไทยๆ ไม่ไปทำอันตรายแก่บ้านเมือง จะบอกแก่อังกฤษก่อน อังกฤษจะว่ากล่าวให้โดยสัจโดยจริง ถ้าผิดอังกฤษจะทำโทษตามความผิด ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่ไทยจะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่ออังกฤษๆ ไม่ไปทำอันตรายแก่บ้านเมือง จะบอกกล่าวแก่เมืองไทยก่อน ไทยจะว่ากล่าวให้โดยสัจโดยจริง ถ้าผิดไทยจะทำโทษให้ตามความผิด ถ้าบ้านเมืองไทยซึ่งอยู่ใกล้เมืองอังกฤษจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมือง

* หนังสือประชุมกฎหมายประจำศก เล่มเพิ่มเติม หน้า 1 อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 พ.ศ. 2160-2412 (ค.ศ. 1617-1869)” (กรุงเทพฯ; ธันวาคม, 2511) หน้า 17 - 26

อังกฤษถามว่าจะไปไหน เจ้าเมืองไทยจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองอังกฤษ ถ้าบ้านเมืองอังกฤษซึ่งอยู่ใกล้เมืองไทยจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองไทยถามว่าจะไปไหน เจ้าเมืองอังกฤษจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองไทย

ข้อ 3 ถ้าบ้านเมืองของไทยของอังกฤษ ฝ่ายทิศตวันขึ้นฝ่ายทิศตวันตก ทิศลมว่าว ทิศลมสำเภาที่อยู่ใกล้ต่อแดนกัน ถ้าอังกฤษสงไสยด้วยเขตรแดนยังไม่รู้แน่ ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายข้างอังกฤษมีหนังสือ แต่งคนแลชาวด่านมาไต่ถามเจ้าเมืองฝ่ายไทยที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายไทยจะแต่งกรมการแลชาวด่านพร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษไปกำหนดชี้ที่แดนต่อกันให้รู้เปนแน่ทั้งสองข้างโดยทางไมตรี ถ้าเจ้าเมืองฝ่ายไทยสงไสยด้วยเขตรแดนยังไม่รู้แน่ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายข้างไทยมีหนังสือแต่งคนแลชาวด่านมาไต่ถามเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษจะแต่งกรมการแลชาวด่าน พร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายไทยไปกำหนดชี้ที่แดนต่อกัน ให้รู้แน่ทั้งสองข้างโดยทางไมตรี

ข้อ 4 ถ้าคนของไทยหนีไปอยู่ในแดนอังกฤษ ไทยไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนอังกฤษ ไทยจะไปว่ากล่าวขอแต่โดยดี อังกฤษจะยอมให้ก็ได้ ไม่ยอมให้ก็ได้ ถ้าคนอังกฤษหนีไปอยู่ในแดนไทย อังกฤษไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนไทย อังกฤษจะไปว่ากล่าวขอแต่โดยดี ไทยจะยอมให้ก็ได้ ไม่ยอมให้ก็ได้

ข้อ 5 อังกฤษกับไทยได้ทำหนังสือสัญญาเปนไมตรีสุจริตต่อกันแล้ว ถ้าลูกค้าฝ่ายข้างอังกฤษไปมาค้าขาย ณ เมืองไทยที่เมืองมีสินค้ามาก สลุบกำปั่นเรือสำเภาจะไปมาค้าขายได้ ไทยจะทำนุบำรุงให้ซื้อขายโดยสดวก ถ้าลูกค้าฝ่ายข้างไทยไปมาค้าขาย ณ เมืองอังกฤษได้ๆ เรือสำเภาสลุบกำปั่นจะไปมาค้าขายได้ อังกฤษจะทำนุบำรุงให้ซื้อขายโดยสดวก ไทยจะไปเมืองอังกฤษๆ จะไปเมืองไทย ให้ทำตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ถ้าไม่รู้อย่างธรรมเนียม ให้ขุนนางไทยให้ขุนนางอังกฤษบอกอย่างธรรมเนียม ให้พวกไทยที่ไปเมืองอังกฤษต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมเมืองอังกฤษทุกสิ่ง พวกอังกฤษไปเมืองไทยต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมเมืองไทยทุกสิ่ง

ข้อ 6 ถ้าลูกค้าฝ่ายเมืองไทยก็ดีเมืองอังกฤษก็ดี จะไปซื้อขาย ณ เมืองมังกะลาแลหัวเมืองขึ้นแก่อังกฤษ จะไปซื้อขาย ณ กรุงไทยแลหัวเมืองขึ้นแก่กรุงไทย ให้ลูกค้าเสียค่าธรรมเนียมในการค้าขายให้ตามอย่างตามธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ให้ลูกค้าแลไพร่พลเมืองได้ซื้อได้ขายเองในเมืองนั้น ถ้าลูกค้าไทยถ้าลูกค้าอังกฤษจะมีคะดีข้อความสิ่งใดๆ ก็ดี ให้ฟ้องร้องต่อขุนนางเจ้าเมืองกรมการฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษ ขุนนางเจ้าเมืองกรมการจะชำระตัดสินให้ตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ถ้าลูกค้าไทยถ้าลูกค้าอังกฤษก็ดีซื้อขายไม่สืบสวนว่าคนชั่วคนดีซื้อขายปะคนชั่วพาเอาสิ่งของหลบหนีไป แลเจ้าเมืองกรมการจะสืบสวนเอาตัวมาชำระให้โดยสุจริต ถ้ามีเงินมีของใช้ให้ก็ได้ ถ้าไม่มีเงินมีของให้แลมิได้ตัวผู้หนี ก็เพราะลูกค้าทำผิดเอง

ข้อ 7 ถ้าลูกค้าฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษก็ดี จะไปซื้อขาย ณ เมืองอังกฤษแลเมืองไทย จะขอตั้งห้างตั้งเรือน จะขออาไศรยเช่าที่โรงเรือนใส่สินค้า ถ้าขุนนางไทยถ้าขุนนางอังกฤษแลเจ้าเมืองกรมการไม่ยอมให้อยู่ก็อยู่ไม่ได้ ถ้ายอมให้อยู่จึ่งให้ลูกค้าขึ้นอยู่ตามสัญญาว่ากล่าวกัน แลให้ขุนนางไทยแลให้ขุนนางอังกฤษแลเจ้าเมืองกรมการช่วยดูแลเอาใจใส่ อย่าให้ไพร่บ้านพลเมืองทำข่มเหงแก่ลูกค้า อย่าให้ลูกค้าทำข่มเหงแก่ไพร่บ้านพลเมือง ถ้าลูกค้าอังกฤษพวกอังกฤษ ลูกค้าไทยพวกไทยที่ไม่เกี่ยวข้อง จะขนเอาสิ่งของลงเรือสำเภาสลุบกำปั่นลากลับไปบ้านเมืองเมื่อใด ก็ให้ได้กลับไปโดยสดวก

ข้อ 8 ถ้าลูกค้าจะไปค้าขายบ้านใดเมืองใดฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษก็ดี ถ้าสลุบกำปั่นเรือแล สำเภาของอังกฤษของไทยก็ดี จะเปนอันตรายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขุนนางไทยแลขุนนางอังกฤษจะช่วย ทำนุบำรุงกว่าจะเสร็จ ถ้าสลุบกำปั่นเรือสำเภาของอังกฤษของไทยก็ดีแตกลงที่บ้านใดเมืองใด ไทย อังกฤษเก็บได้สิ่งของในสลุบในกำปั่นเรือสำเภาที่แตกมากน้อยเท่าใด ให้ขุนนางอังกฤษให้ขุนนาง ไทยชำระไล่เลี่ยงเอาสิ่งของคืนให้แก่เจ้าของ ถ้าเจ้าของตายก็ให้คืนให้แก่พวกพ้อง ให้เจ้าของแล พวกพ้องแทนคุณผู้เก็บได้ตามสมควร ถ้าพวกไทยพวกอังกฤษไปเมืองอังกฤษไปเมืองไทยตาย สิ่งของ พวกไทยพวกอังกฤษมีอยู่มากน้อยเท่าใด ให้คืนให้พวกพ้องของอังกฤษของไทย ถ้าพวกพ้องไทยถ้า พวกพ้องอังกฤษไม่มีที่เมืองนั้นอยู่เมืองอื่นมามิได้ จะแต่งคนถือหนังสือมารับเอาสิ่งของ ก็ให้ส่ง สิ่งของให้แก่ผู้ถือหนังสือให้สิ้น

ข้อ 9 ถ้าลูกค้าข้างอังกฤษจะใคร่มาค้าขาย ณ เมืองของไทยที่ยังไม่เคยไปมาค้าขาย ให้ ลูกค้าเข้าหาพระยาผู้ครองเมืองก่อน ถ้าเมืองไหนไม่มีสินค้าพระยาผู้ครองเมืองก็จะบอกว่าสลุบ กำปั่นจะมาค้าขายหามีสินค้าไม่ ถ้าเมืองไหนมีสินค้าพอจะรับสลุบพอจะรับกำปั่นได้พระยาผู้ครอง เมืองก็จะให้สลุบให้กำปั่นมาค้าขาย

ข้อ 10 อังกฤษแลไทยสัญญาต่อกัน การค้าขายซึ่งจะมีต่อกันโดยสดวกในเมืองอังกฤษ เมือง เกาะหมาก เมืองมลากา เมืองสิงหะโปรา แลเมืองของไทย คือ เมืองนคร เมืองพัทลุง เมืองสงขลา เมืองตานี เมืองถลาง เมืองไทร และหัวเมืองอื่นๆ ลูกค้าจีน ลูกค้าแขก เมืองอังกฤษ ให้ได้ค้าขาย ทางบกทางคลองโดยสดวก ถ้าลูกค้าจีนลูกค้าแขก เมืองมฤท เมืองทวาย เมืองตนาว เมืองเย ซึ่ง ขึ้นกับอังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ณ เมืองไทย อังกฤษจะมีหนังสือเข้ามาเปนสำคัญ ให้ได้ค้าขายทาง บกทางน้ำโดยสดวก แล้วจะห้ามมิให้ลูกค้าเอาฝิ่นซึ่งเปนของต้องห้ามเข้ามาค้าขาย ณ เมืองไทย เปนอันขาด ถ้าลูกค้าขืนเอาฝิ่นเข้ามาขายเมืองใด ให้พระยาผู้ครองเมืองเก็บริบเอาฝิ่นเผาไฟเสียให้สิ้น

ข้อ 11 ถ้าอังกฤษจะมีหนังสือมาถึงผู้ใด ณ เมืองไทยก็ดี ณ เมืองอื่นๆ ก็ดี ให้ผู้นั้นเปิดหนังสือ มิให้ผู้อื่นเปิดหนังสือออกดู ถ้าไทยจะมีหนังสือไปถึงผู้ใด ณ เมืองอังกฤษก็ดี ณ เมืองอื่นๆ ก็ดี ให้ผู้ นั้นเปิดหนังสือ มิให้ผู้อื่นเปิดหนังสือออกดู

ข้อ 12 เมืองไทยไม่ไปขัดขวางทางค้าขาย ณ เมืองตรังกะนู เมืองกลันตัน ให้ลูกค้าพวก อังกฤษได้ไปมาค้าขายโดยคล่องสดวกข้างน่าเหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียฬรบกวนเมือง ตรังกะนู เมืองกลันตันด้วยการสิ่งใด

ข้อ 13 ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่าไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรแลไพร่พลเมืองๆ ไทรแลคนเมือง เกาะหมากเมืองไทรจะได้ไปมาค้าขายอย่างเดิม แลโคกระบือแลเป็ดไก่แลปลาเข้าเปลือกเข้าสารซึ่ง เปนเสบียงอาหารไพร่พลเมืองๆ เกาะหมาก แลกำปั่นในเมืองเกาะหมากต้องการจะซื้อแต่เมืองไทร ไทยไม่เรียกภาษี แลปากน้ำคลองใดๆ ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วยทด ไทยเรียกเอาจังกอบภาษีตามสมควร ไทยสัญญาว่าเจ้าพระยานครกลับออกไปแต่กรุงจะปล่อยครอบครัวทาษบ่าวคนของพระยาไทรคน เก่าให้กลับคืนไปตามชอบใจ อังกฤษสัญญาต่อไทยว่าไม่ต้องการเอาเมืองไทร อังกฤษไม่รบกวนเมืองไทร แลไม่ให้พระยาไทรคนเก่ากับบ่าวไพร่ของพระยาไทรคนเก่าไปรบกวนทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมือง ไทรแลเมืองอื่นๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทร แลอังกฤษสัญญาว่าจะจัดแจงให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทรคนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองไทร เมืองเปหระ เมืองสลาหงอ เมืองพม่า ถ้า อังกฤษไม่ให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษีเข้าเปลือกเข้าสารที่

เมืองไทรเหมือนแต่ก่อน อังกฤษสัญญาว่าไทยว่าแขกว่าจีน ซึ่งอยู่ ณ เมืองเกาะหมาก จะมาอยู่ ณ เมืองไทร อังกฤษไม่ห้าม

ข้อ 14 ไทยกับอังกฤษสัญญาต่อกันว่า ให้พระยาเปหระคลองเมืองเปหระตามใจพระยาเปหระ ถ้าพระยาเปหระจะถวายดอกไม้ทองดอกไม้เงิน ณ กรุงตามแต่ก่อน ก็ตามใจพระยาเปหระ อังกฤษไม่ห้ามปราม เจ้าพระยานครจะใช้ไทยใช้แขกใช้จีนคนฝ่ายไทยลงไปเมืองเปหระโดยดี 40 คน 50 คน ถ้าพระยาเปหระจะใช้ศริตวันกรมการฝ่ายเมืองเปหระมาหาเจ้าพระยานคร อังกฤษไม่ห้าม ไทยอังกฤษไม่ยกกองทัพไปเบียดเบียฬรบกวน ณ เมืองเปหระ อังกฤษไม่ให้เมืองสลาหงอมารบกวนเมืองเปหระ ไทยก็ไม่ไปรบกวนเมืองสลาหงอ การซึ่งสัญญาเมืองไทรเมืองเปหระ 2 ข้อนี้ ต่อเมื่อเจ้าพระยานครกลับออกไปแต่กรุง จึ่งจะได้จัดแจงตามสัญญา

แลความสัญญา 14 ข้อนี้ให้ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษ ทุกหัวเมืองใหญ่หัวเมืองน้อยทั้งสิ้นด้วยกันฟังเอาถ้อยคำสัญญานี้เถิด แลหนังสือสัญญานี้ท่านอัคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพฯ กับกะปิตันหันตริบาระนี ซึ่งเรตอันบันลอดอำหัดสิทเจ้าเมืองมังกะลาใช้ให้เปนทูตเข้ามาแทนตัวเจ้าเมืองมังกะลา พร้อมกันทำ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา น่าพระที่นั่งเจ้ากรมหมื่นสุรินทรักษ เปนอักษรไทยอักษรมาลายูอักษรอังกฤษ ทำแล้วเสร็จ ณ วันอังคาร เดือนเจ็ด แรมค่ำหนึ่ง ศักราชไทย 1188 ปีจออัฐศก ศักราชฝรั่ง 1826 ปีเดือนยูน 20 วัน ปิดตราท่านอัคมหาเสนาบดี แลปิดตรากะปิตันหันตริบาระนีลงเปนสำคัญทั้งสองฉบับ แล้วฉบับหนึ่งกะปิตันหันตริบาระนีเอาออกไปปิดตราเจ้าเมืองมังกะลา ฉบับหนึ่งปิดตราหลวง ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา เจ้าพระยานครเอาออกไปไว้ ณ เมืองไทร กะปิตันหันตริบาระนีกำหนดใน 7 เดือน ณ เดือนยี่ ปีจออัฐศกจะกลับมาให้ถึงเมืองเกาะหมาก แล้วจะเอาหนังสือสัญญามาเปลี่ยนต่อพระปริรัก ณ เมืองไทร ไทยกับอังกฤษก็จะเปนไมตรีกันสืบต่อไปไม่รู้สิ้นไม่รู้สุดชั่วฟ้าแลดิน

(ตราหลวงพระอัยราพต) **(ตราพระราชสีห)** **(ตราพระคชสีห)**
(ตราบัวแก้ว) **(ตราพระนนทการ)** **(ตราพระพิรุณ)**
(ตราพระยมขี่สิงห) **(ตราบาระนี)**

เซอร์จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring, 17 ตุลาคม พ.ศ. 2335 - 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2415 หรือ ค.ศ. 1792-1872) กงสุลประจำกวางตุ้ง พ.ศ. 2392-2396 (ค.ศ. 1849-1853) และเป็นข้าหลวงผู้ปกครองเมืองฮ่องกง เมื่อ พ.ศ. 2397-2402 (ค.ศ. 1854-1859) ขณะที่เป็นเจ้าเมืองฮ่องกงนั้น เขาได้รับมอบหมายให้เข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญาทางการค้ากับประเทศสยาม เมื่อ พ.ศ. 2397-2398 (ค.ศ. 1854-1855) และเป็นผู้เขียนสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับบริเตนใหญ่ ที่ได้กลายเป็นแบบแผนให้สยามใช้สนธิสัญญากับนานาประเทศ
ภาพจากห้องสมุดส่วนบุคคล: ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช

(2)
สัญญาระหว่างสองพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา (เขมร) กับแม่ทัพฝรั่งเศส 11 สิงหาคม จ.ศ. 1225 หรือ พ.ศ. 2406 (ค.ศ.1863 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4)

Treaty between Kings of Cambodia and Franch Rear Admiral de la Grandier, 1863

คำอธิบาย

หนังสือสัญญานี้เป็นเอกสารสำคัญที่ทำให้กัมพูชา (หรือ “เขมรส่วนนอก”) ตกเป็น “รัฐในอารักขา” (Protectorate) ของฝรั่งเศส และหลุดออกจากสภาพของ “ประเทศราช” หรือ “เมืองขึ้นสองฝั่งฟ้า” ที่ต้องถวายบรรณาการให้กับกรุงเทพฯ (สยาม) ทุกๆ ปี ในขณะเดียวกันก็ต้องถวายบรรณาการให้กับกรุงเว้ (เวียดนาม) 3 ปี ต่อ 1 ครั้ง

กล่าวโดยย่อ เมื่อฝรั่งเศสสามารถสถาปนาอำนาจอาณานิคมของตนในเวียดนามใต้ (โคชินจีน) ได้ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2382-2405 หรือ ค.ศ. 1859-1862 หรือ 3 ปีภายหลังที่ฝรั่งเศสได้ลงนามกับสยามในปี พ.ศ. 2399 หรือ ค.ศ. 1856 คือ “สนธิสัญญามงตีญี” (Montigny Treaty) [ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับสนธิสัญญาเบาว์ริง ปี พ.ศ. 2398 หรือ ค.ศ. 1855] ข้าหลวงใหญ่ของฝรั่งเศสในไซ่ง่อน คือ พลเรือตรี ลากรองดิแยร์ (P.P.M. de la Grandiere) ก็อ้างอำนาจอธิปไตยของฝรั่งเศสสืบต่อจากเวียดนามทันที

สมัยของการแผ่ขยายลัทธิอาณานิคมของฝรั่งเศสดังกล่าวนี้ ตรงกับรัชสมัยของนโปเลียนที่ 3 (Louis Napoleon Bonaparte) ที่เคยดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของ The Second Republic มาก่อน และผันตนขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิระหว่าง พ.ศ. 2395- 2413 หรือ ค.ศ. 1852-1870 [ซึ่งก็เป็นช่วงที่ตรงกับรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 ของสยาม] ในระยะนั้นสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้กลับไปมีสถาบันกษัตริย์อีกชั่วระยะเวลาหนึ่งเป็นเวลา 18 ปี และรู้จักกันในนามของ The Second Empire

ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อเพียง 7 ปีระหว่าง พ.ศ. 2399-2406 หรือ ค.ศ. 1856-1863 นี้แหละ ที่ฝรั่งเศสจะแผ่อำนาจเข้ามาในอินโดจีน และแข่งขันกับอังกฤษในการล่าอาณานิคมในอุษาคเนย์ ฝรั่งเศสดำเนินกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ในอินโดจีนและลุ่มแม่น้ำโขง มีทั้งการสำรวจเข้ามา “ค้นพบนครวัด !?” โดย มร. อองรี มูโอต์ (Henri Mouhot) ในปี พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861 และเมื่อได้กัมพูชาไปเป็น “รัฐในอารักขา” ก็ทำการสำรวจแม่น้ำโขงจากเวียดนามใต้ถึงยูนนานโดยชุดของ มร. ดูดาร์ท เดอ ลาเกร (Ernest Doudard de Lagrée) และ มร. ฟรานซิส การิเยร์ (Francis Garnier) ในปี พ.ศ. 2409-2411 หรือ ค.ศ. 1866-1868 ซึ่งตรงกับปลายรัชสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4

ดังนั้น เมื่อฝรั่งเศสได้เวียดนามตอนล่าง (โคชินจีน) ไป ก็ขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในกัมพูชา (และลาว) ซึ่งขณะนั้นเมืองหลวงเขมรตั้งอยู่ที่เมืองอุดง กัมพูชา [เช่นเดียวกับลาว] ในสถานการณ์ใหม่ที่ฝรั่งเศสกลายเป็นมหาอำนาจเข้ามาแทนที่ไทยสยามและเวียดนามนี้ ก็เป็นธรรมดาและธรรมชาติที่เพื่อ

ที่จะหลีกหนีไปจากสภาพ “หนีเสือ ปะจระเข้” [ระหว่างไทยสยามกับเวียดนาม] กษัตริย์กัมพูชา “สมเด็จนโรดมฯ” (นักองค์ราชาวดี หรือ สมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ ครองราชย์ พ.ศ. 2403-2447 หรือ ค.ศ. 1860-1904) จึงหันไปหาฝรั่งเศส และในปี พ.ศ. 2406 หรือ ค.ศ. 1863 ก็ทรงยินยอมทำสัญญาเป็น “รัฐในอารักขา”

ขอให้สังเกตว่าหนังสือสัญญาดังกล่าวที่ปรากฏในเอกสารที่เป็นภาษาไทย ทำขึ้นในพระนามของพระเจ้าแผ่นดิน 2 พระองค์ ซึ่งก็หมายถึงสมเด็จนโรดมฯ กับพระอนุชา คือ สมเด็จศรีสวัสดิ์ (นักองค์สีสุวัตถิ์ หรือ พระบาทสมเด็จพระสีสุวัตถิ์ ครองราชสมบัติ พ.ศ. 2447-2470 หรือ ค.ศ. 1904-1927) กษัตริย์ทั้งสองพระองค์เป็นโอรสของนักองค์ด้วง (พระองค์ด้วง หรือ สมเด็จพระหริรักษ์รามาธิบดี ครองราชสมบัติ พ.ศ. 2384-2403 หรือ ค.ศ. 1841-1860) [ผู้ที่ก็ได้เคยพยายามแสวงหาอำนาจของฝรั่งเศสมาคานอำนาจของเวียดนามและสยามมาก่อน] โอรสของนักองค์ด้วงทั้ง 2 พระองค์นี้เติบโตขึ้นในราชสำนักกรุงเทพฯ ในฐานะโอรสบุญธรรม [และองค์ประกัน] ของพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 การกล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองของเขมร น่าจะสะท้อนธรรมเนียมปฏิบัติของสยามในเวลานั้น ที่มีกษัตริย์ 2 พระองค์ คือ พระจอมเกล้าฯ และพระปิ่นเกล้าฯ นั่นเอง

หนังสือสัญญาฉบับนี้มีทั้งหมด 19 ข้อ ข้อแรกกล่าวเป็นภาษาเก่าว่า *“เจ้ากรุงฝรั่งเศสช่วยทำนุบำรุงเจ้าเมืองเขมร”* หรือการตกเป็น “รัฐในอารักขา” (Protectorate) ที่หลุดออกจากอำนาจของสยามและเวียดนาม มีข้อความเกี่ยวกับการตั้งกงสุลฝรั่งเศส เกี่ยวกับศาลและคดีความ การค้าขายและผลประโยชน์ของฝรั่งเศสในกัมพูชา กล่าวโดยย่อ ในปี พ.ศ. 2406 หรือ ค.ศ. 1863 ซึ่งตรงกับปลายรัชสมัยของพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 กัมพูชา หรือ “เขมรส่วนนอก” ก็ตกอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศส แต่ “เขมรส่วนใน” ซึ่งหมายถึงเมืองพระตะบอง-เสียมราฐ-กำปงสวาย-เทือกพนมดงรัก-ทะเลสาบด้านตะวันตก จะยังคงอยู่ภายใต้อธิปไตยของสยามอยู่จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 หรืออีก 30-40 ปีต่อมา

(หมายเหตุ คัดลอกจาก “จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1225 เลขที่ 68”)

Le Roi de Cambodge, d'après une photographie exécutée par M. Gillet, lors de la visite de ce souverain à Saïgon. (Photographie communiquée par M. Aralle.)

"สมเด็จนโรดมฯ" (นักองค์ราชาวดี หรือ สมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ ครองราชย์ พ.ศ. 2403 - 2447 หรือ ค.ศ. 1860 - 1904) ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), "สยาม" ที่ไม่ทันได้เห็นฯ, 2549.

“สมเด็จนโรดมฯ” (นักองค์ราชาวดี หรือ สมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ ครองราชย์ พ.ศ. 2403 - 2447 หรือ ค.ศ. 1860 - 1904)
ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), “สยาม” ที่ไม่ทันได้เห็นฯ, 2549.

(2)
สัญญาระหว่างสองพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา (เขมร) กับแม่ทัพฝรั่งเศส 11 สิงหาคม จ.ศ. 1225* หรือ พ.ศ. 2406 (ค.ศ.1863 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4)

Treaty between Kings of Combodia and French Rear Admiral de la Grandier, 1863

สำเนาหนังสือสัญญาที่องค์พระนโรดมพรหมบริรักษามหาอุปราชทำให้อัศมิรัลแม่ทัพฝรั่งเศส เมื่อ ณ วันที่ 3-8 ค่ำ ศักราช 1225** ปีกุนเบญจศก มีความดังนี้

สำเนาหนังสือสัญญานี้ปฤกษาพร้อมกันเสร็จแล้ว ทำให้อัศมิรัลสัญญาที่เจ้าฝรั่งเศสกับเจ้าเมืองเขมร เจ้ากรุงฝรั่งเศสกับเจ้าเมืองเขมรเป็นเจ้าสมเด็จพระมหาอุปราช ให้เมืองเขมรเจริญขึ้น ให้ได้เป็นไมตริราบคาบด้วยเมืองทั้งสองอยู่ไกลกัน เหตุนี้เมืองเขมรอย่าให้ขัดเคืองกับฝรั่งเศส ซึ่งเจ้าฝรั่งเศสได้ตรัสบังคับให้ท่านแม่กองใหญ่กลกระอัศมิรัล เดอลาตรังดีแอเป็นแม่กองใหญ่สำเร็จราชการในเมืองญวนไปคบคิดกับเจ้าเมืองเขมร ให้บรรดาท่านทั้งหลายได้ทราบ ด้วยเจ้ากรุงฝรั่งเศสยอมเป็นผู้ช่วยทำนุบำรุงเมืองเขมร เหตุนี้ท่านแม่กองใหญ่สำเร็จราชการในเมืองญวน นามชื่อ เดอลากรังดิเอ กับพระยามหาอุปราชเป็นเจ้าเมืองเขมร ได้สัญญากันจะถือบันดาประการฉนี้

ข้อ 1 นั้น เจ้ากรุงฝรั่งเศสช่วยทำนุบำรุงเจ้าเมืองเขมร

ข้อ 2 นั้น เจ้ากรุงฝรั่งเศสจะต้องใช้ฝรั่งเศสคนหนึ่งเป็นกงสุล ให้อยู่ใกล้เจ้าเมืองเขมร แต่งให้เขาทั้งสองฝ่ายจำตัวสัญญานี้ ฝ่ายท่านฝรั่งเศสนั้น ฟังบังคับบัญชาแม่กองใหญ่เมืองไส่ง่อน เจ้าเมืองเขมรมีแต่ให้ขุนนางเขมรคนหนึ่งไปอยู่เมืองไส่ง่อนด้วยกันกับแม่ทัพใหญ่ดังนั้น

ข้อ 3 ถ้ามีขุนนางฝรั่งเศสคนหนึ่งอยู่ในเมืองเขมรนั้น มีแต่ไว้เสมอเป็นขุนนางผู้ใหญ่แล้ว ให้นับถือกลัวเกรงเหมือนขุนนางผู้ใหญ่ด้วย

ข้อ 4 ถ้ามีประเทศอื่นจะมาตั้งกงสุลในเมืองเขมร เจ้าเมืองเขมรกับขุนนางใหญ่เขมรปฤกษากับอัศมิรัลแม่กองใหญ่ฝรั่งเศสเมืองไส่ง่อน ยอมกันให้ตั้ง จึงประเทศนั้นตั้งกงสุลได้ ถ้าเจ้าเมืองเขมรกับขุนนางเขมรไม่ยอมให้บันดาประเทศตั้งกงสุลในเมืองเขมร ท่านอัศมิรัลแม่กองใหญ่เมืองไส่ง่อนก็ไม่ยอมด้วย ถ้าเจ้าเขมรขุนนางเขมรยอมให้ตั้งกงสุล ท่านอัศมิรัลแม่กองใหญ่เมืองไส่ง่อนก็ยอมตามด้วย

ข้อ 5 ถ้าผู้ใดขึ้นเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะไปมาค้าขายเที่ยวซื้อสินค้า ปลูกเรือนอยู่ในเมืองเขมรนั้น ให้บอกขุนนางผู้ใหญ่ให้รู้ จะได้ทำหนังสือให้ถือ จึงไปมาปลูกเรือนอยู่ได้

ข้อ 6 นั้น ถ้าผู้ใดขึ้นกับเจ้าเมืองเขมรแล้ว อยู่ๆ ที่เมืองใดที่ขึ้นเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้นให้ได้

---

* จดหมายเหตุ ร.4, จ.ศ. 1225 เลขที่ 68 องค์นโรดม ร.4 “สัญญาระหว่างสองพระเจ้าแผ่นดินเขมรกับแม่ทัพฝรั่งเศส” อ้างถึงใน เพ็ญศรี ดุ๊ก, ศ.ดร., “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย (สยาม) กับประเทศฝรั่งเศส ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ตามเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศ” พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ; 2539) หน้า 256-258

** ตรงกับวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2406

ประโยชน์แลอำนาด ดังนี้ด้วย

ข้อ 7 นั้น ถ้าฝรั่งเศสกับเขมรเป็นความแก่กันนั้นมีแต่ไปฟ้องกงสุล ถ้าปฤกษาเขาไม่ตกลงมีแต่กงสุลกับขุนนางเขมรปฤกษาด้วยกันให้เที่ยงตรงงามดี ถ้าเขมรกับเขมรเป็นความแก่กัน ขุนนางฝรั่งเศสกับกงสุลฝรั่งเศสว่าไม่ได้ ถ้าฝรั่งเศสกับฝรั่งเศสเป็นความแก่กัน ขุนนางเขมรก็ว่าไม่ได้ ถ้าประเทศอื่นเป็นชาติยุโรป เป็นความขัดเคืองกับคนฝรั่งเศสนั้นต้องขุนนางกงสุลฝรั่งเศสชำระ ถ้าคนฝรั่งเศสทำผิดมาอยู่ในเมืองเขมรนั้นต้องให้ขุนนางเขมรผู้ใหญ่ช่วยกงสุลฝรั่งเศส นำตัวคนที่ทำผิดนั้นส่งไปแม่กองใหญ่ฝรั่งเศสเมืองไส้ง่อนชำระ ถ้ามีกงสุลหรือขุนนางฝรั่งเศสอยู่ในเมืองเขมร แม่กองใหญ่ฝรั่งเศสผู้ใดที่มีอำนาจว่ากล่าวแทนกงสุลได้ให้ปฤกษาชำระเรื่องความนั้นได้

ข้อ 8 นั้น ถ้าฝรั่งเศสผู้ใดอยากอยู่ในเมืองเขมร มีแต่จดชื่อในบาญชีขุนนางกงสุลแล้วให้กงสุลฝรั่งเศสมีหนังสือมาบอกให้ขุนนางเขมรให้รู้ด้วย

ข้อ 9 นั้น ถ้าเขมรผู้ใดไม่มี {ความ / เหตุ} แล้วอยากมาอยู่เป็นที่แผ่นดิน ขึ้นฝรั่งเศสนั้น มีแต่จดชื่อในบาญชีสำเนาเอง ฤๅในบาญชีขุนนางเขมรที่เจ้าเมืองเขมรใช้ให้ไปอยู่เมืองไส้ง่อน

ข้อ 10 นั้น ถ้ามีลูกค้านำสรรพสินค้าแต่ประเทศอื่นนอกจากฝิ่น เข้าไปขายเมืองเขมร ถ้ามีหนังสือขุนนางเมืองไส้ง่อนเบิกให้ขึ้นมานั้น ด่านเขมรชักภาษีไม่ได้ ถ้าลูกค้านำฝิ่นมาขาย ด่านเขมรชักภาษีได้

ข้อ 11 นั้น ที่ตรงสินค้าทุกสิ่งที่บันดาลูกค้า ถ้านำแต่เมืองเขมรไปเมืองญวน ถ้านายภาษีเขมรชักภาษีเสร็จแล้ว ถ้าตังเค้ามีหนังสือขุนนางเขมรเบิกให้แล้ว ขุนนางกงสุลฝรั่งเศสเขียนชื่อในหนังสือนั้นด้วย จึงลงไปขายในเมืองขึ้นฝรั่งเศสยกไม่ชักภาษี

ข้อ 12 ถ้ามีฝรั่งเศสเป็นนักปราชผู้ใดๆ เข้ามาอยู่ในเมืองเขมร ให้บอกขุนนางผู้ใหญ่เขมรให้รู้ บันดาขุนนางเขมรให้ช่วยคิดไปมาให้ดี

ข้อ 13 ถ้ามีเรือสำเภาฤๅเรือกำปั่นฝรั่งเศสมีโจรผู้ร้ายปล้น

{แขวงใด / ที่ใด} ขึ้นเมืองเขมรเมื่อใดขุนนางเขมรแขวงนั้นได้รู้แล้ว มีแต่พินิจพิเคราะห์จะจับทำโทศอ้ายผู้ร้ายตามกฎหมาย แลสิ่งของเหล่านั้นถ้าเห็นประการใดๆ ให้มอบกลับไปให้เจ้าของ ฤๅส่งไปให้ขุนนางฝรั่งเศสจะได้นำไปให้เจ้าของ ถ้าจับอ้ายผู้ร้ายนั้นไม่ได้ สิ่งของก็ไม่เห็นทั้งสิ้น ถ้าขุนนางเขมรได้สืบสิ่งของแลผู้ร้ายนั้นไม่เห็นแน่นอนแล้วนั้น สิ่งของไม่ต้องใช้ไม่มีโทษเลย ที่ตรงฝรั่งเศสที่อยู่เมืองเขมรถ้ามีโจรผู้ร้ายลักนั้น ความก็เหมือนกัน

ข้อ 14 นั้น ถ้าเรือฤๅสำเภาเขมรผู้ร้ายปล้นฤๅผู้ร้ายลักไปในแผ่นดินฝรั่งเศส ขุนนางฝรั่งเศสที่อยู่ใกล้สำเภานั้นเมื่อใดได้รู้แล้ว มีแต่อุตส่าหาให้เห็น ให้จับผู้ร้ายนั้นทำโทศตามกฎหมายที่ตรงสิ่งของ ถ้าหาเห็นมีแต่ของกลับไปให้เจ้าของ ถ้าเจ้าของหายไป จะมอบสิ่งของนั้นไปให้ขุนนางเขมรจะได้ฝากไปให้เจ้าของ อุปมาถ้าขุนนางฝรั่งเศสอุตส่าสืบหาอ้ายผู้ร้ายแลสิ่งของไม่เห็นแน่นอนแล้วจะให้ใช้ราคาของไม่ได้เลยถ้ามีผู้ร้ายลักของสิ่งใดๆ มีแต่ตามดังนั้นด้วยเมื่อใด ถ้าขุนนางเขมรอยู่ในแขวงฝรั่งเศส ถ้าขุนนางฝรั่งเศสอุตส่าหาโจรแลสิ่งของไม่เห็นไม่ต้องให้ขุนนางฝรั่งเศสใช้

ข้อ 15 นั้น บันดาท่านสังฆราชฝรั่งเศสมีอำนาดจะสั่งสอนเทศหนาพระสาศหนาทั่วไปทุกแห่งในนครเมืองเขมรๆ ก็ไม่ได้ขัดขวาง ถ้าจะปลูกวิหาร ฤาจะปลูกกุฎิ ทำสาลาเรียน ปลูกเรือนให้คนไข้นั้นให้บอกขุนนางผู้ใหญ่เมืองเขมรให้รู้ ขุนนางเขมรยอมให้จึงทำได้

ข้อ 16 นั้น เจ้ากรุงฝรั่งเศสไว้เจ้าเมืองเขมรเป็นเจ้าจริงๆ ก็สัญญาจะช่วยให้ได้เป็นไมตรีราบคาบในนครเมืองเขมรแล้วช่วยทำนุบำรุงเมืองเขมร ไม่ให้มีสัตรูแต่เมืองอื่นมากฦๅขี่เบียดเบียน เจ้ากรุงฝรั่งเศสมีใจซื่อตรง จะช่วยให้เจ้าเมืองเขมรชักภาษีจากลูกค้าวานิชแล้วใช้ใบไปทะเล

ข้อ 17 นั้น ให้ทำได้โดยง่าย ตามบันดาประการก่อนหน้านั้น แม่กองใหญ่ฝรั่งเศสผู้ใหญ่อยู่ในเมืองไส้งอน อยากได้แผ่นดินที่จะโรยจังวา จะปลูกเรือนไส่ถ่าน ปลูกฉางไส่เข้าไว้ให้กำปั่นฝรั่งเศสนั้นเจ้าเมืองเขมรยอมให้แผ่นดินที่จะโรยจังวาข้างเหนือพันจาก ป้อม / ค่าย ขึ้นไป 15 เส้นแล้ว ถ้ามีเขตรวัดเป็นที่พระวิหารเขมรตรงไหนให้หลีกไว้คงเป็นวัดเขมร ถ้าแม่กองใหญ่ฝรั่งเศสอยากได้ที่ตรงไหนอีกนั้น เจ้าเขมรกับขุนนางเขมร ปฤกษาพร้อมเหนที่ตรงไหนสมควรให้ได้ ขอให้ตามเหมือนได้ให้แผ่นดินจะโรยจังวา

ข้อ 18 ให้รู้จักพระคุณเจ้าฝรั่งเศส ด้วยช่วยทำนุบำรุงเจ้าเขมรให้ได้ศุก ถ้าฝรั่งเศสจะไปตัจไม้ในเมืองเขมร เอาไปต่อกำปั่นเจ้าฝรั่งเศส ให้บอกขุนนางผู้ใหญ่เมืองเขมรให้ตัจจะทำหนังสือบอกไปถึงเจ้าเมืองในแขวงเมืองเขมรจึงตัจได้ แต่เจ้าฝรั่งเศสรับให้ข้าจ้างทุกสิ่ง ถ้าฝรั่งเศสจะซื้อสินค้าใดๆ ในเมืองเขมรให้เบิกให้ซื้อโดยสดวก แต่ราคาตามแต่เจ้าของสินค้ากับผู้ซื้อตกลงกัน

ข้อ 19 นั้น ให้ได้ไว้สัญญานี้ เป็นหนึ่ง เป็นเสร็จด้วยมีแต่คอยเจ้ากรุงฝรั่งเศส ยอมรับประทับตราด้วยทำสัญญาเสร็จแล้ว ได้จำลองสามฉบับ เจ้าเมืองเขมรสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษามหาอุปราช ได้จดตราพระนามด้วยกันกับแม่กองใหญ่ฝรั่งเศสเมืองไส้งอนที่เจ้าฝรั่งเศสได้ตรัศไว้ แล้วได้ประทับตราด้วย ฤาท่านทั้งสองได้จดตราพระนามแล้วประทับตรามา ณ วัน 3 ฯ 8 ค่ำ จุลศักราช 1225 ปีกุน เบญจศก[13] ข้างฝรั่งเศส วัน 11 เดือนอากุด ศักราช 1833 ปี

12

(3)
สัญญาสยามกับกัมพูชา
1 ธันวาคม จ.ศ. 1225 หรือ พ.ศ. 2406
(ค.ศ. 1863 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4)
Treaty between Saim and Cambodia, 1 December 1863

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาระหว่างสยามกับกัมพูชาฉบับนี้ ลงนามกันระหว่างผู้แทนของสยามและกัมพูชา เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2406 หรือ ค.ศ. 1863 หรือ 3 เดือนภายหลังการที่กษัตริย์กัมพูชาตกลงรับเป็น "รัฐในอารักขา" ของฝรั่งเศส ดังนั้น จึงมีสถานะ "พิเศษ" ในแง่ของการเมืองของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่น้อย กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง กษัตริย์ของกัมพูชาได้หันไปหา "อำนาจใหม่" คือฝรั่งเศสใน "สถานการณ์ใหม่" แต่ขณะเดียวกันก็ยังตกอยู่ในสภาพการณ์ของการเมือง "เก่า" ของความสัมพันธ์ในเชิง "ราชาธิราช" กับ "เจ้าครองนคร" ของ "ประเทศราช"

ดังนั้น ในขณะที่กษัตริย์กัมพูชาหันไปรับสถานะความเป็น "รัฐในอารักขา" ของฝรั่งเศส แต่ก็ยังตกอยู่ใน "วาทกรรม" ของ "รัฐบรรณาการ" ของสยามสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 อยู่ ซึ่งในสัญญานี้ ("สัญญาลับ") ระหว่างสยามและกัมพูชานั้น สมเด็จนโรดมฯ ยังคงสถานะความเป็น "ประเทศราช" ของสยามอยู่ [ทั้งๆ ที่ได้ตกลงเป็น "รัฐในอารักขา" ของฝรั่งเศสแล้วก็ตาม] กัมพูชายังคงรับนับถือ "ความเป็นใหญ่" ของสยาม/ไทยอยู่ในแง่ของผลประโยชน์ การค้าขาย คดีความ ตลอดจน "ข้าหลวง" หรือตัวแทนของราชสำนักกรุงเทพฯ ที่จะส่งออกไปยังกัมพูชา

ที่สำคัญคือ การที่กษัตริย์กัมพูชายังคงยอมรับอธิปไตยของสยามหรือกรุงเทพฯ เหนือดินแดน "พระตะบอง-เสียมราฐ" (เขมรส่วนใน) ที่ราชสำนักกรุงเทพฯ ได้มาในสมัยของพระพุทธยอดฟ้าฯ รัชกาลที่ 1 จากสมเด็จพระนารายณ์นาราธิปบดี (สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีศรีสุริโยพรรณ หรือ นักองค์เอง กษัตริย์กัมพูชา เมื่อ จ.ศ. 1157 หรือ พ.ศ. 2338 ซึ่งตรงกับ ค.ศ. 1795) และยังรวมถึงเมืองเล็กเมืองน้อยในอาณาบริเวณระหว่างไทยสยาม กับลาว และกัมพูชา คือ "สตุงเตร็ง (สตึงเตรง) [ไทย-ลาวเรียกว่า "เชียงแตง"]-อัตตะปือ" และดินแดนที่ใช้เรียกกันในพงศาวดารไทยว่า "เขมรป่าดง" คือ ในส่วนที่เป็นอีสานใต้ (ปัจจุบัน) รวมทั้ง "กัมปงสวาย" และ "ทะเลสาบ" (เขมร) ด้านทิศตะวันตก ในขณะที่ให้สถานะอัน "ไม่ชัดเจน-ต่อรองได้" ต่อเมืองกำปงสวาย [ปัจจุบัน คือ บริเวณของกัมปงธม-กัมปงจาม-และแม่น้ำเสน] และเมืองโพธิสัตว์ ฯลฯ

แน่นอน ในทัศนะของฝรั่งเศส นี่คือ "สัญญาลับ" ระหว่างสยามกับกัมพูชาที่ฝรั่งเศสยอมรับไม่ได้ และจะต้องขจัดให้หมดไปในอีก 4 ปีต่อมาใน "สนธิสัญญาระหว่างประเทศสยามกับฝรั่งเศส เกี่ยวกับสถานภาพแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา" (หรือในอีกชื่อหนึ่งคือ "หนังสือสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง") ที่ทำขึ้น ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม จ.ศ. 1229 หรือ พ.ศ. 2410 หรือ ค.ศ. 1867 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ครองราชย์ 2 เมษายน พ.ศ. 2394 - 1 ตุลาคม พ.ศ. 2411 (ค.ศ. 1851-1868)

(3)
สัญญาสยามกับกัมพูชา
1 ธันวาคม จ.ศ. 1225* หรือ พ.ศ. 2406
(ค.ศ. 1863 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4)
Treaty between Saim and Cambodia, 1 December 1863

ศุภมัศดุ จุลศักราช 1225 ปีกุน เบญจศก[13] ความจะเริญงามดี จงมีแก่บ้านเมืองยิ่งขึ้นไปเถิด ครั้งนี้พระยาราชวรานุกูล แม่ทัพผู้รับอำนาดเตมในราชการทางเมืองเขมรแต่พระบาทสมเด็จพระประเมนทรมหามกุฎสุทธสมติเทพยพงวงษาดิศระกระบัตรวระขัติยราชนิคะโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลท่านเสนาบดีฝ่ายหนึ่ง องค์พระนโรดมพรหมบริรักษามหาอุปราช ผู้ครองแผ่นดินเมืองเขมร องค์พระหริราชดนัย ไกรแก้วฟ้า แลพระยาพระเขมร

สมเด็จเจ้าฟ้าทลหะ ชื่อเมียด ว่าที่สมเด็จพระองค์แก้ว พระยาศรีธรรมราชาธิราช ชื่อเหม ว่าที่สมเด็จเจ้าฟ้าทลหะสมุหนายกเอกอุมนตรีอัยพิริยมหาเสนาบดีอุดมกรมภาหุพระยากลาโหม ชื่อสุก ว่าที่พระยายมราชพิภากธานีบุริรมอุดมกรมภาหุ คือ พระยาวังวระเวียงไชยธิบดี พิภากสถุงฆารอุดมกรมภาหุ ชื่อ นอง พระพิพิตสระไกรมหาดไทยนอกราชการเมืองนครเสียมราบ ชื่อเมา ว่าที่พระยากลาโหมพิภากนาวิกอธิบดีนินธาอุดมกรมภาหุ พระยาจักรีธิบดีกุญชรบวรระถาอุดมกรมภาหุ ชื่อแถบ สมเด็จเจ้าพระยาวราดมกรมภาหุ ชื่อปก สมเด็จเชฐฐามนตรีศรียปราถมกรมภาหุ ชื่อแก พระยาอธิบดี ชื่อทัต

ฝ่ายหนึ่ง ทำสัญญาเพื่อจะให้มีคุณมีประโยชน์แก่เจ้านายพระยาพระเขมร อาณาประชาราษฎรเมืองเขมร แลเจ้าพระยาแลพระยาผู้ว่าราชการเมืองต่างๆ แลไพร่พลลูกค้าซึ่งได้ไปมาค้าขายติดต่อกับเมืองเขมรให้รู้แลถือตามข้อสัญญานี้สืบต่อไปภายหน้า ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามมีพระ { เดช / คุณ } ได้ช่วยทำนุบำรุงเมืองเขมรเปนลำดับสืบๆ มาแต่ต้นพระวงษ์นี้จนบัดรนี้ มีข้อความแจ้งอยู่ในเรื่องราว ซึ่งได้เขียนประทับตราผูกไว้กับหนังสือสัญญาฉบับนี้แล้ว แลในการนี้เมืองเขมรอยู่ในระหว่างต่อเขตรแดนกรุงเทพฯ ฝ่ายหนึ่ง ต่อกับเขตรแดนญวนฝ่ายหนึ่ง ต่อกับเขตรแดนฝรั่งเศสฝ่ายหนึ่ง จึงควรต้องทำหนังสือชี้แจงข้อความ { เก่า / ใหม่ } ทั้งปวงให้เปนที่ { รู้ / หมาย } แก่พระเจ้าแผ่นดินแลเสนาบดี แลผู้รักษาเมืองต่างๆ ฝ่ายไทยในบัดรนี้แลภายหน้า แลเจ้านายผู้จะ

---

* จดหมายเหตุ ร.4, จ.ศ. 114 “เรื่องสัญญาทางพระราชไมตรีเมืองเขมร” อ้างถึงใน เพ็ญศรี ตุ๊ก, ศ.ดร., “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย (สยาม) กับประเทศฝรั่งเศส ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ตามเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศ” พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ; 2539) หน้า 259-263

ครอบครองแผ่นดินเมืองเขมรแลพระยาเขมรที่จะมีอิศริยยศต่อไปภายหน้าต้องถือตามข้อสัญญานี้สืบๆ ไปอย่าให้ทำผิดเลย

ข้อ 1 ว่า เมืองเขมรเปนเมืองประเทศราชขึ้นกรุงเทพฯ ถ้าเจ้านายพี่น้องวิวาทกันจนถึงการรบพุ่งกัน ฤๅพระยาพระเขมรหัวเมืองแลราษฎรคิดประทุศร้าย เกลี้ยกล่อมผู้คนตั้งขัดแขงต่อสู้ต่อเจ้านายผู้ครองแผ่นดินเมืองเขมร ถ้ามีใบบอกของผู้ครองเมืองฝ่ายเขมรเข้ามาแล้ว ที่กรุงเทพฯ ก็จะต้องแต่งข้าหลวงคุมกองทัพยกไปช่วยระงับปราบปรามจนบ้านเมืองเรียบร้อย ถ้าเจ้านายยาติพี่น้องซึ่งเกิดวิวาทบาดหมางกันขึ้น พี่ฤๅน้องจะภาครอบครัวหนีเข้ามาพึ่งกรุงเทพฯ ก็ต้องรับไว้ไม่ให้กลับออกไปก่อการวิวาทกันอีก เมื่อพี่น้องสิ้นความอาฆาฏจะบอกขอให้กลับออกไปก็จะยอมให้ไป แต่เมื่อแรกหนีมาจะขอให้จับตัวส่งไปแลจะให้ทำโทศยาติพี่น้องที่ได้ทุกนั้นทำไม่ได้ ถ้าเมืองเขมรเกิดความวิวาททุ่งเถียงกับประเทศใหญ่ๆ ซึ่งเปนทางพระราชไมตรีกรุงเทพฯ ก็จะช่วยว่ากล่าวให้โดยยุติธรรม แต่จะไม่ยกกองทัพออกไปช่วยให้เสียทางพระราชไมตรีกับประเทศอื่น

ข้อ 2 ว่า ลูกค้ากรุงเทพฯ จะไปมาค้าขายเมืองเขมรก็ดีให้ประพฤติตามกฎหมายแลเสียภาษีสิ่งของทั้งปวงตามพิกัดเมืองเขมรจงทุกอย่าง ถ้าลูกค้าเมืองเขมรจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงเทพฯ ก็ต้องเสียภาษีตามพิกัดของกรุงเทพฯ จงทุกประการ

ข้อ 3 ว่า คนฝ่ายกรุงเทพฯ จะเปนโจรผู้ร้ายทำผิดต่อ บ้าน / เมือง } สิ่งใดๆ หนีออกไปอยู่ในเมืองเขมร เจ้านายและพระยาพระเขมรทราบความแล้ว จะติดตามจับตัวส่งเข้ามาให้จงสิ้นโดยเตมกำลังโดยสุจริต จะไม่คิดยักย้ายสุ้มซ่อนเอาคนที่ทำผิดไว้ คนฝ่ายเมืองเขมรทำผิดต่อเจ้านายพระยาพระเขมรหนีเข้ามาในราชอาณาจักร เจ้านายเมืองเขมรบอกเข้ามาหัวเมืองซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพฯ ถ้าจะให้ติดตามเตมอำนาด ถ้าจับได้ให้ส่งเข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะไล่เลียงโดยยุติธรรม ถ้ามีความผิดจริง ก็จะส่งคืนออกไปให้ ฤๅจะทำโทศให้

ข้อ 4 ว่า คนในฝ่ายกรุงเทพฯ จะออกไปตั้งทำมาหากินอยู่ในเมืองเขมรโดยเรียบร้อยไม่มีความผิด เจ้านายเมืองเขมรจะใคร่รับไว้บอกขอเข้ามา ถ้าไม่มีความเกี่ยวข้องแล้วผู้ครองแผ่นดินฝ่ายกรุงเทพฯ ก็จะยอมให้ ถ้าคนฝ่ายเมืองเขมรได้ความเดือดร้อนด้วยเหตุ ใด / หนึ่ง } จะภากันเข้ามาในแว่นแคว้นกรุงเทพฯ ก็จะมีตราชี้แจงเหตุผลต้นปลายออกไปให้เจ้านายเมืองเขมรรู้ แล้วจะจัดแจงที่ให้คนพวกนั้นอยู่ตามสมควร ถ้าพวกนั้นใคร่จะกลับไป ถ้าไม่มีเหตุเกี่ยวข้องแล้ว ก็จะยอมให้กลับไป

ข้อ 5 ว่า ที่กรุงเทพฯ จะแต่งข้าหลวงออกไปเมืองเขมรด้วยราชการสิ่งใดจะไปทาง บก / เรือ } ก็ได้ เจ้านายเมืองเขมรไม่ขัดขวาง จะมีความเคารพนับถือ จัดแจงที่ให้อยู่ เลี้ยงดูตามอย่างเคยมาแต่ก่อน ถ้าข้าราชการในกรุงเทพฯ จะไปด้วยธุระของตัวเองคือเยี่ยมยาติแลอื่นๆ ผู้ครองเมืองเขมรจะไม่รับเลี้ยงดูก็ได้ แต่ต้องยอมให้ไปให้อยู่ตามประสงค์ในประโยชน์นั้น ถ้าไปทำความผิดด้วยเหตุใดเหตุ

หนึ่ง ฤๅอวดอ้างตั้งตัวว่าเป็นข้าหลวงไปบังคับบัญชาเหลือๆ เกินๆ ก็จงคุมตัวไว้แล้วมีใบบอกแจ้งความให้กรุงเทพฯ ทราบ ถ้าเจ้านายเมืองเขมรจะให้พระยาพระเขมรเข้ามากรุงเทพฯ ด้วยราชการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจ้าพนักงานที่กรุงเทพฯ ก็จะจัดที่ให้เลี้ยงดูเหมือนอย่างแต่ก่อน ถ้าใช้มาเที่ยวซื้อของและเยี่ยมยาติแลการอื่น ซึ่งไม่เปนกิจแจ้งราชการ ก็จะไม่รับเลี้ยงดู จะให้เที่ยวแลอยู่โดยลำพัง

ข้อ 6 ว่า ถ้าเจ้านายผู้ใหญ่ในเมืองเขมรไม่มีตัว ยาติพี่น้องผู้ใดควนจะปกครองเมืองเขมรไปได้ ก็จะปฤกษาในเชื้อวงษเจ้านายยาติพี่น้อง แลพระยาพระเขมรให้เห็นพร้อมมูนกันแล้วจึงจะเสกตั้งให้เปนเจ้าแผ่นดินเมืองเขมรต่อไป ตามอย่างแต่ก่อน จะไม่ตั้งไปแต่ตามพระราชหฤไทยของพระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพฯ

ข้อ 7 ว่า พระยาพระเขมรผู้ใหญ่ที่ได้เคยรับเครื่องอิศริยายศมาแต่กรุงเทพฯ ถึงไม่มีตัวลงเจ้านายฝ่ายเขมรจะตั้งขึ้นตามลำพัง ไม่ตั้ง ต้องบอกเข้ามา ณ กรุงเทพฯ ก่อน เมื่อไร่เรียงเห็นว่าเปนคนซื่อสัจสุจริตควนจะช่วยทำนุบำรุงบ้านเมืองได้ ก็จะตั้งแต่งพระราชทานเครื่องอิศริยยศตามควนแก่ยศถาศักดิ์อย่างแต่ก่อน เมื่อสืบรู้เห็นว่าเป็นผู้ไม่สุจริต ไม่เปนที่ชอบใจแก่ราษฎร เปนแต่ชอบใจเจ้านายเขมรฝ่ายเดียว ก็จะไม่ยอมตั้ง

ข้อ 8 ว่า เมืองพระตะบองกับเมืองขื้น แลเมืองนครเสียมราบ ซึ่งนักองค์เองสมเด็จพระนารายรามาธิบดีได้ยกถวายให้ขึ้นแก่กรุงเทพฯ ที่เดียว ไม่ขึ้นเมืองเขมร แต่เมื่อครั้งแรกออกไปเปนเจ้าเมืองเขมรในปีเถาะ สัปตศกจุลศักราช 1157 นั้นก็ดี แต่เมืองเขมรป่าดงทั้งปวงที่ขึ้นอยู่กรุงเทพฯ มาแต่เดิมก็ดี ถึงบัดนี้มีเจ้าเมืองกรมการแลราษฎรเปนเขมรเหมือนกันแลเมืองลาวเมืองข่า ที่ต่อเขตรแดนเมืองเขมรเปนเมืองขึ้นกรุงเทพฯ มาแต่ก่อน ตั้งแต่เมืองเชียงแตง เมืองอัดตะปือไปนั้นก็ดี เจ้าเมืองเขมรไม่อาจเอื้อมบังคับบัญชาว่ากล่าวว่าตู่เอาเขตรแดนเมืองเขมร ถ้ามีความเกี่ยวข้องควรจะพูดจาให้แล้วกันได้ ก็จงว่ากล่าวกันให้แล้ว ถ้ามิตกลงกันให้บอกเข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะตัดสินให้โดยยุติธรรม เจ้านายเมืองเขมรจะไม่ไปทำข่มขู่เอาอำนาดตนเอง ถ้าเมืองประเทศราชลาวก็ดี เมืองขั้นในใกล้เมืองเขมรก็ดี จะเปนขบถแก่กรุงเทพฯ อย่างครั้งเมืองเวียงจัน เมืองเขมรรู้ความจะบอกมาให้ทราบโดยเรวตามกำลัง แล้วไม่ให้ท้ายถือหางพวกขบถนั้นเลย

ข้อ 9 ว่า คนผิวขาวชาวยุโรปต่างๆ ก็ดี แขกอินเดีย แขกอารับ แขกตุรเต ซึ่งไทยเรียกว่าแขกเทศ แขกนอก แขกใหญ่ ก็ดี บางคนบางพวกเป็นลูกค้ามาเที่ยวมาอยู่ค้าขาย บางคนบางพวกเปนนักปราชแลครูสอนสาศหนา มาเที่ยวมาสอนอยู่ด้วยการสอนสาศหนา แลแสวงหาสิ่งต่างๆ ตามประสงค์ คนมาแต่เมืองไกลเช่นนี้ ย่อมเปนคนขื้นอยู่ในบ้านเมืองที่เปนอาณาจักรใหญ่ๆ มีอำนาทมาก เมืองเหล่านั้นลางเมืองได้เปนไมตรีกับกรุงเทพฯ ได้ทำสัญญาแลมีกงสุลมาตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ก็คนต่างประเทศพวกนั้น ถึงแต่ก่อนก็เคยไปตั้งสั่งสอนสาศหนาแลค้าขายในเมืองกำปอดบ้าง ขื้นไปถึงเมืองอุดงมีไชยบ้าง คนต่างประเทศมาแต่ไกลเช่นนี้ ผู้ครองเมืองเขมรจะประพฤติรับโอนไมตรีเหมือนที่กรุงเทพฯ จะไม่ปล่อยให้ชาวเมืองเขมรทำการคุมเหงแลฟ้อลวงต่างๆ ด้วยสำคัญว่าเปนคนแปลกน่ามาแต่ไกล แลจะยอมให้อยู่แลเที่ยวไปในที่ซึ่งผู้ครองเมืองฝ่ายเขมรจะระวังรักษาได้ไม่ให้มีอันตรายแลจะยอมให้พวกนั้น ซื้อที่เช่าที่เปนที่อยู่ที่ค้าขายในเมืองเขมรไดๆ ซึ่งผู้ครองฝ่ายเขมรจะเห็นว่าควรแลจะให้มีกำหนดการซื้อที่เช่าที่ตามอย่างสัญญาในกรุงเทพฯ ซึ่งได้ทำแก่นานาประเทศ ถ้าคนพวกนั้นมีถ้อยความวิวาทกับชาวเมืองเขมรก็ดี วิวาทกันมาขอให้ตัดสินก็ดี ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายเขมรจะว่ากล่าวไกล่เกลี่ย จะสืบพยานไต่ถามเอาความจริงแล้วตัดสินให้โดยซื่อสัตย์เที่ยงธรรม ถ้าคนต่าง

ประเทศไม่ยอมตามตัดสินกี่ดี ฤๅคนต่างประเทศบางคนบางพวกประพฤติผิดทำเกินเลยแก่ผู้ครองฝ่ายเขมรอย่างๆ กี่ดี ผู้ครองเมืองฝ่ายเขมรจะไม่ทำโทศตามอาญาเมืองเขมรก่อน จะมีไบบอกแจ้งความเข้ามายังกรุงเทพฯ กำหนดชื่อตัว แลชื่อเมืองของผู้ขัดบังคับความและผู้ทำผิดต่างๆ นั้นให้แน่เสนาบดีในกรุงเทพฯ จะช่วยเอาธุระไปต่อว่ากงสุลของเมืองนั้นๆ แลคิดอ่านตัดสินให้ความเปนใจแล้วแก่กัน ตามผู้มีอำนาทในคนต่างๆ ประเทศนั้นๆ จะตัดสินใจให้สำเร็จ แลถ้าคนต่างประเทศนั้นๆ ทำหนังสือมายื่นต่อกงสุลสำรับเมืองของตัวๆ ในกรุงเทพฯ นี้ ให้ยื่นต่อผู้ครองแผ่นดินฝ่ายไทย ว่าผู้ครองเมืองฝ่ายเขมรคุมเหงแลประพฤติผิจแก่ตัวพวกนั้นอย่างไรๆ ผู้ครองแผ่นดินไทยทราบความแล้ว จะมีหนังสือไปหาฤๅจะแต่งข้าหลวงไปสืบถามเอาความจริง ผู้ครองเมืองฝ่ายเขมรจะตอบหนังสือโดยเรวตามความจริง แลจะยอมให้ข้าหลวงไปสืบถามเอาความจริงไม่ขัดขวาง ฤๅอย่างหนึ่งจะแต่งพระยาพระเขมรที่มีถ้อยคำควนเชื่อได้ไปว่าความในกรุงเทพฯ ต่อน่ากงสุลของชาวเมืองนั้นๆ ที่เปนโจทก์ เมื่อผู้ครองแผ่นดินกรุงเทพฯ จะปฤกษาพร้อมกับกงสุลเมืองของคนที่เปนโจทก์ยอมความกันลงอย่างไรแล้ว ผู้ครองเมืองฝ่ายเขมรก็จะยอมประพฤติตามทุกประการ ผู้ครองเมืองฝ่ายเขมรจะไม่ประพฤติการก่อเหตุให้กรุงเทพฯ เสียทางพระราชไมตรีกับ { บ้านเมือง } ที่มีสัญญาเปนไมตรีกันอยู่

ข้อ 10 ว่า เครื่องราชบรรณการมีจำนวนสิ่งของที่เคยแต่งพระยาพระเขมรคุมเข้ามาทูลเกล้าถวายทุกปีนั้น ถ้ามีข้อขัดขวางจริงๆ ด้วยบ้านเมืองมีทับศึกสงคราม ฤๅเหตุอื่นๆ ควรเหนด้วยว่าขัดขวางในปีใดๆ ปีหนึ่งฤๅสองปีเขมรจะขอเสียบ้างเป็น { ครั้งคราว } ฝ่ายกรุงเทพฯ ก็จะยอมยกให้ ถ้าไม่มีเหตุการณ์เปนข้อขัดที่ควนจะเหนด้วยแล้ว ถึงกำหนดปีเจ้านายเมืองเขมรจะแต่งพระยาพระเขมรคุมเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายจงทุกปีไม่ขัดขวางไว้ พระยาพระเขมรผู้ใดคุมเครื่องราชบรรณาการเข้ามาก็จะได้ไต่ถามราชการแลพระราชทาน { เงินตราเสื้อผ้า } เป็นรางวัลให้ตามยศตามศักดิ์ แลฝากสิ่งของตอบแทนไปพระราชทานเจ้านายเมืองเขมรตามเคยเหมือนอย่างแต่ก่อน

ข้อ 11 ว่า แขวง { เมืองโพธิสัตว์เมืองกระพงสวาย } ทั้งสิ้นเปนแขวงติดต่อกับเมืองพระตะบองเมืองนครเสียมราบ ผู้คนก็เจือจานกัน องค์พระนโรดมฯ องค์หริราชดนัยฯ ได้มีในใบบอกกราบทูลยก { เมืองโพธิสัตว์เมืองกระพงสวาย } ทั้งแขวงเข้าถวายในใบบอก ลงวันที่ 2 13 ฯ 4 ค่ำ ปีจอ จัตวาศก[12] ใบบอกนั้นยังอยู่ในกรุงเทพฯ เปนสำคัญ เวลานั้นทรงพระราชดำริห์ว่า { เมืองโพธิสัตว์เมืองกระพงสวาย } เปน { ผลประโยชน์ }

แก่เมืองเขมรมาก ไม่ทรงรับไว้ พระราชทานคืนคงให้ขึ้นแก่เมืองเขมรอยู่ตามเดิม พระบรมราชโองการในเรื่องนี้มีในท้องตราลงวัน 1 ฯ 5 ค่ำ ปีกุน ยังเป็นจัตวาศก[12] แล้ว ซึ่งทรงไม่รับเมืองสองเมืองซึ่งเจ้านายฝ่ายเขมรกราบทูลถวายไว้นั้น โดยทรงพระเมตตากรุณาแก่ องค์พระนโรดมฯ / องค์พระหริราชดนัยฯ ซึ่งเคยคุ้นเคยมานาน จึ่งพระราชทานคืนให้ได้รับผลประโยชน์สืบไปเสมือนฝากไว้ ถ้านานไปเมื่อน่าเจ้านายแลผู้ครองเมืองฝ่ายเขมรประพฤติเปนที่ชอบใจแก่ผู้ครองแผ่นดินกรุงเทพฯ อยู่ยังเป็นปรกติก็ให้เมืองโพธิสัตว์เมืองกระพงสวายคงขึ้นเป็นของ เจ้านาย ฝ่ายเขมรไปตราบนั้น แต่ เจ้านาย ฝ่ายเขมรประพฤติไม่เปนที่ชอบใจแก่ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายกรุงเทพฯ เมื่อใดจะขอคืนเอาแขวง เมืองโพธิสัตว์ / เมืองกระพงสวาย มาติดกับแขวงเมืองพระตะบอง เมืองนครเสียมราบ เพื่อจะให้ผลประโยชน์ของ บ้านเมือง แลไพร่พลเมือง ซึ่งเจือจานกันอยู่นั้นเรียบร้อยกัน เมื่อผู้ครองแผ่นดินฝ่ายไทยประสงค์ดังนี้ เจ้านายผู้ครองเมืองเขมรจะยอมให้ไม่ขัดขวางพระ องค์พระนโรดมฯ / องค์พระหริราชดนัยฯ เห็นว่าสมควรดังนั้น ได้มีใบบอกกราบทูลความไว้เปนสำคัญ ถ้าเจ้านายผู้ครองเมืองเขมร แต่งให้ช้างต่อหมอความไปเที่ยวแซกโพนช้างเดือนในแขวงเมืองเขมร ถ้าได้ช้างเผือก พลายพัง ฤๅสีประหลาดแลเลขที่เปนช้างสำคัญเปนของต้องราชประสงค์พระเจ้าแผ่นดินผู้ครองกรุงเทพฯ เจ้านายผู้ครองแผ่นดินเมืองเขมรจะไม่ปิดบังขัดขวางไว้ จะมีใบบอกส่งช้างสำคัญที่คล้องได้เข้าไปถวายเหมือนอย่างเมืองประเทศราชที่เปนเมืองขึ้นกรุงเทพฯ

ทั้งปวง ข้าพเจ้า องค์พระนโรดมฯ / องค์พระหริราชดนัยฯ ยาติพี่น้องพระยาเขมรได้เขียนข้อสัญญาโดยใจยินดี ซื่อสัจสุจริต พร้อมด้วย พระยาราชวรานุกูล / พระยาปราจีณบุรี ประทับตราสำนักแผ่นดินเมืองเขมรทั้ง 3 ฉบับ พระยาราชวรานุกูลเชิญเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายทอดพระเนตรต้องด้วยพระราชดำริห์แล้ว ทรงประทับพระราชลัญจกรส่งไปถึงเมืองเขมรเมื่อใดเปนอันใช้ได้เมื่อนั้น ประทับตรามา ณ วัน 3 ฯ 12 ค่ำ 6 จุลศักราช 1225* ปีกุน นักษัตรเบญจศก[13]

---

* ตรงกับวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2406 (1863)

หนังสือสัญญา 9 ข้อ

ข้าพเจ้า พระยาสุรศักดิ์มนตรี แม่ทัพฝ่ายสยาม ข้าพเจ้า กอมอดองเปนนากา ข้าพเจ้า มองซิเออร์ปาวีร์แปรซิดองเดอลากอมิศยองฝรั่งเศส ได้พร้อมกัน ณ เมืองแถงตกลงกันทั้ง 2 ฝ่ายที่จะจัดการให้เป็นที่เรียบร้อยในเมืองสิบสองจุไทย เมืองหัวพันห้าทั้งหก และเมืองพวน ได้พร้อมกันตกลงที่จะรักษาการในระหว่างซึ่งเกาเวอนแมนต์ทั้ง 2 ฝ่ายยังมิได้ตกลงแบ่งเขตรแดนกันนั้น จะรักษาการไว้กว่าจะตกลงต่อไปข้างล่างนี้

1. ซึ่งจะรักษาการในระหว่างซึ่งเกาเวอนแมนต์ยังมิได้ตกลงกันนั้น ฝ่ายฝรั่งเศสจะตั้งอยู่ในตำบลสิบสองจุไทย ฝ่ายทหารไทยจะตั้งอยู่ในเมืองหัวพันห้าทั้งหก แลเมืองพวนตั้งรักษาราชการอยู่กว่าเกาเวอนแมนต์ทั้ง 2 ฝ่ายจะตกลงแบ่งเขตแดนกัน ทหารไทยจะไม่ล่วงเข้าไปเขตที่ทหารฝรั่งเศสตั้งอยู่ ฝ่ายทหารฝรั่งเศสก็จะไม่ล่วงเข้าไปในเขตที่ทหารไทยตั้งอยู่เหมือนกัน

2. เมืองแถงนั้นทหารไทยแลทหารฝรั่งเศสจะพร้อมกันตั้งรักษาการอยู่ในเมืองแถงทั้ง 2 ฝ่ายกว่าเกาเวอนแมนต์จะแบ่งเขตแดนตกลงกัน กองทหารไทยและทหารฝรั่งเศสซึ่งตั้งอยู่เมืองแถงทั้ง 2 ฝ่ายนั้นจะรักษาการโดยสุภาพเรียบร้อยทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อทหารไทยจะมีการ หรือจะใช้คนไปมาในตำบลที่ฝรั่งเศสตั้งอยู่ ก็ให้บอกกล่าวให้ฝรั่งเศสทราบก่อน จะได้ช่วยการนั้นให้สำเร็จตามสมควร เมื่อฝ่ายฝรั่งเศสจะมีการหรือจะใช้คนไปมาในตำบลที่ไทยตั้งอยู่ก็ให้บอกกล่าวให้ฝ่ายไทยทราบก่อนจะได้ช่วยการนั้นให้สำเร็จตามสมควร ซึ่งกล่าวมาในข้อ 2 ฝ่ายซึ่งตั้งอยู่แต่ที่เมืองแถงนี้

3. ฝ่ายเมืองไลยนั้นฝรั่งเศสได้ตั้งรักษาอยู่แล้ว บัดนี้ คำเหิน คำกุ้ย บุตรท้าวไลย เข้ายอมฝรั่งเศสแล้ว แต่ คำสาม คำฮุย ท้าวม่วยซึ่งอยู่ในกองทัพไทยนั้น ขอให้ฝรั่งเศสช่วยส่งไปหาบิดา และให้กลับถึงเมืองด้วยจะได้เป็นการเรียบร้อยต่อไป แต่คนเมืองหลวงพระบางซึ่งฮ่อตีเอาไปนั้น ฝ่ายฝรั่งเศสจะช่วยส่งคืนมายังเมืองแถงยังกองทัพไทยที่ตั้งอยู่นั้น

4. ฝ่ายเมืองหัวพันห้าทั้งหก และเมืองพวนนั้น กองทหารไทยได้ตั้งรักษาอยู่หลายตำบล ฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงนอกจากเขตหัวพันห้าทั้งหก และเมืองพวนออกไปนั้น ฝ่ายฝรั่งเศสจะไม่ล่วงเข้ามาในเขตตำบลนั้นเหมือนกัน

5. พวกฮ่อ ซึ่งเป็นโจรผู้ร้ายยังตั้งอยู่หลายตำบลตามเขตญวน เขตสิบสองจุไทย เขตหัวพันห้าทั้งหกและเขตพวนนั้น จะช่วยจัดการให้เปนที่เรียบร้อยทั้ง 2 ฝ่าย

6. เจ้าพนักงานกองเซอรเวฝ่ายไทยจะได้ตรวจเซอรเวไปในที่ๆ ฝรั่งเศสตั้งอยู่ ฝ่ายฝรั่งเศสจะให้หนังสือนำให้ทำการไปไม่ให้มีอันตรายเหมือนดังฝ่ายไทยได้จัดการรักษาอันตรายไปกับการเซอรเวของฝรั่งเศสนั้น จะส่งจนถึงเมืองหัวพันห้าทั้งหกซึ่งกองทหารไทยตั้งอยู่

7. ราษฎรในเมืองแถง ซึ่งถูกโจรผู้ร้ายรบกวนเที่ยวแตกอยู่ในป่าดงหลายตำบลนั้น ฝ่ายไทยจะประกาศให้กลับมาอยู่ภูมิลำเนาเดิม ตามความสมัครของราษฎร ไม่เปนการขัดขวางความสมัครของคนเหล่านั้น

8. จะได้เรียนกรมการท้าวขุนซึ่งเปนหัวหน้ามีอยู่ในเมืองแถงเวลานี้นั้นเท่าใดมาพร้อมกันทั้งสองฝ่ายพูดชี้แจงไม่ให้ท้าวขุนแลราษฎรเปนที่หวาดหวั่น ที่กองทหารตั้งอยู่ทั้ง 2 ฝ่ายนั้นเพื่อจะรักษาการสงบเรียบร้อยให้ท้าวขุนแลราษฎรตั้งอยู่เปนสุขต่อไป

9. ส่วนหนังสือราชการฝ่ายฝรั่งเศสที่จะส่งไปยังเมืองหลวงพระบาง หรือฝ่ายเมืองหลวงพระบางจะส่งขึ้นมายังเมืองแถงฝ่ายไทยจะช่วยเปนธุระรับหนังสือราชการนั้นส่งไปมาให้โดยสะดวกด้วย

ซึ่งได้จัดการกล่าวมาข้างต้นนี้ทั้ง 9 ข้อ ได้พร้อมกันทั้ง 2 ฝ่ายเห็นตกลงกัน ได้เซ็นชื่อไว้ในท้ายหนังสือนี้ทั้ง 2 ฝ่าย

เมืองแถง ณ วัน 7 ฯ 1 ค่ำ ปีชวดสัมฤทธิศก 1250
4

ณ วัน 1 ฯ 1 ค่ำ ปีจอ จ.ศ. 1250 เวลาบ่าย
5

(4)
สนธิสัญญาระหว่างประเทศสยามกับฝรั่งเศส เกี่ยวกับสถานภาพแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา (หรือหนังสือสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง) ทำ ณ กรุงปารีส วันที่ 15 กรกฎาคม จ.ศ. 1229 พ.ศ. 2410 (ค.ศ.1867 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4) และความเพิ่มเติมในสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง รัติไฟ วันที่ 7 เดือนยูน คฤษตศักราช 1872 (พ.ศ. 2415 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention between the Kingdom of Siam and France, Relating to the Importation of Wines and Spirits into the Kingdom of Siam, concluded at Paris, August 7, 1867

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ทำขึ้น ณ กรุงปารีสเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม จ.ศ. 1229 หรือ พ.ศ. 2410 หรือ ค.ศ. 1867 ในพระนามของพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394-2411 หรือ ค.ศ. 1851-1868) กับจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 (Louis Napoleon Bonaparte) ของฝรั่งเศส [อดีตประธานาธิบดีของ The Second Republic คือ Louis Napoleon Bonaparte หรือ Napoleon III นี้ ผันตนขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิระหว่าง พ.ศ. 2395-2413 หรือ ค.ศ. 1852-1870 ในช่วงที่ตรงกับรัชสมัยของพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ในขณะนั้นสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้กลับไปมีสถาบันกษัตริย์อีกชั่วระยะเวลาหนึ่งสั้นๆ เป็นเวลา 18 ปี และรู้จักกันในนามของ The Second Empire] คณะทูตของสยามที่ไปยังราชสำนักฝรั่งเศสครั้งนี้ มีพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร หรือ วอน บุนนาค ซึ่งต่อมาเป็นเจ้าพระยา) เป็นราชทูตไปลงนาม

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า "หนังสือสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบองฯ" พ.ศ. 2410 หรือ ค.ศ. 1867 ที่ทำขึ้นในสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 นี้ สามารถศึกษาเทียบเคียงได้กับ "สนธิสัญญาเบอร์นี" ที่ทำขึ้นในปี พ.ศ. 2369 หรือ ค.ศ. 1826 ในสมัยพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3 แม้จะมีระยะเวลาต่างกันถึง 41 ปีจากต้นสมัยรัชกาลที่ 3 มาถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ก็ตาม แต่ดินแดนด้านตะวันออกที่ฝรั่งเศสจะแผ่ขยายเข้ามาจากอินโดจีน ก็ต้องเรียกได้ว่าฝรั่งเศสที่กว่าจะฟื้นตัวจากสงครามนโปเลียน (Napoleonic Wars) ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1810s-1820s นั้น แม้จะ "มาช้า แต่ก็ยังไม่สาย" ในการที่จะแผ่อำนาจ "ลัทธิอาณานิคม" ของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แข่งขันกับอังกฤษ

ฝรั่งเศสค่อยๆ คืบคลานเข้ามาในอินโดจีน และหลังจากยึดเวียดนามได้ ก็ขยายตัวเข้ามาในกัมพูชาและลาว ซึ่งในช่วงระยะเวลานั้นตกอยู่ใต้อิทธิพลและเป็น "เมืองขึ้น 2 ฝั่งฟ้า" ส่งเครื่องบรรณาการ

และ “ดอกไม้เงิน-ดอกไม้ทอง” (bunga mas dan perak) ในรูปแบบ “วิถีเอเชีย” ให้กับไทยสยามที่กรุงเทพฯ และให้กับเวียดนามที่กรุงเว้ การเข้ามาครอบครองอาณานิคมของฝรั่งเศส ก็มีผลที่ทำให้ต้องมีการทำแผนที่ มีการปักปันกำหนดเขตแดนด้านทิศตะวันออกของไทยสยาม จากบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ (หรือชื่อเดิม “สบรวก”) ไล่เลาะลงมาตามแนวแม่น้ำโขง แล้ววกเข้ามาตามเทือกเขาพนมดงรัก ไล่ลงไปจนถึงชายทะเลที่จังหวัดตราดและเกาะกง ตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่า 100 ปี การปักปันกำหนดเขตแดนก็ยังไม่แล้วเสร็จ เช่นเดียวกันกับทางด้านพม่าของอังกฤษและพม่าสมัยเอกราช

หนังสือสัญญานี้ สะท้อนให้เห็นถึง “จุดสุดยอดของลัทธิอาณานิคม” [Height of Colonialism ในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19] นี่เป็นยุคสมัยที่สยามในสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ต้องปรับตัวและยอมทำสนธิสัญญาที่เสียเปรียบกับชาติตะวันตก โดยเริ่มจากสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) ในปี พ.ศ. 2398 หรือ ค.ศ. 1855 ซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค สยามต้องยอมรับระบบการค้าเสรี (Free Trade) ของอังกฤษ สยามต้องยกเลิกการค้าผูกขาดของหลวง สยามเก็บภาษีขาเข้าได้ไม่เกิน 3 เปอร์เซ็นต์ และสยามต้องยอมให้ชาติตะวันตกมี “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต”

สนธิสัญญาเบาว์ริงดังกล่าว เป็นแม่แบบที่สยามจะลงนามในสนธิสัญญาทำนองเดียวกันกับอีก 14 ประเทศ ซึ่งก็รวมทั้งกับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2399 หรือ ค.ศ. 1856 ที่รู้จักกันในนามของ “สนธิสัญญามงตีญี” (Montigny Treaty- Louis Charles de Montigny: 1805-1868)

ภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาทั้งสองนั้นแล้ว พระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ทรงส่งคณะทูตของสยาม 2 ชุดไปยุโรป ชุดแรกไปยังราชสำนักของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย (พระนางเจ้าวิกตอเรีย-Queen Victoria) แห่งอังกฤษในปี พ.ศ. 2400 หรือ ค.ศ. 1857 โดยมีพระยามนตรีสุริยวงศ์ หรือ ชุ่ม บุนนาคเป็นราชทูต [และในการเดินทางครั้งนี้***หม่อมราโชทัย*** ล่ามของคณะทูตได้ประพันธ์ ***“นิราศลอนดอน”*** ขึ้น] ส่วนชุดที่สองไปยังราชสำนักของนโปเลียนที่ 3 (Louis Napoleon Bonaparte) ของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861 โดยมีพระยาศรีพิพัฒน์ หรือพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี หรือ แพ บุนนาค เป็นราชทูต

ในช่วงของบรรยากาศนี้แหละ ที่จักรวรรดินิยมอังกฤษจะแผ่เข้ามาทางทิศตะวันตกและทิศใต้ (พม่าและมลายู) ตามมาด้วยจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสทางด้านทิศตะวันออก (กัมพูชาและลาว) ที่ค่อยๆ คืบคลานเข้ามาในอินโดจีน [มีทั้งการเข้ามา “ค้นพบนครวัด!?” ของ มร. อองรี มูโอต์ (Henri Mouhot) ในปี พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861 มีการสำรวจแม่น้ำโขงจากเวียดนามใต้ถึงยูนนานโดยชุดของ มร. ดูดาร์ท เดอ ลาเกร (Ernest Doudard de Lagrée) และ มร. ฟรานซิส กานิเยร์ (Francis Garnier) ในปี พ.ศ. 2409-2411 หรือ ค.ศ. 1866-1868 ซึ่งตรงกับปลายรัชสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4]

ดังนั้น เมื่อฝรั่งเศสได้เวียดนามตอนล่าง (โคชินจีน) ไปในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2382-2405 หรือ ค.ศ. 1859-1862 ก็ขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในกัมพูชา (และลาว) ซึ่งขณะนั้นเมืองหลวงเขมรตั้งอยู่ที่เมืองอุดง กัมพูชา [เช่นเดียวกับลาว] ในสถานการณ์ใหม่ที่ฝรั่งเศสกลายเป็นมหาอำนาจเข้ามาแทนที่ไทยสยามและเวียดนามนี้ ก็เป็นธรรมดาและธรรมชาติที่เพื่อที่จะหลีกหนีไปจากสภาพ “หนีเสือ ปะจระเข้” [ระหว่างไทยสยามกับเวียดนาม) กษัตริย์กัมพูชา “สมเด็จนโรดมฯ” (ครองราชย์ พ.ศ. 2402-2447 หรือ ค.ศ. 1859-1904) จึงหันไปหาฝรั่งเศส และในปี พ.ศ. 2406 หรือ ค.ศ. 1863 ก็ทรงยินยอมทำสัญญาเป็น “รัฐในอารักขา” (Protectorate) ของฝรั่งเศสในสมัยของจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 นั่นเอง ซึ่งไม่เป็นที่พอใจของราชสำนักพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 เป็นอย่างยิ่งที่ต้องสูญเสีย “เขมรส่วนนอก” ไป น่าสังเกตว่า “รัฐในอารักขา” นี้เกิดขึ้นภายหลังจากการที่ราชทูตชุดพระยาศรีพิพัฒน์ฯ ไปเข้าเฝ้าที่ปารีสเพียง 2 ปีเท่านั้นเอง

มร.อองรี มูโอต์ (Henri Mouhot, 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2396-10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1826-1861)
ภาพจากห้องสมุดส่วนบุคคล: ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช

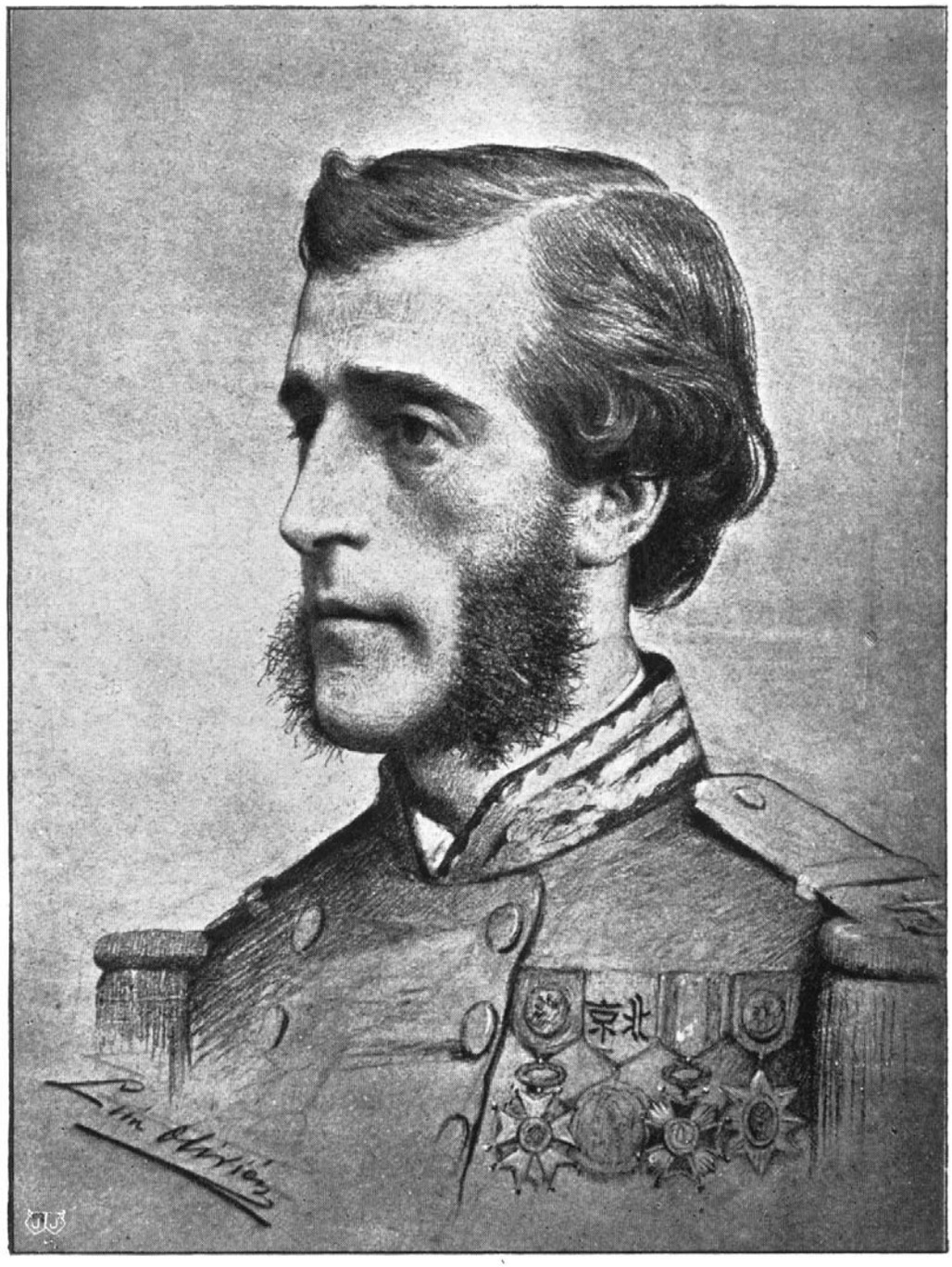

มร. ฟรานซิส กานิเยร์ (Francis Garnier, พ.ศ. 2382-2416 หรือ 1839-1873) ข้าราชการเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีน หนึ่งในคณะสำรวจแม่น้ำโขงชุดของ มร. ดูดาร์ท เดอ ลาเกร (Ernest Doudard de Lagrée) หัวหน้าคณะสำรวจแม่น้ำโขงของฝรั่งเศส Voyage d' Exploration en Indochine ที่ทำการสำรวจจากเวียดนามใต้ เข้าไปในกัมพูชา-ลาว-และยูนนาน ในปี พ.ศ. 2409-2411 หรือ ค.ศ. 1866-1868 ซึ่งตรงกับปลายรัชสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 และเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่ทำให้ฝรั่งเศสได้ดินแดนเวียดนาม-กัมพูชา-ลาว ไปเป็นอาณานิคมของตนทั้งหมด ภาพจาก ห้องสมุดส่วนบุคคล : ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช

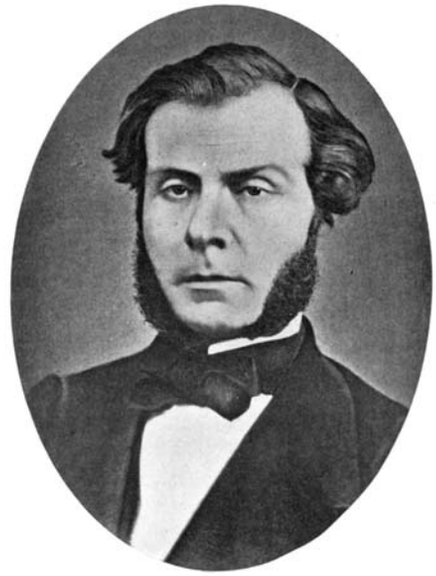

ดูดาร์ท เดอ ลาเกร (Ernest Doudard de Lagrée, 31 มีนาคม พ.ศ. 2366-12 มีนาคม พ.ศ. 2411 หรือ ค.ศ. 1823-1868) หัวหน้าคณะสำรวจแม่น้ำโขงของฝรั่งเศส Voyage d'Explaration en Indochine ภาพจากห้องสมุดส่วนบุคคล: ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช

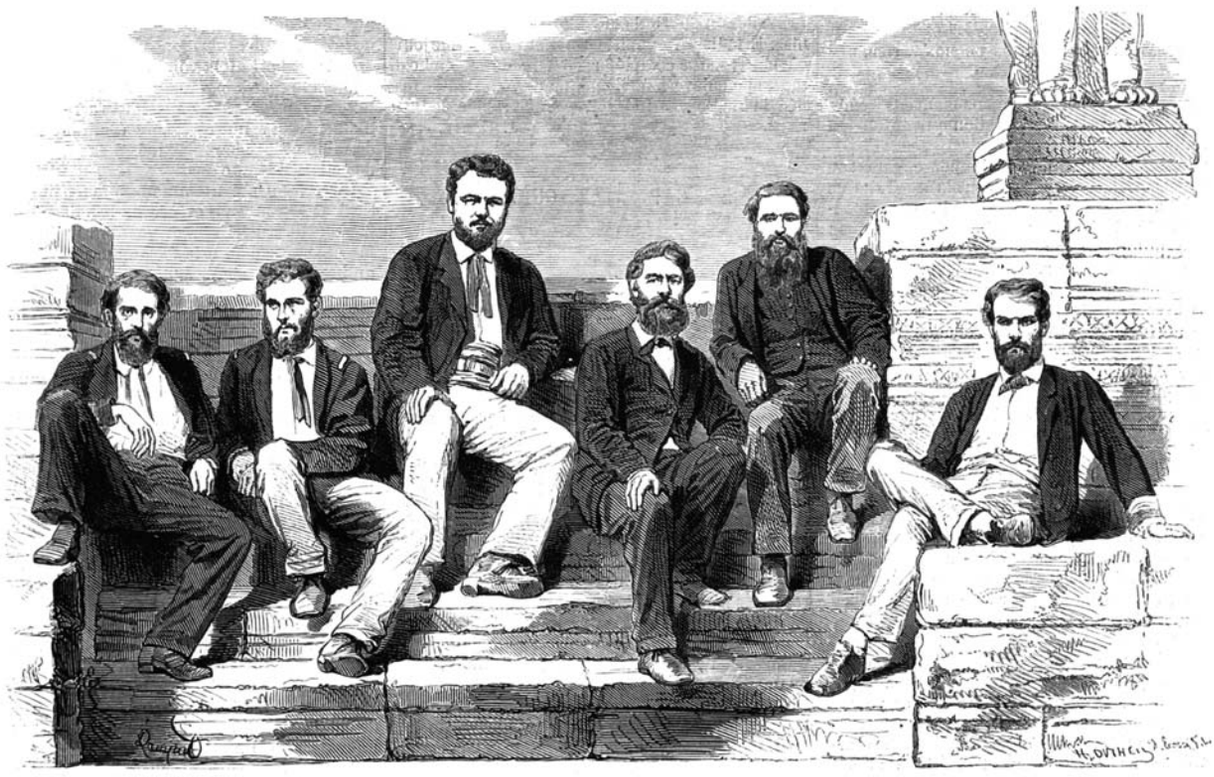

คณะสำรวจแม่น้ำโขงของฝรั่งเศส Voyage d'Explaration en Indochine ที่ทำการสำรวจจากเวียดนามใต้เข้าไปในกัมพูชา-ลาว-และยูนนาน ในปี พ.ศ. 2409-2411 (ค.ศ. 1866-1868) ซึ่งตรงกับปลายรัชสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 และเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่ทำให้ฝรั่งเศสได้ดินแดนเวียดนาม-กัมพูชา - ลาว ไปเป็นอาณานิคมของตนทั้งหมด

(จากซ้ายไปขวา) ฟรานซิส กานิเย่ร์, เดอลาปอร์ต, จูแบร์, ทอเรล, การ์เน่ และ ดูดาร์ท เดอ ลาเกร (หนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส L'ILLUSTRATION ฉบับวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2411 หรือ ค.ศ. 1868) ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), "สยาม" ที่ไม่ทันได้เห็นฯ, 2549.

ภาพเขียนแสดงการที่คณะราชทูตของสยาม เข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 (Louis Napoleon Bonaparte) และจักรพรรดินี (สมเด็จพระจักรพรรดินีเออเธนีเดอมองติโค-Eugénic de Montijo) ณ พระราชวังฟองแตนโบล (Palace of Fontainebleau) กรุงปารีส เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861 โดยมีพระยาศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) เป็นราชทูต กล่าวได้ว่าภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาสำคัญ 2 ฉบับ (Bowring Treaty กับอังกฤษ และ Montigny Treaty กับฝรั่งเศส) แล้ว พระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ทรงส่งคณะทูตของสยาม 2 ชุดไปยุโรป ชุดแรกไปยังราชสำนักของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย (Queen Victoria) แห่งอังกฤษในปี พ.ศ. 2400 หรือ ค.ศ. 1857 โดยมีพระยามนตรีสุริยวงศ์ หรือ ชุ่ม บุนนาคเป็นราชทูต ในการเดินทางครั้งนี้หม่อมราโชทัย ล่ามของคณะทูตได้ประพันธ์ "นิราศลอนดอน" ขึ้นด้วย ส่วนชุดที่สองไปยังราชสำนักของนโปเลียนที่ 3 ของฝรั่งเศส ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), "สยาม" ที่ไม่ทันได้เห็นฯ, 2549.

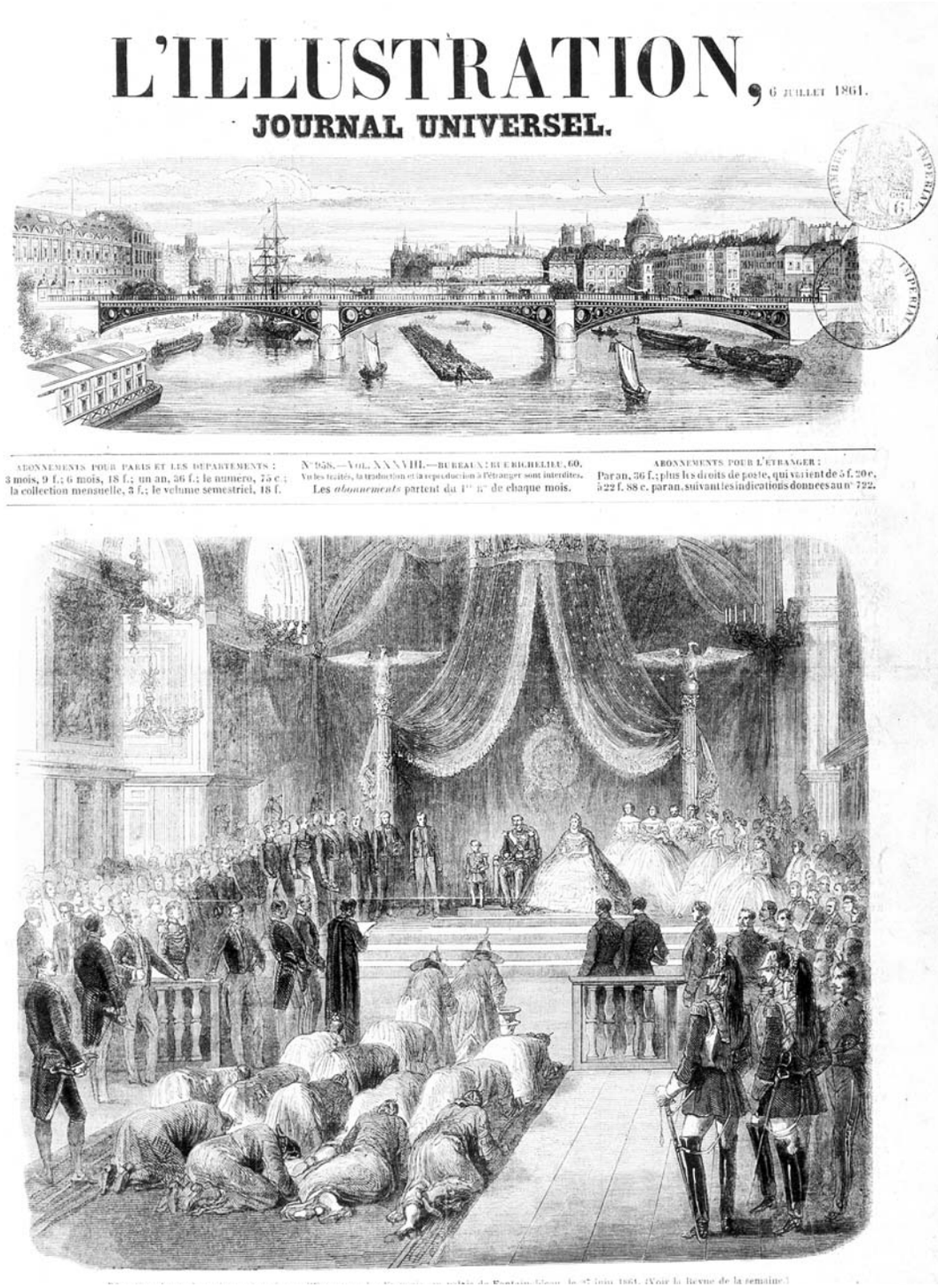
L'ILLUSTRATION, 6 JUILLET 1861.

JOURNAL UNIVERSEL.

ABONNEMENTS POUR PARIS ET LES DÉPARTEMENTS : 3 mois, 9 f.; 6 mois, 18 f.; un an, 36 f.; le numéro, 75 c.; la collection mensuelle, 3 f.; le volume semestriel, 18 f.

N° 958. — VOL. XXXVIII. — BUREAUX : RUE RICHELIEU, 60.

Tous les traités, la traduction et la reproduction à l'étranger sont interdites.

Les *abonnements* partent du 1er et 15 de chaque mois.

ABONNEMENTS POUR L'ÉTRANGER : Paran, 36 f.; plus les droits de poste, qui varient de 5 f. 20 c. à 22 f. 88 c. paran, suivant les indications données au n° 722.

ภาพเขียนแสดงการที่คณะราชทูตของสยาม เข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 (Louis Napoleon Bonaparte) และจักรพรรดินี (สมเด็จพระจักรพรรดินีเออเธนีเดอมองติโค-Eugénic de Montijo) ณ พระราชวังฟองแตนโบล (Palace of Fontainebleau) กรุงปารีส เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861 โดยมีพระยาศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) เป็นราชทูต กล่าวได้ว่าภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาสำคัญ 2 ฉบับ (Bowring Treaty กับอังกฤษ และ Montigny Treaty กับฝรั่งเศส) แล้ว พระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ทรงส่งคณะทูตของสยาม 2 ชุดไปยุโรป ชุดแรกไปยังราชสำนักของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย (Queen Victoria) แห่งอังกฤษในปี พ.ศ. 2400 หรือ ค.ศ. 1857 โดยมีพระยามนตรีสุริยวงศ์ หรือ ชุ่ม บุนนาคเป็นราชทูต ในการเดินทางครั้งนี้หม่อมราโชทัย ล่ามของคณะทูตได้ประพันธ์ "นิราศลอนดอน" ขึ้นด้วย ส่วนชุดที่สองไปยังราชสำนักของนโปเลียนที่ 3 ของฝรั่งเศส ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), "สยาม" ที่ไม่ทันได้เห็นฯ, 2549.

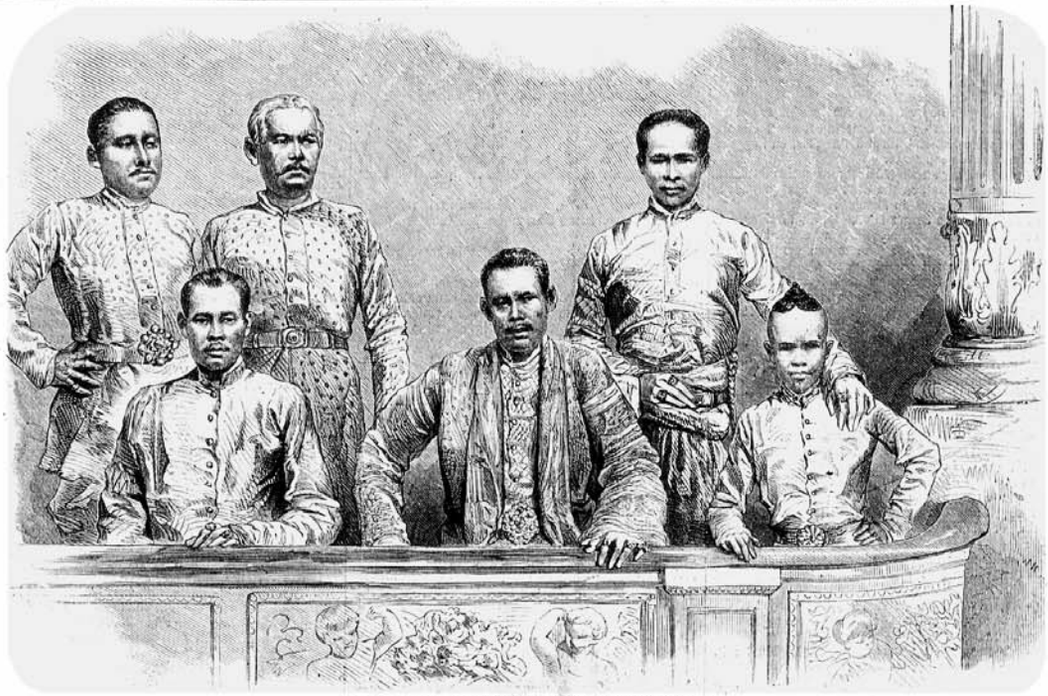

Les ambassadeurs siamois à l'Opéra. (Voir le Courrier de Paris.)

lent, et, s'avançant d'un pas ferme vers l'Anglais, alors debout près du comptoir où Séraphine était assise :

« Deux mots, s'il vous plaît, lui dit-il, sur un ton de hauteur mêlé de raillerie.

— C'est à moi que vous voulez parler?... repondit l'Anglais en jetant un regard sur son interlocuteur.

— A vous-même, reprit le fourrier en se rapprochant de son rival. Je suis peu curieux de ma nature; mais le mystère dont vous vous entourez me déplaît, et je suis décidé à savoir enfin ce que vous êtes venu faire ici. »

L'Anglais, se croisant les bras, se mit à toiser le fourrier.

« Vous me questionnez, je crois?... lui dit-il, et de quel droit? »

Fabert se campa fièrement devant le gentleman, les

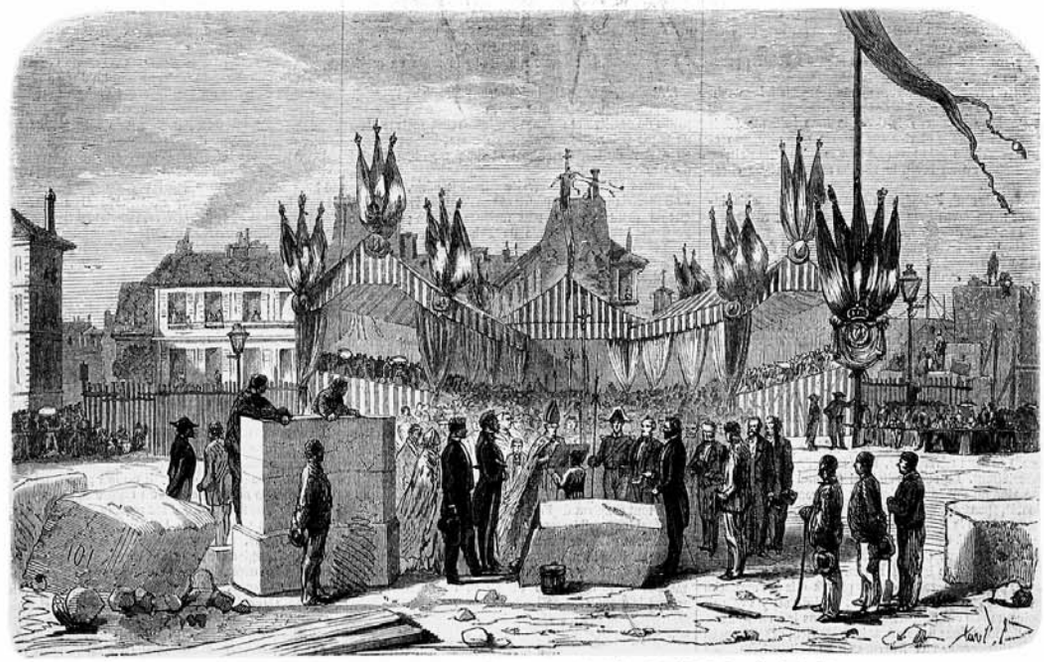

Pose de la première pierre du quartier neuf du Luxembourg, le 15 juin 1861. (Voir le Courrier de Paris.)

ภาพคณะราชทูตไทยสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ในกรุงปารีส ขณะชมการแสดงที่โรงโอเปร่า (ในภาพ) ประกอบด้วย (แถวหน้าจากซ้ายไปขวา) เจ้าหมื่นไวยวรนารถ, พระยาศรีพิพัฒน์, พระณรงค์วิชิต และ นายชาย บุตรของเจ้าหมื่นไวยวรนาถ คณะราชทูตชุดนี้นับเป็นชุดแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ที่เดินทางไปยังฝรั่งเศส ภายหลังชุดของเจ้าพระยาโกษาปาน สมัยกรุงศรีอยุธยา (หนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส L'ILLUSTRATION ฉบับวันที่ 29 มิถุนายน ค.ศ. 1861) ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), "สยาม" ที่ไม่ทันได้เห็นฯ, 2549.

ดังนั้น สยามกับฝรั่งเศสก็เริ่มมีปัญหาความสัมพันธ์ที่บาดหมางกัน ทั้งในแง่ของอำนาจอธิปไตย [ของสยามเหนือกัมพูชาและลาว และเหนือดินแดนส่วนกลางของประเทศอีกด้วย] ตลอดจนผลประโยชน์ของสยามในกัมพูชา (และลาว) และนี่ก็เป็นที่มาของหนังสือสัญญาดังกล่าวนี้ ที่จะมีการตกลงเรื่องเขตแดนและเขตอิทธิพลของทั้งไทยสยามและของฝรั่งเศสในช่วงระยะเวลานั้น

ข้อความในหนังสือสัญญากล่าวไว้ดังนี้ว่า *"ผู้ครองฝ่ายสยามแลผู้ครองฝ่ายเขมร จะให้ขุนนางไปปักเขตรแดนเปนสำคัญ ต่อน่าพร้อมกันกับขุนนางฝ่ายฝรั่งเสศ ซึ่งเกาวเนอผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อนจะใช้ไปปักเขตรแดนตกลงกันแล้ว ขุนนางฝรั่งเสศจะทำแผนที่เปนสำคัญโดยซื่อตรง"* (โปรดสังเกตคำว่า "เขตรแดน" และ "แผนที่")

น่าสนใจที่ว่าในระยะแรกนี้ ทางฝรั่งเศสยังยินยอมให้ไทยสยามครอบครองดินแดนที่เรารู้จักกันว่า "เขมรส่วนใน" คือ เมืองพระตะบอง และเสียมราฐอยู่ [ภาษาเก่าของหนังสือสัญญาสะกดว่า "พัตบอง" และ "เสียมราบ"] ตลอดจนบริเวณหนึ่งของทะเลสาบ (เขมร) ดินแดนเหล่านี้จะถูกจัดรูปแบบการปกครองในสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ต่อมาในนามของ "มณฑลเขมร" แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น "มณฑลบูรพา" ก่อนที่จะถูกฝรั่งเศสคืบคลานเข้ามายึดครองไปทั้งหมดนับตั้งแต่ "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" หรือที่รู้จักในอีกชื่อหนึ่งว่า Paknam Incident (พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893) และการลงนามในหนังสือสัญญา พ.ศ. 2446/47 หรือ ค.ศ. 1904 กับหนังสือสัญญา พ.ศ. 2449/50 หรือ ค.ศ. 1907 ที่จะกล่าวถึงตามลำดับต่อไป

ในหนังสือสัญญา พ.ศ. 2410 หรือ ค.ศ. 1867 ฉบับนี้ ไทยสยามสมัยปลายรัชสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ก็จะต้องแลกด้วยการที่จะต้องยอมรับอำนาจ Protectorate ของฝรั่งเศสเหนือกัมพูชา [ภาษาเก่าของหนังสือสัญญาใช้คำว่า "ความป้องกัน"] ดังข้อ 1 ที่ว่า *"พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามยอมความป้องกัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าแอมเปอเรอได้ป้องกันเมืองเขมร"* รวมทั้งต้องยินยอมในข้อ 2 อีกว่า *"หนังสือสัญญาซึ่งไทยและเขมรได้ทำไว้ในเดือนดีเซมเบอ คฤษตศักราช 1863 ใช้ไม่ได้ ไปเบื้องน่าผู้ครองฝ่ายสยามจะอ้างข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานั้นไม่ได้"*

ข้อความในข้อ 2 นี้ เท้าความไปถึงการที่สมเด็จพระนโรดมฯ กษัตริย์กัมพูชา แม้จะหันไปรับ "การอารักขา" ของฝรั่งเศสสมัยจักรวรรดิที่ 2 ก็ตาม แต่ก็ได้มีพระราชสาร "ลับ" ถึงพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ด้วยข้ออ้างที่ว่ายังจงรักภักดีอยู่ ซึ่งเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสก็ล่วงรู้ถึงขนาดระบุเดือน "ดีเซมเบอร์" ของเอกสาร "ลับ" นั้นได้ และบีบบังคับให้พระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ต้องยอมรับว่าหนังสือสัญญานั้น "ใช้ไม่ได้" ด้วยข้อแลกเปลี่ยนกับ "เขมรฝ่ายใน" และผลประโยชน์ที่จะได้จากทรัพยากรในทะเลสาบและแม่น้ำโขง [ดังที่ปรากฏใน "ความเพิ่มเติมในสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง" ที่ทำขึ้นในปี พ.ศ. 2416 หรือ ค.ศ. 1872 ในต้นสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 หรืออีก 5 ปีต่อมา]

อนึ่ง มีข้อมูลที่น่าสนใจว่า ในปี พ.ศ. 2415 หรือ ค.ศ. 1872 นั้น สมเด็จพระนโรดมฯ ได้เสด็จเยือนเมืองไซ่ง่อนของฝรั่งเศส และทรงมอบเงิน 69,000 ฟรังก์ "เพื่อเป็นค่าคุ้มครอง" ด้วย (อ้าง ไกรฤกษ์ นานา, นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ "สยาม" ที่ไม่ทันได้เห็น พิมพ์ พ.ศ. 2549)

(4)
สนธิสัญญาระหว่างประเทศสยามกับฝรั่งเศส เกี่ยวกับสถานภาพแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา (หรือหนังสือสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง) ทำ ณ กรุงปารีส วันที่ 15 กรกฎาคม จ.ศ. 1229 พ.ศ. 2410 (ค.ศ.1867 สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4) และความเพิ่มเติมในสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง รัติไฟ วันที่ 7 เดือนยูน คฤษตศักราช 1872* (พ.ศ. 2415 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention between the Kingdom of Siam and France, Relating to the Importation of Wines and Spirits into the Kingdom of Siam, concluded at Paris, August 7, 1867

หนังสือสัญญาที่พระยาสุรวงษไวยวัฒน์เปนราชทูตออกไปทำไว้ต่อคอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศที่กรุงปาริศ ให้ทูตเข้ามาเปลี่ยนนั้น มีความว่า

หนังสือพระราชสันนิฐาร ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ในหนังสือสัญญาซึ่งได้ตกลงกันในวันจันทรเดือนแปดขึ้นสิบสี่ค่ำปีเถาะนพศก ศักราช 1229 ตรงกับปีเดือนอย่างยุโรปเปนวันที่ 15 ของเดือนยุไลย ในปีมีคฤษตศักราช 1867 เปนสัญญาในระหว่างแผ่นดินสยามนี้ แลพระราชมหาอาณาจักรของฝรั่งเสศ

สมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาราชธานีฝ่ายสยามเปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่สี่ในพระบรมราชวงษนี้ ขอประกาศแก่คนทั้งปวงบรรดาที่จะได้พบแลรู้ความในหนังสือนี้ คือ หนังสือฉบับหนึ่งซึ่งได้สันนิฐานในกรุงปาริศ ในวันจันทรเดือนแปดขึ้นสิบสี่ค่ำปีเถาะนพศก ศักราช 1229 ตรงกับปีเดือนอย่างยุโรป เปนวันที่ 15 ของเดือนยุไลย ในปีมีคฤษตศักราช 1867 เปนสัญญาในระหว่าง ก็รูปร่างหนังสือสัญญานั้น คือบรรทัดทั้งหลายที่ต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลพระบาทสมเด็จพระเจ้าแอมเปรเรอกรุงฝรั่งเสศ มีความปราถนาให้ตกลงกัน ว่าด้วยเมืองไทยเมืองเขมร เพราะผู้ครองแผ่นดินฝรั่งเสศ ผู้ครองแผ่นดินเขมรได้ทำหนังสือสัญญาที่เมืองอุดงมิไชย วันที่ 11 เดือนออคุศ คฤษตศักราช 1863 ตรงกับวันที่ 27 เดือนอาซักปิกอร์ จุลศักราช 1225 ปี ไม่ให้มีเกิดข้อขัดขวางทางพระราชไมตรีหมองหมางทั้งสองฝ่าย ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ได้ตั้งให้พระยาสุรวงษไวยวัฒน์เปนราชทูต พระราชเสนาเปน

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 พ.ศ. 2160 -2412 (ค.ศ. 1617-1869)” (กรุงเทพฯ; ธันวาคม, 2511) หน้า 157-164

อุปทูตเต็มอำนาท ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าแอมเปรเรอกรุงฝรั่งเสศ ได้ตั้งให้มองซิเออเลอมาระกิออเนลเดอมุศดิเอกรานกรัวเดอลาเลซ์ยองกอนเนอร์มินิศเตอ ผู้ว่าราชการต่างประเทศเต็มอำนาท ได้ตรวจหนังสือตราเดลเชลถูกต้องพร้อมกันทั้งสองฝ่ายแล้ว ได้ตกลงทำหนังสือสัญญากันตามว่ามานี้

ข้อ 1 ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามยอมความป้องกัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าแอมเปรเรอได้ป้องกันเมืองเขมร

ข้อ 2 ว่า หนังสือสัญญาซึ่งไทยและเขมรได้ทำไว้ในเดือนดีเซมเบอ คฤษตศักราช 1863 ใช้ไม่ได้ ไปเบื้องน่าผู้ครองฝ่ายสยามจะอ้างข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานั้นไม่ได้

ข้อ 3 ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลพระเจ้าแผ่นดินที่จะสืบพระราชอิศริยยศ จะไม่ขอส่วยอากรเครื่องบรรณาการ ฤๅของอื่นๆ ซึ่งเปนสำคัญเมืองขึ้น ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแอมเปรเรอฝรั่งเสศสัญญาจะไม่เอาแผ่นดินเขมรเพิ่มเติมแก่หัวเมืองญวน ซึ่งเปนของฝรั่งเสศ

ข้อ 4 ว่า เมืองพระตะบองแลเมืองนครเสียมราบคงอยู่เปนของไทย เขตรแดนสองเมืองนี้ แลเขตรแดนเมืองอื่นๆ ของไทยซึ่งติดต่อกับเขตรแดนของเขมร คงอยู่ตามสังเกตกัน ในกาลบัดนี้จะต้องกำหนดโดยเร็ว ผู้ครองฝ่ายสยามแลผู้ครองฝ่ายเขมรจะให้ขุนนางไปปักเขตรแดนเปนสำคัญ ต่อน่าพร้อมกันกับขุนนางฝ่ายฝรั่งเสศ ซึ่งเกาวเนอผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อนจะใช้ไปปักเขตรแดนตกลงกันแล้ว ขุนนางฝรั่งเสศจะทำแผนที่เปนสำคัญโดยซื่อตรง

ข้อ 5 ว่า ไทยจะไม่ล่วงเข้าไปในเขตรแดนเขมรๆ จะไม่ล่วงเข้ามาในเขตรแดนของไทย คนฝ่ายไทยคนฝ่ายเขมรจะไปค้าขายแลอาไศรยไปมาหากันโดยดีก็ได้ ถ้าคนอยู่ในบังคับไทยทำผิดด้วยกฎหมายในที่เมืองเขมร เจ้าพนักงานเขมรจะทำโทษโดยยุติธรรมตามกฎหมายฝ่ายเขมร ถ้าคนอยู่ในบังคับเขมรทำผิดกฎหมายในที่เมืองไทย เจ้าพนักงานไทยจะทำโทษตามกฎหมายไทยโดยยุติธรรม

ข้อ 6 ว่า เรือฝรั่งเสศจะขึ้นลงตามลำแม่น้ำของ แลในทเลสาบเขตรแดนไทยได้โดยสดวก คอเวอนแมนตไทยจะทำเบิกล่องสำหรับตัวผู้ซึ่งจะไป สุดแต่เจ้าพนักงานฝรั่งเสศจะกำหนดกี่ฉบับ ให้ไว้กับเจ้าพนักงานฝรั่งเสศเมืองไซ่ง่อน เจ้าพนักงานฝรั่งเสศเมืองฝรั่งเสศเมืองไซ่ง่อนลงชื่อประทับตราฝรั่งเสศให้แก่ผู้ซึ่งจะไปเข้าในแผ่นดินของไทย จะต้องถือตามหนังสือสัญญาในคฤษตศักราช 1856 ปี เบิกล่องนี้จะใช้ได้อย่างเดียวกันกับเบิกล่องที่ว่าในข้อ 7 หนังสือสัญญาคฤษตศักราช 1856 ปี แลผู้ถือหนังสือเบิกล่องนั้น มีข้อขัดขวางจะได้พึ่งแก่เจ้าพนักงานฝ่ายข้างไทย

ข้อ 7 ว่า คอเวอนแมนตฝรั่งเสศจะบังคับให้เขมรถือตามหนังสือสัญญานี้

ข้อ 8 ว่า หนังสือสัญญานี้เขียนเปนอักษรไทยอักษรฝรั่งเสศถูกต้องกัน ใช้ได้เหมือนกัน

ข้อ 9 ว่า หนังสือสัญญานี้ต้องราติไฟเปลี่ยนกันที่กรุงสยามในกำหนด 5 เดือน ฤๅเร็วกว่าตามแต่จะได้

ผู้รับสั่งเต็มอำนาททั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อประทับตราเปนสำคัญ หนังสือสัญญาทำไว้ที่กรุงปาริศสองฉบับ ที่ 15 เดือนยุไลย คฤษตศักราช 1867 ปี ตรงกับวันจันทรเดือนแปด ขึ้น 14 ค่ำ จุลศักราช 1229 ปีเถาะนพศก

ความเพิ่มเติมในสัญญาเขตรแดนเมืองพัตบอง รัติไฟ วันที่ 7 เดือนยูน คฤษตศักราช 1872

หนังสือสัญญาข้อเพิ่มเติมในหนังสือสัญญาซึ่งทำไว้ในเดือนยุไลยวันที่ 15 คฤษตศักราช 1867 ปี ตรงกับวันจันทรเดือนแปดขึ้นสิบสี่ค่ำปีเถาะนพศก ศักราช 1229 ว่าด้วยการทเลสาบซึ่งขึ้นในแผ่นดินสยามแลเมืองเขมร พระยาราชวรานุกูล พระราชเสนาออกไปทำที่เมืองไซ่ง่อน วันพฤหัศบดี เดือนแปดแรมสองค่ำ ปีมเมียโทศก 1232 ตรงกับวันที่ 14 เดือนยุไลย คฤษตศักราช 1870 ปี มีความว่า

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามแลสมเด็จพระเจ้าแอมเปรเรอกรุงฝรั่งเสศ มีความปราถนาจะจัดการหาปลาในทเลสาบของเขมร ฤๅทเลข้างในโดยสดวก ซึ่งตั้งอยู่ในระหว่างแผ่นดินกรุงสยามแลเมืองเขมร ให้ตกลงพร้อมกันทั้งสองฝ่าย จึ่งได้ตั้งผู้มีอำนาทที่จะปฤกษาซึ่งกันแลกัน

ฝ่ายสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณเกล้าเจ้ากรุงสยาม ตั้งให้ท่านพระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดีพิริยพาหราช ปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทย แลพระราชเสนา ปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทย ฝ่ายเหนือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแนโปลิอองที่สามแอมเปรเรอกรุงฝรั่งเสศ ตั้งให้ท่านกอนแตรอักมิราล เดอกอร์นุลิเอร์ลุซินิเอ ผู้สำเร็จราชการเมืองญวนฝรั่งเสศ

แลผู้ซึ่งได้รับอำนาททั้งสองฝ่าย ได้สำแดงตริเกนเฉนเต็มอำนาททั้งสองฝ่าย เห็นถูกต้องสมควรแล้ว ได้ตกลงตามข้อซึ่งจะเพิ่มเติมแห่งหนังสือสัญญา เมื่อวันที่ 15 เดือนยุไลย ในคฤษตศักราช 1867 ปี

ข้อ 1 ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลเจ้ากรุงกำโพชา แลพระราชวงษานุวงษซึ่งจะสืบพระราชอิศริยยศต่อไปภายน่า จะไม่เอาที่ในทเลสาบขึ้นในแผ่นดินทั้งฝ่ายไทยฝ่ายเขมร ซึ่งอยู่ในระหว่างแผ่นดินสยามแลแผ่นดินเขมร เพราะดังนั้นจะไม่เรียกภาษีแก่ญวนแก่เขมรซึ่งอยู่ในสับเยกฝรั่งเสศ แลคนในบังคับไทยซึ่งหาปลาอยู่ในเรือด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ข้อ 2 ว่า เขมรญวนซึ่งอยู่ในสัปเยกฝรั่งเสศ แลคนซึ่งอยู่ในบังคับไทย ถ้าปลูกโรงร้านที่บนขอบฝั่งทเลสาบ เมื่อระดูน้ำลดที่ขอบฝั่งเองก็ดี ฤๅปลูกโรงร้านลงมาในทเลสาบไกลพอประมาณ ถึงที่มีน้ำลึกพอสมควรเรือปลาเข้ามาถึงที่โรงร้านได้ไม่ครือท้องเรือ ทำเปนปลาแห้งปลาย่าง ต้องเสียภาษีขาออกร้อยชักแปดครึ่ง ให้แก่เจ้าเมืองกรมการฝ่ายไทยแลเจ้าเมืองกรมการฝ่ายเขมร ผู้ที่สร้างโรงร้านไปตั้งอยู่ในที่ของเมืองนั้น จะเสียภาษีนั้นให้เปนเงินฤๅเปนปลาเหมือนอย่างเอาออกไปกี่ได้ แต่โรงร้านซึ่งเขมรญวนที่อยู่ในสัปเยกฝรั่งเสศปลูกขึ้นบนเกาะฤๅที่น้ำตื้น ตั้งอยู่ในทเลสาบซึ่งแยกทางจากฝั่งโดยร่องน้ำลึก คือว่าเกาะแลที่น้ำตื้นเหล่านั้น ไม่ได้เนื่องกับตลิ่ง ไม่ต้องเสียภาษีอะไรเลย เมื่อทั้งสองนี้จะเรียกภาษีปลาซึ่งมาจากทะเลสาบเอาเข้ามาในอาณาเขตรทั้งสองฝ่าย เรียกภาษีได้โดยสดวก

ข้อ 3 ว่า ทุกลำคลองซึ่งมีอยู่ตามขอบฝั่งทเลสาบ ฤๅทเลข้างในๆ อาณาเขตรฝ่ายไทยฝ่ายเขมร มีนายที่ดูแลระวังรักษาเหตุการจะต้องเสียภาษีตามบังคับนี้ คือว่า ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งมีความปราถนาจะหาปลาทำปลาในลำน้ำตามลำคลองซึ่งว่ามาแล้วนั้น จะต้องทำสัญญากับนายที่ดูแลระวัง

รักษาเหตุการ จะให้เปนเงินฤๅจะให้สิ่งของใด ฤๅจะให้เปนปลามากน้อยอย่างไร ก็สุดแต่นายที่แลเจ้าของปลาจะพูดจาตกลงกันก่อน

ข้อ 4 ว่า ลำคลองมีอยู่ในอาณาเขตรเจ้าเมืองกรมการทั้งสองฝ่าย จะเก็บภาษีแก่ผู้หาปลากับญวนเขมรซึ่งอยู่ในสัปเยกฝรั่งเสศแลคนในบังคับไทยได้ตามชอบใจ ลำคลองซึ่งทราบว่าเปนเขตรแดนคั่นกลางระหว่างเมืองเขมรแลเมืองซึ่งขึ้นอยู่ในบังคับกรุงสยามนั้น ลำคลองซึ่งคั่นกลางเปนที่สังเกตการเขตรแดนอยู่ด้วยกันคนละฟาก เขมรญวนซึ่งอยู่ในร่มธงฝรั่งเสศ แลคนอยู่ในบังคับไทยไปตั้งโรงร้านทำปลาอยู่ที่ฝั่งเขมร ให้เขมรเรียกภาษี ถ้าญวนเขมรซึ่งอยู่ในสัปเยกฝรั่งเสศ มาตั้งโรงร้านหาปลาฟากฝั่งเขตรแดนในบังคับไทย ให้เสียภาษีแก่เจ้าเมืองกรมการฝ่ายไทยสิบสองชักหนึ่ง จะให้เงินฤๅจะให้ปลาก็ได้ แต่คลองนั้นเปนของกลางไม่ต้องเสียภาษีอะไร แลคลองกะพงปรักเปนเขตรแดนเมืองพระตะบองฝั่งหนึ่ง เปนของเขมรฝั่งหนึ่ง คลองกะพงจามเปนเขตรแดนเมืองนครเสียมราบฝั่งหนึ่ง เปนของเขมรฝั่งหนึ่ง คลองสองคลองนี้หาได้อยู่ร่วมเมืองเดียวกันไม่

ข้อ 5 ว่า ถ้าการเกี่ยวข้องประการใด จะปราถนาเปลี่ยนแปลงข้อเพิ่มเติมสัญญาได้เมื่อครบสิบสองปี แต่จะต้องบอกให้คอเวอนแมนตทั้งสองฝ่ายรู้ก่อนปีหนึ่ง จึ่งเปลี่ยนแปลงได้

ข้อ 6 ว่า ข้อเพิ่มเติมเข้าในหนังสือสัญญาในวันที่ 14 เดือนยุไลย คฤษตศักราช 1870 นี้ ตรงกับวันพฤหัศบดี เดือนแปด แรมสองค่ำ ศักราช 1232 ปีมเมียโทศก ได้เขียนเปนภาษาสยาม ภาษาฝรั่งเสศ ข้อความถูกต้องกันใช้ได้ ผู้ซึ่งรับอำนาทเต็มทั้งสองฝ่ายได้เซ็นชื่อประทับตรา ข้อเพิ่มเติมนี้ ใช้ได้เหมือนอย่างหนังสือสัญญาเมื่อวันที่ 15 เดือนยุไลย คฤษตศักราช 1867 ครั้นได้อ่านและเซ็นชื่อแล้ว ผู้ซึ่งรับอำนาทเต็มทั้งสองฝ่ายได้ประทับตราเปนสำคัญ หนังสือสัญญาเพิ่มเติมทำที่เมืองไซ่ง่อนสี่ฉบับ ข้อความถูกต้องกัน

(ตรา) พระยาราชวรานุกูล **(ตรา) พระราชเสนา**

ความเพิ่มเติมเข้าในข้อสอง เข้าในหนังสือสัญญา

ผู้มีอำนาทฝ่ายสยามแลผู้มีอำนาทฝ่ายฝรั่งเสศ มีความปราถนายอมด้วยกันทั้งสองฝ่าย ก่อนเซ็นชื่อประทับตราหนังสือข้อเพิ่มเติมสัญญา จะเพิ่มเติมความเข้าในข้อสองหนังสือสัญญานั้น ความเพิ่มเติมที่จะว่าไปข้างล่างนี้ใช้ได้เหมือนอย่างหนังสือสัญญาที่ยอมตกลงกันแล้วนั้น หวังจะกันไม่ให้การขัดข้องเข้าใจด้วยกันทั้งสองฝ่ายไปภายน่า

มีความว่า ทุกโรงร้านทำปลาห่างจากตลิ่งมากกว่าเจ็ดร้อยเมตไม่ต้องเสียภาษี ผู้มีอำนาททั้งสองฝ่ายได้ประทับตราแลเซ็นชื่อเปนสำคัญ เมื่อวันเดียวเดือนเดียวปีเดียวซึ่งกล่าวไว้ในข้อเพิ่มเติมสัญญานั้นแล้ว

(ตรา) พระยาราชวรานุกูล **(ตรา) พระราชเสนา**

หนังสือไขข้อสัญญา

วัน เดือนเจ็ด ขึ้นแปดค่ำ ปีวอกจัตวาศก อาศมิราลดูเปรผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน ให้มองซิเออเซเนกับปิตันเรือรบชื่อบูเรนเปนทูตนำหนังสือสัญญาข้อเพิ่มเติมที่ว่าด้วยทเลสาปซึ่งลงตราแผ่นดินฝรั่งเสศแล้ว เข้ามารัติไฟกรุงเทพฯ มองซิเออเซเนแจ้งความว่าคอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศมีคำสั่งเข้ามาว่า ความในข้อสัญญาไม่ชัดอยู่หลายแห่ง จะขอให้แก้ไขเสียให้ชัดออกไปอย่าให้เปนที่สงไสยนั้น มองเซเนกับ ฯพณฯ เจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ปฤกษาข้อที่ไม่ชัด ได้ตกลงกันไขข้อสัญญาไว้แล้วเปลี่ยนหนังสือสัญญากันที่ศาลต่างประเทศ ณ วันศุกร เดือนแปด ขึ้นสองค่ำ ได้ยิงสลุดเมื่อเวลาเปลี่ยนหนังสือสัญญา 21 นัด ความที่ไขข้อไว้นั้นมีว่า

มองซิเออ เซเน เอมิเลียน กับตันเดอเฟลยาเต ออฟฟิเซอแห่งเลยิออนดอนเนอร์ กัมมาดังเรือรบชื่อ บูเรน ผู้มีอำนาทเต็มฝ่ายเมืองฝรั่งเสศ

กับเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดีที่พระคลังซึ่งว่าการต่างประเทศ ผู้มีอำนาทเต็มฝ่ายเมืองสยาม เข้ากันทั้งฝ่ายเมืองฝรั่งเสศทั้งฝ่ายเมืองสยาม เพื่อจะส่งหนังสือรัติไฟข้อเพิ่มเติมแห่งสัญญาจดไว้ ณ วัน 15 เดือนยุไลย คฤษตศักราช 1867 ปี ได้ตกลงกันจัดข้อเพิ่มเติมนั้นที่เมืองไซ่ง่อน ณ วัน 15 เดือนยุไลย 1870 ปี ครั้นอ่านแลชัณสูตหนังสือข้อเพิ่มเติมนั้นแล้ว ผู้มีอำนาททั้งสองฝ่ายเห็นว่าในหนังสือจดภาษาฝรั่งเสศไม่มีคำว่าด้วยสัปเยกฝรั่งเสศไม่มีสักคำเลย ที่ปลายข้อ 4 ผู้เขียนหนังสือฝรั่งเสศผิดลงไปด้วย ในหนังสือจดภาษาสยามที่ว่าด้วยคนซึ่งจะปลูกโรงร้านบนเกาะแลที่น้ำตื้น ไม่มีคำว่าคนอยู่ใต้บังคับไทยจะไม่ต้องเสียภาษีเหมือนคนอื่นๆ หนังสือฝรั่งเสศว่าหนังสือไทยไม่ว่า ยังเห็นว่าหนังสือภาษาฝรั่งเสศกับหนังสือภาษาสยามไม่ถูกต้องด้วยกันเปนหลายแห่งหลายข้อ จึ่งผู้มีอำนาทเต็มหวังจะจัดหนังสือนั้นโดยสัจแลยุติธรรมตกลงกันว่าดังนี้ว่า

1 ซึ่งได้กำหนดไว้สำหรับเขมร ญวน สัปเยกฝรั่งเสศ แลผู้ซึ่งอยู่ใต้บังคับไทย จะใช้สำหรับสัปเยกฝรั่งเสศได้เหมือนกัน

2 ที่ข้อ 4 จะเปลี่ยนคำฝรั่งเสศนาตุเรให้เปนคำแอ็กแปศ

3 ที่ปลายข้อ 4 นั้นมีอยู่หลายคำว่าเปนใจความดังนี้ว่า ฝั่งแห่งคลองสองคลองนั้นแลคลองอื่นๆ เปนของเมืองที่ขึ้นอยู่ในบังคับกรุงสยามสองเมืองซึ่งว่ามานี้แล้ว ในหนังสือซึ่งได้เขียนไว้ภาษาสยามไม่มีดังนั้นเลย จึ่งจะถือว่าคำทั้งสองนั้นเปนก็แต่คำเปล่าที่ใช้ไม่ได้

ยังเหนว่าเมื่อจัดข้อเพิ่มเติมนั้น ผู้มีอำนาทปฤกษากันภาษาฝรั่งเสศ แลรับยอมด้วยกันจะถือคำสัญญาตามซึ่งได้จดไว้ภาษาฝรั่งเสศนั้น จึ่งจะเปลี่ยนหนังสือภาษาสยามที่หนังสือนั้นไม่ถูกด้วยหนังสือภาษาฝรั่งเสศคือว่า ในข้อที่อักษร A มีสองคำว่าเนื่องกัน จะเอาสองคำนี้เปนคำเปล่าที่ใช้ไม่ได้ ให้อ่านว่าโรงร้านลงมาแลอื่นๆ ต่อไป ในข้อ 2 อีกที่อักษร B มีอยู่คำดังนี้ว่า ทุกปลาที่เอาออกไปจงเอาหกคำนั้นเปนคำเปล่าด้วย ในข้อ 2 อีกที่หนึ่งที่อักษร C แต่คำสัปเยกฝรั่งเสศให้เติมต่อไปว่าแลคนอยู่ในบังคับไทย ในข้อ 4 ที่อักษร D แต่คำจะให้ปลาจงเติมต่อว่าดังนี้ว่า เหมือนอย่างเอาออกไป ในข้อ 4 อีกที่อักษร E ต้องเปลี่ยนคำกลางคลองให้ว่าลำคลอง ในข้อ 4 อีกที่หนึ่งที่อักษร F แต่คำเปนของกลาง จงเติมต่อไปว่า ถ้าไม่ได้ปลูกโรงร้าน ในข้อเพิ่มเติมเข้าในข้อ 2 ที่อักษร G ก่อนจะว่าทุกโรงร้านให้ว่าดังนี้ในทุกอย่าง ที่อักษร H ให้เอาคำที่แห้งออกไปเปนคำเปล่า ที่อักษร K แต่คำ

เสียภาษีจงเติมต่อไปว่าขาออกไป เว้นข้อซึ่งว่ามานี้แล้ว หนังสือราติไฟถูกต้องกันอยู่ แลผู้มีอำนาทเต็มทั้งสองฝ่ายเอาได้หนังสือนั้นเปลี่ยนกันเสีย ผู้มีอำนาททั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันทำหนังสือยอมฉบับนี้ แลได้เซนชื่อประทับตราเปนสำคัญ

หนังสือเขียนที่กรุงสยาม ณ วันเสาร์ เดือนยูน คฤษตศักราช 1872 ปี

(ตรา) เจ้าพระยาภาณุวงษ

(5)
อนุสัญญาระหว่างกษัตริย์สยามกับข้าหลวงใหญ่แห่งอินเดีย ว่าด้วยเรื่องกำหนดเขตแดนบนผืนแผ่นดินใหญ่ ระหว่างราชอาณาจักรสยาม และมณฑลของอังกฤษ คือเทนเนสเซอริม กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2410/11 (ค.ศ.1868 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention between the Kingdom of Siam and the Governor-General of India, defining the Boundary on the Mainland between the Kingdom of Siam and the British Province of Tenasserim

---

คำอธิบาย

หนังสืออนุสัญญาฉบับนี้ ถือเป็นเอกสารที่กำหนดแนวพรมแดนจากบริเวณ “สบเมย” [แม่ฮ่องสอน อันเป็นบริเวณที่แม่น้ำเมยไหลมาบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน] แล้วเลาะลงใต้ไปตามแนวป่าเขาและแม่น้ำแถบกาญจนบุรี ไปจนจรดทะเลอันดามันที่ปากแม่น้ำกระบุรี (แม่น้ำปากจั่น จังหวัดระนอง) นับเป็นจุดกำเนิดของแนวเขตแดนตามหลักสากลนิยมสมัยใหม่ ระหว่างสยามกับอังกฤษเป็นครั้งแรก โดยมีการจัดทำหลักเขตแดนไว้ทั้งสิ้น 51 หลัก ด้วยการใช้กองหิน หรือบากต้นไม้ใหญ่ เป็นตัวระบุแนวอาณาเขต นอกจากนี้ตัวอนุสัญญาฉบับนี้ยังประกอบด้วยเอกสารแนบท้ายอีก ได้แก่ - บัญชีรายชื่อหลักเขตแดน และ - แผนที่แนบท้าย 2 ระวางชื่อว่า Map of Tenasserim and Adjacent Provinces of the Kingdom of Siam มาตราส่วน 1 นิ้ว ต่อ 8 ไมล์ หรือ 1 ต่อ 506,880

หนังสือสัญญาฉบับนี้ทำขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2410/11 หรือ ค.ศ. 1868 ดังนั้น ถ้าคิดตามวันขึ้นปีใหม่ในปัจจุบัน ที่ถือเอาวันที่ 1 มกราคมเป็นเกณฑ์ ก็จะเป็นปี พ.ศ. 2411 แต่เนื่องจากในอดีตสยามใช้ปฏิทินแบบเก่า ที่วันขึ้นปีใหม่ก็ต่อเมื่อถึงวันมหาสงกรานต์ไปแล้ว ซึ่งเป็นเดือนเมษายน ดังนั้น เดือนกุมภาพันธ์ในที่นี้น่าจะเป็นปลายปี พ.ศ. 2410 เสียมากกว่า ซึ่งก็ตกอยู่ในช่วงของปลายสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ที่สยามในรัชสมัยพระองค์ท่านจะถูกขนาบด้วยมหาอำนาจอาณานิคมฝรั่งเศสที่ได้ “เขมรส่วนนอก” ไปแล้ว กับอังกฤษที่ได้พม่าทั้งตอนล่างและตอนกลางไปแล้วเช่นกัน

อนึ่งมีข้อน่าสังเกตว่า ในการยึดถือแม่น้ำเป็นเขตแดนระหว่างสยามและพม่าของอังกฤษนี้ ได้ถือให้แม่น้ำเป็น “กลาง” ดังนั้น เขตแดนของแต่ละฝ่ายก็จะอยู่ที่ชายฝั่งหรือริมตลิ่งของแม่น้ำของแต่ละประเทศ วิธีการกำหนดเช่นนี้ จะต่างกับทางด้านฝรั่งเศสกับสยามในแม่น้ำโขง ซึ่งใช้ “ร่องน้ำลึก” เป็นเกณฑ์ อย่างไรก็ตาม การถือให้แม่น้ำเป็นกลางก็มีปัญหาเกิดขึ้นเมื่อแม่น้ำเปลี่ยนทางเดิน ซึ่งทำให้เกิดกรณีที่ว่านี้ในแม่น้ำเมยในปัจจุบัน ที่บางจุดก็กลายเป็นว่า “ประเทศหนึ่งเสียดินแดน อีกประเทศได้ดินแดน กลับกันไป กลับกันมา”

หนทางแก้ไข ก็คงเป็นเรื่องที่ทั้งสองประเทศต้อง “นั่งโต๊ะ-เจรจา” ปักหลักเขตแดนกันให้คงที่และมั่นคงนั่นเอง

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค, 23 ธันวาคม พ.ศ. 2351-19 มกราคม พ.ศ. 2425 หรือ ค.ศ. 1808-1882) เป็นบุตรของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิส บุนนาค) และท่านผู้หญิงจัน เป็น "คนโปรด" ของพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3 เรียนภาษาอังกฤษกับบาทหลวงฝรั่ง และเป็นคนแรกที่ต่อเรือกำปั่นแบบฝรั่งได้ เมื่อขึ้นสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ได้เป็นเสนาบดีกรมพระกลาโหม เมื่อขึ้นสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ได้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ระหว่างปี พ.ศ. 2411-2416 (ค.ศ. 1868-1873) ในช่วงนี้ บุตรชายของท่าน คือ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เป็นเสนาบดีกรมพระกลาโหม น้องชายของท่านคือ เจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) เป็นเสนาบดีกรมพระคลัง และหลานของท่าน คือ พระยาอาหารบริรักษ์ (นุช บุญ-หลง) เป็นเสนาบดีกรมนา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภายหลังการขึ้นครองราชสมบัติ ราว พ.ศ. 2412 หรือ ค.ศ. 1869) พระชนมายุ 16 พรรษา

(5)
อนุสัญญาระหว่างกษัตริย์สยามกับข้าหลวงใหญ่แห่งอินเดีย ว่าด้วยเรื่องกำหนดเขตแดนบนผืนแผ่นดินใหญ่ ระหว่างราชอาณาจักรสยาม และมณฑลของอังกฤษ คือเทนเนสเซอริม กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2410/11*
(ค.ศ.1868 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
Convention between the Kingdom of Siam and the Governor-General of India, defining the Boundary on the Mainland between the Kingdom of Siam and the British Province of Tenasserim

---

ความสัญญายอมพร้อมกัน เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ ที่สมุหพระกระลาโหม ซึ่งได้บังคับหัวเมืองเขตรแดนกรุงสยามฝ่ายใต้เฉียงตวันตก เจ้าพระยาภูธราภัย ที่สมุหนายก ซึ่งได้บังคับหัวเมืองเขตรแดนกรุงสยามฝ่ายเหนือเฉียงตวันตก ได้ถืออำนาถเตมแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แล เลฟเตเนลอาระเตแบรก กอมมิศเนอ ผู้ได้ถืออำนาถแต่เซอยอนแลรด์มิวาลอเรนธ ไวสะรอยอินเดีย พร้อมกันทำสัญญาด้วยเรื่องที่เขตรแดนบนบกกรุงสยามกับแดนตนาสเรม ซึ่งเปนแว่นแคว้นของอังกฤสโดยมีสำคัญ

ฝ่ายเหนือ เอาลำน้ำที่ไทยเรียกชื่อแม่เมย พม่าเรียกทองยิงลำน้ำนั้นเปนกลางจนสิ้นปลายน้ำถึงเขาปะวอ เขตรแดนฝ่ายไทยอยู่ฝั่งตวันออก เขตรแดนฝ่ายอังกฤสอยู่ฝั่งตวันตก ตั้งแต่เขาปะวอมาถึงเขาที่ไทยเรียกว่ากระดูกหมู พม่าเรียกหมูกะดกทอง แขวงเมืองสีสะวัต สำคัญเขาเปนเขตรแดนตั้งแต่เขาหมูกะดกทองลัดมาข้ามปลายแม่น้ำหองตรอแลปลายลำน้ำแม่กระษัตรจนถึงยอดเขาปลายน้ำไหลออกทั้งสองฝ่าย คือแม่น้ำปาลิซาแลแม่น้ำกระทา ตั้งแต่ยอดเขานั้นมาถึงถ้ำเขาแดง แขวงเมืองชุมพร สำคัญเขาเปนแดนมีปลายน้ำไหลออกทั้งสองฝ่าย ตั้งแต่เขาถ้ำแดงตามเขาแดนใหญ่มาจนถึงปลายน้ำกะในเปนเขตรแดนมาจนถึงปากน้ำปากจั่น ลำแม่น้ำปากจั่นเปนกลาง เปนเขตรแดนฝ่ายละฟาก เกาะในแม่น้ำปากจั่นริมฝั่งข้างอังกฤสเปนของอังกฤส ริมฝั่งข้างไทยเปนของไทย เกาะขวางน่ามะลิวันเปนของไทย แม่น้ำปากจั่นฝั่งตวันตกเปนของอังกฤสตลอดถึงปลายแหลมวิกตอเรีย ฝั่งตวันออกตลอดไปเปนของไทยทั้งสิ้น สัญญานี้ได้ทำไว้เปนอักษร { สยาม / อังกฤส } ให้เปนที่สังเกตเขตรแดนไทยกับอังกฤสสืบต่อไปพายหน้าไม่สิ้นสุด ได้มีจตหมายกำหนดแลติตูตลอนติตูต บอกตวันตกตวันออก ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้แลที่แลเขากองหินแขวงเมืองนั้นๆ ซึ่งเปนสำคัญร้อยติดอยู่กับหนังสือ

---

* แฟ้มเอกสารกระทรวงการต่างประเทศ อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, "หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 1 พ.ศ. 2160-2412 (ค.ศ. 1617-1869)" (กรุงเทพฯ; ธันวาคม, 2511) หน้า 167-168

สัญญานี้ แลหนังสือสัญญานี้ในกำหนด 6 เดือน กอมมิศเนอฝ่ายอังกฤสจะส่งแผนที่สองฉบับมาสอบกับแผนที่ที่มีเส้นแดงซึ่งได้ลงชื่อประทับตราไว้ทั้งสองฝ่ายครั้งนี้ ถ้าถูกต้องดีแล้ว คอเวอนแมนตฝ่าย

{สยาม / อังกฤษ} จึ่งจะรัติไฟเปนอันสำเร็จ ได้ลงชื่อประทับตราทั้งสองฝ่ายที่กรุงเทพฯ ณ วัน 1 15 ฯ 3 ค่ำ ปีเถาะ นพศก 17 ศักราช 1229 ตรงกับวันที่ 8 เดือนแฟบรูวารี่ คฤสตศักราช 1868 ปี

ตรา	**ตรา**	**(เซ็น)**	**เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ**
พระคชศรีห์ใหญ่	**พระราชศรีห์ใหญ่**	**(เซ็น)**	**เจ้าพระยาภูธราภัย**
	ตรา		**A.H.Bagge.**
	เลฟเตนแนน แบก		

(6)
สนธิสัญญาในระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอินเดีย เพื่อส่งเสริมการติดต่อทางพาณิชย์ ระหว่างพม่าของอังกฤษ กับอาณาเขตเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน (ชื่อเดิมหนังสือสัญญาเชียงใหม่) ลงนาม ณ เมืองกัลกัตตา วันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2416/17 (ค.ศ. 1874 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Treaty between the Governments of Siam and India, for Promotion of Commercial Intercourse between British Burmah and the adjoining territories of Chiangmai, Lakon, and Lampoonchi, belonging to Siam, signed at Calcutta, January 14, 1874

---

(7)
หนังสือสัญญาในระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ ว่าด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน ฉบับลงนามวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2426 (ค.ศ. 1883 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Treaty between His Majesty the King of Siam and Her Majesty the Queen of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, for the Prevention of Crime in the Territories of Chiangmai, Lakon, and Lampoonchi, and for the Promotion of Commerce between British Burmah and the Territories aforesaid

---

คำอธิบาย (6-7)

หนังสือสัญญาระหว่างสยามและอังกฤษว่าด้วยเมืองเชียงใหม่-ลำปาง-ลำพูน ฉบับ พ.ศ. 2416/17 หรือ ค.ศ. 1874 และฉบับ พ.ศ. 2426 หรือ ค.ศ. 1883 ทั้งสองฉบับ ที่ทำขึ้นห่างกันประมาณ 10 ปีในช่วงต้นรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 นี้ ตรงกับช่วงระยะเวลาที่อังกฤษ ซึ่งได้ยึดพม่าตอนล่าง

และตอนกลางเป็นอาณานิคมเมืองขึ้นไปได้แล้ว และกำลังจะได้พม่าตอนบนทั้งหมดประเทศในอีก 2 ปีต่อมานั้น (พ.ศ. 2428 หรือ ค.ศ. 1885)

อังกฤษทำสงครามกับพม่า 3 ครั้ง (Anglo-Burmese Wars) คือ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2367-2369 หรือ ค.ศ. 1824-1826) ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 ของเรา และอังกฤษได้พม่าตอนล่างไป ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2395 หรือ ค.ศ. 1852 ซึ่งตรงกับสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 อังกฤษได้พม่าตอนกลางไป ในครั้งที่ 3 พ.ศ. 2428 หรือ ค.ศ. 1885 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 และก็น่าสนใจว่าเหตุการณ์สำคัญครั้งนั้น ที่ทำให้อังกฤษได้พม่าไปทั้งหมดตลอดจนถึงดินแดนเขตรัฐฉานหรือไทยใหญ่ทางภาคเหนือของสยามนั้น เป็นปีเดียวกันกับการที่รัฐบาลสยามได้จัดตั้ง "กรมแผนที่" ขึ้น โดยมี มร. เจมส์ แมคคาร์ที (James McCarthy) ซึ่งมีตำแหน่งเป็น "เจ้ากรมเซอรเวทางและทำแผนที่" มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2424 หรือ ค.ศ. 1881 และได้รับบรรดาศักดิ์เป็น "พระวิภาคภูวดล" ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมแผนที่อยู่ถึงกว่า 15 ปี กล่าวได้ว่ากิจการทำแผนที่และการกำหนดเขตแดนนั้น สยามก็เป็นหนึ่งในเพียงไม่กี่ประเทศในยุคสมัยนั้น ที่มีผู้เชี่ยวชาญอังกฤษมาจัดตั้งให้และสามารถทำการสำรวจตลอดจนทำแผนที่รัฐในรูปแบบของวิทยาการสมัยใหม่ ดังนั้นสยามยุคนั้นก็มีวิชาการด้านแผนที่และการปักปันเขตแดนพอสมควรในการเผชิญกับทั้งลัทธิอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส

ดังนั้น เมื่อพรมแดนของอังกฤษในพม่า ประชิดกับพรมแดนสยามทั้งทางทิศตะวันตกและทิศเหนือในดินแดนล้านนา ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทั้งสองรัฐบาล ต้องตกลงเรื่องพรมแดนของกันและกัน

อาจกล่าวได้ว่าสัญญาทั้ง 2 ฉบับนี้ เป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากหนังสือสัญญาฉบับแรกสุด คือ "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษ และประเทศสยาม พ.ศ. 2369 หรือ ค.ศ. 1826" หรือ "สนธิสัญญาเบอร์นี" กับฉบับต่อมาในปี พ.ศ. 2410/11 หรือ ค.ศ. 1868 ที่เป็นเรื่องการ "กำหนดเส้นเขตแดนบริเวณแม่น้ำสาละวิน" เช่นเดียวกับแม่น้ำเมยดังที่ปรากฏอยู่ใน *"อนุสัญญาระหว่างกษัตริย์สยาม กับข้าหลวงใหญ่แห่งอินเดีย ว่าด้วยเรื่อง กำหนดเขตแดนบนผืนแผ่นดินใหญ่ระหว่างราชอาณาจักรสยาม และมณฑลของอังกฤส คือเทนเนสเซอริม กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2410/11 หรือ ค.ศ. 1868"*

ในแง่ของสาระสำคัญของหนังสือสัญญาว่าด้วยเมืองเชียงใหม่-ลำปาง-ลำพูนทั้ง 2 ฉบับหลังนี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวเศรษฐกิจกับการทำป่าไม้ ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักของอังกฤษในล้านนา รวมทั้งด้านการค้า และการส่งผู้ร้ายข้ามแดน และการศาล สะท้อนให้เห็นถึงผลประโยชน์อันมหาศาลของอังกฤษในกิจการป่าไม้ อันเป็นหนึ่งในสินค้าออกหลักๆ ของสยามในยุคนั้น คือ ข้าว-ยางพารา-ไม้สัก-และดีบุก แต่นัยะสำคัญก็คือ การที่นำชื่อเมืองทั้งเชียงใหม่-ลำปาง-ลำพูน ขึ้นมาเป็นหัวข้อของหนังสือสัญญา เป็นเครื่องบ่งชี้อย่างชัดเจนว่าอังกฤษรับรอง "อธิปไตย" ของสยามเหนือดินแดน "ล้านนา" ซึ่งในรูปแบบของ "รัฐเก่า" มีสถานะที่เคย "ขึ้นกับสองฝั่งฟ้า" คือทั้งไทยสยามกับพม่ามาก่อน ทั้งยังมีภาษา (หนังสือตัวเขียน) และวัฒนธรรม (วัดวาอารามตลอดจนธรรมเนียมการแต่งกาย) ที่ใกล้เคียงกับทางรัฐฉานและหรือพม่ามากกว่าไทยสยามภาคกลาง

อย่างไรก็ตาม ในบางข้อของหนังสือสัญญาทั้ง 2 ฉบับนี้ มีข้อความสั้นๆ ที่ระบุเกี่ยวกับเขตแดนระหว่างล้านนาของสยาม กับพม่าของอังกฤษนั้น ถือเอา "ฝั่ง" แม่น้ำ "สาละวิน" เป็นเขตแดน [ไม่ใช่ "ร่องน้ำลึก" อย่างในกรณีของฝรั่งเศสที่จะมีตามมาในภายหลัง] เช่นในข้อ 1 ของฉบับ พ.ศ. 2416/17 หรือ ค.ศ. 1874 กล่าวว่า [คำสะกดชื่อแม่น้ำนั้น ในฉบับแรกใช้ว่า *"สะระวิล"* ส่วนในฉบับหลังใช้ว่า *"สระวิน"*]

"ข้อ 1 ว่า สมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้าเชียงใหม่ตั้งด่านกองตระเวน แลให้มีเจ้าพนักงาน

กำกับริมฝั่งแม่น้ำสะระวิลที่เปนเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ซึ่งเปนของฝ่ายสยามแล้วให้มีโปลิศตั้งอยู่ภอสมควร จะได้ระงับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่นๆ ที่เปนสำคัญ"

ส่วนในฉบับ พ.ศ. 2426 หรือ ค.ศ. 1883 *"ข้อ 5 ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้านครเชียงใหม่ตั้งด่านกองตระเวร และให้มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสระวิน ที่เปนเขตรแดนเมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นของฝ่ายสยาม แล้วให้มีโปลิศตั้งอยู่พอสมควร จะได้ระงับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่นๆ ที่เป็นสำคัญ"*

มร. เจมส์ แมคคาร์ธี (James Fitzroy McCarthy) หรือ "พระวิภาคภูวดล" ชาวอังกฤษ เชื้อสายไอริช "เจ้ากรมเซอรเวทางและทำแผนที่" ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2424 (ค.ศ. 1881) ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมแผนที่ถึงกว่า 15 ปี

มร. เจมส์ แมคคาร์ธี เป็นผู้ริเริ่มการทำแผนที่แบบตะวันตกในสยามประเทศไทย จนกล่าวได้ว่ากิจการทำแผนที่และการกำหนดเขตแดนนั้น สยามก็เป็นหนึ่งในเพียงไม่กี่ประเทศในยุคสมัยนั้น ที่มีผู้เชี่ยวชาญอังกฤษมาจัดตั้งให้ และสามารถทำการสำรวจตลอดจนทำแผนที่รัฐในรูปแบบของวิทยาการสมัยใหม่ ดังนั้น สยามยุคนั้นก็มีวิชาการด้านแผนที่และการปักปันเขตแดนพอสมควรในการเผชิญกับทั้งลัทธิอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส

(6)
สนธิสัญญาในระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอินเดีย เพื่อส่งเสริมการติดต่อทางพาณิชย์ ระหว่างพม่าของอังกฤษ กับอาณาเขตเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน (ชื่อเดิมหนังสือสัญญาเชียงใหม่) ลงนาม ณ เมืองกัลกัตตา วันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2416/17*
(ค.ศ. 1874 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
Treaty between the Governments of Siam and India, for Promotion of Commercial Intercourse between British Burmah and the adjoining territories of Chiangmai, Lakon, and Lampoonchi, belonging to Siam, signed at Calcutta, January 14, 1874

ด้วยพระบาทสมเดจ์พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพมหามงกุฎ บุรุศยรัตนราช วรวงษวรุตมพงษ์บริพัตร วรขัตยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ห้า ในพระบรมราชวงษซึ่งได้ดำรงรัตนราไชมหัยสวรรยาธิบัต ณ กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาพระเจ้ากรุงสยาม มีพระราชประสงค์จะดำรงรักษาทางพระราชไมตรีให้วัฒนาถาวรยิ่งขึ้นไป ด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นของฝ่ายไทย แลเขตรแดนซึ่งเป็นกอลอนีเมืองขึ้นฝ่ายอังกฤษติดต่อกันกับเมืองเชียงใหม่ ลูกค้าไปมาค้าขาย เกิดโจรผู้ร้ายแลเหตุต่างๆ จะต้องจัดการระงับโจรผู้ร้ายให้ลูกค้าทั้งสองฝ่ายไปมาค้าขายโดยสะดวก ท่านเสนาบดีกรุงสยาม แลคอเวนแมนต์ฝ่ายอินเดียเหนพร้อมกันแล้ว สมเดจ์พระเจ้ากรุงสยามจึ่งโปรดตั้งให้พระยาเจริญราชไมตรีเปนผู้ใหญ่ได้บังคับการสิทธิ์ขาดในสาลต่างประเทศเปนมินิศเตอเปลนิโปเตนติเอริยที่สอง พระมหามนตรีศรีองครักษ สมุหเจ้ากรมพระตำรวจในขวาเปนที่ปฤกษานายหนึ่ง กับหลวงสยามานุเคราะห์กงสุลเมืองรางุนนายหนึ่ง ฝ่ายท่านเรตฮอนเอนเรเปลทอมมาศยอศ แบริงบารอนนอตบรุกที่สแตรตตอน เปนบารนเนต แลเปนที่ปฤกษาของสมเดจ์พระนางเปนเจ้าแผ่นดินเกรตบริตแตนแลอายริแลนด์ แลเปนแครนตมาศเตอเครื่องอิศริยยศชื่อสะตาร์อินเดียอย่างที่สุด แลเปนไวสรอยคอเวอนเนอเยเนราลอินเดียอยู่ในที่ประชุม จึ่งได้ตั้งท่านชาเลอัมเฟอสตอนเอดจิซอนกอมแปเนียน ซึ่งได้รับเครื่องอิศริยยศอย่างสูง ชื่อสะตาร์อินเดียเปนเปลนิโปเตนติเอริย แลผู้ซึ่งมีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ปฤกษาเหนถูกต้องตกลงกันตามข้อสัญญาซึ่งจะกล่าวนี้

---

* คัดจากหนังสือประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8 หน้า 143 อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 31-36

ข้อ 1 ว่า สมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้าเชียงใหม่ตั้งด่านกองตระเวน แลให้มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสะระวิลที่เปนเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเปนของฝ่ายสยาม แล้วให้มีโปลิศตั้งอยู่ภอสมควร จะได้ระงับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่นๆ ที่เปนสำคัญ

ข้อ 2 ว่า ผู้หนึ่งผู้ใดเปนโจรผู้ร้ายในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน หนีข้ามไปในเขตรแดนอังกฤษ เจ้าพนักงานอังกฤษ แลโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเปนคนในบังคับสยาม ต้องส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ ถ้าเปนคนบังคับอังกฤษ ให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ ณ เขตรแดนยองสะลินชำระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดเปนผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษหนีเข้าไปในเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเปนคนในบังคับอังกฤษต้องส่งให้ขุนนางที่ตั้งอยู่ยองสะลิน ถ้าเปนคนในบังคับสยาม เจ้าพนักงานที่ตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่จะชำระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่มีหนังสือเดินทางตามในสัญญา ข้อ 4 ฤๅไม่มีหนังสือเดินทาง เปนโจรผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษ เขตรแดนสยาม ถ้าจับตัวผู้ร้ายได้ ไม่ต้องถามว่าเปนคนชาติของผู้ใด ต้องชำระตัดสินทำโทษตามกฎหมายบ้านเมืองนั้น ถ้าทรัพย์สิ่งของที่ผู้ร้ายลักไป เจ้าพนักงานในเขตรแดนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชำระได้ทรัพย์สิ่งของมาแล้วต้องส่งทรัพย์สิ่งของให้แก่เจ้าของฝ่ายนั้น

ข้อ 3 ว่า เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายและมีธุระอื่นๆ ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนโดยสมควร แลคอเวอนแมนต์อังกฤษในฝ่ายอินเดียก็จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับสยาม ซึ่งมาจากเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปค้าขาย ฤๅมีธุระอื่นๆ เข้าไปในเขตรแดนอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ 4 ว่า คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่า ฝ่ายอังกฤษเข้าไปเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำรับตัวของผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ฤๅขุนนางซึ่งผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษตั้งให้เปนเจ้าพนักงาน ในหนังสือเดินทางสำรับตัวนั้น ให้ใส่ชื่อแลตำนิว่ามาด้วยธุระสิ่งใดๆ หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำรับตัวนั้นเจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตรแดนชั้นนอกฤๅชั้นใน เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งสมเดจพระเจ้ากรุงสยาม กับสมเดจพระนางเจ้ากวินกรุงเองแคลต์ทำไว้ เมื่อวันที่สิบแปด เดือนเอเปริล คฤษตศักราช 1855 ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนแมนต์สยามกับกอมิศเนอฝ่ายอังกฤษได้ทำไว้เมื่อวันที่สิบสามเดือนเมคฤษตศักราช 1856 ปี มิให้ขัดขวางไว้ต้องยอมให้ไปตามระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวจะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด

ข้อ 5 ว่า มีประสงค์ตกลงกันจะระงับความซึ่งคนในบังคับอังกฤษ คนในบังคับสยามที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ซึ่งเป็นฝ่ายของไทยที่จะเป็นความแก่กันต่อไปข้างน่ามิใช่เปนความตีพันมหันตโทษ สมเดจพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามจะตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เปนตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ แลตระลาการนั้นจะมีอาจได้ชำระตัดสินความของคนในบังคับอังกฤษฟ้องคนในบังคับสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่พม่าอังกฤษที่เข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ซึ่งมีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าคนในบังคับอังกฤษยอมให้ชำระที่สาลนั้นจึ่งชำระตัดสินได้ ถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษที่มาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนคร

ลำปาง เมืองลำพูน ที่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าไม่ยอมให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ชำระตัดสิน ถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษเข้าไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าไม่มีหนังสือสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ความนั้นต้องชำระตัดสินตามกฎหมายเมืองนั้น

ข้อ 6 ว่า คนในบังคับสยามอยู่ที่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ถ้าเปนความกันเอง จะหาตระลาการฝ่ายอังกฤษในตำบลนั้นให้ชำระความ ตระลาการอังกฤษนั้นจะต้องช่วยว่ากล่าวให้สำเรจตามไมตรี ถ้าโจทจำเลยยอมกันความนั้นก็แล้วกันได้ ถ้าคนในบังคับอังกฤษอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เปนความกันเอง จะไปหาตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งอยู่ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ต้องช่วยให้สำเรจตามไมตรี ถ้าโจทจำเลยยอมกันตามตัดสิน ความนั้นก็แล้วแก่กันได้

ข้อ 7 ว่า คนเกิดในฝ่ายอินเดีย ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือข้อ 4 ถ้าทำความผิดในเขตรแดนสยาม ต้องชำระตามสาลแลกฎหมายเมืองนั้น ถ้าคนเกิดในฝ่ายอินเดีย ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษอย่างที่กล่าวมาแล้ว ถ้ามีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 แล้วทำความผิด ต้องให้กงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ฤๅให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ในเขตรแดนยองสะลินชำระตามกฎหมายอังกฤษ

ข้อ 8 ว่า เจ้าพนักงานที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าขุนนางที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลินฤๅกงสุลในกรุงเทพฯ จะต้องการคำหา คำให้การ คำพยาน แลผู้ที่เปนพยาน ซึ่งต้องการจะได้ตัดสินความมหันตะโทษแลความมิใช่มหันตะโทษที่ยังไม่แล้ว ก็ต้องให้ทุกครั้ง ถ้าตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ต้องการคำหา คำให้การ คำพยาน และผู้ที่เปนพยาน ต้องให้เหมือนกันทุกครั้ง

ข้อ 9 ว่า ความซึ่งขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลินชำระก็ดี ฤๅตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ก็ดี ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 นี้ ถ้าคนในบังคับสยามเปนความเกี่ยวข้องกับคนในบังคับอังกฤษ ฤๅคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวข้องกับคนในบังคับสยาม เจ้าพนักงานสยาม ฤๅเจ้าพนักงานอังกฤษ ทั้งสองฝ่ายจะใช้ขุนนางนายหนึ่งไปฟังชำระความก็ได้ ถ้าต้องการคำหา คำให้การ คำพยาน เจ้าพนักงานสยาม ฤๅเจ้าพนักงานอังกฤษจะคัดส่งให้ อย่าให้คิดเอาค่าจ้างแต่สิ่งใด

ข้อ 10 ว่า คนบังคับอังกฤษที่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะซื้อไม้ตัดไม้กานไม้ที่ป่าเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าของป่าให้มีกำหนดปี หนังสือสัญญานั้นทำเปนสองฉบับ เอาไว้คนละฉบับ ต้องประทับตราตระลาการไทยที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 แลประทับตราเจ้าเชียงใหม่ด้วย แลตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ต้องส่งสำเนาหนังสือสัญญาซื้อไม้นั้น ให้แก่ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลินฉบับหนึ่งทุกครั้ง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่เปนคนในบังคับอังกฤษมีหนังสือสำรับตัว ตัดไม้กานไม้ในป่าตำบลหนึ่งตำบลใด เจ้าของป่าไม่ยอม ฤๅเกินกำหนดหนังสือสัญญาที่ทำไว้แล้วนั้น ต้องใช้ราคาผลประโยชน์ที่เสียไปให้แก่เจ้าของป่าตามกงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ฤๅขุนนางอังกฤษที่เขตรแดนยองสะลินเหนสมควร ถ้าผู้นั้นไม่มีหนังสือสำรับตัวแล้วต้องชำระตามสาลแลกฎหมายเมืองนั้น

ข้อ 11 ว่า ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 แลเจ้าเมืองเชียงใหม่ต้องห้ามอย่าให้เจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้ ฤๅป่าไม้ในป่าตำบลเดียวเปนสองรายสามราย แลห้ามอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปตีตราฤๅลบตราที่เปนเจ้าของแท้ได้ตัดตีตราไว้ แลต้องช่วย

ลูกค้าที่ตัดไม้ซื้อไม้ตามสมควร จะได้เกบไม้ของตัวได้ ถ้าเจ้าของป่าไม่ให้ตัดไม้กานไม้ ฤาไม่ให้ถอยไม้ตามหนังสือสัญญาซื้อไม้ที่ว่าไว้ในหนังสือสัญญาข้อ 10 ให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 กับเจ้าเชียงใหม่บังคับให้เจ้าของป่าเสียค่าป่วยการให้กับผู้ซึ่งได้ทำหนังสือสัญญานั้นภอสมควร ตามกฎหมายฝ่ายสยาม

ข้อ 12 ว่า คนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าในเขตรแดนสยาม สิ่งของต้องพิกัดภาษีต้องเสียภาษีตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับสยามเข้าไปในเขตรแดนอังกฤษ สิ่งของต้องพิกัดภาษี ต้องเสียภาษีตามคอเวอนแมนต์ได้ตั้งไว้

ข้อ 13 ว่า ขุนนางอังกฤษซึ่งตั้งอยู่ที่เขตรแดนยองสะลิน จะมีอำนาจตามหนังสือสัญญานี้ แลมีอำนาจทุกอย่างเหมือนกงสุลอังกฤษนายหนึ่งตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีสมเดจ์พระนางเจ้ากวินกรุงเองแคลน์ที่ได้ทำไว้ต่อสมเดจ์พระเจ้าแผ่นดินสยาม เมื่อวันที่สิบแปดเดือนเอปริล คฤษตศักราช 1855 ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนแมนต์ฝ่ายสยามกับกอมิศเนอฝ่ายอังกฤษได้ทำไว้ในวันที่สิบสามเดือนเม คฤษตศักราช 1856 ปี

ข้อ 14 ว่า ไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานี้จะยกข้อความหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ฤาหนังสืออื่นๆ ซึ่งใช้อยู่ในระวางคอเวอนแมนต์อังกฤษ คอเวอนแมนต์สยามปัจจุบันนี้ได้ แต่ข้อความที่มีอยู่ในสัญญานี้ ใช้ได้เฉพาะที่ได้สัญญาตกลงกันเตมในหนังสือสัญญาใหม่นี้

ข้อ 15 ว่า เมื่อพ้นเจดปีนับตั้งแต่วันได้ใช้หนังสือสัญญานี้ ฝ่ายประเทศอังกฤษฤาประเทศสยาม จะขอตรวจแก้หนังสือสัญญานี้ให้บอกล่วงน่าสิบสองเดือน แลตั้งขุนนางทั้งสองฝ่ายให้มีอำนาจในการนี้แล้ว จึ่งให้แก้หนังสือสัญญาได้ตามที่จะเหนขาดเหนเกินประการใด

ข้อ 16 ว่า หนังสือสัญญานี้ทำไว้เปนภาษาอังกฤษและภาษาสยามเนื้อความอันเดียวกัน แต่ผู้ซึ่งมีอำนาจเตมในฝ่ายอังกฤษไม่รู้ภาษาไทยได้ตกลงกัน ถ้าเปนเหตุการณ์ทุ่มเถียงกันในสัญญานี้ต้องเอาคำอังกฤษเปนแน่

ข้อ 17 ว่า ท่านไวสรอยคอเวอนเนอเยเนราลอินเดียได้รัติฟายหนังสือสัญญานี้ ได้ให้ผู้มีอำนาจเตมฝ่ายสยามทราบแล้ว หนังสือสัญญานี้ขอให้สมเดจ์พระเจ้าแผ่นดินสยามรัติฟายแล้ว ให้ส่งให้แก่สะเกรศตารีคอเวอนแมนต์ฝ่ายอินเดียที่ว่าการต่างประเทศเมืองกาละกัดตา ในกำหนดสี่เดือนเข้ามา หนังสือสัญญานี้เมื่อรัติฟายแล้วจึ่งใช้ได้ ในวันที่หนึ่ง เดือนยันนุวารี คฤษตศักราช 1875 ปี ตรงกับวันศุกรแรม 9 ค่ำ เดือนอ้าย ปีจอฉศก จุลศักราช 1236 ปี แลท่านผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อประทับตราในหนังสือสัญญาสองฉบับ เปนอักษรอังกฤษสยามไว้เปนสำคัญ หนังสือสัญญานี้ทำที่เมืองกาละกัดตา ลงวันที่สิบเดือนเยนุวารี คฤษตศักราช 1874 ปี ตรงกับวันพุฒเดือนยี่แรมสิบสองค่ำ จุลศักราช 1235 ปีรกาเบญจศก

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ได้ลงชื่อพระยาเจริญราชไมตรี ประทับตราเทวดานั่งแท่น ถือดอกบัว พระยาสมุทบุรานุรักษ ประทับตราชื่อตัวมีช้างอยู่กลาง มิศเอศจิซอนผู้รับอำนาจเตมแต่ท่านไวสรอย ประทับตราครั่งดวงตราชื่อตัวรวมตราสามดวงได้ประทับไว้ท้ายหนังสือสัญญาที่อักษรอังกฤษแห่งหนึ่งที่อักษรไทยแห่งหนึ่งทั้งสองฉบับ หนังสือสัญญานี้รักษาไว้ ณ กรุงเทพฯ ฉบับหนึ่ง ที่หูผูกกระดาษหนังสือสัญญาประทับตราประจำครั่งของมิสเอศจิซอนฉบับหนึ่ง ที่หูผูกกระดาษหนังสือสัญญาประทับตราประจำครั่งรูปพระขรรค์มีเครือดอกไม้ของพระยาเจริญราชไมตรี รักษาไว้ ณ เมืองกาละกัดตา

จบข้อสัญญา 17 ข้อเท่านี้

(7)
หนังสือสัญญาในระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ ว่าด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน ฉบับลงนามวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2426*
(ค.ศ. 1883 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
Treaty between His Majesty the King of Siam and Her Majesty the Queen of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, for the Prevention of Crime in the Territories of Chiangmai, Lakon, and Lampoonchi, and for the Promotion of Commerce between British Burmah and the Territories aforesaid

---

ด้วยทางพระราชไมตรีความสงบเรียบร้อยแลทางค้าขายได้ตั้งอยู่โดยผาสุก ในระหว่างกรุงเกรตบริเตนอังกฤษกับกรุงสยาม อันเป็นอยู่เสมอด้วยหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีที่ลงวันที่ 18 เอปริล คฤษตศักราช 1855 คือวันพุฒเดือนหกขึ้นสองค่ำปีเถาะ สัปตศก 1217 แลในข้อสัญญาเพิ่มเติมที่ลงวันที่ 13 เม 1856 คือวันอังคารเดือนหกขึ้นเก้าค่ำ ปีมโรง อัฐศก 1218 แลในการที่เกี่ยวข้องด้วยแว่นแคว้นเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น ก็ได้มีอยู่ด้วยสัญญาฉบับหนึ่งต่างหาก ในระหว่างผู้ปกครองเมืองอินเดียแลสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ลงวันที่ 14 เยนุวารี 1874 คือวันพุฒ เดือนยี่ แรมสิบสองค่ำ ปีระกา เปญจศก 1235 นั้นแล้ว ฯ

แลด้วยสมเด็จพระนางเจ้าราชินีของกรุงเกรตปริเตนแลไอรแลนด์อันรวมกัน แลบรมราชาธิราชินีแห่งอินเดีย กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน บรมราชาธิราชแห่งลาว มลายู กระเหรี่ยง แลอื่นๆ มีพระราชดำริห์ที่จะประกอบการป้องกันความชั่วร้ายในแว่นแคว้นเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เปนของฝ่ายไทยให้เปนผลดียิ่งขึ้น แลที่จะเกื้อกูลแก่ทางค้าขายในระหว่างเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษกับแว่นแคว้นที่ได้กล่าวชื่อมาแล้วแต่ต้นนั้น จึ่งได้มีพระราชหฤไทยตกลงพร้อมกันที่ยกเลิกหนังสือสัญญาฉบับหนึ่งต่างหากที่ได้ทำเมื่อวันที่ 14 เดือนเยนุวารี 1874 คือวันพุฒ เดือนยี่แรมสิบสองค่ำปีระกา เบญจศก 1235 นั้น แลทำสัญญาใหม่ขึ้นแทน เพราะเหตุฉนั้น จึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดตั้งผู้มีอำนาทที่จะทำสัญญาทั้งสองฝ่าย คือว่า ฯ

---

* หนังสือประชุมกฎหมายประจำศก เล่มเพิ่มเติม หน้า 39 อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 63 - 79

สมเด็จพระนางเจ้าราชินีของกรุงเกรตปริเตนแลไอรแลนด์อันรวมกัน แลบรมราชาธิราชินีแห่งอินเดียนั้น ฯ

วิลเลียมเฮนรีนิวแมน เอศไควร์เฮอมาเยสตีเอตติงเอเยนต์แลกงสุลเยเนราลที่กรุงเทพมหานครของสมเด็จพระนางเจ้าในกรุงสยาม ฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม บรมราชาธิราชแห่งลาว มลายู กระเหรี่ยงแลอื่นๆ จึ่งได้ตั้งเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ผู้ได้รับเครื่องราชอิศริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ 1 ชื่อมหาสุราภรณ์ แลเครื่องราชอิศริยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ 1 ชื่อประฐมจุลจอมเกล้า เครื่องราชอิศริยยศช้างเผือกชั้นที่ 2 ชื่อจุลวราภรณ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ แลเปนปริวิเคาน์ซิลลอกับพระยาเจริญราชไมตรี ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศช้างเผือกชั้นที่ 2 ชื่อจุลวราภรณ์ แลเครื่องราชอิศริยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ 2 ชื่อทุติยจุลจอมเกล้าวิเสศ ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินปริวิเคาน์ซิลลอ แลเปนผู้บังคับการศาลต่างประเทศ พระยาเทพประชุนซึ่งได้รับเครื่องราชอิศริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ 1 ชื่อมหาสุราภรณ์ แลราชอิศริยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ 2 ชื่อทุติยจุลจอมเกล้า เปนปริวิเคาน์ซิลลอ แลปลัดทูลฉลองในกรมพระกระลาโหม ทั้งสามนี้เปนผู้มีอำนาทเต็ม แลผู้มีอำนาทเต็มทั้งสองฝ่ายนั้น เมื่อได้ส่งหนังสือสำคัญมอบอำนาทให้ซึ่งกันแลกัน แลเห็นว่าเปนการถูกต้องตามแบบแล้วได้ตกลงทำเปนสัญญา มีข้อความเปนหลายข้อดังต่อไปนี้ ฯ

ข้อ 1 หนังสือสัญญาในระหว่างคอเวอนแมนต์เมืองอินเดียกับคอเวอนแมนต์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ลงวันที่ 14 เดือนเยนุวาริ คฤษตศักราช 1874 คือวันพุฒเดือนยี่แรมสิบสองค่ำ ปีระกา เบญจศก 1235 จะได้ยกเลิกเสียไม่ใช้ต่อไปด้วยสัญญาฉบับนี้ ฯ

ข้อ 2 ว่า เจ้าพนักงานสยามที่เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายแลมีธุระอื่นๆ ในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน โดยสมควร ฯ

แลคอเวอนแมนต์อังกฤษในฝ่ายอินเดียก็จะช่วยป้องกันคนในบังคับสยาม ซึ่งมาจากเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปค้าขายฤๅมีธุระอื่นๆ เข้าไปในเขตรแดนอังกฤษเหมือนกัน ฯ

ข้อ 3 ว่า คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวของผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ฤๅขุนนางซึ่งผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษตั้งให้เปนเจ้าพนักงาน ในหนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น ให้ลงชื่อแลตำหนิว่ามาด้วยธุระสิ่งใดๆ มีเครื่องอาวุธอย่างไรมาด้วย หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น เจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตรแดนชั้นนอกฤๅชั้นใน เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ลงวันที่ 18 เดือนเอปริล คฤษตศักราช 1855 ปี แลข้อเพิ่มเติม ลงวันที่ 13 เดือนเม คฤษตศักราช 1856 ปี มิให้ขัดขวางไว้ ต้องยอมให้ไปตามในระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัว จะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด หนังสือเดินทางนั้น กงสุลเยเนราลของสมเด็จพระนางเจ้าที่กรุงเทพมหานคร แลกงสุลฤๅไวซกงสุลของสมเด็จพระนางเจ้าที่นครเชียงใหม่ จะเปนผู้ออกให้ก็ได้เหมือนกัน เมื่อเปนเหตุที่หนังสือเดินทางเดิมสูญหายไป ฤๅพ้นกำหนดหนังสือเดินทางนั้นฤๅเปนเหตุคล้ายกับที่ว่ามานั้น ฯ

ถ้าคนในบังคับอังกฤษจะเที่ยวไปมาในแว่นแคว้นแผ่นดินสยามต้องรับหนังสือเดินทางของเจ้าพนักงานฝ่ายสยาม ๗๕

ถ้าคนในบังคับไทยที่ออกจากเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปยังเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ต้องมีหนังสือเดินทางของผู้ครองเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ในหนังสือเดินทางนั้น ให้ลงชื่อแลตำหนิลงมาด้วยธุระใดๆ มีเครื่องอาวุธอย่างไรมาด้วย หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แลถ้าเจ้าพนักงานซึ่งอยู่ในเขตรแดนชั้นนอกชั้นในฝ่ายพม่าอังกฤษจะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้าม มิให้ขัดขวางไว้ต้องยอมให้ไปในระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางจะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด ๗๕

ข้อ 4 ว่า คนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษ เข้าไปในเขตรแดนสยาม สิ่งของต้องพิกัดภาษีต้องเสียภาษีตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับสยามเข้าไปในเขตรแดนอังกฤษ สิ่งของต้องพิกัดภาษีจะต้องเสียภาษีตามคอเวอนแมนต์ได้ตั้งไว้ บันดาพิกัดภาษีอากรทั้งหลายนี้ จะได้ตีพิมพ์สำหรับที่จะให้คนทั้งปวงทราบทั่วกัน ๗๕

ข้อ 5 ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้านครเชียงใหม่ตั้งด่านกองตระเวร แลให้มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสระวินที่เปนเขตรแดนเมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นของฝ่ายสยาม แล้วให้มีโปลิศตั้งอยู่พอสมควร จะได้ระงับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่นๆ ที่เป็นสำคัญ ๗๕

ข้อ 6 ผู้หนึ่งผู้ใดต้องคะดีฤาเปนโทษอยู่ด้วยเปนโจรผู้ร้ายฆ่าคนปล้นทรัพย์ ฤาการที่เปนฉกรรจมหันตโทษ ในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน หนีรอดไปในเขตรแดนอังกฤษ เจ้าพนักงานอังกฤษแลโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเช่นนั้นเปนคนในบังคับสยามแล้ว ฤาเปนคนในบังคับประเทศอื่นนอกจากประเทศสยามแลอังกฤษ จะส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองนครเชียงใหม่ แต่ที่ถูกตามกฎหมาย การส่งคนโทษเมืองต่อเมืองที่มีอยู่ในเมืองอินเดียของอังกฤษในเวลานั้น ถ้าเปนคนในบังคับอังกฤษ จะส่งให้เจ้าพนักงานไทย ฤาจะให้เจ้าพนักงานอังกฤษจัดการก็สุดแต่ข้าหลวงอังกฤษที่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ฤาขุนนางผู้ใดที่ข้าหลวงได้มอบการไว้นั้นตัดสิน ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดต้องคะดี ฤาเปนโทษอยู่ด้วยเปนผู้ร้ายฆ่าคนปล้นทรัพย์ ฤาการที่เปนฉกรรจมหันตโทษในเขตรแดนอังกฤษ หนีรอดไปในเขตรแดนเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเช่นนั้นเปนคนในบังคับอังกฤษ ต้องส่งให้เจ้าพนักงานอังกฤษ ตามกฎหมายการส่งคนโทษที่มีอยู่ในประเทศสยามในเวลานั้น ถ้าเปนคนในบังคับสยาม ฤาเปนคนชาติอื่นที่ไม่มีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศสยาม จะส่งให้เจ้าพนักงานอังกฤษฤาเจ้าพนักงานไทยจะชำระเอง ก็แล้วแต่เจ้าพนักงานไทยจะตัดสิน เมื่อได้ปฤกษากับกงสุลฤาไวซกงสุลแล้ว ๗๕

ข้อ 7 ผลประโยชน์ของบันดาคนในบังคับอังกฤษที่มายังเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น จะได้ให้กงสุลฤาไวซกงสุลอังกฤษผู้ที่จะได้ตั้งขึ้นไปอยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่นั้น เปนผู้ตรวจตราระวังรักษา แลมีอำนาทที่จะพิจารณาความมโนสาเร่แลความนครบาล ตามเนื้อความที่มีในข้อ 2 ของไขข้อสัญญาเพิ่มเติม วันที่ 13 เดือนเม คฤษตศักราช 1856 คือวันอังคารเดือนหกขึ้นเก้าค่ำปีมโรง อัฐศกศักราช 1218 แต่ต้องทำตามความที่ว่าไว้ในข้อ 8 ของหนังสือสัญญาฉบับนี้ ๗๕

ข้อ 8 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เปนตระลาการฤาข้าหลวงคนเดียว

ฤๅหลายคนอยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์ที่จะว่าไว้ในที่นี้ต่อไป ตระลาการนั้นต้องทำตามกำหนดเนื้อความที่มีอยู่ในสัญญานี้แล้ว มีอำนาทที่จะพิจารณาความมโนสาเร่ความนครบาลก็ได้ทุกเรื่อง ในถ้อยความที่จะเกิดมีขึ้นในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน บันดาความในระหว่างคนในบังคับอังกฤษ ฤๅในความที่คนในบังคับอังกฤษจะเปนผู้กล่าวโทษก็ดี ฤๅเปนผู้ต้องถูกฟ้องต้องคะดีต้องเรียกหามาพิจารณาก็ดี ฤๅเปนโจทก็ดี เปนจำเลยก็ดี ชำระได้หมดตามกฎหมายฝ่ายสยาม แต่ต้องให้ถืออยู่เปนนิจว่าในบันดาความที่ว่ามาเหล่านี้ กงสุลฤๅไวซกงสุลจะต้องไปอยู่ในเวลาที่จะชำระได้ แลในความที่สัปเยกอังกฤษเปนจำเลย ฤๅผู้ถูกฟ้องนั้น จะต้องคัดสำนวนความให้กงสุลฤๅไวซกงสุล ไม่คิดค่าธรรมเนียมที่จะคัดเทียบถ้อยคำสำนวนนั้น แลถ้ากงสุลเห็นว่าเปนการสมควรในผลประโยชน์ทางยุติธรรม จะแนะนำให้ตระลาการได้ด้วยต้องทำตามข้อความนี้อีกว่าในเวลาก่อนที่จะตัดสินความนั้น ในความที่จำเลยฤๅผู้ถูกฟ้องเปนสัปเยกอังกฤษ ถ้ากงสุลฤๅไวซกงสุลเห็นสมควรในผลประโยชน์ทางยุติธรรมโดยจะเขียนหนังสือคำขอด้วยลายมือของกงสุลฤๅไวซกงสุลเองเปนการชี้ให้ตระลาการ เพื่อจะสำแดงความปราถนาของกงสุลฤๅไวซกงสุล ในความเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งโจทจำเลยเปนคนในบังคับอังกฤษทั้ง 2 ฝ่าย ฤๅในความเรื่องซึ่งคนในบังคับอังกฤษผู้ต้องคะดีถูกฟ้องต้องเรียกหาฤๅเปนจำเลยนั้น ให้ส่งไปยังศาลกงสุลที่เมืองนครเชียงใหม่ เพื่อจะได้วางบทกฎหมายดังนี้ กงสุลฤๅไวซกงสุลนั้นมีอำนาทที่จะทำได้ แลความเรื่องนั้นก็ต้องส่งไปยังศาลที่กล่าวมาเมื่อกี้นี้ ตามการที่กงสุลฤๅไวซกงสุลขอนั้นด้วย แลความเรื่องนั้นก็สุดแต่กงสุลฤๅไวซกงสุลจะตัดสิน ตามความข้อ 2 ในไขข้อสัญญาเพิ่มเติม วันที่ 13 เดือนเม คฤษตศักราช 1856 คือวันอังคาร เดือนหก ขึ้นเก้าค่ำ ปีมโรง อัฐศก ศักราช 1218 กงสุลฤๅไวซกงสุลนั้นในเวลาที่มีเหตุสมควรจะเข้าหาคนในบังคับอังกฤษผู้ที่ต้องจำอยู่โดยโทษฤๅโดยคำตัดสินของตระลาการนั้นได้ทุกเวลา แลถ้ากงสุลเห็นสมควรว่าจะย้ายคนโทษนั้นมาจำเสียที่ๆ ขังของกงสุลต่อไปให้ครบกำหนดตามคำตัดสินนั้นก็ได้ ค่าธรรมเนียมความสำหรับศาลซึ่งจะเรียกเสมอเหมือนกันทั้ง 2 ฝ่าย จะเปนคนในบังคับอังกฤษก็ดี คนในบังคับไทยก็ดี จะประกาศให้รู้ทั่วกัน ๗๒

ข้อ 9 ว่า ในความแพ่งแลความนครบาลซึ่งสัปเยกอังกฤษเปนโจทเปนจำเลย แลซึ่งตระลาการนั้นต้องเปนผู้ชำระ ฝ่ายโจทฤๅฝ่ายจำเลยจะร้องอุทธรความถึงกรุงเทพมหานครได้ แลผู้ที่เปนสัปเยกอังกฤษนั้นโดยได้รับอนุญาตต่อกงสุลฤๅไวซกงสุลอังกฤษ ถ้าเปนความอย่างอื่นโดยอนุญาตตระลาการนั้น ๗๒

บรรดาความเช่นนี้ต้องส่งสำนวนความกับความเห็นของตระลาการมาที่กรุงเทพมหานคร แลความอุทธรนั้นเจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับกงสุลเยเนราลของสมเด็จพระนางเจ้าจะปฤกษาพร้อมกันตัดสิน แต่ต้องถืออยู่เปนเสมอว่า บรรดาความที่จำเลยฤๅผู้ต้องฟ้องเปนสัปเยกสยาม เจ้าพนักงานฝ่ายสยามเปนผู้ตัดสินความอุทธรนั้นเดจขาด แลบรรดาความอุทธรอื่นๆ ที่สัปเยกอังกฤษเปนคู่ความกงสุลเยเนราลของสมเด็จพระนางเจ้าเปนผู้ตัดสินความอุทธรนั้นเดจขาด ในเวลาที่ความยังอุทธรค้างอยู่ คำตัดสินที่ศาลเมืองนครเชียงใหม่นั้นต้องงดไว้ตามกำหนดเวลาที่จะได้มีไว้ ตามแต่ตระลาการกับกงสุลฤๅไวซกงสุลจะตกลงกัน ๗๒

ในความอุทธรเช่นว่ามาข้างบนนี้ ต้องขอทุเลาที่ศาลเมืองนครเชียงใหม่ในกำหนดเดือนหนึ่งนับตั้งแต่วันที่ได้ตัดสินความเดิมนั้น แลต้องมาร้องอุทธรที่กรุงเทพมหานครตามเวลาที่สมควร ตามที่ศาลเมืองนครเชียงใหม่จะกำหนด ถ้าไม่มาร้องอุทธรตามกำหนดความนั้น จะไม่รับฟ้องอุทธรคำ

ตัดสินนั้น ๗๕

ข้อ 10 เจ้าพนักงานอังกฤษที่เขตรแดนพม่าฝ่ายอังกฤษ แลเจ้าพนักงานไทยที่เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะจัดหาแลส่งคำพยานแลผู้ที่เปนพยาน ซึ่งต้องการจะได้ตัดสินความมโนสาเร่แลความนครบาลที่ยังชำระไม่แล้ว ในศาลกงสุลแลศาลไทยที่กรุงเทพมหานครแลที่เมืองนครเชียงใหม่ซึ่งกันแลกันที่เปนการสำคัญควรจะส่ง ๗๕

ข้อ 11 ว่า คนในบังคับอังกฤษมีความปราถนาจะซื้อไม้ตัดไม้กานไม้ที่ป่าเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าของป่าให้มีกำหนดปี หนังสือสัญญานั้นทำเปนสองฉบับเอาไว้คนละฉบับ ต้องประทับตรากงสุลฤๅไวซกงสุลอังกฤษ แลตระลาการไทยฤๅข้าหลวงที่เมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งตามหนังสือสัญญานี้ข้อ 8 แลประทับตราเจ้าของเมืองนั้นด้วย แลหนังสือสัญญาเช่าป่าไม้เหล่านี้ จะต้องจดบาญชีไว้ที่ศาลกงสุลอังกฤษแลศาลไทยที่เมืองนครเชียงใหม่ทุกฉบับ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดตัดไม้กานไม้ในป่าตำบลหนึ่งตำบลใด เจ้าของป่าไม้ไม่ยอมฤๅเกินกำหนดหนังสือสัญญาที่ได้ทำไว้แล้วนั้น ต้องใช้ราคาผลประโยชน์ที่เสียไปให้แก่เจ้าของป่า ตามกงสุลอังกฤษที่เมืองนครเชียงใหม่จะตัดสิน การที่จะเปลี่ยนชื่อผู้เช่าป่าฤๅเปลี่ยนชื่อผู้เจ้าของป่านั้นจะต้องทำตามธรรมเนียมประทับตราแลจดบาญชีใหม่อีกเหมือนกัน ๗๕

ค่าธรรมเนียมลงชื่อประทับตราแลจดบาญชีหนังสือสัญญาทำป่าไม้นั้น จะกำหนดไว้แต่พอประมาณแลตีพิมพ์ให้ทราบทั่วกัน ๗๕

ข้อ 12 ว่า ตระลาการแลข้าหลวงไทยที่เมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 8 แลพร้อมด้วยเจ้าพนักงานในเมืองนั้น จะห้ามอย่าให้เจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้ฤๅป่าไม้ในป่าตำบลเดียวเปนสองรายเปนสามราย แลห้ามอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปตีตราฤๅลบตราที่เปนเจ้าของแท้ได้ตัดตีตราไว้ แลต้องช่วยลูกค้าที่ตัดไม้ซื้อไม้ตามสมควรจะได้เก็บไม้ของตัวได้ ถ้าเจ้าของป่าไม่ให้ตัดไม้กานไม้ ฤๅไม่ให้ถอยไม้ตามหนังสือสัญญาซื้อไม้ที่ว่าไว้ในหนังสือสัญญานี้ ข้อ 11 ให้ตระลาการแลข้าหลวงไทยที่เมืองนครเชียงใหม่ กับเจ้าพนักงานในเมืองนั้น บังคับให้เจ้าของป่าเสียค่าป่วยการให้แก่ผู้ซึ่งได้ทำหนังสือสัญญานั้นพอสมควรตามกฎหมายฝ่ายสยาม ๗๕

ข้อ 13 ว่า ข้อความที่มีอยู่ในสัญญานี้ ใช้ได้เฉพาะที่ได้สัญญาตกลงกันเต็มในหนังสือสัญญาใหม่นี้ ไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานี้จะยกข้อความหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีแลทางค้าขาย ในระหว่างสมเด็จพระนางเจ้ากับสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ที่ลงวันที่ 18 เดือนเอปริล คฤษตศักราช 1855 วันพุฒ เดือนหก ขึ้นสองค่ำ ปีเถาะสัปตศก ศักราช 1217 กับหนังสือไขข้อสัญญาเพิ่มเติม วันที่ 13 เดือนเม คฤษตศักราช 1856 วันอังคาร เดือนหก ขึ้นเก้าค่ำ ปีมโรงอัฐศก ศักราช 1218 ๗๕

ข้อ 14 หนังสือสัญญานี้ทำไว้เปนภาษาอังกฤษแลภาษาสยาม เนื้อความอันเดียวต้องกัน ได้ตกลงกันถ้าเปนเหตุการถุ้มเถียงกันในสัญญานี้ต้องเอาคำอังกฤษเปนแน่ ๗๕

ข้อ 15 หนังสือสัญญานี้จะใช้ได้ในทันทีเมื่อได้รัติไฟกันแล้ว แลจะใช้ต่อไปได้ใน 7 ปีตั้งแต่วันที่รัติไฟนั้นไป เว้นเสียแต่ที่คอเวอนแมนต์ผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายนี้จะแจ้งความประสงค์ว่าควรจะเลิกเสียก่อนถึงกำหนด 7 ปีนั้น ถ้าไม่ได้แจ้งความประสงค์ต่อกันในเวลาก่อนสิ้นกำหนด 7 ปีแล้ว คงยังเปนอันใช้ได้ไปกว่าจะสิ้นกำหนดปีหนึ่ง นับแต่วันที่คอเวอนแมนต์ผู้ทำหนังสือสัญญานั้นได้แจ้งความประสงค์ที่จะเลิกเสีย คอเวอนแมนต์ผู้ทำหนังสือสัญญาทั้งสองฝ่ายนี้ อย่างไรๆ ก็ดี ยังรักษา

อำนาทที่จะแก้ไขข้อความเหล่านี้ โดยการที่จะยอมตกลงพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ว่าข้อความนั้นใช้ไปเห็นควรจะต้องแก้ไขเสีย ฯ

ข้อ 16 หนังสือสัญญานี้จะได้รัติไฟแลแลกเปลี่ยนกันที่กรุงเทพมหานครโดยเร็ว ฯ

ในการที่จะให้เปนพยานสำคัญในหนังสือสัญญานี้ ผู้มีอำนาททั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อไว้เหมือนกันทั้งสองฉบับ แลได้ประทับตราลงไว้ด้วย ฯ

ได้ทำที่กรุงเทพมหานคร เมื่อ ณ วันที่สาม เดือนเซบเตมเบอ ปีมีคฤษตศักราช 1883 ตรงกับวันจันทร เดือนสิบ ขึ้นสองค่ำ ปีมแม เบญจศก จุลศักราช 1245 ฯ

แล
กฎหมายอังกฤษที่จะต้องส่งคนโทษ 10 อย่าง
ตามที่ได้ตกลงไว้ในหนังสือสัญญานี้
ให้ผู้ที่จะต้องส่งคนโทษเข้าใจ
ตามข้อความในกฎหมายอังกฤษที่เรียกว่า 10 อย่าง

ที่ 1 เมอรเดอ โทษฆ่ามนุษตาย คือมหันตโทษ ให้ถือว่า

(1) ถ้าผู้ที่ฆ่าคนนอกกฎหมายได้ทำด้วยการแกล้งแลการโกรธทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดตาย

(2) ฤๅได้ทำแกล้งที่จะทำอันตรายแก่ตัว ซึ่งผู้ทำรู้ว่าเปนเหตุที่จะให้ตาย

(3) ฤๅแกล้งจะทำอันตรายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด อันพอควรจะเปนเหตุตายตามธรรมดา

(4) ฤๅผู้ทำๆ สิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเขานัดว่าเปนเหตุอันตรายแก่ชีวิตร แลไม่มีที่จะแก้ตัว

ที่ 2 กาลปเบลฮอมิไซค์ คือฆ่าคนผิดกฎหมายไม่ถึงมหันตโทษ ให้ถือว่า คือถ้าผู้หนึ่งผู้ใดมาทำเหตุให้โกรธเหลือที่จะอดได้ แลในทันใดนั้นเขาจึงโดนที่ทำให้โกรธนั้นตาย ฤๅฆ่าผู้อื่นผิดไปเปนการไม่แกล้ง ฤๅป้องกันรักษาทรัพย แลป้องกันตัวโดยสุจริต แลได้ทำเกินกฎหมายห้ามจึ่งได้ฆ่าผู้ที่ต่อสู้นั้นตาย

ที่ 3 คือเดกอยเต ตั้งกองเปนผู้ร้ายปล้น ให้ถือว่า ถ้าตั้งกองซ่องสุมเข้าเปนพวกกันตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป แลคิดตั้งใจว่าจะไปปล้นขโมยตีชิงวิ่งราวก็ดี ฤๅได้ลงมือทำความร้ายแก่เขาแล้ว ฯะ

ที่ 4 รอยเบอรี คือกดขี่กรรโชกเอาทรัพย ให้ถือว่า คือเอาทรัพยเขาที่เจ้าของมิได้ยอมอนุญาต คือกดขี่กันโชกเอาทรัพย ฯะ

ที่ 5 เทฟ คือขโมย ให้ถือว่า ขโมยยักยอกทรัพยสิ่งของเขาไป แลสิ่งของที่เจ้าของมิได้อนุญาตให้มาหยิบฉวยเอาไป แลยกหยิบให้เคลื่อนจากที่ไปเปนประโยชนของตน ฯะ

ที่ 6 ฟอยะเร คือทำหนังสือปลอมแลปลอมแก้หนังสือ ให้ถือว่า ทำหนังสือปลอมฆูด ลบ แก้หนังสือ จะให้ผู้หนึ่งผู้ใดเสียประโยชน์ ฯะ

ที่ 7 เกาเตอฝีซื คือทำเงินทำทอง ซึ่งมีตราแผ่นดินปลอมใช้แลแกะตราปลอม ฯะ

ที่ 8 กิดแนฟ ว่าลักคนหนี ฯะ

ที่ 9 เรป คือข่มขืนทำชำเราหญิง ให้ถือว่า

(1) ข่มขืนหญิงทำชำเรา หญิงไม่ยอมขัดเคืองห้าม
(2) ผู้หญิงไม่ได้ยอม
(3) ผู้หญิงยอมด้วยกลัว
(4) ผู้หญิงยอมเพราะคิดว่าเปนผัว
ทำชำเราข่มขืนหญิงยังไม่ครบ 11 ปี ฯ๓ะ

ที่ 10 มิสชิบไบไฟ ออไบเอนีเอสโปลชีฟ คือทิ้งไฟ แลดินระเบิดต่างๆ ที่จะให้เปนอันตรายแก่ชีวิตรแลทรัพย์สมบัติ ฯ๓ะ

(ลงชื่อ)
เจ้าพระยาภาณุวงษ

(ลงชื่อ)
พระยาเจริญราชไมตรี

(ลงชื่อ)
พระยาเทพประชุน

(ลงชื่อ)
คัลยูเอชนิวแมน

ข้อเพิ่มเติมหนังสือสัญญา
ในระหว่างกรุงเกรตบริเตนแลกรุงสยาม
ซึ่งได้ลงชื่อไว้แล้วที่กรุงเทพมหานคร
ณ วันจันทร์เดือนสิบขึ้นสองค่ำปีมแมเบญจศก จุลศักราช 1245
ตรงกับวันที่ 3 เดือนเสบเตมเบอร์ คฤษตศักราช 1883

ด้วยคอเวอนแมนต์เกรตบริเตนแลคอเวอนเมนต์สยาม เห็นสมควรจะเพิ่มเติมความซึ่งว่าด้วยการส่งคนโทษบางอย่างให้กันแลกันตามความในข้อ 6 หนังสือสัญญาซึ่งทำไว้ในระหว่างกรุงเกรตบริเตนแลกรุงสยาม ที่ได้ลงชื่อไว้ ณ กรุงเทพมหานครเมื่อ ณ วันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นสองค่ำ ปีมแมเบญจศก จุลศักราช 1245 ตรงกับวันที่ 3 เดือนเสบเตมเบอร์ คฤษตศักราช 1883 จึ่งได้ตกลงกันทำข้อเพิ่มเติมไว้ดั่งนี้ ๚

ข้อ 1 ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดในพระราชอาณาเขตรของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งต่อแดนกับเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ที่ต้องคะดีฤาต้องปรับโทษเปนผู้ร้ายอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งได้กล่าวไว้ในความท้ายหนังสือสัญญาระหว่างกรุงเกรตบริเตนแลกรุงสยาม ซึ่งเซ็นชื่อไว้ที่กรุงเทพมหานครเมื่อ ณ วันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นสองค่ำ ปีมแมเบญจศก จุลศักราช 1245 ตรงกับวันที่ 3 เดือนเสบเตมเบอร์ คฤษตศักราช 1883 นั้น หนีเข้าไปในพระราชอาณาเขตรอังกฤษ เจ้าพนักงานแลโปลิศอังกฤษจะช่วยติดตามจับตัวผู้ร้ายนั้นโดยเต็มกำลัง เมื่อได้ตัวผู้ร้ายนั้นแล้ว ถ้าเปนคนในบังคับสยามฤาเปนคนในบังคับประเทศอื่น นอกจากสยามแลอังกฤษ จะส่งผู้นั้นให้เจ้าพนักงานฝ่ายสยามในหัวเมืองซึ่งทำร้ายนั้น ตามกฎหมายส่งคนโทษเมืองต่อเมืองซึ่งใช้อยู่ในเมืองอินเดียของอังกฤษในเวลานั้น ถ้าผู้นั้นเปนคนในบังคับอังกฤษจะส่งต่อกงสุลเนอราลอังกฤษที่กรุงเทพมหานคร ฤาจะให้เจ้าพนักงานอังกฤษทำโทษสุดแล้วแต่ข้าหลวงใหญ่ในเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษฤาขุนนางผู้ใดซึ่งได้รับอำนาจไปแต่ข้าหลวงใหญ่เพื่อการนี้จะตัดสิน ๚

ถ้าว่าผู้ใดซึ่งต้องคะดีฤาต้องปรับโทษว่าเปนผู้ร้าย ตามความในท้ายสัญญานั้นในเขตรแดนฝ่ายอังกฤษหนีเข้าไปในพระราชอาณาเขตรของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งต่อเนื่องกับเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ เจ้าพนักงานแลโปลิสฝ่ายสยามจะช่วยติดตามจับตัวผู้ร้ายนั้นโดยเต็มกำลัง แลเมื่อได้ตัวผู้ร้ายนั้นแล้ว ถ้าเปนคนในบังคับอังกฤษจะส่งให้เจ้าพนักงานอังกฤษผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งอยู่ใกล้ที่สุดตามกฎหมายส่งคนโทษซึ่งใช้อยู่ในแผ่นดินสยามในเวลานั้น ถ้าผู้ร้ายเปนคนในบังคับสยามฤาเปนคนในบังคับประเทศอื่น ซึ่งมิได้มีทางพระราชไมตรีกับแผ่นดินสยาม จะส่งผู้ร้ายนั้นให้เจ้าพนักงานฝ่ายอังกฤษฤาเจ้าพนักงานฝ่ายสยาม เมื่อได้ปฤกษากับกงสุลเยเนอราลอังกฤษที่กรุงเทพมหานครแล้วจะทำโทษเองก็ได้ สุดแล้วแต่เจ้าพนักงานสยามจะตัดสินใจ ๚

ข้อ 2 ในข้อเพิ่มเติมนี้ ความที่ว่าพระราชอาณาเขตรของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามซึ่งต่อเนื่องกับเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษนั้น หมายความว่าเปนเมืองตากฤาระแหง เมืองอุไทยธานี เมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมืองเพชร์บุรี เมืองปราณบุรี เมืองกุยฤาประจวบคีรีขันธ์ บางตะพานฤา เมืองกำเนิดนพคุณ เมืองประทิว เมืองชุมพร กระบุรี แลเมืองระนอง ฯ

ข้อ 3 ได้ตกลงกันว่า คำอธิบายโทษต่างๆ ที่ว่าไว้ในความท้ายหนังสือสัญญาซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น ผู้นำหนังสือสัญญานี้จะได้กำหนดกันไว้ใช้ทั้งสองฝ่ายด้วย ฯ

ข้อ 4 ได้ตกลงกันอีกว่า ข้อเพิ่มเติมนี้จะถือว่าเปนส่วนในหนังสือสัญญาระหว่างกรุงเกรตบริเตนแลกรุงสยาม ซึ่งได้ลงชื่อไว้ ณ กรุงเทพมหานคร เมื่อ ณ วันจันทร์เดือนสิบสี่ขึ้นสองค่ำปีมแมเบญจศก จุลศักราช 1245 ตรงกับวันที่ 3 เดือนเสบเตมเบอร์ คฤษตศักราช 1883 แลเปนอันใช้ได้แขงแรงจริงแท้ ประดุจได้แซกลงไว้ในหนังสือสัญญานั้นทุกคำ ฯ

แลข้อเพิ่มเติมนี้ใช้ได้ในกำหนดหกเดือนภายหลังที่ได้ลงชื่อไว้ ฯ

ข้อ 5 ถ้าผู้ทำสัญญานี้ทั้งสองฝ่ายจะตกลงพร้อมกันเปลี่ยนแปลงข้อความในข้อเพิ่มเติมอย่างหนึ่งอย่างใด ตามที่จะได้เคยเห็นเคยใช้แล้วว่าสมควรจะเปลี่ยนก็เปลี่ยนได้ ฯ

ข้อ 6 ข้อเพิ่มเติมนี้ได้ทำไว้เปนอักษรอังกฤษแลอักษรไทย ความต้องกันทั้งสองภาษา แต่ได้ตกลงกันว่าถ้าเกิดความสงไสยด้วยข้อความนั้นอย่างหนึ่งอย่างใด ก็จะถืออักษรอังกฤษเปนที่แสดงความหมาย แลความประสงค์ในเนื้อความนั้นอันแท้ ฯ

ผู้ที่มีชื่อข้างท้ายนี้ซึ่งได้รับอำนาทแต่คอเวอนเมนต์ทั้งสองฝ่าย เพื่อการนี้ได้ลงชื่อในข้อเพิ่มนี้แลได้ประทับตราไว้เปนสำคัญ ทำที่กรุงเทพมหานครเปนสี่ฉบับ ไทยสองฉบับ อังกฤษสองฉบับ ณ วันจันทร์ เดือนสิบสอง แรมเก้าค่ำ ปีระกา สัพตศก จุลศักราช 1247 ตรงกับวันที่ 30 เดือนนอแวมเบอร์ คฤษตศักราช 1885 ฯ

(ประทับตราแลเซน)
เทวะวงษวโรประการ

(ประทับตราแลเซน)
เออร์เนสต์ ม.ซาเตา

---

1. โทษกัลเปอเบอลฮอมิไซค์ ถ้าผู้ใดทำให้ผู้อื่นตายโดยทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อประสงค์จะให้ตาย ฤาประสงค์ที่จะให้เปนอันตรายในตัวผู้นั้น ซึ่งมักจะเปนเหตุให้ตาย ฤาทำโดยที่รู้ว่าการนั้นเห็นจะเปนเหตุที่จะให้เขาตาย ผู้นั้นต้องในบทกัลเปอเบอลฮอมิไซค์ ฯ

2. โทษฆ่าคนตายที่เรียกตามภาษาอังกฤษว่าเมอเดอ นอกจากข้อซึ่งได้กล่าวต่อไปในนี้ โทษกัลเปอเบอลฮอมิไซค์เปนโทษเมอเดอ ฯ

ประการที่ 1 เมื่อผู้ที่ทำนั้นทำโดยมุ่งหมายจะให้ตาย ๚ะ

ประการที่ 2 เมื่อผู้ที่ทำมุ่งหมายจะให้เปนอันตรายในกายผู้ที่ถูกเจบ อย่างที่ผู้ทำรู้ว่ามักจะเปนเหตุให้ตาย ๚ะ

ประการที่ 3 เมื่อผู้ที่ทำนั้นทำโดยแกล้งจะให้เปนอันตรายในตัวผู้หนึ่งผู้ใด แลอันตรายที่มุ่งหมายทำนั้นพอควรที่จะให้ผู้ถูกนั้นตายตามธรรมดา ๚ะ

ประการที่ 4 เมื่อผู้ทำรู้ว่าการนั้นเปนที่น่ากลัวอย่างยิ่งว่าจะเปนเหตุให้ตาย ฤๅจะเปนเหตุให้ป่วยเจบที่น่ากลัวว่าตาย แลผู้ที่ทำนั้นโดยที่ไม่มีเหตุที่ควรจะทำการที่น่ากลัวจะให้ตาย แลเปนอันตรายดั่งที่ว่านั้น เว้นแต่ประการที่ 1 แม้ว่าผู้ที่ทำผิดนั้น ทำในเวลาที่ไม่มีกำลังที่จะกลั้นยั้งตนได้โดยที่มีเหตุยั่วเย้าให้โกรธเปนกำลังขึ้นในทันทีจึ่งได้ทำให้ผู้ยั่วเย้านั้นตาย ฤๅทำผู้อื่นตายผิดตัวไป ฤๅเปนการไม่แกล้ง เมื่อเปนเหตุดั่งนี้โทษกัลเปอเบอลฮอมิไซค์ ไม่ใช่โทษเมอเดอ ๚ะ

ข้อเว้นซึ่งว่ามานี้มีข้อแก้อีกดั่งที่กล่าวต่อไป

ประการที่ 1 เมื่อความยั่วเย้าให้โกรธนั้นผู้ที่ทำมิได้แสวงหา แลมิได้คิดทำให้มีเหตุยั่วเย้าขึ้นโดยหาเหตุเพื่อจะทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดตาย ฤๅทำให้เปนอันตราย ๚ะ

ประการที่ 2 เมื่อการที่ยั่วเย้าให้โกรธนั้นไม่เปนการที่ควรทำตามกฎหมาย ฤๅไม่เปนการที่ผู้รับราชการทำโดยพนักงานของตนตามกฎหมาย ๚ะ

ประการที่ 3 เมื่อการที่ยั่วเย้านั้นไม่ใช่การทำตามกฎหมายโดยอำนาทที่รักษาป้องกันตนได้๚ะ

ข้อเว้นที่ 2 แม้ว่าผู้ทำผิดนั้นทำโดยการป้องกันตัว ฤๅทรัพย์สมบัติโดยสุจริต แต่ทำเกินอำนาทที่กฎหมายอนุญาตให้ทำ แลได้ทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดตายโดยการที่ป้องกันตนนั้นหาได้คิดมุ่งหมายไว้แต่ก่อนไม่ แลมิได้คิดที่จะทำอันตรายเกินกว่าที่สมควรกับการป้องกันตนนั้น ถ้าเปนดั่งนี้ก็ไม่ใช่โทษเมอเดอ ๚ะ

ข้อเว้นที่ 3 ถ้าผู้ที่ทำผิดนั้นเปนคนรับราชการ ฤๅช่วยคนราชการเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมทำเกินไปกว่าอำนาทที่กฎหมายอนุญาตให้ทำ จึ่งเปนเหตุให้ผู้หนึ่งผู้ใดตายโดยที่ทำการซึ่งถือโดยแท้ว่าเปนการถูกต้องตามกฎหมาย แลพอสมควรกับพนักงานของตน แลมิได้มีความพยาบาทต่อผู้ที่ตายนั้น ถ้าเปนดั่งนี้ก็มิใช่โทษเมอเดอ ๚ะ

ข้อเว้นที่ 4 ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดฆ่าเขาตายโดยที่ไม่คิดมุ่งหมายไว้แต่ก่อน เปนแต่วิวาทตีกันโดยความโกรธเคืองจำเภาะในเวลานั้น แลผู้ทำมิได้เอาเปรียบ ฤๅทำโดยดุร้าย ฤๅอย่างแปลกประลาด ถ้าเปนดั่งนี้ก็มิใช่โทษเมอเดอ ๚ะ

ข้อเว้นที่ 5 แม้ว่าผู้ที่ตายมีอายุศม์มากกว่าสิบแปดปี แลยอมตายเอง ฤๅยอมรับให้ทำการที่น่ากลัวว่าจะให้ตาย ดั่งนี้ก็มิใช่โทษเมอเดอ ๚ะ

3. โทษเทฟต์ ผู้ใดที่มุ่งหมายจะยักยอกทรัพย์สิ่งของๆ ผู้อื่น ซึ่งเปนของเคลื่อนที่ได้ไปโดยไม่สุจริตซึ่งผู้เจ้าของไม่ได้อนุญาต แลได้ยักย้ายของนั้นเพื่อจะลักเอาไป ก็ต้องบทโทษเทฟต์ ๚ะ

4. โทษรอบเบอเร ในบรรดาโทษรอบเบอเรทุกอย่าง ก็ต้องมีเทฟต์ฤๅความกดขี่กรรโชกเอาทรัพย์ แม้ว่าผู้ที่ทำการเทฟต์นั้นเพื่อเหตุที่จะทำในเวลาที่ทำ ฤๅในเวลาที่เกบฤๅคิดลงมือเกบทรัพย์สิ่งของที่ได้โดยเทฟต์นั้นไป แลเพื่อการนั้นแกล้งให้ผู้หนึ่งผู้ใดตาย ฤๅเจบปวด ฤๅยึดเอาตัวผู้ใดไว้ ฤๅทำให้ผู้ใดกลัวว่าจะตายทันที ฤๅกลัวว่าจะป่วยเจบทันที ฤๅกลัวว่าจะเอาตัวไว้ในทันทีนั้น ผู้นั้นก็ต้องโทษรอบเบอเร ถ้าผู้ใดกดขี่กรรโชกเอาทรัพย์ ซึ่งในภาษาอังกฤษเรียกว่าเอกษตอร์เชอล แลใน

เวลาที่ทำอยู่นั้นก็ทำต่อน่าผู้ที่กลัว แลกดขี่กรรโชกเอาทรัพย์โดยที่ทำให้ผู้นั้นกลัวว่าจะต้องตายทันที ฤๅจะเจบปวดทันที ฤๅกลัวว่าจะเอาตัวไว้ทันที ฤๅกลัวว่าจะทำดั่งที่ว่านั้นกับผู้อื่น แลให้กลัวไปจนผู้นั้นต้องจำเปนยอมให้เอาทรัพย์ไปในเวลานั้น ก็ต้องโทษรอบเบอเร ๛

ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดแกล้งทำให้ผู้อื่นกลัวว่าจะเปนอันตรายอันใดเอง ฤๅให้กลัวว่าผู้อื่นจะเปนอันตราย แลในการที่ทำนั้นโดยความไม่สุจริต ทำให้ผู้ที่กลัวนั้นมอบทรัพย์สิ่งของใดๆ ฤๅสิ่งใดที่เปนจำนำมีราคา ฤๅหนังสือใดๆ ที่มีดวงตรา ฤๅลงลายมือที่แลกเปลี่ยนเปนจำนำแทนของมีราคาได้ให้ไปกับผู้หนึ่งผู้ใด ผู้ที่ทำดั่งนั้นก็ต้องโทษว่าเปนผู้กรรโชกเอาทรัพย์คือที่เรียกว่าเอกษตอร์เชอล ๛

5. ดะกอยดี ถ้าผู้ใดตั้งแต่ห้าคนขึ้นไปพร้อมกันทำรอบเบอเร ฤๅคิดลงมือที่จะทำรอบเบอเร ฤๅเมืองผู้ที่ทำรอบเบอเรฤๅคิดลงมือทำนั้น ทั้งผู้ที่อยู่ในเวลานั้นซึ่งช่วยทำการรอบเบอเรฤๅการคิดที่จะลงมือทำนั้น ตั้งแต่ห้าคนขึ้นไป ผู้ที่ทำฤๅคิดลงมือที่จะทำฤๅช่วยทำก็ต้องโทษดะกอยดี ๛

6. โทษฟอเยอรี ถ้าผู้ใดทำหนังสือปลอมฤๅทำปลอมส่วนใดๆ ในหนังสือโดยที่คิดจะให้เปนอันตราย แลให้เสียประโยชน์ของผู้หนึ่งผู้ใด ฤๅของคนทั้งปวงฤๅเพื่อที่จะบำรุงความที่ฟ้องหาเอาทรัพย์ ฤๅอุดหนุนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เปนสำคัญหลักทรัพย์ใดๆ ฤๅของคนทั้งปวงฤๅเพื่อที่จะบำรุงความที่ฟ้องหาเอาทรัพย์ ฤๅอุดหนุนสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เปนสำคัญหลักทรัพย์ใดๆ ฤๅเพื่อที่จะทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดเข้าในหนังสือสัญญา ฤๅการซึ่งเข้าใจกันว่าเปนสัญญา ฤๅเพื่อที่จะฉ้อโกงฤๅเพื่อที่จะให้ผู้หนึ่งผู้ใดฉ้อโกงได้ ก็เปนโทษฟอเยอรี ผู้ที่ว่าทำหนังสือปลอมนั้น คือ

ประการที่ 1 ผู้ที่ทำหนังสือลงลายมือในหนังสือ ฤๅทำให้หนังสือใดๆ ฤๅส่วนใดๆ ในหนังสือนั้นให้เปนอันใช้ได้โดยไม่สุจริต ฤๅโดยความฉ้อโกง ฤๅทำสำคัญใดๆ ลงไว้ในหนังสือว่าใช้ได้ เพื่อที่จะให้เปนที่เชื่อฟังว่าหนังสือนั้น ฤๅส่วนใดๆ ในหนังสือนั้นผู้มีชื่อได้ทำได้ลงชื่อได้ประทับตราเปนอันใช้ได้ ฤๅได้ให้อำนาทผู้ใดผู้หนึ่งทำแทน แลผู้อ้างรู้อยู่ว่าผู้มีชื่อนั้นมิได้ทำมิได้ลงชื่อมิได้ประทับตราให้ใช้ได้ ฤๅรู้ว่ามิได้ทำในเวลาที่อ้างว่าได้ทำได้ ลงชื่อได้ประทับตราให้ใช้ได้นั้น ผู้ที่ทำเช่นนี้ต้องถือว่าเปนผู้ทำหนังสือปลอม ๛

ประการที่ 2 ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งมิได้มีอำนาทตามกฎหมายที่ควรจะทำได้ แก้ลบหนังสือเปลี่ยนแปลงความสำคัญอันใดในหนังสือโดยวิธีอย่างอื่นใดๆ เปนการไม่สุจริต ฤๅเปนการฉ้อโกงในเวลาภายหลัง เมื่อหนังสือนั้นได้ทำแล้วเปนอันใช้ได้ ถึงผู้นั้นทำเองก็ดี ฤๅผู้อื่นทำก็ดี ในเวลาที่แก่ผู้ทำตายแล้วฤๅยังอยู่ก็ดี ผู้ที่ทำเช่นนี้ก็ต้องโทษว่าเปนผู้ทำหนังสือปลอม ๛

ประการที่ 3 ถ้าผู้ใดโดยไม่สุจริตฤๅโดยความฉ้อโกงทำให้ผู้อื่นลงลายมือประทับตราในหนังสือใดๆ ฤๅทำให้หนังสือนั้นใช้ได้ฤๅให้แก้ความในหนังสือนั้นในเวลาที่รู้ว่าคนผู้นั้นเสียจริตฤๅเมาสุรา ฤๅโดยความปิดบังฟ้อลองอย่างใดๆ ผู้นั้นไม่รู้ไม่เข้าใจเนื้อความในหนังสือนั้นฤๅความที่แก้หนังสือนั้น ผู้ที่เช่นนี้ก็ต้องโทษเปนผู้ทำหนังสือปลอม ๛

ที่ 7 โทษที่ทำเงินตราปลอมฤๅแกะทำตราหลวงปลอม ถ้าผู้ใดทำสิ่งหนึ่งให้แม้สิ่งอื่นเพื่อที่จำทำการฟ้อลวง โดยที่ของนั้นคล้ายกันฤๅโดยที่รู้ว่าการที่คล้ายกันนั้นเหนจะเปนเหตุที่จะได้ฟ้อลวงผู้อื่นผู้นั้นก็นับว่าเปนผู้ทำปลอม

ซึ่งเรียกว่าเงินตราภาษาอังกฤษว่ากอยน์นั้น คือสิ่งที่ทำแต่แร่ที่ใช้ในเวลานั้น เปนของที่ผู้ปกครองบ้านเมืองฤๅผู้ซึ่งมีอำนาทได้ประทับตราให้ออกใช้เงิน ซึ่งเรียกว่าตรานั้นคือของสิ่งใดซึ่งประทับตราคอเวอนแมนต์ใช้ต่างเงินทอง ๛

ที่ 8 โทษคิดแนป ถ้าผู้ใดลักพาผู้หนึ่งผู้ใดออกไปจากเขตรแดนเมืองอินเดียของอังกฤษ ฤๅเขตรแดนฝ่ายสยามไม่ได้รับอนุญาตของผู้นั้น ฤๅอนุญาตของผู้อื่นที่มีอำนาทตามกฎหมายอนุญาตให้เอาตัวไป ก็นับว่าเปนผู้ต้องโทษคิดแนป ๚ะ

ถ้าผู้ใดชักชวนเด็กชายอายุศม์ยังไม่เต็ม 14 ปี ฤๅเด็กหญิงอายุศม์ยังไม่เต็ม 16 ปี ฤๅคนเสียจริตเอาไป ฤๅให้ไปพ้นจากความบำรุงของผู้ที่ควรปกปักรักษาตามกฎหมายนั้นโดยที่มิได้รับอนุญาตของผู้ปกปักรักษา ก็นับว่าเปนคนต้องโทษคิดแนปลักพาเด็กนั้น ฤๅคนเสียจริตนั้นไปจากความบำรุงของผู้ปกปักรักษาตามกฎหมาย ๚ะ

ข้อเว้น ความในมาตรานี้มิได้ว่าด้วยคนที่คิดโดยสุจริตว่าตนเปนบิดาของเด็กซึ่งเกิดกับหญิงซึ่งมิได้เปนสามีภริยากันตามกฎหมาย ฤๅผู้ที่คิดโดยสุจริตว่าตนเปนผู้ที่ควรปกปักรักษาเด็กนั้นตามกฎหมาย เว้นแต่เมื่อการนั้นทำโดยประสงค์การชั่วฤๅการผิดกฎหมายอย่างหนึ่งอย่างใด ๚ะ

ที่ 9 โทษเรป ชายซึ่งรักว่าเปนผู้ต้องเรปนั้นคือ ผู้ที่ทำชำเรากับหญิงโดยลักษณซึ่งจะกล่าวต่อไป 5 ประการ เว้นไว้แต่อย่างหนึ่งที่กล่าวไปต่อไปนี้ ๚ะ

ประการที่ 1 ขืนน้ำใจหญิง ๚ะ

ประการที่ 2 หญิงไม่ได้ยอมให้ทำ ๚ะ

ประการที่ 3 หญิงยอมให้ทำ แต่ซึ่งยอมนั้นยอมโดยที่กลัวว่าจะตายฤๅจะเปนอันตรายอย่างใด ๚ะ

ประการที่ 4 หญิงยอมแต่ชายรู้ว่าตนไม่ใช่สามี แลรู้ว่าการที่หญิงยอมนั้นเพราะหญิงสำคัญว่าชายนั้นเปนสามี ที่หญิงได้กล่าวเปนภริยา ฤๅถือว่าเปนภริยาโดยกฎหมาย ๚ะ

ประการที่ 5 หญิงยอมให้ทำก็ดี ฤๅไม่ยอมให้ทำก็ดี เมื่อหญิงนั้นอายุศม์ยังไม่เต็ม 10 ปี ๚ะ

ข้อเว้นซึ่งชายจะทำชำเรากับหญิงที่เปนภริยาของตน แลหญิงนั้นมีอายุศม์ไม่น้อยกว่าครบ 10 ปี จะถือว่าเปนโทษเรปไม่ได้ ๚ะ

โทษทิ้งไฟฤๅทำอันตรายโดยเครื่องระเบิดต่างๆ ถ้าผู้ใดทำให้ทรัพยสิ่งของใดๆ เสียไป โดยที่ไม่ควรฤๅทำให้ทรัพยนั้นเปลี่ยนแปลงไปฤๅย้ายที่ไปให้เสียฤๅให้ราคาฤๅประโยชน์ในของสิ่งนั้นน้อยลงฤๅเสียไปอย่างไรโดยความมุ่งหมายจะให้เปนอันตราย ฤๅโดยที่รู้ว่าการนั้นเหนจะเปนอันตรายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดฤๅคนทั้งปวงโดยที่ไม่ควร ก็นับว่าเปนผู้ทำอันตราย ๚ะ

(8)
หนังสือสัญญากรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส แต่วันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112 หรือ พ.ศ. 2436 (ค.ศ.1893 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Traité conclu, le 3 october 1893, entre Le Gouvernement de la République Française et Le Gouvernement de Sa Majesté le Roi de Siam

---

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาฉบับนี้เกิดขึ้นเป็นผลต่อเนื่องมาจาก "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" ปี พ.ศ. 2436 หรือที่รู้จักกันในชื่อภาษาอังกฤษว่า The Paknam Incident 1893 นั้น ถือได้ว่าเป็นเอกสารสำคัญเกือบจะมากที่สุดในแง่ของประวัติศาสตร์การเมืองของสยามประเทศ (ไทย) ที่แม้จะเกิดขึ้นมากว่า 100 ปีแล้วก็ตาม แต่จะส่งผลกระทบต่อทั้งประวัติศาสตร์นิพนธ์ จิตสำนึก วาทกรรมทางการเมือง และ "คำอธิบาย" ต่อการรักษาอธิปไตยให้รอดพ้นจากการตกเป็น "อาณานิคม" เมื่อเผชิญกับ "ลัทธิอาณานิคมของฝรั่งเศส" ในอินโดจีน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ภายหลังจากสถาปนาอำนาจลัทธิอาณานิคมของตนในเวียดนามได้ ฝรั่งเศสก็แผ่ขยายอำนาจของตนเข้าสู่กัมพูชา และลาวตามลำดับ ทำให้มาปะทะกับอำนาจอธิปไตยของสยามในดินแดนเหล่านี้ โดยเริ่มจากการได้กัมพูชาไปเป็น "รัฐในอารักขา" เมื่อปี พ.ศ. 2406 หรือ ค.ศ. 1863 และถึงแม้ว่าฝรั่งเศสในระยะแรกจะยอมรับอำนาจของราชสำนักกรุงเทพฯ เหนือดินแดนที่เป็น "เขมรส่วนใน" (พระตะบอง-เสียมราฐ-ศรีโสภณ ที่รู้จักกันในนาม "มณฑลเขมร" หรือ "มณฑลบูรพา") ตลอดจนส่วนตะวันตกเฉียงเหนือของกัมพูชา คือ ส่วนหนึ่งของตนเลสาบ กัมปงสวาย เทือกพนมดงรัก อีสานใต้ ตลอดจนจัมปาศักดิ์ถึงอัตตะปือ ฯลฯ ก็ตาม

แต่วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นจากการจลาจลในเมืองจีน อันเป็นผลมาจาก "กบฏไต้เผง" (Taiping Rebellion) ที่ต่อต้านราชวงศ์ชิง (แมนจู) กลายเป็นสงครามกลางเมืองโดยเฉพาะในดินแดนทางใต้ [จุดกำเนิดอยู่ในมณฑลกวางสี] เป็นระยะเวลานานถึง 15 ปี จาก พ.ศ. 2393-2407 หรือ ค.ศ. 1850-1864 ตรงกับปลายสมัยพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3 จนถึงปลายสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ของราชวงศ์จักรี มีผู้คนในเมืองจีนบาดเจ็บล้มตายถึง 20 ล้านคน เหตุการณ์ดังกล่าวนั้นฝ่ายกบฏยึดเมืองนานกิงได้ แต่ก็ถูกปราบปรามอย่างหนัก ทำให้จีนตอนใต้ที่ติดกับอุษาคเนย์ ไม่ว่าจะเป็นเวียดนาม (ตังเกี๋ยและสิบสองจุไท) หรือลาวตอนเหนือ (หลวงพระบาง เมืองพวน และเวียงจัน) มีพวกฝ่ายกบฏถอยร่นลงมา และกลายสภาพเป็นเสมือน "กองโจร" ทำการปล้นสะดมไปทั่ว

บรรดาผู้คนที่แตกกระสานซ่านเซ็นลงมานี้ คือที่เรารู้จักกันในนามว่า "ฮ่อ" [มีทั้งฮ่อธงดำ-ฮ่อธงเหลือง-ฮ่อธงขาว ฯลฯ] ทำให้ราชสำนักของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ในตอนต้นในปี พ.ศ. 2418,

2420, 2428, 2430 หรือ ค.ศ. 1875, 1877, 1885, 1887 ต้องส่งกองทัพ [ในบังคับบัญชาของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม และจมื่นไวยวรนาถ หรือเจ้าหมื่นไวยวรนารถ-จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี หรือ เจิม แสง-ชูโต] ที่กำลังได้รับการ "ปฏิรูป" ให้เป็น "สมัยใหม่" ไป "ปราบฮ่อ" และเข้าไปในดินแดนไกลอย่างที่ไม่เคยมาก่อน คือ "สิบสองจุไท" หรือ "เมืองแถง-เดียนเบียนฟู" ดินแดนที่เป็น "รัฐบรรณาการ" ขึ้นกับ "สอง-สามฝั่งฟ้า" (สยาม-เวียดนาม-จีน)

ความปั่นป่วนในดินแดนดังกล่าว ก็เปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสขยายอิทธิพลของตนเข้ามาเช่นกัน โดยส่งกองทัพเข้าไปยังเมืองไฮฟองและฮานอยในปี พ.ศ. 2425 หรือ ค.ศ. 1882 ในปีถัดมาฝรั่งเศสก็ได้ดินแดนตังเกี๋ยหรือเวียดนามเหนือไป และบรรยากาศของการจลาจลนั้นในที่สุดก็ได้เวียดนามกลาง (อันนามและกรุงเว้) ไปทั้งหมดในปี พ.ศ. 2428 หรือ ค.ศ. 1885

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้แหละ ที่บุคคลสำคัญของฝรั่งเศสนามที่รู้จักกันดีในภาษาไทยว่า "มองซิเออร์ปาวี" (Jean Marie August Pavie พ.ศ. 2390-2468 หรือ ค.ศ. 1847-1925) ซึ่งเป็นทั้งนักสำรวจที่เพียบพร้อมด้วยข้อมูลว่าด้วยอินโดจีนและลุ่มแม่น้ำโขง เขาเคยเป็นกงสุลประจำกรุงเทพฯ และกลายเป็นข้าราชการอาณานิคมผู้แข็งขันในการขยายอำนาจของฝรั่งเศส สร้างเครือข่ายจากแม่น้ำโขงตอนกลางทั้งหมดจากเมืองสตุงเตรง (เชียงแตง) จนถึงหลวงพระบาง ตลอดจนภาคเหนือของล้านนา (บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ หรือ "สบรวก") ไปจนกระทั่งถึงสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนาน

ฝรั่งเศสประสบโอกาสเหมาะเมื่อ "กบฏฮ่อ" รุกเข้ายึดและเผาผลาญเมืองหลวงพระบาง และกองทัพสยามไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ และด้วยความช่วยเหลือของ มร. ปาวี [ผู้ช่วยกงสุลอยู่ในหลวงพระบางถึง 17 ปี] ทำให้เจ้ามหาชีวิตสักกะริน "คำสุก" เสด็จหนีภัยฮ่อ ข้ามแม่น้ำโขงมาทางฝั่งขวาที่เมืองปากลาย (ปาก-ลาย) และจากจุดนี้เองก็ทำให้ผู้นำลาว [เช่นเดียวกับกัมพูชา] ที่หันไปพึ่งพาต่ออำนาจใหม่ในภูมิภาค และก็นำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งที่เมืองคำม่วน/สะหวันนะเขต [ในกรณีของพระยอดเมืองขวาง] และฝรั่งเศสก็ใช้ "นโยบายการทูตเรือปืน" (Gunboat Diplomacy) อ้างสิทธิและอธิปไตยของตนเหนือดินแดนฝั่งซ้าย (ตะวันออก) ของแม่น้ำโขง ใน "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" นั่นเอง

ใน "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" พ.ศ. 2436 หรือที่รู้จักกันในชื่อภาษาอังกฤษว่า Paknam Incident 1893 นั้น กองทัพเรือฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบ 3 ลำ (คือ Inconstant Comete และ Lutin) บุกทะลวงฝ่าป้อมพระจุลฯ ที่เมืองปากน้ำ (เจ้าพระยา-สมุทรปราการ) เข้ามาเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม เรือรบดังกล่าวแล่นทะลวงฝ่าแนวต้านทานเข้ามาจอดทอดสมออยู่ริมแม่น้ำใกล้กับสถานทูตฝรั่งเศส (เหนือโรงแรมโอเรียนเต็ล) และเอาปืนเรือข่มขู่ขึ้นตั้งเล็งจะระดมยิงพระบรมมหาราชวัง

ในช่วง "วิกฤตการณ์" ดังกล่าว ผู้นำของราชสำนักสยามแบ่งออกเป็น 2 ความคิด กลุ่มหนึ่งต้องการสู้จนถึงที่สุด แต่อีกกลุ่มหนึ่งต้องการที่จะเจรจาและโอนอ่อนผ่อนตาม และเมื่อไม่สามารถจะขอความช่วยเหลือจากอังกฤษตามที่เคยคาดหวังกันไว้ได้ พระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ก็ทรงต้องยินยอมทำหนังสือสัญญาฉบับนี้ขึ้น (ลงวันที่ 3 ตุลาคม) โดยที่สยามต้องชดใช้ค่าเสียหายให้ฝรั่งเศสเป็นเงิน 3 ล้านฟรังก์ และต้องสละอำนาจ "อธิปไตย" เหนือดินแดนลาว คือ ทางฝั่งซ้ายหรือฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง รวมทั้งเกาะแก่งดังข้อ 1 ที่ว่า *"คอเวอนเมนต์สยามยอมสละเสียซึ่งข้ออ้างว่ามีกรรมสิทธิ์ทั้งสิ้นทั่วไปในดินแดน ณ ฝั่งซ้ายฟากตะวันออกแม่น้ำโขง แลในบรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้นด้วย"*

นอกจากนี้ สยามจะต้องไม่มีเรือรบอยู่ในทะเลสาบ (ตนเลสาบ-เขมร) หรือในแม่น้ำโขง ทั้งยังจะ *"ไม่ก่อสร้างด่าน ค่าย คู ฤๅที่อยู่พลทหารในแขวงเมืองพระตะบอง แลเมืองนครเสียมราฐ แลในจังหวัด*

25 กิโลเมตร์ (625 เส้น) บนฝั่งขวาฟากตะวันตกแม่น้ำโขง" ซึ่งก็หมายความว่าภายในระยะ 25 กิโลเมตร จากริมแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น รัฐบาลสยามนอกจากจะต้องถอนกองกำลังของตนออกมาแล้ว ก็ยังไม่สามารถจะกลับไปกองทหารของตนได้อีกต่อไป

อนึ่ง เพื่อบังคับให้สยามทำตามสัญญาดังกล่าวนี้ ฝรั่งเศสก็ใช้กองทหารยึดเมืองจันทบุรี (และตราด) ไว้เป็นประกันระหว่างปี พ.ศ. 2436-2447 หรือ ค.ศ. 1892-1904 (ดูข้อ 1 และข้อ 3 ของสัญญา)

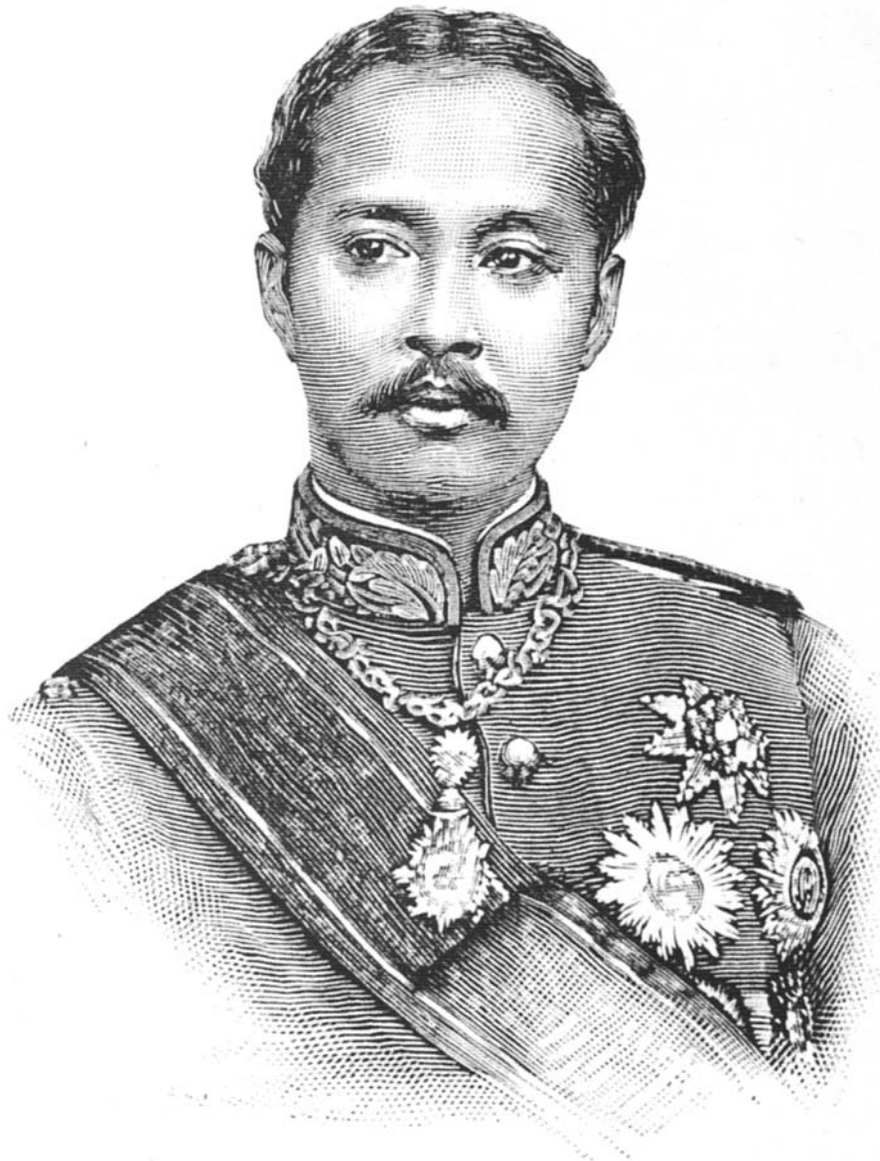

LE ROI DE SIAM

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (20 กันยายน พ.ศ. 2396 - 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 หรือ ค.ศ. 1853 - 1910) ในหน้าหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศสในช่วงวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), สมุดภาพเหตุการณ์ ร.ศ.112, 2553.

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ (ยศในขณะนั้น) (21 มิถุนายน พ.ศ. 2405 - 1 ธันวาคม พ.ศ. 2486 หรือ ค.ศ. 1862-1943) พระราชโอรสองค์ที่ 57 ในพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ขณะดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ (ยศในขณะนั้น) (27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2401 - 28 มิถุนายน พ.ศ. 2466 หรือ ค.ศ. 1858 -1923) พระราชโอรสองค์ที่ 42 ในพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ขณะดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ

(ภาพหน้า 80-81) "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" (พ.ศ. 2436) หรือที่รู้จักกันในชื่อภาษาอังกฤษว่า "Paknam Incident 1893" กองทัพเรือฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบ 3 ลำ (คือ Inconstant, Comete และ Lutin) บุกทะลวงฝ่าป้อมพระจุลฯ ที่เมืองปากน้ำ (เจ้าพระยา-สมุทรปราการ) เข้ามาเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม เรือรบดังกล่าวแล่นทะลวงฝ่าแนวต้านทานเข้ามาจอดทอดสมออยู่ริมแม่น้ำ ใกล้กับสถานทูตฝรั่งเศส (เหนือโรงแรมโอเรียนเต็ล) และเอาปืนเรือข่มขู่ ขึ้นตั้งเล็งจะระดมยิงพระบรมมหาราชวัง ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), สมุดภาพเหตุการณ์ รศ.112ฯ, 2553.

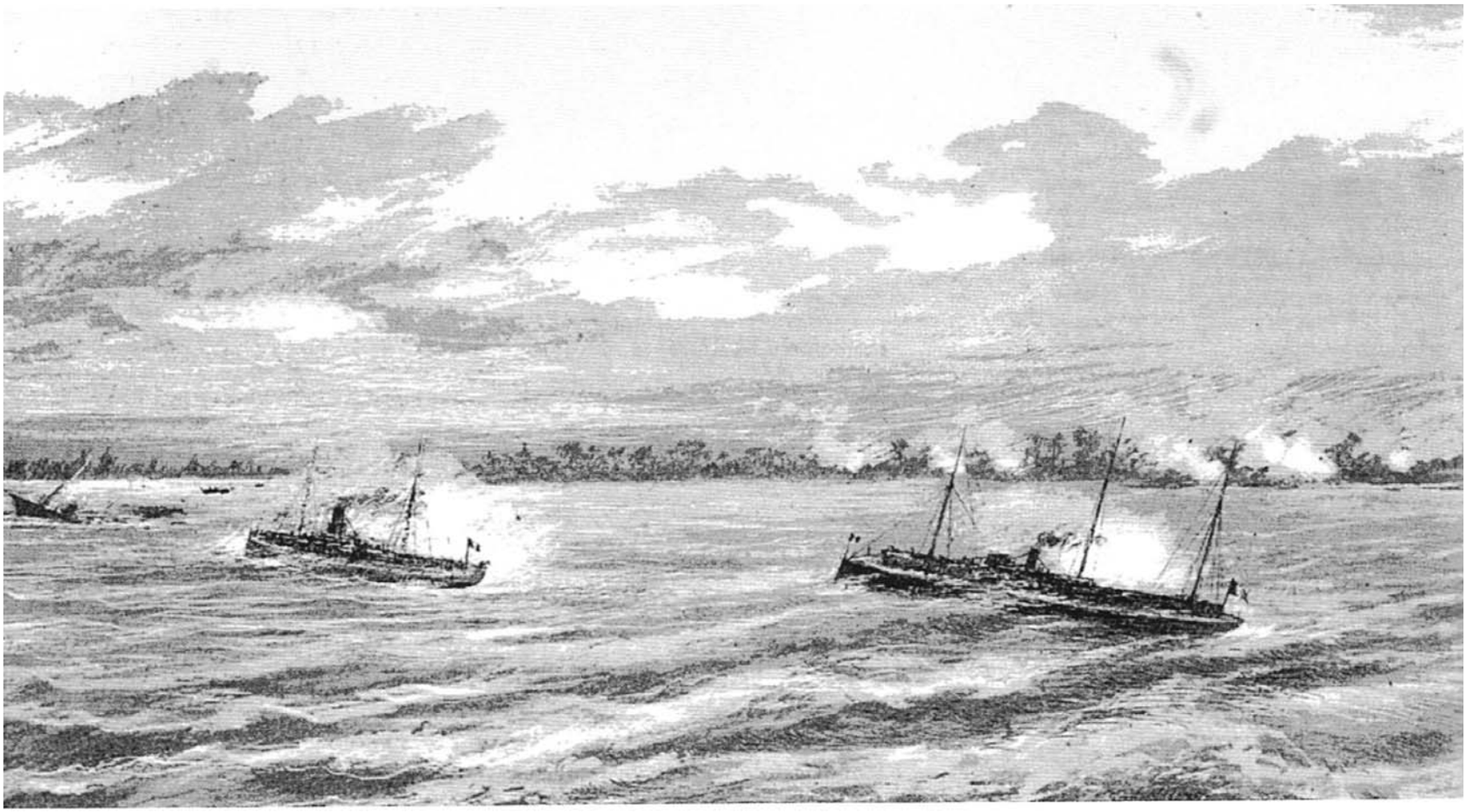

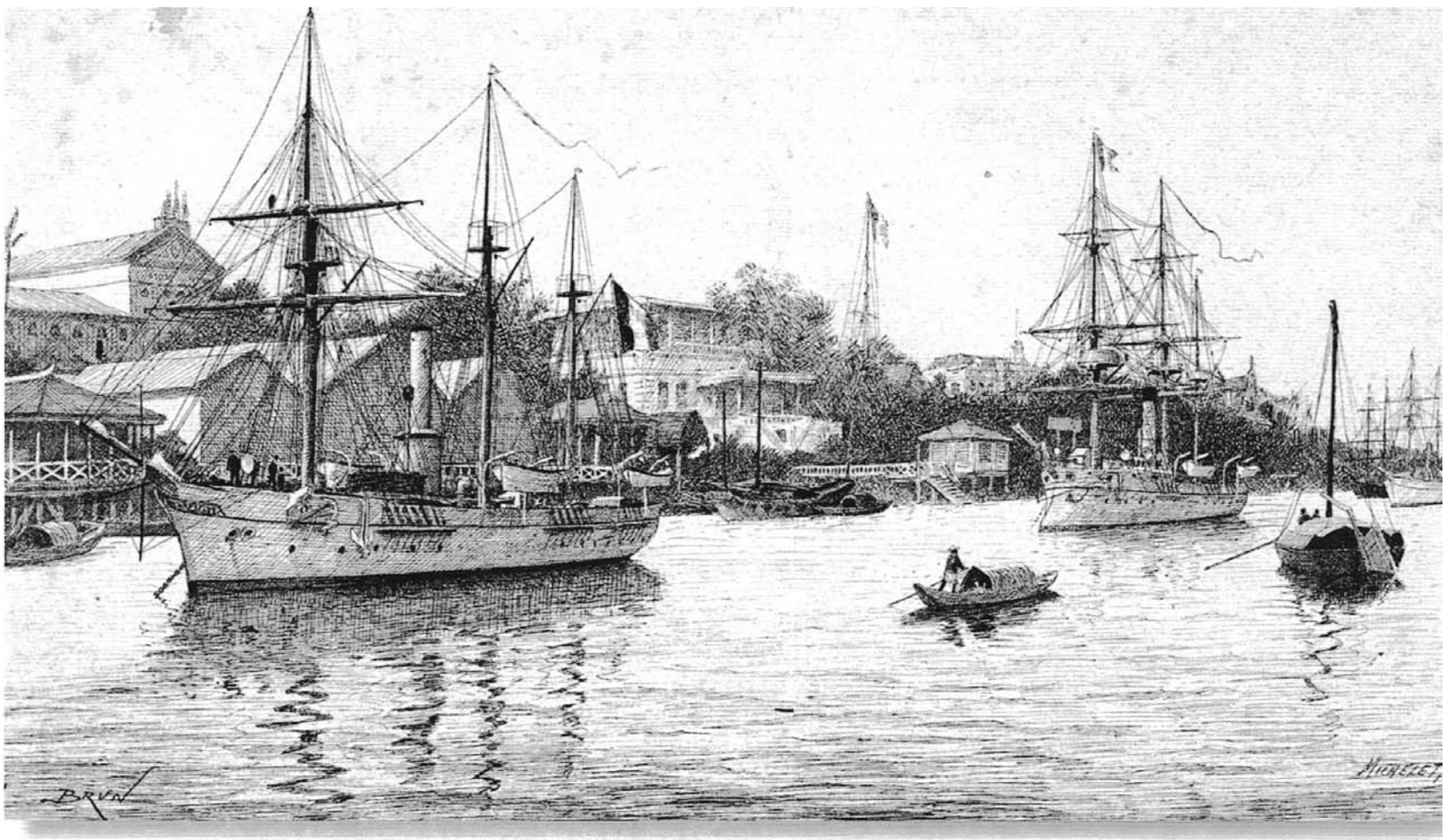

"มองซิเออร์ปาวี" (Jean Marie August Pavie) พ.ศ. 2390-2468 หรือ ค.ศ. 1847-1925 นักสำรวจที่เพียบพร้อมด้วยข้อมูลว่าด้วยอินโดจีนและลุ่มแม่น้ำโขง เขาเคยเป็นกงสุลประจำกรุงเทพฯ และกลายเป็นข้าราชการอาณานิคมผู้แข็งขันในการขยายอำนาจของฝรั่งเศส
ภาพจากห้องสมุดส่วนบุคคล : ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช

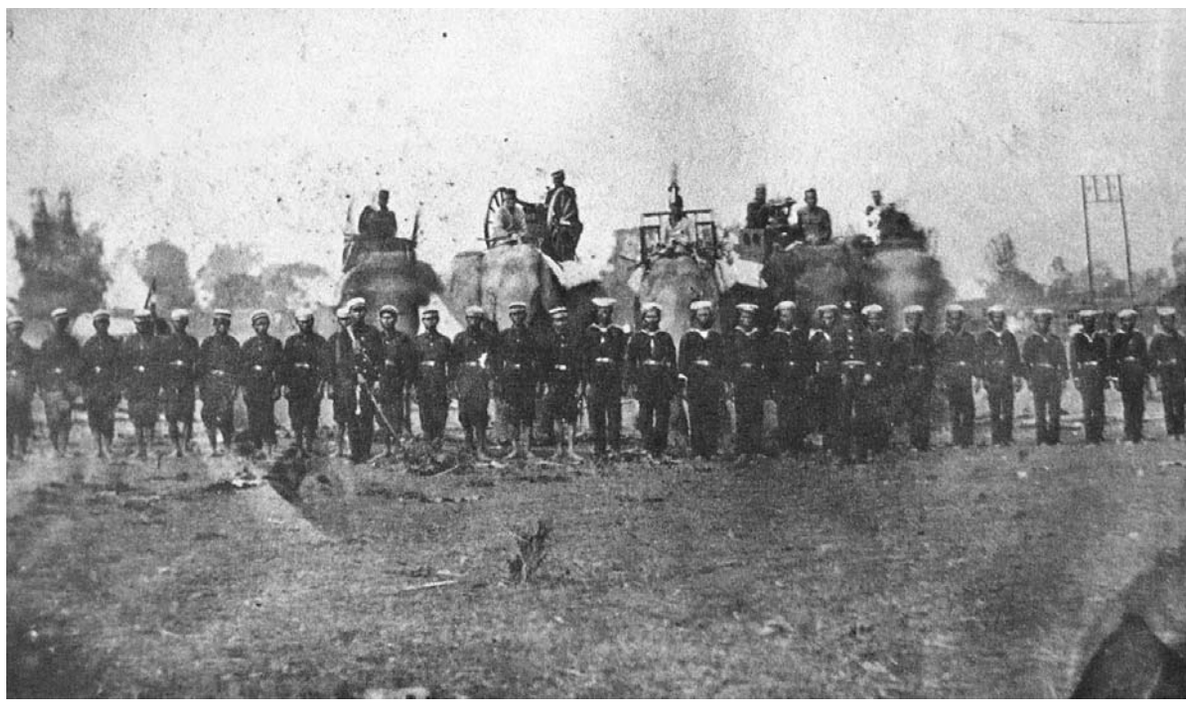

กองทหารไทยสยาม ซึ่งไปปราบฮ่อในปี พ.ศ. 2418 หรือ ค.ศ. 1875

(8)
หนังสือสัญญากรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส แต่วันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112* หรือ พ.ศ. 2436 (ค.ศ.1893 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Traité conclu, le 3 october 1893, entre Le Gouvernement de la République Française et Le Gouvernement de Sa Majesté le Roi de Siam

---

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม แลท่านประธานาธิบดีริปับลิกกรุงฝรั่งเศศ มีความประสงค์เพื่อจะระงับกับความวิวาท ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยที่ล่วงไปแล้วในระหว่างประเทศทั้งสองนี้ แลเพื่อจะผูกพันธ์ทางไมตรีอันได้มีมาหลายร้อยปีแล้วในระหว่างกรุงสยามแลกรุงฝรั่งเสศนั้นให้สนิทยิ่งขึ้น จึงได้ตั้งอรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มทั้งสองฝ่าย ให้ทำหนังสือสัญญาฉบับนี้ คือ ฯะ

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม ได้ตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ คณาภยันดรมหาจักรกรีแลแครนด์ออฟฟิเซอร์ลิยิอองดอนเนอร์ ฯลฯ เสนาบดีว่าการต่างประเทศกรุงสยามฝ่ายหนึ่ง ฯะ

แลฝ่ายท่านประธานาธิบดีริปับลิกกรุงฝรั่งเสศ ได้ตั้งมองซิเออร์เลอร์ชาลส์มาริเลอมิร์เดอวิเลร์ ผู้ได้รับเครื่องอิศริยาภรณ์แครนด์ออฟฟิเซอร์ลิยิอองดอนเนอร์ แลจุลวราภรณ์ อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มชั้นที่หนึ่ง แลที่ปฤกษาการแผ่นดินอีกฝ่ายหนึ่ง ฯะ

ผู้ซึ่งเมื่อได้แลกเปลี่ยนตราตั้งมอบอำนาท แลได้เห็นเปนการถูกต้องตามแบบแผนดีแล้ว ได้ตกลงทำข้อสัญญาดังมีต่อไปนี้ ฯะ

ข้อ 1 คอเวอนแมนต์สยามยอมสละเสียซึ่งข้ออ้างว่ามีกรรมสิทธิ์ทั้งสิ้นทั่วไปในดินแดน ณ ฝั่งซ้ายฟากตวันออกแม่น้ำโขง แลในบรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้นด้วย ฯะ

ข้อ 2 คอเวอนแมนต์สยามจะไม่มีเรือรบใหญ่น้อยไปไว้ ฤาใช้เดินในทเลสาบก็ดี ในแม่น้ำโขงก็ดี แลในลำน้ำแยกจากแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ภายในที่อันได้มีกำหนดไว้ในข้อต่อไปนี้ ฯะ

ข้อ 3 คอเวอนแมนต์สยามจะไม่ก่อสร้างด่าน ค่าย คู ฤาที่อยู่ของพลทหารในแขวงเมืองพระตะบอง แลเมืองนครเสียมราฐ แลในจังหวัด 25 กิโลเมตร์ (625 เส้น) บนฝั่งขวาฟากตวันตกแม่น้ำโขง ฯะ

ข้อ 4 ในจังหวัดซึ่งได้กล่าวไว้ในข้อ 3 นั้น บรรดาการตระเวนรักษาจะมีแต่กองตระเวรเจ้าพนักงานเมืองนั้นๆ กับคนใช้เป็นกำลังแต่เพียงที่จำเปนแท้ แลทำการตามอย่างเช่นเคยรักษาเปนธรรมเนียมในที่นั้น จะไม่มีพลประจำฤาพลเกณฑ์สรรพด้วยอาวุธเปนทหารอย่างใดอย่างหนึ่งตั้งอยู่

---

* หนังสือประชุมกฎหมายประจำศก เล่มเพิ่มเติม หน้า 113 อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 113-117

ในที่นั้นด้วย ๚

ข้อ 5 คอเวอนแมนต์สยามจะรับปฤกษากับคอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศ ภายในกำหนดหกเดือนแต่ปีนี้ไปในการที่จะจัดการเปนวิธีการค้าขาย แลวิธีตั้งด่านโรงภาษีในที่ตำบลซึ่งได้กล่าวไว้ในข้อ 3 นั้น แลในการที่จะแก้ไขข้อความสัญญา ปีมะโรงอัฐศก จุลศักราช 1218 คฤษตศักราช 1856 นั้นด้วย คอเวอนแมนต์สยามจะไม่เก็บภาษีสินค้าเข้าออกในจังหวัดที่ได้กล่าวไว้ในข้อ 3 แล้วนั้น จนกว่าจะได้ตกลงกัน คอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศจะได้ทำตอบแทนให้เหมือนกันในสิ่งของที่เกิดจากจังหวัดที่กล่าวนี้สืบต่อไป ๚

ข้อ 6 การซึ่งจะอุดหนุนการเดินเรือในแม่น้ำโขงนั้น จะมีการจำเปนที่จะทำได้ในฝั่งขวาฟากตวันตกแม่น้ำโขงโดยการก่อสร้างก็ดี ฤาตั้งท่าเรือจอดก็ดี ทำที่ไว้ฟืนแลถ่านก็ดี คอเวอนแมนต์สยามรับว่าเมื่อคอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศขอแล้ว จะช่วยตามการจำเปนที่จะทำให้สดวกทุกอย่างเพื่อประโยชน์นั้น ๚

ข้อ 7 คนชาวเมืองฝรั่งเสศก็ดี คนในบังคับฤๅคนอยู่ในปกครองฝรั่งเสศก็ดี ไปมาค้าขายได้โดยสดวกในตำบลซึ่งได้กล่าวไว้ในข้อ 3 เมื่อถือหนังสือเดินทางของเจ้าพนักงานฝรั่งเสศในตำบลนั้น ฝ่ายราษฎรในจังหวัดอันได้กล่าวไว้นี้จะได้รับผลเป็นการตอบแทนอย่างเดียวกันด้วยเหมือนกัน ๚

ข้อ 8 คอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศจะตั้งกงสุลได้ในที่ใดๆ ซึ่งจะคิดเห็นว่าเปนการสมควรแก่ประโยชน์ของคนผู้อยู่ในความป้องกันของฝรั่งเสศ แลมีที่เมืองนครราชสีมาแลเมืองน่าน เปนต้น ๚

ข้อ 9 ถ้ามีความขัดข้องไม่เห็นต้องกันในความหมายของหนังสือสัญญานี้แล้ว ภาษาฝรั่งเสศเท่านั้นจะเปนหลัก ๚

ข้อ 10 สัญญานี้จะได้ตรวจแก้เปนใช้ได้ภายในเวลาสี่เดือนตั้งแต่วันลงชื่อกันนี้ ๚

อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มทั้งสองฝ่ายซึ่งได้กล่าวชื่อไว้ข้างต้นนั้น ได้ลงชื่อแลได้ประทับตราหนังสือสัญญานี้สองฉบับเหมือนกันไว้เปนสำคัญแล้ว

ได้ทำที่ราชวัลลภกรุงเทพฯ ณ วันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทร ศก 112 ๚

(เซ็นพระนาม) เทวะวงษวโรประการ
(เซ็นนาม) ม.เลอร์ซาลส์มาริเลอมิร์เดอวิเลร

สัญญาน้อย

ท่านผู้มีอำนาทเต็มในการที่ทำสัญญาทั้งสองฝ่าย ได้จัดการกันตกลงในสัญญาฉบับนี้บรรดาการทั้งหลายแลข้อความทั้งปวงซึ่งพึงนำไปให้เปนการอันได้กระทำสำเร็จตามหนังสือสัญญาฉบับใหญ่ซึ่งทำไว้ลงวันนี้ แลตามหนังสืออันติมะกาลที่ได้รับแล้ว เมื่อวันที่ 5 สิงหาคมที่ล่วงมาแล้วนั้น เปนฯ

ข้อ 1 ว่า ด่านหลังที่สุดของทหารฝ่ายสยามที่ฝั่งซ้ายฟากตวันออกแม่น้ำโขงนั้น จะต้องเลิกถอนมาอย่างช้าที่สุดภายในเดือนหนึ่งตั้งแต่วันที่ 5 กันยายน ฯ

ข้อ 2 บรรดาป้อมค่ายคูอันอยู่ในจังหวัดที่กล่าวไว้ในข้อ 3 ของหนังสือสัญญาฉบับใหญ่ที่ทำไว้วันนี้แล้ว จะต้องรื้อถอนเสียให้สิ้น ฯ

ข้อ 3 ผู้ก่อการพยายามความร้ายที่ทุ่งเชียงคำแลที่คำมวนนั้น เจ้าพนักงานฝ่ายสยามจะได้ชำระตัดสิน แลผู้แทนกรุงฝรั่งเสศจะได้ช่วยในการตัดสิน แลจะกำกับการลงโทษตามคำตัดสินนั้น คอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศรักษาอำนาทไว้ในการที่จะเห็นชอบว่าคำตัดสินลงโทษนั้นจะพอสมควรฤๅยัง ถ้ายังไม่เห็นพอแล้ว ก็ขอให้ตั้งศาลซึ่งมีตระลาการผู้ที่คอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศจะกำหนดพิจารณาด้วยทั้งสองฝ่ายนั้นตัดสินใหม่ ฯ

ข้อ 4 ว่า คอเวอนแมนต์สยามจะต้องส่งให้ตามใจราชทูตฝรั่งเสศที่กรุงเทพฯ ฤๅเจ้าพนักงานฝรั่งเสศที่พรมแดนนั้น บรรดาคนในบังคับฝรั่งเสศ คนญวน คนลาว ชาวที่อยู่ฝั่งซ้ายฟากตวันออกแม่น้ำโขง แลคนเขมรผู้ที่ต้องกักขังอยู่ด้วยสรรพเหตุใดๆ นั้นทั้งสิ้น คอเวอนแมนต์สยามจะไม่ขัดขวางอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการที่คนชาวเมืองในฝั่งซ้ายฟากตวันออกแม่น้ำโขงนั้น จะกลับไปบ้านเมืองเดิม ฯ

ข้อ 5 ว่า บางเบียนแห่งทุ่งเชียงคำกับพวกพ้องของเขานั้น เจ้าพนักงานกรมท่าผู้หนึ่งจะได้นำไปส่งยังสถานราชทูตฝรั่งเสศ ณ กรุงเทพฯ พร้อมกับธงฝรั่งเสส แลเครื่องอาวุธซึ่งเจ้าพนักงานสยามได้จับไว้นั้น ฯ

ข้อ 6 คอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศจะได้ตั้งอยู่ต่อไปที่เมืองจันทบุรีจนกว่าจะได้กระทำการสำเร็จแล้วตามข้อความในหนังสือสัญญานี้ แลเปนต้นว่าจนถึงเวลาที่เลิกถอนออกจากที่เสร็จ แลเปนการสงบเรียบร้อยทั้งฝั่งซ้ายฟากตวันออก แลฝั่งขวาฟากตวันตก เพียงจังหวัดที่กล่าวไว้ในหนังสือสัญญาฉบับใหญ่ที่ทำไว้วันนี้ข้อ 3 นั้น อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มทั้งสองฝ่าย ได้ลงชื่อแลได้ประทับตราหนังสือสัญญาน้อยนี้ไว้เปนสำคัญแล้ว ฯ

ได้ทำไว้สองฉบับเหมือนกันที่ราชวัลลภกรุงเทพฯ ณ วันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 112

(เซ็นพระนาม) เทวะวงษวโรประการ

บันทึกวาจา

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ทรงวิตกว่าจะเลิกถอนด่านบางแห่งที่อยู่ไกลๆ นั้นไม่ทันในวันที่ 5 ตุลาคม ด้วยมีสิ่งมีอันที่จะทำไปไม่ได้จริงๆ อยู่ ฯ

ท่านมองซิเออร์ เลอร์ มิเดวิเลร์ ตอบว่า เปนอันพอสมควรแล้วที่คอเวอนแมนต์สยามจะขอเวลาให้เลื่อนช้าไปอีก บอกชื่อตำบลด่านกับเวลาที่สุดเสียขณะเมื่อได้ชี้แจงให้เห็นเหตุอันสมควรว่าจำเปนต้องช้าไปอีกเมื่อใด ก็คงจะยอมตกลงให้เลื่อนเวลาเมื่อนั้น ฯ

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ทรงถามว่า ความในข้อ 2 นั้น ชักจูงไปถึงต้องรื้อป้อมปราการโบราณที่ไม่ใช้แล้ว แลที่ไม่ใช้สำหรับทหารมาหลายปีนานแล้ว แลเปนที่มีลักษณสำคัญในพงษาวดารเหมือนอย่างเช่นกำแพงเมืองพระตะบองเปนต้นนั้นด้วยฤๅ ฯ

อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มตอบว่า อันป้อมค่ายคูนั้น ต้องเข้าใจว่าการก่อสร้างสำหรับกับการทหารซึ่งจะใช้ต่อสู้ได้เท่านั้น ไม่ได้เลงเอาถึงกำแพงเมืองซึ่งเปนสิ่งสำคัญในพงษาวดาร ฯ

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ทรงถามว่า ศาลสำหรับอุทธรณ์ความตามข้อ 3 นั้น จะตั้งที่แห่งใด ฯ

อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มตอบว่า ศาลนี้ก็จะตั้งในกรุงเทพฯ ฯ

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ทรงถามว่า คำว่าศาลปนกันนั้นหมายความว่าอย่างไร ฯ

อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มตอบว่า กล่าวถึงศาลซึ่งมีตระลาการไทยกับฝรั่งเสศ ฯ

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ทรงเห็นว่า ความข้อนี้ก็จะเปนเหตุที่ให้คนไทยต้องพ้นไปเสียจากตระลาการของตนตามธรรมดากำเนิดมา ฯ

อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มตอบว่า กรุงสยามเปนเมืองที่มีอำนาทศาล แลการอันนี้ก็ไม่ได้คิดทำขึ้นอย่างใหม่ ด้วยมีศาลปนกันตั้งอยู่เสียก่อนแล้ว ในความข้อ 5 สัญญาน้อยนี้ ฯ

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ทรงถามว่า บางเบียนได้เข้าไปอยู่ในแดนฝรั่งเสศเสียแล้ว แลเมื่อการเปนดังนี้จะให้เจ้าพนักงานพาตัวไปส่งยังราชทูตฝรั่งเสศในกรุงเทพฯ ก็ไม่ได้ ฯ

อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มตอบว่า ถ้าบางเบียนเข้าไปอยู่ในแดนฝรั่งเสศแล้ว ความข้อนี้ก็ไม่ต้องทำตามอยู่เอง การที่ยังยืนความข้อนี้ไว้ ก็เพราะเปนการจำเปนที่คอเวอนแมนต์สยามจะต้องทำให้เห็นจริงว่าคนผู้นี้ได้กลับคืนไปจริงแล้ว เหตุฉนี้ พระเจ้าน้องยาเธอจะต้องทรงมีหนังสือต่างหากให้ทราบว่าแต่ที่ตำบลใดซึ่งบางเบียนได้ออกไปจากแดนสยาม เพื่อที่จะได้ทราบได้ว่าไปอยู่ ณ แห่งใดด้วย ความข้อนี้ต้องใช้ได้ในตัวล่ามแลทหารญวนนั้นด้วยเหมือนกัน ถ้าบางเบียนแลคนในบังคับฝรั่งเสศอื่นๆ นั้น ยังอยู่ในกรุงสยามแล้ว ข้อความนี้ก็เปนอันใช้ได้ในความข้อ 6 นั้น ฯ

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ทรงขอให้อธิบายความในคำว่าการสงบเรียบร้อยนั้น ฯ

อรรคราชทูตผู้มีอำนาทเต็มตอบว่า คอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศสงวนความข้อนี้ไว้ เพื่อว่าจะเกิดความยุ่งยากฤาจลาจล ซึ่งคนไทยจะไปก่อเหตุขึ้น ๚

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการ ทรงวิตกว่า ตามความที่ว่านี้ก็จะมีผู้หาเหตุกล่าวอยู่ได้เสมอว่า การยังไม่สงบเรียบร้อยว่าคนไทยไปก่อการนั้นขึ้น ๚

มองซิเออร์ เลอร์ มิเดอร์วิเลร์ว่า หนังสือสัญญาทางไมตริแลสัญญาน้อยนี้ ทำด้วยความเชื่อกันโดยสุจริต แลว่าความสำคัญที่เชื่อกันโดยสุจริตนี้ ย่อมเปนใหญ่ในกิจการงานของผู้มีอำนาทเต็มสำหรับทำสัญญา แลว่าถ้าโต้เถียงกันในความเชื่อโดยสุจริตนี้แล้วก็ไม่มีทางที่จะปรึกษาหารือกันได้อยู่เอง ๚

(ลงพระนาม) กรมหลวงทรงถามว่า จะนับเอาได้ฤาไม่ว่าจะเลิกถอนไปจากจันทบุรีในเวลาเมื่อทหารไทยได้เลิกถอนกลับคืนมาหมดแล้ว ๚

มองซิเออร์ เลอร์ มิเดอร์วิเลร์ ตอบว่า ยังไม่ได้ก่อน การนี้ที่แรกคอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศต้องให้เห็นจริงว่า คอเวอนแมนต์สยามได้กระทำให้สำเร็จตามข้อความในหนังสืออันติมะกาลนั้นเสียก่อน ๚

(ลงพระนาม) กรมหลวงทรงถามว่า จะให้ทำอย่างไรจึ่งจะเห็นความจริงของคอเวอนแมนต์สยาม เพื่อว่าจะได้ถึงเวลาเลิกถอนไปจากจันทบุรีนั้น ๚

มองซิเออร์ เลอร์ มิเดอวิเลร์ ตอบว่า คอเวอนแมนต์ฝรั่งเสศไม่มีความประสงค์ที่จะรักษาเมืองจันทบุรีไว้ แลว่าประโยชน์ที่หมายของฝรั่งเสศนั้น ก็มีแต่จะเร่งให้ทำการให้แล้วแก่กันเร็ว เพื่อที่จะไม่ได้เปลืองเงินที่ใช้ในการตั้งอยู่ที่นั้น แลว่าการอันนี้ก็ย่อมอาไศรยความเชื่อกันโดยสุจริตเท่านั้น ๚

เขียนที่ราชวัลลภกรุงเทพฯ วันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 112 ๚

(เซ็นพระนาม) เทวะวงษวโรประการ

(๙)
ปฏิญญาปี ร.ศ. 113 หรือ พ.ศ. 2437
ระหว่างรัฐบาลสยามและพม่าของอังกฤษ
และแผนที่ฉบับ Burma Siam Boundary Demarcation Survey
มาตราส่วน 1 นิ้ว ต่อ 4 ไมล์ หรือ 1 ต่อ 253,440
(ค.ศ. 1894 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
Convention between the Goverments of Siam and British Burma, 1894

คำอธิบาย

ปฏิญญาฉบับวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2437 หรือ ค.ศ. 1894 นี้ เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา 1 ปี ภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 หรือ พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893 ที่สยามต้องเผชิญปัญหา "อำนาจอธิปไตย" กับ "เขตแดน" กับฝรั่งเศสในอินโดจีน และก็เกิดขึ้นเมื่ออังกฤษได้ดินแดนพม่าทั้งหมดไปเป็นอาณานิคม ทำให้มีพรมแดนประชิดกับสยามตลอดแนวทิศตะวันตก

ดังนั้น จึงมีการกำหนดให้เขตแดนเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากลำแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำเมย ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น คือเพิ่มเติมไปตามแนวภูเขาให้เป็นไปตามสันเขาที่ปรากฏบนแผนที่ 3 ระวางที่ทำขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2435-2436 หรือ ค.ศ. 1892-1893 โดยกำหนดเส้นเขตแดนตั้งแต่แม่น้ำสาละวิน แถบอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน [ตรงกันข้ามกับรัฐคะยาห์ของพม่าในปัจจุบัน] และวกขึ้นไปทางเหนือจนถึงบริเวณ "สบรวก" [ที่แม่น้ำรวกไหลลงแม่น้ำโขงในจังหวัดเชียงราย ปัจจุบันรู้จักกันในนามของ "สามเหลี่ยมทองคำ"] โดยแผนที่ฉบับนี้ เรียกชื่อว่า Burma Siam Boundary Demarcation Survey มาตราส่วน 1 นิ้ว ต่อ 4 ไมล์ หรือ 1 ต่อ 253,440 ปี ค.ศ. 1894 ระหว่าง *"อาณาจักรของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม กับแผ่นดินพม่าของอังกฤษ"* ในกลางรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 นั้น ยังมีอิทธิพลต่อการใช้เป็นหลักฐานในการตัดสินการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ดอยลาง-ดอยห้วยฮะ (อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) และสำนักสงฆ์กู่เต่งนาโย่ง (อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน) อีกด้วย

(9)
ปฏิญญาปี ร.ศ. 113 หรือ พ.ศ. 2437 ระหว่างรัฐบาลสยามและพม่าของอังกฤษ และแผนที่ฉบับ Burma Siam Boundary Demarcation Survey มาตราส่วน 1 นิ้ว ต่อ 4 ไมล์ หรือ 1 ต่อ 253,440 (ค.ศ. 1894 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention between the Goverments of Siam and British Burma, 1894

โปรโตโคล (ปฏิญญา) ฉบับลงนามวันที่ 17 ตุลาคม ค.ศ.1894 และแผนที่ของคณะกรรมการปักปันเขตแดนสยาม-อังกฤษ จำนวน 3 ระวางแนบท้าย

ปฏิญญาไว้ให้ทราบทั่วกันว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายผู้ลงชื่อไว้ในท้ายหนังสือนี้คือ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทวะวงษวโรประการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม เปนผู้แทนคอเวอนเมนต์ของสมเดจพระเจ้ากรุงสยามฝ่ายหนึ่ง กับ เย ยอช สะกอตต์ เอสีไคว์ อุปทูต แลผู้ว่าการแทนกงสุลเยเนอราล ของสมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษ ณ กรุงสยาม เปนผู้แทนควเวอนเมนต์ของสมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษ อีกฝ่ายหนึ่ง ได้พร้อมกัน ณ วันพุฒ ที่ 17 ตุลาคม รัตนโกสินศก 113 ที่กรุงเทพมหานคร, ในกรุงสยามแล้ว ได้แลกเปลี่ยนต่อกัน ซึ่งแผนที่สองสำรับๆ ละสามแผ่น ที่ข้าพเจ้าทั้งหลายได้เทียบทาน แลตรวจสอบสวน โดยเลอียดแล้ว ได้เหนว่า ถูกต้องเหมือนกันทั้งสองสำรับแล้ว แลทุกๆ แผ่นได้ประทับ พระราชลัญจกร ของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม กับตราของท่าน เออล ออฟ เอล ยิน แอนด์ กินคางไกน์ไวสรอย แลคอเวอเนอ เยเนราล อินเดียแล้ว แลทุกๆ ฉบับนั้นสำแดงแนวเขตรแดน ตามที่ได้ยินยอมตกลงกัน คราวหลังที่สุด ในระหว่าง พระราชอาณาจักร ของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม กับแผ่นดินพม่า ของอังกฤษนั้น

ในการที่จะให้มีสลักสำคัญนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ลงชื่อแลประทับตรา สำหรับตำแหน่งไว้ในหนังสือนี้ ที่กรุงเทพมหานคร ณวันพุฒ ที่ 17 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 113

(เซน) J.George Scott

(เซน) เทวะวงษวโรประการ
(ประทับตราบัวแก้วใหญ่)

(10)
หนังสือปฏิญญา ฤๅหนังสือสัญญาในระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ได้ทำไว้ที่กรุงลอนดอน ณ วันที่ 15 มกราคม ร.ศ. 114 หรือ พ.ศ. 2438/39 (ค.ศ.1896 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
The Anglo-French Declaration of 15 January 1896

คำอธิบาย

หนังสือปฏิญญาระหว่าง 2 มหาอำนาจอาณานิคมระดับโลก คือ อังกฤษและฝรั่งเศสนี้ เป็นเอกสารสำคัญมากที่รับรองดินแดนบางส่วนของสยามประเทศ ในสถานะของ “รัฐกันชน” หรือ buffer state อันมีผลสำคัญต่อการรักษา “อธิปไตย” และ “เอกราช” ของสยามในสมัยของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5

สภาพการณ์ดังกล่าว เกิดขึ้นเมื่ออังกฤษได้ดินแดนในพม่าไปทั้งหมดในปี ร.ศ. 104 หรือ พ.ศ. 2428 หรือ ค.ศ. 1885 ซึ่งตรงกับต้นรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 และอีกเพียง 8 ปีต่อมา ฝรั่งเศสเองก็ได้ดินแดนในลาวทางด้านฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงไปเมื่อ ร.ศ. 112 หรือ พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893 ซึ่งตรงกับตอนกลางรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 การผนวกดินแดนดังกล่าวก็ทำให้สยามถูกประกบอยู่ระหว่างกลาง และทำให้ทั้ง 2 มหาอำนาจอาณานิคมยุโรปอาจจะต้องเผชิญหน้าและขัดแย้งกัน และนี่ก็ทำให้ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส ตกลงที่จะหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าวด้วยการ “ประกันความเป็นกลางของดินแดนในตอนกลางของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กับภาคใต้ตอนบน และภาคเหนือของสยาม”

ปฏิญญาระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสที่ทำกันขึ้น ณ กรุงลอนดอน ระหว่างเสนาบดีการต่างประเทศของอังกฤษ กับเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงลอนดอน เมื่อวันที่ 15 มกราคม ร.ศ. 114 (พ.ศ. 2438/39 หรือ ค.ศ.1896) นั้น เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112 เพียงไม่ถึง 2 ปี ที่อาจกล่าวได้ว่าการขยายอำนาจอาณานิคมในอินโดจีนของฝรั่งเศส ทำให้ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสเองเกิดความวิตกกังวลที่เขตแดนอาณานิคมของแต่ละฝ่ายมาประชิดติดกัน ดังนั้น ในปฏิญญาที่ค่อนข้างสั้น และมีเพียง 6 ข้อนี้ ในข้อ 1 ทั้งสองฝ่ายจึงตกลงกันว่า *“ฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวจะไม่ยกกำลัง ประกอบด้วยเครื่องสาตราวุธล่วงล้ำเข้าไปในดินแดนทั้งหลาย...”*

ดินแดนทั้งหลายเหล่านั้น

“คือพื้นดินที่น้ำไหลจากแม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน และเจ้าพระยา แม่น้ำบางปะกง กับลำน้ำลำคลองทั้งหลาย ที่ติดต่อกับแม่น้ำทั้งปวงนี้ กับทั้งที่ฝั่งทะเลตั้งแต่เมืองกำเนิดนพคุณ จนถึงเมืองแกลง แลที่ดินซึ่งน้ำไหลตกลำน้ำบางตพาน กับลำน้ำพะแส ซึ่งเมืองทั้งสองนี้ตั้งอยู่แล้ว ทั้งที่ดินน้ำไหลตกลำน้ำคลองอื่นๆ ซึ่งไหลลงในทุ่งฤๅอ่าวตามชายฝั่งทะเลที่กล่าวมานี้ด้วย”

น่าสนใจที่ข้อความในหนังสือปฏิญญาดังกล่าว ใช้ “แม่น้ำและทะเล” เป็นเกณฑ์ในการกำหนดดินแดนที่สองมหาอำนาจจะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกัน ซึ่งก็พอสรุปได้ว่าเป็นบริเวณของสยาม “ภาคกลาง”

ที่รวมถึงภาคตะวันตก กับภาคตะวันออก และภาคใต้ตอนบนนั่นเอง

หนังสือปฏิญญากล่าวต่อไปอีกว่า

"กับอีกทั้งที่ดินซึ่งตั้งอยู่ข้างเหนือที่น้ำตกแม่น้ำเจ้าพระยา แลตั้งอยู่ในระหว่างพรมแดนฝ่ายอังกฤษกับฝ่ายไทย ลำแม่น้ำโขงกับที่ดินฟากตะวันออก ซึ่งน้ำไหลตกลำน้ำแม่อิงนั้นด้วย"

ข้อความดังกล่าวนี้ สรุปได้ใจความอีกว่า ทั้งสองมหาอำนาจก็จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกันด้วยการกำหนดให้ดินแดนของสยามทางภาคเหนือที่อยู่ติดกับพม่าของอังกฤษและติดกับแม่น้ำโขง รวมความแล้วทั้งภาคกลาง กับภาคใต้ตอนเหนือ และภาคเหนือ เป็นดินแดนที่ทั้งสองมหาอำนาจตกลงกันให้เป็นเสมือน "รัฐกันชน"

น่าสนใจที่ว่าหนังสือปฏิญญาดังกล่าว ละเว้นที่จะกล่าวถึงภาคใต้ตอนล่าง และก็ละเว้นที่จะไม่กล่าวถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) นอกจากนี้แล้วอังกฤษก็ยังยอมรับอำนาจของฝรั่งเศสด้วยข้อความที่ว่า *"ข้อสัญญานี้จะไม่ตีความไปตัดทอนลดหย่อนข้อวิเศษทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ตามความในหนังสือสัญญาฝรั่งเศสกับกรุงสยาม ลงวันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 112 อันว่าด้วยการในแถบพื้นที่ 25 กิโลเมตรฝั่งตวันออกแม่น้ำโขง แลว่าด้วยการเดินเรือในลำแม่น้ำนั้น"*

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าหนังสือปฏิญญานี้จะยังประโยชน์ให้กับสยามในดินแดนดังกล่าวข้างต้น แต่ก็หาได้มีหลักประกันต่อดินแดนทางฝั่งตะวันออก และทางทิศใต้สุดของสยามไม่ ดังที่เราจะเห็นได้จากหนังสือสัญญาที่เกี่ยวกับดินแดนและเขตแดน ที่จะมีตามมากับฝรั่งเศสในอินโดจีนในปี พ.ศ. 2447 หรือ ค.ศ. 1904 กับ ปี พ.ศ. 2449/50 หรือ ค.ศ. 1907 และกับอังกฤษในรัฐมลายู พ.ศ. 2452 หรือ ค.ศ. 1909

(10)
หนังสือปฏิญญา ฤๅหนังสือสัญญาในระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ได้ทำไว้ที่กรุงลอนดอน ณ วันที่ 15 มกราคม ร.ศ. 114* หรือ พ.ศ. 2438/39 (ค.ศ.1896 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
The Anglo-French Declaration of 15 January 1896

ด้วยผู้มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ คือ มาร์ควิส ออฟ สอลสบุรี เสนาบดีว่าการต่างประเทศของสมเด็จพระนางเจ้าราชินีอังกฤษฝ่ายหนึ่ง กับบารอนเดอคัวร์เซล เอกอรรคราชทูตของรีปับลิกฝรั่งเศส ณ สำนักกรุงลอนดอนอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งได้รับอำนาจจากคอเวอนเมนต์ทั้งสองฝ่ายโดยถูกต้องแล้ว จึงได้ลงชื่อไว้ในคำปฏิญญาดังมีอยู่ต่อไปนี้

ข้อ 1. คอเวอนเมนต์ของสมเด็จพระนางเจ้าราชินีอังกฤษกับคอเวอนเมนต์รีปับลิกฝรั่งเศสสัญญาต่อกันไว้ว่า เมื่อยังไม่ได้ยินพร้อมกันแล้ว ถึงแม้ว่าจะมีการอย่างใดๆ ก็ดีฤๅเหตุใดก็ดี ฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวจะไม่ยกกำลังประกอบด้วยเครื่องสาตราวุธล่วงล้ำเข้าไปในดินแดนทั้งหลายเหล่านี้ คือ พื้นดินที่น้ำไหลจากแม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน และเจ้าพระยา แม่น้ำบางปะกง กับลำน้ำลำคลองทั้งหลาย ที่ติดต่อกับแม่น้ำทั้งปวงนี้ กับทั้งที่ฝั่งทะเลตั้งแต่เมืองกำเนิดนพคุณจนถึงเมืองแกลง แลที่ดินซึ่งน้ำไหลตกลำน้ำบางตพาน กับลำน้ำพะแส ซึ่งเมืองทั้งสองนี้ตั้งอยู่แล้ว ทั้งที่ดินน้ำไหลตกลำน้ำลำคลองอื่นๆ ซึ่งไหลลงในทุ่งฤๅอ่าวตามชายฝั่งทะเลที่กล่าวมานี้ด้วย กับอีกทั้งที่ดินซึ่งตั้งอยู่ข้างเหนือที่น้ำตกแม่น้ำเจ้าพระยาแลตั้งอยู่ในระหว่างพรมแดนฝ่ายอังกฤษกับฝ่ายไทย ลำแม่น้ำโขงกับที่ดินฟากตวันออกซึ่งน้ำไหลตกลำน้ำแม่อิงนั้นด้วย อีกประการหนึ่งสัญญากันไว้ว่า จะไม่คิดหาอำนาจแลหาผลประโยชน์วิเศษภายในเขตรที่ดินนี้ซึ่งจะเปนอันไม่ได้รับผลเสมอเหมือนกันฤๅ ซึ่งจะเปนการที่ไม่ให้ฝ่ายอังกฤษและฝ่ายฝรั่งเศสกับคนชาวเมืองของสองประเทศ แลคนที่พึ่งพาอาไศรยในสองประเทศนั้นได้รับผลเท่ากันด้วย แต่ข้อสัญญานี้จะไม่ตีความไปตัดทอนลดหย่อนข้อวิเศษทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ตามความในหนังสือสัญญาฝรั่งเศสกับกรุงสยาม ลงวันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 112 อันว่าด้วยการในแถบพื้นที่ 25 กิโลเมตร ฝั่งตวันออกแม่น้ำโขง แลว่าด้วยการเดินเรือในลำแม่น้ำนั้นด้วย

ข้อ 2. ความที่กล่าวไว้ในข้อก่อนนี้ จะไม่เปนที่ขัดขวางต่อการที่ประเทศทั้งสองจะยินยอมกันต่อไป อันเปนการที่ประเทศทั้งสองคิดเห็นว่าจำเปนต้องรักษาความเปนอิศรภาพของกรุงสยามไว้ด้วย แต่ว่าประเทศทั้งสองนี้สัญญากันไว้ว่า จะไม่แยกกันไปทำสัญญาที่ยอมให้ประเทศอื่นอีกประเทศหนึ่งไปทำการที่ประเทศทั้งสองนี้ต้องงดเว้นเองตามหนังสือสัญญานี้ด้วย

---

* อ้าง เพ็ญศรี ตุ๊ก, ศ.ดร., “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย (สยาม) กับประเทศฝรั่งเศส ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ตามเอกสารของกระทรวงการต่างประเทศ” พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ; 2539) หน้า 267-268

ข้อ 3. ตั้งแต่ปากลำแม่น้ำฮวก ซึ่งเป็นเขตรแดนไทยกับอังกฤษนั้น ขึ้นไปข้างเหนือจนถึงพรมแดนของกรุงจีนนั้น ทางน้ำของแม่น้ำโขงจะต้องเปนพรมแดน เมืองขึ้นของอังกฤษแลฝรั่งเศสฤๅเปนเขตรที่อังกฤษแลฝรั่งเศสมีอำนาจต่อกัน ณ ที่นั้น แลเมืองสิงห์นั้นอังกฤษยกให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว

ข้อ 4. ว่าผลประโยชน์ในทางค้าขาย ในเมืองยุนนานฤๅโฮนั้นก็ดี แลในเมืองเสฉวนก็ดี บรรดาที่ได้มาตามสัญญาอังกฤษกับจีน ลงวันที่ 1 มีนาคม รัตนโกสินทรศก 112 ก็ดี ตามสัญญาฝรั่งเศสกับจีน ลงวันที่ 20 มิถุนายน รัตนโกสินทรศก 114 ก็ดี จะต้องเปนที่ให้ได้แก่สองประเทศที่ทำหนังสือสัญญานี้เหมือนกันเสมอกัน

ข้อ 5. ว่าสองประเทศที่ทำสัญญากันอยู่นี้ ยอมตกลงกันว่าจะแต่งกองข้าหลวงออกไปพร้อมกัน เพื่อประโยชน์ที่จะได้ปักปันเขตรแดนในแม่น้ำไนซ์เอยร์แลหัวเมืองขึ้นของประเทศในทวีปอาฟริกานั้น

ข้อ 6. ว่าสองประเทศได้ยินยอมตกลงกันว่า จะลงมือทำสัญญาใหม่สำหรับการค้าขายในเมืองติวนิสนั้น

(เซ็น) สอลสบุรี (เซ็น) เดอคัวร์เซล

(11)
หนังสือสัญญาระหว่างอังกฤษกับสยาม ขอให้ประเทศสยามอย่าได้โอนดินแดนสยาม (ตั้งแต่เมืองบางตะพาน) หรือให้ความสะดวกเป็นพิเศษแก่ประเทศอื่น เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากอังกฤษ ลงนาม ณ กรุงเทพฯ วันที่ 6 เมษายน ร.ศ. 115 หรือ พ.ศ. 2439/40 (ค.ศ. 1897 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention between Great Britain and Siam Undertaking on the part of Siam not to Alternate certain Siamese Territories or to Grant Special Facilities without the Consent of Great Britain signed at Bangkok, April 6, 1897

คำอธิบาย

หนังสือสัญญานี้ ซึ่งลงพระนามและนามโดยเสนาบดีการต่างประเทศของสยาม (กรมหลวงเทววงศ์วโรปการ-ยศในเวลานั้น) กับอุปทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2439/40 หรือ ค.ศ. 1897 หรือเพียงหนึ่งปีกว่าภายหลังปฏิญญาอังกฤษกับฝรั่งเศส ที่ประกันความเป็นกลางของดินแดนสยามที่กล่าวมาแล้ว อาจจะเรียกได้ว่านี่เป็น "สัญญาลับ" สั้นๆ เพียง 3 ข้อ ที่สยามให้คำมั่นกับอังกฤษในอันที่จะไม่ยินยอมดินแดนหรือเกาะแก่งทางด้านใต้ของเมืองบางตะพาน (ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ปัจจุบัน) ให้กับประเทศใด (ข้อ 1) โดยที่อังกฤษให้สัญญาที่จะให้ความช่วยเหลือสยามในส่วนที่เกี่ยวกับดินแดนนี้ (ข้อ 20)

น่าสนใจที่เมื่อกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ ทำการรวบรวม "สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี ระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ" เล่ม 2 เมื่อ พ.ศ. 2413-2422 นั้น ในสารบัญปรากฏรายชื่อของ *"หนังสือสัญญาระหว่างอังกฤษกับสยาม ขอให้ประเทศสยามอย่าได้โอนดินแดนสยาม (ตั้งแต่เมืองบางตะพาน) หรือให้ความสะดวกเป็นพิเศษแก่ประเทศอื่นฯ ลงนาม ณ กรุงเทพฯ"* นี้ และใส่วงเล็บไว้ว่า (ดูภาคภาษาต่างประเทศเล่มนี้..ซึ่งมีเครื่องหมาย *Taken from the official file of Archives Division, Ministry of Foreign Affairs, Thailand แต่หาได้มีฉบับภาษาไทยไม่ น่าเชื่อว่าเนื่องจากเป็นสัญญา "ที่ไม่เปิดเผย" หรือรับทราบ จึงไม่ได้มีฉบับภาษาไทย และเมื่อสถาบันไทยคดีศึกษา มธ. ไปถ่าย "ร่าง" สัญญานี้มาอีกครั้ง จากแฟ้มของกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ ก็ทำคำอธิบายและเครื่องหมาย: *สถาบันไทยคดีศึกษา มธ. F.O. 69/176 Draft Convention as sent to Mr. de Bunsen, November 17, 1896 สัญญานี้ ลงนามในวันที่ 6 เมษายน 1897 (ร.ศ. 116)

หนังสือสัญญานี้เกิดขึ้นภายหลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 เพียง 4 ปี แสดงให้เห็นว่าในด้านหนึ่ง

เป็นการแข่งขันกัน แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นความร่วมมือกันระหว่าง 2 มหาอำนาจ คือ อังกฤษและฝรั่งเศส เมื่อต้องมาเผชิญหน้ากันในขณะที่สยามตกอยู่ระหว่างกลาง

(11)
หนังสือสัญญาระหว่างอังกฤษกับสยาม ขอให้ประเทศสยามอย่าได้โอนดินแดนสยาม (ตั้งแต่เมืองบางตะพาน) หรือให้ความสะดวกเป็นพิเศษแก่ประเทศอื่น เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากอังกฤษ ลงนาม ณ กรุงเทพฯ วันที่ 6 เมษายน ร.ศ. 115 หรือ พ.ศ. 2439/40 (ค.ศ. 1897 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention between Great Britain and Siam Undertaking on the part of Siam not to Alternate certain Siamese Territories or to Grant Special Facilities without the Consent of Great Britain signed at Bangkok, April 6, 1897*

Her Britannic Majesty having communicated to His Majesty the King of Siam the Two first Articles of the Declaration signed between the Governments of Great Britain and France on the 15th day of January, 1896, as giving evidence of England and France's joint solicitude for the security and stability of the Kingdom of Siam, His Majesty the King of Siam and Her Britannic Majesty, being desirous of making further provisions for security the mutual interests of Siam and Great Britain, have agreed to conclude a Convention for this purpose, and have, therefore, named as their respective Plenipotentiaries, that is to say:

Her Majesty the Queen of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, Empress of India: William John Archer, Esquire, Her Majesty's Chargé d'Affaires at Bangkok;

His Majesty the King of Siam: Kromaluang Devawonges Varoprakar, His Majesty's Minister for Foreign Affairs;

Who, after having communicated to each other their respective full powers, and found them to be in good and due form, have agreed upon and concluded the following Articles:-

ARTICLE I

His Majesty the King of Siam engages not to cede or alienate to any other Power any of

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, "หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413 -2462 (ค.ศ. 1870-1919)" (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 153-154

his rights over any portion of the territories or islands lying to the south of Moung Bang Tapan.

ARTICLE II

Her Britannic Majesty enganes on her part to support His Majesty the King of Siam in resisting any attempt by a Third Power to acquire dominion or to establish its influence or Protectorate in the territories or islands above mentioned.

ARTICLE III

Her Britannic Majesty having engaged by the preceding Article to support His Majesty the King of Siam in resisting any attempt by any Third Power to acquire dominion or to establish influence or Protectorate in any of the territories or islands above mentioned. His Majesty the King of Siam engages not to grant, cede, or let any special privilege or advantage, whether as regards land or trade, within the above specified limits, to the Government or to the subjects of a Third Power without the written consent of the British Government and H.B. Majesty engages to support His Majesty the King of Siam in the Execution of this article.

In witness where of the above-named Plenipotentiaries have signed and sealed the present Convention, in duplicate, at Bangkok, on the 6th day of April, in the year 1897 of the Christian era.

(L.S.) W.J. ARCHER.
(L.S.) DEVAWONGSE.

(12)
สัญญาเขตรแดน
ระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษในมลายูประเทศ
ลงนามที่กรุงเทพฯ วันที่ 29 พฤศจิกายน ร.ศ. 118 หรือ พ.ศ. 2442
(ค.ศ.1899 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
The Boundary Agreement,
between Siam and Great Britain, in the Malay Peninsula,
signed at Bangkok, November 29, 1899

คำอธิบาย

หนังสือสัญญานี้ เป็นการกำหนดเขตแดนระหว่างรัฐมลายูภาคเหนือ ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษ คือ เประและปาหัง กับรัฐมลายูที่ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของสยาม ในสมัยของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ที่ในช่วงเวลาของการทำหนังสือสัญญานี้ รัฐไทรบุรี (เคดะห์) กลันตัน ตรังกานู ยังเป็นประเทศราชหรือรัฐบรรณาการของสยามอยู่ [หนังสือสัญญานี้มิได้เอ่ยถึงรัฐปะลิส] ก่อนที่จะถูกแบ่งเขตแดนยกให้กับอังกฤษไปในปลายรัชสมัยเมื่อปี พ.ศ. 2452 หรือ ค.ศ. 1909 หรืออีก 10 ปีต่อมา

หนังสือสัญญานี้มีด้วยกัน 4 ข้อ ซึ่งกำหนดเขตแดนระหว่างไทรบุรี (เคดะห์) กับเประ ระหว่างกลันตันกับเประและปาหัง และระหว่างตรังกานูกับปาหัง ฯลฯ โดยใช้ทั้งแม่น้ำ สันเขาหรือสันปันน้ำ ทั้งยังมีแผนที่ประกอบติดไว้กับหนังสือสัญญาอีกด้วย

(12)
สัญญาเขตรแดน
ระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษในมลายูประเทศ
ลงนามที่กรุงเทพฯ วันที่ 29 พฤศจิกายน ร.ศ. 118* หรือ พ.ศ. 2442
(ค.ศ.1899 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
The Boundary Agreement,
between Siam and Great Britain, in the Malay Peninsula,
signed at Bangkok, November 29, 1899

ด้วยรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามฝ่ายหนึ่ง กับรัฐบาลของสมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำสัญญาแทนสุลต่านเประกับปาหังนั้น พร้อมกันเห็นว่าเปนที่พึงปราถนาที่จะระงับข้อวิวาทกันด้วยเรื่องเขตรแดนในมลายูประเทศให้ตกลงเสียทั้งสิ้น แลกำหนดเขตรแดนทั้งหลายลงไว้ในระหว่างเมืองรามันอันเปนหัวเมืองขึ้นฝ่ายสยาม เมืองไทรยบุรี เมืองกลันตัน เมืองตรังกานู อันเปนเมืองประเทศราชฝ่ายสยามฝ่ายหนึ่ง กับเมืองเประแลเมืองปาหังอันกล่าวมาข้างต้นแล้วอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ผู้ลงชื่อในท้ายหนังสือนี้ คือ เสนาบดีว่าการต่างประเทศของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามกับราชทูตของสมเด็จพระนางเจ้าอังกฤษ ผู้ซึ่งได้รับอำนาทอันสมควรให้ทำสัญญานี้แล้วจึงได้ยินยอมทำสัญญาไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 เขตรแดนในระหว่างเมืองไทรยบุรีกับเมืองเประนั้น คือ ตั้งแต่ที่ในลำน้ำเกริยนใกล้เขาตุงคัลนั้นไปตามลำน้ำเกริยนจนตลอดถึงปลายน้ำจตเขาบินตังดังเช่นหมายไว้ในแผนที่ซึ่งติดกับสัญญานี้ ตั้งแต่อักษร เอ จน บี

ข้อ 2 เขตรแดนในระหว่างเมืองรามันกับเมืองเประนั้น เปนดังเช่นมีอยู่ในแผนที่ซึ่งติดกับสัญญานี้ หมายแต่อักษรบี จนถึง เอฟ ดังกล่าวต่อไปนี้ คือ ตอนหนึ่งตั้งแต่เขาบินตังตรงไปเขากินเดรง ที่หมายอักษร บี ถึง ซี ตอน 2 ตั้งแต่เขากินเดรงตรงไปยังที่แห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ริมลำน้ำรุยประมาร 4 ไมล์ฤๅ 160 เส้นจากปากน้ำรุยนั้น ที่หมาย ซี จนถึง ดี ตอน 3 ตั้งแต่ที่ซึ่งหมายอักษร ดี ริมฝั่งน้ำรุยนั้นตรงไปถึงสันเขา ริมฝั่งแม่น้ำเประ ใกล้กับเยรำประลา ที่หมาย อี ซึ่งเปนสันเขาข้างเหนือบันน้ำตกลำน้ำเซงโคข้างใต้ ตอน 4 ตามสันเขาข้างเหนือที่บันน้ำตกลำน้ำเซงโคอยู่ข้างใต้ ไปจนถึงสันเขาใหญ่ที่แบ่งน้ำตกทะเลสองฟากที่หมาย อี ถึง เอฟ

ข้อ 3 เขตรแดนในระหว่างเมืองกลันตันฝ่ายหนึ่ง กับเมืองเประแลเมืองปาหังอีกฝ่ายหนึ่งนั้น คือสันเขาใหญ่ที่แบ่งน้ำตกเมืองสองฝ่ายนั้น

ข้อ 4 เขตรแดนในระหว่างเมืองตรังกานู กับเมืองปาหังนั้น คือ ตอน 1 สันเขาใหญ่ที่แบ่ง

---

* จากแฟ้มกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 131-132

น้ำตกเมืองสองฝ่ายนั้น ตอน 2 แล้วต่อไปตามสันเขาข้างใต้ที่บันน้ำตกลำน้ำกะมามันอยู่ข้างเหนือ จนถึงสันเขาที่บันน้ำตกลำน้ำเจนดา ตอน 3 แล้วต่อไปตามสันเขาข้างเหนือที่บันน้ำตกลำน้ำเจนดา อยู่ข้างใต้ จนถึงแหลมคลุคอที่ริมฝั่งทะเล

ในการที่จะให้เปนหลักถานมั่นคง ผู้ลงชื่อในท้ายหนังสือนี้ จึงได้ทำสัญญานี้ไว้เปนสองฉบับ เหมือนกันแล้ว ได้ลงชื่อแลประทับตราไว้เปนสำคัญ ที่กรุงเทพมหานคร ณ วันที่ 29 เดือนพฤศจิกายน รัตนโกสินทร ศก 118 ตรงกับคฤษตศักราช 1899

ประทับตราแลเซ็น **เทวะวงษวโรประการ**
ประทับตราแลเซ็น **ยอช เครฟวิล**

(13)
อนุสัญญาระหว่างรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส และรัฐบาลของสมเด็จพระราชาธิบดีพระมหากษัตริย์แห่งสยาม วันที่ 7 ตุลาคม ร.ศ. 121 หรือ พ.ศ. 2445 (ค.ศ.1902 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention Conclue, le 7 Octobre 1902 Entre Le Gouvernement de la République Française et Le Gouvernement de Sa Majesté le Roi de Siam

---

คำอธิบาย

อนุสัญญาฉบับ ร.ศ. 121 หรือ พ.ศ. 2445 หรือ ค.ศ. 1902 นี้ ลงนามกัน ณ กรุงปารีส ระหว่าง พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) อัครราชทูตสยาม กับ มร. เทโอฟิล เดลคาสเซ (Théophile Delcasse) รมว. การต่างประเทศของฝรั่งเศส เพื่อกำหนดเขตแดนระหว่างสยามกับอินโดจีนของฝรั่งเศสให้ชัดเจน อนุสัญญานี้เกิดขึ้นภายหลัง "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" เป็นเวลา 9 ปี และภายหลังที่พระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 เสด็จเยือนยุโรปกับฝรั่งเศสครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. 116 หรือ พ.ศ. 2440 หรือ ค.ศ. 1897 เป็นเวลา 5 ปี

กล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเริ่มดีขึ้น และเพื่อเป็นการได้คืนมาซึ่งเมืองจันทบุรีและเมืองอื่นๆ ที่กองทหารฝรั่งเศสยังยึดครองอยู่ อนุสัญญานี้จึงตกลงกำหนดเขตแดนระหว่างสยามกับกัมพูชาและลาวของฝรั่งเศสใหม่ โดยฝรั่งเศสยอมรับอำนาจของสยามเหนือทะเลสาบ (ตนเลสาบ-เขมร) ด้านทิศตะวันตก (ซึ่งทำให้เมืองพระตะบอง-เสียมราฐ-ศรีโสภณ) รวมทั้งดินแดนด้านทิศตะวันออกแถบเมืองกำปงจาม ไปจนถึงส่วนของแม่น้ำเสน (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดกัมปงธม) เทือกพนมดงรัก (ดงเรก) แม่น้ำมูน และแม่น้ำโขง (ดูข้อ 1)

นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังยอมรับอำนาจอธิปไตยของสยามเหนือดินแดนด้านฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ตรงกันข้ามกับเมืองหลวงพระบาง (ปัจจุบันคือแขวงไชยะบูลี) และยังยกเลิกข้อห้ามที่ไม่ให้สยามตั้งกองทหารของตนไว้ภายในระยะ 25 กิโลเมตร จากริมแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) และที่สำคัญที่สุดก็คือ สยามกับฝรั่งเศส ตกลงแลกจันทบุรี กับเมืองจัมปาศักดิ์และเมืองมโนไพรกัน โดยที่ฝรั่งเศสจะยินยอมถอนทหารของตนออกจากจันทบุรี คืนดินแดนสำคัญดังกล่าวที่ยึดไว้ตั้งแต่ "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" ให้กับสยาม และก็โดยที่สยามต้องยกดินแดน "เมืองมโนไพรกับเมืองจัมปาศักดิ์" ให้กับฝรั่งเศสเป็นการแลกเปลี่ยน

เมืองจัมปาศักดิ์ อยู่ใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวตอนใต้ เป็นที่ตั้งของปราสาทวัดพู ซึ่งองค์การยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนเป็น "มรดกโลก" เมื่อปี พ.ศ. 2544 หรือ ค.ศ. 2001 ส่วนเมืองมโนไพรคือเมืองที่อยู่ในอาณาบริเวณใต้เขาพนมดงรัก ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดพระวิหารของกัมพูชา และติดกับ

จังหวัดศรีสะเกษของไทย

อย่างไรก็ตาม อนุสัญญาฉบับนี้ ได้กลายเป็นประเด็นการเมืองของ “ลัทธิชาตินิยมฝรั่งเศส” โดยที่พรรคฝ่ายค้านโจมตีรัฐบาล รมว. กต. เดอกาเซ (Théophile Delcasse) อย่างรุนแรงว่า นอกจากไม่รักษาประโยชน์ของชาติ (ฝรั่งเศส) แล้วยังกลายเป็นเครื่องมือของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 อีกด้วย กระแสรักชาตินี้ระบาดไปทั่วรวมทั้งในหมู่ข้าราชการอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีนอีกด้วย ทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสไม่กล้าลงนามในสัตยาบัน และต้องยกเลิกอนุสัญญานี้ไปโดยปริยาย อันเป็นผลให้ต้องมีการเจรจาใหม่ และอีก 1 ปีกับ 4 เดือนต่อมา จึงตกลงกันใหม่ในหนังสือสัญญาฉบับ ร.ศ. 122 หรือ พ.ศ. 2446/47 หรือ ค.ศ. 1904 อันจะเป็นฉบับที่ควบคู่กับฉบับ ร.ศ. 125 หรือ พ.ศ. 2449/50 หรือ ค.ศ. 1907 ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องของปราสาทพระวิหารอันเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี

(13)
อนุสัญญาระหว่างรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส และรัฐบาลของสมเด็จพระราชาธิบดีพระมหากษัตริย์แห่งสยาม วันที่ 7 ตุลาคม ร.ศ. 121* หรือ พ.ศ. 2445 (ค.ศ.1902 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention Conclue, le 7 Octobre 1902 Entre Le Gouvernement de la République Française et Le Gouvernement de Sa Majesté le Roi de Siam

---

ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส และสมเด็จพระราชาธิบดี พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย มีความปรารถนาในอันที่จะยังความสัมพันธ์ทางไมตรีระหว่างรัฐทั้ง 2 ให้แน่นแฟ้นและแน่นอนยิ่งขึ้น และเพื่อระงับบรรดาข้อยุ่งยาก อันเนื่องมาจากการตีความสนธิสัญญา และอนุสัญญาฉบับลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) จึงได้ตกลงทำอนุสัญญาใหม่ และเพื่อการนี้ ได้แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มแต่ละฝ่าย คือ

ฝ่ายประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ม. เทโอฟิล เดลลาสเซ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝรั่งเศส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ฯลฯ และ

ฝ่ายสมเด็จพระราชาธิบดี พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย

พระยาสุริยานุวัตร อัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมาภรณ์มงกุฎไทย กรังค์ ออฟฟิซิเอร์ เดอลาเลซิอองคอนเนอร์ ฯลฯ

ผู้ซึ่ง เมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจเต็มให้แก่กัน และตรวจเห็นว่าเป็นไปตามแบบที่ดีและถูกต้องแล้ว ได้ทำความตกลงกันในบทต่อไปนี้

ข้อ 1

1. เขตต์แดนระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชานั้น เริ่มตั้งแต่ฝั่งซ้ายของทะเลสาบจากปากน้ำสตุงโรลูส และดำเนินตามเส้นขนานไปทางทิศตะวันออกจนจดแม่น้ำแพรกกัมพงจาม ต่อจากนั้น

---

* กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 2, หน้า 143-147 อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 143 -148

เขตต์แดนเดินขึ้นไปทางทิศเหนือ บรรจบเส้นดิ่งของจุดที่เส้นเขตต์แดนและเส้นดิ่งที่บรรจบกันนี้ ไปจนถึงทิวเขาพนมดงเรก จากนั้นไปเส้นเขตต์แดนเดินตามเส้นแบ่งลำน้ำระหว่างลุ่มน้ำเสนและแม่น้ำโขงข้างหนึ่ง กับลุ่มน้ำมูนอีกข้างหนึ่งและไปบรรจบถึงทิวเขาพนมผาแดง แล้วจึงตามเส้นยอดเขานี้ไปทางทิศตะวันออกจนถึงแม่น้ำโขง เหนือจากจุดนี้ขึ้นไปลำน้ำโขงยังเป็นเขตต์แดนของราชอาณาจักรไทยตามข้อ 1 แห่งสนธิสัญญาฉบับลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893)

2. ในส่วนที่เกี่ยวกับเขตต์แดนระหว่างเมืองหลวงพระบางฝั่งขวา และจังหวัดเมืองพิชัยกับเมืองน่านนั้น เขตต์แดนเริ่มจากที่ที่ลำน้ำโขงและลำน้ำเหืองร่วมกันและไต่ไปตามเส้นยอดเขาที่แบ่งลุ่มน้ำเหืองและลำน้ำโขงไปทางทิศตะวันตก จนถึงเส้นแบ่งลำน้ำระหว่างลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำเจ้าพระยา จากตอนนี้ไปทางทิศเหนือ เส้นเขตต์แดนเดินตามเส้นเนินซึ่งตั้งอยู่ระหว่างลุ่มแม่น้ำทั้ง 2 นี้ จนถึงต้นน้ำของลำน้ำซึ่งไหลมาจากทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปลงรวมกับลำน้ำเงิน แล้วไปตามลำน้ำที่ว่านี้และลำน้ำเงินนั้นด้วย จนถึงที่ที่ลำน้ำนั้นรวมกับลำน้ำบางเลือก ต่อจากนี้เขตต์แดนจึงย้อนกลับมาตามลำน้ำบางเลือกจนถึงเส้นเนินระหว่างลำน้ำระหว่างลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำโขง และเดินตามเส้นนี้ไปทางทิศตะวันตกจนถึงลำน้ำคอบ แล้วจึงตามลำน้ำนี้ไปจนถึงลำน้ำโขง

3. อย่างไรก็ดี เป็นที่เข้าใจกันว่า อนุสัญญาฉบับนี้เช่นเดียวกับสนธิสัญญาและอนุสัญญาฉบับ พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) ไม่เปลี่ยนประเพณีสัมพันธ์อันมีอยู่ระหว่างสมเด็จพระราชาธิบดีพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย กับดินแดนเมืองหลวงพระบางส่วนที่อยู่ ณ ฝั่งขวาของลำน้ำโขง

ข้อ 2

ในขณะเดียวกันที่รัฐบาลไทยจะได้มอบเมืองมโนไพรกับเมืองจำปาศักดิ์ (และโดยทั่วไป ดินแดนซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขตต์แดนที่ได้บ่งไว้ในข้อ 1 วรรค 1) ให้แก่เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศส กองทหารฝรั่งเศสก็จะได้ยกออกจากเมืองจันทบุรี ซึ่งได้ยึดไว้ชั่วคราวตามความในข้อ 6 แห่งอนุสัญญาฉบับลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893)

ข้อ 3

บรรดาข้อจำกัดต่างๆ ที่ได้บ่งไว้ในข้อ 3 และข้อ 4 แห่งสนธิสัญญาฉบับลงวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) เป็นอันยกเลิก อย่างไรก็ดี สมเด็จพระราชาธิบดี พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยให้คำมั่นสัญญาว่า กองทหารซึ่งจะส่งไปหรือที่จะตั้งประจำการอยู่ตลอดลุ่มน้ำโขงของไทยนั้น จะต้องเป็นกองทหารสัญชาติไทยบังคับบัญชาโดยนายทหารสัญชาติไทย จะมีข้อยกเว้นต่อกฎนี้ก็แต่เพียงตำรวจภูธรไทย ซึ่งในขณะนี้นายตำรวจเดนมาร์กบังคับบัญชาอยู่ ในกรณีที่รัฐบาลไทยใคร่จะเปลี่ยนนายตำรวจเหล่านี้ ให้เป็นนายตำรวจชาวต่างประเทศซึ่งมีสัญชาติอื่นแล้ว รัฐบาลไทยจะต้องทำความตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศสก่อน

ข้อ 4

ในอนาคตภายในลุ่มแม่น้ำโขงของไทย ถ้ารัฐบาลไทยประสงค์จะทำการสร้างท่าเรือ ขุดคลอง สร้างทางรถไฟ (เฉพาะอย่างยิ่งทางรถไฟที่จะเชื่อมเมืองหลวงกับตามตำบลหนึ่งตำบลใดในลุ่มน้ำโขงนี้) รัฐบาลไทยจะทำความตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศสในเมื่อไม่สามารถกระทำกิจการเหล่านั้นได้โดยลำพัง

คนไทยและทุนทรัพย์ของไทย

ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ท่าเรือ คลอง ทางรถไฟในลุ่มน้ำโขงตอนที่เป็นของไทยก็ดีหรือในดินแดนส่วนอื่นของราชอาณาจักรก็ดี เป็นที่ตกลงกันว่าจะตั้งค่าธรรมเนียมให้แตกต่างกันอันเป็นการขัดกับหลักการเสมอภาคในทางพาณิชย์ ซึ่งได้มีอยู่ในสนธิสัญญาต่างๆ ที่ประเทศไทยได้ลงนามไว้นั้นไม่ได้

ข้อ 5

บุคคลที่มีเชื้อชาติเดิมเป็นชาวเอเชีย เกิดในดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจโดยตรงหรือภายใต้ความอารักขาของฝรั่งเศส เว้นไว้แต่บุคคลที่มาตั้งถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยก่อนเวลาที่ดินแดนอันเป็นแหล่งกำเนิดของตนได้ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจหรือความอารักขาของฝรั่งเศสดังกล่าวแล้ว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากฝรั่งเศสและพึงจดทะเบียนเป็นบุคคลในสังกัดฝรั่งเศสได้ ณ สถานทูตหรือสถานกงสุลและสถานรองกงสุลแห่งสาธารณรัฐในราชอาณาจักรไทย ความคุ้มครองของฝรั่งเศสจะได้ให้แก่บุตรของบุคคลเหล่านี้ แต่จะไม่ขยายไปถึงหลาน

ชาวกัมพูชาในประเทศไทยยังคงอยู่ภายใต้บทบัญญัติในข้อ 5 แห่งสนธิสัญญาฉบับลงวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2410 (ค.ศ. 1867)

ข้อ 6

1. บัญชีคนในความคุ้มครองของฝรั่งเศส ซึ่งมีอยู่ในขณะนี้จะได้รับการแก้ไขจากเจ้าหน้าที่กงสุลฝรั่งเศส ให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้ในข้อก่อนนั้น และจะได้ส่งให้รัฐบาลไทยซึ่งจะมีสิทธิตั้งข้อสังเกตขัดข้องในการลงทะเบียนรายใดที่เห็นว่าไม่เป็นการถูกต้องได้ เจ้าพนักงานฝรั่งเศสจะได้นำกรณีที่ได้แจ้งไปให้ทราบนี้ขึ้นพิจารณาใหม่อีกครั้งหนึ่ง

2. ชนชาติจีนที่ได้จดทะเบียนไว้ในบัญชีที่กล่าวข้างต้นนั้น ณ สถานทูตหรือสถานกงสุลฝรั่งเศสในประเทศไทย ยังคงจะได้รับความคุ้มครองของฝรั่งเศสต่อไป

ในข้อที่เกี่ยวกับอำนาจศาล ชนชาติจีนเหล่านี้จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายไทยและรับการพิจารณาโดยศาลไทย อย่างไรก็ดีผู้แทนของสถานทูตหรือกงสุลฝรั่งเศสจะมีสิทธิขอรับเอกสารเกี่ยวกับการพิจารณาคดี และเข้าฟังการพิจารณาของศาลด้วย

ข้อ 7

ในส่วนที่เกี่ยวกับการรับชาวเอเชียอันมิได้เกิดในดินแดนภายใต้อำนาจโดยตรงหรือภายใต้ความอารักขาของฝรั่งเศส ให้เข้าอยู่ในความคุ้มครองของฝรั่งเศสนั้น รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐจะได้อุปโภคสิทธิอันเท่าเทียมกันกับที่ประเทศจะพึงให้แก่อานุภาพอื่นในอนาคต

ข้อ 8

บทบัญญัติแห่งสนธิสัญญา ข้อตกลงอนุสัญญาเก่าๆ ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับประเทศไทย ซึ่งไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงอนุสัญญาฉบับนี้ คงมีผลใช้บังคับอยู่ต่อไป

ข้อ 9

ในกรณีที่มีข้อยุ่งยากเกี่ยวกับการตีความอนุสัญญานี้ ซึ่งร่างขึ้นทั้งในภาษาฝรั่งเศสและภาษาไทย ตัวบทฝรั่งเศสเท่านั้นจะใช้เป็นหลักฐานได้

ข้อ 10

อนุสัญญานี้จะต้องได้รับสัตยาบันภายในกำหนด 4 เดือน นับแต่วันลงนามเป็นต้นไปหรือก่อนหน้านั้นถ้าสามารถจะทำได้

เพื่อเป็นพระยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มแต่ละฝ่ายได้ลงนามและประทับตราอนุสัญญานี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำคู่กันเป็นสองฉบับ ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902)

(ลงนามประทับตรา) **เดลดาเซ**
(ลงนามประทับตรา) **พระยาสุริยา**

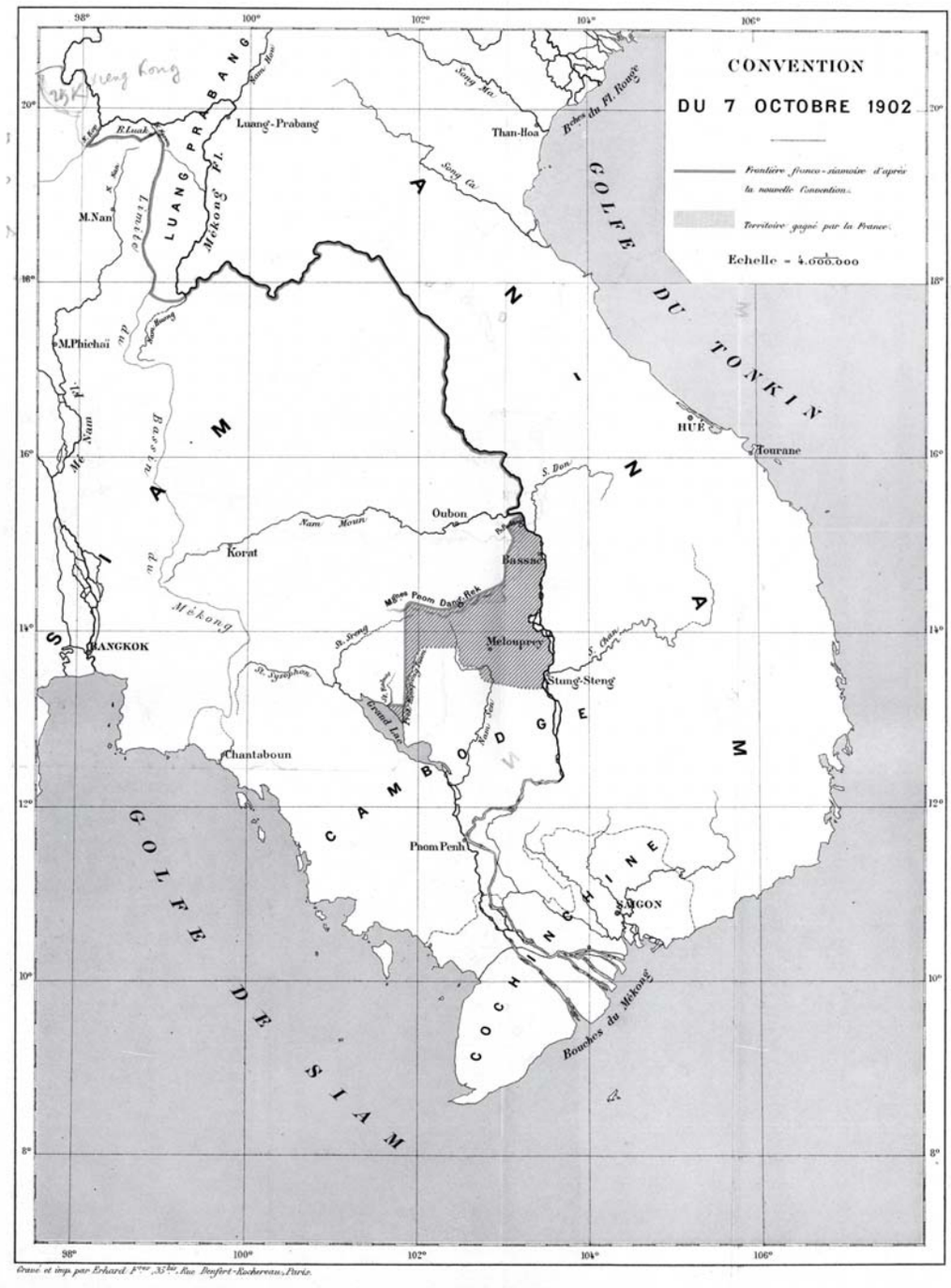

แผนที่ Convention du 7 Octobre 1902 (ขนาด 400 x 296 มม.) โดยกระทรวงการต่างประเทศของฝรั่งเศส จากหนังสือ Documents diplomatiques affairs de Siam 1893-1902 (พ.ศ. 2436-2445) พิมพ์ครั้งแรกที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902) ตรงกับปลายรัชกาลพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5

แสดงเขตแดนสยามตามอนุสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ฉบับวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902) พื้นที่แรเงา ▨ คือดินแดนที่สยามเสนอให้ฝรั่งเศส ได้แก่ หลวงพระบางฝั่งขวาบางส่วน จำปาศักดิ์ และมโนไพร แลกกับการให้ฝรั่งเศสถอนกำลังออกจากจันทบุรี แต่อนุสัญญานี้ไม่มีผลใช้บังคับเพราะทางรัฐสภาฝรั่งเศสไม่ยอมให้สัตยาบัน นำไปสู่การเจรจาเพิ่มเติมจนได้อนุสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ฉบับวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2446 (เท่ากับแบบสากลคือ ค.ศ. 1904) โดยสยามยอมสละดินแดน 6 ผืน คือ หลวงพระบางฝั่งขวาทั้งหมด จำปาศักดิ์ มโนไพร ตราด ด่านซ้าย และฝั่งซ้ายแม่น้ำคอบ แลกกับการให้ฝรั่งเศสถอนออกจากจันทบุรี แผนที่จาก: ห้องสมุดส่วนบุคคล ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช

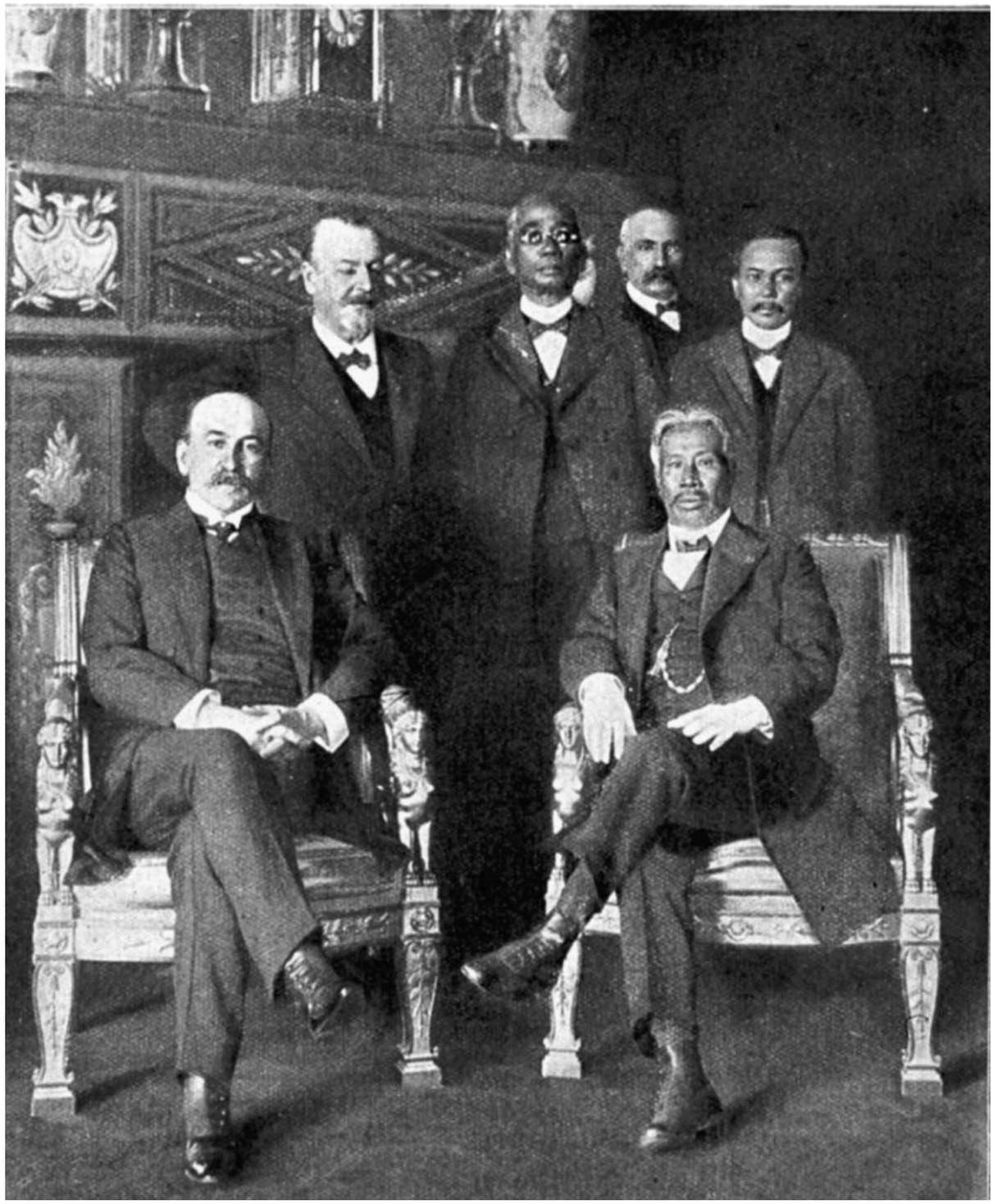

กษัตริย์ศรีสวัสดิ์ (นักองค์สีสุวัตถิ์ หรือ พระบาทสมเด็จพระสีสุวัตถิ์) ของกัมพูชา ฉายพระรูปร่วมกับ มร. อาร์มองด์ ฟาลีแยร์ส (Armand Fallières) ประธานาธิบดีฝรั่งเศส (ดำรงตำแหน่งในช่วงปี พ.ศ. 2449-2456 หรือ ค.ศ. 1906-1913) ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ปี พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896)

การเสด็จฝรั่งเศสครั้งนี้ของกษัตริย์ศรีสวัสดิ์ มีวาระสำคัญ คือ ผลักดันให้รัฐบาลฝรั่งเศสเรียกร้องดินแดนเมืองเสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ คืนจากสยาม ภาพจาก : ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), "สยาม" ที่ไม่ทันได้เห็น, 2549

(14)
อนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ว่าด้วยอนุญาตที่ดินริมฝั่งขวาแม่น้ำโขง ตามความในสัญญา 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.122 หรือ พ.ศ. 2446/47 (ค.ศ. 1904 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention entre la France et le Siam Modifiant les Stipulations du Traité du 3 Octobre 1893, concernant des Territoires et des Autres Arrangemants, signé à Paris, le 13 Février 1904

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาฉบับนี้ เป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากฉบับที่ฝรั่งเศสมิได้ให้สัตยาบัน คือ "อนุสัญญาฯ ร.ศ. 121 หรือ พ.ศ. 2445 หรือ ค.ศ. 1902" ลงนาม ณ กรุงปารีส โดยผู้แทนคนเดิมทั้งสองของแต่ละประเทศ คือ พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) อัครราชทูตสยาม กับ มร. เทโอฟิล เดลคาสเซ (Théophile Delcasse) รมว. การต่างประเทศของฝรั่งเศส เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ และมีการให้สัตยาบันกันในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนั้น

อนุสัญญานี้ก็ถือได้ว่าเป็นหนังสือสัญญาที่สำคัญที่สุดฉบับหนึ่ง ที่เป็นตัวกำหนดเขตแดนและ "แผนที่" ของสยามประเทศกับอินโดจีนของฝรั่งเศส [โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านกัมพูชาและลาว] อันมีผลสืบเนื่องเป็นปัญหาต่อมาจนถึงปัจจุบัน [นับตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อ พ.ศ. 2505 หรือ ค.ศ. 1962 และรัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช-รัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์-รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2551 หรือ ค.ศ. 2008-ปัจจุบัน]

กล่าวโดยย่อ ภายหลัง "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" เมื่อปี พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893 อันเป็นเหตุการณ์ร้ายแรงคุกคามอำนาจอธิปไตยและเอกราชของสยาม ได้ผ่านไปประมาณ 10 ปี และโดยที่สยามสามารถรักษาเอกราชไว้ได้ พระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ก็ทรงดำเนินวิเทโศบายด้วยการเสด็จเยือนยุโรปและฝรั่งเศสเป็นครั้งแรกในปี ร.ศ. 122 หรือ พ.ศ. 2440 หรือ ค.ศ. 1897 การเสด็จครั้งนี้เกิดขึ้นภายหลังกษัตริย์ศรีสวัสดิ์ (นักองค์สีสุวัตถิ์ หรือพระบาทสมเด็จพระสีสุวัตถิ์) ของกัมพูชาเสด็จฝรั่งเศส 1 ปีมาแล้วเมื่อ พ.ศ. 2439 หรือ ค.ศ. 1896 การเสด็จครั้งนั้นของกษัตริย์กัมพูชามีวาระสำคัญ คือ ผลักดันให้รัฐบาลฝรั่งเศสเรียกร้องดินแดนเมืองเสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ คืนจากสยาม

น่าสนใจว่า หนังสือสัญญาฉบับ ร.ศ. 122 หรือ ค.ศ. 1904 นี้ กำหนดว่าพรมแดนสยามกับอินโดจีนของฝรั่งเศส (กัมพูชาและลาว) โดยเกือบจะคัดลอกข้อ 1 ของฉบับ ร.ศ. 121 ปี พ.ศ. 2445 หรือ ค.ศ. 1902 มาเกือบทั้งหมด กล่าวคือ ฝรั่งเศสยอมรับอำนาจของสยามเหนือทะเลสาบเขมร (ตนเลสาบ) ทางด้านทิศตะวันตก ซึ่งก็ทำให้เมืองสำคัญทั้ง 3 คือ พระตะบอง-เสียมราฐ-ศรีโสภณ [ภาษาไทยโบราณ

เรียกว่า “เขมรส่วนใน”] ก็ยังคงอยู่ภายใต้อธิปไตยของสยาม

ส่วนเมืองหลวงพระบางข้างฝั่งขวาแม่น้ำโขง (ปัจจุบันคือแขวงไชยะบูลี ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ให้ตกเป็นของฝรั่งเศส (ดูข้อ 4) ในขณะที่ฝรั่งเศสยังคงยอมรับอำนาจอธิปไตยของสยามในดินแดนด้านทิศตะวันออกแถบเมืองกำปงจาม ไปจนถึงส่วนของแม่น้ำเสน (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดกัมปงธม) เทือกพนมดงรัก (ดงเรก) แม่น้ำมูน และแม่น้ำโขง (ดูข้อ 1-2)

ตามข้อ 1 ข้างต้นนี้ หนังสือสัญญากล่าวว่า *“เขตร์แดนเป็นแนวเส้นตรง ทิศเหนือขึ้นไปจตบรรจบถึงภูเขาพนมดงรัก .... ต่อนั้นไปเขตร์แดนเนื่องไปตามแนวยอดภูเขาปันน้ำ ในระหว่างดินแดนน้ำตกน้ำแสนแลดินแดนน้ำตกแม่น้ำโขงฝ่ายหนึ่ง กับดินแดนน้ำตกน้ำมูนอีกฝ่ายหนึ่ง”* อย่างไรก็ตามหนังสือสัญญาฉบับใหม่นี้ ก็ขยายความต่อในข้อ 3 อีกว่า *“รัฐบาลทั้งสองฝ่ายที่ได้ทำสัญญากันนี้ ต่างจะตั้งข้าหลวงผสมกันไปทำการกำหนดเขตร์แดนนี้ การกำหนดเขตร์แดนนี้ จะทำลงตามเขตร์แดนที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 1 แลข้อ 2 ทั้งจะกำหนดลงในดินแดนที่อยู่ในระหว่างทเลสาบกับทเล”*

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะตกลงกันได้ดังนี้ ฝรั่งเศสก็ยังคงยึดเมืองด่านซ้าย (จังหวัดเลย) กับเมืองตราดไว้เป็นประกันต่อไปอีก 3 ปี

(14)
อนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ว่าด้วยอนุญาตที่ดินริมฝั่งขวาแม่น้ำโขง ตามความในสัญญา 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.122* หรือ พ.ศ. 2446/47 (ค.ศ. 1904 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Convention entre la France et le Siam Modifiant les Stipulations du Traité du 3 Octobre 1893, concernant des Territoires et des Autres Arrangemants, signé à Paris, le 13 Février 1904

ข้อ 1

ในการที่จะกระทำให้สำเรจตามความในข้อ 8 ของหนังสือสัญญา ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 122 คฤสตศักราช 1904 นั้น รัฐบาลสยามยอมอนุญาตให้รัฐบาลอินโดชินฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งยอมรับนั้น เช่าที่ดินโดยไม่มีที่เกี่ยวข้องอย่างหนึ่งอย่างใด ณ เมืองเชียงคานแห่ง 1 ณ เมืองหนองคายแห่ง 1 ณ เมืองไชยบุรีแห่ง 1 ณ ปากน้ำค่ำแห่ง 1 ณ เมืองมุกดาหารแห่ง 1 ณ เมืองเขมราษฎ์แห่ง 1 แล ณ ปากมูนแห่ง 1 มีกำหนดขนาดที่กับแผนที่ติดต่อกับสัญญานี้ด้วย

ข้อ 2

เวลากำหนดที่เช่านี้ยินยอมตกลงกันว่าห้าสิบปีแลรัฐบาลอินโดชินฝ่ายฝรั่งเศสมีความปราถนาจะเช่าอิกต่อไป เมื่อครบกำหนดแล้วก็เช่าได้อิกเท่ากำหนดนั้น

ข้อ 3

รัฐบาลอินโดชินฝ่ายฝรั่งเศสจะใช้ค่าเช่าโดยสังเขปให้แก่รัฐบาลสยามทุกๆ ปี ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม รัตนโกสินทรศก 126 คฤสตศักราช 1908 สืบไป เปนเงินค่าเช่าตามขนาดที่ดินคิดให้หนึ่งบาทต่อเฮกตาร์ฤาส่วนของเฮกตาร์ที่เหลือเปนเศษ (ประมาณไร่ละ 10 อัฐเศษ)

ข้อ 4

ตามความในข้อ 6 ของหนังสือสัญญา ลงวันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 112 คฤสตศักราช 1893 แลในข้อ 8 ของหนังสือสัญญา ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 122 คฤสตศักราช

---

* จากแฟ้มเอกสาร กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 177-178

1904 นั้น ว่าที่ดินอนุญาตรายนี้สำหรับจะใช้ให้เปนที่สดวกแก่การเดินเรือค้าขายอย่างเดียวแล้ว การทั้งหลายที่กล่าวต่อไปนี้ก็จะจัดให้มีขึ้นได้ คือที่ไว้ฟืนแลเครื่องใช้เผาแลถ่าน, ที่ไว้ของต่างๆ ดังเช่นไม้สำหรับทำเรือ โรงเรือน เครื่องเหล็ก ไม้ไผ่ ดินไดนไมต์แลอื่นๆ, โรงที่เก็บไว้สินค้าสำหรับส่งต่อไป, เรือนโรงที่อาไศรยของคนโดยสารแลคนเรือใหญ่น้อยทั้งปวง, ที่อยู่แลที่ทำการสำหรับคนในบริษัทพวกเดินเรือ แลคนทำการก่อสร้างทั้งหลาย, ที่ทำการค้าขายทั้งหลายซึ่งมีข้อห้ามไว้ชัดเจนว่าจะไม่ใช้สำหรับการขายสุรา ยาฝิ่น แลเครื่องสรรพาวุธทั้งปวง

ที่ดินทั้งหลายเหล่านี้อยู่ในอำนาทศาลไทยอย่างเช่นที่เปนอยู่ในพระราชอาณาเขตรแห่งอื่นๆ ตามหนังสือสัญญาทั้งหลาย ในระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส

หนังสือนี้ทำที่กรุงเทพฯ เปนสองฉบับความเดียวกัน ณ วันที่ 23 มินาคม รัตนโกสินทรศก 125 คฤสตศักราช 1907

(เซน) **ชาติเดช**
(เซน) **เอฟ เบอร์นาต**
(เซนกำกับ) **เทวะวงษวโรประการ**
(เซนกำกับ) **วิ คอลแลง (เดอปลังซี)**

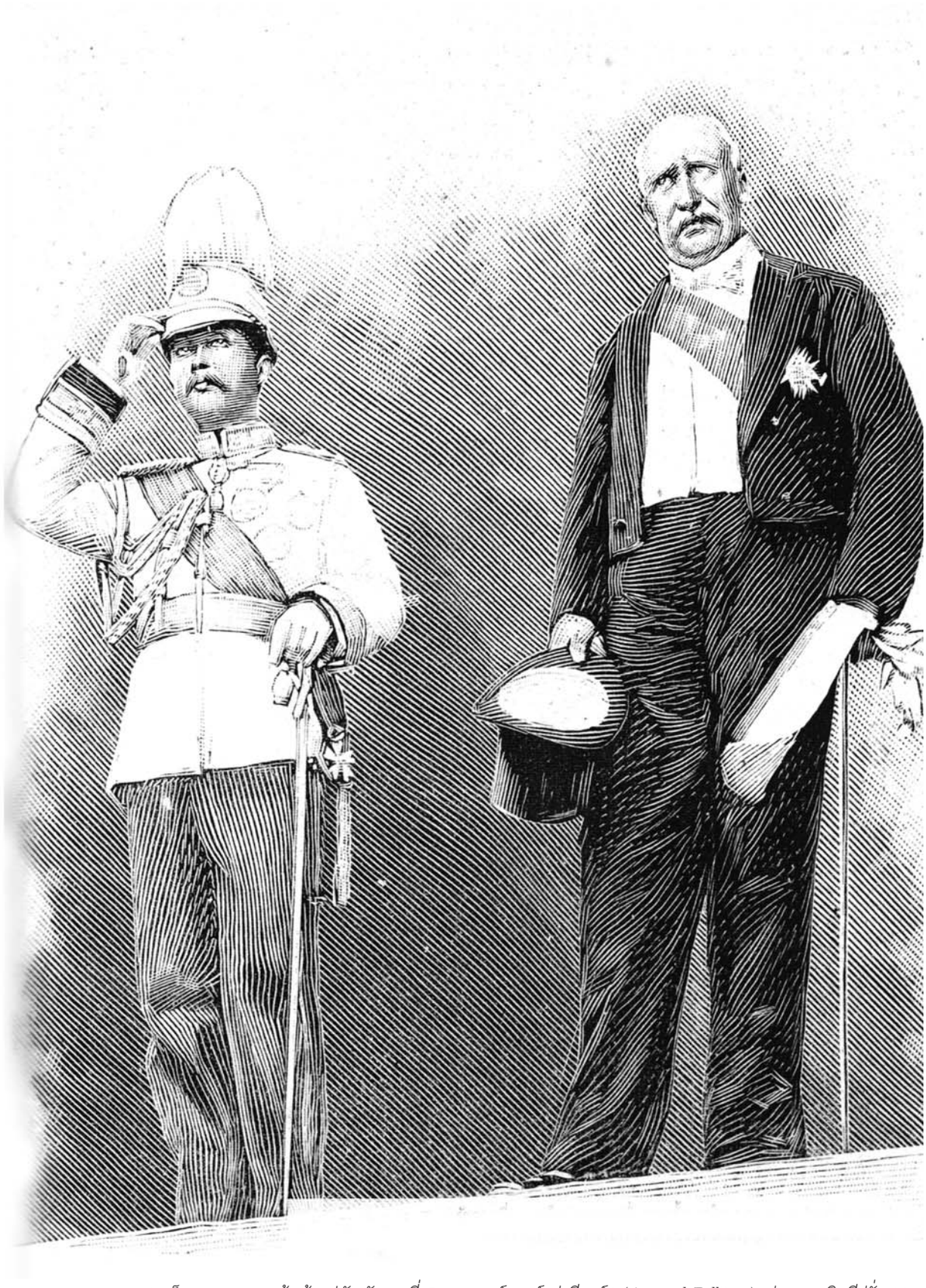

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และ อาร์มองด์ ฟาลีแยร์ส (Armand Fallières) ประธานาธิบดีฝรั่งเศส พระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ทรงดำเนินวิเทโศบาย ด้วยการเสด็จเยือนยุโรปและฝรั่งเศสเป็นครั้งแรกในปี ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2440 หรือ ค.ศ. 1897) ภาพจาก: ไกรฤกษ์ นานา (นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์), สมุดภาพเหตุการณ์ ร.ศ.112ฯ, 2553.

(15)
หนังสือสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม กับเปรสิเดนต์แห่งริปับลิกฝรั่งเศส 23 มีนาคม ร.ศ. 125 พ.ศ. 2449/50 (ค.ศ. 1907 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Traité entre Sa Majesté le Roi de Siam et Monsieur le Président de la République Française, fait à Bangkok, le 23 mars 1907

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ก็เป็นอีกหนึ่งของข้อตกลงที่สำคัญ ที่กำหนดเขตแดนของสยามสืบเนื่องจากฉบับก่อนหน้านี้ 3 ปี คือฉบับ ร.ศ. 122 ปี พ.ศ. 2446/47 หรือ ค.ศ. 1904 มีข้อความสั้นเพียง 9 ข้อ ลงนามกันในกรุงเทพฯ ระหว่างเสนาบดีการต่างประเทศสยาม คือ กรมหลวงเทววงศ์วโรปการ (ยศในเวลานั้น) กับ มร. วี.คอลแลง (เดอปลังซี) หรือ Monsieur Victor Emile Marie Joseph Collin (de Plancy) อัครราชทูตฝรั่งเศส และได้รับการให้สัตยาบัน ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2450 หรือ ค.ศ. 1907 [โดยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ในครั้งเสด็จเยือนยุโรปครั้งที่ 2 ที่ทรงพระราชนิพนธ์ "ไกลบ้าน"] กล่าวได้ว่าหนังสือสัญญากับฝรั่งเศสฉบับนี้ กับฉบับที่จะมีกับอังกฤษต่อมาในปี พ.ศ. 2452 หรือ ค.ศ. 1909 ว่าด้วยดินแดนรัฐมลายูนั้น จะมีส่วนสำคัญในการที่จะทำให้แผนที่สยาม/ไทย ทางด้านทิศตะวันออกที่ติดกับลาวและกัมพูชาของฝรั่งเศส และทางใต้ กลายเป็นเสมือนรูปของ "ขวานทอง" อย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน

ในหนังสือสัญญานี้ (ข้อ 1 และข้อ 2) ตกลงที่จะยกเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ [หรือมณฑลบูรพา หรืออีกนามหนึ่ง คือ มณฑลเขมร] ให้กับอินโดจีนของฝรั่งเศส โดยแลกกันกับเมืองด่านซ้าย (จังหวัดเลย) และเมืองตราด ตลอดจนเกาะทั้งหลายใต้แหลมสิงจนถึงเกาะกูด

อนึ่ง ในข้อ 4 ของสัญญา (คล้ายๆ กับข้อ 3 ของหนังสือสัญญาฉบับที่แล้ว คือ พ.ศ. 2446/47 หรือ ค.ศ. 1904) ยังกำหนดให้มีการปักเขตแดนทั้งปวงอีกด้วย โดยมี *"กรรมการรวมกันกองหนึ่ง มีนายทหารแลพนักงานฝ่ายไทยแลฝรั่งเศส...แลให้ไปปักเขตรแดนทั้งปวงที่ตกลงกันใหม่นี้"* ซึ่งก็จะนำไปสู่การทำแผนที่มีชื่อในภาษาฝรั่งเศสว่า Dangrek: Commission de Delimitation entre l'Indochine et Le Siam หรือที่มักจะเรียกกันว่า "ดงรัก" ระวาง 1 : 200,000 ซึ่งพิมพ์และแจกจ่ายกันไปทั่วในปี ค.ศ. 1908 หรือ พ.ศ. 2451

ในสนธิสัญญาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง แต่ข้อใหญ่ใจความก็คือ สิ่งที่เรามักเชื่อกันว่าเส้นเขตแดนอยู่ที่ "สันปันน้ำ" นั้น เอาเข้าจริงยังมีข้อกำหนดอีกด้วยว่า จะต้องมีการแต่งตั้งกรรมการผสม และกำหนดให้มีการขีดเส้น "เขตแดนหรือพรมแดน" และนี่ก็เป็นที่มาของการทำ

แผนที่ที่มักจะกล่าวถึงและเรียกกันว่า 1:200,000 โดยคณะกรรมการที่เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า

Commission de Délimatation Entre I'Indochine et Le Siam แต่ละชุดจะมีจำนวน 11 แผ่น/ระวางด้วยกัน กำหนดเขตแดนสยามกับลาวและกัมพูชาของฝรั่งเศส ตั้งแต่ภาคเหนือบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ (สบรวก) ไล่เลาะลงมาตามแนวแม่น้ำโขง จนถึงพนมดงรัก ขีดแนวให้ปราสาทเขาพระวิหารอยู่ในอินโดจีนของฝรั่งเศส โดยมีรายละเอียดแต่ละแผ่น [ตามข้อมูลคำแปลใน Case Concerning the Temple of Preah Vihear, Vol I, 1962, ICJ Pleadings, Oral Arguments document] ดังนี้

Map of Maekhop and Chianglom (แม่กบและเชียงล้อม?)
Map of river in the north (แม่น้ำต่างๆ ในภาคเหนือ)
Map of Muang Nan (เมืองน่าน)
Map of Paklai (เมืองปากลาย)
Map of Huang River (แม่น้ำเหือง)
Map of Pasak (แผนที่ป่าสัก)
Map of Mekong (แผนที่แม่โขง)
Map of Dangrek (พนมดงรัก ซึ่งปราสาทพระวิหารจะถูกขีดอยู่ในแผนที่แผ่นนี้)
Map of Phnom Kulen (พนมกุเลน)
Lake (ทะเลสาบ)
Muang Trat (เมืองตราด)

แผนที่เหล่านี้พิมพ์แจกจ่ายโดยบริษัท H. Barrere กรุงปารีส และสถานอัครราชทูตสยามที่ปารีส ก็ได้รับมาใช้งานด้วยกันทั้งหมด 50 ชุด ม.จ.จรูญศักดิ์ กฤดากร อัครราชทูตสยามที่ปารีส ยังได้ส่งกลับมายังกระทรวงการต่างประเทศ ถวายสมเด็จกรมหลวงเทวาวงศ์วโรปการ (ยศในเวลานั้น) เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศสมัยนั้นด้วย เมื่อ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2451 หรือ ค.ศ. 1908 ปลายรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5

และนี่คือแผนที่ที่ขีดให้ปราสาทพระวิหารอยู่ในอินโดจีนของฝรั่งเศส และกัมพูชาเมื่อได้เอกราช ก็ได้นำหลักฐานนี้ไปฟ้องร้องต่อศาลโลกในคดีปราสาทพระวิหาร ซึ่งตัดสินเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2505 หรือ ค.ศ. 1962 นั่นเอง

(15)
หนังสือสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม กับเปรสิเดนต์แห่งริปับลิกฝรั่งเสศ 23 มีนาคม ร.ศ. 125 พ.ศ. 2449/50*
(ค.ศ. 1907 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
Traité entre Sa Majesté le Roi de Siam et Monsieur le Président de la République Française, fait à Bangkok, le 23 mars 1907

อาไศรยเหตุการอันมีขึ้นเมื่อทำการปักปันเขตรแดนเพื่อจะให้สำเร็จตามความในหนังสือสัญญาลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 122 คฤสตศักราช 1904 นั้น มีความประสงค์ที่จะแบ่งปันเขตรแดนสยามซึ่งติดต่อกับเขตรแดนฝรั่งเสศให้แล้วเสร็จเปนครั้งที่สุด โดยทางต่างฝ่ายต่างผ่อนผันแลกเปลี่ยนเขตรแดนต่อกันประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งมีความประสงค์ที่จะให้การที่เกี่ยวข้องกันในระหว่างสองประเทศนี้สดวกดีขึ้น โดยแก้ไขจัดใช้วิธีอำนาจศาลเปนแบบเดียว แลให้คนในป้องกันฝรั่งเสศซึ่งอยู่ในกรุงสยามมีกรรมสิทธิ์มากขึ้นอีกด้วย จึ่งได้ตกลงกันทำหนังสือสัญญาใหม่ฉบับหนึ่งแล้ว ได้ตั้งแต่งผู้มีอำนาจเต็มสำหรับการทำสัญญานี้ทั้งสองฝ่ายคือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษวโรประการภราดรมหาจักกริ บรมราชวงษ แลตราครองออฟฟิศเชียลียองดอเนอ ฯลฯ เสนาบดีว่าการต่างประเทศฝ่ายหนึ่ง

ฝ่ายเปรสิเดนต์แห่งริปับลิกฝรั่งเสศนั้น มองซิเออร์วิกตอร์ เอมิลมารี โยเสฟ คอลแลง (เดอปลังซี) อรรคราชทูตวิเศษ แลผู้มีอำนาจเต็มของริปับลิกฝรั่งเสศตราออฟฟิศเชียลียองดอเนอกับลองสตรุกซองปับลิกอีกฝ่ายหนึ่ง

ต่างได้รับหนังสือมอบอำนาจด้วยกันทั้ง 2 ฝ่ายที่ได้สอบสวนกันเห็นถูกต้องตามแบบอย่างแล้ว จึ่งได้พร้อมกันตกลงทำสัญญา มีข้อความดังจะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ 1

รัฐบาลสยามยอมยกดินแดนเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐกับเมืองศรีโสภณให้แก่กรุงฝรั่งเสศตามกำหนดเขตรแดนดังว่าไว้ในข้อ 1 ของสัญญาว่าด้วยปักปันเขตรแดนซึ่งติดท้ายสัญญานี้

---

* จากแฟ้มกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 165-167

ข้อ 2

รัฐบาลฝรั่งเสศยอมยกดินแดนเมืองด่านซ้ายแลเมืองตราษกับทั้งเกาะทั้งหลายซึ่งอยู่ภายใต้แหลมสิงลงไปจนถึงเกาะกูดนั้นให้แก่กรุงสยามตามกำหนดเขตรแดนดังว่าไว้ในข้อ 2 ของสัญญาว่าด้วยปักปันเขตรแดนดังกล่าวมาแล้ว

ข้อ 3

การที่จะส่งมอบดินแดนเหล่านี้ซึ่งกันแลกันนั้นจะได้จัดให้สำเร็จภายในยี่สิบวันตั้งแต่วันที่ได้แลกเปลี่ยนรติไฟสัญญานี้แล้ว

ข้อ 4

กรรมการรวมกันกองหนึ่ง มีนายทหารแลพนักงานฝ่ายไทยแลฝรั่งเสศซึ่งสองประเทศที่ทำสัญญานี้จะได้เลือกตั้งขึ้นภายในสี่เดือนตั้งแต่วันที่ได้แลกเปลี่ยนรติไฟสัญญานี้แล้วแลให้ไปปักเขตรแดนทั้งปวงที่ตกลงกันใหม่นี้ กรรมการนี้จะได้ลงมือปักปันในฤดูที่จะทำการได้ทันที แลให้ทำการตามความที่กำหนดที่กล่าวไว้ในสัญญาว่าด้วยปักปันแดนที่ติดท้ายหนังสือสัญญานี้

ข้อ 5

บรรดาคนชาวทวีปเอเชียซึ่งอยู่ในบังคับฤาในป้องกันของฝรั่งเสศ ผู้ซึ่งจะได้จดบาญชีตามความข้อ 11 ในหนังสือสัญญาวันที่ 13 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 122 คฤสตศักราช 1904 นั้น ถ้าเปนคนที่จดบาญชีในที่ว่าการกงสุลฝรั่งเสศในกรุงสยามภายหลังวันที่ลงชื่อหนังสือสัญญาฉบับนี้แล้วจะต้องอยู่ในอำนาจศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมของบ้านเมือง

อำนาทศาลคดีต่างประเทศฝ่ายสยามซึ่งได้ว่าไว้ในข้อ 12 ของหนังสือสัญญาลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 122 คฤสตศักราช 1904 นั้น จะต้องผ่านใช้ตามสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่ติดท้ายหนังสือสัญญานี้ให้ขยายใช้ทั่วไปทั้งกรุงสยามสำหรับคนชาวเอเชียซึ่งอยู่ในบังคับฤาอยู่ในป้องกันของฝรั่งเสศที่ว่าไว้ในข้อ 10 แลข้อ 11 ของหนังสือสัญญาเก่าที่กล่าวมาแล้วแลเปนคนที่ได้จดบาญชีอยู่ในที่ว่าการกงสุลฝรั่งเสศในประจุบันนี้

วิธีอำนาจศาลอย่างนี้จะเลิกไม่ใช้ต่อไป คือจะเปลี่ยนอำนาจศาลคดีต่างประเทศไปเปนอำนาจศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมของบ้านเมือง เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายรวมลักษณต่างๆ คือ กฎหมายลักษณอาญาฤาโทษ กฎหมายลักษณแพ่ง แลการค้าขาย กฎหมายลักษณวิธีพิจารณาคดี แลกฎหมายลักษณจัดตั้งศาล

ข้อ 6

คนชาวเอเชียซึ่งอยู่ในบังคับแลป้องกันของฝรั่งเสศจะได้มีกรรมสิทธิ์เหมือนคนในพื้นเมืองตลอดทั่วกรุงสยาม คือกรรมสิทธิ์ในการถือที่ดิน กรรมสิทธิ์ในการที่จะอยู่ฤาจะเที่ยวไปแห่งใดๆ ได้ไม่มีข้อกำหนดห้ามด้วย

คนเหล่านี้จะต้องเสียภาษีอากรแลส่วยฤาการเกณฑ์ใช้ราชการตามธรรมเนียม

แต่จะได้ยกเว้นจากการเกณฑ์เปนทหารแลจะไม่ต้องเสียภาษีฤาค่าแรงแทนเกณฑ์เปนการพิเศษขึ้นอีก

ข้อ 7

ข้อความทั้งปวงในหนังสือสัญญาใหญ่น้อยทั้งปวงที่มีอยู่แต่ก่อนในระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเสศ ซึ่งไม่ได้แก้ไขไว้ในหนังสือนี้ต้องคงอยู่เต็มตามเดิม

ข้อ 8

ถ้ามีข้อเถียงกันขึ้นในการแปลความหมายของหนังสือสัญญานี้ที่ได้ทำไว้ทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเสศนั้นจะต้องใช้ภาษาฝรั่งเสศเปนหลัก

ข้อ 9

หนังสือสัญญานี้จะต้องรติไฟภายในกำหนดสี่เดือนนับตั้งแต่วันที่ได้ลงชื่อฤๅก่อนกำหนดนั้นถ้าจะทำได้ หนังสือสัญญานี้ผู้มีอำนาจเต็มทั้ง 2 ฝ่ายได้ลงชื่อและประทับตราไว้เปนสำคัญ กระทำอย่างละสองฉบับ ณ กรุงเทพมหานคร วันที่ 23 มินาคม รัตนโกสินทรศก 125 คฤสตศักราช 1907

(ประทับตราและเซน) **เทวะวงษวโรประการ**

(ประทับตราและเซน) **วี คอลแลง (เดอปลังซี)**

(16)
สัญญาว่าด้วยการส่วนตัวพระยาคทาธรธรณินทร์ (ต่อมาได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์) 23 มีนาคม ร.ศ. 125 หรือ พ.ศ. 2449/50 (ค.ศ. 1907 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)
Accord Réglant la situation personnelle du Phya Kathathorn, fait à Bangkok, le 23 Mars 1907

คำอธิบาย

หนังสือสัญญานี้มีชื่อแต่เดิมว่า “สัญญาว่าด้วยการส่วนตัวพระยาคทาธรธรณินทร์ ทำ ณ กรุงเทพฯ วันที่ 23 มีนาคม ร.ศ. 125 ปี พ.ศ. 2449/50 หรือ ค.ศ. 1907” คือลงวันเดือนปีเดียวกับฉบับ “หนังสือสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม กับประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส 23 มีนาคม ร.ศ. 125 ปี พ.ศ. 2449/50 หรือ ค.ศ. 1907” ข้างต้น

สำหรับเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม) หรือบรรดาศักดิ์เดิม คือ พระยาคทาธรธรณินทร์นั้น เป็นเจ้าเมืองพระตะบองที่ปกครอง “มณฑลบูรพา” หรือ “มณฑลเขมร” มาหลายชั่วอายุคน กล่าวคือ นับตั้งแต่สมัยของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์คนแรก ซึ่งมีนามเดิมว่า “แบน” หรือ “พระยายมราชเขมร” ท่านผู้นี้ได้เข้ามาสวามิภักดิ์กับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตากสิน และพระพุทธยอดฟ้าฯ รัชกาลที่ 1 จึงได้ปกครองเมืองเสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ ในฐานะ “ประเทศราช” ขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2337 หรือ ค.ศ. 1794 [บางเอกสารว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2351 หรือ ค.ศ. 1808]

เมื่อสยามกับฝรั่งเศสตกลงกันในหนังสือสัญญาดังกล่าวมาแล้ว พระยาคทาธรธรนินทร์ [ซึ่งต่อมาจะได้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์คนสุดท้าย ท่านเกิด พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861 อสัญกรรม 2464 หรือ ค.ศ. 1921] ได้อพยพเข้ามาสู่สยามประเทศในปี พ.ศ. 2450 หรือ ค.ศ. 1907 และท่านได้สร้างบ้านเรือนอยู่ที่ปราจีนบุรี ซึ่งปัจจุบันคือโรงพยาบาลอภัยภูเบศร์ การที่ท่านต้องสละเมืองพระตะบองและเมืองอื่นๆ [รวมทั้งปราสาทนครวัด-นครธม] ท่านได้รับค่าตอบแทนจากฝรั่งเศสเป็นเงินปี ปีละ 6 หมื่นเหรียญตลอดชีวิต [หรือเท่ากับ 1 แสนบาท รวมแล้วเป็นเวลา 15 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2450-2464 หรือ ค.ศ. 1907-1921 ในประมาณสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 นั้น ทองคำร้อยเปอร์เซ็นต์น้ำหนัก 1 บาท มีราคาเท่ากับ 9 บาท]

เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม) ผู้นี้คือบิดาของนายควง อภัยวงศ์ อดีตนายกรัฐมนตรี 3 สมัยซึ่งเป็นหัวหน้าของพรรคประชาธิปัตย์อีกด้วย และเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม) ก็ยังเป็นปู่ของพระนางเจ้าสุวัทนาพระวรราชเทวี (เดิมชื่อ เครือแก้ว อภัยวงศ์) ในพระมงกุฎเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ซึ่งท่านก็คือพระมารดาของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระธิดาองค์เดียวของรัชกาลที่ 6

โปรดสังเกตว่าหนังสือสัญญานี้ ชื่อแต่เดิมมีคำว่า “สัญญาว่าด้วยการส่วนตัว” ซึ่งมีความหมายถึงการชดใช้เป็นเงินตราให้กับ “ดินแดน” ที่ตระกูลอภัยวงศ์ปกครองอยู่มาเป็นเวลากว่าหนึ่งร้อยปี จากสมัยพระพุทธยอดฟ้าฯ รัชกาลที่ 1 จนกระทั่งสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5

เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ซุ่ม) หรือบรรดาศักดิ์เดิม คือ พระยาคทาธรธรณินทร์นั้น เป็นเจ้าเมืองพระตะบองที่ปกครอง "มณฑลบูรพา" หรือ "มณฑลเขมร" (พ.ศ. 2404-2464 หรือ ค.ศ.1861-1921) สละเมืองพระตะบองและเมืองอื่นๆ [รวมทั้งปราสาทนครวัด-นครธม] อพยพเข้ามาสู่สยามประเทศในปี พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) และท่านได้สร้างบ้านเรือนอยู่ที่ปราจีนบุรี ซึ่งปัจจุบันคือโรงพยาบาลอภัยภูเบศร์

เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ซุ่ม) ผู้นี้คือบิดาของนายควง อภัยวงศ์ อดีตนายกรัฐมนตรี 3 สมัยซึ่งเป็นหัวหน้าของพรรคประชาธิปัตย์อีกด้วย

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี (เดิมชื่อ เครือแก้ว อภัยวงศ์, 15 เมษายน พ.ศ. 2448-10 ตุลาคม พ.ศ. 2528 หรือ ค.ศ.1905-1985) พระนัดดาในเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม) และพระวรราชเทวีในพระมงกุฎเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ซึ่งท่านก็คือพระมารดาของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระธิดาองค์เดียวของรัชกาลที่ 6

(16)
สัญญาว่าด้วยการส่วนตัวพระยาคทาธรธรณินทร์ (ต่อมาได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์) 23 มีนาคม ร.ศ. 125 หรือ พ.ศ. 2449/50* (ค.ศ. 1907 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Accord Réglant la situation personnelle du Phya Kathathorn, fait à Bangkok, le 23 Mars 1907

ข้อ 1 ถานันดรศักดิ์ของพระยาคทาธรธรณินทร์นั้นจะไม่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามการที่ยกเมืองพระตะบองให้ พระยาคทาธรธรณินทร์คงเปนชาติสยามอยู่ตามเดิม เว้นไว้เสียแต่พระยาคทาธรธรณินทร์จะร้องขอตามแบบที่จะแปลงชาติเสียเอง ตำแหน่งแลยศศักดิ์ที่พระยาคทาธรธรณินทร์ได้สืบต่อมาจากบิดานั้นให้คงอยู่ตามอย่างเช่นที่จะสมควรแก่ที่จะจัดการรักษาเมืองนั้นอย่างใหม่สืบไป

ข้อ 2 พระยาคทาธรธรณินทร์จะได้มีอำนาจเสมอเหมือนอย่างเช่นคนชาวเมืองฝรั่งเสศควรจะได้ดังเช่นจะตั้งบ้านเรือนอยู่ แลจะเที่ยวไปแห่งใดๆ ก็ได้ตามชอบใจ จะมีอาวุธสำหรับตัวถือไปได้ แลจะเข้าไปว่าคดีในศาลทั้งหลายได้โดยสดวก แลจะไม่ต้องบังคับให้ไปเบิกความเปนพยานในศาลแห่งใด แต่จะต้องเบิกความเปนพยานในเวลาที่พนักงานศาลฤๅพนักงานที่สมควรจะได้ไปขอสืบพยานถึงที่บ้านเรือนของพระยาคทาธรธรณินทร์นั้น

ข้อ 3 พระยาคทาธรธรณินทร์คงเปนเจ้าของที่ดินกับทั้งตึกโรงเรือนทั้งหลายภายในกำแพงเมืองพระตะบองเสมอเหมือนอย่างเปนของเอกชน เว้นไว้แต่ที่ซึ่งมีเจ้าของอื่นอยู่แล้วในที่นั้น อนึ่ง พระยาคทาธรธรณินทร์ได้แสดงความประสงค์ไว้แล้ว ว่าจะรื้อกำแพงลงอย่างน้อยประมาณร้อยเมตร ฤๅ 50 วา เพื่อว่าจะทำตึกใหม่ที่กำลังทำอยู่ในเวลานี้ เมื่อทราบความดังนี้แล้วจะต้องมีหลักที่หมายปักเขตรเปนที่อยู่ของเอกชนไว้ เพื่อจะได้ไม่มีวิวาทกันสืบไป

ที่ซึ่งใช้สำหรับการของบ้านเมืองซึ่งตั้งอยู่ภายในกำแพงบัดนี้ คือที่ใช้เปนศาลแลเปนตรางที่ขังนักโทษนั้น ยกเสียแต่จะได้ตกลงกันวินิจฉัยให้คงอยู่ต่อไปแล้ว จะต้องย้ายออกไปตั้งนอกกำแพงเมื่อพนักงานฝรั่งเสศคิดจัดการหาที่อื่นแทนได้ พระยาคทาธรธรณินทร์ได้รับความยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีที่ดินซึ่งเปนที่ของพระยาคทาธรธรณินทร์เอ็งตลอดชีวิตร์

ข้อ 4 ในการที่แลกเปลี่ยนกันกับการที่ยอมยกให้แก่พระยาคทาธรธรณินทร์แล้วนั้นพระยาคทาธรธรณินทร์จะยอมยกที่ดินริมถนนใหญ่แลริมแม่น้ำ (สตุงสังเก) รวมเปนเนื้อที่ประมาณ 4 เฮกตาร์ หรือ 25 ไร่ให้แก่รัฐบาลฝรั่งเสศเพื่อจะให้ตั้งที่จัดการรักษาบ้านเมือง ที่ดินเหล่านี้ควรจะเลือกที่ใกล้เคียงกับที่ตั้งที่ว่าการกงสุลและเปนเนื้อที่แปลงเดียวกัน

---

* จากแฟ้มกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 173-175

แต่เปนที่เข้าใจกันดีแล้วว่าที่ดินซึ่งพระยาคทาธรรธรณินทร์จะยกให้ทั้งหมดฤๅแต่บางส่วนในจำนวนนี้จะได้ยกให้ตามแต่จำนวนที่ดินของพระยาคทาธรรธรณินทร์ซึ่งอยู่นอกกำแพงเมืองมีพอจะให้ได้ ถ้ามีข้อเถียงกันในความที่ว่าจะมีพอฤๅไม่นี้ จะยอมตามคำตัดสินของศาลอนุญาโตตุลาการที่จะยอมตั้งขึ้นวินิจฉัยต่อไป

ศาลอนุญาโตตุลาการนั้นมีอำนาจที่จะกำหนดเขตรของการยกเว้นที่กล่าวไว้ในข้อ 3 โดยที่คาดคเนว่าการยกที่ให้ไว้นั้นจะเปนการมากมายเกินไปด้วย

ที่ว่าการข้าหลวงหลังเก่าข้างฝั่งขวาลำสังเกนั้นจะยังคงเปนที่สำหรับใช้ในการรักษาบ้านเมืองสืบไป

ข้อ 5 เพื่อจะได้จัดการให้ตกลงในการเงินทองแลทรัพย์สมบัติว่าเปนส่วนตัวของพระยาคทาธรรธรณินทร์เพียงไรนั้น จะได้ตั้งศาลอนุญาโตตุลาการศาล 1 ขึ้นด้วย มีคนกลาง 2 นาย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงค์ราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยฝ่ายรัฐบาลสยามแต่งตั้งนายหนึ่ง กับคอเวอเนอเยเนราลแห่งอินโดชีนฝ่ายฝรั่งเสศแต่งตั้งนายหนึ่ง ถ้าคนกลางสองนายนี้เหนความไม่ตกลงกันได้ก็ให้พร้อมกันเลือกอนุญาโตตุลาการอีกนายหนึ่งเปนผู้พิพากษาตัดสินให้เดจขาดเปนที่สุดไป

เรือนซึ่งนายพันเอกผู้บังคับการตำตรวจภูธรในเมืองพระตบองอาไศรยอยู่ในบัดนี้ จะได้ให้เปนที่ตั้งศาลอนุญาโตตุลาการ

ข้อ 6 ภายในกำหนดสามเดือนตั้งแต่วันที่ศาลอนุญาโตตุลาการได้แจ้งความให้พระยาคทาธรรธรณินทร์ทราบแล้ว พระยาคทาธรรธรณินทร์จะต้องยื่นบาญชีรายชื่อทาษลูกหนี้ทั้งปวงต่อศาลฯ จะได้พิจารณาดูหนังสือสารกรมธรรมทั้งปวงนี้จะได้คิดลดให้แก่ลูกหนี้ที่เปนคนในป้องกันของฝรั่งเสศตามข้อความที่ได้เคยใช้มาในที่ว่าการกงสุลฝรั่งเสศ จำนวนเงินลดเดือนละ 4 บาทนั้นจะได้นับตั้งแต่วันที่ 22 พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก 119 คฤศตศักราช 1901 อันเปนวันซึ่งตั้งที่ว่าการกงสุลในเมืองพระตะบอง ถ้าพนักงานฝรั่งเสศจะได้ประกาศใช้ในเมืองพระตะบอง กฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่ยอมยกดินแดนนี้ให้แล้วก็จะได้คิดเงินลดให้เปนการดีแก่พระยาคทาธรรธรณินทร์ยิ่งขึ้นอีก

ข้อ 7 ยกเสียแต่คดีที่เกี่ยวด้วยที่ดินซึ่งเปนสมบัติของบ้านเมืองแลเปนของเอกชนแล้ว บรรดาคดีทั้งหลายที่จะฟ้องหาเรียกเอาจากที่ดินฤๅทรัพย์สมบัติของพระยาคทาธรรธรณินทร์ อันเปนคดีที่เกิดก่อนวันมอบส่งดินแดนต่อกันนั้นจะต้องให้มาร้องต่อศาลอนุญาโตตุลาการภายในกำหนดหกเดือนตั้งแต่วันซึ่งได้ประกาศให้คนทั้งปวงทราบว่าได้ตั้งศาลนั้นขึ้นแล้ว ถ้ามาร้องภายหลังกำหนดนี้ก็ให้ตัดสินยกฟ้องนั้นเสีย

เพื่อจะให้เปนการสดวกในการพิจารณาคดีอันจะเกิดมีจากที่ดินนั้นพระยาคทาธรรธรณินทร์จะต้องยื่นต่อศาลอนุญาโตตุลาการ บาญชีรายชื่อตำบลที่ดินภายนอกกำแพงซึ่งเปนสมบัติฤๅมีหลักถานเปนที่อ้างว่าเปนสมบัติส่วนตัวของพระยาคทาธรรธรณินทร์ซึ่งตั้งอยู่ที่ ณ เมืองพระตะบองฤๅในเขตรแขวงเมืองพระตะบองนั้น ภายในกำหนดสามเดือนแลในขณะเดียวกันนั้นพระยาคทาธรรธรณินทร์จะต้องยื่นต่อศาล หนังสือสำหรับที่ทุกอย่างที่จะให้เห็นว่าเป็นสมบัติของพระยาคทาธรรธรณินทร์

คำตัดสินของศาลอนุญาโตตุลาการนี้จะเปนอันเดจขาดที่สุดไม่มีอุทธรณ์ด้วย

ข้อ 8 ตั้งต้นแต่วันที่ได้มอบส่งดินแดนให้แก่พนักงานฝรั่งเสศนั้นต่อไปแล้ว ฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเสศจะได้จ่ายเงินประจำปีให้แก่พระยาคทาธรรธรณินทร์จนตลอดชีวิตรเปนเงินปีละหกหมื่นเหรียญ

ฤๅแสนบาทไม่เลือกว่าพระยาคทาธรรธรณินทร์จะไปอยู่แห่งใดๆ ตามชอบใจ เงินรายนี้จะได้จ่ายเปนรายเดือนที่เมืองพระตะบองให้แก่พระยาคทาธรรธรณินทร์เอง ฤๅให้แก่ผู้ซึ่งได้รับมอบฉันทของพระยาคทาธรรธรณินทร์ให้รับเงินนี้

หนังสือนี้ทำเหมือนกันสองฉบับที่กรุงเทพฯ วันที่ 23 มินาคม รัตนโกสินทรศก 125 คฤสตศักราช 1907

(ประทับตราแลเซ็น) **เทวะวงษวโรประการ**
(ประทับตราแลเซ็น) **วี. คอลแลง (เดอปลังซี)**

(17)
สัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ ลงชื่อกันที่กรุงเทพฯ ณ วันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127 หรือ พ.ศ. 2451/52 ว่าด้วย 4 รัฐมลายู คือเคดะห์ (ไทรบุรี) ปลิศ–กลันตัน–ตรังกานู และเกาะใกล้เคียง (ค.ศ. 1909 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Boundary Protocol annexed to the Treaty dated to March 10, 1909

---

(18)
สัญญาว่าด้วยเขตรแดนติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127 หรือ พ.ศ. 2451/52 ว่าด้วยดินแดนปลิศ–กลันตัน–ตรังกานู–ปัตตานี–ลังกาวี (ค.ศ. 1909 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Treaty between Siam and Great Britain Concerning the transfer the States of Kelantan, Trengganu, Kedah, Perlis and adjacent island, signed at Bangkok, March 10, 1909

คำอธิบาย (17-18)

หนังสือสัญญาทั้ง 2 ฉบับนี้ (ร.ศ. 127 หรือ พ.ศ. 2451/52 หรือ ค.ศ. 1909) ลงนามกัน ณ กรุงเทพฯ โดยกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ (ยศในเวลานั้น) เสนาบดีการต่างประเทศของสยาม กับ มร. ราลฟ์ แปชยิต (Ralph Paget) อัครราชทูตอังกฤษ เป็นข้อตกลงกันว่าสยามยอมยกดินแดนรัฐกลันตัน-ตรังกานู-เคดะห์ (ไทรบุรี)-ปลิศ (ปะลิส) และเกาะที่อยู่ใกล้เคียง ให้กับอังกฤษเพื่อแลกเปลี่ยนกับการยกเลิกหนังสือสัญญาลงวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2426 หรือ ค.ศ. 1883 ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

นอกจากนี้ยังมีการลงนามใน *"สัญญาว่าด้วยเขตแดนติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ. 1909"* โดยมีจุดประสงค์ที่จะปักปันเขตแดนระหว่างกัน ตามแนวเขตที่เริ่มตั้งแต่ฝั่งเหนือของปากน้ำปลิศ (ปะลิส) ไปถึงทิวเขาสันกาลาคีรี และใช้สันปันน้ำของทิวเขาสันกาลาคีรี ถึงยอดเขายะลี (JELI) และต่อไปจนถึงต้นแม่น้ำโก-ลก

ส่วนเส้นเขตแดนปากแม่น้ำโก-ลก ได้กล่าวเพียงว่า *"...ถือเอาร่องน้ำลึกของแม่น้ำโก-ลกเป็นเส้นเขตแดนจนบรรจบทะเลเปิด..."* หรือจากต้นแม่น้ำโก-ลก ไปจนออกสู่ทะเลที่เรียกว่า ปากน้ำตาบาร์ เขตอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาสนั้น ให้เป็นไปตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำโก-ลกนั่นเอง ซึ่งในส่วนของเขตแดนทางทะเลนั้น มิได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน มีเพียงการเกิดจุดเริ่มต้นเขตแดนในทะเล 2 จุด คือ ที่หลักเขตแดนหมายเลขหนึ่ง 1 จุด ทางด้านทะเลอันดามัน และที่ปากแม่น้ำโก-ลก 1 จุด ทางด้านอ่าวไทย

จะเห็นได้ว่านี่น่าจะเป็นหนังสือสัญญาฉบับท้ายสุดในรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ซึ่งต่อมาในเวลาเพียง 1 ปีในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 (ตรงกับ ร.ศ. 129 หรือ ค.ศ. 1910) ก็เสด็จสวรรคต กล่าวได้ว่าการวิเทโศบายของพระองค์ท่านในการเผชิญกับ "ลัทธิอาณานิคมตะวันตก" การที่จำต้องทำหนังสือสัญญาฉบับแล้วฉบับเล่า กับทั้งทางด้านจักรวรรดิของอังกฤษในพม่าและมลายู กับทั้งจักรวรรดิของฝรั่งเศสในกัมพูชาและลาว ก็ทำให้สยามประเทศมีเส้นเขตแดนและรูปร่างของแผนที่เป็นประหนึ่ง "ขวานทอง" อย่างที่รับรู้และเห็นกันในปัจจุบัน

น่าสนใจว่าในวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2452 (ร.ศ. 128 หรือ ค.ศ. 1909) ก่อนที่รัฐบาลสยามจะให้สัตยาบันหนังสือสัญญาฉบับนี้เพียง 1 วัน พระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ทรงเรียกประชุมเสนาบดีของพระองค์ท่าน โดย "ราชการในระเบียบวาระ ไม่มี" และเป็น "ราชการจร" และทรงอธิบายว่า *"การที่เสียพระราชอาณาเขตรไปครั้งนี้ ก็เปนที่เสียเกียรติยศมาก เปนที่เศร้าสลดใจอยู่ แต่ครั้นจะเอาไว้ก็มีแต่จะเกิดความร้อนใจ"*

ในพระอรรถาธิบายดังกล่าวยังทรงท้าวความกลับไปอีก 2 ปี คือ เมื่อ พ.ศ. 2450 (ร.ศ. 126 หรือ ค.ศ. 1907) ว่า *"เขตรแดนทางเมืองนครเสียมราฐที่ต้องปล่อยไป ก็มีเหตุผลคล้ายกันกับที่ได้กล่าวนี้ พรุ่งนี้เปนวันที่จะรัติไฟหนังสือสัญญานี้แล้ว วันนี้จึงขอบอกที่ประชุมให้ทราบความดำริห์ แลเปนไปดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น ไม่มีราชการอันใดจะปฤกษาแล้ว เสด็จขึ้นเวลา 2 ยาม เปนงดการชุมนุม"*

หมายเหตุ : ในวารสารศิลปากร ปีที่ 20 เล่ม 3 กันยายน 2519 ได้นำ "พระราชดำรัสรัชกาลที่ 5 ทรงในที่ประชุมเสนาบดี..." มาตีพิมพ์ไว้โดยสะกดการันต์และวรรคตอนคงตามต้นฉบับ (แต่ในการตีพิมพ์ครั้งนี้ ได้แก้ไขเพียงให้มีย่อหน้าและวรรคตอนเพิ่มขึ้น เพื่อความสะดวกในการอ่าน) ดังต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงฉายในตอนปลายของรัชสมัย ซึ่งมีการทำหนังสือสัญญาสำคัญในช่วง พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) และ พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909)

กล่าวได้ว่าสัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ ลงนามกันที่กรุงเทพฯ ณ วันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451/52 หรือ ค.ศ. 1909) ว่าด้วย 4 รัฐมลายู คือเคดะห์ (ไทรบุรี) ปลิศ-กลันตัน-ตรังกานู และเกาะใกล้เคียง และ สัญญาว่าด้วยเขตรแดนติดท้ายหนังสือสัญญา ว่าด้วยดินแดนปลิศ-กลันตัน-ตรังกานู-ปัตตานี-ลังกาวี ลงวันเดือนปีเดียวกัน น่าจะเป็นหนังสือสัญญาฉบับท้ายสุดในรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ซึ่งต่อมาในเวลาเพียง 1 ปีในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 (ตรงกับ ร.ศ. 129 หรือ ค.ศ. 1910) ก็เสด็จสวรรคต

กล่าวได้ว่าการวิเทโศบายของพระองค์ท่านในการเผชิญกับ "ลัทธิอาณานิคมตะวันตก" การที่จำต้องทำหนังสือสัญญาฉบับแล้วฉบับเล่า กับทั้งทางด้านจักรวรรดิของอังกฤษในพม่าและมลายู กับทั้งจักรวรรดิของฝรั่งเศสในกัมพูชาและลาว ก็ทำให้สยามประเทศมีเส้นเขตแดนและรูปร่างของแผนที่ เป็นประหนึ่ง "ขวานทอง" อย่างที่รับรู้และเห็นกันในปัจจุบัน

พระราชดำรัสรัชกาลที่ 5
ทรงในที่ประชุมเสนาบดี
เรื่องทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษ
ร.ศ.128 (พ.ศ. 2452 ค.ศ. 1909)
ของ
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

รายงานเสนาบดีสภา

วันที่ 8 กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก 128 (ตรงกับวัน 5 ฯ 8 ค่ำ ปีระกา เอกศกจุลศักราช 1271) กำหนดเวลาชุมนุมยามหนึ่ง 6

ผู้เปนประธาน

ผู้เปนประธาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเปนประธานในที่ชุมนุม

รายพระนามแลนาม

ผู้มาชุมนุม
1. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร
2. สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงษ์วรเดช
3. กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์
4. กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ
5. กรมขุนสมมตอมรพันธุ์
6. กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
7. สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนริศรานุวัตติวงษ์
8. กรมหมื่นจันทบุรีนฤนารถ
9. เจ้าพระยายมราช
10. พระยาวงศานุประพันธ

ราชการในระเบียบวาระ ไม่มี

ราชการจร

เรื่องสัญญากับอังกฤษซึ่งว่าด้วยพระราชอาณาเขตรทางแหลมมลายู

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานหนังสือให้อ่านเสนอที่ประชุมตลอดแล้ว มีพระราชดำรัสว่า หนังสือที่อ่านนี้ เปนเนื้อความในสัญญาแลคำแก้ข้างฝ่ายเขา เพื่อให้คนของเขาเข้าใจ บัดนี้จะได้อธิบายให้ฝ่ายเราทราบว่า เหตุใดจึงได้ยอมทำสัญญาลงไปเช่นนี้

ชั้นต้นต้องเข้าใจว่า พระราชอาณาเขตรของกรุงสยามมีสองชั้น คือหัวเมืองชั้นใน กับชั้นนอก ฤๅประเทศราช ส่วนการปกครองแต่ก่อนๆ มา ด้วยเหตุที่ทางไปมาลำบากมาก จึงได้ปล่อยให้หัวเมืองชั้นนอกเปนประเทศราชปกครองตัวเอง เปนแต่ส่งเครื่องราชบรรณาการ เพราะชนั้นกรุงเทพฯ ไม่ได้ผลประโยชน์อันใดจากหัวเมืองประเทศราชนอกจากบรรณาการเท่านั้น

ต่อมาเราได้จัดการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ก็ได้ทันแต่มณฑลพายัพมณฑลเดียว ด้วยเหตุว่ามีเหตุเกิดขึ้นก่อนมณฑลอื่นๆ คือเรื่องป่าไม้ กับเปนมณฑลที่ตั้งอยู่ในลำแม่น้ำอันเดียวกันกับกรุงเทพฯ พอจะทำการได้ง่าย จึงคิดแลจัดการเอิบเอื้อมเข้าไปปกครอง ก็ได้ไว้ทั้งมณฑล

เมื่อได้จัดการในมณฑลพายัพแล้ว ก็ได้จัดการทางหัวเมืองลาวแถบลำน้ำโขง คือได้จัดการเดินออกไปจนข้ามฟากโขงไปฝั่งโน้น แต่เปนหัวเมืองที่ติดต่อกับอาณาเขตรเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ฝ่ายเรามีกำลังน้อยกว่า จึงไม่สำเร็จ แลซ้ำขาดทุนพระราชอาณาเขตรไปด้วย อาณาเขตรของเราทางนั้น จึงหดเข้ามาอยู่เพียงในฟากโขงฝั่งนี้

ฝ่ายทางแหลมมลายู ก็ได้จัดการอย่างเดียวกัน แต่เราเดินไปได้เพียงมณฑลปัตตานี ถึงแม้ยังไม่ได้ประกาศรวมเปนกรุงสยามก็จริง แต่ก็เหมือนรวมแล้ว แต่เมืองตรังกานูนั้น ได้มีสัญญากับอังกฤษไว้แต่แรกว่า เราจะไม่เกี่ยวข้อง ฝ่ายเมืองไทรเปนเมืองที่เราตีได้ แต่เราปกครองเองไม่ได้ จึงให้แขกปกครองตัวเองเปนประเทศราช

การที่เกี่ยวข้องกันในชั้นหลังมานี้ ก็เพราะหัวเมืองเหล่านี้ อยู่ใกล้เขตรแดนอังกฤษมากขึ้น ผลประโยชน์เดินถึงกันเข้า ฝ่ายอังกฤษยกเหตุกล่าวว่า เราปกครองไม่พอ ตามทางความคิดระวังของเขาว่าถ้าต่างประเทศชาติใดชาติหนึ่งที่มีอำนาจจะมาขอเช่าที่ดินในตัวเมืองเหล่านี้ ซึ่งเราจะห้ามก็ไม่ได้แล้ว จะเปนการเสียประโยชน์ของเขา เมื่อเขาเห็นช่องทางมีอยู่ดังนี้ จึงเคี่ยวเข็ญขอให้เราทำสัญญาว่า ถ้าจะอนุญาตที่ดินในแหลมมลายูแก่ใคร ต้องให้อังกฤษทราบก่อน สัญญาฉบับนี้เปนสัญญาลับ

ครั้นเกิดความเรื่องเมืองกลันตันอนุญาตคอนเซสชั่นให้แก่สมิเตอรดัฟฟ เราไม่รับว่าเปนสัญญา เพราะเราไม่รู้เห็นด้วย อังกฤษกลับเข้าถือท้าย แลว่าถ้าเราจะปกครองก็ขอให้ทำสัญญา แลขอให้มีข้าหลวงออกไปปกครอง การที่จะปกครองนั้น ถ้าแต่ลำพังเราอังกฤษไม่เข้ามาเกี่ยวข้อง เราจะทำอย่างไรก็ได้ แต่นี่เปนการขัดข้องที่จะทำเช่นนั้นได้ แต่ถ้ามีเหตุการณ์อะไรขึ้น อังกฤษคงถือว่าเราเปนเจ้าของแล้วมาว่ากล่าวเอากับเราเสมอ แต่ถ้าเราจะห้ามอะไรอังกฤษก็เข้าถือท้ายเช่นเรื่องเมืองกลันตันเปนต้น จะเอาโทษเจ้าผู้ครองเมืองก็ไม่ได้ เปนการครึ่งๆ กลางๆ อยู่เช่นนี้มีแต่จะก่อให้เกิดความลำบากแก่เราฝ่ายเดียว

เพราะฉะนั้น ในการที่ตัดพระราชอาณาเขตรแหลมมลายูครั้งนี้ ส่วนที่เปนของเราแท้ กล่าวคือมณฑลปัตตานีเราจัดการปกครองอย่างหัวเมืองทั้งปวง ส่วนที่จะเอามาปกครองไม่ได้เช่นที่ตัดออกไปนี้ ก็นับวันแต่จะเหินห่างจากเราไปทุกที

ในเวลานี้เรายังมีของที่มีราคาอยู่ จึงควรถือเอาราคาอันนี้แลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่น กล่าวคืออำนาจของอังกฤษที่มีอยู่ในเขตรแดนของเราข้างฝ่ายเหนือแลกับเรื่องศาล จริงอยู่ในเรื่องอำนาจศาลถ้าจะว่าตามธรรมดาเมื่อเราจัดการศาลเรียบร้อยแลความเปลืองของอังกฤษ ก็ชวนจะให้อังกฤษเลิกศาลเช่นเมืองเชียงใหม่อยู่ แต่ถ้าจะรออยู่จนถึงเวลาเช่นนั้น เราก็จะต้องทนความยากลำบากอยู่ช้านาน แลราคาของหัวเมืองแขกก็จะตกต่ำลงไปทุกที จึงเห็นว่าแลกเปลี่ยนกันเสียเวลานี้ดีกว่า

การที่เสียพระราชอาณาเขตรไปครั้งนี้ ก็เปนที่เสียเกียรติยศมาก เปนที่เศร้าสลดใจอยู่ แต่ครั้งจะเอาไว้ก็มีแต่จะเกิดความร้อนใจ เพราะอังกฤษมีความปรารถนาแรงกล้า เมื่อเราเห็นว่าจะได้อะไรบ้างแล้ว

จึงจัดการเสีย เพื่อจะได้จัดการปกครองให้ทั่วถึงในส่วนที่เปนของเรา เราจะมีอำนาจมากกว่าเมื่อมีเมืองที่ไม่มีอำนาจปกครองพ่วงอยู่ เพราะว่าเมื่อมีอยู่ก็ต้องปกครองรักษาให้ได้สิทธิขาดจริงๆ ถ้าปกครองไม่ได้สิทธิขาดแล้ว ไม่มีเสียดีกว่า เช่นเมื่อเกิดการโจรผู้ร้ายที่สำคัญขึ้น เราต้องจัดเรือรบไปปราบปรามเปนต้น เปนการที่ต้องเสียเปล่า เพราะเหตุฉะนี้ จึงตกลงทำสัญญาแลกเปลี่ยนคือเลิกสัญญาที่เราถูกอังกฤษกดให้ทำได้หมด นี่เปนไปรส์ที่เราได้อย่างหนึ่ง แต่เปนข้อที่ไม่ได้ลงในสัญญาฉบับนี้เพราะเปนของลับ ในการที่ได้คนในบังคับอังกฤษมาอยู่ในอำนาจศาลเรานั้น เวลานี้อยู่ข้างลำบาก เพราะต้องจ้างฝรั่งมาเปนผู้พิพากษา

ดูเหมือนว่าเราออกเงินตั้งศาลให้อังกฤษ แต่จะไม่เปนดังนี้เสมอไป เพราะการที่เขาจะยอมให้คนขาวเข้าอยู่ในอำนาจศาลเรานั้น เปนการยากข้างฝ่ายเขา จึงค่อยทำเปนคั่นๆ คือแบ่งศาลเปนสองส่วน คนที่จดบาญชีเปนคนในบังคับอังกฤษที่ล่วงมาแล้ว ต้องชำระในศาลต่างประเทศ ถ้าเปนคนที่จดบาญชีภายหลังเมื่อรัติไฟสัญญานี้แล้ว ตกมาอยู่ในศาลไทยทั้งนั้น เปนแต่ยังมีฝรั่งเปนผู้พิพากษา นี่เปนส่วนที่การันตีเพื่อให้คนของเขาอุ่นใจ ถ้าเราจัดการศาลได้เรียบร้อยแล้วการเหล่านี้เลิกหมด นี่เปนที่มุ่งหมายว่า เปนอำนาจของเราที่จะได้ ถึงจะไม่เต็มที่ในเวลานี้ ก็มีเวลาที่จะเต็มที่ได้

อีกอย่างหนึ่งที่แยกสัญญาต่างหาก ก็คือการสร้างรถไฟ รัฐบาลสเตรตเซตเตอลเมนต์ยอมให้เรากู้เงินทำตั้งแต่เมืองเพชรบุรีไปถึงสิงคโปร์ด้วยเรียกดอกเบี้ยเพียงร้อยละสี่ ความปรารถนาอันนี้ เปนประโยชน์ข้างฝ่ายเขามาก แต่เราก็ได้ นี่ก็นอกสัญญาฉบับนี้ เพราะเปนส่วนหนึ่งต่างหาก ส่วนเขตรแดนที่แบ่งคราวนี้ ตัดเขตรแดนเมืองกลันตันหน่อยหนึ่ง เขตรเมืองไทรหน่อยหนึ่งมาเพิ่มมณฑลปัตตานี แต่เมืองสตูลที่เปนส่วนหนึ่งของเมืองไทรนั้น ตัดขาดมาขึ้นมณฑลภูเก็ตทีเดียว ตั้งแต่นี้ไปเปนอันเราไม่มีเมืองประเทศราชอีก เลิกได้หมดทีเดียว ถ้าข้อสัญญาของเราไม่เปนผลแก่การปกครองได้ทั่วพระราชอาณาเขตรดังนี้มีอยู่ตราบใดแล้ว เราก็รักษาหัวเมืองไว้ไม่ได้ตราบนั้น คงได้ความร้อนใจร่ำไป

เขตรแดนทางเมืองนครเสียมราฐที่ต้องปล่อยไป ก็มีเหตุผลคล้ายกันกับที่ได้กล่าวนี้

พรุ่งนี้ เปนวันที่จะรัติไฟหนังสือสัญญานี้แล้ว วันนี้ จึงขอบอกที่ประชุมให้ทราบความดำริห์แลเปนไปดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น

ไม่มีราชการอันใดจะปฤกษาแล้ว เสด็จขึ้นเวลา 2 ยาม เปนงดการชุมนุม.

(17)
สัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ ลงชื่อกันที่กรุงเทพฯ ณ วันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127 หรือ พ.ศ. 2451/52 ว่าด้วย 4 รัฐมลายู คือเคดะห์ (ไทรบุรี) ปลิศ–กลันตัน–ตรังกานู และเกาะใกล้เคียง*

(ค.ศ. 1909 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Boundary Protocol annexed to the Treaty dated to March 10, 1909

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม กับสมเด็จพระเจ้ากรุงเครตบริเตนแลไอร์แลนด์ กับทั้งดินแดนอังกฤษทั้งหลายแลเปนบรมราชาธิราชแห่งประเทศอินเดีย มีพระราชประสงค์ที่จะให้ความต่างๆ ซึ่งเกิดในระหว่างสองประเทศนี้เปนอันแล้วเสร็จสิ้นไป จึงได้ตกลงกันทำหนังสือสัญญาขึ้นฉบับหนึ่ง แลได้ตั้งแต่งผู้มีอำนาจเต็มเพื่อประโยชน์การทำสัญญานี้ทั้งสองฝ่าย คือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการเสนาบดีว่าการต่างประเทศ ฝ่ายหนึ่ง

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษนั้น มิสเตอร์ ราลฟ์ แปชยิต อรรคราชทูตวิเศษแลผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายอังกฤษ อีกฝ่ายหนึ่ง

ต่างได้รับหนังสือมอบอำนาจด้วยกันทั้งสองฝ่าย ที่ได้สอบสวนกันเห็นถูกต้องตามแบบอย่างดีแล้ว จึงได้พร้อมกันตกลงทำสัญญา มีข้อความดังจะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ 1 รัฐบาลสยามยอมโอนให้แก่รัฐบาลอังกฤษบรรดาอำนาจชอบธรรม ฐานที่เปนเจ้าเปนใหญ่ปกครองป้องกันแลบังคับบัญชาอันมีอยู่เหนือเมืองกลันตัน เมืองตรังกานู เมืองไทรบุรี เมืองปลิศ แลเกาะที่ใกล้เคียงเมืองเหล่านั้น แลเขตรแดนเมืองที่ว่ามานี้ได้มีกำหนดไว้ในหนังสือสัญญาว่าด้วยเขตร์แดนซึ่งติดท้ายสัญญานี้

ข้อ 2 การโอนที่ว่ามาในข้อ 1 นั้น จะได้จัดให้สำเร็จภายในสามสิบวันตั้งแต่วันที่ได้รติไฟสัญญานี้แล้ว

ข้อ 3 กรรมการรวมกันกองหนึ่ง มีพนักงานแลนายทหารฝ่ายไทยแลอังกฤษ ซึ่งสองประเทศที่ทำสัญญานี้จะได้ตั้งขึ้นภายในหกเดือนตั้งแต่วันที่ได้รติไฟสัญญานี้แล้ว แลจะให้ไปปักเขตร

---

* จากแฟ้มกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 179-181

แดนที่ตกลงกันใหม่นี้ กรรมการนี้จะได้ลงมือปักปันในฤดูที่จะทำการได้ทันที แลจะให้ทำการตามความที่กล่าวไว้ในสัญญาว่าด้วยเขตรแดนที่ติดท้ายหนังสือสัญญานี้

คนในบังคับฝ่ายสยามซึ่งมีสำนักอยู่ในดินแดนที่กล่าวไว้ในข้อ 1 นั้น ถ้ามีความประสงค์จะคงเปนคนสังกัดชาติไทย ก็จะอนุญาตให้เปนได้ แต่ต้องไปตั้งสำนักอยู่ในอาณาเขตรสยามภายในเวลาหกเดือนตั้งแต่วันที่ได้รติไฟสัญญานี้ แลฝ่ายรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษยอมรับว่าคนเหล่านี้จะคงเปนเจ้าของทรัพย์อันเคลื่อนที่ไม่ได้ ซึ่งเขามีอยู่ในดินแดนที่กล่าวไว้ในข้อ 1 นั้น

อนึ่ง ได้เข้าใจกันทั้งสองฝ่าย ตามอย่างตามธรรมเนียมการเปลี่ยนอำนาจปกครองบ้านเมืองว่าบรรดาหนังสืออนุญาตสำหรับทำกิจการต่างๆ ในดินแดนที่กล่าวในข้อ 1 ซึ่งรัฐบาลสยามได้ให้เองฤๅเห็นชอบในการที่ได้ให้แก่บุทคลฤๅบริษัท แลรัฐบาลสยามถือว่ายังใช้ได้อยู่ในวันที่ลงชื่อในสัญญานี้นั้น ฝ่ายรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษจะยอมถือว่าหนังสืออนุญาตเหล่านั้นคงใช้ได้ต่อไปเหมือนกัน

ข้อ 4 รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษยอมรับว่า บรรดาหนี้สินของที่ดินแดนต่างๆ อันกล่าวในข้อ 1 ซึ่งเป็นหนี้ต่อรัฐบาลสยามนั้น รัฐบาลของเฟดเดอเรเตดมาเลสเตตส์จะใช้แทนทั้งสิ้น

ข้อ 5 อำนาจศาลต่างประเทศฝ่ายสยาม ซึ่งได้ว่าไว้ในข้อ 8 ของหนังสือสัญญาลงวันจันทร์เดือนสิบสี่ขึ้นสองค่ำปีมแมเบ็ญจศก[16] จุลศักราช 1245 ตรงกับวันที่ 3 กันยายน รัตนโกสินทร์ศก 102 คฤสตศักราช 1883 นั้น จะต้องใช้ตามสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่ติดท้ายหนังสือสัญญานี้ทั่วไปแก่บรรดาคนในบังคับอังกฤษในกรุงสยาม ผู้ที่ได้จดบาญชีอยู่ในที่ว่าการกงสุลอังกฤษก่อนวันที่ทำหนังสือสัญญานี้

วิธีอำนาจศาลอย่างนี้จะเลิกไม่ใช้ต่อไป คือว่าจะเปลี่ยนอำนาจศาลต่างประเทศไปเป็นอำนาจศาลฝ่ายสยามตามระบิลเมือง เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายรวมลักษณต่างๆ คือกฎหมายลักษณอาญาโทษ กฎหมายลักษณแพ่งแลการค้าขาย กฎหมายลักษณวิธีพิจารณาคดีแลกฎหมายลักษณพระธรรมนูญจัดตั้งศาล

บรรดาคนในบังคับอังกฤษในกรุงสยามนอกจากผู้ที่ว่ามาข้างต้นนี้แล้ว จะต้องอยู่ในอำนาจศาลฝ่ายสยามตามธรรมเนียมของบ้านเมือง แลตามความที่กล่าวไว้ในสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล

ข้อ 6 คนในบังคับอังกฤษจะได้มีกรรมสิทธิ์เหมือนคนในพื้นเมืองตลอดทั่วกรุงสยาม คือกรรมสิทธิ์ในการถือทรัพย์ที่ดิน กรรมสิทธิ์ในการที่จะอยู่ฤๅจะเที่ยวไปแห่งใดๆ ได้

คนเหล่านี้แลทรัพย์สมบัติของคนเหล่านี้ จะต้องเสียภาษีอากรแลส่วยฤๅการเกณฑ์ใช้ราชการทุกอย่าง แต่ต้องเป็นภาษีอากรแลส่วยฤๅการเกณฑ์ที่ไม่หนักยิ่งกว่า ฤๅไม่ผิดกันกับที่กฎหมายกำหนดฤๅจะได้กำหนดให้ใช้สำหรับคนในบังคับสยาม แลเป็นที่เข้าใจกันชัดเจนด้วยว่าความในหนังสือสัญญาน้อย ลงวันที่ 20 กันยายน รัตนโกสินทร์ศก 119 คฤสตศักราช 1900 ซึ่งจำกัดภาษีที่ดินมิให้เก็บเกินกว่าอัตราภาษีสำหรับที่ดินเช่นเดียวกันในเมืองพม่าฝ่ายใต้นั้นเป็นอันยกเลิกเสียโดยหนังสือสัญญานี้

คนในบังคับอังกฤษในกรุงสยามนั้น จะให้ยกเว้นจากการเกณฑ์เป็นทหารบกทหารเรือ แลจะไม่ต้องเสียเงินซึ่งบังคับให้ใช้ฤๅเงินค่าแรงแทนเกณฑ์การทหาร ฤๅเงินช่วยในการทหาร

ข้อ 7 ข้อความทั้งปวงในหนังสือสัญญาใหญ่น้อยทั้งหลายที่มีอยู่แต่ก่อนในระหว่างกรุงอังกฤษกับกรุงสยาม ซึ่งไม่ได้แก้ไขไว้ในหนังสือสัญญานี้ต้องคงอยู่เต็มตามเดิม

ข้อ 8 หนังสือสัญญานี้จะต้องรติไฟภายในกำหนดสี่เดือนนับตั้งแต่วันที่ลงชื่อ

หนังสือสัญญานี้ ผู้มีอำนาทเต็มทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อแลประทับตราไว้เป็นสำคัญ ได้เขียนอย่างละสองฉบับ ที่กรุงเทพมหานคร ณ วันที่ 10 มีนาคม รัตโกสินทร์ศก 127 คฤสตศักราช 1909

ประทับตรา (เซ็น) **เทวะวงษ์วโรประการ**

ประทับตรา (เซ็น) **ราลฟ์ แปชยิต**

(18)
สัญญาว่าด้วยเขตรแดนติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127* หรือ พ.ศ. 2451/52 ว่าด้วยดินแดนปลิศ–กลันตัน–ตรังกานู–ปัตตานี–ลังกาวี (ค.ศ. 1909 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5)

Treaty between Siam and Great Britain Concerning the transfer the States of Kelantan, Trengganu, Kedah, Perlis and adjacent island, signed at Bangkok, March 10, 1909

ข้อ 1 เขตรแดนในระหว่างพระราชอาณาจักรของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามฝ่ายหนึ่ง กับดินแดนที่ได้โอนไปเป็นของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษอีกฝ่ายหนึ่ง ตามซึ่งได้ตกลงกันในหนังสือสัญญาครั้งนี้นั้นคือ

ตั้งแต่ริมทเลที่ฝั่งเหนือของปากน้ำปลิศแล้ว แลต่อไปทางทิศเหนือจนถึงสันเขาทั้งหลายที่ปันน้ำตกในระหว่างลำน้ำปลิศฝ่ายหนึ่งกับลำน้ำปูโยอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว แลต่อไปตามสันเขาที่กล่าวแล้วนี้จนถึงสันเขาใหญ่ที่แบ่งปันน้ำตกในระหว่างลำน้ำทั้งหลายที่ไหลลงในอ่าวสยามฝ่ายหนึ่ง กับลำน้ำทั้งหลายที่ไหลลงในมหาสมุทอินเดียอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว แลต่อไปตามสันเขาใหญ่นี้ เพื่อให้ผ่านปลายน้ำลำน้ำปัตตานีลำน้ำเตลูบินแลลำน้ำเปหระจนถึงที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นปลายน้ำลำน้ำแประเกาแล้วแลละจากสันเขาใหญ่ปันน้ำนั้นไปตามสันเขาที่ปันน้ำระหว่างลำน้ำแประเกากับลำน้ำเตลูบิน จนถึงเขาเยลีฤาปลายน้ำลำน้ำโกลก แต่นี้ต่อไปตามแนวกลางลำน้ำโกลกจนถึงทเลที่ตำบลปากน้ำตะไบ

เส้นพรมแดนที่ว่านี้เป็นอันกระทำให้ดินแดนทั้งสิ้นที่ลุ่มน้ำตกในลำน้ำปัตตานี ลำน้ำเตลูบิน ลำน้ำตันยงมาศ แลฝั่งซ้ายฤาฟากตวันตกของลำน้ำโกลกนั้นเป็นของฝ่ายสยาม แลดินแดนทั้งสิ้นที่ลุ่มน้ำตกในลำน้ำเปหระแลที่ฝั่งขวาฤาฟากตวันออกของลำน้ำโกลกนั้นเป็นของฝ่ายอังกฤษ

คนในบังคับประเทศทั้งสองฝ่ายจะเดิรเรือในน่านน้ำลำน้ำโกลกแลลำน้ำทั้งหลายที่ไหลตกลำน้ำโกลกนั้นก็ได้ไม่ห้ามทุกแห่ง

เกาะที่เรียกว่าลังกาวี แลบรรดาเกาะเล็กๆ ที่อยู่ใต้เส้นกลางหว่างเกาะเตรุเตากับเกาะลังกาวี แลเกาะทั้งหลายที่อยู่ใต้เกาะลังกาวีนั้นให้เป็นของกรุงอังกฤษ เกาะเตรุเตา แลเกาะเล็กๆ ที่อยู่เหนือเส้นกลางหว่างเกาะนั้นคงเป็นของกรุงสยาม

ส่วนเกาะต่างๆ ที่อยู่ใกล้กับฝั่งตวันตกนั้น บรรดาที่อยู่เหนือเส้นบรรทัดตรงทิศตวันออก

---

* จากแฟ้มกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 (ค.ศ. 1870-1919)” (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2512) หน้า 183-184

และตวันตกจากที่ฝั่งเหนือของลำน้ำปลิศจดทเลนั้นคงเป็นของกรุงสยาม แลบรรดาที่อยู่ใต้เส้นบรรทัดนั้นให้เป็นของกรุงอังกฤษ

บรรดาเกาะที่อยู่ใกล้กับแขวงเมืองกลันตันแลเมืองตรังกานูแลใต้เส้นบรรทัดตรงทิศตวันออกแลตวันตกที่ลำน้ำโกลกจดทเลเรียกว่าปากน้ำตะไบนั้นจะได้โอนให้เป็นของกรุงอังกฤษ แลบรรดาเกาะที่อยู่เหนือบรรทัดนั้น คงเป็นของกรุงสยาม

ได้เขียนเส้นพรมแดนประเมินไว้อย่างหนึ่งในแผนที่ตามความที่กล่าวในข้อนี้ติดเนื่องไว้ในสัญญานี้ด้วย

ข้อ 2 เขตรแดนตามที่กล่าวมาข้างบนนี้นั้น ทั้งรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม แลรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษพร้อมกันจะถือว่าเป็นการตกลงกันชั้นที่สุดสิ้นแล้ว แลต่างพร้อมกันสัญญาต่อกันไว้ว่า เมื่อเขตรแดนที่กำหนดนั้นจะพึงกระทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใดแก่เส้นพรมแดนที่มีอยู่ในเวลานี้ของเมืองใดๆ ก็ดี ถ้าเมืองเหล่านั้นจะร้องขอค่าทดแทนเพราะเหตุที่ต้องถูกเปลี่ยนแปลงเช่นนั้น รัฐบาลทั้งสองฝ่ายต่างจะไม่ยอมรับไว้พิจารณาฤาช่วยอุดหนุนเป็นอันขาด

ข้อ 3 กรรมการปักปันเขตรแดนที่กล่าวไว้ในข้อ 3 ของหนังสือสัญญาลงวันนี้จะต้องทำการปักปันหมายเขตรลงไว้ในพื้นที่ตามเขตรแดนที่ได้ว่ามาแล้วข้างบนนี้

ถ้าในเวลาที่กำลังไปทำการปักปันเขตรแดนกันอยู่นั้น เมื่อปรากฏเห็นเป็นการสมควรที่จะเปลี่ยนแปลงเส้นพรมแดนใหม่ แทนเส้นพรมแดนที่ได้ตกลงยินยอมกันไว้ในนี้แล้ว การที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงกันนั้น ถึงโดยว่าจะเกิดเหตุการณ์อย่างไรๆ ก็ดี จะต้องทำไม่ให้ล่วงล้ำเปนที่เสื่อมเสียประโยชน์ฝ่ายรัฐบาลสยามได้เลย

สัญญานี้ทำที่กรุงเทพฯ เปนสองฉบับความเดียวกัน แต่ ณ วันที่ 10 มีนาคม รัตนโกสินทร
41
ศก 127 คฤสตศักราช 1909

ประทับตรา (เซ็น) **เทวะวงษ์วโรประการ**

ประทับตรา (เซ็น) **ราลฟ์ แปชยิต**

(19)
อนุสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศส เพื่อวางระเบียบความเกี่ยวพันระหว่างสยามกับอินโดจีน ลงนามกัน ณะกรุงเทพฯ วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2469 ว่าด้วยการค้า การเดินเรือ การคมนาคม เขตปลอดทหารตามแนวแม่น้ำโขง (ค.ศ. 1926 สมัยพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ 7)

Convention between Siam and France Concerning the Special Relations between Siam and Indo-China. Signed at Bangkok, on 25th August 1926

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาฉบับนี้เป็นเอกสารสำคัญที่ทำขึ้นในสมัยพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ 7 ที่ลงนามระหว่างเสนาบดีการต่างประเทศของสยาม กับผู้สำเร็จราชการแห่งอินโดจีนของฝรั่งเศส มีข้อความและรายละเอียดถึง 18 ข้อ และถือได้ว่าเป็นฉบับสืบเนื่องมาจากฉบับก่อนหน้านั้น 1 ปี คืออนุสัญญา 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467/68 หรือ ค.ศ. 1925

หนังสือสัญญานี้ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสอย่างกว้างขวาง กล่าวคือทั้งในเรื่องการเดินเรือในแม่น้ำโขง การค้าขาย การจับสัตว์น้ำ การศุลกากร การโทรเลข-ไปรษณีย์ การส่งผู้ร้ายข้ามแดน แต่ที่น่าสนใจในเรื่องของเขตแดนและความมั่นคง ก็คือ การที่หนังสือสัญญานี้ มีข้อที่ให้ยกเลิกสัญญาในข้อ 3 ของหนังสือสัญญา ร.ศ. 112 พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893 กับข้อ 6 ของหนังสือสัญญา ร.ศ. 122 พ.ศ. 2446/47 หรือ ค.ศ. 1904 นั่นคือการที่ไม่อนุญาตให้สยามแต่ฝ่ายเดียว ตั้งกองทหารและป้อมค่ายของตนในระยะ 25 กิโลเมตร จากฝั่งแม่น้ำโขงฝั่งขวาฟากตะวันออก แต่หาได้มีข้อห้ามสำหรับกองทหารและป้อมค่ายของฝรั่งเศสไม่ กับทั้งยังบังคับให้สยามมีกองตระเวนที่เป็นชาวเมืองในเมืองเสียมราฐและเมืองพระตะบอง [ซึ่งในตอนนั้นยังอยู่ภายใต้อธิปไตยของสยามอยู่]

หนังสือสัญญาฉบับใหม่ พ.ศ. 2469 หรือ ค.ศ. 1926 นี้ได้มีข้อกำหนดที่เท่าเทียมกันในข้อ 2 ดังนี้ *"ในสองตอนของเขตแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีน ซึ่งแม่น้ำโขงเปนแดนนั้น จะต้องมีแนวปลอดการทหารกว้างข้างละ 25 กิโลเมตร์จากเส้นเขตแดนนั้น"* ทั้งยังอนุญาตให้มีกำลังตำรวจได้ด้วย ในขณะที่กำหนดเขตโดยใช้ร่องน้ำลึกในแม่น้ำโขง [แต่เกาะแก่งส่วนใหญ่ยังเป็นของฝรั่งเศส] พร้อมๆ กับการจัดตั้ง "คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขง" ไว้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องการเขตแดนอีกด้วย

สถานการณ์ที่ดูเหมือนจะตกลงประนีประนอมกันได้ในสมัยนี้ ทำให้สัมพันธไมตรีระหว่างรัฐบาลสยามกับอินโดจีนของฝรั่งเศสดีขึ้น และในเวลาต่อมา ระหว่างวันที่ 6 เมษายน ถึง 8 พฤษภาคม ปี พ.ศ. 2473 หรือ ค.ศ. 1930 พระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระราชินี ได้เสด็จเยือนอินโดจีนของฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการถึงกว่า 1 เดือน โดยเสด็จทางเรือจากกรุงเทพฯ ไปยังเมือง

ไซ่ง่อน และต่อไปยังเมืองตูเรน (ดานัง) ขากลับเสด็จโดยทางรถยนต์กลับมาไซ่ง่อน ไปกัมพูชา และไปประพาสชมปราสาทนครวัด-นครธม ณ เมืองเสียมราฐ แล้วเสด็จกลับสยามประเทศโดยเส้นทางปอยเปต-อรัญประเทศ พระองค์ได้พระราชทานรูปช้างหล่อด้วยสำริดขนาดใหญ่ ไว้ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งเมืองไซ่ง่อน อาจกล่าวได้ว่า พระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ 7 เป็นพระมหากษัตริย์สยามพระองค์เดียวของสมัยรัตนโกสินทร์ ที่เคยเสด็จเยือน “ปราสาทนครวัด-นครธม”

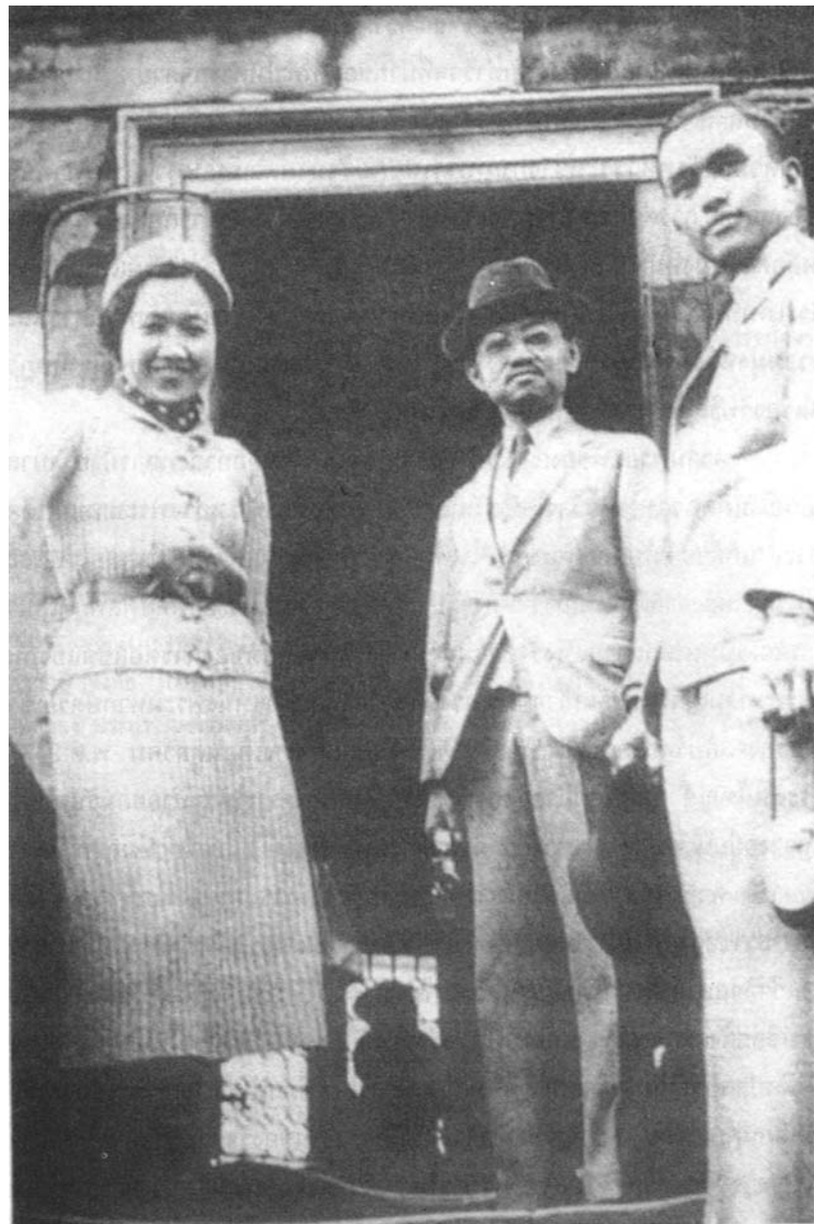

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2436-30 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1893-1941) และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จออกจากประเทศไปอินโดจีน-ยุโรปหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1933) [1 ปีหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 หรือ ค.ศ. 1932]

ในภาพ ระหว่างประพาสในยุโรป บุคคลด้านขวาของภาพคือ พระองค์เจ้าจิรศักดิ์สุประภาส

VOYAGE DE L.L. M.M. LES SOUVERAINS DU SIAM
EN INDOCHINE FRANÇAISE

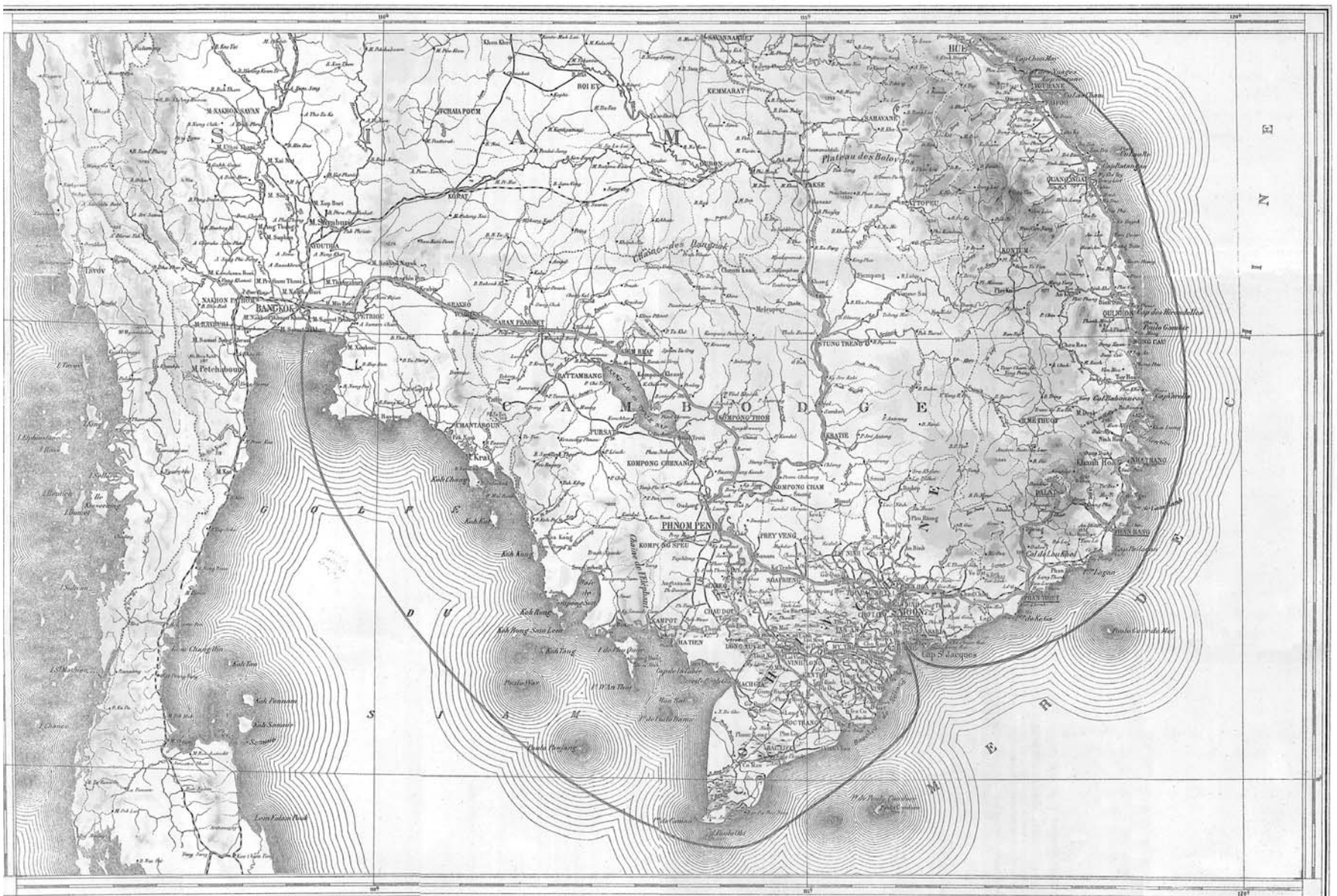
SIAM
GOLFE DU SIAM
MER DE CHINE MERIDIONALE
CAMBODGE
COCHINCHINE
BANGKOK
PHNOM PENH
SAIGON
HUE
KORAT
ANGKOR
KOMPONG THOM
KOMPONG CHHNANG
KOMPONG CHAM
PURSAT
BATTAMBANG
CHANTABOUN
PETCHABOURI
Kraï
Koh Kong
Koh Rong
Koh Rong-Sam Leam
Koh Tang
Koh Tonsay
Koh Poulo Panjang
Koh Poulo Wai
Koh Poulo Obi
Koh Poulo Condore

คำบรรยายแผนที่หน้า 138

แผนที่เส้นทางเสด็จอินโดจีนของฝรั่งเศส ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระราชินี อย่างเป็นทางการ ระหว่างวันที่ 6 เมษายน-8 พฤษภาคม ปี พ.ศ. 2473 (ค.ศ. 1930) โดยเสด็จทางเรือจากกรุงเทพฯ ไปยังเมืองไซ่ง่อน และต่อไปยังเมืองตูเรน (ดานัง) ขากลับเสด็จโดยทางรถยนต์กลับมาไซ่ง่อน ไปกัมพูชา และไปประพาสชมปราสาทนครวัด-นครธม ณ เมืองเสียมราฐ แล้วเสด็จกลับสยามประเทศโดยเส้นทางปอยเปต-อรัญญประเทศ

ในการนี้พระองค์ได้พระราชทานรูปช้างหล่อด้วยสำริดขนาดใหญ่ ไว้ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งเมืองไซ่ง่อน

อาจกล่าวได้ว่าพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ 7 เป็นพระมหากษัตริย์สยามพระองค์เดียวของสมัยรัตนโกสินทร์ ที่เคยเสด็จเยือน "ปราสาทนครวัด-นครธม"

(19)
อนุสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศส เพื่อวางระเบียบความเกี่ยวพันระหว่างสยามกับอินโดจีน ลงนามกัน ณะกรุงเทพฯ วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2469 ว่าด้วยการค้า การเดินเรือ การคมนาคม เขตปลอดทหารตามแนวแม่น้ำโขง*
(ค.ศ. 1926 สมัยพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ 7)
Convention between Siam and France Concerning the Special Relations between Siam and Indo-China. Signed at Bangkok, on 25th August 1926

คำปรารภ

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามและประธานาธิบดีแห่งเรปุบลิกฝรั่งเศสมีมโนรถปรารถนาเท่าเทียมกันที่จะให้ความเกี่ยวพันฉะเพาะระวางกรุงสยามกับอินโดจีนได้รับประโยชน์ของบทบัญญัติแห่งหนังสือสัญญาฉบับใหม่ว่าด้วยทางพระราชไมตรี และการค้าขายและการเดิรเรือซึ่งกรุงสยามกับฝรั่งเศสได้ลงนามกันณะวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 นั้น โดยสมบูรณ์ที่สุดที่จะเปนไปได้ จึ่งได้ตกลงจะกระทำอนุสัญญาฉบับนี้ และจะดำเนิรการภายในกำหนดเวลาสั้นที่สุดเพื่อเจรจาทำความตกลงบูรณการต่างๆ ตามที่บัญญัติไว้ในข้อ 26 และในโปรโตคลติดท้ายหนังสือสัญญาที่ว่ามาแล้วนี้ อันว่าด้วยการวางระเบียบความเกี่ยวพันระวางอินโดจีนกับกรุงสยาม และเพื่อการนี้ จึ่งได้ทรงแต่งตั้งและแต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย คือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศของพระองค์.

ฝ่ายท่านประธานาธิบดีแห่งเรปุบลิกฝรั่งเศสนั้น ท่านอาเล็กซังดฺร วาเรนน ผู้สำเร็จราชการแห่งอินโดจีนฝรั่งเศส.

ผู้ซึ่งเมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจให้ตรวจดูซึ่งกันและกัน และได้เห็นเปนอันถูกต้องแบบอย่างดีแล้ว ได้ปรึกษาตกลงกันทำสัญญาเปนข้อดังต่อไปนี้.

ข้อ 1.

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าขายและการเดิรเรือซึ่งได้ทำกันในระวางเรปุบลิกฝรั่งเศสกับพระราชอาณาจักร์สยาม ณะวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 นั้น จะต้องเปนอันใช้

---

* กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ อ้างถึงใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, "หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 4 พ.ศ. 2419-2480 (ค.ศ. 1926-1937)" (กรุงเทพฯ; มิถุนายน, 2513) หน้า 47-58

บังคับแก่ความเกี่ยวพันฉะเพาะระวางกรุงสยามกับอินโดจีนโดยทุกประการที่ไม่ขัดกับอนุสัญญาฉบับนี้ ฤๅกับความตกลงต่างๆ อันได้บัญญัติไว้ในอนุสัญญานี้ นับตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันอนุสัญญาฉบับนี้เปนต้นไป.

ข้อ 2.

โดยที่ข้อ 2 แห่งหนังสือสัญญา ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 ให้ประกันแก่กรุงสยามและอินโดจีนในอันจะรักษาและถ้อยทีถ้อยเคารพต่อเขตแดนอันเปนสามัญแก่ทั้งสองฝ่ายนั้น อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ปฏิญาณว่า ข้อ 3 แห่งสัญญา ลงวันที่ 3 ตุลาคม ฆ.ศ. 1893 และข้อ 6 แห่งอนุสัญญา ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1904 นั้น ให้เปนอันยกเลิก

เพื่อปฏิบัติการตามบทสัญญาอันกล่าวไว้ในวรรคที่ 2 ของข้อ 2 แห่งหนังสือสัญญาลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 นั้น อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ได้ตกลงกันต่อไปอีกดังนี้ คือ.

1.- ในสองตอนของเขตแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีน ซึ่งแม่น้ำโขงเปนแดนนั้น จะต้องมีแนวปลอดการทหารกว้างข้างละ 25 กิโลเมตร์จากเส้นเขตแดนนั้น.

2.- ภายในแนวเขตนี้ กรุงสยามและอินโดจีนจะบำรุงกำลังพลถืออาวุธไว้ในอาณาเขตของตนได้ก็ฉะเพาะแต่กำลังตำรวจเท่าที่จำเปนสำหรับรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยของมหาชนเท่านั้น

แต่ทะว่า อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้แต่ละฝ่ายคงสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะเพิ่มกำลังเช่นนี้ขึ้นได้ชั่วคราว เท่าที่จักจำเปนสำหรับการที่ตำรวจจักต้องกระทำเปนพิเศษ และทั้งสองฝ่ายสงวนไว้ซึ่งอำนาจภายในอาณาเขตของตนที่จะขนกองพลรบและเครื่องสัมภาระต่างๆ ซึ่งต้องการสำหรับการกระทำของตำรวจในเขตแขวงที่ใกล้เคียง ฤๅสำหรับการสงครามกับประเทศนอกอนุสัญญานี้ผ่านข้ามแนวเขตที่ปลอดการทหารนั้นได้ด้วย.

ในที่สุด อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้แต่ละฝ่ายจะต้องได้รับอำนาจให้พักเครื่องบินทหารที่ไม่มีเครื่องอาวุธ ในอาณาเขตของตนและภายในแนวเขตที่ปลอดการทหารนั้นได้ทุกเมื่อ.

3.- ภายในแนวเขตที่ปลอดการทหารนั้น ห้ามมิให้มีค่ายมั่นฤๅสถานสำหรับการทหารฤๅสนามบินสำหรับใช้ฉะเพาะประโยชน์ของกองทัพฤๅมีคลังสำหรับเครื่องอาวุธฤๅกระสุนปืนฤๅยุทธภัณฑ์ เว้นไว้แต่ฉะเพาะคลังสำหรับเก็บเครื่องสัมภาระที่ต้องใช้อยู่เสมอ และเชื้อเพลิง อันเปนของจำเปนสำหรับเครื่องบินทหารที่ไม่มีอาวุธนั้นจึ่งจะมีได้.

สถานที่พักอาศัยของกำลังตำรวจณะแห่งต่างๆ ในแนวเขตที่ว่านี้นั้น พึงมีระเบียบการป้องกันสร้างไว้ได้เท่าที่ต้องการตามปรกติ สำหรับการรักษาความมั่นคงของที่นั้นๆ.

4.- แนวเขตปลอดการทหารที่กำหนดไว้ในวรรคหมายเลข 1 ข้างบนนี้นั้น จะต้องปักปันเขตกันโดยอาศัยความตกลงพิเศษ ซึ่งจะต้องเจรจากันทำขึ้นในระวางกรุงสยามกับอินโดจีนโดยเร็วที่สุดที่จะพึงเปนไปได้.

ความตกลงที่ว่านี้จะต้องกำหนดประเภทและจำนวนพลและเครื่องอาวุธสำหรับกำลังตำรวจของประเทศแต่ละฝ่ายที่จะต้องมีไว้ตามปรกติภายในแนวเขตที่กล่าวมาแล้วนั้นด้วย.

ความตกลงที่ว่านี้จะต้องกำหนดลักษณการ ซึ่งภาคีฝ่ายที่เกี่ยวข้องนั้น จะพึงใช้อำนาจซึ่งได้ประสาทให้โดยตอนที่สองของวรรคหมายเลข 2 ข้างบนนี้นั้นได้อย่างไรด้วย.

ในที่สุด ความตกลงที่ว่านี้จะต้องวางระเบียบการพิเศษในเรื่องการเดินอากาศยานในแนวเขตที่ปลอดการทหารนั้น และฉะเพาะอย่างยิ่งจะต้องวางลักษณการที่ว่าอากาศยานทหาร ฤๅอากาศยานพลเรือนของประเทศทั้งสองนี้แต่ละฝ่ายจะบินข้ามเหนือลำแม่น้ำและร่อนลงและพักอยู่ในที่นั้นได้อย่างไร.

5.- ความตกลงพิเศษที่บัญญัติไว้นี้นั้น “คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขง” ซึ่งจะได้ตั้งขึ้นตามข้อ 10 ข้างล่างนี้ จะต้องเปนผู้คิดร่างขึ้น แล้วเสนอให้รัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้องนั้นอนุมัติ.

ข้อ 3

เพื่อป้องกันมิให้มีข้อพิพาทอย่างใดในเรื่องเส้นเขตแดนในระวางกรุงสยามกับอินโดจีนในตอนที่แม่น้ำโขงเปนแดนนั้น อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ตกลงกันว่า จะได้มีการกำหนดเส้นเขตแดนนั้นอย่างแน่นอนณะท้องที่ โดยความยินยอมพร้อมกันทั้งสองฝ่าย.

เพื่อการนี้ เส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำโขงนั้น มีบทวิเคราะห์ให้ชัดดังต่อไปนี้ คือ.

1. ตามลำแม่น้ำโขงในตอนที่ไม่แยกออกเปนหลายสายเพราะเกาะนั้น ให้ถือร่องน้ำเปนเส้นเขตแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีน.

2. ตามลำแม่น้ำโขงในตอนที่แยกออกเปนหลายสาย เพราะมีเกาะซึ่งออกหากจากฝั่งสยาม โดยมีกระแสน้ำไหลสพัดอยู่ในระวางนั้นจะเปนเวลาหนึ่งเวลาใดในขวบปีก็ตาม ให้ถือร่องน้ำของสายแยกที่ใกล้ฝั่งสยามที่สุดนั้นเปนเส้นเขตแดน.

3. ในบันดาถิ่นที่ลำน้ำแยกซึ่งอยู่ใกล้กับฝั่งสยามที่สุดนั้น เขินขึ้นด้วยทรายทับถมฤๅตื้นแห้งขึ้นจนกระทำให้เกาะ ซึ่งแต่ก่อนอยู่ห่างจากฝั่งนั้นเชื่อมต่อกันเปนนิจกับฝั่งนั้นๆ ตามหลักนิยมเส้นเขตแดนจักต้องเดินตามร่องน้ำเดิมของสายลำน้ำแยกที่เขินขึ้นด้วยทรายทับถมฤๅได้ตื้นแห้งขึ้นนั้น แต่ทะว่า ถ้าแม้มีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นแล้ว จะต้องร้องขอต่อคณะข้าหลวงใหญ่ประจำแม่น้ำโขงให้พิจารณาแต่ละกรณีตามเหตุการณ์ที่เปนจริง และในกรณีเช่นนั้นคณะข้าหลวงใหญ่จะแนะนำให้ย้ายเส้นเขตแดนไปไว้ยังร่องน้ำที่อยู่ใกล้ที่สุดของลำแม่น้ำก็ได้ ถ้าหากวินิจฉัยเห็นว่าการย้ายเช่นนั้นเปนอันพึงปรารถนา ดังเช่นที่ได้ตกลงกันแล้ว แต่บัดนี้สำหรับที่ดินต่างๆ ในลำแม่น้ำซึ่งได้ระบุชื่อไว้ในวรรคต่อไปนี้.

บันดาที่ดินในลำแม่น้ำซึ่งออกชื่อต่อไปนี้ เปนอันเชื่อมตายตัวกับอาณาเขตสยามคือ ดอนเขียว, ดอนเขียวน้อย, ดอนน้อย, ดอนยาด, ดอนบ้านแพง, หาดทรายเพ-เวิ่นกุ่ม, ดอนแกวกอง-ดินเหนือและดอนสำโรง ซึ่งบางแห่งพึงนับได้ว่าเปนส่วนของฝั่งฝ่ายสยาม และบางแห่งเปนฉะเพาะชานเลนที่เกิดสระสมขึ้นและต่อเนื่องกับฝั่งสยามนั้นมากกว่าเปนเกาะโดยแท้จริง.

คนสังกัดชาติฝรั่งเศสที่อาศัยอยู่ ฤๅทำการเพาะปลูกอยู่ในบันดาที่ดินที่ระบุชื่อข้างบนนี้ จะคงมีสัญชาติเดิมของตนต่อไป และถ้าหากว่าอยู่ใต้บังคับแห่งกฎหมายสยามและบันดาหนังสือสัญญาซึ่งใช้อยู่นั้นแล้ว จะคงเสวยสิทธิในการอาศัยอยู่ ฤๅในการกรรมสิทธิ์ ฤๅในสักแต่ว่าการเพาะปลูกนั้นได้ต่อไป.

คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขงนั้นจะต้องได้รับมอบหมายให้จัดการกำหนดเส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำดังที่วิเคราะห์มาแล้วนี้ แต่หากมีข้อสงวนไว้ว่าจะต้องได้รับอนุมัติ

แห่งรัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้องนั้น.

การกำหนดเช่นว่านี้จะต้องรวมทั้งการเขียนเส้นเขตแดนลงในแผนที่ลำแม่น้ำโขง โดยมีกระเสียนมาตราส่วนหนึ่งในหมื่น กับทั้งจะต้องทำเครื่องหมายปักเส้นเขตแดนลงไว้ตามลำแม่น้ำโขงในทุกตอนที่เห็นว่าเปนการจำเปนนั้นด้วย

ข้อ 4.

อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้มีความปรารถนาที่จะให้ความเกี่ยวพันทางเศรษฐกิจในระวางอาณาเขตของทั้งสองฝ่ายให้เผยแผ่โดยสดวก จึ่งได้ยินยอมตกลงกันว่า การเดิรเรือในทางค้าขายนั้นแต่ละฝ่ายจะต้องกระทำได้โดยเสรีภาพตลอดทั่วความกว้างของลำแม่น้ำโขงในทั้งสองตอนที่แม่น้ำนั้นเปนเส้นเขตแดนในระวางกรุงสยามกับอินโดจีน.

บทบัญญัติแห่งข้อ 4 ของอนุสัญญา ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1904 นั้นเปนอันคงใช้อยู่และรับความยืนยันในที่นี้.

บริษัทเดิรเรือในทางค้าขาย ซึ่งต่อไปภายหน้าทางราชการของประเทศทั้งสองที่ตั้งอยู่ชานฝั่งแต่ละประเทศจักมอบอำนาจให้ใช้เรือเดิรตามลำแม่น้ำโขงตอนที่เปนเส้นเขตแดนได้นั้น จะต้องเปนฉะเพาะแต่บริษัทสยามฤาบริษัทอินโดจีนเท่านั้น.

ข้อ 5.

คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขงจะต้องได้รับมอบหมายให้พิจารณาว่าจะมีทางสามารถฤาไม่อย่างไรในอันจะแก้ไขระเบียบการเช่าถือที่ดินณะฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ซึ่งกรุงสยามได้อนุญาตให้กรุงฝรั่งเศสเช่าถือตามความในข้อ 6 แห่งหนังสือสัญญา ลงวันที่ 3 ตุลาคม ฆ.ศ. 1893 และข้อ 8 แห่งอนุสัญญา ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1904 นั้น.

แต่ทะว่า เปนที่ตกลงกันแต่บัดนี้ว่า ถ้าหากจะทำความตกลงพิเศษ แล้วและแก้ไขระเบียบการปัตยุบันของการอนุญาตให้เช่าถือที่ว่ามานี้แล้ว การแก้ไขเช่นว่านั้นจะเบียดเบียนประโยชน์ของทางราชการฝ่ายอินโดจีนฤาประโยชน์ของคนสังกัดชาติฝ่ายนั้น ซึ่งมีอยู่ณะวันที่ทำความตกลงนั้นไม่ได้เปนอันขาด อนึ่ง เปนที่เข้าใจกันฉะเพาะอย่างยิ่งว่า ถ้าหากว่าแก้ไขระเบียบการให้เช่าถือเช่นว่านี้แล้ว รัฐบาลสยามรับรองว่าจะให้ความสดวกสำหรับแต่งสรรค์ที่ดินฝั่งขวา และลุถือเอาฤาเช่าถือที่ดินนั้นๆ ฐานเอกชนทุกอย่างทุกประการที่จำเปนสำหรับบริษัทอินโดจีนต่างๆ ที่ทำการเดิรเรือฤาประกอบการพาณิชย์ตามลำแม่น้ำโขงนั้น.

ข้อ 6.

โดยเหตุที่ตั้งแต่นี้ต่อไป กรุงสยามจำเปนจะต้องมีส่วนในการตำรวจทางน้ำในตอนลำแม่น้ำโขงสองตอนที่เปนเขตแดนนั้น อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ตกลงกันว่า ข้อ 2 แห่งหนังสือสัญญา ลงวันที่ 3 ตุลาคม ฆ.ศ. 1893 นั้นให้เปนอันยกเลิกเสียโดยอนุสัญญาฉบับนี้.

ฉนั้น แต่ละฝ่ายจะต้องได้รับอำนาจเพื่อใช้เรือมีอาวุธเดิรไปมาตามลำแม่น้ำโขงในตอนที่เปนเขตแดน เพื่อการศุลกากรฤาเพื่อการตำรวจสำหรับสืบจับนั้นได้.

แต่ความตกลงพิเศษที่ว่าไว้ในข้อ 2 แห่งอนุสัญญานี้นั้น จะต้องกำหนดจำนวน ชนิด และ

ขนาดระวางของเรือมีอาวุธเช่นว่านี้ และกำหนดเครื่องอาวุธอย่างมากประจำเรือนั้นด้วย.

ข้อ 7.

ตามลำแม่น้ำโขงทั้งสองตอนที่เปนเขตแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีนนั้น คนสังกัดชาติของประเทศทั้งสองจะต้องมีสิทธิที่จะจับสัตว์น้ำได้ตลอดทั่วความกว้างของแม่น้ำ แต่จะต้องใช้แต่เครื่องมืออย่างที่ลอยฤๅเครื่องจับปลาซึ่งใช้ทอดทิ้งด้วยมือเท่านั้น.

เครื่องจับสัตว์น้ำที่เปนเครื่องอยู่กับที่นั้น จะใช้ในแถบน่านน้ำของฝ่ายใด ก็ต้องเปนคนสังกัดชาติของประเทศที่เปนเจ้าของแถบน่านน้ำของฝ่ายนั้นเท่านั้นจึ่งจะพึงใช้ได้.

ที่ปากน้ำของแควต่างๆ นั้น สิทธิในการจับสัตว์น้ำในเขตน้ำนั้นๆ จะต้องสงวนไว้สำหรับคนสังกัดชาติของประเทศที่เปนเจ้าของฝั่งฟากที่เกี่ยวข้องนั้นฝ่ายเดียว และเขตที่จะจับสัตว์น้ำในลำน้ำกว้างขวางออกไปได้เพียงไรนั้น คณะข้าหลวงใหญ่ประจำแม่น้ำโขงจะต้องเปนผู้กำหนดตามลักษณท้องที่และในกรณีหนึ่งๆ โดยฉะเพาะ.

ข้อ 8.

อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ตกลงกันว่า เพื่อรักษาประโยชน์ของแต่ละฝ่ายไว้ให้มั่นคง จะทำความตกลงพิเศษเพื่อวางระเบียบการใช้และการแยกแบ่งน้ำในลำแม่น้ำโขงตอนที่เปนเขตแดนนั้น เพื่อสำหรับประโยชน์ในการเกษตรกรรม อุตสาหะกรรม ฤๅพาณิชย์กรรม ฉะเพาะอย่างยิ่งสำหรับการทดน้ำและการทำแรงไฟฟ้า.

ข้อ 9.

ในส่วนการโยธาสำหรับบำรุงรักษาและประกอบแต่งลำแม่น้ำโขงให้เปนทางน้ำสำหรับเดิรเรือได้ในสองตอนที่เปนเขตแดนนั้น เปนอันตกลงกันว่า คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขง จะต้องได้รับมอบหมายให้เปนผู้เรียบเรียงข้อบังคับ ซึ่งจะวิเคราะห์ข้อไขที่ว่าๆ ต่อไปภายหน้า ประเทศทั้งสองจะต้องช่วยกันพิจารณาและกระทำและออกค่าใช้จ่ายในการโยธานั้นๆ อย่างไรจนกว่าทั้งสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะได้ตกลงใช้ข้อบังคับเช่นว่านี้ไซร้ให้เปนอันคงใช้ระเบียบการซึ่งใช้อยู่ในเวลานี้ต่อไป.

คณะข้าหลวงที่กล่าวมาแล้วนี้ จะต้องมีอำนาจสำหรับที่จะแนะนำรัฐบาลทั้งสองฝ่ายในเรื่องกระทำการโยธาต่างๆ ซึ่งคณะข้าหลวงเห็นว่าจะเปนประโยชน์ฤๅจำเปนเพื่อบำรุงรักษาและกระทำให้ลำแม่น้ำเปนทางเดิรเรือได้ดียิ่งขึ้น อนึ่ง จะร้องขอให้คณะข้าหลวงนั้นออกความเห็นในกำหนดการโยธาอย่างเดียวกันนี้ที่ภาคีทั้งสองซึ่งเกี่ยวข้องจะได้ส่งมาให้พิจารณานั้นก็ได้.

ข้อ 10.

จะต้องตั้งคณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขงขึ้นคณะหนึ่ง มีจำนวนข้าราชการฝ่ายสยามและฝ่ายอินโดจีนเท่ากันเปนตัวข้าหลวง.

นอกจากหน้าที่ๆ อำนวยไว้ในข้อ 2, 3, 5, 6 และ 9 แห่งอนุสัญญาฉบับนี้นั้น คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขงจะต้องได้รับมอบหมายโดยนัยทั่วไป ให้เปนธุระดูแล

ให้การเปนไปตามความตกลงพิเศษต่างๆ อันเกี่ยวด้วยบริเวณพรมแดน และพิจารณาปัญหาทุกอย่างอันเกิดขึ้นจากการใช้ระเบียบใหม่ในบริเวณนั้น และฉะเพาะอย่างยิ่งจะต้องออกความเห็นในกรณีเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นเนื่องด้วยเส้นเขตแดนตามลำแม่น้ำนั้น และคณะข้าหลวงนี้จะแนะนำวิธีการใดๆ ที่จะเปนประโยชน์ในการปรองดองระงับปัญหาอันเกี่ยวกับสิทธิในการปลูกเพาะที่คนสังกัดชาติของประเทศทั้งสองย่อมใช้อยู่อย่างไม่เปนกิจลักขณะในที่ดินในท้องแม่น้ำนั้นก็ได้ แต่ในกรณีทุกเรื่องไปจะเปนอันตกลงตามคำแนะนำของคณะข้าหลวงนั้นได้ ก็ต้องอาศัยอนุมัติของรัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องให้อนุมัติด้วยกัน และให้เปนลายลักษณอักษร.

อนึ่ง คณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขงนี้จะต้องมีหน้าที่ๆ จะนำข่าวคราวที่เปนประโยชน์ทุกอย่างส่งให้รัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้องนั้นทราบ และจะต้องดำริเรียบเรียงข้อบังคับทุกอย่างที่จำเปนเพื่อจะยังการตำรวจฝ่ายการเดิรเรือ, ฝ่ายการสุขาภิบาล และฝ่ายการสืบจับในบริเวณพรมแดนนั้น ให้เปนไปโดยลักษณะที่เปนการร่วมมือกันกระทำการอย่างดีที่สุด ข้อบังคับเช่นว่านี้จะบัญญัติโทษในการล่วงละเมิดนั้นก็ได้ และรัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ข้อบังคับนั้นเปนอันลงมือใช้ในเวลาเดียวกันเมื่อทั้งสองฝ่ายได้ตกลงยินยอมพร้อมกันในเรื่องข้อบังคับนั้นแล้ว.

กรุงสยามกับอินโดจีนจะต้องเจรจากันโดยเร็วที่สุดที่จะพึงเปนไปได้ เพื่อทำความตกลงสำหรับตั้งคณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขง และสำหรับวางข้อบังคับระเบียบการแห่งคณะข้าหลวงนั้น. ความตกลงอันนี้จะต้องกำหนดโดยจำนงแห่งอนุสัญญาข้อนี้ว่าคณะข้าหลวงที่ว่านั้นจะพึงมีระเบียบการและจะพึงดำเนิรการโดยลักษณะข้อไขสถานใด.

ข้อ 11.

โดยอนุวัตตามบทบัญญัติแห่งโปรโตคลติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 นั้น อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องเจรจากันโดยเร็วที่สุดที่จะพึงเปนได้ เพื่อทำความตกลงฉะเพาะการณ์สำหรับกำหนดฐานะของคนในบังคับสยามในอินโดจีนให้เปนการแน่นอนสิ้นเชิง.

ความตกลงที่ว่านี้จะต้องอนุโลมตามบทบัญญัติในหนังสือสัญญา ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 ซึ่งวางระเบียบฐานะของชาวอินโดจีนในกรุงสยามนั้น โดยมากที่สุดที่จะพึงเปนไปได้ และโดยจำนงอย่างยุติธรรมเพื่อจะให้ถ้อยทีถ้อยได้รับประโยชน์เสมอกัน และอัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ตกลงกันตั้งแต่นี้สืบไปว่าจะพิทักษ์รักษาไว้เต็มบริบูรณ์ซึ่งอิศรสิทธิของรัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้องในการวางข้อบังคับสำหรับการอพยพของชาวต่างประเทศเข้าไปในอาณาเขตของแต่ละฝ่าย.

อนึ่ง เปนที่ตกลงกันตั้งแต่นี้สืบไปด้วยว่า คนเดิรทางที่เปนสัญชาติสยามซึ่งเข้าไปในอินโดจีนเพื่ออยู่ไม่เกินสามเดือนนั้น จะต้องได้รับผลปฏิบัติอย่างที่ได้แก่คนสังกัดชาติที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่งในการทั้งปวงที่เกี่ยวกับกายตัวและการคุ้มครองทรัพย์สินของตน.

ข้อ 12.

เพื่อยังความร่วมมือซึ่งกันและกันในระวางทางราชการฝ่ายปกครอง และฝ่ายตำรวจของแต่ละฝ่ายในการปราบการอุกฉกรรจ์และการกระทำผิดต่างๆ ตลอดทั่วพรมแดนทางบกและทางน้ำ ระวางทั้งสองฝ่ายให้ได้ผลดียิ่งขึ้นนั้น กรุงสยามกับอินโดจีนจะต้องทำความตกลงฉะเพาะการณ์เพื่อแก้ไขและเพิ่มเติมคำสั่งซึ่งทั้งสองฝ่ายได้ตกลงพร้อมกันออกให้ไว้แล้วแก่เจ้าพนักงารของประเทศทั้งสอง

ในขวบปี ฆ.ศ. 1920 นั้น

ข้อ 13.

อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ตกลงกันว่าจะเจรจาทำอนุสัญญาว่าด้วยการส่งผู้ร้ายข้ามแดนในระวางกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศสโดยเร็วที่สุดที่จะเปนได้ และจะต้องให้เปนอันใช้ได้สำหรับอินโดจีนด้วย.

ข้อ 14

อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ตกลงกันว่า ความตกลงเรื่องศุลกากรและการค้าขายตามที่บัญญัติไว้ในวรรค 4 แห่งโปรโตคลติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 นั้น จะต้องยกเลิกบทบัญญัติในข้อ 5 แห่งหนังสือสัญญา ลงวันที่ 3 ตุลาคม ฆ.ศ. 1893.

ความตกลงที่ว่านี้จะต้องตั้งบทบัญญัติทุกอย่างที่จะเปนประโยชน์ในการให้ความสดวกสำหรับปราบการค้าเถื่อน และฉะเพาะอย่างยิ่งสำหรับปราบการค้าฝิ่นเถื่อนตามพรมแดนระวางกรุงสยามกับอินโดจีน.

ข้อ 15.

โดยเหตุที่ข้อสัญญาซึ่งต่างฝ่ายต่างได้ให้ไว้ต่อกันดังที่บรรยายในวรรคที่ 1 ของข้อ 7 และวรรคที่สุดของข้อ 8 และข้อ 9 แห่งอนุสัญญา ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1904 นั้นไม่เปนอันประกอบตามความต้องการและความสามารถที่กรุงสยามและอินโดจีนจะเผยแผ่ในทางเศรษฐกิจต่อไปได้นั้น อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้จึงปฏิญาณว่าบทบัญญัติที่ว่ามาแล้วข้างต้นแห่งอนุสัญญาที่ว่านั้นเปนอันยกเลิกเสียแล้ว.

ทั้งสองฝ่ายตกลงกันต่อไปว่า กรุงสยามกับอินโดจีนจะต้องยินยอมพร้อมกันวางโครงการสำหรับร่วมมือกันทำการเผยแผ่ทางคมนาคมและการเกี่ยวพันต่อกันโดยทางถนน, ทางรถไฟ, ทางทะเล, ทางแม่น้ำ, ทางอากาศ, ทางโทรเลข, ทางวิทยุโทรเลข และทางไปรษณีย์ ในระวางประเทศทั้งสอง.

โครงการสำหรับกิจการอันเปนประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่ายนี้ เมื่อภายหลังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นเปนการสมควรที่จะกระทำเช่นนั้นแล้ว ก็จะต้องแก้ไขและทำให้บริบูรณ์.

ข้อ 16.

บันดาบทบัญญัติทั้งปวงแห่งหนังสือสัญญาและความตกลงที่ได้ทำไว้ในระวางกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศสก่อนหนังสือสัญญา ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 ซึ่งไม่ต้องกันโดยอย่างใดเลยกับบทบัญญัติแห่งอนุสัญญาฉบับนี้นั้น เปนอันยกเลิกทั้งสิ้น.

แต่ทะว่า บันดาความเกี่ยวพันซึ่งจะต้องเปนท้องเรื่องของความตกลงบูรณการต่างๆ ที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญาฉบับนี้นั้นจะต้องเปนอันคงอยู่ในบังคับของบทบัญญัติที่ได้ใช้มาแล้วแต่ก่อนฤๅของบทบัญญัติซึ่งได้ตั้งขึ้นแทนโดยหนังสือสัญญา ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925 นั้น จนกว่าจะถึงวันที่ลงมือใช้ความตกลงนั้นๆ.

ข้อ 17.

อนุสัญญาฉบับนี้จะต้องมีผลเปนอันใช้ได้ตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกัน และจะต้องเปนอันใช้ได้อยู่ชั่วกำหนดเวลาสิบปี ตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าขายและการเดิรเรือซึ่งได้ทำในระวางกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเสศ ณะวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ฆ.ศ. 1925.

ถ้าภายในสิบสองเดือนก่อนสิ้นกำหนดเวลาที่ว่าไว้นี้ อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้แจ้งเจตนาที่จะเลิกอนุสัญญาฉบับนี้แก่อีกฝ่ายหนึ่งแล้ว อนุสัญญานี้จะต้องเปนที่บังคับต่อไป จนกว่าจะสิ้นกำหนดปีหนึ่งนับตั้งแต่วันที่อัครภาคีแห่งอนุสัญญานี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะได้บอกเลิกอนุสัญญานี้.

แต่ทะว่า เปนที่เข้าใจกันโดยบ่งชัดว่า การบอกเลิกอนุสัญญาเช่นว่านี้ จะมีผลฟื้นบทสัญญาข้อใดๆ ที่ได้บอกเลิกเสียแล้ว โดยความตกลงก่อนๆ ฤๅโดยอนุสัญญาฉบับนี้ ให้เปนอันกลับไปใช้ได้อีกนั้นไม่ได้เลย.

ข้อ 18.

อนุสัญญาฉบับนี้จะต้องได้รับสัตยาบัน และสัตยาบันทั้งสองฝ่ายนั้น จะต้องแลกเปลี่ยนกันณะกรุงเทพฯ ภายในระยะเวลาสั้นที่สุดที่จะกระทำได้.

เพื่อเปนพยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มแต่ละฝ่าย ได้ลงนามและประทับตราลงไว้ในอนุสัญญานี้เปนสำคัญ.

ทำคู่กันสองฉบับเปนภาษาฝรั่งเศสณะกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ยี่สิบห้าของเดือนที่ห้าพุทธศักราชสองพันสี่ร้อยหกสิบเก้า ตรงกับวันที่ยี่สิบห้า สิงหาคม ฆริสตศักราช พันเก้าร้อยยี่สิบหก.

(ลงพระนามและประทับตรา) ไตรทศประพันธ์
(ลงนามและประทับตรา) วาเรนน์

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (25 สิงหาคม พ.ศ. 2434-5 กันยายน พ.ศ. 2519 หรือ ค.ศ. 1891-1976) ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี และกระทรวงการต่างประเทศ

ในปี พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ทรงเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนเจรจาสันติภาพฝ่ายไทยในกรณีพิพาทอินโดจีน

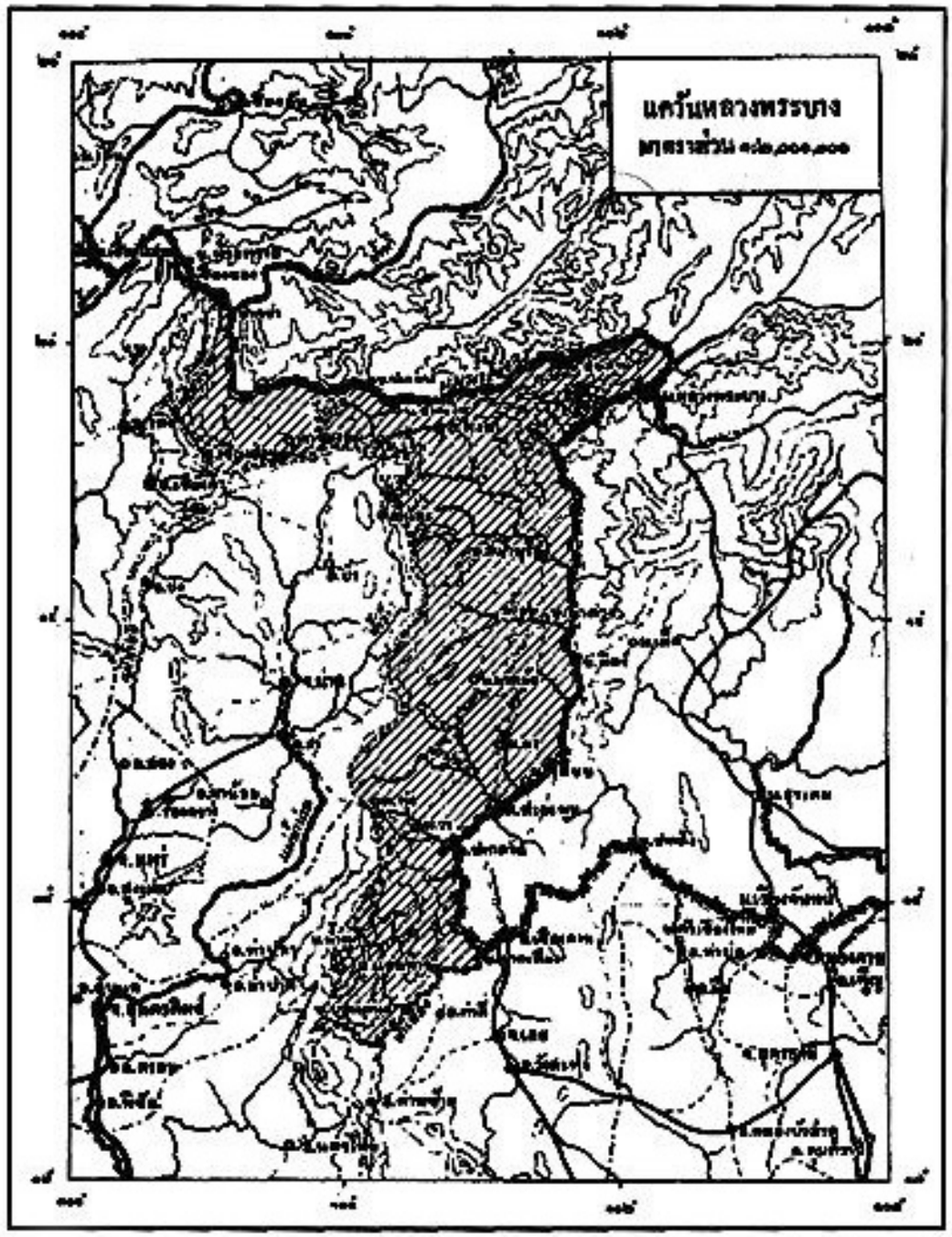

แผนที่ "แคว้นหลวงพระบาง" โดยกรมแผนที่ พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ซึ่งก็คือดินแดนที่อยู่ด้านฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ระหว่างเมืองหลวงพระบางกับจังหวัดเชียงรายและน่าน รัฐบาลพิบูลสงครามยึด "ได้ดินแดน" มา และเปลี่ยนชื่อเป็น "จังหวัดลานช้าง" รัฐบาลไทยสมัยนั้นทำการปกครองอยู่ประมาณเกือบ 5 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2484-2489 (ค.ศ. 1941-1946) และก่อนที่จะ "เสียดินแดน" ไปนั้น ในการเลือกตั้งเมื่อ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดนี้ก็มีการเลือกตั้งพร้อมๆ กับจังหวัดอื่นๆ ใน "ประเทศไทย" โดยที่จังหวัดลานช้าง ได้นายสังคม ริมทอง เป็น ส.ส.

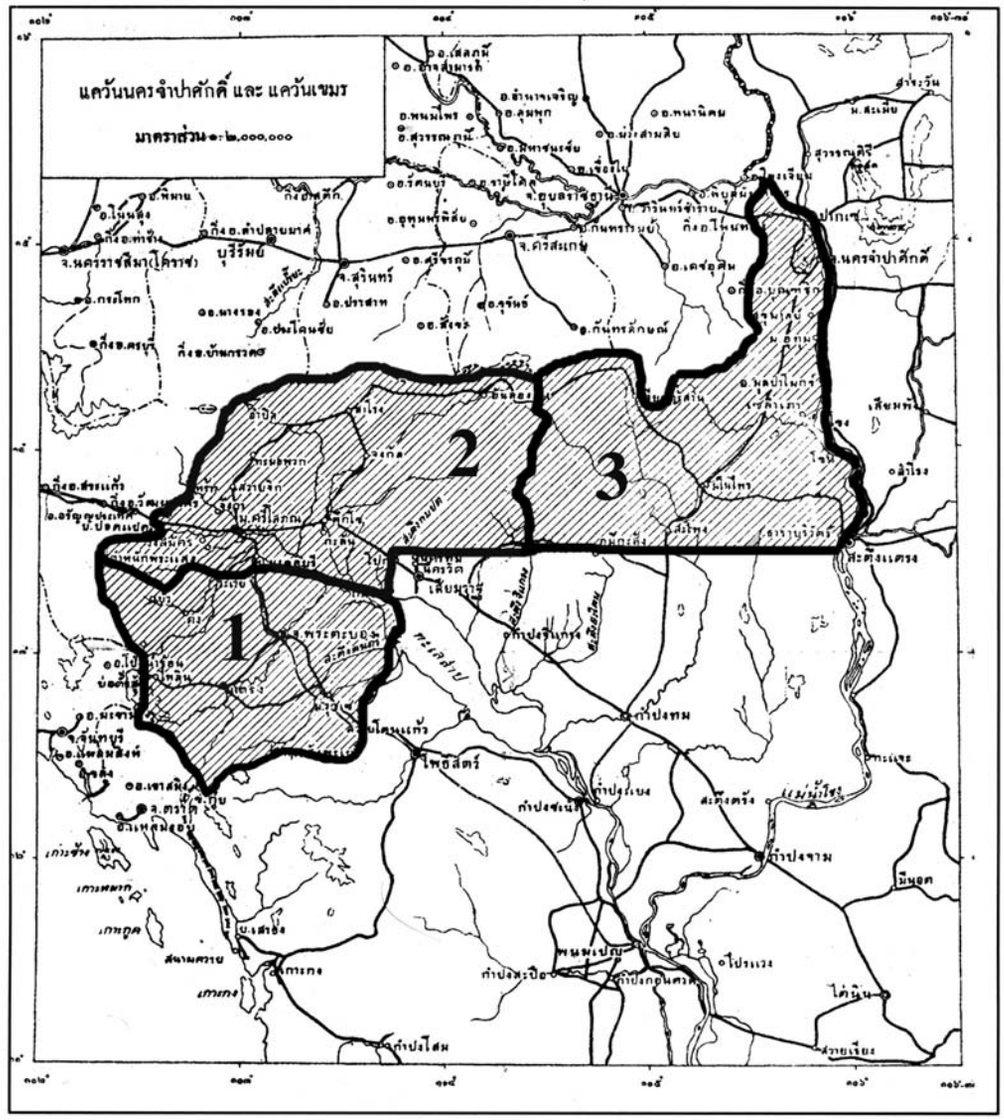

พิมพ์ที่กรมแผนที่

เครื่องหมายอาณาเขตที่จะโอนมาเป็นของฝ่ายไทย ตามอนุสัญญาสันติภาพ
พื้นที่ประมาณ ๕๑,๓๒๖ ตารางกิโลเมตร

แผนที่ดินแดนในอินโดจีนของฝรั่งเศส ที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยึด "ได้ดินแดน" มาเมื่อปี พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) คือ จังหวัดพระตะบอง จังหวัดพิบูลสงคราม และจังหวัดนครจำปาศักดิ์ ในกรณีของจังหวัดพิบูลสงครามนั้น คือ จังหวัดเสียมเรียบของกัมพูชาเดิมนั่นเอง แต่ถูกเปลี่ยนชื่อใหม่ให้เป็นของไทยๆ ในกรณีของจังหวัดนครจำปาศักดิ์นั้น รวมอาณาบริเวณทางตอนใต้ของเทือกพนมดงรัก เช่น ปราสาทเขาพระวิหารและเมืองจอมกะสาน ฯลฯ แผนที่นี้จัดทำและจัดพิมพ์โดยกรมแผนที่ของประเทศไทยสมัยนั้น

หมายเลข 1 คือ จังหวัดพระตะบอง

หมายเลข 2 คือ จังหวัดพิบูลสงคราม

หมายเลข 3 คือ จังหวัดนครจำปาศักดิ์

โปรดสังเกต ว่าแผนที่ดังกล่าวนี้ ร่างและลากเส้นเขตแดนใหม่โดยรัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสในอินโดจีน ขอให้สังเกตเส้นตรงจากเหนือเมืองเสียมเรียบ/เสียมราฐ หรือจังหวัดพิบูลสงคราม ตรงแน่วไปยังเมืองสะตึงแตรงที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง แผนที่นี้สะท้อนให้เห็นการที่อำนาจจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ตกลงกับอำนาจอาณานิคมท้องถิ่นไทย เหนือดินแดนกัมพูชา โดยที่ผู้คนที่เป็นเจ้าของดินแดนอย่างแท้จริง ถูกข้ามหัวไป การ "ได้ดินแดน" มณฑลบูรพามาครั้งนั้น ฝรั่งเศสต่อรองเอา "นครวัด-นครธม" ไว้ในอินโดจีนของฝรั่งเศส ดังนั้นจังหวัดพิบูลสงคราม จึงมิได้มี "นครวัด - นครธม" อยู่ในแผนที่ใหม่ของ "มหาอานาจักรไทย"

ตราจังหวัดลานช้างภายใต้การปกครองของประเทศไทย เป็นรูปโขลงช้างยืนอยู่กลางลานกว้าง ระยะเวลาการใช้ พ.ศ. 2484-2489 (ค.ศ. 1941-1946) ในช่วงที่ "ได้ดินแดน" นี้มานั้น ในการเลือกตั้ง 6 มกราคม 2489 (ค.ศ. 1946) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จังหวัดนี้ก็มีการเลือกตั้งพร้อมๆ กับจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทย โดยที่จังหวัดลานช้างได้นายสังคม ริมทอง เป็น ส.ส.

ตราประจำจังหวัดพิบูลสงครามภายใต้การปกครองของประเทศไทย ซึ่ง "ได้ดินแดน" มาแล้วเปลี่ยนชื่อมาจากจังหวัดเสียมราฐ/เสียมเรียบ มีสัญลักษณ์เป็นรูปอนุสาวรีย์ไก่กางปีก เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดปีระกา ระยะเวลาการใช้ระหว่าง พ.ศ. 2484-2489 (ค.ศ. 1941-1946) ในช่วง 5 ปี ระหว่าง 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484-17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1941-1946)

เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไป จังหวัดนี้ก็มี ส.ส. ของตน คือ ในการเลือกตั้ง 6 มกราคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จังหวัดพิบูลสงคราม ได้นายประยูร อภัยวงศ์ เป็น ส.ส. และในการเลือกตั้งเพิ่มเมื่อ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946) ก่อนที่จะต้อง "เสียดินแดน" เหล่านั้นไปให้ฝรั่งเศส จังหวัดพิบูลสงครามก็ได้นายญาติ ไหวดี เป็น ส.ส.

ตราจังหวัดพระตะบองภายใต้การปกครองของประเทศไทย เป็นรูปพระยาโคตรบองเงื้อกระบองทำท่าจะขว้าง ระยะเวลาการใช้ พ.ศ. 2484-2489 (ค.ศ. 1941-1946) เมื่อระบอบพิบูลสงครามไปได้ดินแดนนี้มา ได้ส่งนายควง อภัยวงศ์ ในฐานะบุตรของเจ้าเมืองคนสุดท้ายของ "มณฑลบูรพา" สมัยสยามประเทศ ไปรับเมืองนี้กลับคืนมา และในการเลือกตั้ง 6 มกราคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จังหวัดพระตะบอง ก็มี นายชวลิต อภัยวงศ์ เป็น ส.ส. ส่วนในการเลือกตั้งเพิ่มเมื่อ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946) ก่อนที่จะต้อง "เสียดินแดน" เหล่านั้นไปให้ฝรั่งเศส ก็ได้นายสวาสดิ์ อภัยวงศ์ และพระพิเศษพาณิชย์ เป็น ส.ส. ของจังหวัดพระตะบอง

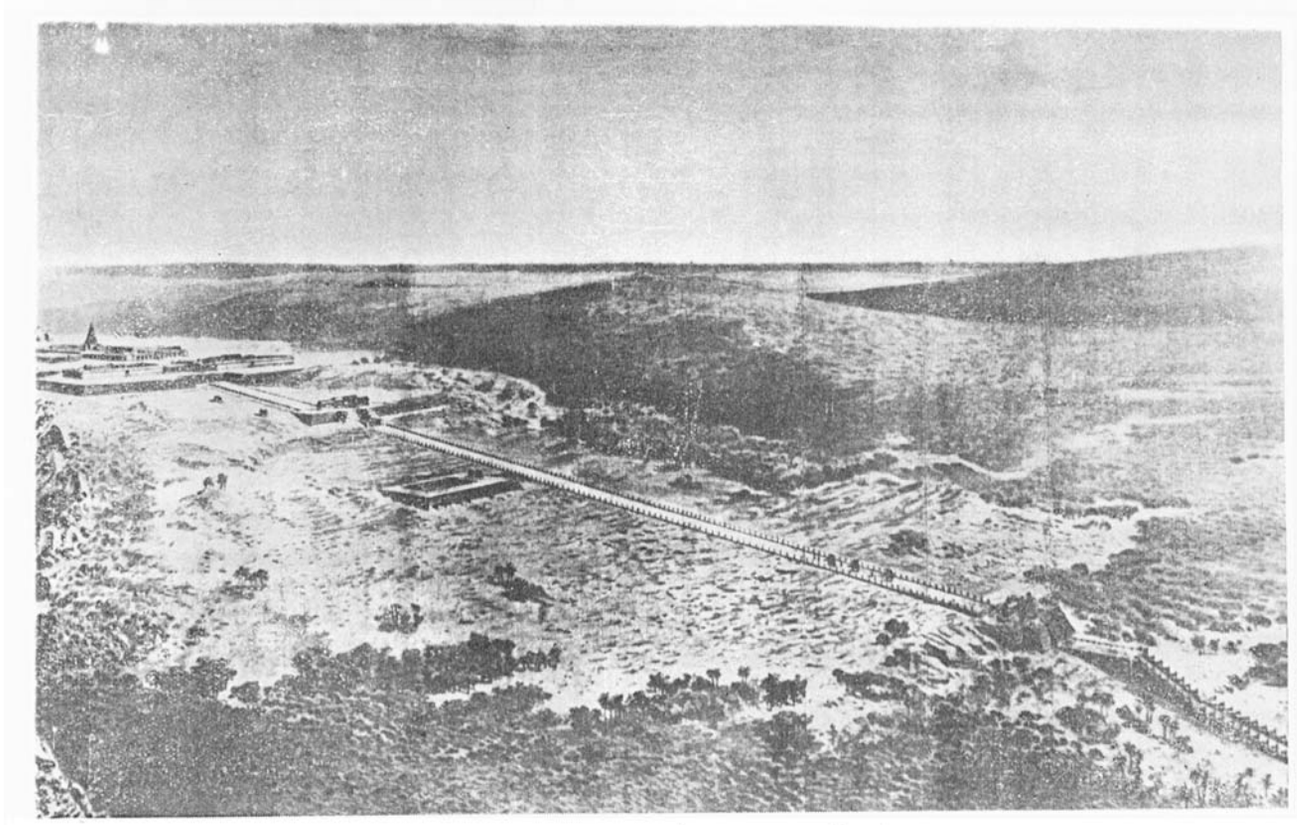

ปราสาทหินเขาพระวิหาร ซึ่งไทยได้คืนมาคราวปรับปรุงเส้นเขตต์แดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศส
และทางการกำลังจัดการบูรณะให้สง่างามสมกับที่เป็นโบราณสถานสำคัญ

ภาพ "ปราสาทเขาพระวิหาร" นี้ ได้มาจากหนังสือ "ประเทศไทย เรื่องการได้ดินแดนคืน" จัดพิมพ์โดยกองโฆษณาการงานฉลองรัฐธรรมนูญ เดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ซึ่งมีการเฉลิมฉลองใหญ่ และ นรม.พิบูลสงคราม ได้เลื่อนยศจากนายพลตรีไปเป็นจอมพล โดยไม่ผ่าน พลโท และ พลเอก

ขอให้สังเกตว่า ภาพนี้น่าจะเป็นการจินตนาการวาดขึ้นมามากกว่าที่จะเป็นรูปถ่าย ภาพนี้จะถูกใช้ต่อมาอีกแม้ว่าจะเป็นช่วงของการขึ้นคดีที่ศาลโลกแล้วก็ตาม ยังไม่ปรากฏภาพถ่ายทางอากาศจนกระทั่งยุคหลังของลัทธิการท่องเที่ยวโดยสำนักพิมพ์เมืองโบราณที่เป็นมุมมองเบื้องสูงด้านฝั่งกัมพูชา

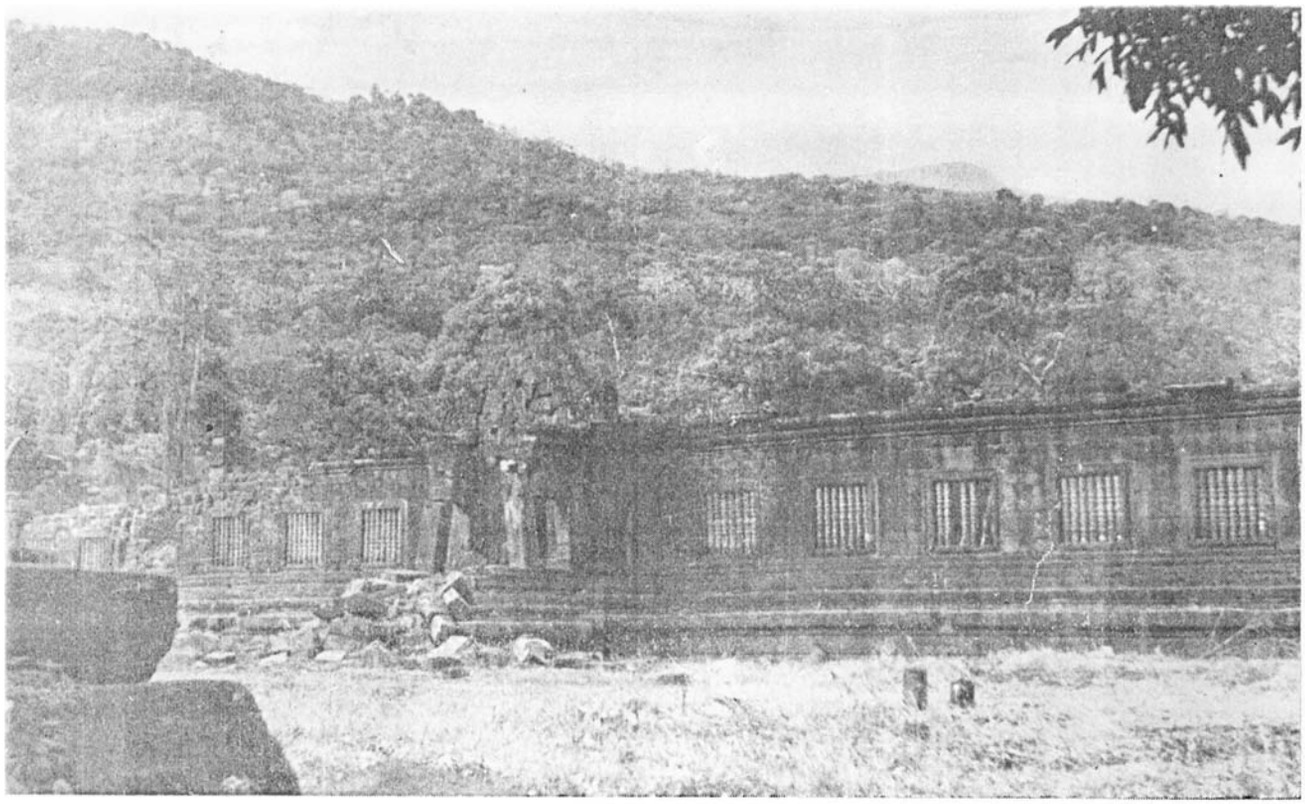

ปราสาทหินวัดภู จังหวัดนครจัมปาศักดิ์ ซึ่งไทยได้กลับคืนมาคราวปรับปรุงเส้นเขตต์แดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศส และทางการจะได้จัดการบูรณะให้สมกับที่เป็นปูชนียสถานสำคัญ

"ปราสาทวัดพู" (สะกดแบบภาษาลาว) ก็เป็นอีกหนึ่งปราสาทที่ได้รับพ่วงติดมาเช่นเดียวกันกับ "ปราสาทเขาพระวิหาร" ปราสาทวัดพู อยู่ในนครจัมปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ด้านขวาของแม่น้ำโขง ที่ไทยได้มาพร้อมๆ กับ "มณฑลบูรพา" แต่ก็น่าสังเกตว่าเมื่อต้องคืนดินแดนเหล่านั้นไปแล้ว "ปราสาทวัดพู" หาได้เป็นกรณีขัดแย้งดังเช่น "ปราสาทเขาพระวิหาร" ไม่ ภาพนี้ได้มาจากหนังสือเล่มเดียวกันคือ "ประเทศไทย เรื่องการได้ดินแดน" จัดพิมพ์โดยกองโฆษณาการงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) โปรดสังเกตว่า คำบรรยายภาพของกองโฆษณาการงานฉลองรัฐธรรมนูญ เกี่ยวกับปราสาททั้งสองนั้นเหมือนกันอย่างยิ่ง

(20)

อนุสัญญาสันติภาพระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส และ ภาคผนวก 1 พิธีสารว่าด้วยวิธีการถอนตัวออกไป และการโอนอาณาเขตต์ ภาคผนวก 2 พิธีสารว่าด้วยการจัดตั้งและดำเนินงานแห่งคณะกรรมการปักปัน ภาคผนวก 3 พิธีสารว่าด้วยการปฏิบัติตามบทบัญญัติเกี่ยวกับเขตต์ปลอดการทหาร (หนังสือสำคัญนี้ลงนามในวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941 สมัยรัชกาลที่ 8–รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม และสงครามโลกครั้งที่ 2)

Convention de Paix entre la France et la Thaïlande Annexe I Protocole concernant las modalities d'évacuation et de transfert des territoires Annexe II Protocole relative à la constitution et au fonctionnement de la commission de délimitation Annexe III Protocole relative à l'exécution des dispositions concernant la zone démilitarisée

---

คำอธิบาย

หนังสืออนุสัญญานี้ รู้จักกันอีกในนามหนึ่ง คือ *"อนุสัญญากรุงโตกิโอ"* ซึ่งลงพระนามและนามโดย พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร (ต่อมาทรงพระยศเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี และกระทรวงการต่างประเทศ กับ มร. ชาลส์ อาร์แซน-ฮังรี (Charles Aesène Henry) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศญี่ปุ่น

กล่าวโดยย่อ รัฐบาลไทยสมัยนายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม (ยศในเวลานั้น) เป็นนายกรัฐมนตรี สามารถทำให้ "ได้ดินแดน" คืนจากอินโดจีนของฝรั่งเศส นั่นคือภายหลัง 31 ปี ที่ได้ "เสียดินแดน" ไป เนื่องจากหนังสือสัญญาสมัย "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" ปี พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893 กับหนังสือสัญญา ร.ศ. 125 หรือ พ.ศ. 2449/50 หรือ ค.ศ. 1907 สมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ผลสำเร็จครั้งนี้ ทำให้นายกรัฐมนตรพลตรีหลวงพิบูลสงคราม ก็ได้รับเลื่อนยศจากพลตรี กลายเป็นจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยไม่ต้องผ่านยศพลโทและ/หรือพลเอก

"อนุสัญญากรุงโตกิโอ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941" ทำให้ "ประเทศไทย" ได้ดินแดนต่างๆ ในอินโดจีนของฝรั่งเศสกลับมาเป็นจำนวนมาก คือ "มณฑลบูรพา" หรือเมือง "เสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ" ในกัมพูชา และ "นครจัมปาศักดิ์-ไชยะบูลี" ในลาว ดินแดนเหล่านี้เมื่อรัฐบาลไทยได้มา ก็ยกให้เป็น "จังหวัด" และบางแห่งก็ได้รับการเปลี่ยนชื่อให้เป็นไทย เช่น "เมืองเสียมราฐ" ถูกเปลี่ยนเป็น "จังหวัด

พิบูลสงคราม" และ "เมืองไชยะบูลี" ถูกเปลี่ยนเป็น "จังหวัดลานช้าง" เป็นต้น

บรรดาจังหวัดเหล่านี้ อยู่ภายใต้การปกครองของไทยถึง 5 ปี คือ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2484-2489 หรือ ค.ศ. 1941-1946 สมัยนี้เป็นสมัยเดียวกันกับที่ได้มีการเปลี่ยนนามประเทศจาก "สยาม" เป็น "ไทย" Siam เป็น Thailand มาแล้ว (พ.ศ. 2482 หรือ ค.ศ. 1939) ในปี พ.ศ. 2483 หรือ ค.ศ. 1941 รัฐบาลได้ปลุกระดมกระแส "ลัทธิชาตินิยม" เรียกร้อง "ดินแดน" ที่ "เสีย" ไปในสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดการเดินขบวนขนานใหญ่ของนิสิตนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ที่แพร่กระจายไปในหมู่ข้าราชการและประชาชนหลายจังหวัด และตอนปลายปี พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941 และต้นปี พ.ศ. 2485 หรือ ค.ศ. 1942 ต่อมา ก็เกิด "สงครามอินโดจีน" ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ปะทะกันทั้งชายแดนทางบกและทางทะเล

ช่วงระยะเวลานี้ ฝรั่งเศสในอินโดจีนอ่อนแอมากเพราะสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อุบัติขึ้นแล้วก่อนหน้านั้นในยุโรปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2482 หรือ ค.ศ. 1939 กรุงปารีสถูกยึดครองโดยเยอรมนีของผู้นำฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ทำให้ฝรั่งเศสในอินโดจีนไม่สามารถสู้รบต่อไปได้ และจากการที่รัฐบาลญี่ปุ่นถือโอกาสในการที่จะผูกไมตรีกับรัฐบาลไทยของนายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม ก็ได้เข้าดำเนินการไกล่เกลี่ยให้มีการประชุม ณ กรุงโตเกียว ระหว่างวันที่ 11 มีนาคม - 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941

น่าสนใจว่า ในการได้ดินแดนเหล่านั้นมาจากกัมพูชาและลาวของฝรั่งเศส แม้ว่าจะได้เมืองเสียมราฐหรือจังหวัดพิบูลสงครามมาก็ตาม แต่หาได้ "ปราสาทนครวัด-นครธม" กับ "ปราสาทบันทายศรี" ซึ่งตั้งอยู่ในอาณาเขตของเมืองเสียมราฐนั้นไม่ ในการเจรจา ณ กรุงโตเกียวดังกล่าว ฝรั่งเศสได้ขอให้เว้นปราสาททั้ง 3 แห่งไว้ แต่ยินยอมให้ไทยได้ทั้ง "ปราสาทวัดพู" ที่เมืองนครจัมปาศักดิ์ กับ "ปราสาทพระวิหาร" ไป

เอกสารของราชการไทยในสมัยนั้น คือหนังสือ ***"ประเทศไทย เรื่องการได้ดินแดนคืน"*** จัดพิมพ์โดยกองโฆษณาการงานฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2484 มีรูปของปราสาททั้งสอง พร้อมด้วยข้อความว่า *"ปราสาทพระวิหาร ซึ่งไทยได้คืนมาคราวปรับปรุงเส้นเขตต์แดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศส และทางการกำลังจัดการบูรณะให้สง่างามสมกับที่เป็นโบราณสถานสำคัญ"* กับข้อความที่คล้ายคลึงกันว่า *"ปราสาทวัดภู จังหวัดนครจัมปาศักดิ์ ซึ่งไทยได้คืนมาคราวปรับปรุงเส้นเขตต์แดนด้านอินโดจีนฝรั่งเศส และทางการกำลังจัดการบูรณะให้สง่างามสมกับที่เป็นโบราณสถานสำคัญ"*

(20)

อนุสัญญาสันติภาพระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส* และ ภาคผนวก 1 พิธีสารว่าด้วยวิธีการถอนตัวออกไป และการโอนอาณาเขตต์ ภาคผนวก 2 พิธีสารว่าด้วยการจัดตั้งและดำเนินงานแห่งคณะกรรมการปักปัน ภาคผนวก 3 พิธีสารว่าด้วยการปฏิบัติตามบทบัญญัติเกี่ยวกับเขตต์ปลอดการทหาร (หนังสือสำคัญนี้ลงนามในวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941 สมัยรัชกาลที่ 8–รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม และสงครามโลกครั้งที่ 2)

Convention de Paix entre la France et la Thaïlande Annexe I Protocole concernant las modalities d'évacuation et de transfert des territoires Annexe II Protocole relative à la constitution et au fonctionnement de la commission de delimitation Annexe III Protocole relative à l'exécution des dispositions concernant la zone démilitarisée

---

สมเด็จพระราชาธิบดี พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยและประมุขแห่งรัฐฝรั่งเศส

โดยที่ได้สนองรับให้รัฐบาลญี่ปุ่นไกล่เกลี่ย เพื่อยังการป้องกันด้วยอาวุธซึ่งได้มีขึ้น ณะ เขตต์แดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสให้ระงับถึงที่สุด

ยอมรับนับถือว่า จำเปนดำเนินการปรับปรุงเขตต์แดนปัจจุบันระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส เพื่อป้องกันมิให้มีการขัดกันเกิดขึ้นอีก ณะ เขตต์แดนนั้น และจำเปนทำความตกลงกันในวิธีการรักษาความสงบในเขตต์ชายแดน

มีความปรารถนาที่จะกลับสถาปนาสัมพันธไมตรีซึ่งมีสืบเนื่องมาระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสโดยบริบูรณ์

จึ่งได้ตกลงทำอนุสัญญาเพื่อการนี้ และได้แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มแต่ละฝ่าย คือ

ฝ่ายสมเด็จพระราชาธิบดี พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี และกระทรวงการต่างประเทศ

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, "หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 5 พ.ศ. 2480 -2484 (ค.ศ. 1937-1941)" (กรุงเทพฯ; สิงหาคม, 2518) หน้า 223-235

พระยาศรีเสนา อัครราชทูตของสมเด็จพระราชาธิบดีพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย ประจำประเทศญี่ปุ่น

นายนาวาอากาศเอก พระศิลปศัสตราคม เสนาธิการทหารแห่งประเทศไทย

นายวนิช ปานะนนท์ อธิบดีกรมพาณิชย์

และ

ฝ่ายประมุขแห่งรัฐฝรั่งเศส

ม. ชาร์ลส์ อาร์แซน-ฮังรี เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศญี่ปุ่น

ม. เรอเน โรแบง ผู้สำเร็จราชการอาณานิคมกิติมศักดิ์

ผู้ซึ่ง เมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจเต็มให้แก่กันและกันและตรวจเห็นว่าเปนไปตามแบบที่ดีและถูกต้องแล้ว ได้ทำความตกลงกันเปนข้อๆ ดั่งต่อไปนี้

ข้อ 1.

สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสเปนอันกลับสถาปนาตามมูลฐานสารัตถสำคัญแห่งสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือ ฉบับวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1937

ฉะนั้น จะได้มีการเจรจากันทางทูตโดยตรง ณะ กรุงเทพฯ โดยเร็วที่สุด เพื่อระงับบันดาปัญหาที่ค้างอยู่เนื่องจากการขัดกันนั้นให้เสร็จสิ้นไป

ข้อ 2.

เขตต์แดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส จะได้ปรับปรุงดั่งต่อไปนี้

จากเหนือลงมา เขตต์แดนจะได้เปนไปตามแม่น้ำโขงตั้งแต่จุดที่รวมแห่งเขตต์แดนประเทศไทย อินโดจีนฝรั่งเศสและพะม่า จนถึงจุดที่แม่น้ำโขงตัดเส้นขนานซิดที่สิบห้า (แผนที่ทบวงการภูมิศาสตร์แห่งอินโดจีน มาตราส่วน 1:500,000)

ในตอนนี้โดยตลอด เขตต์แดนได้แก่เส้นกลางร่องน้ำเดินเรือที่สำคัญยิ่ง แต่ทว่าเปนที่ตกลงกันชัดแจ้งว่า เกาะโขงยังคงเปนอาณาเขตต์อินโดจีนฝรั่งเสศ ส่วนเกาะโขนตกเปนของประเทศไทย

ต่อจากนั้นไปทางตะวันตก เขตต์แดนจะได้เปนไปตามเส้นขนานซิดที่สิบห้า แล้วต่อไปทางใต้จะได้เปนไปตามเส้นเที่ยงซึ่งผ่านจุดที่พรมแดนปัจจุบันระหว่างจังหวัดเสียมราฐกับจังหวัดพระตะบองจดทะเลสาป (ปากน้ำสตึงกมบต)

ในตอนนี้โดยตลอด หากว่ามีกรณี คณะกรรมการปักปันที่บัญญัติไว้ในข้อ 4 จะได้พยายามประสานเขตต์แดนเข้ากับเส้นธรรมชาติหรือพรมแดนปกครองที่ใกล้เคียงกับเส้นเขตต์แดนตามที่นิยามไว้ข้างบนนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงความยากลำบากในทางปฏิบัติต่อไปเท่าที่จะทำได้

ในทะเลสาป เขตต์แดนได้แก่เส้นโค้ง วงกลมรัศมียี่สิบกิโลเมตร จากจุดที่พรมแดนปัจจุบันระหว่างจังหวัดเสียมราฐกับจังหวัดพระตะบองจดทะเลสาป (ปากน้ำสตึงกมบต) ไปบรรจบจุดที่พรมแดนปัจจุบันระหว่างจังหวัดพระตะบองกับจังหวัดโพธิสัตว์จดทะเลสาป (ปากน้ำสตึงดนตรี)

ตลอดทั่วทะเลสาป การเดินเรือและการจับสัตว์น้ำเปนอันเสรีสำหรับคนชาติแห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่าย แต่ให้คุ้มเกรงเครื่องจับสัตว์น้ำคงที่ซึ่งตั้งอยู่ตามชายฝั่ง เปนที่เข้าใจกันว่า ตามเจตนารมณ์นี้ อัครภาคีผู้ทำสัญญาจะได้จัดทำข้อบังคับร่วมกันว่าด้วยการตำรวจ การเดินเรือ และ

การจับสัตว์น้ำในน่านน้ำทะเลสาปโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้

ต่อจากปากน้ำสตึงตนตรีไปทางตะวันตกเฉียงใต้ เขตต์แดนใหม่จะได้เปนไปตามพรมแดนปัจจุบันระหว่างจังหวัดพระตะบองกับจังหวัดโพธิสัตว์จนถึงจุดที่พรมแดนนี้ประสบกับเขตต์แดนปัจจุบันระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส (เขาถูป) แล้วให้เปนไปตามเขตต์แดนปัจจุบันนี้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงจนถึงทะเล

ข้อ 3.

อาณาเขตต์ที่รวมอยู่ระหว่างเขตต์แดนปัจจุบันแห่งประเทศไทยและอินโดจีนฝรั่งเศสกับเส้นเขตต์แดนใหม่ตามที่นิยามไว้ในข้อ 2 จะได้มีการถอนตัวออกไป และโอนกันตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในพิธีสารภาคผนวกแห่งอนุสัญญานี้ (ภาคผนวก 1)

ข้อ 4.

การงานปักปันเขตต์แดนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสตามที่นิยามไว้ในข้อ 2 นั้น ให้คณะกรรมการปักปันซึ่งจะได้จัดตั้งขึ้นภายในสัปดาห์หลังจากการใช้อนุสัญญานี้เปนผู้กระทำ ทั้งในส่วนทางบกและส่วนทางแม่น้ำ แห่งเขตต์แดนดั่งกล่าวแล้ว และให้ดำเนินการงานให้เสร็จภายในระยะเวลาหนึ่งปี

การจัดตั้งและการดำเนินงานแห่งคณะกรรมการดั่งกล่าวแล้ว มีบัญญัติไว้ในพิธีสารภาคผนวกแห่งอนุสัญญานี้ (ภาคผนวก 2)

ข้อ 5.

บันดาอาณาเขตต์ที่โอนให้ จะได้รวมเข้าเปนส่วนแห่งประเทศไทยตามเงื่อนไขดั่งต่อไปนี้:-

1. ให้ปลอดการทหารโดยตลอด เว้นแต่อาณาเขตต์ชายแดนแม่น้ำโขง ซึ่งเปนส่วนแห่งแคว้นลาวของฝรั่งเศสอยู่แต่ก่อน

2. ในส่วนที่เกี่ยวกับการเข้ามา การตั้งถิ่นฐาน และบันดาภารธุระคนชาติฝรั่งเศส (พลเมือง คนในบังคับ และคนในอารักขาฝรั่งเศส) จะได้รับผลประติบัติ ตลอดทั่วอาณาเขตต์ดั่งกล่าวแล้ว เท่าเทียมกันที่เดียวกับผลประติบัติที่ให้แก่คนชาติไทย

เป็นที่เข้าใจกันว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับคนชาติฝรั่งเศสสิทธิที่ได้มาเนื่องจากสัมปทาน การผูกขาด และใบอนุญาตซึ่งมีอยู่ ณะ วันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 1941 จะได้รับความคุ้มเกรงตลอดทั่วอาณาเขตต์ที่โอนให้

3. รัฐบาลไทยจะอำนวยความคุ้มเกรงเต็มที่ให้แก่บันดาที่บรรจุราชอัฏฐิซึ่งมีอยู่ ณะ ฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบาง และจะให้ความสะดวกทุกประการแก่ราชวงศ์หลวงพระบางและพนักงานราชสำนักในอันจะรักษาและเยี่ยมเยือนที่บรรจุอัฏฐิดั่งกล่าวแล้ว

ข้อ 6.

ภายในเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในพิธีสารภาคผนวกแห่งอนุสัญญานี้ (ภาคผนวก 3) ให้ใช้หลักต่อไปนี้บังคับแก่เขตต์ปลอดการทหารที่ตั้งขึ้นตามความในอนุ 1 แห่งข้อก่อน คือ

1. ในเขตต์ปลอดการทหาร ประเทศไทยจะบำรุงกำลังพลถืออาวุธได้ก็แต่กำลังตำรวจที่จำเปนสำหรับรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยของประชาชน

แต่ทว่า ประเทศไทยสงวนสิทธิที่จะเพิ่มกำลังตำรวจขึ้นได้ชั่วคราวเท่าที่จักจำเปนสำหรับดำเนินการตำรวจพิเศษและทั้งสงวนอำนาจที่จะกระทำการขนส่งกองทหารและเครื่องสัมภาระในอาณาเขตต์ของตน ข้ามเขตต์ปลอดการทหารตามที่ต้องการสำหรับดำเนินการตำรวจในเขตต์แขวงใกล้เคียงหรือดำเนินการทหารต่อประเทศภายนอกอนุสัญญานี้

ในที่สุด ในเขตต์ปลอดการทหาร ประเทศไทยจะได้รับอำนาจให้พักอากาศยานทหารที่ไม่มีเครื่องอาวุธได้ทุกเมื่อ

2. ในเขตต์ปลอดการทหาร ห้ามมิให้มีค่ายมั่น หรือสถานการทหาร หรือสนามบินสำหรับใช้ฉะเพาะประโยชน์กองทัพ หรือมีคลังเก็บอาวุธ หรือกระสุนปืน หรือยุทธภัณฑ์เว้นแต่คลังเก็บเครื่องสัมภาระที่ใช้อยู่เสมอกับเชื้อเพลิงอันจำเปนสำหรับอากาศยานทหารที่ไม่มีอาวุธ จึ่งจะมีได้

บันดาสถานที่พักอาศัยของกำลังตำรวจจะมีองค์การป้องกันซึ่งโดยปกติจำเปนสำหรับความมั่นคงแห่งสถานที่นั้นๆ ก็ได้

ข้อ 7.

อัครภาคีผู้ทำสัญญาตกลงกันยกเลิกเขตต์ปลอดการทหารซึ่งมีอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง ในตอนที่ลำแม่น้ำนี้เปนเขตต์แดนระหว่างประเทศไทยกับแคว้นลาวของฝรั่งเศส

ข้อ 8.

ในขณะที่การโอนอธิปไตยเหนืออาณาเขตต์ซึ่งโอนให้แก่ประเทศไทยสำเร็จเด็ดขาดลง คนชาติฝรั่งเศสซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาเขตต์นั้นๆ จะได้สัญชาติไทยทีเดียว

แต่ทว่า ภายในเวลาหนึ่งปีหลังจากการโอนอธิปไตยที่สำเร็จเด็ดขาดลงนั้น คนชาติฝรั่งเศสอาจเลือกเอาสัญชาติฝรั่งเศสได้

การเลือกเช่นว่านี้ ให้กระทำโดยวิธีต่อไปนี้

1. ส่วนพลเมืองฝรั่งเศส ให้ทำคำแถลงต่อเจ้าหน้าที่ปกครองผู้มีอำนาจ

2. ส่วนคนในบังคับและคนในอารักขาฝรั่งเศส ให้โอนภูมิลำเนาไปอยู่ในอาณาเขตต์ฝรั่งเศส

ประเทศไทยจะไม่ทำการขัดขวางด้วยประการใดๆ โดยมิเหตุผลประการใดก็ตาม ต่อการที่คนในบังคับและคนในอารักขาฝรั่งเศสดังกล่าวแล้วจะถอนตัวออกไป หรือจะกลับเข้ามา หากว่ามีกรณีโดยฉะเพาะอย่างยิ่งก่อนที่จะออกไปนั้นจะจำหน่ายสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ได้โดยเสรีและจะขนสังหาริมทรัพย์ทุกชะนิด ปสุสัตว์ ผลิตผลเกษตรกรรม เงินตรา หรือธนาคารบัตร์ของตนไปกับตัว หรือให้ขนส่งไปก็ได้ โดยไม่ต้องเสียศุลกากร ถึงอย่างไรก็ดี จะรักษากรรมสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ของตนในอาณาเขตต์ที่รวมเข้ากับประเทศไทยไว้ ก็ได้

ข้อ 9.

ประเทศไทยและฝรั่งเศสตกลงกันสละเด็ดขาดการเรียกร้องใดๆในเรื่องการเงินระหว่างรัฐต่อรัฐเนื่องจากการโอนอาณาเขตต์ดั่งที่บัญญัติไว้ในข้อ 2 ทั้งนี้ โดยประเทศไทยใช้เงินให้แก่ฝรั่งเศสเป็น

จำนวนหกล้านเปียสตรอินโดจีน การใช้เงินจำนวนนี้ ให้แบ่งใช้เปนส่วนเท่าๆ กัน มีกำหนดเปนหกปี นับแต่วันใช้อนุสัญญานี้

เพื่อให้การเปนไปตามความในวรรคก่อน และเพื่อตกลงบันดาปัญหาเรื่องเงินและเรื่องการโอนมูลค่าต่างๆ ซึ่งอาจมีขึ้นเนื่องจากการโอนอาณาเขตต์ตามที่มีบัญญัติไว้ในอนุสัญญานี้ ทบวงการที่มีอำนาจฝ่ายไทยและฝ่ายอินโดจีนฝรั่งเศสจะได้เริ่มเจรจากันโดยเร็วที่สุด

ข้อ 10.

การขัดกันใดๆ ซึ่งหากจะเกิดขึ้นระหว่างอัครภาคีผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายในเรื่องการตีความหรือการใช้บทบัญญัติแห่งอนุสัญญานี้ จะได้ทำความตกลงกันด้วยดีโดยทางทูต

ถ้าการขัดกันนั้นทำความตกลงกันเช่นนี้ไม่ได้ ก็จะได้เสนอให้รัฐบาลญี่ปุ่นไกล่เกลี่ย

ข้อ 11.

บันดาบทบัญญัติแห่งสนธิสัญญา อนุสัญญา และความตกลงที่มีอยู่ระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ซึ่งไม่ขัดแย้งกับบทบัญญัติแห่งอนุสัญญานี้ เปนอันยังคงใช้อยู่ต่อไป

ข้อ 12.

อนุสัญญานี้ จะได้รับสัตยาบัน และจะได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันกัน ณะ โตกิโอภายในสองเดือนหลังจากวันลงนาม หากว่ามีกรณี รัฐบาลฝรั่งเศสจะใช้หนังสือแจ้งการสัตยาบันแทนสัตยาบันสารก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ รัฐบาลฝรั่งเศสจะได้ส่งสัตยาบันสารไปยังรัฐบาลไทยโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้

อนุสัญญานี้ จะได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันเป็นต้นไป

เพื่อเปนพยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มแต่ละฝ่ายได้ลงนามและประทับตราไว้เปนสำคัญ

ทำควบกันเปนสามฉบับ เปนภาษาไทย ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ณะ โตกิโอ เมื่อวันที่เก้า เดือนที่ห้า พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบสี่ ตรงกับ วันที่เก้า พฤษภาคม คริสตศักราชพันเก้าร้อยสี่สิบเอ็ด และวันที่เก้า เดือนที่ห้า ปีสโยวาที่สิบหก

(ประทับตรา) **วรรณไวทยากร**
(ประทับตรา) **ศริเสนา**
(ประทับตรา) **น.อ. ศิลปศัสตราคม**
(ประทับตรา) **วนิช ปานะนนท์**

(ประทับตรา) **ชาร์ลส์ อาร์แซน - ฮังริ**
(ประทับตรา) **เรอเน โรแบง**

ภาคผนวก 1
พิธีสารว่าด้วยวิธีการถอนตัวออกไป และการโอนอาณาเขตต์

รัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสตกลงกันดั่งต่อไปนี้

1. การโอนอสังหาริมทรัพย์สาธารณะ

ภายในยี่สิบวันหลังจากการแลกเปลี่ยนสัตยาบัน รัฐบาลฝรั่งเสศจะได้มอบบัญชีให้แก่รัฐบาลไทย คือ บัญชีรายการอสังหาริมทรัพย์สาธารณะซึ่งมีอยู่ในอาณาเขตต์ที่โอนให้ กับทั้งบัญชีรายชื่อผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งได้รับมอบให้ดำเนินการโอน

รัฐบาลไทยจะได้มอบบัญชีให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสภายในระยะเวลาเดียวกัน คือ บัญชีรายชื่อบุคคลซึ่งได้รับมอบให้เข้าครอบครองอสังหาริมทรัพย์ดั่งกล่าวแล้ว ผู้แทนรัฐบาลทั้งสองจะได้แบ่งออกเป็นห้าหมู่ ตรงกับภูมิภาคปากลาย จำปาศักดิ์ กมปงธม เสียมราฐ และพระตะบอง

ผู้แทนฝ่ายไทยจะได้ไปตามกำหนดวันที่จะได้ตกลงกัน ยังปากลาย จำปาศักดิ์ เจียมกสัน สำโรง และปอยเป็ตและผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศสจะได้ต้อนรับอยู่ ณะ ที่นั้นๆ

2. การโอนหนังสือราชการ

หนังสือราชการแห่งตำบลและจังหวัด หนังสือราชการของศาลและองค์การอื่นๆ แห่งรัฐ กับทั้งผังรังวัดซึ่งเก็บไว้ในอาณาเขตต์ที่โอนให้นั้น จะได้โอนให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ส่วนผังทะเบียน และเอกสารรังวัดอื่นๆ ซึ่งเก็บไว้นอกอาณาเขตต์ดั่งกล่าวแล้ว ก็จะมอบสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องให้แก่รัฐบาลไทย

การโอนนี้ให้กระทำเสร็จภายในสองเดือนหลังจากการแลกเปลี่ยนสัตยาบัน

3. การถอนตัวออกไปจากอาณาเขตต์

อาณาเขตต์ที่มีบัญญัติไว้ในพิธีสารนี้ หน่วยทหารฝรั่งเศสจะได้ถอนตัวออกไป และกองตำรวจหรือหน่วยทหารไทยจะได้เข้ายึดตามหลักต่อไปนี้

ก) หน่วยทหารฝรั่งเศสซึ่งประจำอยู่ระหว่างเขตต์แดนปัจจุบันกับเส้นเขตต์แดนใหม่ จะได้ออกเดินขบวนในวันที่ยี่สิบหลังจากการแลกเปลี่ยนสัตยาบัน และจะต้องพ้นเส้นเขตต์แดนใหม่ไปภายในเจ็ดวันเปนอย่างช้า ส่วนตำรวจภูธร ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ปกครองฝ่ายฝรั่งเศส (เว้นแต่เจ้าหน้าที่ซึ่งจะร่วมงานในการโอนดั่งบัญญัติไว้ในส่วนที่ 1 และที่ 2 ข้างบนนี้) ซึ่งอยู่ในอาณาเขตต์ดั่งกล่าวแล้วนั้นให้ล่วงหน้าไปก่อน

ข) กองตำรวจหรือหน่วยทหาร ที่รัฐบาลไทยมีเจตนาจะส่งไปในอาณาเขตต์ดั่งกล่าวแล้วจะได้ออกเดินขบวนในวันรุ่งขึ้นจากวันที่หน่วยทหารฝรั่งเศสจะได้เริ่มถอนตัวออกไปและจะถึงเส้นเขตต์

แดนใหม่ได้กี่เจ็ดวันหลังจากนั้นเป็นอย่างเร็ว จะให้เจ้าหน้าที่ปกครองฝ่ายไทยซึ่งได้รับคำสั่งให้ไปประจำอยู่ในอาณาเขตต์ดั่งกล่าวแล้วตามไปกี่ได้

ค) กองตำรวจหรือหน่วยทหารฝ่ายไทยจะได้กะระยะการเดินขบวนให้มีระยะห่างเป็นนิจจากหน่วยทหารฝรั่งเศส

ง) หน่วยทหารฝ่ายไทย ซึ่งอยู่ในเขตต์ปลอดการทหารดั่งกล่าวไว้ในข้อ 5 แห่งอนุสัญญาจะได้ถอนตัวออกไปภายในระยะเวลาหนึ่งเดือนหลังจากการโอนดินแดน

4. วิธีการปฏิบัติ

รัฐบาลทั้งสองฝ่ายจะได้จัดการทุกอย่างในทางปฏิบัติที่จำเป็น เพื่อให้การถอนตัวออกไปและการโอนดั่งที่บัญญัติไว้ในพิธีสารนี้เป็นไปโดยเรียบร้อย และมิให้มีเหตุเกิดขึ้น

ก) หน่วยทหารที่ถอนตัวออกไปแล้ว จะทิ้งกองทหารนอกระเบียบหรือบุคคลมีอาวุธปืนไว้ข้างหลังไม่ได้ โดยนัยเดียวกัน กองตำรวจหรือหน่วยทหารที่เข้ายึดจะให้มีกองทหารนอกระเบียบหรือบุคคลมีอาวุธปืนล่วงหน้าไปก่อนไม่ได้

ข) รัฐบาลทั้งสองแต่ละฝ่าย จะได้ออกคำสั่งเป็นกิจจลักษณะให้หน่วยทหารและตำรวจของตนเว้นจากการปล้นทุกประการ

พิธีสารนี้ประเทศไทยและฝรั่งเศสจะได้ให้สัตยาบันพร้อมกับอนุสัญญา

พิธีสารนี้จะได้เริ่มใช้พร้อมกับอนุสัญญา

เพื่อเป็นพะยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องจากรัฐบาลแต่ละฝ่าย ได้ลงนามและประทับตราพิธีสารนี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำควบกันเป็นสามฉบับ เป็นภาษาไทย ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ณะ โตกิโอ เมื่อวันที่เก้า เดือนที่ห้า พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบสี่ ตรงกับวันที่เก้า พฤษภาคม คริสตศักราชพันเก้าร้อยสี่สิบเอ็ด และวันที่เก้า เดือนที่ห้า ปีสโยวาที่สิบหก

(ประทับตรา) **วรรณไวทยากร**
(ประทับตรา) **ศรีเสนา**
(ประทับตรา) **น.อ. ศิลปศัสตราคม**
(ประทับตรา) **วนิช ปานะนนท์**

(ประทับตรา) **ชาร์ลส์ อาร์แซน - ฮังริ**
(ประทับตรา) **เรอเน โรแบง**

ภาคผนวก 2
พิธีสารว่าด้วยการจัดตั้งและการดำเนินงาน
แห่งคณะกรรมการปักปัน

รัฐบาลไทย ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ตกลงกันในเรื่องคณะกรรมการปักปันดั่งบัญญัติไว้ในข้อ 4 แห่งอนุสัญญาสันติภาพระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ดั่งต่อไปนี้

1. องค์ประกอบ

รัฐบาลทั้งสามฝ่ายจะได้แต่งตั้งผู้แทนฝ่ายละห้านาย และผู้ช่วยผู้แทนฝ่ายละห้านาย
ผู้แทนแต่ละฝ่ายจะมีผู้เชี่ยวชาญและเลขานุการที่เห็นว่าจำเปนตามไปด้วยก็ได้
ในกรณีที่ติดขัด ผู้ช่วยผู้แทนจะทำการแทนผู้แทนในหน้าที่การงานก็ได้
หน้าที่การงานแห่งประธานคณะกรรมการนั้น จะได้มอบให้แก่ผู้แทนฝ่ายญี่ปุ่นคนใดคนหนึ่ง

2. อำนาจหน้าที่

คณะกรรมการจะได้ดำเนินการในท้องที่เพื่อปักปันเขตต์แดนทางบกและทางแม่น้ำ ตามที่บัญญัติไว้ในข้อ 4 แห่งอนุสัญญา

คณะกรรมการจะได้จัดทำแผนที่เขตต์แดนดั่งกล่าวแล้วและจะได้ดำเนินการปักหลักปักปันตามจุดที่เห็นว่าจำเปน

3. การดำเนินงาน

รัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสจะได้อำนวยความสดวกให้แก่สมาชิกแห่งคณะกรรมการทุกประการที่จำเปนแก่การปฏิบัติตามภารกิจของตน

เบี้ยเลี้ยงและค่าเดินทางสำหรับสมาชิกแห่งคณะกรรมการนั้นให้ตกเปนภาระแก่รัฐบาลแต่ละฝ่าย

ค่าใช้จ่ายในการงานของคณะกรรมการ ให้รัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสแบ่งกันคนละครึ่ง

เปนที่บัญญัติไว้ว่า คณะกรรมการจะตั้งข้อบังคับภายในเกี่ยวกับการดำเนินงานของตนขึ้นก็ได้

พิธีสารนี้ ประเทศไทยและฝรั่งเศสจะได้ให้สัตยาบันพร้อมกับอนุสัญญา ในส่วนญี่ปุ่นรัฐบาลแห่งประเทศนั้นจะได้ให้ความเห็นชอบ

พิธีสารนี้จะได้เริ่มใช้พร้อมกับอนุสัญญา

เพื่อเปนพะยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องจากรัฐบาลแต่ละฝ่าย ได้ลงนามและประทับตราพิธีสารนี้ไว้เปนสำคัญ

ทำควบกันเปนสามฉบับ เปนภาษาไทย ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ณะ โตกิโอ เมื่อวันที่เก้า เดือนที่ห้า พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบสี่ ตรงกับวันที่เก้า พฤษภาคม คริสตศักราชพันเก้าร้อยสี่สิบเอ็ด และวันที่เก้า เดือนที่ห้า ปีสโยวาที่สิบหก

(ประทับตรา) **วรรณไวทยากร**
(ประทับตรา) **ศริเสนา**
(ประทับตรา) **น.อ. ศิลปศัสตราคม**
(ประทับตรา) **วนิช ปานะนนท์**

(ประทับตรา) **ชาร์ลส์ อาร์แซน - ฮังริ**
(ประทับตรา) **เรอเน โรแบง**

(ประทับตรา) **มัตสุโอกะ โยสุเก**
(ประทับตรา) **มัตสุมิยะ ฮาจิเม**

ภาคผนวก 3
พิธีสารว่าด้วยการปฏิบัติตามบทบัญญัติเกี่ยวกับเขตต์ปลอดการทหาร

รัฐบาลไทย ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ตกลงกันในเรื่องการปฏิบัติตามบทบัญญัติเกี่ยวกับเขตต์ปลอดการทหารที่บัญญัติไว้ในข้อ 5 และข้อ 6 แห่งอนุสัญญาสันติภาพระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเสศ ดั่งต่อไปนี้

1. ตลอดเวลาที่ดำเนินงานอยู่ คณะกรรมการบักปันซึ่งบัญญัติไว้ในข้อ 4 แห่งอนุสัญญาจะได้รับมอบให้ดูแลการปฏิบัติตามบทที่บัญญัติไว้ในข้อ 5 อนุ 1 และข้อ 6 แห่งอนุสัญญา

คณะกรรมการดั่งกล่าวแล้วจะได้เสนอบทบัญญัติเพื่อความเห็นชอบของรัฐบาลไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อการดั่งต่อไปนี้

ก) กำหนดสภาพ กำลัง และเครื่องอาวุธ แห่งกองตำรวจไทยในเขตต์ปลอดการทหาร

ข) กำหนดเงื่อนไขที่ประเทศไทยจะพึงใช้อำนาจซึ่งให้ไว้ตามความในข้อ 6 อนุ 1 วรรคสองได้

ค) ในที่สุด นิยามระบอบการณะเพาะสำหรับการเดินอากาศในเขตต์ปลอดการทหาร

นอกจากนี้ คณะกรรมการจะเสนอวิธีการใดๆ ต่อรัฐบาลทั้งสองที่เกี่ยวข้อง ตามที่เห็นจำเปนเพื่อให้การเปนไปตามบทบัญญัติดั่งกล่าวแล้ว ก็ได้

2. เมื่อคณะกรรมการปักปันยุบเลิกไปแล้ว หากว่ามีกรณีก็ให้อำนาจหน้าที่ดังที่นิยามไว้ข้างบนนี้ ตกเปนของคณะกรรมการผะสมประกอบด้วยกรรมการฝ่ายละสามนาย ซึ่งจะได้ประชุมกันเมื่อรัฐบาลที่เกี่ยวข้องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ

หน้าที่การงานแห่งประธานคณะกรรมการนั้น จะได้มอบให้แก่ผู้แทนฝ่ายญี่ปุ่นคนใดคนหนึ่ง

พิธีสารนี้ ประเทศไทยและฝรั่งเศสจะได้ให้สัตยาบันพร้อมกับอนุสัญญา ในส่วนญี่ปุ่นรัฐบาลแห่งประเทศนั้นจะได้ให้ความเห็นชอบ

พิธีสารนี้จะได้เริ่มใช้พร้อมกับอนุสัญญา

เพื่อเปนพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องจากรัฐบาลแต่ละฝ่าย ได้ลงนามและประทับตราพิธีสารนี้ไว้เปนสำคัญ

ทำควบกันเปนสามฉบับ เปนภาษาไทย ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ณะ โตกิโอ เมื่อวันที่เก้า เดือนที่ห้า พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบสี่ ตรงกับวันที่เก้า พฤษภาคม คริสตศักราชพันเก้าร้อยสี่สิบเอ็ด

และวันที่เก้า เดือนที่ห้า ปีสโยวาที่สิบหก

(ประทับตรา) **วรรณไวทยากร**
(ประทับตรา) **ศริเสนา**
(ประทับตรา) **น.อ. ศิลปศัสตราคม**
(ประทับตรา) **วนิช ปานะนนท์**

(ประทับตรา) **ชาร์ลส์ อาร์แซน - ฮังริ**
(ประทับตรา) **เรอเน โรแบง**

(ประทับตรา) **มัตสุโอกะ โยสุเก**
(ประทับตรา) **มัตสุมิยะ ฮาจิเม**

(21)
สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศยี่ปุ่น ว่าด้วยอานาเขตของประเทศไทย ในมาลัยและภูมิภาคฉาน วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943 สมัยรัชกาลที่ 8–รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสงครามโลกครั้งที่ 2)

Traité entre la Thaïlande et le Japon concernant les territoires de la Thaïlande dans la Malaisie et la région de Chan (1943)

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ทำให้ประเทศไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น "ได้ดินแดน" เพิ่มขึ้น คือ เมืองเชียงตุง และเมืองพาน ในรัฐฉานของอังกฤษในพม่า นอกเหนือไปจากดินแดนในกัมพูชาและลาวของฝรั่งเศส (เสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ-นครจัมปาศักดิ์-ไซยะบูลี/ลานช้าง) ตามอนุสัญญาโตกิโอ พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941 ตามที่กล่าวมาแล้ว [โปรดสังเกตตัวสะกดแบบใหม่ในสมัยนั้น]

ภายหลังที่กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941 แล้ว สงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เกิดขึ้นในทวีปเอเชีย รัฐบาลไทยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นโดยเต็มที่ ทำการประกาศสงครามกับสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 หรือ ค.ศ. 1942 โปรดดู *"พระบรมราชโองการ ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา..."*

การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรครั้งนี้ ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นของนายพลโตโจ (Hideki Tojo) ตอบแทนด้วยการยกดินแดนที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ ทั้งในพม่าและในมลายู ให้กับประเทศไทย คือ เมืองเชียงตุง และเมืองพานในรัฐฉาน กับรัฐ "กลันตัน-ตรังกานู-เคดาห์-ปะลิส" ตลอดจนบรรดาเกาะที่ขึ้นกับรัฐนั้นๆ เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2486 หรือ ค.ศ. 1943 รัฐบาลไทยปกครองดินแดนที่ได้มาจากอังกฤษเหล่านี้อยู่เป็นเวลา 2 ปี ต่อมาในวันที่ 6 และ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2488 หรือ ค.ศ. 1945 สหรัฐอเมริกาได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลงที่เมืองฮิโรชิมาและนางาซากิ ตามลำดับ ทำให้จักรพรรดิญี่ปุ่นต้องประกาศยอมแพ้สงครามเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 หรือ ค.ศ. 1945

ภายใน 1 วันหลังญี่ปุ่นยอมจำนน ก็มีการ "ประกาศสันติภาพ" ตามมาเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม ผู้ประกาศ ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระเจ้าอยู่หัวอานันทฯ รัชกาลที่ 8 รัฐบาลใหม่ของไทยหลังสงครามก็ได้รีบคืนดินแดนเหล่านั้นให้กับอังกฤษในทันที ดังข้อความใน "ประกาศสันติภาพ" ลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 หรือ ค.ศ. 1945 ดังต่อไปนี้

"บรรดาดินแดนซึ่งญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือ รัฐกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะริด เชียงตุง

และเมืองพานนั้น ประเทศไทยไม่มีความปรารถนาที่จะได้ดินแดนเหล่านี้และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบในเมื่อบริเตนใหญ่พร้อมที่จะรับมอบไป"

โปรดสังเกตว่า "ประกาศฯ" ดังกล่าวนี้ งดเว้นที่จะกล่าวถึง "ดินแดนที่ได้มา" ในกัมพูชาและลาวของฝรั่งเศส ซึ่งจะต้องใช้เวลาในการเจรจาต่อรองกันอีกจนกระทั่งมี "อนุสัญญากรุงวอชิงตัน" ในปี พ.ศ. 2489 หรือ ค.ศ. 1946

พระบรมราชโองการ
ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา
ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎรลงวันที่ 4 สิงหาคม พุทธศักราช 2480
และลงวันที่ 16 ธันวาคม พุทธศักราช 2484)
พล. ต. อาทิตย์ทิพอาภา
พล. อ. พิชเยนทรโยธิน
ปรีดี พนมยงค์

โดยที่ฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ได้กระทำการรุกรานประเทศไทยมาเป็นลำดับ โดยส่งทหารรุกล้ำเขตแดนเข้ามาบ้าง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ส่งเครื่องบินลอบเข้ามาทิ้งระเบิดบ้านเรือนของราษฎรผู้ประกอบการหาเลี้ยงชีพอย่างปกติ ทั้งระดมยิงราษฎรสามัญผู้ไร้อาวุธอย่างทารุณผิดวิสัยของอารยชนไม่กระทำการอย่างเปิดเผยตามประเพณีนิยมระหว่างชาติ นับได้ว่าเป็นการละเมิดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ และมนุษยธรรม ประเทศไทยไม่สามารถที่จะทนดูต่อไปได้อีก

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 54 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า ได้มีสถานะสงคราม ระหว่างประเทศไทยฝ่ายหนึ่ง กับบริเตนใหญ่ และสหรัฐอเมริกาอีกฝ่ายหนึ่ง ตั้งแต่เวลาเที่ยงวัน วันที่ 25 มกราคม 2485 เป็นต้นไป

ฉะนั้น จึงให้ประชาชนชาวไทยทุกเพศทุกวัย ร่วมมือร่วมใจกับรัฐบาล ปฏิบัติกิจการเพื่อให้ประเทศไทยประสบชัยชนะถึงที่สุด และพ้นจากการรุกรานอันไม่เป็นธรรมของฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยกระทำการสนับสนุนกิจการของรัฐบาลอย่างพร้อมเพรียง และปฏิบัติตามคำสั่งของทางราชการอย่างเคร่งครัด ทั้งให้ประกอบอาชีพตามปกติของตนอย่างเต็มที่ ให้ได้ผลเพื่อนำมาช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมชาติและพันธมิตรของชาติอย่างมากที่สุด

ส่วนผู้อาศัยอยู่ในประเทศนี้ที่มิได้เป็นคนไทย และมิได้เป็นชนชาติศัตรู ให้ตั้งตนอยู่ในความสงบและดำเนินอาชีพอย่างปกติ และให้กระทำกิจการให้สมกับที่ตนได้รับยกย่องว่า เป็นมิตรของประเทศไทย

ประกาศ ณ วันที่ 25 มกราคม พุทธศักราช 2485 เป็นปีที่ 9 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
จอมพล ป. พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรี

*(**หมายเหตุ:** คัดมาจาก ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ **รัฐสภาไทย ในรอบสี่สิบสองปี 2475-2517** พิมพ์ พ.ศ. 2517 หน้า 384-85)*

ประกาศสันติภาพ
ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร
ลงวันที่ 1 สิงหาคม พุทธศักราช 2487) ปรีดี พนมยงค์

โดยที่ประเทศไทยได้เคยถือนโยบายอันแน่วแน่ที่จะรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด และจะต่อสู้การรุกรานของต่างประเทศทุกวิถีทาง ดังปรากฏเห็นได้ชัดจากการที่ได้มีกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ เมื่อพุทธศักราช 2484 อยู่แล้วนั้น ความจำนงอันแน่วแน่ดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้วในเมื่อญี่ปุ่นได้ยาตราทัพเข้าในดินแดนประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม พุทธศักราช 2484 โดยได้มีการต่อสู้การรุกรานทุกแห่ง และทหาร ตำรวจ ประชาชน พลเมืองได้เสียชีวิตไปในการนี้เป็นอันมาก

เหตุการณ์อันปรากฏเป็นสักขีพยานนี้ ได้แสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าการประกาศสงครามเมื่อวันที่ 25 มกราคม พุทธศักราช 2485 ต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ตลอดทั้งการกระทำทั้งหลายซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อสหประชาชาตินั้น เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชาวไทยและฝ่าฝืนขืนขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง ประชาชนชายไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือสนับสนุนสหประชาชาติ ผู้รักที่จะให้มีสันติภาพในโลกนี้ ได้กระทำการทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือสหประชาชาติดังที่สหประชาชาติส่วนมากย่อมทราบอยู่แล้ว ทั้งนี้เป็นการแสดงเจตจำนงของประชาชนชาวไทยอีกครั้งหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยต่อการประกาศสงครามและการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อสหประชาชาติดังกล่าวมาแล้ว

บัดนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้ยอมปฏิบัติตามคำประกาศของสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ จีน และสหภาพโซเวียต ซึ่งได้กระทำ ณ นครปอตสดัมแล้ว สันติภาพจึงกลับคืนมาสู่ประเทศไทย อันเป็นความประสงค์ของประชาชนชาวไทย

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินที่จะให้กลับคืนมาซึ่งสัมพันธไมตรีอันดีอันเคยมีมากับสหประชาชาติเมื่อก่อนวันที่ 8 ธันวาคม พุทธศักราช 2484 และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้

บรรดาดินแดนซึ่งญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือ รัฐกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะริด เชียงตุง และเมืองพานนั้น ประเทศไทยไม่มีความปรารถนาที่จะได้ดินแดนเหล่านี้และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบในเมื่อบริเตนใหญ่พร้อมที่จะรับมอบไป

ส่วนบรรดาบทกฎหมายอื่นๆ ใดอันมีผลเป็นปรปักษ์ต่อสหรัฐอเมริกาบริเตนใหญ่และเครือจักรวรรดิก็จะได้พิจารณายกเลิกไปในภายหน้า บรรดาความเสียหายอย่างใดๆ จากกฎหมายเหล่านั้นก็จะได้รับชดใช้โดยชอบธรรม

ในที่สุดนี้ ขอให้ประชาชนชาวไทยทั้งหลาย ตลอดจนต่างด้าวซึ่งอยู่ในราชอาณาจักรไทย จงตั้งอยู่ในความสงบ และไม่ว่ากระทำการใดๆ อันจะเป็นการก่อกวนความสงบเรียบร้อย พึงยึดมั่นในอุดมคติซึ่งได้วางไว้ในข้อตกลงของสหประชาชาติ ณ นครซานฟรานซิสโก

ประกาศ ณ วันที่ 16 สิงหาคม พุทธศักราช 2488 เป็นปีที่ 12 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
ทวี บุณยเกตุ
นายกรัฐมนตรี

*(**หมายเหตุ:** คัดมาจาก ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ **รัฐสภาไทย ในรอบสี่สิบสองปี 2475-2517** พิมพ์ พ.ศ. 2517 หน้า 465-66)*

นายปรีดี พนมยงค์ (ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ หรือ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม, 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2443-2 พฤษภาคม พ.ศ. 2526 หรือ ค.ศ. 1900-1989)

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 และผู้นำของ "ขบวนการเสรีไทย" (Free Thai Movement) ในประเทศ และเป็นผู้ "ประกาศสันติภาพ" เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ให้ไทยไม่มี "สถานะสงคราม" ต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่

หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์, 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2444-3 ธันวาคม พ.ศ. 2531 หรือ ค.ศ. 1901-ค.ศ. 1988) นายกรัฐมนตรีคนที่ 8 ของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2489-2490 (ค.ศ. 1946-1947)

(21)
สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศยี่ปุ่น ว่าด้วยอานาเขตของประเทศไทย ในมาลัยและภูมิภาคฉาน วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2486[*]**
(ค.ศ. 1943 สมัยรัชกาลที่ 8–รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสงครามโลกครั้งที่ 2)

Traité entre la Thaïlande et le Japon concernant les territoires de la Thaïlande dans la Malaisie et la région de Chan (1943)

มีพระบรมราชโองการให้ประกาสให้ชาบทั่วกันว่า

โดยที่สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศยี่ปุ่นว่าด้วยอานาเขตของประเทศไทยในมาลัยและภูมิภาคฉาน ซึ่งได้ลงชื่อกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พุทธสักราช 2486 มีบทไนข้อ 6 ว่า ให้เริ่มไช้ตั้งแต่วันลงชื่อสนธิสัญญานั้นเปนต้นไป และ

โดยที่สนธิสัญญาที่กล่าวข้างต้น ได้ลงชื่อกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พุทธสักราช 2486

ฉะนั้น สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศยี่ปุ่น ว่าด้วยอานาเขตของประเทศไทยในมาลัยและภูมิภาคฉานนี้จึงเปนอันไช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม พุทธสักราช 2486 เปนต้นไป

ประกาส ณ วันที่ 18 ตุลาคม พุทธสักราช 2486 เปนปีที่ 10 ไนรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
จอมพล ป. พิบูลสงคราม
นายกรัถมนตรี

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 6 พ.ศ. 2485-2500 (ค.ศ. 1942-1957)” (กรุงเทพฯ; กันยายน, 2519) หน้า 22-24

** ยกเลิกโดย ประกาศพระบรมราชโองการ ลงวันที่ 17 กันยายน 2488

รัถบาลสมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวแห่งประเทสไทยและรัถบาลสมเด็ดพระจักรพัดิแห่งประเทสยี่ปุ่น มีเจตจำนงแน่วแน่ด้วยความร่วมมือกันหย่างไกล้ชิดระหว่างประเทสทั้งสองที่จะดำเนินการสงครามร่วมกันต่อสหรัถอเมริกาและอังกริดจนบันลุชัยชนะบริบูรน์ และส้างมหาอาเซียบูรพาตามมูลถานความยุตติธัม

จึงได้ทำความตกลงกันเปนข้อๆ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1

ประเทสยี่ปุ่นยอมรับนับถือการรวมรัถดังต่อไปนี้ คือกลันตัน ตรังกานู เกดาห์ ปะลิส และบันดาเกาะที่ขึ้นแก่รัถนั้นๆ เข้าเปนอานาเขตของประเทสไทย

ข้อ 2

ประเทสยี่ปุ่นยอมรับนับถือการรวมรัถเชียงตุงและรัถเมืองพาน ซึ่งตั้งหยู่ในภูมิภาคฉานเข้าเปนอานาเขตของประเทสไทย

ข้อ 3

พายในหกสิบวัน นับรวมแต่วันไช้สนธิสัญญานี้ ประเทสยี่ปุ่นจะได้หยุดเลิกการปกครองซึ่งประเทสยี่ปุ่นดำเนินหยู่ขนะนี้ ในบันดาอานาเขตที่กล่าวในข้อสัญญาทั้งสองข้างต้นนี้

ข้อ 4

เขตแดนแห่งบันดาอานาเขตที่กล่าวในข้อ 1 และข้อ 2 นั้น จะได้กำหนดโดยหลักเขตแห่งรัถนั้นๆ ตามที่หลักเขตเหล่านี้มีหยู่ นะ วันลงลายมือชื่อสนธิสัญญานี้

ข้อ 5

รายละเอียดที่จำเปนแก่การปติบัติตามสนธิสัญญานี้ จะได้กำหนดด้วยความตกลงร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาดแห่งประเทสทั้งสอง

ข้อ 6

สนธิสัญญานี้จะได้เริ่มไช้ตั้งแต่วันลงลายมือชื่อเปนต้นไป

เพื่อเปนพยานแก่การนี้ ผู้ลงลายมือชื่อข้างท้ายซึ่งได้รับมอบอำนาดโดยถูกต้องจากรัถบาลของตนเพื่อการนี้ ได้ลงลายมือชื่อและประทับตราสนธิสัญญานี้ไว้เป็นสำคัน

ทำคู่กันเปนสองฉบับ เปนภาสาไทยและภาสายี่ปุ่น นะ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 20 เดือนที่แปด พุทธสักราช สองพันสี่ร้อยแปดสิบหก ตรงกับวันที่ 20 เดือนที่แปด ปีสโยวาที่สิบแปด

(ลงชื่อ) **จอมพล ป. พิบูลสงคราม** (ประทับตรา)
นายกรัฐมนตรี
และผู้รักสาการแทนรัฐมนตรีว่าการกะซวงการต่างประเทศ

(ลงชื่อ) **ทสุโบะคามิ เทอิจิ** (ประทับตรา)
เอกอัคราชทูตวิสามัญผู้มีอำนาดเต็ม

(22)
ความตกลงสมบูรณ์แบบ ระหว่างประเทศไทย กับ บริเตนใหญ่ 1 มกราคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946 สมัยรัชกาลที่ 8–รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช)

Formal Agreement for the Termination of the State of War between Siam and the United Kingdom and India (1946)

คำอธิบาย

หนังสือสัญญาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ฉบับนี้ นับว่าเป็นเอกสารสำคัญที่ไทยต้องตกลงทำกับอังกฤษ ทั้งนี้ เพื่อให้ยุติการมี “สถานะสงคราม” ต่อกัน และเมื่อตกลงกันได้ ประเทศไทยก็ได้ความสนับสนุนจากอังกฤษ ในฐานะสมาชิกของคณะมนตรีความมั่นคง สหประชาชาติ ที่จะรับรองให้ไทยสามารถกู้สถานะของตนในวงการระหว่างประเทศได้ คือ การได้รับเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติเป็นอันดับที่ 55 เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 หรือ ค.ศ. 1946 หรือภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงในเวลาเพียง 1 ปีกว่าเท่านั้น

ดังเป็นที่ทราบกันแล้วว่า ในช่วงระยะเวลาสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ประเทศไทยได้เข้าเป็นพันธมิตรกับฝ่ายอักษะ และเข้าร่วมกับญี่ปุ่น ทั้งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้มี “ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา” เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 หรือ ค.ศ. 1942 จากการที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ไม่เห็นชอบด้วยกับการประกาศสงครามนั้น และยังดำเนินความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา กลายเป็นผู้นำของ “ขบวนการเสรีไทย” (Free Thai Movement) นอกประเทศ ที่ทำงานประสานสัมพันธ์กับหัวหน้าของ “ขบวนการเสรีไทย” ในประเทศ คือ ฯพณฯ นายปรีดี พนมยงค์ จึงมีส่วนช่วยให้รัฐบาลสหรัฐฯ ไม่รับการประกาศสงครามนั้นของไทย เป็น “โมฆะ” จึงถือได้ว่าไม่มี “สถานะทางสงคราม” ต่อกัน

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของรัฐบาลอังกฤษ แม้จะมีสมาชิกของ “ขบวนการเสรีไทย” เคลื่อนไหวอยู่ในประเทศ เช่น ม.จ. ศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ หรือ นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ก็ตาม แต่รัฐบาลอังกฤษก็ยังถือว่าการประกาศสงครามนั้นมีผลในทางกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้น เมื่อสงครามสิ้นสุดลง ประเทศไทยก็อาจตกอยู่ในฐานะของ “ผู้แพ้สงคราม” อาจจะถูกยึดครองโดยกองทัพของอังกฤษ จะต้องชดใช้ค่าเสียหายหรือปฏิกรรมสงคราม และนี่ก็เป็นที่มาของทั้งนักการเมืองและนักการทูตของไทย ที่จะต้องเจรจาตกลงกับอังกฤษ จนได้มาซึ่งข้อตกลงในหนังสือสำคัญฉบับนี้

หนังสือความตกลงสมบูรณ์แบบนี้ ทั้งตัวแทนของไทยและตัวแทนของอังกฤษ ใช้เวลาในการเจรจาต่อรองกันประมาณ 4 เดือน ระหว่างเดือนกันยายนถึงธันวาคม [เราจะเห็นความแตกต่างนี้ในการเจรจากับฝรั่งเศส ที่กว่าจะสำเร็จลงได้ก็ตั้งอีกเกือบ 11 เดือนต่อมา] การประชุมของผู้แทนสองฝ่าย เริ่มต้น

ที่เมืองแคนดี (Kandy) ประเทศศรีลังกา [ซึ่งเป็นศูนย์กลางของกองบัญชาการของลอร์ด หลุยส์ เมาท์แบตตัน (Lord Louis Mountbatten) ผู้บัญชาการทหารของอังกฤษ] และมาสิ้นสุดลงในการประชุมที่สิงคโปร์

ในช่วงแรกของการเจรจานั้น ทางฝ่ายอังกฤษมีท่าทีที่แข็งกร้าว เพราะถือว่ามี "สถานะสงคราม" กับไทย เรื่องที่เจรจานั้นมีตั้งแต่ค่าปฏิกรรมสงคราม (War reparations) กับการที่กองทัพอังกฤษจะเข้ามาทำการปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นที่อยู่ในไทย รวมทั้งความพยายามที่จะคงทหารของตนไว้ในไทยชั่วระยะเวลาหนึ่ง อังกฤษยื่นข้อเสนอที่จะควบคุมสินค้าออกสำคัญ คือ ข้าว ไม้สัก ดีบุก และยางพารา อังกฤษยื่น "ข้อเรียกร้อง 21 ข้อ" ซึ่งสร้างความหวั่นวิตกให้กับไทย ที่อาจจะกลายสภาพเป็นมีสถานะเป็นประเทศแพ้สงคราม และถูกยึดครองอย่างเช่นเยอรมนีและญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม ด้วยความสามารถทางการทูตของผู้แทนของไทย รวมทั้งการได้รับความสนับสนุนและเห็นใจจากสหรัฐอเมริกา ที่ทั้งรัฐบาล-รัฐสภา-สื่อมวลชนอเมริกัน [โดยเฉพาะอย่างยิ่ง The New York Times] ให้ความเห็นอกเห็นใจเป็นพิเศษ ก็ทำให้อังกฤษต้องลดหย่อนข้อเรียกร้องของตน ซึ่งตกลงกันได้ด้วยการที่ไทยยอมชดใช้ค่าเสียหายสงครามให้กับอังกฤษ เป็นเงิน 5,224,220 ปอนด์ และจะยอมให้มีการควบคุมราคาสินค้าออกหลักของไทยอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ไทยตกลงที่จะไม่ให้มีการขุดคอคอดกระโดยมิได้รับคำปรึกษาและยินยอมจากอังกฤษ ไทยคืนดินแดนที่ได้มาจากมลายูและพม่าของอังกฤษ และไทยจะส่งข้าวให้อังกฤษเป็นจำนวน 1.5 ล้านตัน เมื่อไทยปฏิบัติดังนี้ อังกฤษในฐานะคณะมนตรีความมั่นคงก็ยินดีที่จะสนับสนุนให้ไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่งเรื่องนี้เป็นเป้าหมายหลักของนโยบายต่างประเทศของไทยภายหลังการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2

ตราขบวนการเสรีไทย (Free Thai Movement)

ขบวนการเสรีไทยมี ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน เป็นผู้นำของ "ขบวนการเสรีไทย" นอกประเทศ ที่ทำงานประสานสัมพันธ์กับหัวหน้าของ "ขบวนการเสรีไทย" ในประเทศ คือ ฯพณฯ นายปรีดี พนมยงค์ จึงมีส่วนช่วยให้รัฐบาลสหรัฐฯ ไม่รับการประกาศสงครามนั้นของไทยเป็น "โมฆะ" จึงถือได้ว่าไม่มี "สถานะทางสงคราม" ต่อกัน

(22)
ความตกลงสมบูรณ์แบบ ระหว่างประเทศไทย กับ บริเตนใหญ่ 1 มกราคม พ.ศ. 2489*
(ค.ศ. 1946 สมัยรัชกาลที่ 8–รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช)
Formal Agreement for the Termination of the State of War between Siam and the United Kingdom and India (1946)

โดยที่ตามประกาศซึ่งได้กระทำ ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แห่งประเทศไทยได้ประกาศในพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งประเทศไทยว่า การประกาศสงครามซึ่งประเทศไทยได้กระทำเมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1942 ต่อสหราชอาณาจักรเป็นโมฆะ ด้วยเหตุที่ได้กระทำไปโดยขัดกับเจตจำนงของประชาชาวไทย และเป็นการฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญและกฎหมายของประเทศไทย และ

โดยที่ในวันเดียวกัน ประกาศลงวันที่ 16 สิงหาคม ค.ศ. 1945 ดังกล่าวแล้ว ได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากสภาผู้แทนราษฎรของประเทศไทย และ

โดยที่รัฐบาลไทยได้บอกปฏิเสธพันธไมตรีซึ่งประเทศไทยได้กระทำกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1941 กับทั้งบรรดาสนธิสัญญา กติกาสัญญา หรือความตกลงอื่นๆ ซึ่งได้กระทำไว้ระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น และ

โดยที่รัฐบาลไทยมีความใฝ่ใจที่จะเข้ามีส่วนอย่างเต็มที่ในการบรรเทาผลแห่งสงคราม โดยฉะเพาะอย่างยิ่ง ในการดำเนินบรรดากระบวนการอันมีความมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือในการกลับสถาปนาความมั่นคงระหว่างประเทศและสวัสดิภาพทางเศรษฐกิจทั่วไป และ

โดยที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียอาศัยข้อคำนึงเนื่องด้วยการกระทำในการบอกปฏิเสธซึ่งรัฐบาลไทยได้ปฏิบัติไปแล้ว และระลึกอยู่ด้วยเหมือนกันถึงความอุปการะที่ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านในประเทศไทยได้อำนวยให้ระหว่างสงครามกับญี่ปุ่น จึงมีความปรารถนาที่จะให้สถานะสงครามสิ้นสุดลงโดยทันที

ฉะนั้น รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียฝ่ายหนึ่ง กับรัฐบาลไทยอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีความปรารถนาที่จะกลับเจริญความสัมพันธ์ทางไมตรีอันสนิทสนมซึ่งมีอยู่ก่อนสงครามจึงตกลงกระทำความตกลงเพื่อความมุ่งประสงค์ดังกล่าว และเพื่อการนี้ ได้แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็ม คือ

ฝ่ายรัฐบาลสหราชอาณาจักรแห่งบริเตนใหญ่ และไอร์แลนด์เหนือ
นาย เอม. อี. เดนิง, ซี. เอม. จี., โอ. บี. อี.

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 6 พ.ศ. 2485 -2500 (ค.ศ. 1942-1957)” (กรุงเทพฯ; กันยายน, 2519) หน้า 37-46

ฝ่ายรัฐบาลอินเดีย

นาย เอม. เอส. อาเนย์

ฝ่ายรัฐบาลไทย

หม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยันต์

พลโท พระยาอภัยสงคราม

นายเสริม วินิจฉัยกุล

ผู้ซึ่ง เมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจเต็มให้แก่กันและกัน และได้ตรวจเห็นว่าเป็นไปตามแบบที่ดีและถูกต้องแล้ว ได้ทำความตกลงกันดั่งต่อไปนี้

การใช้คืนและการปรับปรุง

ข้อ หนึ่ง

รัฐบาลไทยตกลงว่าจะบอกปฏิเสธบรรดากระบวนการเนื่องจากการประกาศสงครามอันได้กระทำเมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1942 ดั่งกล่าวแล้วข้างต้น และจะจัดกระบวนการทางนิติบัญญัติและทางปกครองที่จำเป็น เพื่อให้เป็นผลแก่การบอกปฏิเสธนั้น

ข้อ สอง

รัฐบาลไทยแถลงว่าเป็นโมฆะบรรดาการที่นัยว่าได้มาซึ่งอาณาเขตต์บริติชที่ประเทศไทยได้กระทำหลังจากวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941 กับทั้งบรรดาหลักสิทธิ สิทธิ ทรัพย์สินและผลประโยชน์ซึ่งรัฐไทยหรือคนในบังคับไทยได้มาในอาณาเขตต์ดั่งกล่าวหลังจากวันที่ว่านั้น รัฐบาลไทยตกลงว่าจะจัดกระบวนการทางนิติบัญญัติที่จำเป็น เพื่อให้เป็นผลตามคำแถลงข้างบนนี้และโดยฉะเพาะอย่างยิ่ง

(ก) จะยกเลิก และแถลงว่าเป็นโมฆะตั้งแต่ต้น บรรดากระบวนการทางนิติบัญญัติและทางปกครองเกี่ยวกับการซึ่งนัยว่าเป็นการผนวกหรือรวมเข้าในประเทศไทยแห่งอาณาเขตต์บริติช ซึ่งได้กระทำหลังจากวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941

(ข) จะถอนบรรดาเจ้าหน้าที่ทหารไทยตามความต้องการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนหรือฝ่ายทหารผู้มีอำนาจออกจากบรรดาอาณาเขตต์บริติช ตลอดจนบรรดาข้าราชการและคนชาติไทยซึ่งได้เข้าไปในอาณาเขตต์เหล่านี้หลังจากที่นัยว่าได้ผนวกหรือรวมเข้าในประเทศไทยแล้ว

(ค) จะคืนบรรดาทรัพย์สินที่ได้เอาไปจากอาณาเขตต์เหล่านี้ รวมทั้งเงินตรา เว้นแต่เท่าที่แสดงหลักฐานได้ว่า ได้ให้ค่าอันเป็นธรรมเป็นการแลกเปลี่ยนกันแล้ว

(ง) จะให้ค่าทดแทนเพื่อความวินาศหรือความบุบสลายแห่งทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ในอาณาเขตต์เหล่านี้ อันเกิดขึ้นจากการที่ประเทศไทยยึดครองอาณาเขตต์เหล่านี้

(จ) จะไถ่ถอนเป็นเงินสเตอร์ลิงจากทุนสำรองสเตอร์ลิงที่เคยมีอยู่ซึ่งธนบัตรไทยที่เดินสะพัดอยู่อันเจ้าหน้าที่บริติชได้เก็บรวบรวมไว้ในอาณาเขตต์บริติชที่ประเทศไทยได้ยึดครองภายหลังวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941

ข้อ สาม

รัฐบาลไทยตกลงว่า จะยอมรับผิดชอบในการพิทักษ์รักษาและคืนในสภาพไม่เสื่อมเสียบรรดาทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ทุกชะนิดของฝ่ายบริติชในประเทศไทย และในการใช้ค่าทดแทนเพื่อความวินาศ หรือความบุบสลายที่ได้รับ คำว่า “ทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์” ให้กินความรวมตลอดถึงทรัพย์สินทางราชการของรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดีย ทรัพย์สินที่ได้โอนกรรมสิทธิหลังจากสงครามได้อุบัติขึ้น บำนาญที่ให้แก่คนชาติบริติช สต๊อกดีบุก ไม้สัก และโภคภัณฑ์อื่นๆ เรือและท่าเทียบ และสัญญาเช่า และสัมปทานเกี่ยวกับดีบุก ไม้สัก และอื่นๆ ซึ่งให้ไว้แก่ห้างและเอกชนบริติชก่อนวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941 และยังคงสมบูรณ์อยู่ในวันนั้น

ข้อ สี่

รัฐบาลไทยตกลงว่า จะเลิกการพิทักษ์ธุรกิจการธนาคารและการพาณิชย์ฝ่ายบริติช และยอมให้กลับดำเนินธุรกิจต่อไป

ข้อ ห้า

รัฐบาลไทยตกลงว่าจะยอมรับผิด โดยบวกดอกเบี้ยตามอัตราส่วนร้อยที่สมควรในส่วนการใช้เงินค้างจ่ายเกี่ยวกับเงินกู้และเกี่ยวกับการใช้เงินบำนาญเต็มจำนวนตั้งแต่วันที่หยุดใช้เงินตามระเบียบ

ความมั่นคง

ข้อ หก

รัฐบาลไทยยอมรับนับถือว่า กระบวนเหตุการณ์ในสงครามกับญี่ปุ่นแสดงให้เห็นความสำคัญของประเทศไทยเนื่องในการป้องกันมะลายา พม่า อินเดีย และอินโดจีน และความมั่นคงของมหาสมุทรอินเดียและเขตต์แคว้นปาซิฟิกตะวันตกเฉียงใต้ และรัฐบาลไทยตกลงว่าจะร่วมมือเต็มที่ในบรรดาข้อตกลงเพื่อความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งองค์การสหประชาชาติหรือคณะมนตรีความมั่นคงแห่งองค์การนั้นเห็นชอบแล้ว และหากจะเกี่ยวเนื่องถึงประเทศไทยและฉะเพาะอย่างยิ่งในบรรดาข้อตกลงเพื่อความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งหากจะเกี่ยวกับประเทศหรือเขตต์แคว้นเหล่านั้น

ข้อ เจ็ด

รัฐบาลไทยรับว่า จะไม่ตัดคลองข้ามอาณาเขตไทยเชื่อมมหาสมุทรอินเดียกับอ่าวไทย โดยรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรมิได้เห็นพ้องด้วยก่อน

การร่วมมือทางพาณิชย์และทางเศรษฐกิจ

ข้อ แปด

รัฐบาลไทยตกลงว่าจะจัดกระบวนการทุกอย่างที่จะกระทำได้ เพื่อกลับสถาปนาการค้าขาเข้าและขาออกระหว่างประเทศไทยฝ่ายหนึ่ง กับอาณาเขตต์บริติชที่ใกล้เคียงอีกฝ่ายหนึ่ง และจะยึดถือและรักษานโยบายฐานเพื่อนบ้านที่ดีในส่วนที่เกี่ยวกับการเดินเรือชายฝั่ง

ข้อ เก้า

รัฐบาลไทยรับว่าจะเจรจากับรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรโดยเร็วที่สุดที่จะกระทำได้ เพื่อทำสนธิสัญญาการตั้งถิ่นฐานการพาณิชย์และการเดินเรือฉะบับใหม่ และทำอนุสัญญาการกงสุล โดยอาศัยการถ้อยทีถ้อยใช้หลักการในข้อสิบเอ็ดข้างล่างนี้เป็นมูลฐาน

ข้อ สิบ

รัฐบาลไทยรับว่าจะเจรจากับรัฐบาลอินเดียโดยเร็วที่สุดที่จะกระทำได้ เพื่อทำสนธิสัญญาการพาณิชย์และการเดินเรือฉะบับใหม่ โดยอาศัยการถ้อยที่ถ้อยใช้หลักการในข้อต่อไปนี้เป็นมูลฐาน

ข้อ สิบเอ็ด

(1) ระหว่างที่ยังไม่ได้ทำสนธิสัญญาและอนุสัญญาดั่งกล่าวในข้อเก้าและสิบข้างบนนี้ และภายใต้บังคับแห่งวรรค (2) ของข้อนี้ รัฐบาลไทยรับว่าจะถือตามบทบัญญัติแห่งสนธิสัญญาการพาณิชย์และการเดินเรือ ซึ่งลงนามกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน ค.ศ. 1937 กับทั้งรับว่า นอกจากสนธิสัญญานั้นจะอนุญาตให้กระทำได้โดยชัดแจ้งแล้ว จะไม่ใช้กระบวนการใดๆ บังคับ อันเป็นการอาศัยเหตุสัญชาติ กีดกันผลประโยชน์ทางพาณิชย์หรืออุตสาหกรรมฝ่ายบริติช หรือผู้ประกอบวิชาชีพฝ่ายบริติช จากการมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจและการค้าของไทย หรือกระบวนการใดๆ ที่บังคับให้รักษาไว้ซึ่งสต๊อกหรือส่วนสำรองเกินกว่าที่ปฏิบัติกันอยู่โดยปรกติในการพาณิชย์การเรือ การอุตสาหกรรม หรือการธุรกิจ

(2) คำมั่นสัญญาของรัฐบาลไทยดั่งกล่าวข้างบนนี้ (ก) ให้มีข้อยกเว้นใดๆ ได้ ตามแต่จะได้ตกลงกันในเวลาใดๆ ระหว่างรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดีย แล้วแต่กรณีย์กับรัฐบาลไทย (ข) นอกจากจะได้ยืดเวลาออกไปด้วยความตกลงพร้อมกัน จะเป็นอันตกไป ถ้าหากว่าสนธิสัญญาและอนุสัญญาดั่งกล่าวในข้อเก้าและสิบไม่ได้กระทำกันภายในกำหนดเวลาสามปี นับแต่วันใช้ความตกลงนี้

(3) ความในข้อนี้ไม่ให้ถือว่า เป็นการตัดทางที่จะให้ผลปติบัติซึ่งให้ประโยชน์อนุเคราะห์เท่าเทียมกันแก่คนชาติ และภารธุระของสหประชาชาติทั้งหมด หรือแต่ชาติหนึ่งชาติใด

ข้อ สิบสอง

รัฐบาลไทยรับว่าจะมีส่วนร่วมในข้อตกลงระหว่างประเทศทั่วไปใดๆ เกี่ยวกับดีบุกหรือยาง ซึ่งอนุโลมตามหลักการเกี่ยวกับข้อตกลงว่าด้วยโภคภัณฑ์ตามแต่องค์การสหประชาชาติหรือคณะมนตรีเศรษฐกิจและการสังคมแห่งองค์การนั้นจะได้ตกลงกัน

ข้อ สิบสาม

จนกระทั่งวันซึ่งจะเป็นวันเดียวหรือต่างวันกันก็ได้ แต่ไม่ช้ากว่าวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1947 รัฐบาลไทยรับว่า นอกจากจะได้เป็นไปตามคำแนะนำของคณะกรรมการประสม ณ วอชิงตัน หรือองค์คณะใดๆ ที่จะมาทำการแทน และในกรณีย์ข้าว นอกจากจะได้เป็นไปตามคำอำนวยขององค์การพิเศษที่จะจัดตั้งขึ้นเพื่อการนั้นแล้ว จะห้ามบรรดาการส่งข้าว ดีบุก ยาง และไม้สัก ออก

นอกประเทศ และจะจัดระเบียบการค้าและเร้าการผลิตโภคภัณฑ์เหล่านี้

ข้อ สิบสี่

รัฐบาลไทยรับว่า โดยเร็วที่สุดที่พอจะกระทำได้ โดยเอาข้าวไว้ให้เพียงพอแก่ความต้องการภายในของไทยแล้ว จะจัดให้มีข้าวสาร ณ กรุงเทพฯ โดยไม่คิดมูลค่า เพื่อให้องค์การที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรจะได้แจ้งให้ทราบนั้นใช้ประโยชน์ได้เป็นปริมาณเท่ากับข้าวส่วนที่เหลือซึ่งสะสมไว้และมีอยู่ในประเทศไทย ณ บัดนี้ แต่ไม่เกินหนึ่งกับกึ่งล้านตันเป็นอย่างมาก หรือจะตกลงกันให้เป็นข้าวเปลือกหรือข้าวกล้องในปริมาณอันมีค่าเท่ากันก็ได้ เป็นที่ตกลงกันว่าจำนวนข้าวสารอันแน่นอนที่จะจัดให้มีไว้เพื่อใช้ประโยชน์ได้ตามความในข้อนี้นั้น องค์การดั่งกล่าวข้างต้นจะเป็นผู้กำหนด และข้าวสาร ข้าวเปลือก หรือข้าวกล้องที่ส่งมอบตามความในข้อนี้ จะได้อนุโลมตามมาตรฐานคุณภาพอันเป็นที่ตกลงกันตามที่เจ้าหน้าที่ดั่งกล่าวจะได้กำหนด

ข้อ สิบห้า

จนกระทั่งวันที่ไม่ช้ากว่าวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1947 รัฐบาลไทยตกลงว่าจะจัดให้องค์การข้าวดั่งกล่าวในข้อสิบสามและข้อสิบสี่ใช้ประโยชน์ได้ในข้าวทั้งหมดอันเป็นส่วนที่เหลือจากความต้องการภายในประเทศไทย ข้าวเช่นว่านี้ นอกจากข้าวที่ส่งมอบโดยไม่คิดมูลค่าตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ในข้อสิบสี่นั้นจะได้ส่งให้โดยวิธีองค์การพิเศษดั่งกล่าวในข้อสิบสามและข้อสิบสี่จะได้แจ้งให้ทราบและตามราคาที่กำหนดด้วยความตกลงกับองค์การนั้น ทั้งนี้โดยคำนึงถึงราคาข้าวที่ควบคุมในเขตต์แคว้นอื่นๆ ในอาเซียซึ่งส่งข้าวออกนอกประเทศ

การบินพลเรือน

ข้อ สิบหก

รัฐบาลไทยจะให้สายการเดินอากาศฝ่ายพลเรือนแห่งจักรภพประชาชาติบริติชได้รับผลประติบัติโดยความตกลงอันจะได้เจรจากันกับรัฐบาลแห่งสมาชิกของจักรภพประชาชาติบริติชในเรื่องการจัดตั้งบำรุงรักษา และเดินสายการเดินอากาศเป็นระเบียบประจำ ซึ่งให้ประโยชน์อนุเคราะห์ไม่น้อยกว่าที่ได้ให้แก่อิมปีเรียล แอร์เวย์ส ตามหนังสือที่ได้แลกเปลี่ยนกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม ค.ศ. 1937

ที่ฝังศพสงคราม

ข้อ สิบเจ็ด

รัฐบาลไทยรับว่าจะทำความตกลงกับรัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดีย เพื่อต่างฝ่ายต่างบำรุงรักษาที่ฝังศพสงคราม ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์แก่การจัดตั้งถาวร และการดูแลในภายหน้าแห่งที่ฝังศพสงครามของฝ่ายบริติชกับฝ่ายอินเดีย และที่ฝังศพสงครามของฝ่ายไทยในอาณาเขตต์ของแต่ละฝ่าย

ปกิณณกะ

ข้อ สิบแปด

รัฐบาลไทยตกลงถือว่ายังคงใช้อยู่ซึ่งบรรดาสนธิสัญญาสองฝ่ายระหว่างสหราชอาณาจักรกับประเทศไทย และระหว่างอินเดียกับประเทศไทยตามแต่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียจะได้ระบุแล้วแต่กรณีย์ภายใต้บังคับแห่งข้อแก้ไขใดๆ ที่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดียจะแจ้งให้ทราบ และถือว่าสนธิสัญญาใดๆ ซึ่งมิได้ระบุไว้ดั่งกล่าวนั้นเป็นอันยกเลิกไป

ข้อ สิบเก้า

รัฐบาลไทยตกลงถือว่ายังคงใช้อยู่ระหว่างสหราชอาณาจักรกับประเทศไทย และระหว่างอินเดียกับประเทศไทย บรรดาสนธิสัญญา อนุสัญญา หรือความตกลงหลายฝ่ายซึ่งทำไว้ก่อนวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941 (ก) ที่ประเทศไทยและสหราชอาณาจักรหรืออินเดียแล้วแต่กรณีย์ เป็นภาคีอยู่ในขณะนั้นและยังคงเป็นภาคีอยู่ (ข) ที่สหราชอาณาจักรหรืออินเดียแล้วแต่กรณีย์ เป็นภาคีอยู่ในขณะนั้นและยังคงเป็นภาคีอยู่ แต่ประเทศไทยมิได้เป็นภาคี ทั้งนี้รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดียจะได้แจ้งให้รัฐบาลไทยทราบ เมื่อได้รับคำแจ้งความดังกล่าว รัฐบาลไทยจะได้จัดการที่จำเป็นโดยทันที ตามความในสนธิสัญญา อนุสัญญา หรือความตกลงดั่งกล่าว ซึ่งประเทศไทยมิได้เป็นภาคีผู้ทำสัญญาอยู่นั้น เพื่อเข้าเป็นภาคี หรือถ้าเข้าเป็นภาคีไม่ได้ ก็จะได้ปฏิบัติให้เป็นผลตามบทบัญญัติแห่งหนังสือสัญญานั้นๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับสหราชอาณาจักรหรืออินเดีย แล้วแต่กรณีย์ โดยวิธีนิติบัญญัติหรือทางปกครองตามแต่จะเหมาะสม รัฐบาลไทยตกลงด้วยว่าจะสนองตามข้อแก้ไขใดๆ ในหนังสือสัญญานั้น ซึ่งหากจะได้ใช้บังคับตามข้อกำหนดแห่งตราสารดั่งกล่าวหลังจากวันที่ว่านั้น

ข้อ ยี่สิบ

ในระหว่างที่ยังไม่ได้รับให้เข้าเป็นภาคีแห่งองค์การระหว่างประเทศใดๆ ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941 อันเป็นองค์การที่สหราชอาณาจักรหรืออินเดียเป็นสมาชิกอยู่ รัฐบาลไทยตกลงว่าจะปฏิบัติตามข้อผูกพันใดๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากหรือเนื่องด้วยองค์การนั้นๆ หรือเอกสารที่จัดตั้งองค์การนั้นๆ ขึ้นตามแต่รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรหรือรัฐบาลอินเดีย แล้วแต่กรณีย์ จะได้ระบุในเวลาใดๆ

ข้อ ยี่สิบเอ็ด

โดยคำนึงถึงคำมั่นสัญญาซึ่งรัฐบาลไทยให้ไว้ข้างบนนี้ รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียตกลงถือว่าสถานะสงครามเป็นอันสุดสิ้นลง และจะดำเนินการโดยทันทีในอันจะกลับเจริญความสัมพันธ์ทางไมตรีกับประเทศไทย และแลกเปลี่ยนผู้แทนทางทูตกัน

ข้อ ยี่สิบสอง

รัฐบาลแห่งสหราชอาณาจักรและรัฐบาลอินเดียรับรองด้วยว่าจะสนับสนุนการที่ประเทศไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกแห่งสหประชาชาติ

วิเคราะห์ศัพท์และวันใช้ความตกลง

ข้อ ยี่สิบสาม

ภาคีผู้ทำสัญญานี้ตกลงกันว่า คำว่า “บริติช” ในความตกลงนี้

(1) เมื่อใช้แก่บุคคลธรรมดา หมายความว่า บรรดาคนในบังคับของสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งบริเตนใหญ่ ไอร์แลนด์ และอาณาจักรบริติชอันพ้นทะเลทั้งหลาย จักรพรรดิแห่งอินเดีย ตลอดจนบรรดาบุคคลในอารักขาของสมเด็จพระมหากษัตริย์

(2) เมื่อใช้แก่อาณาเขตต์ หมายความว่าบรรดาอาณาเขตต์ใดๆ ในอธิปไตย อธิราชย์ อารักขา หรืออาณัติของสมเด็จพระมหากษัตริย์ แล้วแต่กรณีย์

(3) เมื่อใช้แก่นิติบุคคล หมายความว่าบรรดานิติบุคคลซึ่งได้รับสถานภาพเช่นนั้นจากกฎหมายที่ใช้อยู่ในอาณาเขตต์ใดๆ ดั่งกล่าวแล้ว และ

(4) เมื่อใช้แก่ทรัพย์สิน สิทธิ หรือผลประโยชน์ หมายความว่าทรัพย์สิน สิทธิ หรือผลประโยชน์ของบุคคลดั่งระบุไว้ใน (1) หรือ (3) ข้างบนนี้ แล้วแต่กรณีย์

ข้อ ยี่สิบสี่

ความตกลงนี้ให้ใช้ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

เพื่อเป็นพะยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ได้ลงนามและประทับตราความตกลงนี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำควบกันเป็นสามฉะบับ เป็นภาษาอังกฤษ ณ สิงคโปร์ เมื่อวันที่หนึ่งมกราคม คริสตศักราช พันเก้าร้อยสี่สิบหก ตรงกับพุทธศักราช สองพันสี่ร้อยแปดสิบเก้า

ฝ่ายบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ

(ลงนาม) **เอม. อี. เดนิง.**

ฝ่ายอินเดีย

(ลงนาม) **เอม. เอส. อาเนย์**

(ลายมือชื่อนี้ได้ลงไว้ด้วยความตกลงกับผู้แทนของสมเด็จพระราชาธิบดีในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจในความสัมพันธ์กับบรรดารัฐอินเดียน.)

ฝ่ายไทย

(ลงพระนาม) **วิวัฒน**

(ลงนาม) **พระยาอภัยสงคราม**
พลโท

(ลงนาม) **ส. วินิจฉัยกุล**

(23)
ความตกลงระงับกรณีระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ลงนามกัน ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946–รัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ หรือรู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า "อนุสัญญากรุงวอชิงตัน")

Accord de Réglement Franco - Siamois

คำอธิบาย

หนังสืออนุสัญญานี้ รู้จักกันอีกในนามหนึ่ง คือ *"อนุสัญญากรุงวอชิงตัน"* ซึ่งลงพระนามและนามโดยพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร (ต่อมาทรงพระยศเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี และกระทรวงการต่างประเทศ กับ มร. ฮังรี บอนเนต์ (S.E.M. Henri Bonnet) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำสหรัฐอเมริกา

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ส่งผลให้ "อนุสัญญากรุงโตกิโอ" ต้องถูกยกเลิกไปโดยปริยาย ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยรัฐบาลไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ ทั้งรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ และรัฐบาลของ พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ตามลำดับระหว่างปี พ.ศ. 2488-2489 หรือ ค.ศ. 1945-1946 ทุกรัฐบาลแม้ว่าจะอยู่ในตำแหน่งในระยะเวลาอันสั้นนั้น ต้องปรับสถานะของประเทศไทย จากการเข้าร่วมกับพันธมิตรญี่ปุ่น ที่แพ้สงครามไปนั้น ทางฝ่ายสัมพันธมิตรที่มีสหรัฐอเมริกา-อังกฤษ-ฝรั่งเศส-จีน-และสหภาพโซเวียต ได้จัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (United Nations Organization: UNO) ขึ้นตามที่กล่าวมาแล้ว

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว รัฐบาลไทยทุกรัฐบาลต้องการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น จึงตกลงในสาระสำคัญของ "การที่จะได้ยอมรับ" เข้าเป็นสมาชิกโดยองค์การสหประชาชาติ นั่นก็คือเรื่องดินแดนในอินโดจีนของฝรั่งเศส ที่ได้มาโดย "อนุสัญญากรุงโตกิโอ" ฝ่ายฝรั่งเศสต้องการให้ไทยส่งคืนดินแดนทั้งหมด (เสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ-จัมปาศักดิ์-ลานช้าง) และตั้งข้อแม้ว่าความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส จะต้องกลับไปสู่ "สถานะเดิม" (status quo) ของครั้งเมื่อก่อนเกิดสงครามอินโดจีน หรือการเรียกร้องดินแดนของไทยเมื่อปี พ.ศ. 2463-2484 หรือ ค.ศ. 1940-1941 ซึ่งก็หมายความว่าต้องกลับไปสู่ความสัมพันธ์ตาม "สนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส" ฉบับวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2480 หรือ ค.ศ. 1937 และ "ข้อตกลงทางการพาณิชย์และศุลกากร" ฉบับวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2480 หรือ ค.ศ. 1937 ซึ่งสนธิสัญญาและข้อตกลงนี้ ไทยประสบความสำเร็จในการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ที่ทำกันมาตั้งแต่สมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2399 หรือ ค.ศ. 1856 (ข้อ 2)

"อนุสัญญากรุงวอชิงตัน" นี้ ยังระบุไว้อย่างชัดเจนว่า สนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศสที่มีมาก่อนหน้านั้น "ยังให้คงใช้อยู่" อันหมายความว่า ความสัมพันธ์สยาม-ฝรั่งเศส รวมทั้งเรื่องเขตแดนยังคงดำเนินไปตามสนธิสัญญา ลงวันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893) กับอนุสัญญา 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446/47 หรือ ค.ศ. 1904) และสนธิสัญญาลงวันที่ 23 มีนาคม ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449/50

หรือ ค.ศ. 1907) ที่ฝรั่งเศสได้ดินแดนในลาวและกัมพูชา (ส่วนใน) ไป (ข้อ 3)

จะเห็นได้ว่าการที่รัฐบาลไทยต้องยอมรับ *"อนุสัญญากรุงวอชิงตัน"* ของฝ่ายรัฐบาลไทยสมัยนั้น มีความสำคัญยิ่งในสถานการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ว่าในบทนำของอนุสัญญา จะระบุไว้ว่า การยอมรับในอนุสัญญานี้เป็นการ *"คำนึงถึงจุดความเห็นซึ่งรัฐบาลอเมริกันและอังกฤษได้แสดงไว้"* หรือปฏิบัติตามคำแนะนำของชาติมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตร ทว่า ความหมายที่สำคัญมากไปกว่านั้น นี่คือเงื่อนสำคัญที่จะช่วยให้ไทยหลุดรอดจากสถานะของการเป็นผู้เข้าร่วมสงครามกับฝ่ายญี่ปุ่นที่ "แพ้สงคราม" เพราะได้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร คือสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ

ในแง่มุมของการจัดตั้ง องค์การสหประชาชาติ (United Nations Organization: UNO) ขึ้นมาหลังสงครามยุติลง ประเทศไทยจะไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกองค์การนี้ได้เลย หากมีประเทศหนึ่งประเทศใดใน "คณะมนตรีความมั่นคง" แห่งสหประชาชาติ หรือ 5 ชาติมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ สหภาพโซเวียต จีน และฝรั่งเศสคัดค้าน ดังนั้น ข้อ 2 ในอนุสัญญากรุงวอชิงตัน จึงระบุไว้ว่า เมื่ออนุสัญญานี้บังคับใช้ *"ฝรั่งเศสจะไม่คัดค้านอีกต่อไปในการที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นสมาชิกแห่งสหประชาชาติ"*

โปรดสังเกตว่า หนังสือสัญญานี้ลงพระนามโดยผู้แทนฝ่ายไทย คือ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร (ต่อมาทรงพระยศเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) สมาชิกพฤฒิสภา [ผู้ที่ทรงลงพระนามใน "อนุสัญญากรุงโตกิโอ" ก่อนหน้านี้เมื่อ พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941 ที่ทำให้ประเทศไทย "ได้ดินแดน" มาก่อนแล้ว] กับยังมีนายควง อภัยวงศ์ สมาชิกสภาผู้แทน อดีตนายกรัฐมนตรีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ร่วมลงนามอีกด้วย [ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่ไปรับเมืองพระตะบองคืนมาเมื่อ พ.ศ. 2484 หรือ ค.ศ. 1941] ดังนั้นจึงมีส่วนทั้งรับรู้และร่วมลงนาม ทั้ง "การได้ดินแดน-การเสียดินแดน" ครั้งนี้ด้วย ทางฝ่ายฝรั่งเศสมี มร. ฮังรี บอนเนต์ (S.E.M. Henri Bonnet) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำสหรัฐอเมริกา เป็นผู้ลงนามท้ายหนังสือสัญญา

กล่าวโดยย่อ ภายหลังการลงนามใน *"อนุสัญญากรุงวอชิงตัน"* เพียง 1 เดือน ประเทศไทยก็ได้รับเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติเป็นอันดับที่ 55 เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 หรือ ค.ศ. 1946 หรือภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงในเวลาเพียง 1 ปีกว่าเท่านั้น ประเทศไทยเพียงต้องยินยอมตามอีก 2 มหาอำนาจในคณะมนตรีความมั่นคง คือ ยินยอมให้ สหภาพโซเวียต เปิดความสัมพันธ์และสถานทูตของตนในกรุงเทพฯ ได้ และรัฐบาลไทยยอมยกเลิกกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ พร้อมๆ กับยอมให้จีน [คณะชาติของนายพลเจียงไคเช็ค (Chiang Kai-shek)] เปิดความสัมพันธ์และสถานทูตได้เช่นกัน

ตราองค์การสหประชาชาติ (United Nations Organization: UNO)

สหประชาชาติถูกก่อตั้งขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลงในปี พ.ศ. 2488 (วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2488 หรือ ค.ศ. 1945) เพื่อแทนที่สันนิบาตชาติ ในการยับยั้งสงครามระหว่างประเทศ และเพื่อเป็นเวทีสำหรับการเจรจาเพื่อยุติข้อพิพาท

องค์การสหประชาชาติเป็นองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือกันของกฎหมายระหว่างประเทศ ความมั่นคงระหว่างประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิทธิมนุษยชน และการบรรลุสันติภาพโลก

(23)
ความตกลงระงับกรณีระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส ลงนามกัน ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2489*
(ค.ศ. 1946–รัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ หรือรู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า "อนุสัญญากรุงวอชิงตัน")
Accord de Reglement Franco - Siamois

รัฐบาลแห่งประเทศไทยและรัฐบาลชั่วคราวแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ปฏิบัติตามอุดมคติแห่งสหประชาชาติและเพื่อประโยชน์แห่งสันติภาพของโลก

คำนึงถึงจุดความเห็นซึ่งรัฐบาลอเมริกันและอังกฤษได้แสดงไว้

มีความปรารถนาที่จะกลับสถาปนาความสัมพันธ์ทางสันติ และมิตรภาพตามประเพณีนิยมระหว่างประเทศทั้งสองของตน

จึ่งได้แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มของตนเพื่อการนี้ คือ

ฝ่ายสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร สมาชิกพฤฒสภา เครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก

พณ นายควง อภัยวงศ์ สมาชิกสภาผู้แทน มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก

ฝ่ายประธานาธิบดีรัฐบาลชั่วคราวแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส

พณ นายฮังริ บอนเนต์ เอกอัครราชทูตวิสามัญและผู้มีอำนาจเต็มของประเทศฝรั่งเศสประจำสหรัฐอเมริกา จัตุรถาภรณ์เครื่องอิสสริยาภรณ์ประจำชาติแห่งเลจิอองดอนเนอร์

พณ นายกิโยม จอร์จส์ปิโคต์ เอกอัครราชทูตวิสามัญและผู้มีอำนาทเต็มของประเทศฝรั่งเศสประจำสหรัฐเวเนซุเอลา เบ็ญจมาภรณ์เครื่องอิสริยาภรณ์ประจำชาติแห่งเลจิอองดอนเนอร์

ผู้ซึ่ง เมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาทเต็มของแต่ละฝ่ายให้แก่กันและกัน และได้ตรวจเห็นว่า เป็นไปตามแบบที่ดีและถูกต้องแล้ว ได้ทำความตกลงกันในบทบัญญัติดังต่อไปนี้

ข้อ 1. อนุสัญญากรุงโตกิโอ ฉะบับวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 1941 ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสบอกปฏิเสธมาก่อนนั้นเป็นอันยกเลิก และสถานภาพก่อนอนุสัญญานั้นเป็นอันกลับสถาปนาขึ้น

ฉะนั้น อาณาเขตต์อินโดจีนที่มีบัญญัติไว้ในอนุสัญญาดั่งกล่าว จึงจะได้โอนให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศสตามเงื่อนไขที่แจ้งอยู่ในพิธีสารซึ่งกระทำไว้เพื่อการนั้น

ข้อ 2. ในทันทีภายหลังการลงนามความตกลงฉะบับนี้ ความสัมพันธ์ทางทูตจะได้กลับ

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, "หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 6 พ.ศ. 2485-2500 (ค.ศ. 1942-1957)" (กรุงเทพฯ; กันยายน, 2519) หน้า 76-81

สถาปนาขึ้น และความเกี่ยวพันระหว่างประเทศทั้งสองจะได้อยู่ในบังคับแห่งสนธิสัญญาฉะบับวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1937 และข้อตกลงทางการพาณิชย์และศุลกากรฉะบับวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ. 1937 นั้นใหม่ ภาคีผู้ทำสัญญานี้จะได้แจ้งความตกลงนี้ไปยังคณะมนตรีความมั่นคง และประเทศไทยจะได้ถอนคำร้องที่ได้ยื่นไว้ต่อคณะมนตรีนั้น ประเทศฝรั่งเศสจะไม่คัดค้านอีกต่อไปในการที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นสมาชิกแห่งสหประชาชาติ

ข้อ 3. ในทันทีภายหลังการลงนามความตกลงฉะบับนี้ ประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศสโดยใช้ข้อ 21 แห่งสนธิสัญญาระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับประเทศไทยฉะบับวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1937 จะได้จัดตั้งคณะกรรมการการประนอมขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนของภาคีสองคน และผู้เป็นกลางสามคน ตามความในกรรมสารทั่วไปแห่งเจนีวา ฉะบับวันที่ 26 กันยายน ค.ศ. 1928 สำหรับการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติวิธี ซึ่งวางระเบียบการจัดตั้งและการดำเนินงานของคณะกรรมการนี้ คณะกรรมการนี้จะได้เริ่มงานโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ภายหลังที่ได้ดำเนินการโอนอาณาเขตต์ซึ่งกล่าวไว้ในข้อ 1 วรรค 2 เสร็จแล้ว คณะกรรมการนี้จะได้รับมอบหมายให้พิจารณาความทางเชื้อชาติ ภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจของภาคี ในการสนับสนุนการแก้ไขหรือยืนยันข้อความแห่งสนธิสัญญาฉะบับวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1893 อนุสัญญาฉะบับวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 และสนธิสัญญาฉะบับวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1907 ซึ่งข้อ 22 แห่งสนธิสัญญาฉะบับวันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1937 ยังให้คงใช้อยู่

ข้อ 4. ในทันใดที่กลับสถาปนาความสัมพันธ์ทางทูตก็จะได้เปิดการเจรจากันเพื่อระงับปัญหาที่ค้างอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง

ปัญหาการเงินอันเกี่ยวพันกับความตกลงระงับกรณีฉะบับนี้ รวมทั้งจำนวนเงินที่จะจ่ายเป็นค่าทดแทนความเสียหายที่ได้รับนั้น ให้นำเสนอคณะกรรมการการประนอมในกรณีที่ภาคีทั้งสองฝ่ายมิได้ทำความตกลงกันโดยตรงภายในกำหนดเวลาสามเดือน

ข้อ 5. ความตกลงฉะบับนี้ จะได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันลงนามเป็นต้นไป

เพื่อเป็นพะยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มได้ลงนามและประทับตราความตกลงฉะบับนี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำคู่กันเป็นสองฉะบับ เป็นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่สิบเจ็ดพฤศจิกายน พันเก้าร้อยสี่สิบหก ตรงกับวันที่สิบเจ็ด เดือนที่สิบเอ็ด พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบเก้า.

ฝ่ายราชอาณาจักรไทย	ฝ่ายสาธารณรัฐฝรั่งเศส
(ประทับตรา) **วรรณไวทยากร**	(ประทับตรา) **ฮังรี บอนเนต์**
(ประทับตรา) **ควง อภัยวงศ์**	(ประทับตรา) **จอร์จส์ บิโดต์**

พิธีสารว่าด้วยวิธีการถอนตัวออกไปและการโอนอาณาเขตต์ที่ระบุไว้ในข้อ 1 แห่งความตกลงระงับกรณีที่กระทำกัน ณ วันนี้

รัฐบาลแห่งประเทศไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสตกลงกันดังต่อไปนี้

1. การโอนอสังหาริมทรัพย์สาธารณะ

ภายใน 20 วัน หลังจากการลงนามความตกลงระงับกรณีระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส รัฐบาลแห่งประเทศไทยจะได้มอบบัญชีรายการอสังหาริมทรัพย์สาธารณะซึ่งมีอยู่ในอาณาเขตต์ที่เกี่ยวข้อง กับทั้งบัญชีรายชื่อผู้แทนที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการโอนนั้นให้แก่คณะกรรมการ เสนาธิการผะสมระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ซึ่งมีข้อกำหนดการจัดตั้งไว้ในส่วนที่ 4 ก

รัฐบาลฝรั่งเศสจะได้มอบบัญชีบุคคล ซึ่งได้รับมอบหมายให้รับบรรดาอสังหาริมทรัพย์ดังกล่าวแล้วให้แก่คณะกรรมการนั้น ภายในกำหนดเวลาเดียวกัน

ผู้แทนของทั้งสองฝ่ายจะได้แบ่งออกเป็นหมู่ๆ โดยคณะกรรมการเป็นผู้จัดทำ และจะได้ชุมนุมกัน ณ ที่และวัน ซึ่งคณะกรรมการจะได้กำหนด

2. การโอนหนังสือราชการ

หนังสือราชการแห่งตำบลและจังหวัดกับทั้งหนังสือราชการของศาลและองค์การอื่นๆ แห่งรัฐจะได้โอนให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศส ตลอดจนผังรังวัด ซึ่งเก็บไว้ในอาณาเขตต์ที่เกี่ยวข้องด้วย ส่วนผัง ทะเบียน และเอกสารรังวัดอื่นๆ ซึ่งเก็บไว้นอกอาณาเขตต์ดังกล่าวแล้ว ก็จะมอบสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส

การโอนนี้จะได้กระทำเสร็จภายในสองเดือนหลังจากการลงนามความตกลงระงับกรณีระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส

3. การถอนตัวออกไปจากอาณาเขตต์

อาณาเขตต์ที่มีบัญญัติไว้ในพิธีสารนี้ กองกำลังแห่งประเทศไทยที่มีอยู่จะได้ถอนตัวออกไปและกองกำลังของฝรั่งเศสจะได้เข้ายึดครองตามหลักต่อไปนี้

ก) กองกำลังแห่งประเทศไทยซึ่งประจำอยู่ระหว่างเขตต์แดนปัจจุบันกับเขตต์แดนเก่า (ดูข้อ 22 แห่งสนธิสัญญา ค.ศ. 1937) จะได้ออกเดินขบวนในวันที่ยี่สิบหลังจากการลงนามความตกลงระงับกรณี และจะต้องพ้นเส้นเขตต์แดนเก่า (ดูข้อ 22 แห่งสนธิสัญญา ค.ศ. 1937) ไป ภายในเจ็ดวันเป็นอย่างช้า ส่วนตำรวจภูธรตำรวจและเจ้าหน้าที่ปกครองแห่งประเทศไทยซึ่งอยู่ในอาณาเขตต์ดังกล่าวข้างต้นจะได้ล่วงหน้าไปก่อน ทั้งนี้ยกเว้นเจ้าหน้าที่ที่จะร่วมงานในการโอนดังบัญญัติไว้ในส่วนที่

1 และที่ 2 ข้างบนนี้ และเจ้าหน้าที่ที่จำเป็นเพื่อจัดการรักษาความสงบเรียบร้อย กองกำลังสำหรับรักษาทางคมนาคม และฉะเพาะอย่างยิ่งงานโยธานั้นก็ให้คงอยู่ในอาณาเขตต์ที่กล่าวนี้เช่นเดียวกัน จนกว่ากองกำลังฝ่ายฝรั่งเศสจะมารับหน้าที่แทน

ข) กองกำลังซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสมีเจตนาจะส่งไปในอาณาเขตต์ดังกล่าวแล้วจะได้ออกเดินขบวนในวันรุ่งขึ้นจากวันที่กองกำลังแห่งประเทศไทยจะได้เริ่มถอนตัวออกไปและจะถึงเส้นเขตต์แดนเก่า (ดูข้อ 22 แห่งสนธิสัญญา ค.ศ. 1937) ได้ ก็เจ็ดวันหลังจากนั้นเป็นอย่างเร็ว จะให้เจ้าหน้าที่ปกครองฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งได้รับคำสั่งให้ไปประจำอยู่ในอาณาเขตต์ดังกล่าวแล้วตามไปก็ได้

ค) กองกำลังฝ่ายฝรั่งเศศจะได้กะระยะการเดินขบวนให้มีระยะห่างเป็นนิจจากกองกำลังแห่งประเทศไทย

4. วิธีการปฏิบัติ

รัฐบาลทั้งสองฝ่ายจะได้จัดการทุกอย่างที่จำเป็น เพื่อให้การถอนตัวออกไปและการโอนดั่งที่บัญญัติไว้ในพิธีสารนี้เป็นไปโดยเรียบร้อย และมิให้มีเหตุเกิดขึ้น รัฐบาลแห่งประเทศไทยจะคงรับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตต์ปกครองแต่ละเขตต์จนกว่าจะได้มอบโอนอำนาจของตนไปโดยแท้จริง

ก) จะได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเสนาธิการผะสมระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเสศ ซึ่งทางฝ่ายประเทศฝรั่งเศสมีคณะผู้แทน ประกอบด้วยนายพันเอกเป็นประธาน นายทหารเสนาธิการอีกสิบเอ็ดนาย และข้ารัฐการแห่งสำนักข้าหลวงใหญ่ และรัฐบาลเขมรและลาวอีกสี่นาย และทางฝ่ายประเทศไทยมีคณะผู้แทนซึ่งประกอบขึ้นในทำนองเดียวกัน และให้คณะกรรมการนี้เข้ารับหน้าที่ในวันลงนามความตกลงระงับกรณี หน้าที่ของคณะกรรมการนี้จะสุดสิ้นลงในทันใดที่การโอนอาณาเขตต์จะได้กระทำเสร็จ

คณะกรรมการนี้จะได้รับมอบหมายให้ดูแลในท้องที่เพื่อให้การเป็นไปตามพิธีสารนี้ด้วยดี และให้ระงับบรรดาปัญหาอันประกอบเกี่ยวเนื่อง คณะกรรมการนี้ โดยหลักการจะได้มีถิ่นที่อยู่ ณ พระตะบอง และจะตั้งอนุกรรมการแยกออกไปในถิ่นที่ใดที่เห็นว่าจำเป็นก็ได้ ฉะเพาะอย่างยิ่งที่ศรีโสภณ เมืองกระลัน และจัมปาศักดิ์ และจะมีผู้สังเกตการณ์ที่เป็นกลาง ฉะเพาะอย่างยิ่งนายทหารอังกฤษและอเมริกันประจำอยู่ด้วยก็ได้

ข) กองกำลังที่ถอนตัวออกไปแล้ว จะทิ้งกองทหารนอกระเบียบ หรือบุคคลมีอาวุธปืนไว้ข้างหลังไม่ได้ เว้นแต่จะเป็นไปตามบทบัญญัติพิเศษที่กำหนดไว้ในส่วนที่ 3 ก. ตอนท้าย โดยนัยเดียวกัน กองกำลังที่จะเข้ายึดครอง จะให้มีกองทหารนอกระเบียบหรือบุคคลมีอาวุธปืนล่วงหน้าไปก่อนไม่ได้

ค) รัฐบาลทั้งสอง แต่ละฝ่ายจะได้ออกคำสั่งเป็นกิจลักษณะให้หน่วยทหารและตำรวจของตนเว้นจากการปล้นทุกประการ

พิธีสารนี้จะได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันลงนามเป็นต้นไป

เพื่อเป็นพะยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องจากรัฐบาลแต่ละฝ่าย ได้ลงนามและประทับตราพิธีสารนี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำคู่กันเป็นสองฉะบับ เป็นภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่สิบเจ็ด พฤศจิกายน พันเก้าร้อยสี่สิบหก ตรงกับวันที่สิบเจ็ด เดือนที่สิบเอ็ด พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบเก้า.

ฝ่ายราชอาณาจักรไทย	ฝ่ายสาธารณรัฐฝรั่งเศส
(ประทับตรา) **วรรณไวทยากร**	(ประทับตรา) **ฮังริ บอนเนต์**
(ประทับตรา) **ควง อภัยวงศ์**	(ประทับตรา) **จอร์จส์ ปิโคต์**

(24)
บันทึกความเข้าใจว่าด้วย น่านน้ำอาณาเขต ไหล่ทวีป และการประมง ระหว่างราชอาณาจักรไทย และสาธารณรัฐเขมร วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2513 (ค.ศ.1970–รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร)

---

(26)
ความตกลงจัดตั้งคณะกรรมการผสมว่าด้วยความมั่นคง และระบอบการชายแดน และการประมงทางทะเล ระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับ รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐเขมร ทำ ณ กรุงเทพฯ วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972–รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร)

คำอธิบาย (24, 26)

ในหนังสือของพลเรือเอกถนอม เจริญลาภ ผู้เชี่ยวชาญด้านเขตแดนทางทะเล เรื่อง *"กฎหมายทะเล เขตทางทะเลของประเทศไทย"* (พ.ศ. 2550) กล่าวถึงเรื่องของกฎหมายทะเล ซึ่งเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ถ้าเปรียบเทียบกับเรื่องของเขตแดนทางบก และกล่าวว่า มีหนังสือสัญญาสำคัญในระดับสากลเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ 2 ฉบับ คือ อนุสัญญาเจนีวา พ.ศ. 2501 หรือ ค.ศ. 1958 กับอนุสัญญาสหประชาชาติ (Montego Bay) พ.ศ. 2525 หรือ ค.ศ. 1982

โดยปกติแล้ว เรามักจะเข้าใจกันว่าประเทศไทยของเรามี "เขตแดน" ติดกับ 4 ประเทศเท่านั้น คือ พม่า-ลาว-กัมพูชา-และมาเลเซีย ซึ่งเป็นความเข้าใจที่จำกัดอยู่เพียง "เขตแดนทางบก" ดังนั้น หากจะนับถึงสิ่งที่เรียกว่า "เขตแดนทางทะเล" ไทยก็มีเขตแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มอีก คือ อินเดีย-อินโดนีเซีย-และเวียดนาม [ไทยมีพื้นที่ทางทะเลประมาณ 350,000 ตารากิโลเมตร] และหากเราจะพิจารณาจากหนังสือสัญญา หรือ ข้อตกลงที่รัฐบาลไทยได้ทำกับประเทศเหล่านั้น ก็จะมีตามลำดับ ดังนี้

1. ไทยกับสาธารณรัฐเขมร พ.ศ. 2513 หรือ ค.ศ. 1970
2. ไทยกับอินโดนีเซียและมาเลเซีย พ.ศ. 2514 หรือ ค.ศ. 1971
3. ไทยกับสาธารณรัฐเขมร พ.ศ. 2515 หรือ ค.ศ. 1972
4. ไทยกับอินโดนีเซีย พ.ศ. 2518 หรือ ค.ศ. 1975
5. ไทยกับอินเดียและอินโดนีเซีย พ.ศ. 2521 หรือ ค.ศ. 1978
6. ไทยกับมาเลเซีย พ.ศ. 2522 หรือ ค.ศ. 1979

จอมพลถนอม กิตติขจร (11 สิงหาคม พ.ศ. 2454 - 16 มิถุนายน พ.ศ. 2547 หรือ ค.ศ. 1911-2004) อดีตนายกรัฐมนตรีคนที่ 10 (ดำรงตำแหน่ง 1 มกราคม พ.ศ. 2501-14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หรือ ค.ศ. 1958-1973) เคยดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

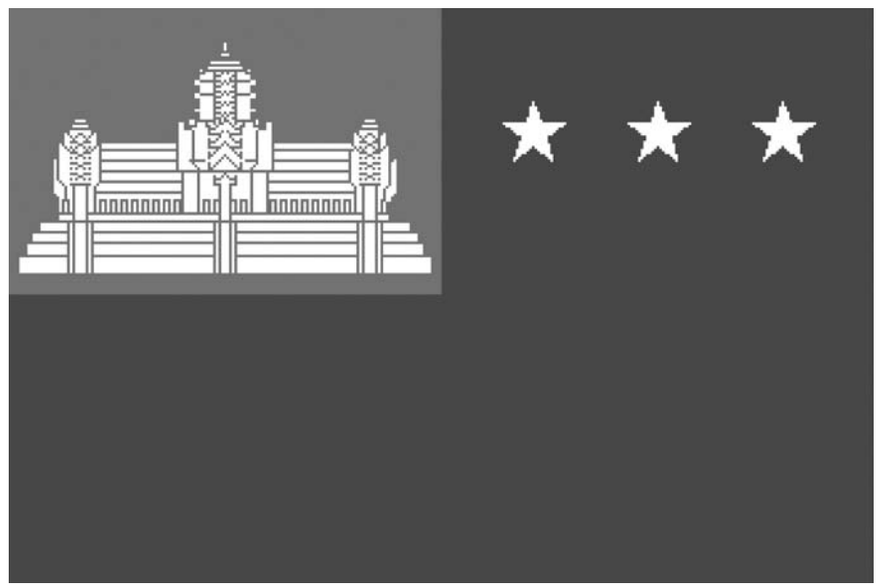

ธงชาติสาธารณรัฐเขมร (สมัยประธานาธิบดีลอนนอล, 9 ตุลาคม พ.ศ. 2512-17 เมษายน พ.ศ. 2519 หรือ ค.ศ. 1969 -1976)

7. ไทยกับพม่า พ.ศ. 2523 หรือ ค.ศ. 1980
8. ไทยกับพม่า พ.ศ. 2526 หรือ ค.ศ. 1983
9. ไทยกับเวียดนาม พ.ศ. 2540 หรือ ค.ศ. 1997
10. ไทยกับกัมพูชา พ.ศ. 2544 หรือ ค.ศ. 2001

เนื่องจากหนังสือสำคัญที่เกี่ยวกับเขตแดนทางทะเลมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนั้น จึงขออธิบายความสรุปบางฉบับรวมกันตามลำดับต่อไป น่าสนใจว่าในเรื่องเขตแดนทางทะเลนั้น รัฐบาลไทยได้มีความตกลงกับสาธารณรัฐเขมรเป็นประเทศแรก [สาธารณรัฐเขมร เป็นชื่อเต็มของราชอาณาจักรกัมพูชาปัจจุบันอยู่ระยะหนึ่ง ระหว่าง ปี พ.ศ. 2512-2519 หรือ ค.ศ. 1969-1976] กล่าวคือภายหลังการรัฐประหารของนายพลลอนนอล (Lon Nol) ที่ล้มรัฐบาลของสมเด็จนโรดมสีหนุ (พระบาทสมเด็จพระนโรดมสีหนุ) เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2513 หรือ ค.ศ. 1970 [รัฐบาลไทยก็เป็นรัฐบาลแรกๆ ที่ให้การรับรองรัฐบาลใหม่ของนายพลลอนนอลที่เปลี่ยนระบอบการปกครองและนามของประเทศเป็น “สาธารณรัฐเขมร”] และในเวลาอีก 7 เดือนต่อมาก็ได้ลงนามในข้อตกลงเกี่ยวกับทางทะเล ซึ่งตามมาด้วยฉบับที่ 2 ในต้นปี พ.ศ. 2515 หรือ ค.ศ. 1972

สาระสำคัญของหนังสือข้อตกลงฉบับแรก (24) เป็นเรื่องของการจัดตั้งคณะกรรมการผสมเพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดพรมแดนทางน้ำ กับเรื่องของการอนุญาตให้เรือประมงของไทยเข้าไปดำเนินการในน่านน้ำเขมร ส่วนฉบับหลัง (26) เป็นในการที่จะปฏิบัติการร่วมกันของกรรมการผสม กับเรื่องของการบริหารจัดการเกี่ยวกับการประมง หลังจากหนังสือข้อตกลงดังกล่าว เหตุการณ์ทางการเมืองและการสู้รบในกัมพูชา ก็ไม่สามารถจะมีข้อตกลงทางเขตแดนทางทะเลได้ จนกระทั่งถึงบันทึกความเข้าใจ (MOU) ฉบับปี พ.ศ. 2544 หรือ ค.ศ. 2001 ระหว่าง รมว. กต. ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทย กับ รมต. นายสกอัน (Sok An)

(24)
บันทึกความเข้าใจว่าด้วย น่านน้ำอาณาเขต ไหล่ทวีป และการประมง ระหว่างราชอาณาจักรไทย และสาธารณรัฐเขมร วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2513*
(ค.ศ.1970–รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร)

คณะผู้แทนไทยและเขมรได้พบกันเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2513 ที่กระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพฯ และได้หารือกันในปัญหาเกี่ยวกับการประมงระหว่างประเทศทั้งสอง หลังจากที่ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทุกแง่ทุกมุมแล้ว คณะผู้แทนได้ตกลงกันดังนี้

1. จะเปิดการเจรจาเพื่อจัดตั้งคณะกรรมาธิการผสม ที่ได้รับมอบอำนาจให้กำหนดเส้นพรมแดนร่วมกันของน่านน้ำอาณาเขตของประเทศทั้งสองให้แน่นอน นอกจากนี้จะมีการเจรจาเกี่ยวกับกำหนดเขตไหล่ทวีป

2. สาธารณรัฐเขมรจะอนุญาตให้เรือประมงไทยเข้าไปในน่านน้ำอาณาเขตเขมร เพื่อซื้อผลิตผลจากการประมงตามกฎหมายและข้อบังคับที่มีผลใช้บังคับในกัมพูชา

3. จัดตั้งคณะกรรมาธิการผสมระดับสูงที่ได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการเกี่ยวกับปัญหาการประมงระหว่างประเทศทั้งสอง คณะกรรมาธิการผสมนี้จะมีหน้าที่ส่งเสริมความร่วมมือทางเทคนิคและแก้ปัญหาการประมงเพื่อหลีกเลี่ยงการละเมิดน่านน้ำอาณาเขตของประเทศหนึ่งโดยชาวประมงของอีกประเทศหนึ่ง ในการปฏิบัติหน้าที่ คณะกรรมาธิการผสมจะคำนึงถึงประโยชน์ของการประสานงานการแก้ปัญหาด้วยความเห็นชอบร่วมกัน การขจัดความเข้าใจผิด รวมทั้งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

สำหรับรัฐบาล แห่งราชอาณาจักรไทย	สำหรับรัฐบาล แห่งสาธารณรัฐเขมร
(ลงนาม) **ศ. โกมลภูติ** (นายเศวต โกมลภูติ) ประธานคณะผู้แทนไทย	(ลงนาม) **กิม** (นายตุช กิม) ประธานคณะผู้แทนเขมร

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 10 พ.ศ. 2513 -2516 (ค.ศ. 1970-1973)” (กรุงเทพฯ; มีนาคม, 2538) หน้า 99

มหาธีร์ บิน โมฮัมหมัด (Mahathir bin Mohamad, 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2468 หรือ ค.ศ. 1925-ปัจจุบัน) นายกรัฐมนตรีคนที่ 4 ของมาเลเซีย ดำรงตำแหน่ง 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2524-31 ตุลาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 1981-2003)

(26)
ความตกลงจัดตั้งคณะกรรมการผสมว่าด้วยความมั่นคง และระบอบการชายแดน และการประมงทางทะเล ระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับ รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐเขมร ทำ ณ กรุงเทพฯ วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2515*
(ค.ศ. 1972–รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร)

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐเขมรปรารถนาที่จะทำให้ความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งสองมั่นคงยิ่งขึ้น และที่จะกระชับความผูกพันฉันมิตรที่มีอยู่ระหว่างประชาชนสองประเทศ

ได้ทำความตกลงกันดังนี้

ข้อ 1

(ก) ให้จัดตั้งคณะกรรมการผสมขึ้นคณะหนึ่งว่าด้วยความมั่นคงและระบอบการชายแดน ประกอบด้วยผู้แทนระดับสูงของรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐเขมรตามที่บัญญัติไว้ในภาคผนวก 1 แห่งความตกลงนี้

(ข) คณะกรรมการผสมมีหน้าที่ทำการปรึกษาหารือกันในเรื่องมาตรการที่จะใช้เพื่อตกลงข้อปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคง ณ เขตแดนร่วมกัน และข้อปัญหาเกี่ยวกับระบอบการชายแดนและเสนอร่างความตกลงที่เกี่ยวกับการนั้นๆ เพื่อขอความเห็นชอบจากรัฐบาลไทยและเขมร

ข้อ 2

(ก) ให้จัดตั้งคณะกรรมการผสมขึ้นคณะหนึ่งว่าด้วยการประมงทางทะเลประกอบด้วยผู้แทนระดับสูงของรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐเขมรตามที่บัญญัติไว้ในภาคผนวก 2 แห่งความตกลงนี้

(ข) คณะกรรมการผสมว่าด้วยการประมงทางทะเลมีหน้าที่

(1) ปรึกษาหารือกันในเรื่องมาตรการอันมุ่งหมายที่จะไม่ส่งเสริมและที่จะป้องกันการละเมิดอธิปไตยในเขตการประมงของแต่ละประเทศโดยชาวประมงของอีกประเทศหนึ่ง

(2) เสนอวิธีดำเนินการฝ่ายบริหารที่จำเป็นในแต่ละประเทศเพื่อระงับข้อขัดแย้งอันเป็นผลสืบจากเหตุที่ก่อขึ้นโดยชาวประมง

(3) ให้ความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และเทคนิคในด้านการประมงทางทะเล

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, “หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 10 พ.ศ. 2513 -2516 (ค.ศ. 1970-1973)” (กรุงเทพฯ; มีนาคม, 2538) หน้า 318-319

(4) เสนอร่างความตกลงว่าด้วยการประมงทางทะเลเพื่อขอความเห็นชอบจากรัฐบาลไทยและเขมร

ข้อ 3

คณะกรรมการผสมแต่ละคณะจะประชุมในราชอาณาจักรไทยและในสาธารณรัฐเขมรสลับกันบ่อยครั้งที่สุดเท่าที่จะทำได้ตามความจำเป็นแห่งภารกิจ ณ ถิ่นที่ที่จะได้กำหนดขึ้นโดยความเห็นชอบร่วมกัน

ประธานของการประชุมแต่ละครั้งคือ หัวหน้าคณะผู้แทนของประเทศเจ้าภาพ

ข้อ 4

ความตกลงนี้และภาคผนวกแห่งความตกลงอาจแก้ไขได้โดยการเจรจาและแลกเปลี่ยนหนังสือกันระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐเขมรตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผสมคณะใดคณะหนึ่ง

ข้อ 5

ความตกลงนี้ให้ใช้บังคับในวันที่มีการลงนามโดยผู้แทนผู้ได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องจากรัฐบาลทั้งสอง

ข้อ 6

ความตกลงนี้มีอายุหนึ่งปีนับแต่วันใช้บังคับ ให้ถือว่าความตกลงนี้ต่ออายุโดยอัตโนมัติและต่อเนื่องกันไปอีกคราวละหนึ่งปี เว้นแต่ภาคีผู้ทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะบอกเลิกความตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรสามเดือนก่อนสิ้นอายุแต่ละคราว

เพื่อการนี้ ผู้มีอำนาจเต็มซึ่งได้รับมอบอำนาจอย่างถูกต้องโดยภาคีคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายได้ลงนามความตกลงฉบับปัจจุบัน

ทำ ณ กรุงเทพฯ วันที่ 19 มกราคม 2515 คู่กันเป็นสองฉบับเป็นภาษาฝรั่งเศส

สำหรับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย	สำหรับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐเขมร
(ลงนาม) **จรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา**	(ลงนาม) **คุน วิค**
(นายจรูญพันธ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา)	(คุน วิค)
ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ใช้อำนาจของรัฐมนตรีว่าการ	การต่างประเทศเขมร
กระทรวงการต่างประเทศ	

(25)
ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียและรัฐบาลมาเลเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตไหล่ทวีปในตอนเหนือของช่องแคบมะละกา วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971–รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร)

คำอธิบาย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า เมื่อนับอาณาเขตทางทะเลแล้ว ประเทศไทยก็มีเขตแดนร่วมกับอินโดนีเซีย ดังนั้น จึงนำมาซึ่งความตกลงระหว่างไทยกับอินโดนีเซียและมาเลเซียพร้อมกันทั้ง 3 ประเทศ เป็นไตรภาคีมากกว่าทวิภาคีตามปกติ และก็เป็นเรื่องว่าด้วยการแบ่งเขตไหล่ทวีปในตอนเหนือของช่องแคบมะละกา ซึ่งเป็นความตกลงเพื่อกำหนดเขตและพิกัด รวมทั้งวางแนวทางที่จะหาความร่วมมือและแบ่งผลประโยชน์กันในกรณีที่มีการค้นพบ “ปิโตรเลียมและก๊าซธรรมชาติ”

(25)
ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียและรัฐบาลมาเลเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตไหล่ทวีปในตอนเหนือของช่องแคบมะละกา วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2514* (ค.ศ. 1971–รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร)

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และรัฐบาลแห่งมาเลเซีย

มีความปราถนาที่จะกระชับพันธะแห่งมิตรภาพในทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสาม

และมีความปราถนาที่จะสถาปนาเขตไหล่ทวีปของประเทศทั้งสามในตอนเหนือของช่องแคบมะละกา

ได้ทำความตกลงกันดังต่อไปนี้

ข้อ 1

1) เขตไหล่ทวีปของไทย อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ในตอนเหนือของช่องแคบมะละกา ให้เริ่มจากจุด ซึ่งพิกัดของจุดนี้ได้แก่ละติจูด 5° 57'.0 เหนือ ลองจิจูด 98° 01'.5 ตะวันออก (ต่อไปในความตกลงนี้จะเรียกว่า "จุดร่วม")

2) เขตไหล่ทวีปของไทยและอินโดนีเซียประกอบด้วยเส้นตรงลากจากจุดร่วมไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือถึงจุดๆ หนึ่ง ซึ่งพิกัดของจุดนี้ได้แก่ละติจูด 6° 21'.8 เหนือ ลองจิจูด 97° 54'.0 ตะวันออก และจากนั่นไปทางทิศตะวันตกถึงจุดๆ หนึ่ง ซึ่งพิกัดของจุดนี้ได้แก่ละติจูด 7° 05'.8 เหนือ ลองจิจูด 96° 36'.5 ตะวันออก ดังที่ได้ระบุไว้ในความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตไหล่ทวีประหว่างประเทศทั้งสองในตอนเหนือของช่องแคบมะละกาและในทะเลอันดามัน ซึ่งลงนามกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ. 1971

3) เขตไหล่ทวีปของอินโดนีเซียและมาเลเซียประกอบด้วยเส้นตรงลากจากจุดร่วมไปทางทิศใต้ถึงจุด 1 ดังที่ได้ระบุไว้ในความตกลง ซึ่งลงนามกัน ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 1969 ระหว่างรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียกับรัฐบาลแห่งมาเลเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตไหล่ทวีประหว่างประเทศทั้งสอง ซึ่งพิกัดของจุดนี้ได้แก่ละติจูด 5° 27'.0 เหนือ ลองจิจูด 98° 17'.5 ตะวันออก

4) เขตไหล่ทวีปของไทยและมาเลเซียประกอบด้วยเส้นตรงลากจากจุดร่วมไปทางทิศตะวัน

---

* อ้าง กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, "หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 10 พ.ศ. 2513-2516 (ค.ศ. 1970-1973)" (กรุงเทพฯ; มีนาคม, 2538) หน้า 307-309

ออกเฉียงเหนือถึงจุดๆ หนึ่ง ซึ่งพิกัดของจุดนี้ได้แก่ ละติจูด 6˚ 18'.0 เหนือ ลองจิจูด 99˚ 06'.7 ตะวันออก และจากนั่นไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ถึงจุดๆ หนึ่ง ซึ่งพิกัดของจุดนี้ได้แก่ ละติจูด 6˚ 16'.3 เหนือ ลองจิจูด 99˚ 19'.3 ตะวันออก และจากนั่นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือถึงจุดๆ หนึ่ง ซึ่งพิกัดของจุดนี้ได้แก่ ละติจูด 6˚ 18'.4 เหนือ ลองจิจูด 99˚ 27'.5 ตะวันออก

5) พิกัดของจุดต่างๆ ดังที่ได้ระบุไว้ข้างต้นนี้ ได้แก่พิกัดทางภูมิศาสตร์ซึ่งได้มาจากแผนที่ของราชนาวีอังกฤษเลขที่ 793 และเลขที่ 830 และเส้นตรงต่างๆ ซึ่งเชื่อมโยงจุดเหล่านั้นได้แสดงไว้ในแผนภูมิแนบไว้เป็นผนวก เอ. แห่งความตกลงนี้

6) การกำหนดที่ตั้งอันแท้จริงของจุดต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นในทะเล ให้กำหนดโดยระเบียบวิธีซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายจะได้ตกลงกัน

7) เพื่อความมุ่งประสงค์แห่งวรรค 6) "เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ" เท่าที่เกี่ยวกับราชอาณาจักรไทยหมายถึงเจ้ากรมอุทกศาสตร์ของไทย และรวมทั้งบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับมอบหมายจากบุคคลนี้ เท่าที่เกี่ยวกับสาธารณรัฐอินโดนีเซียหมายถึงหัวหน้าคณะประสานงานเพื่อการสำรวจและการทำแผนที่แห่งชาติ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย และรวมทั้งบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับมอบหมายจากบุคคลนี้ และเท่าที่เกี่ยวกับมาเลเซียหมายถึงเจ้ากรมแผนที่แห่งชาติ มาเลเซีย และรวมทั้งบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับมอบหมายจากบุคคลนี้

ข้อ 2

รัฐบาลแต่ละฝ่ายรับจะผูกพัน ณ ที่นี้ว่าจะได้จัดให้มีการดำเนินงานขั้นที่จำเป็นทุกประการในระดับภายในประเทศ เพื่อปฏิบัติตามข้อกำหนดแห่งความตกลงนี้

ข้อ 3

หากโครงสร้างทางธรณีวิทยาของปิโตรเลียมหรือก๊าซธรรมชาติโครงสร้างเดียวขยายข้ามเส้นแบ่งเขตเส้นหนึ่งหรือหลายเส้นที่อ้างถึงในข้อ 1 และส่วนแห่งโครงสร้างเช่นว่านั้นซึ่งอยู่บนด้านหนึ่งของเส้นดังกล่าว อาจแสวงประโยชน์ได้ทั้งหมดหรือเป็นบางส่วนจากอีกด้านหนึ่งหรือหลายด้านของเส้นดังกล่าว รัฐบาลที่เกี่ยวข้องจักหาทางตกลงกันเกี่ยวกับวิธีที่จะแสวงประโยชน์จากโครงสร้างนั้นให้เป็นที่ประสิทธิผลที่สุด

ข้อ 4

ให้ระงับข้อพิพาทใดๆ ระหว่างรัฐบาลทั้งสามฝ่ายอันเกิดจากการตีความหรือการดำเนินการให้เป็นผลตามความตกลงนี้โดยสันติ ด้วยการปรึกษาหารือกันหรือด้วยการเจรจา

ข้อ 5

ความตกลงนี้จะได้รับสัตยาบันตามข้อกำหนดกฎเกณฑ์ทางกฎหมายของประเทศทั้งสาม

ข้อ 6

ความตกลงนี้จะเริ่มใช้บังคับในวันที่มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารกัน*

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ซึ่งได้รับมอบอำนาทโดยถูกต้องจากรัฐบาลของแต่ละฝ่าย ได้ลงนามความตกลงนี้

ทำเป็นสามฉบับ ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1971 เป็นภาษาไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และภาษาอังกฤษ ในกรณีที่มีการขัดกันใดๆ ระหว่างตัวบทนั้นๆ ให้ถือตัวบทภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ

สำหรับรัฐบาลแห่ง ราชอาณาจักรไทย	สำหรับรัฐบาลแห่ง สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	สำหรับรัฐบาลแห่ง มาเลเซีย
(ลงนาม) **วิชา เศรษฐบุตร**	(ลงนาม) **สุมันตรี บรอดโจเนโกโร**	(ลงนาม) **ตันศรี หะยี อับดุล กาดีร์ บิน ยูซอฟ**
(นายวิชา เศรษฐบุตร)	(ศาสตราจารย์ ดร. สุมันตรี บรอดโจเนโกโร)	(ตันศรี หะยี อับดุล กาดีร์ บิน ยูซอฟ)
ปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ผู้ใช้อำนาทรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติแห่งราชอาณาจักรไทย	รัฐมนตรีว่าการเหมืองแร่แห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย	รัฐมนตรีว่าการกิจการทางกฎหมายแห่งมาเลเซีย

---

* อินโดนีเซีย ให้สัตยาบันเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2516
มาเลเซีย ให้สัตยาบันเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2516
ประเทศไทย ให้สัตยายน 2516

(27)
ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตก้นทะเลระหว่างประเทศทั้งสองในทะเลอันดามัน พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975–รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช)

คำอธิบาย

เอกสารความตกลงฉบับนี้ ทำขึ้นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2518 หรือ ค.ศ. 1975 ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยมีพลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ (ยศในเวลานั้น) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อกำหนดแนวเขตแดนทางทะเล ระหว่างไทยกับอินโดนีเซียในทะเลอันดามัน ในช่วงที่ 3 กล่าวคือ

ความตกลงระหว่างไทย-อินโดนีเซีย เกี่ยวกับเส้นเขตแดนในทะเลอันดามัน มีการตกลงกันรวม 4 ช่วงคือ (ช่วงที่ 1) เริ่มต้นจากจุดร่วม 3 ฝ่าย ไทย-อินโดนีเซีย-มาเลเซีย เฉียงขึ้นไปทางเหนือจนถึงจุดที่ 1 ระยะทางประมาณ 26 ไมล์ทะเล (ช่วงที่ 2) ออกจากจุดหมายเลข 1 ปลายช่วงที่ 1 ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 85 ไมล์ทะเล ถึงจุดที่ 2 (ช่วงที่ 3) ต่อตรงในทิศทางเดิมไปอีกประมาณ 75 ไมล์ทะเล ถึงจุดที่ 3 (ห่างจากจุดร่วมไทย-อินโดนีเซีย-อินเดีย 3 ไมล์ทะเล) และ (ช่วงที่ 4) คือการต่อเส้นเขตแดนจากปลายจุดที่ 3 เข้าบรรจบจุดร่วม 3 ฝ่าย ไทย-อินโดนีเซีย-อินเดีย

จากการเจรจาเพื่อกำหนดเส้นเขตแดนในทะเลอันดามันระหว่างไทย-อินโดนีเซีย ช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 สำเร็จผลถึงบริเวณกึ่งกลางทะเลอันดามัน และคงเหลือระยะทางอีก 79-80 ไมล์ทะเล ซึ่งถือเป็นแนวเขตแดนในทะเลอันดามันช่วงที่ 3 ที่ทั้งไทยและอินโดนีเซียทำการเจรจาระหว่างกันต่อมา

ความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลอินโดนีเซียฉบับนี้ เป็นการเจรจาช่วงที่ 3 การเจรจาเริ่มที่กรุงจาการ์ตา ระหว่างวันที่ 25-28 กันยายน พ.ศ. 2516 หรือ ค.ศ. 1975 สรุปยุติข้อตกลง-ลงนามย่อที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2516 หรือ ค.ศ. 1975 และแลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกันเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2518 หรือ ค.ศ. 1975

การลากเส้นเขตแดนระหว่างไทย-อินโดนีเซียในช่วงที่ 3 นี้ ใช้วิธีการลากต่อเส้นต่อตรงออกไปจากช่วงที่ 2 แทนวิธีการลากเส้นมัธยะ (Equidistance line/ Median line) ด้วยเหตุผลด้านสัณฐานทางธรณีวิทยา ซึ่งวิธีการลากต่อเส้นในกรณีนี้ เป็นที่ยอมรับได้ของทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอินโดนีเซีย

การลากเส้นมัธยะเป็นวิธีการที่ใช้ในการกำหนดแบ่งเขตทางทะเล “เส้นมัธยะ” นี้สร้างขึ้นจากการกำหนดเส้นฐาน (Baselines) และจุดฐาน (Base points) ของทั้งสองรัฐ ก่อนใช้ขอบฝั่งหรือเกาะเป็นเส้นฐานและจุดฐานสร้างเส้นมัธยะ ซึ่งก็คือเส้นที่ทุกๆ จุดบนเส้นนั้นอยู่ห่างจากเส้นฐาน หรือจุดฐานที่ใกล้ที่สุด

ของรัฐทั้งสอง เท่ากันไปโดยตลอด ทั้งนี้จุดฐานและเส้นฐานจะเป็นตัวบังคับว่าเส้นมัธยะ หรือเส้นกึ่งกลางนี้จะอยู่ในแนวใด ซึ่งหากรัฐทั้งสองมีเส้นฐานและจุดฐานที่ไม่ตรงกันแล้ว ก็จะเกิดพื้นที่ทับซ้อนขึ้นระหว่างรัฐได้เช่นกัน

นอกจากนี้ทั้งสองฝ่ายยังมีข้อตกลงถึงการหาข้อยุติเรื่องของผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติใต้ดิน คือปิโตรเลียม/ก๊าซธรรมชาติ รวมถึงข้อพิพาทอื่นๆ ที่อาจเป็นข้อได้/เสียเปรียบของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอันอาจเกิดขึ้นในอนาคต ด้วยการปรึกษาหารือด้วย “สันติวิธี” เพื่อบรรลุผลและประสิทธิภาพสูงสุดแก่ทั้งสองฝ่าย

(27)
ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตก้นทะเลระหว่างประเทศทั้งสองในทะเลอันดามัน พ.ศ. 2518*
(ค.ศ. 1975–รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช)

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย มีความปรารถนาที่จะกระชับพันธะแห่งมิตรภาพที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง และมีความปรารถนาที่จะสถาปนาเขตก้นทะเลระหว่างประเทศทั้งสองในทะเลอันดามัน ได้ทำความตกลงกัน ดังต่อไปนี้

ข้อ 1

1) เขตก้นทะเลระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินโดนีเซียในทะเลอันดามัน ได้แก่เส้นตรงซึ่งลากจากจุด เอ (ละติจูด 07˚ 05'8 เหนือ ลองจิจูด 96˚ 36'.5 ตะวันออก อันเป็นจุดสิ้นสุดของเส้นแนวเขตแดนระหว่างประเทศทั้งสองดังที่นิยามไว้ในความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ว่าด้วยการแบ่งเขตไหล่ทวีประหว่างประเทศทั้งสองในตอนเหนือของช่องแคบมะละกาและในทะเลอันอามัน ลงนามกัน ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ. 1971) ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปยังจุด แอล ซึ่งพิกัดของจุดนี้ได้แก่ละติจูด 07˚ 46'1 เหนือ ลองจิจูด 55˚ 33'.1 ตะวันออก

2) พิกัดของจุดต่างๆ ดังที่ระบุไว้ในวรรค 1) ได้แก่พิกัดทางภูมิศาสตร์ และเส้นตรงที่เชื่อมจุดนั้นๆ ได้แสดงไว้ในแผนภูมิแห่งกระทรวงทหารเรือบริติช เลขที่ 430 ที่แนบมา เป็นภาคผนวกแห่งความตกลงนี้

3) ที่ตั้งอันแท้จริงของจุดต่างๆ ที่กล่าวข้างต้นในทะเล ในเมื่อรัฐบาลฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดขอร้องก็ให้กำหนดโดยระเบียบวิธีซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐบาลทั้งสองจะได้ตกลงกัน

4) เพื่อความมุ่งประสงค์แห่งวรรค 3) คำว่า "เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ" เท่าที่เกี่ยวกับราชอาณาจักรไทยหมายถึงเจ้ากรมอุทกศาสตร์ และรวมทั้งบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากบุคคลผู้นี้ และเท่าที่เกี่ยวกับสาธารณรัฐอินโดนีเซียหมายถึง เกตัว บาดาน โกออดินาซี เซอร์เวย์ ดาน เปเมกาน นาซี่โอนาล (หัวหน้าคณะประสานงานเพื่อการสำรวจและการทำแผนที่แห่งชาติ) รวมทั้งบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากบุคคลผู้นี้

---

* อ้าง ถนอม เจริญลาภ, พลเรือเอก, "กฎหมายทางทะเล เขตทางทะเลของประเทศไทย" (กรุงเทพฯ; เมษายน 2550) หน้า 75-76

ข้อ 2

หากโครงสร้างทางธรณีวิทยาของปิโตรเลียมหรือก๊าซธรรมชาติโครงสร้างเดียวขยายข้ามเส้นแนวเขตที่อ้างถึงในข้อ 1 และส่วนแห่งโครงสร้างเช่นว่านั้น ซึ่งตั้งอยู่บนด้านหนึ่งของเส้นดังกล่าว อาจแสวงหาประโยชน์ได้ทั้งหมดหรือเป็นบางส่วนจากอีกด้านหนึ่งของเส้นดังกล่าว รัฐบาลทั้งสองจักหาทางตกลงกันเกี่ยวกับวิธีที่จะแสวงประโยชน์จากโครงสร้างนั้นให้เป็นที่ประสิทธิผลที่สุด

ข้อ 3

ให้ระงับข้อพิพาทใดๆ ระหว่างรัฐบาลทั้งสองอันเกิดจากการตีความหรือการดำเนินการให้เป็นผลตามความตกลงนี้โดยสันติ ด้วยการปรึกษาหารือกันหรือด้วยการเจรจา

ข้อ 4

ความตกลงนี้จะได้รับสัตยาบันตามข้อกำหนดกฎเกณฑ์ทางกฎหมายของประเทศทั้งสอง

ข้อ 5

ความตกลงนี้จะเริ่มใช้บังคับในวันที่มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารกัน

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องจากรัฐบาลของตนแต่ละฝ่าย ได้ลงนามความตกลงนี้

ทำคู่กันเป็นสองฉบับ ณ กรุงจาการ์ตา เมื่อวันที่สิบเอ็ด ธันวาคม คริสตศักราชหนึ่งพันเก้าร้อยเจ็ดสิบห้า เป็นภาษาไทย ภาษาอินโดนีเซีย และภาษาอังกฤษ ในกรณีที่มีการขัดกันใดๆ ระหว่างตัวบทนั้นๆ ให้ถือตัวบทภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ

สำหรับรัฐบาลแห่ง ราชอาณาจักรไทย	สำหรับรัฐบาลแห่ง สาธารณรัฐอินโดนีเซีย
ม.ร.ว.เกษมสโมสร เกษมศรี	**ศาสตราจารย์ ดร.โมฮัมหมัด ชาคลี**

(28)
ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินเดีย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เกี่ยวกับการกำหนดจุดร่วมสามฝ่าย และ การแบ่งเขตที่เกี่ยวข้องของประเทศทั้งสามในทะเลอันดามัน พ.ศ. 2521 (ค.ศ. 1978–รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์)

คำอธิบาย

เอกสารความตกลงไตรภาคีระหว่างรัฐบาล 3 ฝ่าย คือ ไทย อินเดีย และอินโดนีเซีย ฉบับนี้ เป็นความตกลงการแบ่งเขตก้นทะเล (Sea Bad) ระหว่างไทยกับอินโดนีเซียและอินเดียในทะเลอันดามันร่วมกัน ในช่วงที่ 4 ทำขึ้นในปี พ.ศ. 2521 หรือ ค.ศ. 1978 สมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายก-รัฐมนตรี และ ดร.อุปดิศร์ ปาจรียางกูร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เอกสารฉบับนี้ เป็นความตกลงเกี่ยวกับการแบ่งเขตในทะเลอันดามันต่อเนื่องจากช่วงที่ 3 ระหว่างไทย-อินโดนีเซีย เมื่อปี พ.ศ. 2518 หรือ ค.ศ. 1975 ที่ได้ทำไปก่อนหน้า

ความตกลงช่วง 4 นี้ คือการเข้าบรรจบจุดร่วม 3 ฝ่าย ไทย-อินโดนีเซีย-อินเดีย เข้าด้วยกัน อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเจรจากำหนดเส้นเขตแดนทางทะเลของทั้งสามฝ่าย ที่ได้เจรจากำหนดจุดอื่นๆ เสร็จสิ้นมาก่อนหน้านี้แล้ว

เอกสารความตกลงฉบับนี้ มีการพูดถึงและรับรอง “จุดพิกัด” “เส้นไหล่ทวีป” และ “เส้นเขตก้นทะเล” ของแต่ละฝ่ายไว้อย่างชัดเจน รวมถึงสิทธิอธิปไตยของรัฐบาลแต่ละฝ่ายเหนือก้นทะเล-ดินใต้ผิวดินของก้นทะเล ตามเขตที่ทั้งสามฝ่ายได้สถาปนาขึ้นโดยความตกลงนี้

การเจรจา 3 ฝ่ายครั้งนี้ มีขึ้นที่กรุงจาการ์ตา ระหว่างวันที่ 24-25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521 หรือ ค.ศ. 1978 ระหว่างคณะผู้แทนไทย-อินโดนีเซีย และอินเดีย ความตกลงนี้ ลงนามในระดับรัฐบาลเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2521 หรือ ค.ศ. 1978 ที่กรุงนิวเดลฮี และแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2522 หรือ ค.ศ. 1979

(28)
ความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินเดีย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เกี่ยวกับการกำหนดจุดร่วมสามฝ่าย และการแบ่งเขตที่เกี่ยวข้องของประเทศทั้งสามในทะเลอันดามัน พ.ศ. 2521* (ค.ศ. 1978–รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์)

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย
รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินเดีย และ
รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

ด้วยความปรารถนาที่จะกระชับสายสัมพันธ์ประวัติศาสตร์แห่งมิตรภาพที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสาม และ

ด้วยความปรารถนาที่จะกำหนดจุดร่วมสามฝ่าย และแบ่งเขตที่เกี่ยวข้องของประเทศทั้งสามในทะเลอันดามัน

ได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

ข้อ 1

เพื่อวัตถุประสงค์ของข้อนี้

1. จุดร่วมสามฝ่ายของประเทศไทย อินเดีย และอินโดนีเซีย ในทะเลอันดามัน จะเป็นจุดซึ่งพิกัดได้แก่ ละติจูด 07° 47’ 00” เหนือ ลองจิจูด 95° 31’48” ตะวันออก

2. เส้นเขตไหล่ทวีปของอินเดียและอินโดนีเซียจะประกอบด้วยเส้นตรงซึ่งลากจากจุดร่วมสามฝ่ายในทิศทางตะวันตกเฉียงใต้ ไปถึงจุดหมายเลข 0 ตามที่ระบุไว้ในข้อ 1 ของความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินเดีย ว่าด้วยการต่อเส้นเขตไหล่ทวีป ปี ค.ศ. 1974 ระหว่างประเทศทั้งสองในทะเลอันดามันและในมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งได้ลงนามที่กรุงนิวเดลี เมื่อวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1977 ซึ่งพิกัดได้แก่ ละติจูด 07° 46’ 06” เหนือ ลองจิจูด 95° 31’ 12” ตะวันออก

3. เส้นเขตก้นทะเลของประเทศไทยและอินเดีย จะประกอบด้วยเส้นตรงซึ่งลากจากจุดร่วมสามฝ่ายในทิศทางตะวันออกเฉียงเหนือ ไปถึงจุดหมายเลข 1 ตามที่ระบุไว้ในข้อ 1 ของความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินเดียว่าด้วยการแบ่งเขตก้นทะเล

---

* อ้าง ถนอม เจริญลาภ, พลเรือเอก, “กฎหมายทางทะเล เขตทางทะเลของประเทศไทย” (กรุงเทพฯ; เมษายน 2550) หน้า 78-80

ระหว่างประเทศทั้งสองในทะเลอันดามัน ซึ่งลงนาม ณ กรุงนิวเดลี เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน ค.ศ.1978 ซึ่งพิกัดได้แก่ ละติจูด 07˚ 48’ 00” เหนือ ลองจิจูด 95˚ 32’ 48” ตะวันออก

4. เส้นเขตก้นทะเลของประเทศไทยและอินโดนีเซีย จะประกอบด้วยเส้นตรงซึ่งลากจากจุดร่วมสามฝ่ายในทิศทางตะวันออกเฉียงใต้ ไปถึงจุดหมายเลข 2 ตามที่ระบุไว้ในข้อ 1 ของความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียเกี่ยวกับการแบ่งเขตก้นทะเลระหว่างประเทศทั้งสองในทะเลอันดามัน ซึ่งได้ลงนามที่กรุงจาการ์ตา เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ.1975 ซึ่งพิกัดได้แก่ ละติจูด 07˚ 46’.1 เหนือ ลองจิจูด 95˚ 33’.1 ตะวันออก

5. พิกัดของจุดที่ระบุไว้ข้างต้น เป็นพิกัดทางภูมิศาสตร์ซึ่งได้มาจากแผนที่ทหารเรือบริติช เลขที่ 830 พิมพ์เมื่อวันที่ 3 มกราคม ค.ศ.1975 และเส้นตรงซึ่งเชื่อมจุดเหล่านั้น ได้แสดงไว้บนแผนที่ ที่แนบเป็นภาคผนวก “△” กับความตกลงนี้

6. ที่ตั้งอันแท้จริงในทะเลของจุดตามที่ระบุไว้ข้างต้น จะถูกกำหนดโดยวิธีการซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของรัฐบาลทั้งสามฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะตกลงกัน

7. เพื่อวัตถุประสงค์ของวรรค 6 “เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ” เท่าที่เกี่ยวกับราชอาณาจักรไทย หมายถึง เจ้ากรมอุทกศาสตร์ และรวมทั้งบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากบุคคลผู้นี้ และเท่าที่เกี่ยวกับสาธารณรัฐอินเดีย หมายถึง หัวหน้าอุทกศาสตร์ของรัฐบาลอินเดีย และรวมทั้งบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากบุคคลผู้นี้ และเท่าที่เกี่ยวกับสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ได้แก่หัวหน้าคณะประสานงานเพื่อการสำรวจและการทำแผนที่แห่งชาติสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และรวมทั้งบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากบุคคลนี้

ข้อ 2

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย รัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินเดีย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย รับรองและยินยอมรับสิทธิอธิปไตยของรัฐบาลแต่ละฝ่ายเหนือก้นทะเล รวมทั้งดินใต้ผิวดินของก้นทะเลนั้น ภายในของเขตที่ได้สถาปนาขึ้นโดยความตกลงนี้

ข้อ 3

หากโครงสร้างหรือบ่อเดียวทางธรณีวิทยาของปิโตรเลียม หรือก๊าซธรรมชาติ หรือแหล่งแร่อื่นๆ ในลักษณะใดๆ แห่งเดียว ขยายข้ามเส้นเขตที่อ้างถึงในข้อ 1 รัฐบาลทั้งสามจะแจ้งให้แก่กันถึงข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องนี้ และจะหาทางตกลงกันเกี่ยวกับวิธีที่จะแสวงหาประโยชน์จากโครงสร้างบ่อหรือแหล่งนั้นให้มีประสิทธิผลที่สุด และการแบ่งผลประโยชน์อันเกิดจากการแสวงประโยชน์เช่นว่านั้นอย่างเป็นธรรม

ข้อ 4

ข้อพิพาทใดๆ ระหว่างรัฐบาลทั้งสามที่เกี่ยวกับการตีความหรือการดำเนินการให้เป็นผลตามความตกลงนี้ จะถูกระงับโดยสันติ โดยการปรึกษาหารือ หรือการเจรจา

ข้อ 5

ความตกลงนี้จะได้รับการสัตยาบันตามกฎเกณฑ์ตามรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ ความตกลงนี้จะมีผลใช้บังคับในวันแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารกัน ซึ่งจะกระทำ ณ กรุงเทพฯ โดยเร็วเท่าที่จะกระทำได้

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องจากรัฐบาลของตนแต่ละฝ่าย ได้ลงนามความตกลงนี้

ทำเป็นสามฉบับ ณ กรุงนิวเดลี เมื่อวันที่ยี่สิบสอง เดือนมิถุนายน คริสตศักราชหนึ่งพันเก้าร้อยเจ็ดสิบแปด เป็นภาษาไทย ภาษาฮินดู ภาษาอินโดนีเซีย และภาษาอังกฤษ ในกรณีที่มีการขัดกันใดๆ ระหว่างตัวบท ให้ถือตัวบทภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ

สำหรับรัฐบาลแห่ง ราชอาณาจักรไทย	สำหรับรัฐบาลแห่ง สาธารณรัฐอินเดีย	สำหรับรัฐบาลแห่ง สาธารณรัฐอินโดนีเซีย
(ลงชื่อ) **อุปดิศร์ ปาจริยางกูร** (ดร.อุปดิศร์ ปาจริยางกูร)	(ลงชื่อ) **อตัล บิฮารี วัจเปอี** (นายอตัล บิฮารี วัจเปอี)	(ลงชื่อ) **มอคตาร์ กุสุมาตมัดจาก** (ดร.มอคตาร์ กุสุมาตมัดจา)
รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศ	รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศ	รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศ

(29)
บันทึกความเข้าใจ
ระหว่าง
ราชอาณาจักรไทยและมาเลเซีย
เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรร่วมเพื่อแสวงหาประโยชน์
จากทรัพยากรในพื้นดินใต้ทะเลในบริเวณที่กำหนด
ของไหล่ทวีปของประเทศทั้งสองในอ่าวไทย พ.ศ. 2522
(ค.ศ. 1979–รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์)

คำอธิบาย

บันทึกความเข้าใจฉบับนี้ เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับมาเลเซีย ซึ่งมีพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และ ดาโต๊ะ ฮุสเซน ออนน์ (Dato Hussein Onn) เป็นนายกรัฐมนตรีที่ต้องการจะแก้ปัญหาพื้นที่ทับซ้อนทางทะเล 7,520 ตารางกิโลเมตร

เรื่องดังกล่าวนี้ มีภูมิหลังมาจากการปักปันเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. 2452 หรือ ค.ศ. 1909 ปลายรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือ เส้นเขตแดนทางทะเลปากแม่น้ำโก-ลก แนวร่องน้ำลึกเปลี่ยนทิศทางการไหลสู่ทะเลเปิด ทำให้ฝ่ายไทยและฝ่ายมาเลเซีย ต้องเปิดประชุมเพื่อเจรจาเรื่องเส้นเขตแดนในทะเลอันดามันกันใหม่ ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2514 หรือ ค.ศ. 1971 จนแล้วผลสำเร็จในการประชุมที่กรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2515 หรือ ค.ศ. 1972

กล่าวโดยย่อ มาเลเซียตกลงยอมเลื่อนเส้นเขตแดนบริเวณปากแม่น้ำโก-ลกเดิม ลงมาที่ปากแม่น้ำโก-ลกใหม่ (เลื่อนลงมาประมาณ 4 กิโลเมตร) ทั้งสองฝ่ายตกลงที่จะกำหนดเส้นเขตแดนในทะเลอาณาเขตตลอดความกว้าง และในเขตไหล่ทวีป โดยตกลงว่าจะลากเส้นเขตแดนด้วยเส้นมัธยะ (Equidistance lines) โดยที่มาเลเซียมีข้อแม้ว่าเส้นมัธยะในเขตไหล่ทวีป ต้องเริ่มจากปากน้ำโก-ลกเดิม เพราะมาเลเซียจะยอมให้เฉพาะเส้นเขตแดนในทะเลอาณาเขตเท่านั้น ที่จะเริ่มจากปากน้ำโก-ลกใหม่

ผลสำเร็จของการเจรจาครั้งนี้เป็นตัวอย่างอันดีของความร่วมมือในภูมิภาคอาเซียน คือ ทั้งไทยกับมาเลเซีย ตกลงที่ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่พัฒนาร่วม (JDA หรือ Joint Development Area) และสร้างองค์กรร่วม (MTJA หรือ Malaysia-Thailand Joint Authority) เพื่อจัดการบริหารพื้นที่ทับซ้อนร่วมกัน แบ่งปันผลประโยชน์อันอาจงอกเงยขึ้นมาจากทรัพยากรด้านพลังงาน ปิโตรเลียม แก๊สธรรมชาติ และหาทางออกหากเกิดปัญหาข้อพิพาทขึ้นในอนาคตต่อกันด้วยปรึกษาหารือ และการเจรจาโดยสันติวิธี

(29)
บันทึกความเข้าใจ
ระหว่าง
ราชอาณาจักรไทยและมาเลเซีย
เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรร่วมเพื่อแสวงหาประโยชน์
จากทรัพยากรในพื้นดินใต้ทะเลในบริเวณที่กำหนด
ของไหล่ทวีปของประเทศทั้งสองในอ่าวไทย พ.ศ. 2522*
(ค.ศ. 1979–รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์)

ราชอาณาจักรไทยและมาเลเซีย

โดยความปรารถนาที่จะกระชับสายสัมพันธ์แห่งมิตรภาพทางประเพณีที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง

โดยยอมรับว่า ผลจากการอ้างสิทธิเหลื่อมล้ำกันโดยประเทศทั้งสองเกี่ยวกับเส้นเขตไหล่ทวีปของประเทศทั้งสองในอ่าวไทย ทำให้มีบริเวณพื้นที่เหลื่อมล้ำกันในไหล่ทวีปที่ประชิดกัน

เห็นว่าการเจรจาที่กระทำกันอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง เกี่ยวกับการแบ่งเขตไหล่ทวีปในอ่าวไทยจะมีต่อไปอีกเป็นเวลาพอสมควร

พิจารณาเห็นว่า การแสวงประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นดินใต้ทะเลในบริเวณที่เหลื่อมล้ำกันโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ จะเป็นผลประโยชน์ที่สุดต่อประเทศทั้งสอง

เชื่อมั่นว่า กิจกรรมเช่นว่านั้นสามารถกระทำร่วมกันได้ ด้วยความร่วมมือซึ่งกันและกัน

ได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

ข้อ 1

คู่ภาคีเห็นว่าผลจากการอ้างสิทธิเหลื่อมล้ำกันของประเทศทั้งสองเกี่ยวกับเส้นเขตไหล่ทวีปของแต่ละฝ่ายในอ่าวไทย ทำให้มีบริเวณที่เหลื่อมล้ำกัน ซึ่งได้กำหนดเป็นพื้นที่ที่มีเขตล้อมเป็นเส้นตรงเชื่อมกันโดยจุดพิกัด ดังต่อไปนี้

(A) 6°50'.0	เหนือ	102°21'.2	ตะวันออก
(B) 7°10'.25	เหนือ	102°29'.0	ตะวันออก
(C) 7°49'.0	เหนือ	103°02'.5	ตะวันออก
(D) 7°22'.0	เหนือ	103°42'.5	ตะวันออก

---

* อ้าง ถนอม เจริญลาภ, พลเรือเอก, "กฎหมายทางทะเล เขตทางทะเลของประเทศไทย" (กรุงเทพฯ; เมษายน 2550) หน้า 42-46

(E) 7˚20’.0 เหนือ 103˚39’.0 ตะวันออก
(F) 7˚03’.0 เหนือ 103˚06’.0 ตะวันออก
(G) 6˚53’.0 เหนือ 102˚34’.0 ตะวันออก
และแสดงไว้ในแผนที่บริติชแอ๊ดมีราลตี้ เลขที่ 2414 ฉบับปี ค.ศ. 1967 ต่อท้ายนี้

ข้อ 2

คู่ภาคีตกลงที่จะแก้ปัญหาต่อไปในเรื่องการแบ่งเขตไหล่ทวีปในอ่าวไทย ระหว่างประเทศทั้งสอง โดยการเจรจาและโดยสันติวิธีอื่นๆ ที่คู่ภาคีตกลงกัน ตามหลักกฎหมายและการปฏิบัติระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ได้ตกลงกันในบันทึกที่ตกลงกันของการประชุมเจ้าหน้าที่มาเลเซีย-ไทยเกี่ยวกับการแบ่งเขตไหล่ทวีประหว่างมาเลเซียและประเทศไทยในอ่าวไทยและในทะเลจีนตอนใต้ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์-1 มีนาคม ค.ศ. 1978 และด้วยเจตนารมณ์แห่งมิตรภาพและเพื่อผลประโยชน์แห่งความมั่นคงร่วมกัน

ข้อ 3

1. ให้จัดตั้งองค์กรร่วมที่จะมีชื่อว่า “องค์กรร่วมมาเลเซีย-ไทย” (ต่อไปนี้เรียกว่า “องค์กรร่วม”) เพื่อวัตถุประสงค์ในการสำรวจและการแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นดินใต้ทะเลและใต้ดินที่ไม่มีชีวิตในบริเวณเหลื่อมล้ำกัน เป็นเวลาห้าสิบปีนับจากวันที่บันทึกฉบับนี้มีผลใช้บังคับ

2. องค์กรร่วมจะสรวมสิทธิและความรับผิดชอบแทนคู่ภาคีทั้งสอง ในการสำรวจและแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นดินใต้ทะเลและใต้ดินที่ไม่มีชีวิตในบริเวณเหลื่อมล้ำกัน (ต่อไปนี้เรียกว่า พื้นที่พัฒนาร่วม) และเพื่อการพัฒนา การควบคุม และการบริหาร พื้นที่พัฒนาร่วมกันด้วยการสรวมสิทธิและความรับผิดชอบเช่นว่านี้โดยองค์กรร่วมจะไม่กระทบกระเทือนหรือริดรอนในทางใดๆ ซึ่งความถูกต้องของสัมปทานหรือใบอนุญาตที่ออกให้ก่อนความตกลงฉบับนี้ หรือความตกลงหรือข้อตกลงที่ได้ทำขึ้นก่อนความตกลงฉบับนี้ โดยภาคีแต่ละฝ่าย

3. องค์กรร่วมจะประกอบด้วย

ก. ประธานร่วมสองคน จากประเทศละหนึ่งคน และ

ข. สมาชิกจำนวนเท่ากันจากแต่ละประเทศ

4. ภายใต้บทบัญญัติของบันทึกฉบับนี้ องค์กรร่วมจะใช้อำนาจทั้งปวง แทนคู่ภาคีเท่าที่จำเป็นสำหรับ หรือเป็นผลจาก หรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการสำรวจและการแสวงผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีชีวิตในพื้นดินใต้ทะเลและใต้ดินในพื้นที่พัฒนาร่วมกัน

5. ค่าใช้จ่ายทั้งปวงที่เกิดขึ้น และผลประโยชน์ที่องค์กรร่วมได้รับจากกิจกรรมที่ดำเนินไปในพื้นที่พัฒนาร่วม คู่ภาคีจะร่วมรับผิดชอบและแบ่งปันโดยเท่าเทียมกัน

6. หากโครงสร้างทางธรณีวิทยาหรือบ่อเดียวกันใดๆ ของปิโตรเลียมหรือก๊าซธรรมชาติหรือแหล่งแร่แหล่งเดียวในลักษณะใดๆ ซึ่งแผ่ขยายเลยออกนอกเขตของบริเวณพัฒนาร่วมที่ได้กำหนดไว้ในข้อ 1 องค์กรร่วมและภาคีที่เกี่ยวข้องจะแจ้งข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ให้ทราบซึ่งกันและกัน และจะหาทางตกลงกันเกี่ยวกับวิธีที่จะแสวงประโยชน์จากโครงสร้าง บ่อ แหล่งแร่ที่มีประสิทธิผลที่สุด และค่าใช้จ่ายซึ่งเกิดจาก และผลประโยชน์ซึ่งได้มาจากการนี้จะแบ่งกันอย่างเที่ยงธรรม

ข้อ 4

1. สิทธิที่ได้ให้และใช้โดยเจ้าหน้าที่แห่งชาติของภาคีแต่ละฝ่าย ในเรื่อง การประมง การเดินเรือ การสำรวจทางอุทกศาสตร์และสมุทรศาสตร์ การป้องกันและควบคุมมลพิษทางทะเล และเรื่องอื่นในทำนองเดียวกัน (รวมทั้งอำนาจบังคับการทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ) จะซอยถึงพื้นที่พัฒนาร่วม และองค์กรร่วมจะยอมรับและเคารพสิทธิเช่นว่านั้น

2. ภาคีทั้งสองจะทำข้อตกลงเกี่ยวกับความมั่นคงร่วมและประสานในพื้นที่พัฒนาร่วม

ข้อ 5

เขตอำนาจศาลทางอาญาของมาเลเซียในพื้นที่พัฒนาร่วมจะคลุมตลอดถึงพื้นที่ที่มีเขตล้อมเป็นเส้นตรงเชื่อมกันโดยจุดพิกัดดังต่อไปนี้

A	6°50'.0	เหนือ	102°21'.2 ตะวันออก
X	7°35'.0	เหนือ	103°23'.0 ตะวันออก
D	7°22'.0	เหนือ	103°42'.5 ตะวันออก
E	7°20'.0	เหนือ	103°39'.0 ตะวันออก
F	7°03'.0	เหนือ	103°06'.0 ตะวันออก
G	6°53'.0	เหนือ	103°23'.0 ตะวันออก

เขตอำนาจศาลทางอาญาของราชอาณาจักรไทยในบริเวณพัฒนาร่วม จะคลุมตลอดถึงพื้นที่ที่มีเขตล้อมเป็นเส้นตรงเชื่อมกันโดยจุดพิกัดดังต่อไปนี้

A	6° 50'.0	เหนือ	102° 21'.2 ตะวันออก
B	7° 10'.25	เหนือ	102° 29'.0 ตะวันออก
C	7° 49'.0	เหนือ	103° 02'.5 ตะวันออก
X	7° 35'.0	เหนือ	103° 23'.0 ตะวันออก

พื้นที่เขตอำนาจศาลทางอาญาของภาคีทั้งสองที่กำหนดภายใต้ข้อนี้จะไม่อาจแปลความหมายว่าเป็นการแสดงเส้นเขตไหล่ทวีประหว่างประเทศทั้งสองในพื้นที่พัฒนาร่วม ซึ่งเส้นเขตไหล่ทวีปนั้นจะกำหนดตามที่ระบุไว้ในข้อ 2 และข้อกำหนดเขตอำนาจศาลทางอาญาเช่นว่านั้นจะไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิอำนาจอธิปไตยของภาคีแต่ละฝ่ายในพื้นที่พัฒนาร่วม

ข้อ 6

1. ถึงแม้ว่าจะมีข้อ 3 ถ้าภาคีทั้งสองสามารถหาข้อยุติอันเป็นที่พอใจสำหรับปัญหาการแบ่งเขตไหล่ทวีปได้ก่อนระยะกำหนดเวลาห้าสิบปีดังกล่าว ให้เลิกองค์กรร่วมนี้ และบรรดาทรัพย์สินที่ได้จัดการ และความรับผิดชอบต่างๆ ที่องค์กรก่อขึ้น ให้คู่ภาคีแบ่งและรับผิดชอบเท่าๆ กัน อย่างไรก็ดี ถ้าคู่ภาคีทั้งสองตกลง ก็อาจพิจารณาทำข้อตกลงใหม่ได้

2. ถ้าไม่สามารถหาข้อยุติอันเป็นที่พอใจสำหรับการแบ่งเขตไหล่ทวีปได้ภายในระยะเวลาห้าสิบปีดังกล่าว ให้ใช้ข้อตกลงที่มีอยู่นี้ต่อไป หลังจากที่พ้นกำหนดระยะเวลาดังกล่าวแล้ว

ข้อ 7

ให้ระงับข้อแตกต่างหรือข้อพิพาทใดๆ อันเกิดจากการตีความหรือการดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติในบันทึกฉบับนี้โดยสันติ ด้วยการหารือกัน หรือการเจรจากันระหว่างคู่ภาคี

ข้อ 8

บันทึกฉบับนี้จะเริ่มมีผลใช้บังคับในวันแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารกัน

ทำเป็นคู่ฉบับ ณ เชียงใหม่ เมื่อวันที่ยี่สิบเอ็ดกุมภาพันธ์ในปีคริสตศักราชหนึ่งพันเก้าร้อยเจ็ดสิบเก้า เป็นภาษาไทย ภาษามาเลย์ และภาษาอังกฤษ

ในกรณีที่ตัวบทเหล่านี้ขัดแย้งกัน ให้ถือตัวบทภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ

สำหรับราชอาณาจักรไทย	สำหรับมาเลเซีย
พลเอก เกริ่งศักดิ์ ชมะนันทน์	**ดาโต๊ะ ฮุสเซน ออนน์**
นายกรัฐมนตรี	นายกรัฐมนตรี

(30)

Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Socialist Republic of The Union of Burma on the Delimitation of the Maritime Boundary between the Two Countries in the Andaman Sea

พ.ศ. 2523 (ค.ศ. 1980–รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์)

คำอธิบาย

ความตกลงระหว่าง รมต. กต. ของรัฐบาลไทยและรัฐบาลทหารของพม่าฉบับนี้ เป็นหนังสือสำคัญของการตกลงในเรื่องของการปักปันเขตแดนทางทะเล ซึ่งทั้งสองประเทศมีอาณาเขตร่วมกัน (ทั้งกับอินเดีย) ในทะเลอันดามัน มีการกำหนดในรายละเอียดของเส้นรุ้ง เส้นแวง และมีทั้งความตกลงที่จะจัดการปัญหาหากจะมีขึ้นโดยสันติวิธี ผ่านการปรึกษาหารือ และการเจรจา ความตกลงดังกล่าวทำขึ้น ณ กรุงย่างกุ้ง เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 หรือ ค.ศ. 1980 และมีการให้สัตยาบันกันใน กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2525 หรือ ค.ศ. 1982

(30)

Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Socialist Republic of The Union of Burma on the Delimitation of the Maritime Boundary between the Two Countries in the Andaman Sea*

พ.ศ. 2523 (ค.ศ. 1980–รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์)

THE GOVERNMENT OF THE KINGDOM OF THAILAND AND THE GOVERNMENT OF THE SOCILIST REPUBLIC OF THE UNION OF BURMA,

DESIRING to strengthen the existing historical bonds of friendship between the two countries, and

DESIRING to establish the maritime boundary between the two countries in the Andaman Sea, and to settle permanently the limits of the areas within which the respective Governments shall exercise sovereignty and sovereign rights,

HAVE AGREED as follows

ARTICLE 1

1. The maritime boundary between Thailand and Burma in the Andaman Sea is an equidistance line formed by a series of straight lines connecting the nine points specified hereunder in the sequence so specified

Point No	Latitude	Longitude
1.	9° 32' 15”	97° 56' 20”
2.	9° 34' 29”	97° 52' 10”
3.	9° 34' 54”	97° 51’ 12”
4.	9° 35' 39”	97° 45' 29”
5.	9° 36' 02”	97° 43' 29”
6.	9° 37' 24”	97° 37' 36”
7.	9° 40' 35”	97° 25' 36”
8.	9° 45' 30”	96° 29' 35”
9.	9° 38' 00”	95° 35' 25”

* อ้าง ถนอม เจริญลาภ, พลเรือเอก, “กฎหมายทางทะเล เขตทางทะเลของประเทศไทย” (กรุงเทพฯ; เมษายน 2550) หน้า 152-154

2. That segment of the maritime boundary specified in paragraph 1 of this article extending from Point no.1 through Point No. 2, 3 and 4 to Point No.5 shall constitute boundary between the territorial sea of Thailand and the territorial sea of Burma.

3. That segment of the maritime boundary specified in paragraph 1 of this article extending from Point No.5 through Point No. 6,7 and 8 to Point No.9 shall constitute boundary between the territorial sea of Thailand and the territorial sea of Burma, and, in the event that Thailand establishes her exclusive economic zone of Burma and the exclusive zone of Thailand.

4. The extension of the boundary in the direction of and up to the maritime boundary tri-junction point between Thailand, Burma and India will be the subject of a subsequent agreement.

ARTICLE 2

1. The geographical co-ordinates of Point Nos. 1 to 6 specified in article 1 are derived from the 1948 edition of British Admiralty Chart No.3052, re-published in 1975, and those of Point Nos.7 to 9 from the 1975 edition of British Admiralty chart No.830 publish on 3rd January 1975. The lines connecting the said points are indicated on British Admiralty Chart No.830, published on 3rd January 1975, attached as an Annex to this Agreement.

2. The actual location of these points at sea and of the lines connecting them shall be determined by a method to be mutually agreed upon by the hydrographic experts authorized for this purpose by the two governments.

ARTICLE 3

Any dispute between the Two Governments relating to the interpretation or implementation or this agreement shall be settled peacefully by consultation or negotiation.

ARTICLE 4

This agreement shall be ratified in accordance with the constitutional requirements of each country. It shall enter into force on the date of the exchange of the Instruments of Ratification which will take place at Bangkok as soon as possible.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned, being duly authorized thereto by their respective Government, have signed this Agreement.

DONE IN DUPLICATE at Rangoon, on the twenty-fifth day of July, One thousand Nine Hundred and Eighty, in the English language.

FOR THE GOVERNMENT OF THE KINGDOM OF THAILAND	FOR THE GOVERNMENT OF THE SOCILIST REPUBIC OF THE UNION OF BURMA
(Air Chief Marshal Siddhi Savetsila)	(U Ley Maung)
Minister of Foreign Affairs	Minister of Foreign Affairs

(31)
บันทึกความเข้าใจระหว่าง รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับรัฐบาลแห่งสหภาพพม่า เกี่ยวกับเขตแดนคงที่ช่วงแม่น้ำสาย–แม่น้ำรวก 18 มิถุนายน พ.ศ. 2534 (ค.ศ.1991–รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน)

Memorandum of Understanding between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Myanmar Relating to the Fixed Boundary on the Mae Sai-Nam Ruak Rivers Sector

---

คำอธิบาย

สาระสำคัญของบันทึกความเข้าใจ (MOU) เกือบจะฉบับเดียวนี้ ที่เป็นความสำเร็จในการร่วมมือกันกำหนดเขตแดนทางบก ระหว่างไทยกับพม่า (ภายหลังเอกราช) คือ การกำหนดเขตแดนระหว่างไทยกับพม่าไว้คงที่ และเป็นการถาวรตามแนวร่องน้ำลึกปัจจุบัน ของแม่น้ำสาย และแม่น้ำรวก จังหวัดเชียงราย ดังที่ได้สำรวจและปักปันโดยชุดสำรวจร่วมไทย-พม่า โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำดังกล่าว อันอาจเกิดขึ้นในภายหลัง

อนึ่งมีข้อน่าสังเกตว่า ในการยึดถือแม่น้ำเป็นเขตแดนระหว่างสยามและพม่าของอังกฤษนี้ ได้ถือให้แม่น้ำเป็น “กลาง” ดังนั้น เขตแดนของแต่ละฝ่ายก็จะอยู่ที่ชายฝั่งหรือริมตลิ่งของแม่น้ำของแต่ละประเทศ วิธีการกำหนดเช่นนี้ จะต่างกับทางด้านฝรั่งเศสกับสยามในแม่น้ำโขง ซึ่งใช้ “ร่องน้ำลึก” เป็นเกณฑ์ อย่างไรก็ตาม การถือให้แม่น้ำเป็นกลาง ก็มีปัญหาเกิดขึ้นเมื่อแม่น้ำเปลี่ยนทางเดิน ซึ่งทำให้เกิดกรณีที่ว่านี้ในแม่น้ำเมยในปัจจุบัน ที่บางจุดก็กลายเป็นว่า “ประเทศหนึ่งเสียดินแดน อีกประเทศได้ดินแดน” กลับกันไปกลับกันมา

นอกจากนี้ ยังมีเอกสารแนบท้ายอีกสามส่วนได้แก่

ก. แผนที่แสดงแนวเขตแดนแม่น้ำสายแม่น้ำรวก มาตราส่วนหนึ่ง ต่อ ห้าหมื่น จำนวนหนึ่งระวาง และอีก 26 ระวางที่เหลือ เป็นขนาดมาตราส่วน 1:5,000

ข. บัญชีค่าพิกัดหลักอ้างอิงเขตแดนและจุดร่องน้ำลึก และ

ค. ผังสนามของงานสำรวจและปักปันร่วม

(31)
บันทึกความเข้าใจระหว่าง รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย กับรัฐบาลแห่งสหภาพพม่า เกี่ยวกับเขตแดนคงที่ช่วงแม่น้ำสาย–แม่น้ำรวก 18 มิถุนายน พ.ศ. 2534 (ค.ศ.1991–รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน)

Memorandum of Understanding between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Myanmar Relating to the Fixed Boundary on the Mae Sai-Nam Ruak Rivers Sector

---

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสหภาพพม่า

ปรารถนาที่จะกระชับความผูกพันแห่งมิตรภาพซึ่งมีมาช้านานตามประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศทั้งสองให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ตระหนักถึงหนังสือแลกเปลี่ยนฉบับลงวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1931 และฉบับลงวันที่ 14 มีนาคม ค.ศ. 1932 ระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับแม่น้ำสาย และหนังสือแลกเปลี่ยนฉบับลงวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1940 และฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1940 ระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับแม่น้ำสายและแม่น้ำรวก รวมทั้งบันทึกการประชุมคณะกรรมการพิจารณาปัญหาเขตแดนไทย-พม่า ครั้งที่ 3 ซึ่งลงนาม ณ กรุงย่างกุ้ง เมื่อวันที่ 9 มกราคม ค.ศ. 1987

ปรารถนาที่จะกำหนดเขตแดนคงที่ตามแนวร่องน้ำลึกของแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวก ดังที่ได้สำรวจและปักปันโดยชุดสำรวจร่วมไทย-พม่า

ประสงค์ที่จะให้มีการปฏิบัติงานต่อไปเพื่อประโยชน์ร่วมกัน โดยการใช้น้ำอย่างเป็นธรรมและเพื่อการบำรุงรักษาและการอนุรักษ์ทางเดินปัจจุบันของแม่น้ำดังกล่าว

แสดงความพอใจที่ความร่วมมือในงานสำรวจและปักปันร่วมกันช่วงแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวกประสบความสำเร็จอย่างยิ่งและมีส่วนเกื้อกูลอย่างมากต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของเขตแดนร่วมกันดังกล่าว

ได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

ข้อ 1

นับจากวันที่บันทึกความเข้าใจฉบับนี้มีผลใช้บังคับ ให้กำหนดเขตแดนระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสหภาพพม่า ไว้คงที่เป็นการถาวรตามแนวร่องน้ำลึกปัจจุบันของแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวกดังที่ได้สำรวจและปักปันโดยชุดสำรวจร่วมไทย-พม่า โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำดังกล่าว อันอาจเกิดขึ้นในภายหลัง

ข้อ 2

เขตแดนคงที่ซึ่งกล่าวถึงในข้อ 1 จะเริ่มจากจุดที่ใกล้กับบริเวณซึ่งแม่น้ำรวกบรรจบกับแม่น้ำโขง ซึ่งระบุตำแหน่งได้โดยอ้างอิงกับหลักอ้างอิงเขตแดนที่ 1 และจะไปตามแนวร่องน้ำลึกของแม่น้ำรวกและแม่น้ำสาย จนถึงจุดสิ้นสุดชั่วคราว ซึ่งระบุตำแหน่งได้โดยอ้างอิงกับหลักอ้างอิงเขตแดนที่ 492 ใกล้อำเภอแม่สาย และเมืองท่าขี้เหล็ก

เอกสารต่อไปนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของบันทึกความเข้าใจฉบับนี้

(1) แผนที่แสดงแนวเขตแดนไทย-พม่า บริเวณแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวก ซึ่งเป็นขนาดมาตราส่วน 1:50,000 จำนวน 1 ระวาง และอีก 26 ระวางที่เหลือ เป็นขนาดมาตราส่วน 1:5,000 (ภาคผนวก 1)

(2) บัญชีค่าพิกัดหลักอ้างอิงเขตแดนและจุดร่องน้ำลึก (ภาคผนวก 2)

(3) ผังสนามของงานสำรวจและปักปันร่วม (ภาคผนวก 3)

เอกสารดังกล่าวข้างต้นได้รับการรับรองและลงนามอย่างถูกต้อง สำหรับฝ่ายไทย โดยเจ้ากรมแผนที่ทหาร และสำหรับฝ่ายพม่า โดยอธิบดีกรมแผนที่พม่า

ข้อ 3

ด้วยเจตนารมณ์แห่งมิตรภาพและความร่วมมือ ภาคีทั้งสองจะดำเนินงานสำรวจและปักปันบริเวณแม่น้ำสายต่อไป จากจุดสิ้นสุดชั่วคราวซึ่งกล่าวถึงในข้อ 2 ไปจนถึงจุดซึ่งเส้นเขตแดนแยกออกจากแม่น้ำสาย ใกล้อำเภอแม่สาย และเมืองท่าขี้เหล็ก

ข้อ 4

สิทธิในการเดินเรือของภาคีทั้งสองจะได้รับการประกันอย่างเต็มที่ โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำดังกล่าว อันอาจเกิดขึ้นในภายหลัง

ข้อ 5

หลังจากนี้ ภาคีทั้งสองจะปฏิบัติงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดต่อไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันโดยการใช้น้ำในช่วงแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวกนี้ อย่างเป็นธรรม และเพื่อการบำรุงรักษาและการอนุรักษ์ทางเดินปัจจุบันของแม่น้ำดังกล่าว รวมทั้งการบำรุงรักษาหลักอ้างอิงเขตแดน

ข้อ 6

เพื่อความมุ่งประสงค์ของข้อ 4 และข้อ 5 ให้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมขึ้นคณะหนึ่ง ภาคีทั้งสองจะแจ้งองค์ประกอบของคณะกรรมการฝ่ายตนให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบภายในเวลาอันสมควร คณะกรรมการร่วมนี้จะประชุมกันปีละหนึ่งครั้งสลับกันไปในประเทศไทยและประเทศพม่า หรือตามคำขอของภาคีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ข้อ 7

ภาคีทั้งสองจะแก้ไขซึ่งความแตกต่างหรือข้อพิพาทอันเกิดจากการตีความหรือการอนุวัติการข้อบทของบันทึกความเข้าใจฉบับนี้ ด้วยการหารือหรือการเจรจาฉันมิตร

ข้อ 8

บันทึกความเข้าใจฉบับนี้จะมีผลใช้บังคับในวันที่มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสาร และเฉพาะที่เกี่ยวกับส่วนซึ่งได้สำรวจและปักปันแล้ว โดยชุดสำรวจร่วมไทย-พม่า จะใช้แทนความตกลงและหนังสือแลกเปลี่ยนทั้งมวลที่เคยมีมาเกี่ยวกับเขตแดนระหว่างประเทศ ระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสหภาพพม่าในช่วงแม่น้ำสาย-แม่น้ำรวก

ทำคู่กันเป็นสองฉบับ ณ กรุงย่างกุ้ง เมื่อวันที่ 18 เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1991 เป็นภาษาไทย พม่า และอังกฤษ ตัวบททั้งหมดถูกต้องเท่าเทียมกัน เว้นแต่ภาคผนวกซึ่งจะทำเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ในกรณีที่มีความแตกต่างในการตีความตัวบทต่างภาษา ตัวบทภาษาอังกฤษจะใช้บังคับ

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้าย ซึ่งได้รับมอบอำนาจอย่างถูกต้องจากรัฐบาลของตนได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจฉบับนี้

สำหรับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย	สำหรับรัฐบาลแห่งสหภาพพม่า
(ลงนาม) **วิเชียร วัฒนคุณ**	(ลงนาม) **โอง จ่อ**
(วิเชียร วัฒนคุณ)	(โอง จ่อ)
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

(32)
ความตกลงระหว่าง ราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เกี่ยวกับการสำรวจและการจัดทำหลักเขตแดนตลอดแนวร่วมกัน พ.ศ. 2539 (ค.ศ. 1996–รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา)

คำอธิบาย

หนังสือความตกลงครั้งสำคัญระหว่างไทยและลาวลงวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2539 หรือ ค.ศ. 1996 นี้ เป็นความพยายามของรัฐบาลทั้งสองฝ่าย ที่จะขจัดปัญหาขัดแย้งในเรื่องของ “เขตแดน” ซึ่งเคยเกิดเป็นข้อพิพาทและปะทะกันด้วยกำลังอาวุธและทหารอย่างร้ายแรงมาก่อนใน “กรณีสามหมู่บ้าน” [บ้านใหม่-บ้านกลาง-บ้านสว่าง แถบจังหวัดอุตรดิตถ์ พ.ศ. 2527 หรือ ค.ศ. 1984] และ “กรณีบ้านร่มเกล้า” [อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. 2530 หรือ ค.ศ. 1987]

หนังสือความตกลงนี้กำหนดให้มีการจัดตั้ง “คณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมไทย-ลาว” โดยมี รมว. กต. ของแต่ละฝ่ายเป็นประธาน ที่จะทำการสำรวจ และจัดทำหลักเขตแดนทั้งทางบก และทางน้ำ (แม่น้ำโขง ฯลฯ) สิ่งที่น่าสนใจของความตกลงดังกล่าวนี้ คือ การอ้างถึงหนังสือสัญญาและแผนที่ที่จัดทำขึ้นระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ครั้งสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ด้วยข้อความดังนี้

“โดยอ้างถึงอนุสัญญาวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 ความตกลงวันที่ 29 มิถุนายน ค.ศ. 1904 สนธิสัญญาวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ.1907 และพิธีสารแนบท้าย อนุสัญญาวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1926 และแผนที่ ที่จัดทำขึ้นตามความตกลงทุกฉบับที่กล่าวถึงข้างต้น ซึ่งกำหนดเขตแดนระหว่างประเทศทั้งสอง”

(32)
ความตกลงระหว่าง ราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เกี่ยวกับการสำรวจและการจัดทำหลักเขตแดนตลอดแนวร่วมกัน พ.ศ. 2539 (ค.ศ. 1996–รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา)

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

โดยปรารถนาที่จะกระชับความสัมพันธ์อันดีและเพื่อสันติภาพ มิตรภาพ และความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งสองตลอดไป

โดยอ้างถึงอนุสัญญาวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 ความตกลงวันที่ 29 มิถุนายน ค.ศ. 1904 สนธิสัญญาวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ.1907 และพิธีสารแนบท้าย อนุสัญญาวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1926 และแผนที่ที่จัดทำขึ้นตามความตกลงทุกฉบับที่กล่าวถึงข้างต้น ซึ่งกำหนดเขตแดนระหว่างประเทศทั้งสอง

โดยมีเจตจำนงที่จะจัดทำหลักเขตแดนทั้งทางบกและในแม่น้ำตลอดแนว เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายรู้จุดที่ตั้งของเส้นเขตแดนอย่างแน่ชัดและชัดแจ้งตลอดกาล

โดยมุ่งหวังว่าการดำเนินการดังกล่าวจะเป็นการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศและความร่วมมือชายแดนระหว่างกัน เสริมสร้างความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของแต่ละประเทศ

จึงได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

ข้อที่ 1

รัฐบาลของทั้งสองประเทศตกลงที่จะร่วมกันสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนไทย-ลาวตลอดแนวให้เป็นไปตามอนุสัญญาวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1907 และพิธีสารแนบท้าย อนุสัญญาวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1926 และแผนที่ที่จัดทำขึ้นตามความตกลงทุกฉบับที่กล่าวถึง

ข้อที่ 2

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามข้อ 1 รัฐบาลทั้งสองตกลงตั้งคณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมไทย-ลาว โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของทั้งสองประเทศเป็นประธาน องค์ประกอบของคณะกรรมาธิการดังกล่าวของแต่ละฝ่ายจะมีจำนวนเท่าเทียมกัน ดังปรากฏในภาคผนวกแนบท้ายความตกลงนี้ การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของคณะกรรมาธิการของฝ่ายใด ให้แจ้งให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบ

ข้อ 3

คณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมไทย-ลาว มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. พิจารณาการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนตลอดแนวให้เป็นไปตามอนุสัญญาวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 ความตกลงวันที่ 29 มิถุนายน ค.ศ. 1904 สนธิสัญญาวันที่ 23 มีนาคม

ค.ศ. 1907 และพิธีสารแนบท้าย อนุสัญญาวันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1926 และแผนที่ที่จัดทำขึ้นตามความตกลงทุกฉบับที่กล่าวถึงข้างต้น

2. ร่วมกันกำหนดพื้นที่ที่จะทำการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนตลอดแนว

3. จัดทำแผนที่เส้นเขตแดนตลอดแนวระหว่างประเทศทั้งสอง

4. แต่งตั้งคณะกรรมาธิการเพื่อช่วยปฏิบัติงานของคณะกรรมาธิการฯ ตามแต่จะเห็นสมควร

ข้อ 4

คณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมไทย-ลาว จะประชุมกันปกติปีละ 1 ครั้ง ถ้ามีความจำเป็นคณะกรรมาธิการร่วมจะประชุมกันเป็นกรณีพิเศษก็ได้

ทั้งสองฝ่ายจะผลัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม การประชุมจัดขึ้นที่ประเทศใดประเทศนั้นจะเป็นผู้รับภาระค่าอาหารและค่าที่พักให้อีกฝ่ายหนึ่ง

ข้อ 5

ความรับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำหลักเขตแดนร่วมกันของรัฐบาลแต่ละฝ่ายให้ใช้หลักเกณฑ์ดังนี้

1. ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนร่วมในส่วนของแต่ละฝ่าย ให้ฝ่ายนั้นรับผิดชอบเอง สำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับวัสดุที่ใช้ในการจัดทำหลักเขตแดนนั้น รัฐบาลแต่ละฝ่ายจะรับผิดชอบครึ่งหนึ่ง

2. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนที่ขนย้ายในบริเวณชายแดนของทั้งสองประเทศ ให้ถือว่าไม่เป็นการนำเข้าหรือส่งออกของแต่ละประเทศ

ข้อ 6

ให้ความตกลงฉบับนี้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่มีการลงนามโดยผู้แทนที่ได้รับมอบอำนาจถูกต้องจากรัฐบาลของทั้งสองประเทศ

ทำที่สงขลา ณ วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2539 เป็นภาษาไทยและภาษาลาวเป็นคู่ฉบับตัวบททั้งสองภาษาใช้เป็นหลักฐานได้เท่าเทียมกัน

สำหรับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย	สำหรับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
(นายอำนวย วิรวรรณ)	**(นายสมสะหวาด เก่งสะหวัด)**
รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

(33)
ความตกลงระหว่าง รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ว่าด้วยการแบ่งเขตทางทะเล ระหว่างประเทศทั้งสองในอ่าวไทย พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997–รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ)

คำอธิบาย

เอกสารความตกลงฉบับนี้ เป็นเอกสารสำคัญระหว่างไทยกับเวียดนาม ลงนามเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2540 หรือ ค.ศ. 1997 สมัยรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ โดยมีนายประจวบ ไชยสาส์น เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

เอกสารนี้ คือผลลัพธ์ของความสามารถปักปันและกำหนดเขตแดนทางทะเล ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับไหล่ทวีปที่อ้างสิทธิทับซ้อนของทั้งสองประเทศได้สำเร็จ หลังพยายามเจรจาเพื่อตกลงกำหนดเส้นเขตแดนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการมาแล้วรวมทั้งสิ้น 10 ครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 หรือ ค.ศ. 1972 จนสิ้นสุดเป็นความตกลงฉบับนี้เมื่อปี พ.ศ. 2540 หรือ ค.ศ. 1997

ความตกลงดังกล่าวได้พูดถึง ค่าพิกัดทางภูมิศาสตร์ที่สองประเทศตกลงยึดถือ เขตเศรษฐกิจจำเพาะ และการจัดสรรผลประโยชน์จากทรัพยากรทางพลังงานอันอาจเกิดขึ้นในอนาคตบนพื้นที่ดังกล่าวอย่างเป็นธรรมเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ทั้งสองฝ่าย

นอกจากนี้ เอกสารความตกลงระหว่างไทยกับเวียดนามฉบับนี้ ยังได้ระบุถึงการเข้าเจรจากับรัฐบาลมาเลเซียเพื่อระงับพื้นที่อ้างสิทธิไหล่ทวีปทับซ้อนของสามฝ่าย คือ ไทย เวียดนาม และมาเลเซีย ซึ่งอยู่ในพื้นที่พัฒนาร่วมไทย-มาเลเซียที่จัดตั้งขึ้นโดยบันทึกความเข้าใจระหว่างไทยและมาเลเซียเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรร่วมเพื่อแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นดินใต้ทะเล ในบริเวณที่กำหนดของไหล่ทวีปของประเทศทั้งสองในอ่าวไทย ที่ทำขึ้น ณ เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 หรือ ค.ศ. 1979 ด้วย

จากผลของการเจรจานี้ สัดส่วนการได้รับพื้นที่ของไทยกับเวียดนามในพื้นที่ทับซ้อนเป็น 67.5% กับ 32.5% เนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ และหลักกฎหมายระหว่างประเทศทางเทคนิค เอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายไทย จึงทำให้ไทยได้เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ค่อนข้างสูง

(33)
ความตกลงระหว่าง รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย และรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ว่าด้วยการแบ่งเขตทางทะเล ระหว่างประเทศทั้งสองในอ่าวไทย พ.ศ. 2540* (ค.ศ. 1997–รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ)

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ภาคีคู่สัญญา”

ปรารถนาที่จะกระชับสายสัมพันธ์แห่งมิตรภาพที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง

ปรารถนาที่จะกำหนดเขตทางทะเลระหว่างประเทศทั้งสอง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับไหล่ทวีปที่อ้างสิทธิทับซ้อนของทั้งสองประเทศในอ่าวไทย

ได้ตกลงกันดังนี้

ข้อ 1

1. เขตทางทะเลระหว่างราชอาณาจักรไทยและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ในส่วนที่เกี่ยวกับไหล่ทวีปที่อ้างสิทธิทับซ้อนของประเทศทั้งสองในอ่าวไทย เป็นเส้นตรงลากจากจุดซี ไปยังจุดเค ซึ่งกำหนดโดยละติจูดและลองจิจูดดังต่อไปนี้

จุด ซี: ละติจูด 07˚49’00”.0000 เหนือ ลองจิจูด 103˚02’30”.0000 ตะวันออก

จุด เค: ละติจูด 08˚46’54”.7754 เหนือ ลองจิจูด 102˚12’11”.5342 ตะวันออก

2. จุด ซี คือจุดที่อยู่เหนือสุดของพื้นที่พัฒนาร่วมซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยบันทึกความเข้าใจระหว่างราชอาณาจักรไทยและมาเลเซีย เกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรร่วมเพื่อแสวงประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นดินใต้ทะเลในบริเวณที่กำหนดของไหล่ทวีปของประเทศทั้งสองในอ่าวไทย ทำ ณ เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979 และตรงกับจุดที่ 43 ของการอ้างสิทธิไหล่ทวีปของมาเลเซียในปี ค.ศ. 1979

3. จุด เค คือจุดที่อยู่บนเส้นแบ่งเขตทางทะเลระหว่างสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามและราชอาณาจักรกัมพูชา อันเป็นเส้นตรงซึ่งมัธยะระหว่างเกาะโตจูและเกาะไว ลากจากจุด โอ ซึ่งตั้งอยู่ที่ละติจูด 09˚ 35’ 00”.4159 เหนือ และลองจิจูด 103˚ 10’ 15”.9808 ตะวันออก

4. ค่าพิกัดของจุดต่างๆ ที่ระบุในวรรคต่างๆ ข้างต้น เป็นพิกัดทางภูมิศาสตร์ที่ได้มาจากแผนที่บริติชแอดมิราลตี หมายเลข 2414 ซึ่งแนบเป็นเอกสารผนวกความตกลงนี้ มีพื้นหลักฐานธีออเตซึและการคำนวณที่ใช้รูปทรงรี เอเวอเรสท์ - 1830-อินเดียคาดัม

---

* อ้าง ถนอม เจริญลาภ, พลเรือเอก, “กฎหมายทางทะเล เขตทางทะเลของประเทศไทย” (กรุงเทพฯ; เมษายน 2550) หน้า 188-190

5. เขตทางทะเลที่อ้างถึงในวรรค 1 ข้างต้น จะเป็นเขตระหว่างไหล่ทวีปของราชอาณาจักรไทยกับไหล่ทวีปของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และจะเป็นเขตระหว่างเขตเศรษฐกิจจำเพาะของราชอาณาจักรไทยกับเขตเศรษฐกิจจำเพาะของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามด้วย

6. เมื่อมีการร้องขอของรัฐบาลฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ที่ตั้งอันแท้จริงในทะเลของจุด ซี และจุด เค ข้างต้น และของเส้นตรงซึ่งเชื่อมต่อจุดทั้งสองดังกล่าว ให้กำหนดโดยวิธีการ ซึ่งตกลงร่วมกันโดยผู้เชี่ยวชาญทางอุทกศาสตร์ ซึ่งได้รับมอบอำนาจเพื่อความมุ่งประสงค์นี้จากรัฐบาลทั้งสอง

ข้อ 2

ภาคีคู่สัญญาจะเจรจากับรัฐบาลมาเลเซียเพื่อระงับเรื่องพื้นที่อ้างสิทธิไหล่ทวีปทับซ้อนสามฝ่ายของราชอาณาจักรไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และมาเลเซีย ซึ่งอยู่ในพื้นที่พัฒนาร่วมไทย-มาเลเซียที่จัดตั้งขึ้นโดยบันทึกความเข้าใจระหว่างราชอาณาจักรไทยและมาเลเซียเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรร่วมเพื่อแสวงประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นดินใต้ทะเลในบริเวณที่กำหนดของไหล่ทวีปของประเทศทั้งสองในอ่าวไทย ทำ ณ เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979

ข้อ 3

ภาคีคู่สัญญาแต่ละฝ่ายจะรับรองและยอมรับเขตอำนาจและสิทธิอธิปไตยของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งเหนือไหล่ทวีปและเขตเศรษฐกิจจำเพาะของฝ่ายหลังในเขตทางทะเลที่กำหนดโดยความตกลงนี้

ข้อ 4

หากโครงสร้างหรือบ่อทางธรณีวิทยาของปิโตรเลียมหรือก๊าซธรรมชาติโครงสร้างเดี่ยวหรือบ่อเดี่ยวใด หรือแหล่งแร่อื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะใด ขยายข้ามเส้นเขตที่อ้างถึงในวรรค 1 ของข้อ 1 ภาคีคู่สัญญาจะแจ้งให้ทราบซึ่งกันและกันถึงข้อสนเทศทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องนี้ และจะหาทางตกลงกันเกี่ยวกับวิธีที่จะแสวงประโยชน์โครงสร้าง บ่อหรือโครงสร้างนั้นให้มีประสิทธิผลที่สุด และแบ่งผลประโยชน์ที่จะได้จากการแสวงหาผลประโยชน์ดังกล่าวอย่างเป็นธรรม

ข้อ 5

ข้อพิพาทใดๆ ระหว่างภาคีคู่สัญญาที่เกี่ยวกับการตีความหรือการปฏิบัติตามความตกลงนี้ ให้ระงับอย่างสันติ โดยการหารือหรือการเจรจา

ข้อ 6

ความตกลงนี้จะมีผลใช้บังคับในวันที่แลกเปลี่ยนสัตยาบันสารหรือสารการยอมรับตามที่กำหนดโดยขั้นตอนทางรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามท้ายนี้ ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องจากรัฐบาลของแต่ตนละฝ่าย ได้ลงนามความตกลงนี้

ทำเป็นคู่ฉบับ ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 9 เดือนสิงหาคม คริสตศักราชหนึ่งพันเก้าร้อยเก้าสิบเจ็ด เป็นภาษาไทย ภาษาเวียดนาม และภาษาอังกฤษ ในกรณีที่มีการขัดกันใดๆ ระหว่างตัวบทต่างๆ ให้ถือตัวบทภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ

สำหรับรัฐบาล
แห่งราชอาณาจักรไทย
(นายประจวบ ไชยสาส์น)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

สำหรับรัฐบาล
แห่งสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม
(นายเหงียน แหม่ง เกิ่ม)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

(34)
บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับ รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ว่าด้วยการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบก ลงวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2543 ลงนาม โดย รมช. กต. ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร และนายวาร์ คิม ฮง (ค.ศ. 2000–รัฐบาลนายชวน หลีกภัย)

คำอธิบาย

บันทึกความเข้าใจหรือ MOU ฉบับนี้ เป็นหนึ่งในหลายๆ ฉบับที่มีการลงนามกันระหว่างรัฐบาลไทยกับกัมพูชา อันเป็นผลพวงของความเปลี่ยนแปลงในทางความสัมพันธ์อันดีระหว่าง 2 ประเทศ นับตั้งแต่รัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (4 สิงหาคม พ.ศ. 2531-23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 หรือ ค.ศ. 1988-91) ได้เปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของไทยกับอินโดจีน ที่ได้รับการกล่าวขวัญตลอดมาว่า *"เปลี่ยนสนามรบ ให้เป็นตลาดการค้า"*

MOU ฉบับนี้ลงนามโดย ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร ซึ่งเป็น รมช. ในสมัยของ รมว. กต. ดร. สุรินทร์ พิศสุวรรณ ซึ่งมี ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็น นรม. ทางฝ่ายกัมพูชามี ฯพณฯ วาร์ คิม ฮง (HE Mr. Va Kim Hong) ที่ปรึกษารัฐบาลกัมพูชา ผู้รับผิดชอบกิจการชายแดนแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นผู้ลงนาม ในสมัยดังกล่าวความสัมพันธ์อันดีไม่ว่าจะเป็นในทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ดำเนินไปอย่างมีมิตรไมตรีต่อกัน และไม่มีวี่แววของการ "ปลุกกระแส" ปราสาทพระวิหาร หรือพื้นที่ทับซ้อน 4.6 ตารางกิโลเมตร แต่อย่างใด ดังนั้น ใน MOU ว่าด้วยการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบกนี้ ถึงกับตีกรอบการทำงานร่วมกันด้วยการยึด "สนธิสัญญา" ดังนี้ คือ ฉบับแรก ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893) ฉบับที่สอง ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446/47 หรือ ค.ศ. 1904) และฉบับที่สาม ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449/50 หรือ ค.ศ. 1907)

หนังสือสัญญา 3 ฉบับนี้ ทำขึ้นในสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 โดยมีเสนาบดี 2 ท่านที่สำคัญ คือ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (มหาดไทย) และสมเด็จฯ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ (การต่างประเทศ)

นอกจากนี้ ใน MOU ฉบับสุขุมพันธุ์-วาร์ คิม ฮง ลงวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2543 หรือ ค.ศ. 2000 ยังให้ถือตาม "แผนที่" อันเป็น "ผลงานการปักปันเขตแดนของคณะกรรมการปักปันเขตแดน ระหว่างสยามกับอินโดจีน" ตามหนังสือสัญญา และเอกสารอื่นของสนธิสัญญาฉบับที่ 2 คือ ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446/47 หรือ ค.ศ. 1904) และฉบับที่ 3 คือ ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449/50 หรือ ค.ศ. 1907) โปรดดูข้อ 1 ก. ข. และ ค.

กล่าวโดยสรุป รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ อันมีนายชวน หลีกภัย เป็น นรม. ได้รับรองทั้ง หนังสือสัญญา และแผนที่ ที่ทำขึ้นระหว่างสยามสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 กับฝรั่งเศส

(34)
บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับ รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ว่าด้วยการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบก ลงวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2543 ลงนาม โดย รมช. กต. ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร และนายวาร์ คิม ฮง (ค.ศ. 2000–รัฐบาลนายชวน หลีกภัย)

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา

ปรารถนาที่จะกระชับความผูกพันแห่งมิตรภาพที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสองให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

เชื่อว่าการปักปันเขตแดนทางบกระหว่างราชอาณาจักรไทยกับราชอาณาจักรกัมพูชาจะช่วยระงับความขัดแย้งตามชายแดนที่เกิดจากปัญหาเขตแดน และจะกระชับความสัมพันธ์ฉันมิตรที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสองให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และเอื้ออำนวยต่อการเดินทางและความร่วมมือของประชาชนของประเทศทั้งสองตามแนวชายแดน

ระลึกถึงแถลงการณ์ร่วมของนายกรัฐมนตรีแห่งราชอาณาจักรไทยกับนายกรัฐมนตรีแห่งราชอาณาจักรกัมพูชาฉบับลงวันที่ 13 มกราคม 2537 (ปี ค.ศ. 1994) ซึ่งได้ตกลงกันจะจัดตั้งคณะกรรมการเขตแดนร่วมไทย-กัมพูชาในเวลาอันสมควร

ระลึกอีกด้วยถึงคำแถลงร่วมเกี่ยวกับการจัดตั้งคณะกรรมาธิการจัดทำหลักเขตแดนทางบกร่วมไทย-กัมพูชาฉบับลงวันที่ 21 มิถุนายน 2540 (ปี ค.ศ. 1997) ซึ่งได้ตกลงกันจะจัดตั้งคณะกรรมาธิการจัดทำหลักเขตแดนทางบกร่วมไทย-กัมพูชา ที่จะได้รับมอบหมายภารกิจให้จัดทำหลักเพื่อชี้แนวเขตแดนทางบกระหว่างประเทศทั้งสอง

ได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

ข้อ 1

จะร่วมกันดำเนินการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบกระหว่างราชอาณาจักรไทยกับราชอาณาจักรกัมพูชาให้เป็นไปตามเอกสารต่อไปนี้

(ก) อนุสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสแก้ไขเพิ่มเติมข้อบทแห่งสนธิสัญญาฉบับลงวันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 112 (ปี ค.ศ. 1893) ว่าด้วยดินแดนกับข้อตกลงอื่นๆ ฉบับลงนาม ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 122 (ปี ค.ศ. 1904)

(ข) สนธิสัญญาระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามกับประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ฉบับลงนาม ณ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 มีนาคม รัตนโกสินทรศก 125 (ปี ค.ศ. 1907) กับพิธีสารว่าด้วยการปักปันเขตแดนแนบท้ายสนธิสัญญาฉบับลงวันที่ 23 มีนาคม รัตนโกสินทรศก 125 (ปี ค.ศ. 1907) และ

(ค) แผนที่ที่จัดทำขึ้นตามผลงานการปักปันเขตแดนของคณะกรรมการปักปันเขตแดน

ระหว่างสยามกับอินโดจีน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามอนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1904 และสนธิสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1907 กับเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้อนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1904 และสนธิสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1907 ระหว่างสยามกับฝรั่งเศศ

ข้อ 2

1. ให้มีคณะกรรมาธิการจัดทำหลักเขตแดนทางบกร่วมไทย-กัมพูชา ซึ่งต่อไปในที่นี้จะเรียกว่า “คณะกรรมาธิการเขตแดนร่วม” ประกอบด้วยประธานร่วม 2 คนและคณะกรรมาธิการอื่นๆ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลของแต่ละฝ่าย ให้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศแห่งราชอาณาจักรไทยกับที่ปรึกษารัฐบาลกัมพูชาผู้รับผิดชอบกิจการชายแดนแห่งราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นประธานร่วม รัฐบาลของประเทศทั้งสองจะแจ้งการแต่งตั้งดังกล่าวต่อกันภายในหนึ่งเดือนหลังจากบันทึกความเข้าใจฉบับนี้เริ่มใช้บังคับ

2. คณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมจะประชุมกันปีละครั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชาสลับกัน ในกรณีที่จำเป็น คณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมอาจประชุมกันสมัยพิเศษเพื่อหารือเรื่องเร่งด่วนที่อยู่ในขอบข่ายอำนาจหน้าที่

3. ให้คณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมมีอำนาจหน้าที่ต่อไปนี้

(ก) รับผิดชอบให้การสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบกร่วมเป็นไปตามข้อ 1

(ข) พิจารณาและรับรองแผนแม่บทและข้อกำหนดอำนาจหน้าที่ในการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนร่วม

(ค) กำหนดความเร่งด่วนของพื้นที่ที่จะสำรวจและจัดทำหลักเขตแดน

(ง) มอบหมายงานสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนให้คณะอนุกรรมาธิการเทคนิคร่วม ซึ่งจะกล่าวถึงในข้อ 3 ต่อไป และควบคุมดูแลและติดตามการดำเนินการให้เป็นผลตามที่ได้มอบหมาย

(จ) พิจารณารายงานหรือข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เสนอโดยคณะอนุกรรมาธิการเทคนิคร่วม

(ฉ) ผลิตแผนที่แสดงเส้นเขตแดนทางบกที่ได้สำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบกแล้วและ

(ช) แต่งตั้งคณะอนุกรรมาธิการใดๆ เพื่อปฏิบัติงานเฉพาะรายใดๆ ที่อยู่ในขอบข่ายอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมาธิการเขตแดนร่วม

ข้อ 3

1. ให้มีคณะอนุกรรมาธิการเทคนิคร่วม ประกอบด้วยประธานร่วม 2 คน และอนุกรรมาธิการอื่นๆ ซึ่งจะได้รับการแต่งตั้งจากประธานกรรมาธิการเขตแดนร่วมของแต่ละฝ่าย

2. ให้คณะอนุกรรมาธิการเทคนิคร่วมมีอำนาจหน้าที่ต่อไปนี้

(ก) พิสูจน์ทราบตำแหน่งที่แน่ชัดของหลักเขตแดน 73 หลักซึ่งจัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการปักปันเขตแดนระหว่างสยามกับอินโดจีน เมื่อปี ค.ศ. 1909 และ ค.ศ. 1919 และรายงานผลการพิสูจน์ทราบต่อคณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมเพื่อพิจารณา

(ข) จัดทำแผนแม่บทและข้อกำหนดอำนาจหน้าที่ในการสำรวจ และจัดทำหลักเขตแดนทางบกร่วม

(ค) แต่งตั้งชุดสำรวจร่วมเพื่อปฏิบัติงานสำรวจ และจัดทำหลักเขตแดนตามที่ได้รับมอบ

หมายจากคณะกรรมาธิการเขตแดนร่วม

(ง) เสนอรายงานหรือข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับงานสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนต่อคณะกรรมาธิการเขตแดนร่วม

(จ) จัดทำแผนที่แสดงเส้นเขตแดนทางบกที่ได้สำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบกแล้ว

(ฉ) แต่งตั้งผู้แทนผู้ได้รับมอบอำนาจ ในกรณีที่จำเป็น เพื่อควบคุมดูแลงานสนามแทนประธานอนุกรรมาธิการเทคนิคร่วม และ

(ช.) แต่งตั้งคณะทำงานทางเทคนิคใดๆ เพื่อช่วยงานเฉพาะรายใดๆ ที่อยู่ในขอบข่ายอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมาธิการเทคนิคร่วม

3. ในการปฏิบัติงานสำรวจ และจัดทำหลักเขตแดนในพื้นที่ใดๆ ชุดสำรวจร่วมจะได้รับการยืนยัน ความปลอดภัยจากกับระเบิดเสียก่อน

ข้อ 4

1. เพื่อความมุ่งประสงค์ของงานสำรวจและจัดทำหลักเขตแดน ให้แบ่งเขตแดนทางบกร่วมกันตลอดแนวออกเป็นหลายตอนตามที่คณะอนุกรรมาธิการเทคนิคร่วมจะได้ตกลงกัน

2. เมื่อดำเนินการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนแล้วเสร็จแต่ละตอน ให้ประธานกรรมาธิการเขตแดนร่วมลงนามบันทึกความเข้าใจ และแผนที่ที่จะแนบบันทึกความเข้าใจดังกล่าว ซึ่งแสดงตอนที่ได้ดำเนินการแล้วเสร็จไว้

ข้อ 5

เพื่ออำนวยความสะดวกให้การสำรวจตลอดแนวเขตแดนทางบกร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิผล หน่วยงานของรัฐบาลกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเหล่านั้นจะงดเว้นการดำเนินการใดๆ ที่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของพื้นที่ชายแดน เว้นแต่จะเป็นการดำเนินการของคณะอนุกรรมมาธิการเทคนิคร่วมเพื่อประโยชน์ในการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดน

ข้อ 6

1. รัฐบาลแต่ละฝ่ายจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของฝ่ายตนในการปฏิบัติงานสำรวจและจัดทำหลักเขตแดน

2. รัฐบาลทั้งสองจะรับผิดชอบค่าวัสดุสำหรับหลักเขตแดนหรือหมุดหมายพยาน กับการจัดทำและผลิตแผนที่แสดงเส้นเขตแดนทางบกที่ได้สำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบกแล้วอย่างเท่าเทียมกัน

ข้อ 7

1. รัฐบาลของประเทศทั้งสองจะเตรียมการที่จำเป็นเกี่ยวกับการเข้าเมือง การกักกันโรคติดต่อ และพิธีการศุลกากรเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การปฏิบัติงานสำรวจและจัดทำหลักเขตแดน

2. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุปกรณ์ วัสดุ และเสบียงในปริมาณที่สมควรและสำหรับชุดสำรวจร่วมใช้เฉพาะในการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบก แม้ว่าได้นำข้ามแดน จะไม่ถือเป็นการส่ง

ออกจากประเทศหนึ่งหรือนำเข้าอีกประเทศหนึ่ง และจะไม่ต้องชำระอากรศุลกากรหรือภาษีอื่นๆ เกี่ยวเนื่องกับการส่งออกหรือนำเข้าซึ่งสินค้า

ข้อ 8

ให้ระงับข้อพิพาทใดๆ ที่เกิดจากการตีความหรือการบังคับใช้บันทึกความเข้าใจฉบับนี้โดยสันติวิธีด้วยการปรึกษาหารือและการเจรจา

ข้อ 9

บันทึกความเข้าใจฉบับนี้จะเริ่มใช้บังคับในวันลงนามบันทึกความเข้าใจโดยผู้แทนผู้ได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องของรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ซึ่งได้รับมอบอำนาจโดยถูกต้องเพื่อการนี้จากรัฐบาลของแต่ละฝ่าย ได้ลงนามบันทึกความเข้าใจนี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำขึ้นเป็นคู่ฉบับ ณ กรุงพนมเปญ เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2543 เป็นภาษาไทย ภาษาเขมร และภาษาอังกฤษ ตัวบททุกฉบับใช้เป็นหลักฐานได้เท่าเทียมกัน ในกรณีที่มีการตีความแตกต่างกันระหว่างตัวบทใดๆ ให้ใช้ตัวบทฉบับภาษาอังกฤษ

สำหรับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย
ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
แห่งราชอาณาจักรไทย

สำหรับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา
นายวาร์ คิม ฮง
ที่ปรึกษารัฐบาล
ผู้รับผิดชอบกิจการชายแดน
แห่งราชอาณาจักรกัมพูชา

(35)
บันทึกความเข้าใจ ระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับ รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ว่าด้วยพื้นที่ที่ไทยและกัมพูชา อ้างสิทธิในไหล่ทวีปทับซ้อนกัน ลงวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2544 ลงนาม โดย รมว. กต. ดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทย และ รมต. นายสกอัน (ค.ศ. 2001–รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร)

คำอธิบาย

"บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ว่าด้วยพื้นที่ที่ไทยและกัมพูชาอ้างสิทธิในไหล่ทวีปทับซ้อนกัน ลงวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2544 หรือ ค.ศ. 2001..." ฉบับนี้ หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่าเป็น MOU ว่าด้วยพื้นที่ทับซ้อน "ทางทะเล" นี้ น่าจะถือได้ว่าเป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากฉบับ "ทางบก" พ.ศ. 2543 หรือ ค.ศ. 2000 ที่กล่าวมาแล้ว แต่จะมาลงนามกัน เมื่อเปลี่ยนเป็นรัฐบาลของ ฯพณฯ ทักษิณ ชินวัตร ภายหลังการเข้ารับตำแหน่ง นรม. ครั้งแรกได้ 4 เดือนกว่าๆ และคู่ลงนามคือ รมว. กต. ดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทย กับ รมต. นายสกอัน (Sok An)

สาระสำคัญของ MOU ฉบับสุรเกียรติ์-สกอันนี้ ก็คือกรอบกว้างๆ เกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างไทยกับกัมพูชาในพื้นที่ทับซ้อนทางทะเล ซึ่งเชื่อกันว่ามีทั้งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติมากมายมหาศาล [ธนาคารโลกประเมินว่าอาจมีน้ำมันปิโตรเลียมถึง 2 พันล้านบาเรล และมีก๊าซธรรมชาติ 10 ล้านล้านคิวบิกฟุต] ดังนั้น จึงกำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวเป็น JDA หรือ Joint Development Area

อย่างไรก็ตาม ในกลางปี พ.ศ. 2551 หรือ ค.ศ. 2008 ภายหลังการลงนามไปแล้วถึง 7 ปี เมื่อรัฐบาลฮุนเซนดำเนินการขอจดทะเบียนขึ้น "ปราสาทเขาพระวิหาร" ให้เป็นมรดกโลกกับยูเนสโก ณ เมืองควิเบก (Quebec) ประเทศแคนาดา และ รมว. กต. นายนพดล ปัทมะ ของรัฐบาล ฯพณฯ สมัคร สุนทรเวช ได้ลงนามใน MOU ยินยอมให้กัมพูชาขึ้นทะเบียนนั้น กลุ่มต่อต้านได้นำประเด็นของ MOU ทางทะเลเข้ามาปลุกกระแสและประท้วง จนกลายเป็นประเด็นไหลรวมไปกับเรื่องของ "พื้นที่ทับซ้อน 4.6 ตารางกิโลเมตร" ทางบกในบริเวณเขาพระวิหาร พร้อมทั้งกล่าวหาว่า MOU ทะเลดังกล่าวนี้ มี "เบื้องหน้าเบื้องหลัง" และมี "ผลประโยชน์ทับซ้อน" มหาศาล ที่ทั้งอดีต นรม. ทักษิณ กับพรรคพวก รวมทั้ง นรม. ฮุนเซน (Hun Sen) จะได้รับอีกด้วย

ปัญหาที่เกิดจาก MOU ทางทะเลดังกล่าวเงียบสงบลงชั่วคราว เมื่อทั้งรัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช (29 มกราคม - 9 กันยายน พ.ศ. 2551 หรือ ค.ศ. 2008) กับรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ (9 กันยายน - 2 ธันวาคม พ.ศ. 2551 หรือ ค.ศ. 2008) ได้ถูกกระบวนการยุติธรรม ทำให้ต้องลาออกจากตำแหน่งไป

และนำมาซึ่งรัฐบาลของ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (17 ธันวาคม พ.ศ. 2551 หรือ ค.ศ. 2008 จนถึงปัจจุบัน) ของพรรคประชาธิปัตย์ MOU ทางทะเลก็ถูกนำขึ้นมาเป็นประเด็นต่อสู้กันทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง เมื่อรัฐบาลฮุนเซน มี “พระราชกฤษฎีกา” แต่งตั้งอดีต นรม. ทักษิณ ชินวัตร เป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลกัมพูชา (27 ตุลาคม พ.ศ. 2552 หรือ ค.ศ. 2009-23 สิงหาคม พ.ศ. 2553 หรือ ค.ศ. 2010)

คณะรัฐมนตรีชุดนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ซึ่งมี รมว. กต. นายกษิต ภิรมย์ ได้มีมติให้ยกเลิก MOU ทางทะเลดังกล่าวเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 หรือ ค.ศ. 2009

(35)
บันทึกความเข้าใจ
ระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับ
รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา
ว่าด้วยพื้นที่ที่ไทยและกัมพูชาอ้างสิทธิในไหล่ทวีปทับซ้อนกัน
ลงวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2544
ลงนาม โดย รมว. กต. ดร. สุรเกียรติ์ เสถียรไทย และ รมต. นายสกอัน
(ค.ศ. 2001–รัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร)

รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา (ต่อไปนี้เรียกว่า ภาคีผู้ทำสัญญา)

ปรารถนาที่จะกระชับความผูกพันแห่งมิตรภาพซึ่งมีมาช้านานระหว่างประเทศทั้งสองให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ตระหนักว่าจากผลของการอ้างสิทธิของประเทศทั้งสองในเรื่องทะเลอาณาเขต ไหล่ทวีปและเขตเศรษฐกิจจำเพาะในอ่าวไทย ทำให้เกิดพื้นที่อ้างสิทธิทับซ้อน (พื้นที่อ้างสิทธิทับซ้อน)

พิจารณาว่าเป็นประโยชน์สูงสุดของประเทศทั้งสองที่จะตกลงกันบนพื้นฐานที่ยอมรับได้ร่วมกันโดยเร็วสำหรับการแสวงประโยชน์ทรัพยากรปิโตรเลียมในพื้นที่อ้างสิทธิทับซ้อนโดยเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้ และ

รับทราบความเข้าใจซึ่งบรรลุร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับอาวุโสของประเทศทั้งสองดังปรากฏในบันทึกการประชุมหารืออย่างไม่เป็นทางการที่ชะอำเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ. 2000 และที่เสียมราฐ เมื่อวันที่ 21 เมษายน ค.ศ. 2001

ได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

1. ภาคีผู้ทำสัญญาพิจารณาว่าเป็นที่พึงปรารถนาที่จะทำข้อตกลงชั่วคราว ซึ่งมีลักษณะที่สามารถปฏิบัติได้ในเรื่องพื้นที่อ้างสิทธิทับซ้อน

2. เป็นเจตนารมณ์ของภาคีผู้ทำสัญญา โดยการเร่งรัดการเจรจาที่จะดำเนินการดังต่อไปนี้ไปพร้อมกัน

(ก) จัดทำความตกลงสำหรับการพัฒนาร่วมทรัพยากรปิโตรเลียมซึ่งอยู่ในพื้นที่พัฒนาร่วมดังปรากฏตามเอกสารแนบท้าย (สนธิสัญญาการพัฒนาร่วม) และ

(ข) ตกลงแบ่งเขตซึ่งสามารถยอมรับได้ร่วมกันสำหรับทะเลอาณาเขต ไหล่ทวีป และเขตเศรษฐกิจจำเพาะในพื้นที่ที่ต้องแบ่งเขต ดังปรากฏตามเอกสารแนบท้าย เป็นเจตนารมณ์ที่แน่นอนของภาคีผู้ทำสัญญาที่จะถือปฏิบัติบทบัญญัติของข้อ (ก) และ (ข) ข้างต้นในลักษณะที่ไม่อาจแบ่งแยกได้

3. เพื่อวัตถุประสงค์ตามข้อ 2 จะมีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมด้านเทคนิคประกอบด้วย

เจ้าหน้าที่ของประเทศไทยและประเทศกัมพูชาซึ่งได้รับการเสนอชื่อจากแต่ละประเทศแยกต่างหากจากกัน คณะกรรมการร่วมด้านเทคนิคมีหน้าที่รับผิดชอบ สำหรับการกำหนด

(ก) เงื่อนไขที่ตกลงร่วมกันของสนธิสัญญาการพัฒนาร่วม รวมถึงพื้นฐานซึ่งยอมรับกันในการแบ่งปันค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ของการแสวงประโยชน์จากทรัพยากรปิโตรเลียมในพื้นที่พัฒนาร่วม และ

(ข) การแบ่งเขตทะเลอาณาเขต ไหล่ทวีป และเขตเศรษฐกิจจำเพาะระหว่างเขตที่แต่ละฝ่ายอ้างสิทธิอยู่ในพื้นที่ที่ต้องแบ่งเขตตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งใช้บังคับ

4. คณะกรรมการร่วมด้านเทคนิคจะประชุมกันโดยสม่ำเสมอเพื่อให้การดำเนินการในเรื่องนี้เสร็จสิ้นโดยเร็ว คณะกรรมการร่วมด้านเทคนิคอาจจัดตั้งคณะอนุกรรมการตามที่เห็นว่าเหมาะสม

5. ภายใต้เงื่อนไขการมีผลใช้บังคับของการแบ่งเขตสำหรับการอ้างสิทธิทางทะเลของภาคีผู้ทำสัญญาในพื้นที่ที่ต้องมีการแบ่งเขต บันทึกความเข้าใจนี้และการดำเนินการทั้งหลายตามบันทึกความเข้าใจนี้จะไม่มีผลกระทบต่อการอ้างสิทธิทางทะเลของแต่ละภาคีผู้ทำสัญญา

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้ลงนามข้างท้ายนี้ได้รับมอบอำนาจจากรัฐบาลของแต่ละฝ่ายให้ลงนามบันทึกความเข้าใจฉบับนี้

ทำเป็นสองฉบับ ณ กรุงพนมเปญ เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน ค.ศ. 2001 เป็นภาษาอังกฤษ

สำหรับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทย	สำหรับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา
(ลงนาม) **สุรเกียรติ์ เสถียรไทย**	(ลงนาม) **สก อัน**
(สุรเกียรติ์ เสถียรไทย)	(สก อัน)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ	รัฐมนตรีอาวุโส
แห่งราชอาณาจักรไทย	ประธานการปิโตรเลียมแห่งชาติกัมพูชา

(36)
แถลงการณ์ร่วมเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ลงนาม โดย รมว. กต. นพดล ปัทมะ และ รมต. นายสกอัน และนาง Françoise Rivière (ค.ศ. 2008–รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช)

คำอธิบาย

"แถลงการณ์ร่วมฯ" นี้คือคำแถลงการณ์ฉบับของ รมว. กต. นายนพดล ปัทมะ กับนายสกอัน รมต. กัมพูชา และนาง Francois Riviere ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวัฒนธรรมขององค์การยูเนสโก "ฉบับเจ้าปัญหา" ที่ถูกนำไปเป็นคดีความฟ้องร้องต่อศาล และในที่สุดศาลรัฐธรรมนูญตีความชี้ขาด (คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 ลงวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2551) วินิจฉัยว่า

"คำแถลงการณ์ร่วมไทย-กัมพูชา ฉบับลงวันที่ 18 มิถุนายน 2551 มีสถานะเป็น "สนธิสัญญา" หรือ "หนังสือสัญญา" ตามนัยมาตรา 190 วรรคแรกของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 อันเป็นหนังสือสัญญาที่อาจมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย จึงต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาตามมาตรา 190 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550"

ดังนั้น จึงทำให้แถลงการณ์ดังกล่าวสิ้นสภาพไป และมีแรงกดดันให้ รมว. กต. นายนพดล ต้องลาออกจากตำแหน่ง และมีผลกระทบต่อเนื่อง คือ รัฐบาลชุดของนายสมัคร ต้องถอนความสนับสนุนที่จะให้กัมพูชาขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระวิหารเป็นมรดกโลกกับยูเนสโก และต่อมาทั้งรัฐบาลของนายสมัคร สุนทรเวช กับนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ได้ถูกกระบวนการยุติธรรม ทำให้ลาออกจากตำแหน่งและได้นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มาเป็น นรม. แทนเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2551 หรือ ค.ศ. 2008

สาระสำคัญของคำแถลงการณ์ร่วมฉบับประวัติศาสตร์ดังกล่าว มีโดยย่อดังนี้ รัฐบาลไทยให้ความสนับสนุนการขึ้นทะเบียนมรดกโลก ณ เมืองควิเบก ประเทศแคนาดา รัฐบาลกัมพูชาจะขอขึ้นทะเบียนเฉพาะตัวปราสาทพระวิหาร โดยไม่รวมพื้นที่อนุรักษ์ด้านทิศเหนือกับทิศตะวันตก ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่ทางฝ่ายไทยถือว่า "ทับซ้อน 4.6 ตารางกิโลเมตร" ตามแนวเขตแดนที่ขีดขึ้นตามมติ ครม. ชุดจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2505 หรือ ค.ศ. 1962 รัฐบาลไทยและกัมพูชา จะร่วมกันทำแผนบริหารพื้นที่ด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกของปราสาทและการขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระวิหารเป็นมรดกโลกจะไม่มีผลกระทบต่อสิทธิของแต่ละฝ่ายในการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนร่วมกัน

(36)
แถลงการณ์ร่วมเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ลงนาม โดย รมว. กต. นายนพดล ปัทมะ และ รมต. นายสกอัน และนาง Françoise Rivière (ค.ศ. 2008–รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช)

ในวันที่ 22 พฤษภาคม 2551 ได้มีการประชุมระหว่างนายสก อัน รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีของราชอาณาจักรกัมพูชา กับนายนพดล ปัทมะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของราชอาณาจักรไทย เพื่อสานต่อการหารือเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก การประชุมดังกล่าวจัดขึ้น ณ สำนักงานใหญ่ยูเนสโก กรุงปารีส โดยมีนางฟรองซัวส์ ริวิแยร์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่ฝ่ายวัฒนธรรมของยูเนสโกเอกอัครราชทูตฟรานเชสโก คารูโซ นายอเซดีน เบส์ซาวุช นางปาโอลา ลิออนชินี บาร์โตลี และนายจิโอวานนี บอคคาร์ดี เข้าร่วมการประชุมด้วย

การประชุมเป็นไปอย่างฉันมิตรและด้วยความร่วมมืออันดี

ในระหว่างการประชุม ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกัน ดังนี้

1. ราชอาณาจักรไทยสนับสนุนการขอขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกซึ่งเสนอโดยกัมพูชา ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลก สมัยที่ 32 (ณ เมืองควิเบก ประเทศแคนาดา ในเดือนกรกฎาคม 2551) ขอบเขตของปราสาทปรากฏตาม N.1 ในแผนผังที่จัดทำโดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของกัมพูชาตามที่แนบมาพร้อมนี้ ทั้งนี้ แผนผังดังกล่าวได้กำหนดเขตอนุรักษ์ (buffer zone) ทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของตัวปราสาทไว้ด้วยดังปรากฏตาม N.1

2. ตามเจตนารมณ์แห่งไมตรีจิตและการประนีประนอม ราชอาณาจักรกัมพูชายอมรับว่าปราสาทพระวิหารจะได้รับการเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกโดยในชั้นนี้ไม่มีเขตอนุรักษ์ในพื้นที่ทางทิศตะวันตกและทิศเหนือของตัวปราสาท

3. ให้ใช้แผนผังที่ระบุในย่อหน้าที่ 1 แทน “Schema Directeur pour la Zonage de Preah Vihear” ตลอดจนการอ้างอิงโดยรูปภาพต่างๆ ทั้งหมดที่แสดงให้เห็นถึงเขตคุ้มครอง (“core zone”) หรือการกำหนดเขตอื่นๆ (“Zonage”) ในบริเวณปราสาทพระวิหารตามที่ระบุในเอกสารประกอบคำขอขึ้นทะเบียนของกัมพูชา

4. ในระหว่างที่ยังไม่มีผลของการปฏิบัติงานของคณะกรรมาธิการเขตแดนร่วม (JBC) ในพื้นที่รอบตัวปราสาทพระวิหารทางทิศตะวันตกและทางทิศเหนือดังปรากฏตาม N.3 ในแผนผังที่ระบุในย่อหน้าที่ 1 ข้างต้น

แผนบริหารจัดการในพื้นที่ดังกล่าวจะได้รับการจัดทำขึ้นร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของกัมพูชาและของไทย โดยสอดคล้องกับมาตรฐานการอนุรักษ์ระดับสากล เพื่อรักษาคุณค่าอัน

เป็นสากลที่โดดเด่นของปราสาท ทั้งนี้ ให้บรรจุแผนการบริหารจัดการดังกล่าวไว้ในแผนบริหารจัดการฉบับสุดท้ายสำหรับตัวปราสาทและพื้นที่รอบๆ ตัวปราสาท ซึ่งจะต้องเสนอต่อศูนย์มรดกโลกภายในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2553 สำหรับการพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลกในสมัยที่ 34 ในปี 2553

5. การขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกจะไม่มีผลกระทบต่อสิทธิของราชอาณาจักรกัมพูชาและราชอาณาจักรไทยในการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนของคณะกรรมาธิการเขตแดนร่วม (JBC) ของทั้งสองประเทศ

6. ราชอาณาจักรกัมพูชาและราชอาณาจักรไทยขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างยิ่งต่อผู้อำนวยการใหญ่ของยูเนสโก นายโคอิชิโร มัตซุอุระ สำหรับความช่วยเหลือในการอำนวยความสะดวกในกระบวนการอันนำไปสู่การขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก

ภาคสอง
Part Two

แผนที่
''สยามประเทศไทย''
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

Maps of Siam
and Thailand:
Bangkok Period

คำนำ

ภาคสอง (Part Two)
แผนที่ “สยามประเทศไทย” สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
Maps of Siam and Thailand: Bangkok Period

นักประวัติศาสตร์การเมืองว่าด้วยเรื่องของ “แผนที่” หรือ Maps เจ้าของงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกนาม “ธงชัย วินิจจะกูล” เรื่อง Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation (1994) กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

“นักประวัติศาสตร์รู้มานานแล้วว่า สยามสมัยก่อนไม่มีเส้นเขตแดนชัดเจนรอบประเทศอย่างที่รู้จักกันในปัจจุบัน นี่ไม่ใช่ข้อสรุปหรือข้อเสนอแปลกใหม่ของ Siam Mapped แต่เป็นจุดเริ่มต้น (และ) มักเข้าใจกันผิดๆ ว่า เส้นเขตแดนไม่ชัดเจนเพราะขาดความรู้ขาดเทคโนโลยี สยามใหญ่โตขนาดไหน จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยสักนิด ประเด็นนี้จึงไม่สำคัญเท่าไรนัก (แต่) Siam Mapped เห็นว่านี่เป็นปัญหาสำคัญมากทางประวัติศาสตร์ เพราะไม่ใช่แค่เรื่องของการขาดแคลนเทคโนโลยี (และ) ถ้าไม่มีเส้นเขตแดนแบบสมัยใหม่ ย่อมไม่มีประเทศสยามที่เรารักหวงแหนในปัจจุบัน แต่ถ้าไม่มีแผนที่สมัยใหม่ (ก็) ย่อมไม่มีเส้นเขตแดนแบบสมัยใหม่”

ด้วยความสำคัญของ “แผนที่สมัยใหม่” ดังกล่าว นี่ก็เป็นที่มาของการรวบรวมแผนที่ประเทศสมัยใหม่ ที่ค่อยๆ ถือกำเนิดขึ้นมาในโลกตะวันตกตั้งแต่ประมาณครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 16 คือประมาณสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ต่อด้วยสมัยของกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้นจากช่วงปลายสมัยพระพุทธเลิศหล้าฯ รัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352-2367 หรือ ค.ศ. 1809-1824) จนกระทั่งถึงต้นสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ที่ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส ต่างก็คืบคลานขยายอำนาจอาณานิคมของตน พร้อมๆ กับการทำ “แผนที่” ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งสยามประเทศของเราด้วย

และนี่ ก็ทำให้สยามในสมัยดังกล่าว ต้องดำเนินการปรับปรุงกระบวนการทำ “แผนที่” ของตนเองพร้อมกันไปด้วย โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานราชการในด้านนี้ขึ้นมา เช่น “กองทำแผนที่” (จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2416 หรือ ค.ศ. 1873) มีการจัดตั้ง “โรงเรียนแผนที่ทหาร” (เมื่อปี พ.ศ. 2426 หรือ ค.ศ. 1883) ซึ่งในระยะเริ่มแรกนั้นรัฐบาลสยามได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาดำเนินการ และวางรากฐานการทำแผนที่สมัยใหม่ อย่างเช่นกรณีของนาย Henry Alabaster (อดีตรองกงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 4 และเป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นต้นตระกูล “เศวตศิลา”) หรืออย่างนาย James F. McCarthy ซึ่งท่านหลังนี้จะได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “พระวิภาคภูวดล” ท่านดำรงตำแหน่งเจ้ากรมแผนที่ทหารคนแรก ระหว่าง พ.ศ. 2428-2444 หรือ ค.ศ. 1885-1901 เป็นเวลาถึง 16 ปี และท่านผู้นี้แหละที่จะเป็นผู้ดำเนินการจัดทำ “แผนที่สยาม” โดย “สยามประเทศ” เองเป็นแผ่นแรกในปี พ.ศ. 2431 หรือ ค.ศ. 1888 อันจะเป็นรากฐานของการทำแผนที่สมัยใหม่ทั้งหมดของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสมัยที่ยังคงนามว่า “สยาม” อยู่ หรือในสมัยที่เปลี่ยนนามเป็น “ไทย” ก็ตาม

ในการรวบรวม “แผนที่” เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบในการศึกษาและวิจัยครั้งนี้ เราทั้งสองได้จัดไว้ทั้งหมดจำนวน 9 แผ่น ดังนี้

1. แผนที่อาณาจักรสยามและโคชินจีน ฉบับครอเฟิร์ด Map of the Kingdoms of Siam and Cochin China พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828)
2. แผนที่อาณาจักรสยาม ฉบับสังฆราชปัลเลอกัวซ์ Carte du Royaume de Siam พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1854)
3. แผนที่สยามและประเทศราช ฉบับเซอร์ จอห์น เบาว์ริง Map of Siam and Its Dependencies พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1857)
4. แผนที่อินโดจีนจากผลการสำรวจอย่างเป็นทางการของฝรั่งเศส ฉบับการ์นิเยร์ พ.ศ. 2416 (ค.ศ. 1873)
5. แผนที่ราชอาณาจักรสยามและประเทศราช ฉบับแมคคาร์ธี พ.ศ. 2431 Map of the Kingdom of Siam and Its Dependencies (ค.ศ. 1888)
6. แผนที่ราชอาณาจักรสยามและประเทศราช ฉบับแมคคาร์ธี พ.ศ. 2443 Map of the Kingdom of Siam and Its Dependencies (ค.ศ. 1900)
7. แผนที่อินโดจีนตะวันออก ฉบับปาวี พ.ศ. 2446 Indo-Chine Orient.le 1902 Dressée par A. Pavie, Paris, 1903
8. แผนที่กองข้าหลวงปักปันเขตแดนระหว่างสยาม-อังกฤษ พ.ศ. 2452 (Anglo-Siamese Boundary Commission Map, 1909)
9. แผนที่พม่าและอินเดียไกล ฉบับบาร์โทโลมิว พ.ศ. 2452 Burma and Farther India (ค.ศ. 1909)

ผู้รวบรวมทั้งสอง ขอขอบคุณทั้งหน่วยงานและบุคคลต่างๆ ที่ได้ช่วยเหลือทั้งในด้านของการทำสำเนาแผนที่และในด้านการให้ข้อมูลประกอบ ไม่ว่าจะเป็นกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ กรมแผนที่ทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย กองบัญชาการทหารสูงสุด สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (คุณกาญจนาภรณ์ จิตต์สง่า) อาจารย์อรอนงค์ ทิพย์พิมล อาจารย์ธนศักดิ์ สายจำปา อาจารย์อัครพงษ์ ค่ำคูณ และคุณสุริยาพร โสกันต์ ที่มีส่วนทั้งร่วมงานโดยตรง มีส่วนช่วย ส่วนผลักดัน และให้คำแนะนำในการดำเนินการโครงการฯ ที่ไม่ค่อยจะธรรมดานัก และอยู่ในสถานการณ์ที่อ่อนไหวของสังคมในปัจจุบัน

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช
บางกอกน้อย ธนบุรี สยามประเทศ
25 ธันวาคม 2553/2010

แผนที่อาณาจักรสยามและโคชินจีน หรือ Map of the Kingdoms of Siam and Cochin China (ขนาด 930 x 612 มม.) นี้จัดทำขึ้นโดย จอห์น วอล์คเกอร์ (John Walker) นักแผนที่ชาวอังกฤษ และตีพิมพ์อยู่ในหนังสือ Journal of an Embassy from the Governor-General of India to the Courts of Siam and Cochin China ของ John Crawfurd (พ.ศ. 2326-2411 หรือ ค.ศ. 1783-1868)

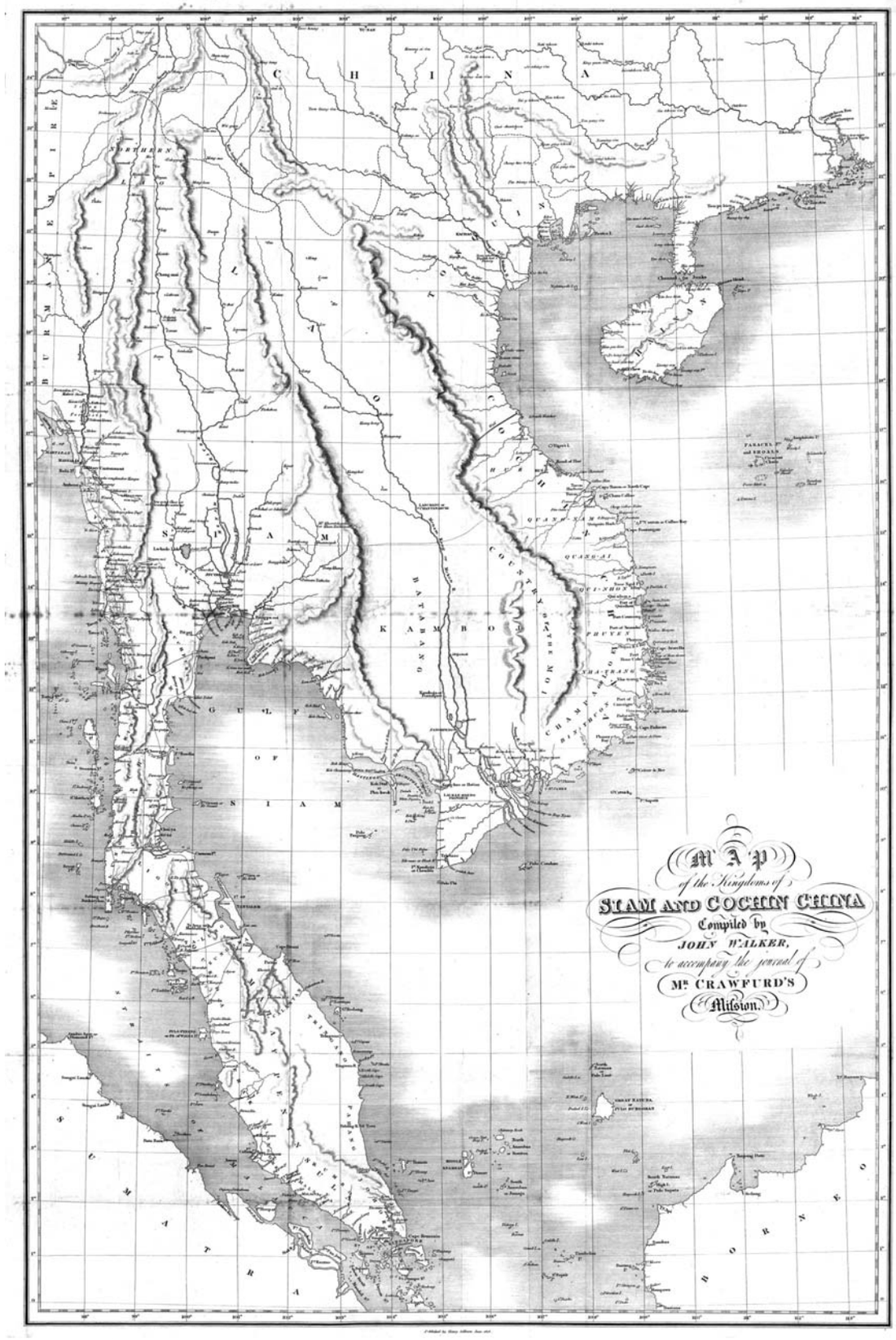

แผนที่อาณาจักรสยามและโคชินจีน ฉบับครอว์เฟิร์ด Map of the Kingdoms of Siam and Cochin China พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828)

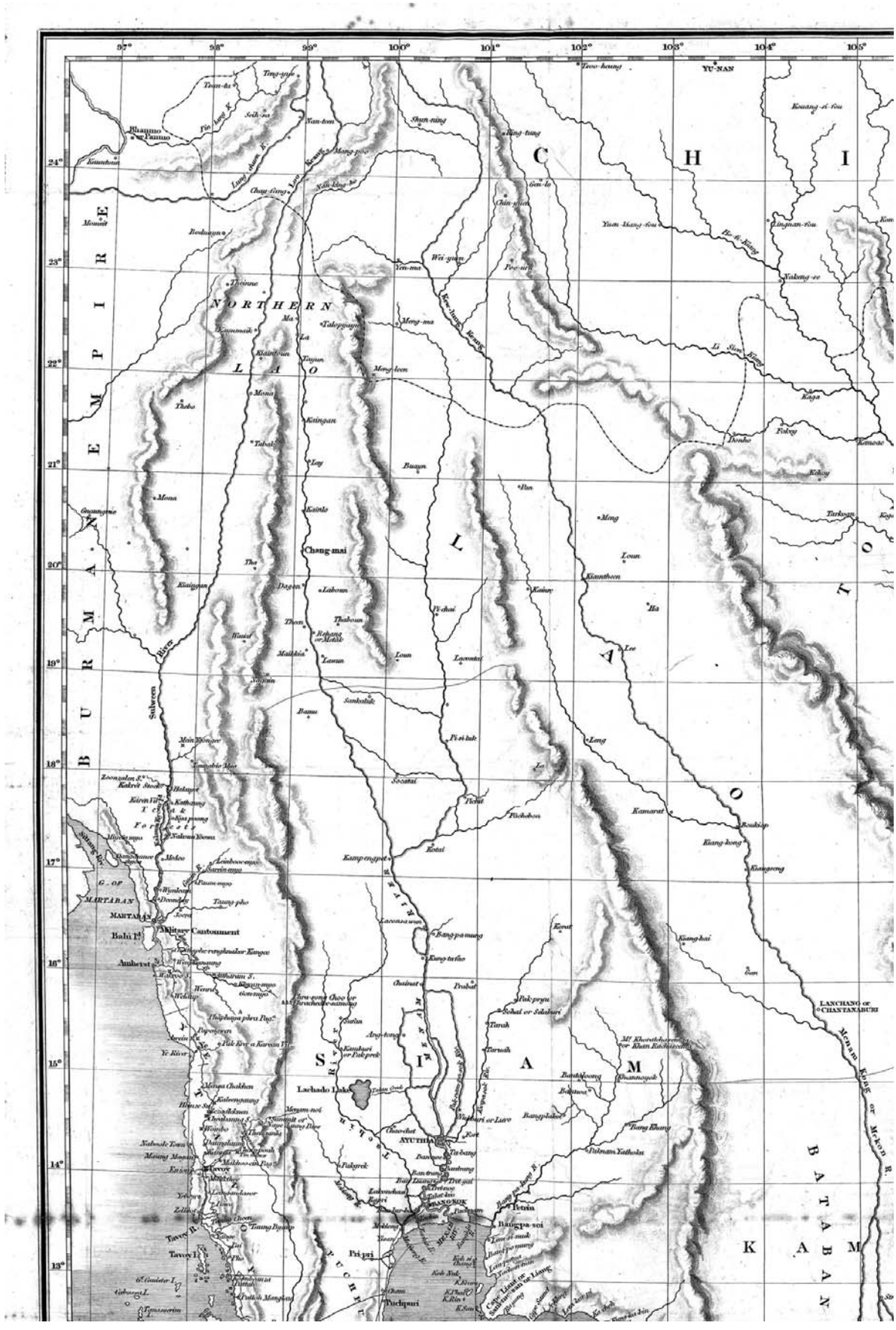
97°
98°
99°
100°
101°
102°
103°
104°
105°
24°
23°
22°
21°
20°
19°
18°
17°
16°
15°
14°
13°
YU-NAN
C H I
NORTHERN LAO
Chang-mai
Zimme
Bhamo
Mogoung
Kiaing-tung
Yuen-kiang-fou
Yaheng-ee
Kiaing-hong
Kiangseng
Kamarat
Loum
Kaunthem
Tarkoon
Kenoae
Kaga
Fokay
Donhe
Kehay
Kiaingan
Laboun
Thaboun
Rahang or Mahk
Loun
Lacontai
Sankelok
Pi-si-tuh
Socatai
Pichabon
Kotai
Kamp-engpet
Kang-pa-maung
Kang-ta-hao
Pratat
Korat
Kiang-hai
Pak-prau
Sohat or Sakahari
Tarah
Tarwah
Ang-tong
Kanburi or Pak-prek
Lachado Lake
Chaophya R.
Meinam R.
AYUTHIA
Takrek
Tavoy
Tavoy R.
Tavoy I.
Mergui
Mergui R.
Tenasserim R.
Tenasserim
Pagoda Point
Prijaj
Pachpuri
Petrin
Bangkok
Paknam
Bangkok R.
Meklong R.
Meklong
Bangya-noi
Bang-pa-in
Kaban-buri R.
Kaban-buri
Kaban-buri or Liang
Lanchang or Chantaburi
Menam R. or McKong R.
Mt Khorattheyeng or Khan Rachaiyeng
Bang Khang
Pakmam Yatheka
Bang-pa-kong
Bang-plakong
Bang-plasoi
Banthoowa
Thanmagok
Kaloengaung
Mergui Chokkan
Mergui Island
Mergui Archipelago
Lampoon
Kiaing-tung
Kiaing-hong
Kiaingan
Kiaing-tung
Kiaing-hong
Kiaingseng
Kiaing-hai
Kiang-tung
Kiang-hong
Kiang-seng
Kiang

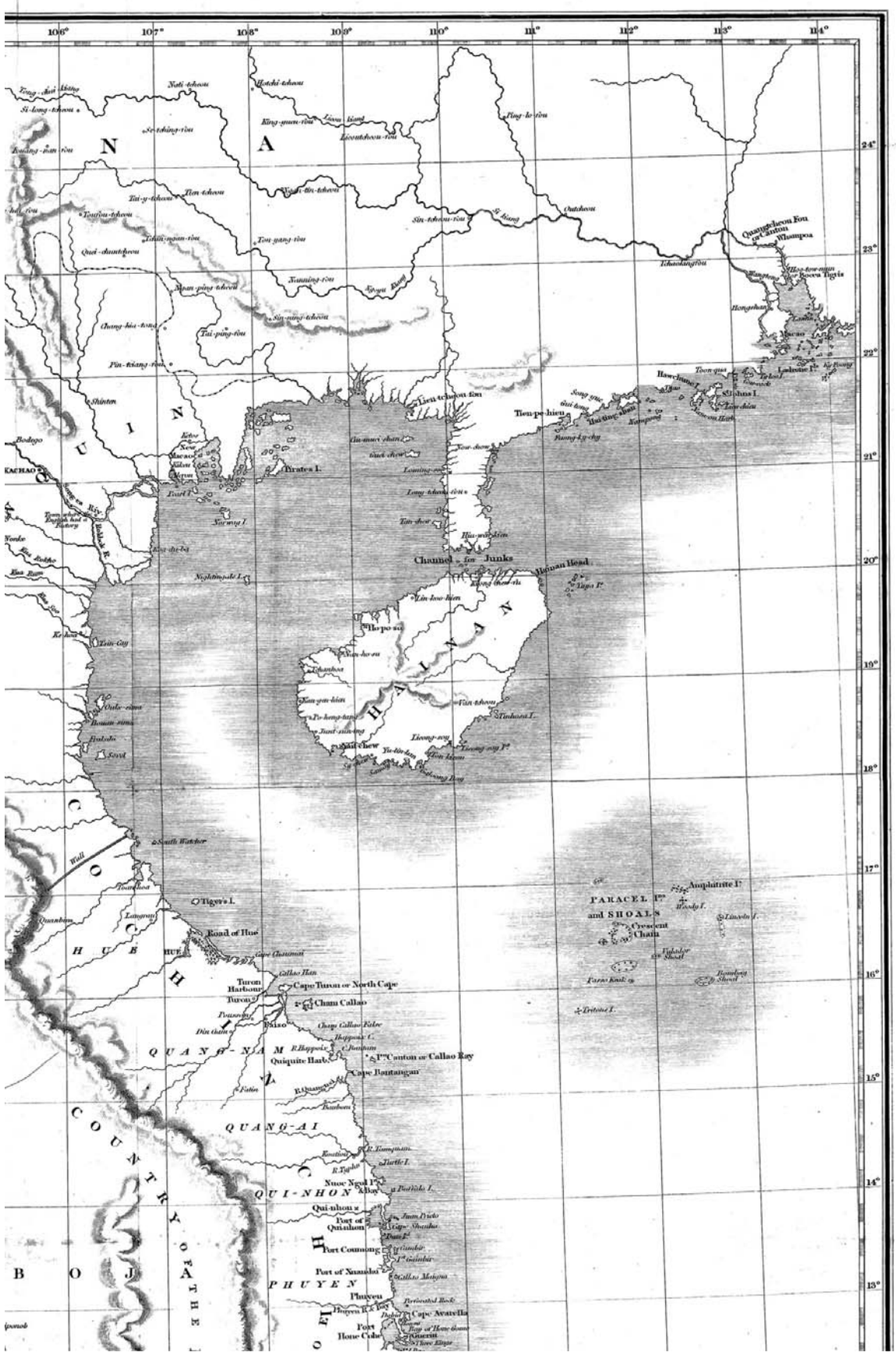
106°
107°
108°
109°
110°
111°
112°
113°
114°
24°
23°
22°
21°
20°
19°
18°
17°
16°
15°
14°
13°
Tirates I.
Channel for Junks
Hainan Head
Tiger I.
Road of Hue
Turon Harbour
Cape Turon or North Cape
Cham Callao
Quiquite Harb.
Cape Bantangan
Port Canton or Callao Bay
Port of Quinhon
Port Cumong
Port of Nazaudat
Phuyeu
Cape Avatella
Port Hone Cohe
PARACEL Is and SHOALS
Crescent Chain
Amphitrite I.
Woody I.
Lincoln I.
Tridacna Shoal
Bombay Shoal
Triton I.
Pattle I.
Woody I.
Macao
Ladrone Is
St John's I.
Hongkong
Whampoa
Quangtcheou Fou or Canton
Tien-pe-hieu
Liou-tchoun-fou
Hainan
Cochin China
Quang-Nam
Quang-Ai
Quin-Hon
Phuyen
Country of the Laos

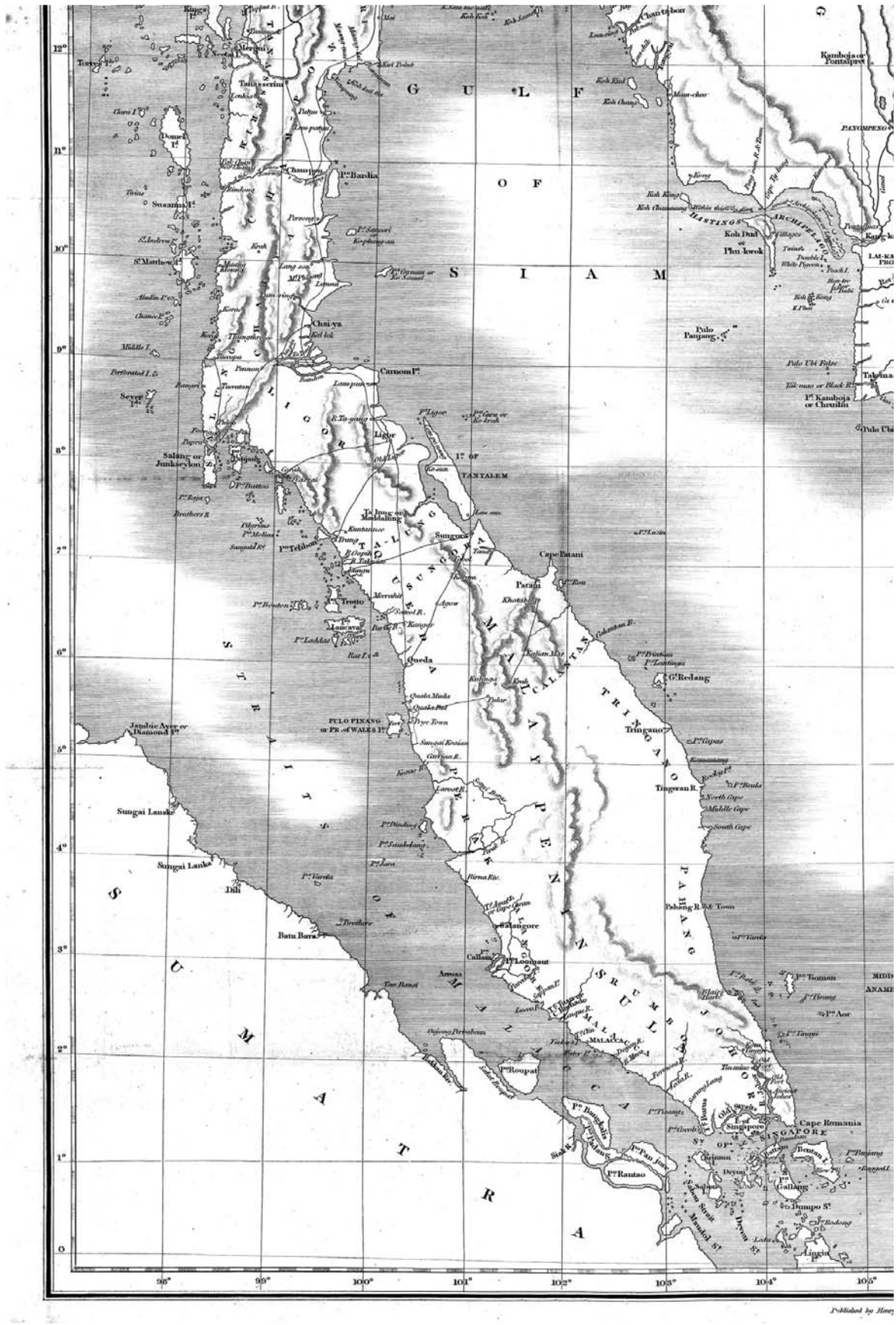
GULF OF SIAM
Kamboja or Pontalpret
PANJMPESO
Koh Kood
Koh Kut
Koh Kong
Koh Chang
Koh Kong
Koh Chamnang
Koh Dud or Pluckwok
Pulo Panjang
Pulo Ubi Pelpe
Pt. Kamboja or Chrulin
Pulo Ubi
Tossya
Tunasserim
Pt. Barsha
Swamna I.
St. Andrew I.
St. Matthew I.
Aladin I.
Chance I.
Middle I.
Perforated I. G.
Severe I.
Salang or Junkseylon
Chai ya
Camom Pt.
Ligor
Pt. Ligor
TANTALEM
Pt. Tedibon
Sungora
Cape Patani
Patani
Trotto
Queda
Pt. Lankdat
Pt. Brenden
Pt. Lantinga
G. Redang
Trengano
Tingwan R.
North Cape
Middle Cape
South Cape
PULO PINANG or PR. of WALES I.
Jankoie Ayer or Diamond Pt.
Sungai Lanka
Dili
Batu Bara
Pt. Varela
Pt. Jara
Pt. Sambelang
Pt. Pinding
Salangore
Callang
Pt. Loonaut
Arwas
Tow Banas
Malacca
Pt. Roupat
Pahang R.
Pt. Tioman
Pt. Aor
Cape Romania
SINGAPORE
Pt. Rantao
Pt. Pan Jang
Galang
Dumpo St.
Lingin
Sabon
Deyun
Ortinum
Benan I.
Pt. Pinang
Pt. Varela
Pt. Borbo
Pt. Bintang
Pt. Timon
Pt. Tawas
Pt. Gloves
Old Singapore
Old Fort
Johore R.
Malacca R.
Pahang R.
Sabon Straits
Mendol St.
Drevon St.
Lisbon R.
Pt. Bendoang

MAP
of the Kingdoms of
SIAM AND COCHIN CHINA
Compiled by
JOHN WALKER,
to accompany the journal of
Mr CRAWFURD'S
Mission.
CHAMPA OR LA
NHA-TRANG
Xha-trang
Port of Camaigne
Cape Avarella false
Padaran Harb.
Cape Padaran
Phanny Bay
Pulo Condore
C.St JAMES
Gt Catwick
Pt Sapata
North Natunas or Pulo Lant
GREAT NATUNA or PULO BUNGORAN
North Anambas or Stantan
South Anambas or Jamaja
Pt Domar
Tambelan Is
St Esprit
Burung Is
Manpawa
Pontiana
Tampong Dato
Sedang
Sambas
South Natunas
High I. or Pulo Sapata
BORNEO
106°
107°
108°
109°
110°
111°
112°
113°
12°
11°
10°
9°
8°
7°
6°
5°
4°
3°
2°
1°
0

เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ รู้จักกันในชื่อภาษาไทยว่า “จดหมายเหตุครอว์เฟิร์ด” ที่พิมพ์ครั้งแรกที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) และตรงกับต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แผนที่ดังกล่าวนี้พิมพ์ซ้ำที่กรุงลอนดอนอีกสองปีถัดมา และพิมพ์เป็นภาษาเยอรมันที่กรุงไวมาร์ ประเทศเยอรมนี พ.ศ. 2374 (ค.ศ. 1831) ภายใต้ชื่อ Charte von den Reichen Siam und Cochin China (ขนาด 464 x 305 มม.)

หากไม่นับรวมแผนที่ของฝรั่งตะวันตก ที่ทำขึ้นเกี่ยวกับ Siam ในสมัยตั้งแต่กลางกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร และต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว แผนที่ในหนังสือของ John Crawfurd เล่มนี้นับได้ว่าเป็นแผนที่แรก ที่จะเปิดประเด็นและศักราชของสิ่งที่เรียกว่า “พรมแดน” กับ “เขตแดน” ของสยามในฐานะ “รัฐสมัยใหม่”

ความสำคัญของแผนที่นี้ อยู่ที่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์การเมืองของการแผ่ขยายลัทธิอาณานิคมของอังกฤษ จากทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของสยาม คือจากทางด้านของมลายูและพม่า (ตอนล่าง ซึ่งเป็นดินแดนเก่าของชนชาติมอญ) กับอินเดีย กล่าวคือ ภายหลังที่อังกฤษได้ข้ามจากมหาสมุทรจากเมืองขึ้นของตนในอินเดีย เข้ามาขอเช่าเกาะปีนังจากสุลต่านเคดะห์ ไปในปี พ.ศ. 2329 หรือ ค.ศ. 1786 ซึ่งตรงกับต้นสมัยพระพุทธยอดฟ้าฯ รัชกาลที่ 1 กับทั้งยังได้เช่าเกาะสิงคโปร์จากสุลต่านแห่งยะโฮร์ เมื่อปี พ.ศ. 2362 หรือ ค.ศ. 1819 ซึ่งตรงกับสมัยพระพุทธเลิศหล้าฯ รัชกาลที่ 2 นั้น เขตอิทธิพลทางการเมืองและดินแดนกับผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษก็เข้ามาประชิดและพัวพันกับสยามในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษในอินเดีย คือ มาร์ควิส เฮสติงส์ จึงได้ส่งจอห์น ครอว์เฟิร์ด (John Crawfurd) เข้ามาเจรจาเพื่อเปิดความสัมพันธ์ทางการค้ากับราชสำนักของสยาม ทั้งนี้เพื่อขจัดข้อขัดข้องทางด้านการค้าของอังกฤษกับสยาม กล่าวคือ ในขณะที่สยามมีระบบการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้าของราชสำนัก หรือ royal trade monopoly ทางฝ่ายอังกฤษกำลังดำเนินนโยบายว่าด้วย “การค้าเสรี” หรือ free trade อย่างแข็งขัน

John Crawfurd
(พ.ศ. 2326-2411 หรือ ค.ศ. 1783-1868)

จอห์น ครอว์เฟิร์ด เป็นข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษ เคยทำงานอยู่ในบริษัท British East India Company มีประสบการณ์สูงจากการได้ทำงานอยู่ในอินเดีย พม่า (อังวะ) ชวา และปีนัง-สิงคโปร์ มีความรู้สามารถพูดภาษามลายูได้ (เคยทำและจัดพิมพ์พจนานุกรมภาษามลายู) ครอว์เฟิร์ดถูกส่งเข้ามาเจรจากับราชสำนักกรุงเทพฯ ในสมัยพระพุทธเลิศหล้าฯ รัชกาลที่ 2 เมื่อเขามีอายุได้ 38 ปี เมื่อ พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821)

ครอว์เฟิร์ดพำนักเจรจาอยู่ในกรุงเทพฯ ประมาณ 4 เดือน เขาไม่ประสบความสำเร็จในการเจรจาทางการค้า ที่จะให้สยามเปลี่ยนระบบให้เป็น “เสรี” มากขึ้นนัก แต่ก็ประสบความสำเร็จในแง่ที่ทำให้สยามไม่โต้แย้งในเรื่องสิทธิการเช่าเกาะปีนัง

ไปจากเคดะห์ (หรือรัฐไทรบุรี ที่ยังคงอยู่ในอำนาจอธิปไตยของสยามครั้งกระนั้น) แต่สิ่งสำคัญ คือ ครอว์เฟิร์ด ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสยามไว้มาก และอีก 9 ปีต่อมา เขาได้รวบรวมนำมาตีพิมพ์เป็นหนังสือ พร้อมด้วยแผนที่ประเทศและกรุงเทพฯ (แผนผัง Sketch of the Town of Bangkok, by a Native ซึ่งเป็นแผนผังบางกอกแผ่นแรกสุดของฝรั่งที่พิมพ์ในสมัยรัตนโกสินทร์) หนังสือเล่มนี้ คือ Journal of an Embassy from the Governor-General of India to the Courts of Siam and Cochin China (ค.ศ. 1830) ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

แผนที่ในหนังสือของครอว์เฟิร์ดให้รายละเอียดเกี่ยวกับพม่าตอนล่าง (ดินแดนเก่าของมอญ) ไล่เลาะไปจนถึงแหลมมลายูและสิงคโปร์ ซึ่งอยู่ในเขตอิทธิพลของอังกฤษ ให้รายชื่อเมืองเก่าๆ ที่น่าสนใจ และในกรณีของสยามก็ให้ความสำคัญกับภาคกลางและภาคใต้ แต่ในส่วนภาคเหนือกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่แผนที่ใช้นามภูมิประเทศว่า Northern Lao (ลาวเหนือ) และ Lao (ลาว) นั้น ชี้ให้เห็นว่าผู้ทำแผนที่ของฝรั่ง ยังขาดความรู้ทางภูมิศาสตร์อยู่ไม่น้อย แม่น้ำโขงเอง (สะกดว่า Mekon) ก็ไหลตรงลงมาโดยยังไม่ทราบตำแหน่งของการหักเลี้ยวโค้งที่บริเวณเมืองหลวงพระบาง ในขณะที่บริเวณทะเลสาบเขมร ก็มีขนาดเล็กกว่าปกติ

แต่แผนที่นี้ ก็ให้รายละเอียดของเมืองและแม่น้ำสายต่างๆ จากด้านตะวันออกของสยาม ไปถึงเมืองพระตะบอง ไปจนถึงปากแม่น้ำโขงอันเป็นดินแดนที่อยู่ระหว่างการแข่งขันช่วงชิงอำนาจกันของทั้งเวียดนาม กัมพูชา และสยาม และก็ไล่เลาะให้รายละเอียดทางภูมิศาสตร์อย่างดีจากเวียดนามใต้-กลาง-เหนือจนถึงเมืองมาเก๊า

อาจกล่าวได้ว่า ผลงานของครอว์เฟิร์ด ได้แผ้วถางทางให้กับอำนาจและอิทธิพลของอังกฤษทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม และทั้งในสยามประเทศโดยเฉพาะเจาะจง ซึ่งจะมีตัวแทนของอังกฤษอย่างเช่น Henry Burney และ Sir John Bowring จะติดตามมาตามลำดับในปี พ.ศ. 2368 และ พ.ศ. 2398 (หรือ ค.ศ. 1825 และ ค.ศ. 1855) และที่สำคัญคือสร้างกรอบและแนวความคิดว่าด้วย “แผนที่สมัย” ที่ “รัฐสมัยใหม่” จะต้องมี “พรมแดน” และ “เขตแดน” ที่แน่นอนในเวลาต่อมา

(ภาพแผนที่จากห้องสมุดส่วนบุคคล ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช)

แผนที่ Carte du Royaume de Siam (ขนาด 505 x 358 มม.) โดย ฌอง บัปทิสต์ หลุยส์ ชาลล์ (Jean Baptiste Louis Charle) นักแผนที่ชาวฝรั่งเศส จากหนังสือ Description du Royaume Thai ou Siam ของสังฆราชปัลเลอกัวซ์ (Jean-Baptiste Pallegoix พ.ศ. 2348-2405 หรือ ค.ศ. 1805-1862) หรือที่รู้จักกันเป็นภาษาไทยว่า "จดหมายเหตุสังฆราชปัลเลอกัวซ์" นี้ พิมพ์ครั้งแรกที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1854) ตรงกับต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ห่างจากแผนที่ฉบับแรก (แผนที่อาณาจักรสยามและโคชินจีน ฉบับครอว์เฟิร์ด) เป็นเวลา 26 ปี

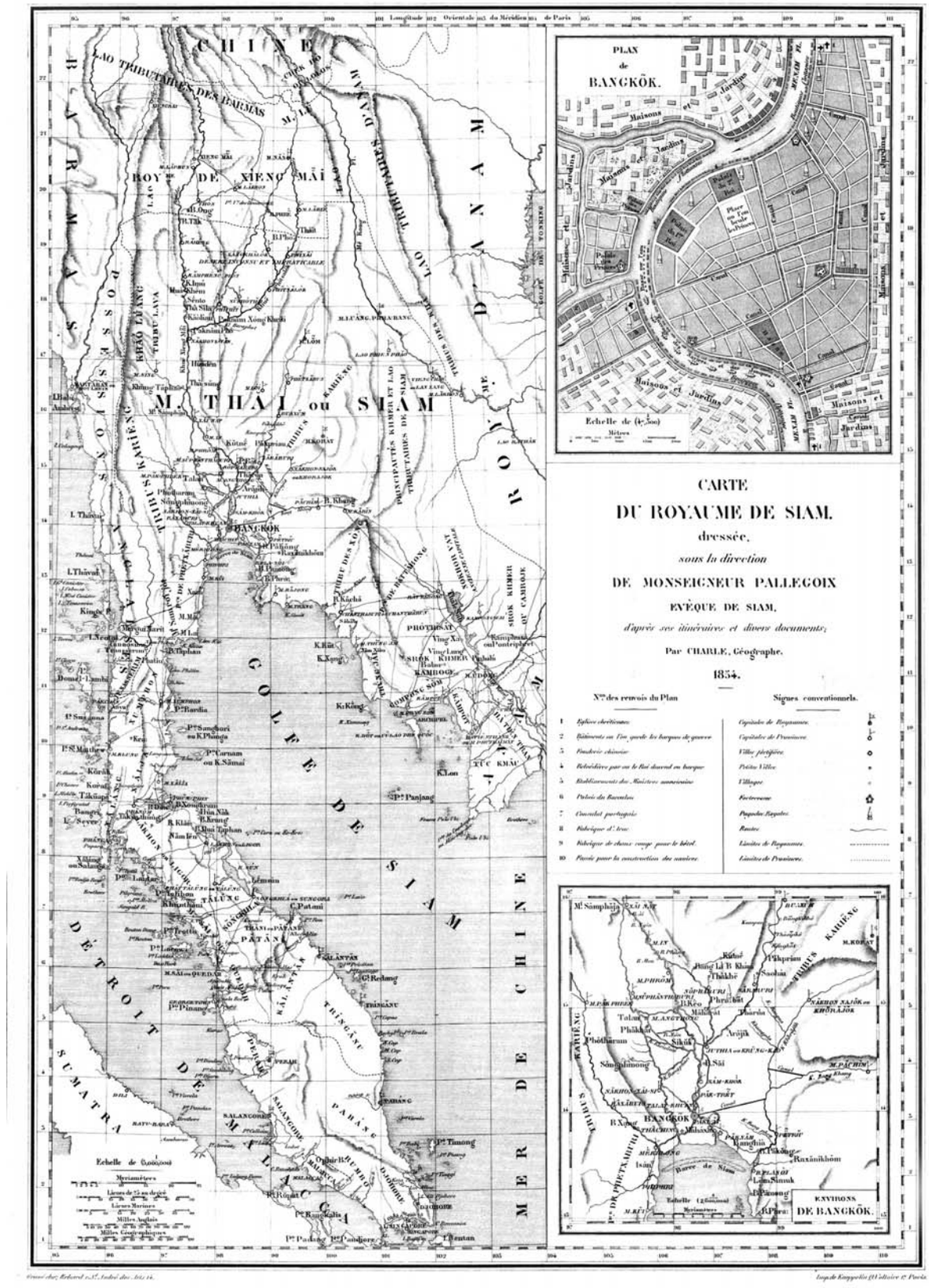

แผนที่อาณาจักรสยาม ฉบับสังฆราชปัลเลอกัวซ์ Carte du Royaume de Siam พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1854)

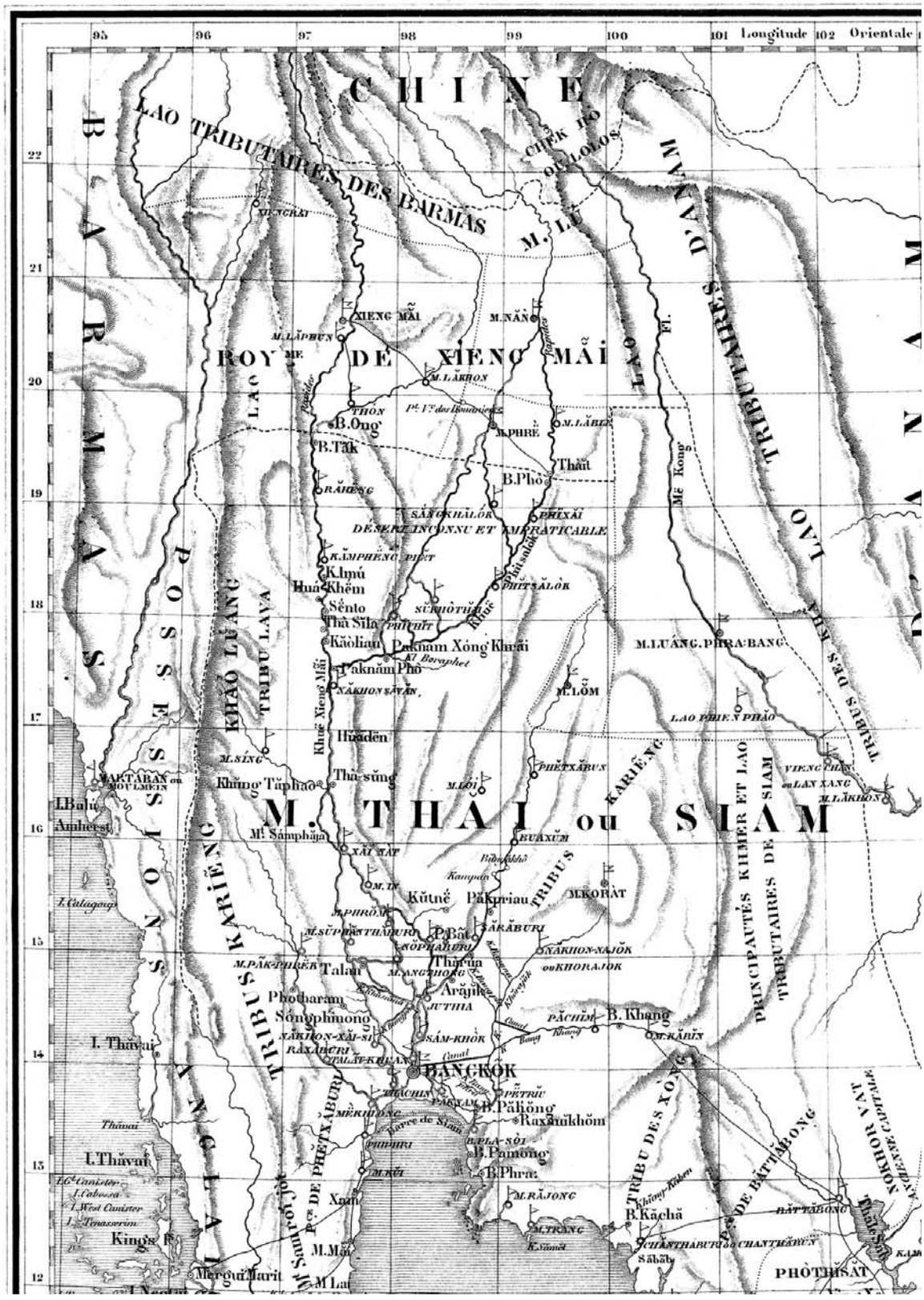
CHINE
LAO TRIBUTAIRES DES BARMAS
M. LÛ
CHÊK HO OU LOLOS
XIENGRAI
XIENG MÃI
M. NÃN
M. LÃPBUN
ROY.ME DE XIENG MÃI
M. LÃKHON
LAO
Pl. Vte des Bouddhistes
THON
B.Ong
B.Tãk
M. PHRÊ
M. LÃBLÊ
Thaût
B.Phô
Mê Kong
RÃHÊNG
SÃNGKHÃLÔK
PHIXAI
DESERT INCONNU ET IMPRATICABLE
KÃMPHÊNG PHÊT
Klmú
Huá Khêm
PHITSÃLÔK
Sênto
SUKHÔTHÃI
Thà Sila
PHITHIT
Khoe
Kàolian
Paknam Xóng Khuãi
M. LUÂNG PHRA BANG
Et Beraphet
Paknam Pho
NÃKHON SÃVAN
M. LÔM
LAO PHIEN PHÃO
Huaden
M. SÎNG
Khung Tãphão
Thasung
M. LÔI
PHETXÃBUN
VIENG CHAN ou LAN XANG
M. LÃKHON
MARTABAN ou MOULMEIN
I. Balu
Amherst
M. THAI ou SIAM
M. Sámphãja
XAI NAT
BUAXUM
Kampão
OM. TE
Kũtnê
Pãkpriau
M. KORAT
M. PHRÔM
M. SÛPPANTHABURI
P. Bãi
SÃRÃBURI
NÔPHABURI
NÃKHON-NAJÔK
ou KHORAJÔK
M. PÃK-PHRÊA
Talaû
M. ANGTHONG
Thaûn
Arãnk
Photharam
JUTHIA
Sómuphmong
PÃCHIM
B. Khang
M. KÃBIN
NÃKHON-XAI-SI
RAXAMERI
SÃM-KHÔK
I. Thãvai
BANGKOK
MÃCHIN
PHETBU
PAKNAM
B. Pãhông
MÊKHONG
Raxamukhom
Thãvai
Entrée de Siam
B. PLA-SÔI
I. Thãvai
B. Phra
M. RÃJONG
M. TRANG
B. Kãchã
Xam
M. Mãi
Mergui
M. Lai
Sãbãy
PHÔTHISAT
NOKHON VAT
CAPITALE

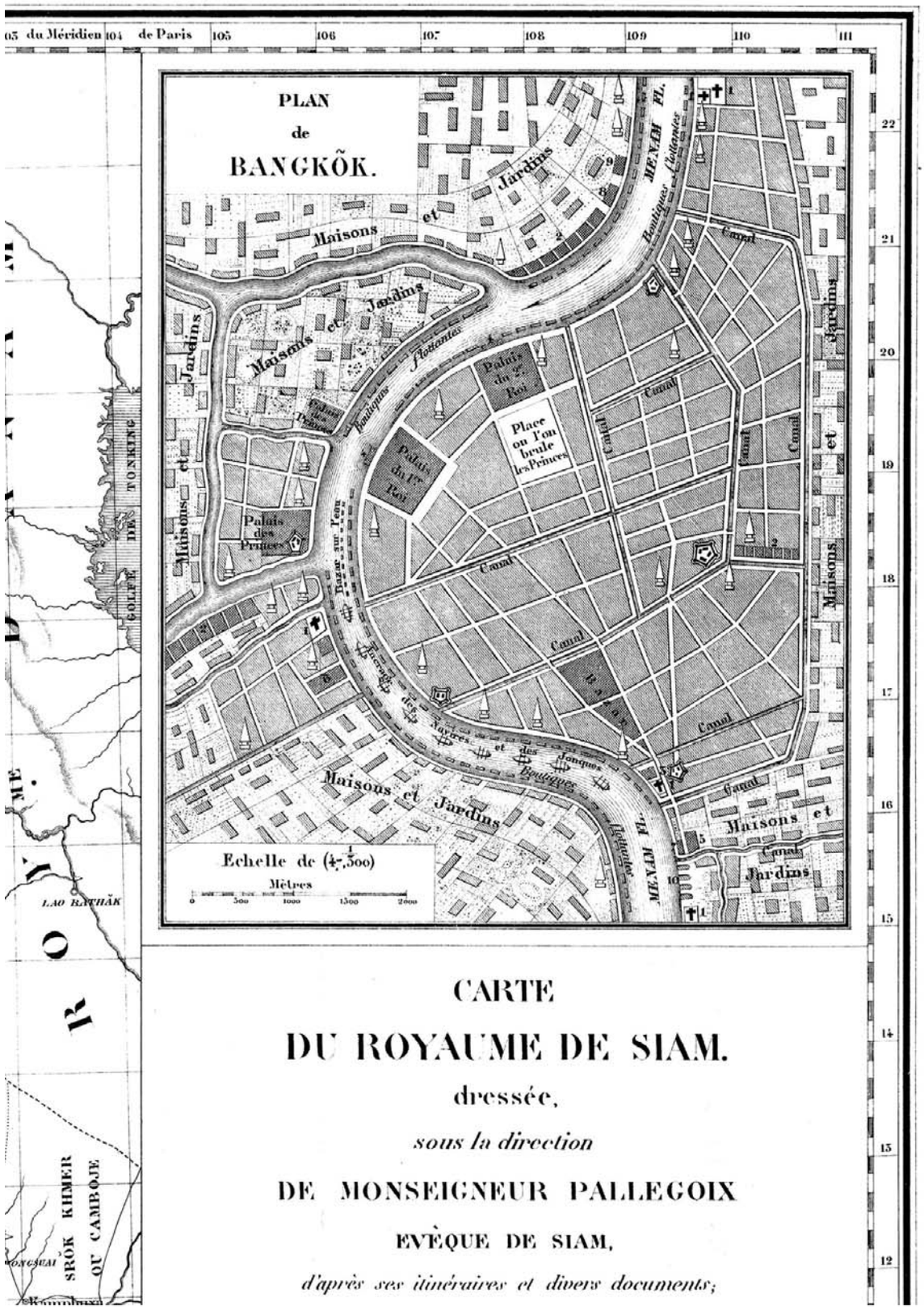
PLAN
de
BANGKÕK.
Maisons et Jardins
Jardins
Maisons et Jardins
Palais du 2e Roi
Palais du 1er Roi
Place où l'on brule les Princes
Palais des Princes
Bazar sur l'eau
Canal
Maisons et Jardins
Maisons et Jardins
Echelle de (1/2,500)
Mètres
0 500 1000 1500 2000
CARTE
DU ROYAUME DE SIAM.
dressée,
sous la direction
DE MONSEIGNEUR PALLEGOIX
EVÊQUE DE SIAM,
d'après ses itinéraires et divers documents;
LAO BAICHÃK
SRÔK KHMER OU CAMBOJE
GOLFE DE TONKING

Gravé chez Erhard r.St. André des Arts 14.

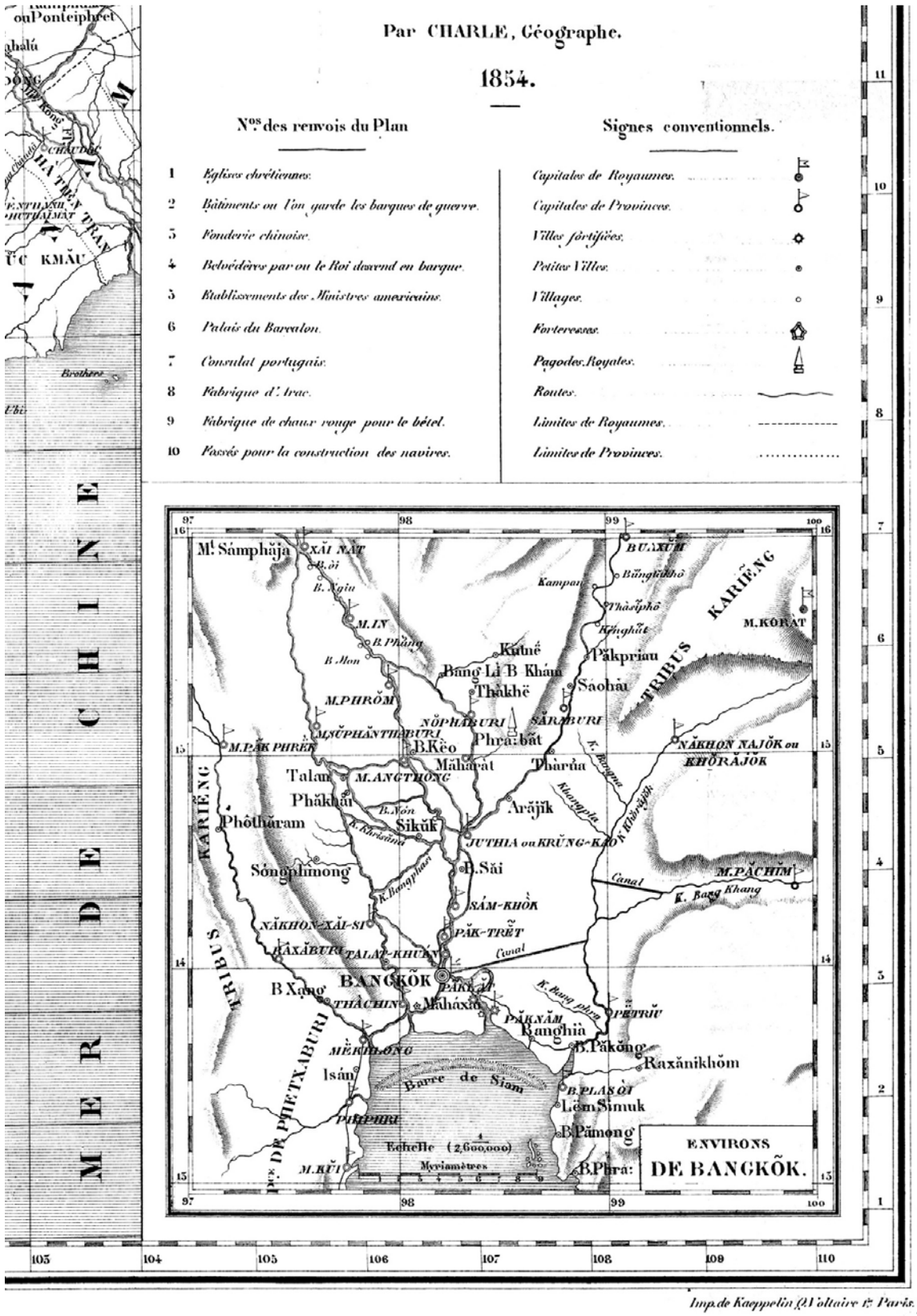
Par CHARLE, Géographe.
1854.
Nos des renvois du Plan
Signes conventionnels.
1 Eglises chrétiennes.
2 Bâtiments où l'on garde les barques de guerre.
3 Fonderie chinoise.
4 Belvédères par où le Roi descend en barque.
5 Etablissements des Ministres américains.
6 Palais du Barcalon.
7 Consulat portugais.
8 Fabrique d'Arac.
9 Fabrique de chaux rouge pour le bétel.
10 Passés pour la construction des navires.
Capitales de Royaumes.
Capitales de Provinces.
Villes fortifiées.
Petites Villes.
Villages.
Forteresses.
Pagodes Royales.
Routes.
Limites de Royaumes.
Limites de Provinces.
ENVIRONS
DE BANGKÕK.
Echelle (2,600,000)
Myriamètres
CHINE
MER DE
TRIBUS KARIÊNG
TRIBUS KARIÊNG
TRIBUS DE PHIETXABURI
Barre de Siam
BANGKÕK
Mahánàk
Bangkok
Thonburi
Paknam
Petriu
Paknong
Raxanikhom
Lem Simuk
Pamong
Isán
Sikuk
Phôtharam
Phakhan
Talan
Maharat
Phra:bat
Kuhê
Bang Là Khan
Thakhê
Saohai
Pakpriau
Arajik
Songphimong
Nakhon-Xai-Si
Raxaburi
Talat-Khuan
Pak-Tret
Sam-Khok
Nakhon Najok ou Khorajok
Juthia ou Krung-Kao
Canal
Imp.de Kaeppelin Q.Voltaire 17 Paris.

สังฆราชปัลเลอกัวซ์ เป็นหนึ่งในบรรดาชาวต่างประเทศที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของสยามประเทศไทยยิ่ง ท่านเคยดำรงตำแหน่งประมุขนิกายโรมันคาทอลิกในสยาม และเป็นพระสหายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ภาษาบาลีและภาษาละตินซึ่งกันและกัน) จากแผนที่นี้ในหนังสือของท่าน ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าในยุคต้นรัตนโกสินทร์ นักแผนที่ฝรั่งจากหลากหลายเชื้อชาติหันมาเขียนแผนที่สยามกันมาก เริ่มจากชาวอิตาลี ตามด้วยโปรตุเกส อังกฤษ และฝรั่งเศส

กล่าวได้ว่า แผนที่แผ่นนี้ให้ความสำคัญกับสภาพทางภูมิศาสตร์ เมือง และแม่น้ำ เน้นแกนกลางของสยามประเทศกับอาณาบริเวณใกล้เคียงในสมัยนั้นอย่างชัดเจน (แต่ก็ยังเป็นเรื่องของ “พรมแดน” หรือ border ที่ยังมิได้ก้าวไปถึงเรื่องของ “เขตแดน” หรือ boundary ไม่ เรื่องดังกล่าวนี้จะมาปรากฏชัดเจนในสมัยของรัชกาลที่ 5 หรือครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั่นเอง) และหาได้ขยายไปไกลจนครอบคลุมถึงพม่าหรือเวียดนามอย่างแผนที่แผ่นอื่นๆ ที่เราได้ศึกษากันมาไม่ และนี่ก็อาจมาจากสาเหตุที่ว่าสังฆราชปัลเลอกัวซ์ ผู้กำกับการเขียนแผนที่นี้โดยตรง พำนักอยู่ในประเทศสยามเป็นเวลานานรวมแล้วถึง 31 ปี และมีความใกล้ชิดถึงกับแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ภาษาละติน-บาลีกับพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งผนวชอยู่ ณ วัดราชาธิวาส (สมอราย) ติดๆ กับโบสถ์คอนเซ็ปชั่นของท่านสังฆราชดังที่กล่าวไว้ข้างต้นนั่นเอง

ขอให้สังเกตว่า มุมขวาบนของแผนที่คือแผนผังกรุงเทพฯ มุมขวาล่างคือแผนที่แสดงปริมณฑลรอบกรุงเทพฯ และเนื่องจากท่านสังฆราชมีความรู้เป็นอย่างดีในบ้านเมืองที่ท่านเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ดังนั้น ในการเรียกชื่อประเทศ ท่านจึงใช้คำว่า M’ Thai ou Siam คือ “เมืองไทยหรือสยาม” ในขณะที่ดินแดนทางภาคเหนือ ก็ใช้คำว่า Roy de Xieng Mai หรืออาณาจักรเชียงใหม่ เหนือขึ้นไปใช้คำว่า Lao Tributaires des Barmas หรือ “ประเทศราชของพม่า”

ในขณะที่เกี่ยวกับ “ลาวและกัมพูชาปัจจุบัน” แผนที่นี้ก็ใช้คำที่ดูรวมๆ เช่น Principautes Khmer et Lao Tributaires de Siam กับ d’ Anam ซึ่งก็น่าจะหมายถึงแว่นแคว้นเขมรและลาว ที่เป็น “รัฐบรรณาการ” หรือ “ประเทศราช” ของ “สยาม” และ “อันนัม”

น่าสังเกตเช่นกัน ที่บริเวณของแม่น้ำโขงที่ไหลลงมาจนถึงทะเลสาบเขมรนั้น ผู้เขียนก็ยังคงไม่มีความชัดเจนทางสภาพภูมิศาสตร์นัก แต่บริเวณที่เป็นชายฝั่งทะเลตะวันออกของสยาม ไปจนถึงกัมพูชา และปากแม่น้ำโขง ท่านสังฆราชดูจะคุ้นเคยดี จึงปรากฏเมืองสำคัญๆ เช่น Chanthaburi ou Chanthabun คือ “จันทบุรี หรือ จันทบูน” ไล่ไปจนถึง Compong Som (กัมปงโสม) หรือ Kampot ตลอดจน Tuc Kmau (กำปอด และ ท่าเขม่า)

(ภาพจากห้องสมุดส่วนบุคคล ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช)

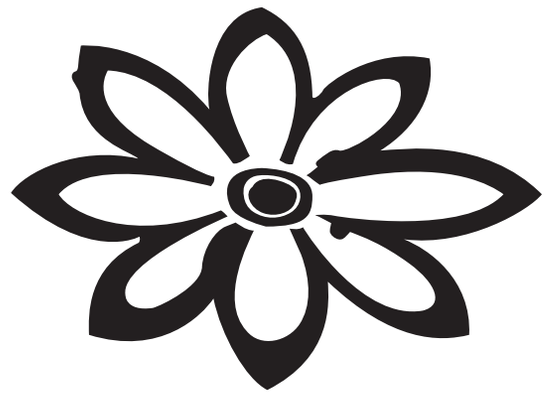

แผนที่ Map of Siam and Its Dependencies (ขนาด 500 x 195 มม.) โดย โจเซฟ วิลสัน โลวรี (Joseph Wilson Lowry) นักแผนที่ชาวอังกฤษ จากหนังสือ The Kingdom and People of Siam (จดหมายเหตุเบาว์ริง) ตีพิมพ์ครั้งแรกที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1856) ตรงกับต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

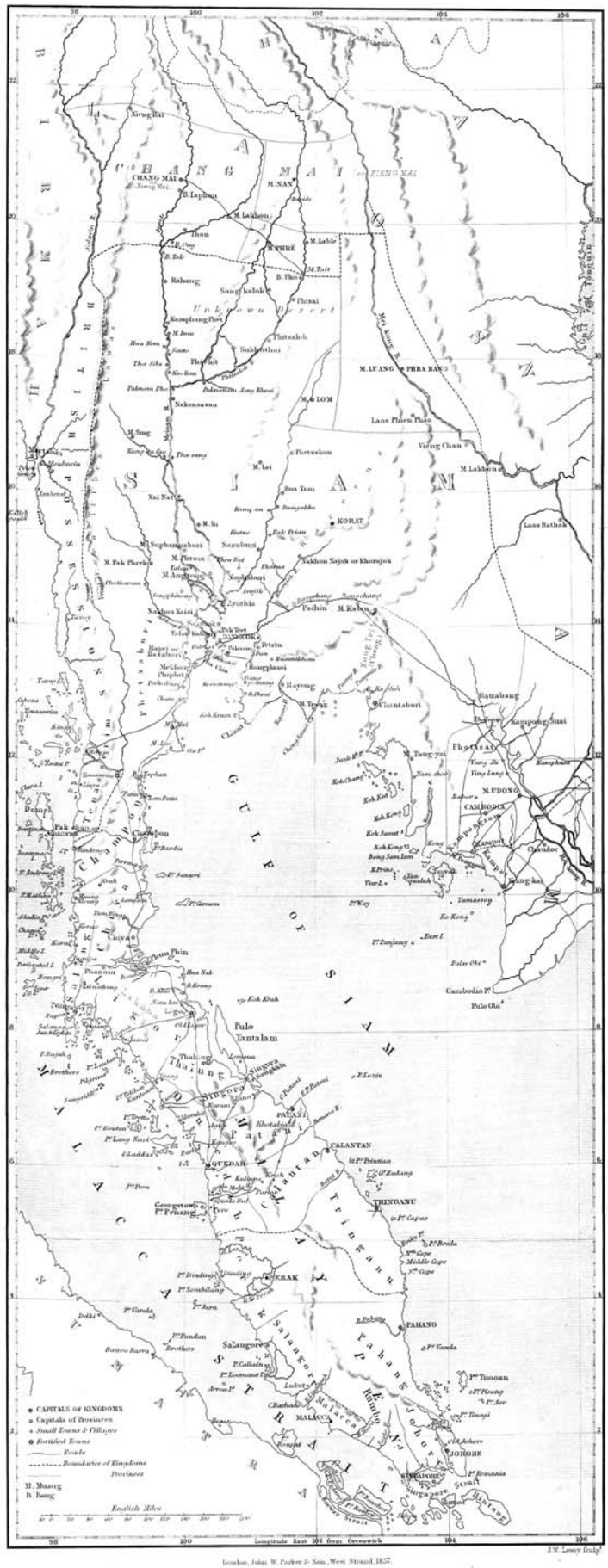

แผนที่สยามและประเทศราช ฉบับเซอร์ จอห์น เบาว์ริง Map of Siam and Its Dependencies พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1857)

MAP OF SIAM AND ITS DEPENDENCIES.

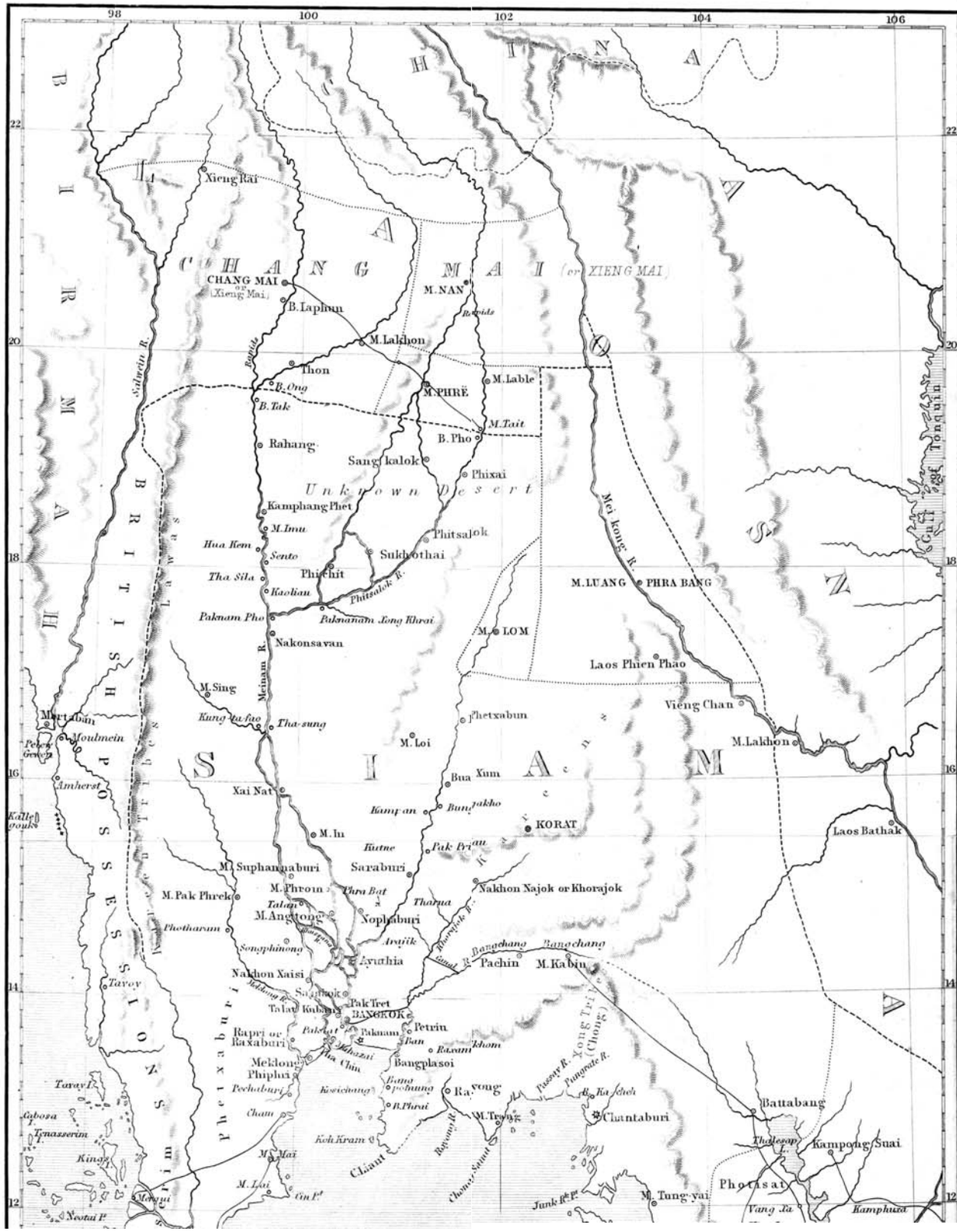

J.W. Lowry fculp.t

London, John W. Parker & Son, West Strand, 1857.

ดังที่ทราบกันดีว่า เซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นราชทูตอังกฤษที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) เพื่อทำ "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษ แล ประเทศสยาม (ทำ ณ กรุงเทพฯ วันที่ 18 เมษายน) ค.ศ. 1855" (ชื่ออย่างเป็นทางการ) หรือ Treaty of Friendship and Commerce between Siam and Great Britain, signed at Bangkok, April 18, 1855 หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า "สนธิสัญญาเบาว์ริง" และภายหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1857) ท่านก็ได้ตีพิมพ์หนังสือสำคัญชื่อ The Kingdom and People of Siam ซึ่งได้รับการแปลอย่างสมบูรณ์และตีพิมพ์เป็นภาษาไทยในชื่อ "ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม" (พิมพ์ พ.ศ. 2547 โดยมูลนิธิโครงการตำราฯ และมูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย หรืออีก 147 ปีต่อมา) และเนื่องจากความสำคัญของทั้งหนังสือ กับแผนที่ และกับบทบาทผลกระทบจากเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเซอร์ จอห์น เบาว์ริง ดังนั้น จึงขอถือโอกาสที่จะรายงานเรื่องนี้โดยละเอียดต่อไป

คงเกือบไม่มีอาจารย์ หรือนักเรียนนักศึกษาไทยคนใด ที่ไม่เคยได้ยินชื่อหรือไม่รู้จักนามของ "เซอร์ จอห์น เบาว์ริง" เจ้าตำรับของ "สนธิสัญญาเบาว์ริง" ที่ทำให้สยามประเทศไทยสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ต้อง "เสียอำนาจอธิปไตยทางการศาล" และปรากฏมี "สิทธิสภาพนอกอาณาเขต" เกิดขึ้น แต่ก็ทำให้สยามรอดจากการตกเป็น "อาณานิคม" (โดยตรงสมบูรณ์แบบ) ไปได้ และหากจะสนใจมากไปกว่านี้ก็คงทราบว่าสนธิสัญญาดังกล่าว ทำให้เกิด "การค้าเสรี" ถือเป็นการสิ้นสุดของ "การผูกขาดการค้าต่าง ประเทศ" โดย "พระคลังสินค้า" ของกษัตริย์และเจ้านายสยาม ฯลฯ

แต่ก็คงมีน้อยคนที่จะทราบว่า เซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นมนุษย์มหัศจรรย์ของยุคสมัยจักรวรรดินิยมล่าอาณานิคม ที่เป็นทั้งเจ้าเมืองฮ่องกง (ถึง 9 ปีระหว่าง ค.ศ. 1848-57) เป็นพ่อค้า เป็นนักการทูต เป็นนักเศรษฐศาสตร์การเมือง เป็นนักการศาสนา เป็นนักแต่งเพลงสวด เป็นกวี เป็นนักประพันธ์ เป็นบรรณาธิการ เป็นนักภาษาศาสตร์ (รู้ถึง 10 ภาษาหลักๆ ทั้งหมดในยุโรป รวมทั้งภาษาจีน) กล่าวกันว่าเบาว์ริงเชื่อมั่นอย่างรุนแรงทั้ง "การค้าเสรี" ทั้ง "พระเยซูเจ้า" ดังนั้นจึงได้กล่าว "คำขวัญ" ไว้ว่า "Jesus Christ is free trade, free trade is Jesus Christ" หรือ "พระเยซูคริสต์คือการค้าเสรี และการค้าเสรีก็คือพระเยซูคริสต์"

ท้ายที่สุดสมัยปลายรัชกาลที่ 4 และต้นรัชกาลที่ 5 ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตไทยประจำลอนดอนและยุโรป ถือได้ว่าเป็น "ตัวแทนประจำคนแรกของไทย" ก็ว่าได้ มีบรรดาศักดิ์เป็น "พระยาสยามมานุกูลกิจ สยามมิตรมหายศ" เบาว์ริงเกิด พ.ศ. 2335 (17 ตุลาคม 1792) ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 1 ท่านมีอายุมากกว่าพระจอมเกล้าฯ 12 ปี ท่านสิ้นชีวิต พ.ศ. 2415 (23 พฤศจิกายน 1872) เมื่ออายุ 80 ปี หรือ ภายหลังการสวรรคตของพระจอมเกล้าฯ 4 ปีนั่นเอง

"หนังสือ" สนธิสัญญาเบาว์ริง

สนธิสัญญาเบาว์ริง ว่าด้วย "การค้าเสรี" อันเป็น "ระเบียบใหม่" ของโลกในยุคลัทธิจักรวรรดินิยมอาณานิคมตะวันตก ลงนามกันระหว่างอังกฤษและสยามเมื่อ 18 เมษายน พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) ในสมัยรัฐบาล "ประชาธิปไตย" ของพระบาทสมเด็จฯ พระราชินีนาถวิกตอเรีย และ สยามสมัย "ราชาธิปไตย" ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 สนธิสัญญานี้มีความสำคัญอย่างยิ่งและใช้บังคับอยู่เป็นเวลาถึง 70 กว่าปี จนกระทั่งมีการแก้ไขค่อยๆ ยกเลิกไปในสมัยรัชกาลที่ 6 ภายหลังเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2461 (1918) แต่กว่าไทยจะมี "เอกราชสมบูรณ์" ก็ต่อเมื่อในปี พ.ศ. 2482 (1938) ในสมัย "รัฐธรรมนูญนิยม" ของรัฐบาลนายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม (ยศและบรรดาศักดิ์ในขณะนั้น) ที่มี

การแก้ไขและลงนามในสนธิสัญญาใหม่กับโลกตะวันตก (และญี่ปุ่น) ทั้งหมด

แม้ว่าในปัจจุบันสนธิสัญญาเบาว์ริง (รวมทั้งแผนที่แผ่นนี้) จะกลายเป็นประวัติศาสตร์ไปแล้วก็ตาม แต่หลักการว่าด้วย "การค้าเสรี" ที่ลงรากในสมัยนั้น ก็ยังคงเป็น "ระเบียบแบบแผน" ของเศรษฐกิจกระแสหลักของโลกในปัจจุบันอยู่ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจสนธิสัญญาเบาว์ริงนี้ตามสมควร

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปี พ.ศ. 2394 (1851) พร้อมด้วยการตั้งพระทัยอย่างมุ่งมั่นว่า หากสยามจะดำรงความเป็นเอกราชอยู่ได้และพระองค์จะทรงมีฐานะเป็น "เอกกษัตราธิราชสยาม" ได้ ก็จะต้องทั้ง "เรียนรู้" และ "ลอกเลียน" รูปแบบจากชาติตะวันตก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาอำนาจอังกฤษ) จะต้องประนีประนอมประสานแบ่งปันผลประโยชน์กับฝรั่ง ทั้งนี้เพราะ 10 กว่าปีก่อนการขึ้นครองราชย์ของพระองค์นั้น จีนซึ่งเป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่ง เป็น "อาณาจักรศูนย์กลาง" ของโลกเอเชีย (และจีนก็ยังคิดว่าตนเป็น "ศูนย์กลาง" ของโลกทั้งหมด โปรดสังเกตชื่อประเทศและตัวหนังสือจีนที่ใช้สำหรับประเทศของตน) และก็ถูกบังคับด้วยแสนยานุภาพทางนาวีให้เปิดประเทศให้กับการค้าของฝรั่ง ดังที่เป็นที่ทราบกันดีว่าจีนพ่ายแพ้อย่างย่อยยับใน "สงครามฝิ่น" ปี พ.ศ. 2383-85 (1840-1842 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3) ต้องยกเลิกระบบบรรณาการ "จิ้มก้อง" และเปิดการค้าเสรีกับเมืองท่าชายทะเลให้ฝรั่ง (ขายฝิ่นได้โดยเสรี) แถมยังต้องเสียเกาะฮ่องกงไปอีกด้วย

การล่มสลายของจีนต่อ "ฝรั่งอั้งม้อ" (คนป่าคนเถื่อน) ครั้งนี้น่าจะส่งอิทธิพลต่อพระจอมเกล้าฯ อย่างมหาศาล ที่เห็นได้ชัดคือการส่งบรรณาการ "จิ้มก้อง" ที่ไทยไม่ว่าจะสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ก็ได้ส่งไปยังเมืองจีนเพื่อถวายกับจักรพรรดิจีนมาเป็นเวลากว่าครึ่งสหัสวรรษนั้นต้องสิ้นสุดลง

ดังนั้น พระจอมเกล้าฯ จึงทรงเป็นกษัตริย์ไทยองค์สุดท้ายที่ส่ง "บรรณาการ" หรือ "จิ้มก้อง" ครั้งสุดท้ายไปกรุงปักกิ่งเมื่อปี 2396 (1853) หรือก่อนการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงเพียง 2 ปีเท่านั้นเอง ในรัชสมัยของพระองค์ สยามก็หลุดออกจากวงจรแห่งอำนาจของจีน และก้าวเข้าสู่วงจรแห่งอำนาจของอังกฤษด้วยการลงนามสนธิสัญญาเบาว์ริงดังกล่าวข้างต้น

แต่เรื่องของอำนาจทางการเมืองของตะวันตก ก็หาใช่เหตุผลสำคัญประการเดียวในการที่พระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 จะทรงผูกมิตรอย่างมากกับฝรั่งไม่ ดูเหมือนว่าพระองค์จะทรงเชื่อว่า สยามใหม่ของพระองค์ น่าจะได้รับประโยชน์ในการที่จะมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับชาติตะวันตก พร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงเรื่องของรายได้ ภาษีอากรภายในประเทศด้วย พระองค์จึงพอพระทัยที่จะแสวงหาและพัฒนาความสัมพันธ์นั้น

ดังนั้น เซอร์ จอห์น เบาว์ริงก็โชคดีมาก ที่การเจรจาสนธิสัญญาใหม่ทำได้โดยง่ายกว่าบรรดาทูต หรือตัวแทนของอังกฤษที่มาก่อนหน้านั้น ที่ต้องเผชิญกับขุนนางและข้าราชสำนักสยามที่ไม่เป็นมิตรนัก ซ้ำยังต้องเผชิญกับกษัตริย์ (พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3) ที่ไม่ทรงเห็นด้วยกับการที่สยามจะต้องทำสนธิสัญญาที่เสียเปรียบฝรั่งในลักษณะดังกล่าว และที่สำคัญคือไม่ทรงเห็นด้วยที่จะให้ฝรั่งเข้ามาค้าขาย "ฝิ่น" ได้อย่างเสรี ดังปรากฏอยู่ใน "ประกาศห้ามซื้อขายและสูบกิน ฝิ่น" ปี พ.ศ. 2382 (1839) ที่ออกมาบังคับใช้แบบไม่ค่อยจะเป็นผลนัก ก่อนหน้า "สงครามฝิ่น" เพียงปีเดียว

แม้ว่าเบาว์ริงจะมีปัญหาในการเจรจากับข้าราชสำนักบางท่าน (เช่นสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ และสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย หรือเจ้าพระยาพระคลัง) แต่ดูเหมือนพระจอมเกล้าฯ ก็ทรงอยู่ในปีกความคิดฝ่ายเดียวกับเบาว์ริงมาแต่เริ่มแรก ว่าไปแล้วในประเทศเช่นสยามที่พระเจ้าแผ่นดินทรงมีอำนาจเกือบจะสมบูรณ์นั้น ก็ถือว่าเป็นความได้เปรียบของเบาว์ริงอย่างยิ่ง

ในสมัยก่อนหน้าเบาว์ริงนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสยามและอังกฤษถูกกำหนดไว้โดยสนธิสัญญาเบอร์นีปี พ.ศ. 2369 (1826) และเบาว์ริงก็ใช้สนธิสัญญานี้เป็นจุดเริ่มต้นเจรจา ทั้งนี้โดยรักษามาตราเดิมๆ ที่ยังใช้ได้ไว้ บางมาตราก็เพียงแต่ให้นำมาบังคับใช้ให้เป็นผล และมีเพียงไม่กี่มาตราที่จะต้องทำการแก้ไขใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เบาว์ริงต้องการขจัดออกไปให้ได้จากข้อผูกมัดของสนธิสัญญาเบอร์นี คือ

1. ข้อความที่ให้คนในบังคับอังกฤษในสยาม ต้องขึ้นกับกระบวนการของกฎหมายสยาม

2. ข้อความที่ให้อำนาจข้าราชสำนักสยาม ห้ามพ่อค้าอังกฤษไม่ให้ปลูกสร้าง หรือว่าจ้าง หรือซื้อบ้านพักอาศัย ตลอดจนร้านค้าได้ในแผ่นดินสยาม

3. ข้อความที่ให้อำนาจต่อเจ้าเมืองในหัวเมือง ที่จะไม่อนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษค้าขายในท้องที่ของตน

4. ข้อความที่กำหนดให้ฝิ่นเป็นสินค้า “ต้องห้าม” (แบบที่จักรพรรดิจีนและรัชกาลที่ 3 เคยห้าม หรือให้เฉพาะแต่เจ้าภาษีนายอากรผูกขาดไป)

5. ข้อความที่กำหนดว่าเรือของอังกฤษที่เข้ามายังเมืองท่าบางกอกนั้น จะต้องเสียค่าระวาง (ค่าธรรมเนียมปากเรือ) สูง และในมาตราเดียวกันของข้อความนี้ ยังมีการห้ามส่งออกข้าวสารและข้าวเปลือก รวมทั้งปลาและเกลืออีกด้วย

กล่าวโดยย่อ เซอร์ จอห์น เบาว์ริงมีวัตถุประสงค์ในการเจรจาสนธิสัญญาใหม่ ที่จะขจัดข้อจำกัดกีดขวางเรื่องของการค้าทั้งหมด และก็ประสบความสำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ใจ แต่ก็กล่าวได้เช่นกันว่า ที่พระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ทรงยินยอมต่อข้อเรียกร้องทางผลประโยชน์ของฝรั่งตะวันตกทั้งหมดนั้น กลายเป็น win-win situation ทั้งสองฝ่าย แม้ว่าบางเรื่องจะมาเกิดปัญหาอย่างหนักหน่วง และต้องเจรจาแก้ไขภายหลัง เช่น เรื่อง “คนในบังคับ” ของต่างชาติ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ สิทธิสภาพนอกอาณาเขต ฯลฯ

ข้อตกลงหลักๆ ในสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ลงนามกันในปี พ.ศ. 2398 (1855) ก็มีสาระสำคัญดังนี้

1. คนในบังคับอังกฤษ จะขึ้นกับอำนาจของศาลกงสุลอังกฤษ เกิดสิ่งที่เรียกว่า “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” ขึ้นในสยามเป็นครั้งแรก ซึ่งจะกลายเป็นปัญหาหนักของสยามในสมัยต่อๆ มา

2. คนในบังคับอังกฤษ มีสิทธิที่จะทำการค้าโดยเสรีตามเมืองท่าของสยาม (หัวเมืองชายทะเล) ทั้งหมด และสามารถพักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ได้เป็นการถาวร คนในบังคับอังกฤษสามารถซื้อหาหรือเช่าอสังหาริมทรัพย์ในปริมณฑลของกรุงเทพฯ คือ ในบริเวณ 4 ไมล์ หรือ 200 เส้นจากกำแพงพระนคร หรือ “ตั้งแต่กำแพงเมืองออกไป เดินด้วยกำลังเรือแจว เรือพายทาง 24 ชั่วโมง” ได้ อนึ่ง คนในบังคับอังกฤษได้รับอนุญาตให้เดินทางภายในประเทศได้อย่างเสรี โดยให้ถือใบผ่านแดนที่ได้รับจากกงสุลของตน

3. มาตรการต่างๆ ทางภาษีอากรเดิมให้ยกเลิก และกำหนดภาษีขาเข้าและขาออก ดังนี้

(ก) ภาษีขาเข้ากำหนดแน่นอนไว้ที่ร้อยละ 3 สำหรับสินค้าทุกประเภท ยกเว้นฝิ่น ซึ่งจะปลอดภาษี แต่จะต้องขายให้แก่เจ้าภาษีฝิ่นเท่านั้น ส่วนเงินแท่งก็จะปลอดภาษีเช่นกัน (ตรงนี้เบาว์ริงและอังกฤษได้ไปอย่างสมประสงค์ ไม่ต้องทำ “สงครามฝิ่น” กับไทย แต่ทางฝ่ายไทย คือ เจ้าภาษีนายอากรก็ได้ผลประโยชน์จากการค้าฝิ่น ที่ลักลอบทั้งซื้อ ทั้งสูบ ทั้งกิน ที่ทำมาตั้งแต่สมัยปลายรัชกาลที่ 3 แล้ว ในเวลาเดียวกันเจ้านายราชสำนักไทยในรัชกาลใหม่ ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินจนกระทั่งเจ้านายทรงกรมต่างๆ ก็ได้ผลประโยชน์จากเงินรายได้ภาษีฝิ่นนี้ เพราะมีการให้สัมปทานฝิ่นกับเจ้าภาษีนายอากรมาแล้วก่อนการลงนามสนธิสัญญาเบาว์ริงด้วยซ้ำไป

(ข) สินค้าขาออกจะถูกเก็บภาษีเพียงครั้งเดียว ไม่ว่าจะเป็นภาษีภายใน หรือผ่านแดน หรือส่ง

ออกก็ตาม

4. พ่อค้าอังกฤษได้รับอนุญาตให้ซื้อและขายโดยตรงกับคนชาวสยาม ทั้งนี้โดยไม่มีการแทรกแซงจากบุคคลที่สามแต่อย่างใด

5. รัฐบาลสยามสงวนสิทธิ์ที่จะห้ามการส่งออก ข้าว เกลือ และปลา หากเห็นว่าสินค้าดังกล่าวอาจจะขาดแคลนได้

6. กำหนดให้มีมาตราที่ว่าด้วย a most-favored nation ซึ่งหมายถึง "ถ้าฝ่ายไทยยอมให้สิ่งใดๆ แก่ชาติอื่นๆ นอกจากหนังสือสัญญานี้ ก็จะต้องยอมให้อังกฤษเลคนในบังคับอังกฤษเหมือนกัน"

สรุปแล้ว สนธิสัญญาเบาว์ริง มีสาระสำคัญอยู่ที่การกำหนดให้มี "สิทธิสภาพนอกอาณาเขต" ให้มี "การค้าเสรี" และให้มีภาษีขาเข้าและขาออกในอัตราที่แน่นอน (3%) แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ การที่ข้อกำหนดต่างๆ ได้รับการเคารพและปฏิบัติตามโดยรัฐบาลสยามเป็นอย่างดี มิได้เป็นเพียงแต่ตัวหนังสือในตัวบทกฎข้อสัญญาเท่านั้น กล่าวได้ว่านี่ก็เนื่องจากความตั้งพระทัยแน่วแน่ของรัชกาลที่ 4 และขุนนางรุ่นใหม่ที่มีเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ในฐานะกลาโหมเป็นผู้นำ ที่จะทำให้สนธิสัญญาเป็นผลอย่างแท้จริง เป็นผลประโยชน์ของราชสำนักและขุนนางร่วมกัน เป็น win-win situation ดังกล่าวข้างต้น และอาจจะมีเพียงมาตราที่เกี่ยวกับเรื่องการส่งออกข้าวเท่านั้นเอง ที่ดูจะคลุมเครือและขึ้นอยู่กับการตีความของราชสำนักเป็นสำคัญ แต่ก็หาได้เป็นการเสียผลประโยชน์ของฝ่ายอังกฤษไม่

สนธิสัญญาเบาว์ริง ยังมีความหมายถึงการที่สยามต้องยอมเสีย "อำนาจอธิปไตย" บางประการ ซึ่งไม่เพียงแต่เรื่องของการมี "สิทธิสภาพนอกอาณาเขต" ของคนในบังคับอังกฤษเท่านั้น แต่มีทั้งเรื่องของภาษีขาเข้าร้อยละ 3 กับการกำหนดภาษีขาออก ที่ราชสำนักสยามต้องยอมปล่อยให้ภาษีศุลกากรนี้หลุดมือไป มีสินค้า 64 รายการทั้งที่สำคัญและไม่สำคัญถูกกำหนดไว้อย่างแน่นอนและละเอียดยิบไว้ในสนธิสัญญานี้ (เบาว์ริงเป็นนักการบัญชีด้วย พร้อมๆ กับการที่ต้องเผชิญเจรจากับเจ้าพระยาพระคลัง (รวิวงศ์หรือทิพากรวงศ์) ที่ก็มีความละเอียดถี่ถ้วนเช่นกัน) และในจำนวนนี้มีถึง 51 รายการที่จะไม่ต้องเสียภาษีภายในประเทศเลย ส่วนอีก 13 รายการก็ไม่ต้องเสียภาษีขาออกด้วยเช่นกัน

กล่าวได้ว่ารายได้สำคัญของสยาม (กษัตริย์ เจ้า และขุนนาง) ก็สูญหายไปเป็นจำนวนมากด้วยสนธิสัญญาระหว่างประเทศฉบับนี้ และกล่าวได้ว่ารายได้สำคัญที่เข้ามาแทนที่ในตอนแรก คือ "ฝิ่น" การพนันตลอดจนภาษีอบายมุขด้านอื่นๆ ฯลฯ และต่อมาจะชดเชยด้วยการผลิต "ข้าว" เพื่อส่งออกขนานใหญ่ ที่จะมาเห็นผลชัดเจนในกลางรัชสมัยของรัชกาลที่ 5

ดังนั้น แม้สนธิสัญญาเบาว์ริง จะทำให้การค้าและการผูกขาดของรัฐ หรือที่รู้จักกันในนามกิจการของ "พระคลังสินค้า" ต้องสิ้นสุดลงก็ตาม แต่ราชสำนัก เจ้านาย ขุนนางสยาม ก็ผันตัวไปสู่รายได้จาก "การค้าเสรี" ในรูปแบบใหม่ และในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษารูปแบบบางประการของการให้สัมปทานหรือการผูกขาดของเจ้าภาษีอากรแบบเดิมอยู่ (ฝิ่นและบ่อนเบี้ยการพนัน)

การเจรจาสนธิสัญญาเบาว์ริง

เซอร์ จอห์น เบาว์ริง อยู่ในกรุงสยาม 1 เดือน และใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์เจรจากับ "ผู้สำเร็จราชการฝ่ายสยาม" 5 ท่าน ที่ได้รับการแต่งตั้งโดย "กุศโลบายทางรัฐประศาสนศาสตร์" ของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ

(1) พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

(2) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาปยุรวงศ์ หรือสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ ผู้มีอาญาสิทธิ์บังคับบัญชาได้สิทธิขาดทั่วทั้งพระราชอาณาจักร

(3) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ หรือสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ผู้มีอำนาจบังคับบัญชาทั่วทั้งพระนคร

(4) เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกระลาโหม บังคับบัญชาหัวเมืองชายทะเลปากใต้ฝ่ายตะวันตก

(5) เจ้าพระยารวิวงศ์ (ต่อมาเปลี่ยนเป็น “ทิพากรวงศ์” หรือ ขำ บุนนาค) พระคลัง และสำเร็จราชการกรมท่า บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายตะวันออก

น่าสนใจที่ว่าทางฝ่ายสยามมีถึง 5 ท่าน (ตามปกติในแง่ของประเพณีโบราณ หากจะมีการแต่งตั้งทูตเป็นผู้แทน ก็มักจะมีเพียง 3 เท่านั้น) ซึ่งต่างก็ตระหนักดีว่านี่เป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ใน 5 ท่านนี้ บุคคลที่มีอำนาจอย่างมากในยุคนั้น คือ สมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ และ สมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ที่มีผลประโยชน์อยู่กับระบอบเดิมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และมักถูกตั้งข้อสงสัยว่าขัดขวางการเจรจากับตัวแทนของอังกฤษและอเมริกามาก่อนหน้าที่เบาว์ริงจะเข้ามา

แต่การที่พระจอมเกล้าฯ ทรงสามารถแต่งตั้งให้บุคคลทั้งสอง ต้องเข้าร่วมเป็นตัวแทนสยามเจรจาและต้องตกลงกับเบาว์ริงจนได้ ก็หมายถึงการที่ “ทรงเล่นเกม” ได้ถูก (“กุศโลบายทางรัฐประศาสนศาสตร์”) หรือไม่ก็ทรงมีอำนาจอย่างสมบูรณ์ของพระองค์เอง น่าเชื่อว่าในด้านหนึ่งจากความแก่ชราและโรคภัยที่เบียดเบียนอยู่ ก็ทำให้สมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ (หัวหน้าตระกูลบุนนาค) ต้องคล้อยตามไปกับการเจรจาสนธิสัญญาครั้งนี้ ท่านสิ้นชีวิตไปในวันที่ 25 เมษายน 2398 (1855) หรือเพียง 7 วันหลังจากประทับตราในสนธิสัญญาร่วมกับเบาว์ริง

และก็น่าเชื่อว่าการค้าแบบใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ ไม่ได้ทำให้ฝ่ายเจ้าและขุนนางเดิมต้องเสียประโยชน์ไปมากมายแต่อย่างใด ที่สำคัญคือบุตรชายของท่าน คือ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ “สมุหพระกระลาโหม” ก็เห็นด้วยอย่างยิ่งกับความสัมพันธ์แบบใหม่นี้ และเป็นตัวจักรสำคัญในการบรรลุซึ่งการเจรจา

อนึ่ง สนธิสัญญาเบาว์ริงได้กลายเป็นแม่แบบของการที่ประเทศอื่นๆ ที่สำคัญๆ (ยกเว้นจีน ที่หมดอำนาจไปแล้วในศตวรรษนี้) ติดตามเข้ามาทำสัญญาแบบเดียวกันอย่างรวดเร็ว มีทั้งหมด 14 ประเทศที่ทำสนธิสัญญากับสยามตามลำดับ

1856 สหรัฐอเมริกา
1856 ฝรั่งเศส
1858 เดนมาร์ก
1859 โปรตุเกส
1860 เนเธอร์แลนด์
1862 เยอรมนี
1868 สวีเดน
1868 นอร์เวย์
1868 เบลเยี่ยม
1868 อิตาลี
1869 ออสเตรีย-ฮังการี
1870 สเปน

1898 ญี่ปุ่น
1899 รัสเซีย

แผนที่สยามและประเทศราช ฉบับเซอร์ จอห์น เบาว์ริง

"แผนที่เบาว์ริง" เป็นแผนที่ฉบับพิมพ์หิน เขียนโดย โจเซฟ วิลสัน โลว์รี ราชบัณฑิตแห่งราชสมาคมภูมิศาสตร์ กรุงลอนดอน ด้วยตำแหน่งและหน่วยงานที่สังกัด ทำให้เชื่อว่าโลว์รีเขียนแผนที่โดยอาศัยข้อมูลที่ดีที่สุดในยุคนั้น ไม่เพียงข้อมูล "เก่า" จากแผนที่ที่มีมาก่อนหน้านี้ คือ ฉบับของเจมส์ โลว์ และเฮนรี เบอร์นี จากจดหมายเหตุครอเฟิร์ด และปัลเลอกัวซ์ ที่กล่าวมาแล้ว แต่ยังน่าจะบันทึกข้อมูล "ใหม่" จากการสำรวจลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดย แฮรี่ ปาร์กส์ ราชทูตอังกฤษ (พ.ศ. 2398 หรือ ค.ศ. 1855) และการสำรวจอ่าวสยาม โดย กัปตันจอห์น ริชาร์ด แห่งราชนาวีอังกฤษ (พ.ศ. 2399-2410 หรือ ค.ศ. 1856-58) อีกด้วย

หากจะพิจารณาตามชื่อภาษาอังกฤษที่ใช้คำว่า Map of Siam and Its Dependencies หรือแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า "แผนที่สยามและประเทศราช" ก็จะเห็นได้ว่าเป็นการมองดูสยามในฐานะของ "รัฐประเพณี" มากกว่าความเป็น "รัฐชาติสมัยใหม่" ดังนั้น จึงเป็นการมองจากศูนย์กลางและส่วนที่เป็น "สยามแท้" (Siam Proper) ที่แวดล้อมด้วย "ประเทศราช" หรือ "รัฐบรรณาการ" หรือ Dependencies ในภาษาอังกฤษนั่นเอง

หากจะกล่าวโดยย่อแล้ว แผนที่นี้ก็ยังมีลักษณะที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของ "พรมแดน" หรือ border มากกว่าเรื่องของ "เขตแดน" หรือ boundary ดังนั้น "พรมแดน" ของสยามก็มีส่วนที่รายล้อมด้วย "ประเทศราช" เช่น "เชียงใหม่" ซึ่งใช้ตัวสะกดภาษาอังกฤษว่า Chang Mai (or Xieng Mai) โดยรวมๆ ไว้กับคำที่สะกดอักษรตัวใหญ่ (capital letters) คือ LAOS ที่ถัดขึ้นไปเป็น CHINA และ BIRMAH

เนื่องจากผู้จัดทำแผนที่นี้น่าจะมีความรู้ความเข้าใจทางสภาพภูมิศาสตร์ที่เน้นอยู่กับเมืองสำคัญๆ ที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจ และที่อยู่ใกล้กับเส้นทางเดินเรือทะเล เสียมากกว่าที่จะรู้เรื่องราวทางภูมิศาสตร์หรือผู้คนและวัฒนธรรมที่อยู่ลึกเข้าไปในภาคพื้นทวีป ดังนั้น แม่น้ำโขงในแผนที่นี้ จึงยังคงไหลตรงลงจากเหนือสู่ใต้ โดยขาดเส้นหักโค้งข้อศอกที่บริเวณเมืองหลวงพระบางดังเช่นในกรณีของ *"แผนที่อาณาจักรสยามและโคชินจีน ฉบับครอว์เฟิร์ด" และ "แผนที่อาณาจักรสยาม ฉบับสังฆราชปัลเลอกัวซ์"* ที่กล่าวถึงมาแล้ว และส่วนที่เป็นประเทศลาวในปัจจุบัน กับกัมพูชา ก็ได้รับความสนใจน้อยมากแม้จะปรากฏชื่อเมืองหลวงพระบางและเวียงจันก็ตาม

ในส่วนที่เป็นทะเลสาบเขมร ก็มีขนาดเล็กกว่าที่ควรจะเป็นจริง แม้จะมีเมืองหลายเมืองปรากฏด้วยก็ตาม เช่น M. Udong-Kampong Suai-Kampangsom-Kampot (อุดง-กัมปงสวาย-กัมปงโสม-กัมปอต) ที่น่าสนใจคือแผนที่ฉบับนี้ให้ความสำคัญกับบรรดาเมืองต่างๆ ในภาคใต้ และในส่วนที่เป็นประเทศราชของสยามในขณะนั้น โดยไล่เรียงไปตั้งแต่ Ligor-Thalung-Singora-Patani-Quedah-Calantan-Tringanu ซึ่งก็คือ นครศรีธรรมราช-พัทลุง-สงขลา-ปัตตานี-เคดะห์-กลันตัน-ตรังกานู เป็นอันสิ้นสุดพรมแดนของ "ประเทศราช"

"แผนที่เบาว์ริง" ฉบับนี้ก็ยังมีข้อมูลที่บกพร่องไม่น้อย เช่น เมืองที่อยู่เหนืออ่างทองขึ้นไป ยังถูกวางผิดที่ผิดทาง เส้นทางน้ำเจ้าพระยาตอนบนและลำน้ำโขงยังคลาดเคลื่อน และสังเกตได้อีกว่าสยามใน "แผนที่เบาว์ริง" นั้นแคบหรือผอมกว่าปกติ โดยเฉพาะทางด้านอีสาน หรือตะวันออกเฉียงเหนือ ลำน้ำโขงในแผนที่ไม่ได้ไหลโค้งออกไปในบริเวณใต้หลวงพระบางตามที่เป็นจริง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแผ่นดินส่วนในที่

ปรากฏบนแผนที่ ยังรอการสำรวจที่จะตามมาในภายหลัง

หากจะว่าไปแล้ว ดินแดนลาวภาคกลางตอนบน จนถึงล้านนาที่ปรากฏใน “แผนที่เบาว์ริง” นี้ แทบไม่ต่างไปจากแผนที่ของชาวฝรั่งเศสสมัยสมเด็จพระนารายณ์เลย

น่าสังเกตอีกว่า อาณาเขตหรือพรมแดนของสยามตอนบน สิ้นสุดเพียงตากและสวรรคโลก ทั้งนี้ เพราะเบาว์ริงถือว่าเหนือขึ้นไปจากนั้นรวมทั้งเชียงใหม่เป็น “ลาว” และจัดเป็นประเทศราช แต่อาณาเขตตอนล่างครอบคลุมทั้งไทรบุรี กลันตันและตรังกานู หรือ “มลายูเดิม” กล่าวได้ว่า “แผนที่เบาว์ริง” ไม่เพียงแสดงให้เห็น “สยามในการรับรู้ของชาวอังกฤษ” แต่ยังแสดงให้เห็นถึง “สยามในการรับรู้ของชาวสยาม” สมัยนั้นอีกด้วย

ในทางวิชาการแผนที่ เชื่อกันว่าทั้งหนังสือและแผนที่ของเซอร์ จอห์น เบาว์ริง จุดประกายให้ อังรี มูโอต์ ที่จะสนใจเดินทางมาสยาม มูโอต์เป็นฝรั่งคนแรกที่ออกสำรวจอีสานตั้งแต่โคราชจนจรดหลวงพระบาง (พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861) ตามด้วย ฟรานซิส การ์นิเยร์ นักสำรวจผู้ค้นพบ “โค้งใหญ่แม่น้ำโขง” ตอนใต้ของหลวงพระบาง (พ.ศ. 2407 หรือ ค.ศ. 1864)

การสำรวจภูมิประเทศลุ่มน้ำโขงโดยชาวฝรั่งเศสนั้น ส่งผลให้พระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 “ผู้ทรงรู้เท่าทันตะวันตก” โปรดให้มีการสำรวจล้านนาและลาว เพื่อทำแผนที่แบบฝรั่งขึ้นเป็นครั้งแรกโดยทางการสยาม (พ.ศ. 2410-11 หรือ ค.ศ. 1867-68) และจะพัฒนาไปเป็นทั้งหลักวิชาการและการจัดตั้งสถาบันที่เกี่ยวกับการแผนที่อย่างใหญ่หลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมานั่นเอง

(ภาพจากห้องสมุดส่วนบุคคล ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช)

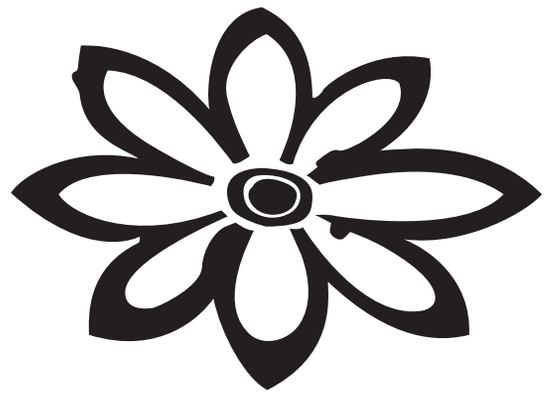

“แผนที่อินโดจีนจากผลการสำรวจอย่างเป็นทางการของฝรั่งเศส” (ขนาด 715 x 444 มม.) โดย มารี โยเซฟ ฟรานซิส การ์นิเยร์ (Marie Joseph Garnier) นายทหารเรือฝรั่งเศส จากสมุดแผนที่ Atlas du voyage d’exploration en Indo-China effectué pendant les années 1866, 1867, et 1868 par une Commission française พิมพ์ครั้งแรกที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ค.ศ. 1873 หรือ พ.ศ. 2416 ตรงกับต้นรัชกาลพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5

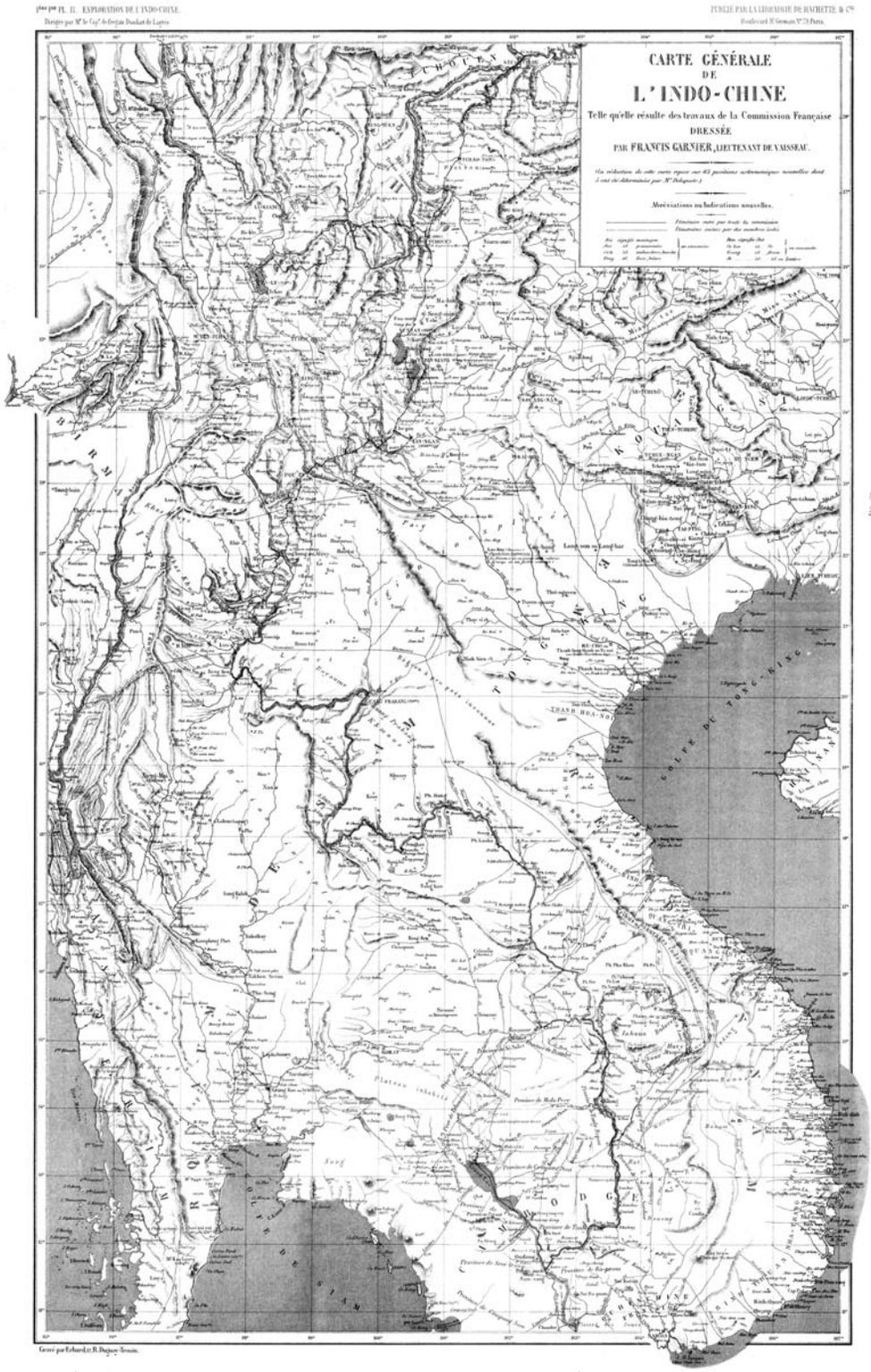

แผนที่อินโดจีนจากผลการสำรวจอย่างเป็นทางการของฝรั่งเศส ฉบับการ์นิเยร์ พ.ศ. 2416 (ค.ศ. 1873) Marie Joseph Garnier (1839-1873), Carte Générale de L' indo-Chine Telle qu'elle résulte des travaux de la Commission française, Paris, 1873

1ÈRE PIE PL. II. EXPLORATION DE L'INDO-CHINE.

Dirigée par Mr le Capne de frégate Doudart de Lagrée.

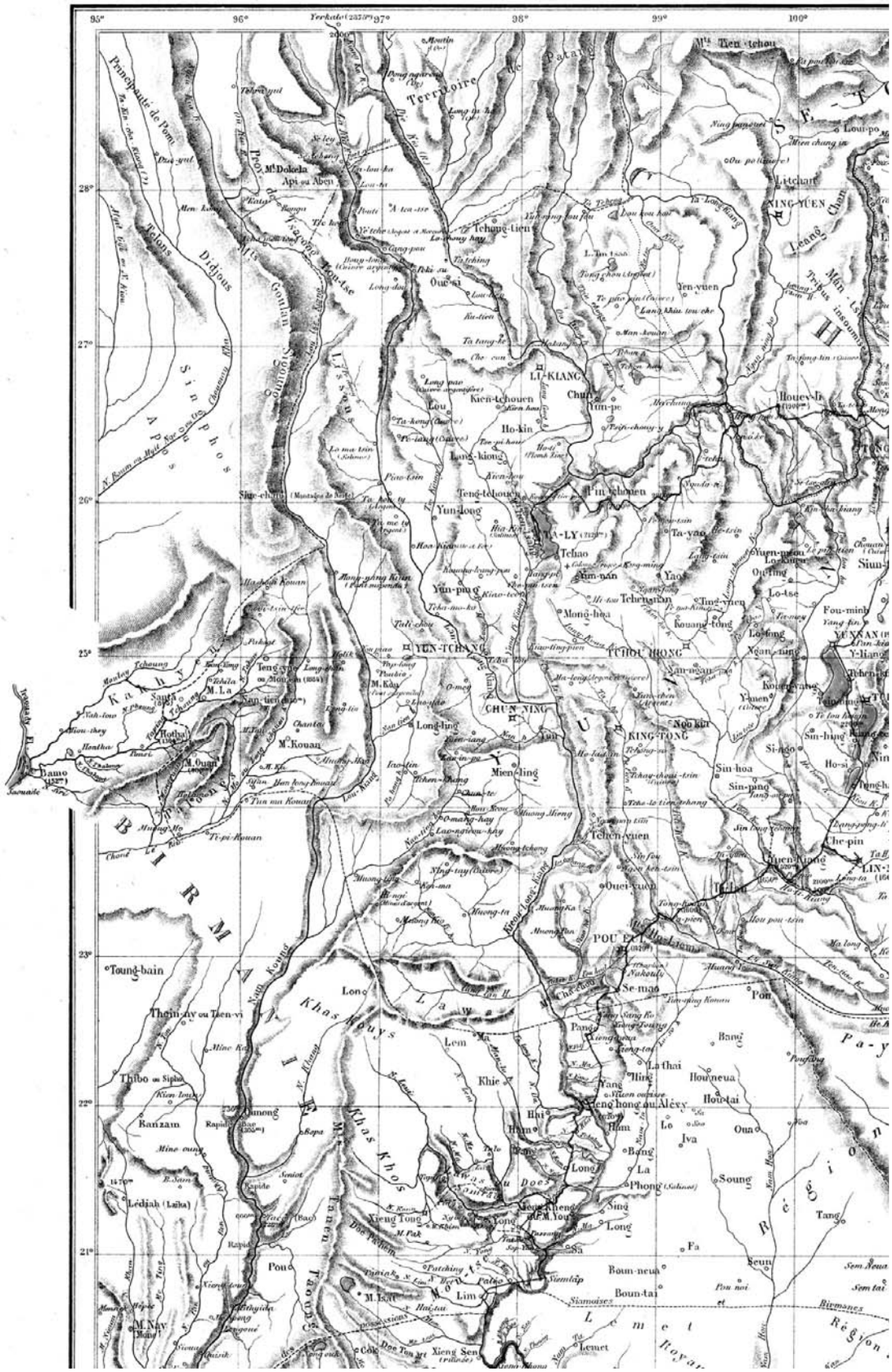
95°
96°
97°
98°
99°
100°
28°
27°
26°
25°
24°
23°
22°
21°
Terre noire
Pays des Lissous
Pays des Kouy
Pays des Lolos
Pays des Yao
Pays des Kha
Pays des Lamet
Pays des Khas Khos
Pays des Khas Kouys
Pays des Laos
Pays des Pa-y
Pays des Lu
Pays des Yun
Pays des Tchong
Pays des Lin
Pays des Yi
Pays des Ho
Pays des Si
Pays des Miao
Pays des Tchong
Pays des Yun

PUBLIÉ PAR LA LIBRAIRIE DE HACHETTE & Cie
Boulevard St. Germain N° 79, Paris.

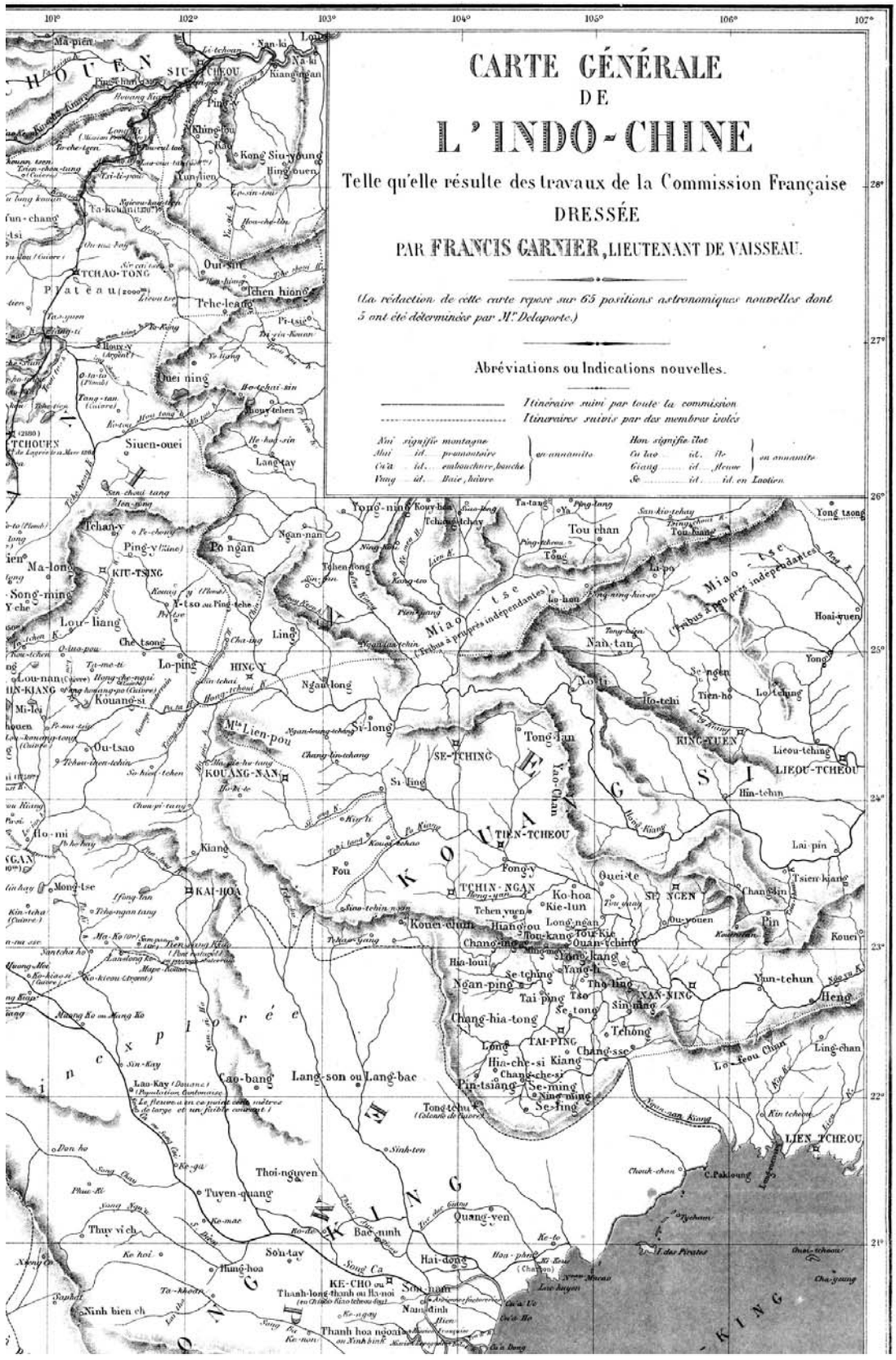

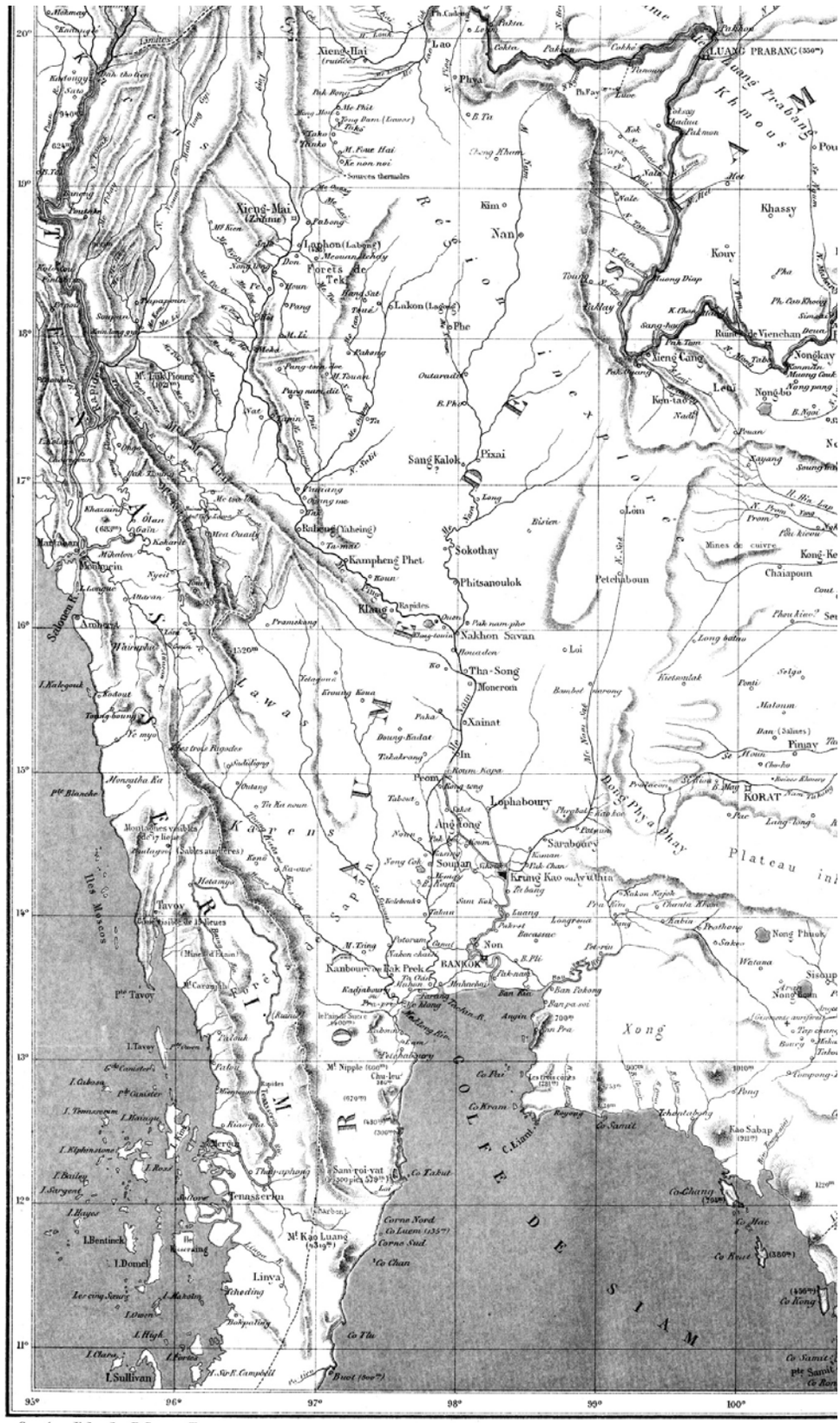
LUANG PRABANG (350m)
Xieng-Hai
Phya
Xieng-Mai
Nan
Khassy
Kouy
Lakon (Lagone)
Phe
Xieng Gang
Nongkay
Leoi
Nong-bo
Sang Kaloh
Pixai
Sokothay
Kampheng Phet
Phitsanoulok
Petchaboun
Chaiapoun
Rapides
Nakhon Savan
Tha-Song
Monerom
Xainat
Prom
Lophaboury
KORAT
Saraboury
Krung Kao ou Ayuthia
Ang-tong
Soupan
Tavoy
Mergui
Kanbouri
Bak Peck
BANGKOK
Non
Nong Phuok
Sisoup
Xong
Trassérim
Mt Kao Luang
Linva
Sam-roi-yat
Kao Sabap
Co-Chang
Co Kong
I. Bentinck
I. Domel
I. Sullivan
Co Tha
Co Chan
Co Kram
Co Samit
Mt Nipple
Mt Tavoy
Mt Caroline
Mt Tsiouro
Mt Li
Mt Tsiouro
Mt Kaloum
Mt Kaloum
Mt Kaloum

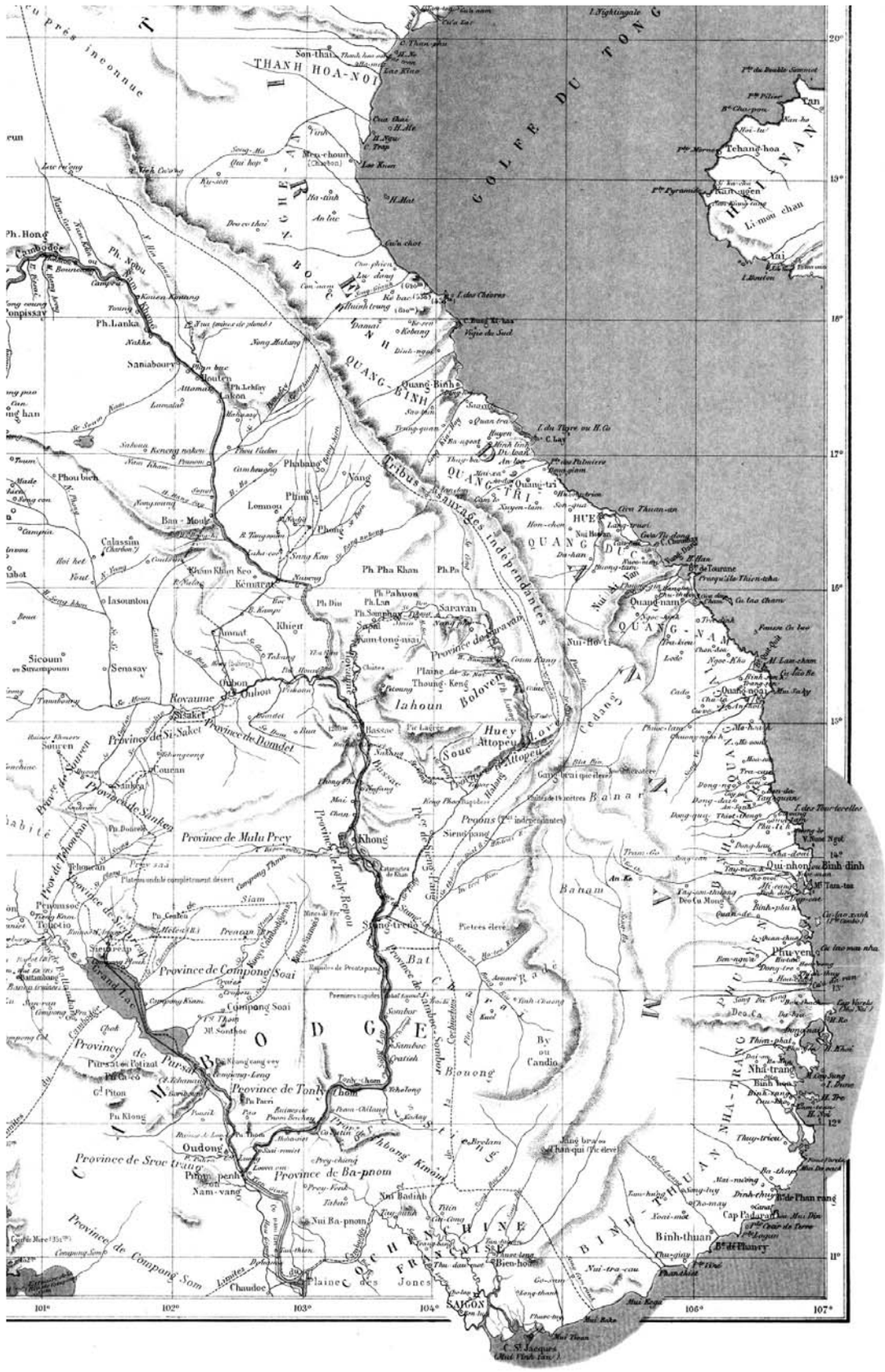
GOLFE DU TONG
THANH HOA-NOI
QUANG-BINH
QUANG-TRI
HUE
QUANG-NAM
Tchang-hoa
Li-mou chau
Son-thai
Ph. Hong
Ph. Lanka
Saniaboury
Phoubien
Sicoum
Senasay
Ouboun
Province de Si Saket
Province de Bondet
Province de Malu Prey
Province de Compong Soai
Province de Tonly Chom
Province de Ba-pnom
Province de Sroc trang
Province de Compong Som
Oudong
Pnum penh
Nam-vang
Chaudoc
Plaine des Jones
SAIGON
C. St Jacques
Iahoun
Huey Attopeu
Thoung-Keng
Saravan
Bassac
Khong
Siem pang
Pecous
Banam
Bat Dambang
Grand Lac
Tonly Repou
Tonly Bassac
Tonly Sambor
Tonly Kmom
Tonly Bouong
Mecon
Cambodge
Kemarat
Khon Khan Keo
Ph. Pha Khan
Ph. Pahuon
Ph. Dun
Ph. Lan
Ph. Somphay
Ph. Sai
Khiet
Ahmat
Lemou
Phim
Vang
Phabang
Lakon
Ph. Lekfay
Houten
Ban-Mouk
Lamalat
Nakha
Nong Makong
Ph. Xeuu
Ph. Hong
Tchampa
Cap Padaran
Binh-thuan
Bien-hoa
Thu-dau-mot
Mui Kega
Mui Baka
Mui Than
Nui-Ho-ti
Nui Bolovens
Nui Ba-pnom
Nui-tra-cau
Qui-nhon
Binh-dinh
Phu-yen
Nha-trang
Thuy-trieu
Deo Ca
Deo Cu Mong
Deo Hai-van
Deo Ngang
Deo Ru
Deo Tra-bong
Deo Tra-cu
Deo Tra-khuc
Deo Tra-leng
Deo Tra-moc
Deo Tra-ninh
Deo Tra-tan
Deo Tra-tap
Deo Tra-tay
Deo Tra-thanh
Deo Tra-thi
Deo Tra-tho
Deo Tra-tien
Deo Tra-tinh
Deo Tra-tong
Deo Tra-tuc
Deo Tra-vinh
Deo Tra-xuan
Deo Tra-yen
Deo Tra-yet
Deo Tra-yong
Deo Tra-zo
Deo Tra-zuong
Deo Tra-zy
Deo Tra-zyen
Deo Tra-zyet
Deo Tra-zyong
Deo Tra-zyuong
Deo Tra-zyuong
Deo Tra-zyu

การ์นิเยร์ (Francis Garnier พ.ศ. 2382-2416 หรือ ค.ศ. 1839-1873) ข้าราชการเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส เป็นผู้เสนอให้รัฐบาลฝรั่งเศสเข้ามาสำรวจคาบสมุทรอินโดจีนโดยเขาคาดหวังว่าแม่น้ำโขง (ฝรั่งเศสสะกดว่า Nam Khong ในแผนที่) อาจเป็นช่องทางลัดเข้าสู่ประเทศจีน การ์นิเยร์ได้รับแต่งตั้งเป็นรองหัวหน้าคณะสำรวจที่เดินทางเข้ามาในอินโดจีนและประเทศจีนตอนใต้ระหว่างปี ค.ศ. 1866-68 หรือ พ.ศ. 2409-11 (นำโดย แอร์เนสต์ ดูดาร์ท เดอ ลาเกร Ernest Doudart de Lagrée (31 มีนาคม 1823-12 มีนาคม 1868) โดยได้รับมอบหมายให้สำรวจเส้นทางการค้าและการเขียนแผนที่การสำรวจจากอินโดจีน โดยเริ่มต้นการเดินทางครั้งประวัติศาสตร์นี้จากเมืองไซ่ง่อน ล่องขึ้นไปตามลำแม่น้ำโขงจนถึงมณฑลยูนนาน ในประเทศจีน

ในบริบททางประวัติศาสตร์ การสำรวจทางธรรมชาติวิทยา ทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนทางมานุษยวิทยาต่างๆ นานา ก็เป็นส่วนหนึ่งของการแผ่ขยายลัทธิอาณานิคมและจักรวรรดินิยมของฝรั่งเศส (และทั้งของอังกฤษ กับชาติตะวันตกอื่นๆ ด้วย) ดังนั้น เราก็จะได้รับฟังเรื่องราวของ “ค้นพบนครวัด” (!?) ของ Henri Mouhout ในปี พ.ศ. 2404 หรือ ค.ศ. 1861 และที่สำคัญก็คือ มีการสำรวจแม่น้ำโขงจากเวียดนามใต้ไปจนถึงยูนนานโดยชุดของ Ernest Doudard de Lagrée และ Francis Garnier ในปี พ.ศ. 2409-2411 หรือ ค.ศ. 1866-68 นั่นเอง

การสำรวจแม่น้ำโขงครั้งสำคัญปี พ.ศ. 2409-2511 (Mekong Exploration 1866-68 นั้น จะตรงกับสมัย “ผลัดแผ่นดิน” ของสยามจากรัชกาลที่ 4 มารัชกาลที่ 5) นั้น และเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่จะทำให้ฝรั่งเศสได้อาณานิคมในเวียดนาม-กัมพูชา-และลาวไปทั้งหมด และทำให้ฝรั่งเศสมีดินแดนประชิดกับเขตอิทธิพลของอังกฤษ โดยมีสยามประเทศของเรา “คั่น” หรือกลายเป็น “รัฐกันชน” (buffer state) อยู่ตรงกลางดังที่ได้บรรยายอย่างละเอียดในส่วนของ “ภาคที่หนึ่ง” มาแล้ว

กล่าวได้ว่านี่เป็นยุคของการแข่งขันช่วงชิงอาณานิคมของชาติยุโรปตะวันตก ที่เราจะเห็นว่าอังกฤษก็มีความปรารถนาเดียวกันในการที่จะใช้แม่น้ำอิระวดี ทั้งเข้ายึดครองพม่า และเปิดทางเข้าไปทางด้านหลังของจีน คือ มณฑลยูนนานเช่นกัน นักวิชาการจะวิจารณ์กันว่าในขณะที่อังกฤษคลั่งไคล้กับแม่น้ำอิระวดี ฝรั่งเศสก็คลั่งไคล้กับแม่น้ำโขง หรือ une monomanie du Mekong นั่นเอง (ขอให้ตั้งข้อสังเกตว่าเมื่ออังกฤษลงนามกับสยามใน “สนธิสัญญาเบาว์ริง” เมื่อปี พ.ศ. 2398 หรือ ค.ศ. 1855 ฝรั่งเศสก็แข่งขันในการลงนามในสนธิสัญญากับสยามในลักษณะเดียวกัน ดังที่ปรากฏใน “สนธิสัญญามงตีญี” พ.ศ. 2399 หรือ ค.ศ.1856 (Montigny Treaty- Louis Charles de Montigny.) หรืออีกเพียง 1 ปีถัดมานั่นเอง

หากเราจะถือเอาปีของการสำรวจดังกล่าวเป็นเกณฑ์กลาง ก็จะเห็นได้ว่าก่อนหน้าปี พ.ศ. 2409-11 หรือ ค.ศ. 1866-68 นั้น ฝรั่งเศสค่อยๆ คืบคลานเข้ามาในอินโดจีน และ “ได้ดินแดน” ไปตามลำดับดังนี้ คือ ในสมัยแรกได้โคชินจีน (หรือเวียดนามใต้) ไปในปี พ.ศ. 2405 หรือ ค.ศ. 1862 และในหนึ่งปีถัดมา คือ พ.ศ. 2406 หรือ ค.ศ. 1863 ก็ได้ “เขมรส่วนนอก” หรือกัมพูชาไป

ในสมัยหลังการสำรวจ ฝรั่งเศสก็จะได้อันนัม (เวียดนามกลาง) ไปในปี พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) ได้ตังเกี๋ย (เวียดนามเหนือ) ไปในปี พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) และเมื่อได้เวียดนามไปทั้งหมดเป็นการเรียบร้อยแล้ว อีกเพียง 8 ปีฝรั่งเศสก็เข้ามาประชิดดินแดนสยามประเทศ และก็ได้ลาวไปในปี พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893 ในเหตุการณ์ที่เรารู้จักกันดีว่า “วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112”) และท้ายที่สุดก็จะได้ “เขมรส่วนนอก” (หรือ “มณฑลเขมร” หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “มณฑลบูรพา” หรือ “เสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ) ไปในปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1907)

กล่าวโดยย่อ ลัทธิอาณานิคมของฝรั่งเศส ใช้เวลาทั้งหมด 45 ปีจาก พ.ศ. 2406-2440 (ค.ศ. 1862-1907) และขอให้สังเกตว่าเป็นยุคสมัยที่ตรงกับปลายรัชกาลที่ 4 และกินเวลายาวนานตลอดรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 นั่นเอง ดังนั้นการสำรวจแม่น้ำโขงในปี พ.ศ. 2409-11 (1866-68) แม้ฝรั่งเศสจะไม่สามารถใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางคมนาคมเข้าสู่ทางตอนใต้ของจีนได้ และแม้ว่าหัวหน้าคณะสำรวจคือ ดูดาร์ท เดอ ลาเกร จะสิ้นชีวิตลงในเมืองจีนในตอนปลายของการสำรวจก็ตาม แต่ฝรั่งเศสก็จะประสบความสำเร็จในการยึดอาณานิคมไปได้ทั้งหมดในอินโดจีน

คณะสำรวจฝรั่งเศสเริ่มต้นการเดินทางจากกรุงไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 1866 หรือ พ.ศ. 2409 ผ่านลำน้ำโขงไปยังกัมพูชาและลาว เรื่อยจนถึงมณฑลยูนนาน เสฉวน ไปสิ้นสุดที่เมืองเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน คณะสำรวจเดินทางกลับถึงกรุงไซ่ง่อนในวันที่ 29 มิถุนายน ค.ศ. 1868 หรือ พ.ศ. 2411 รวมระยะเวลาเดินทางทั้งสิ้น 2 ปี 24 วัน และรวมระยะทางทั้งสิ้น 9,960 กิโลเมตร โดยคณะสำรวจได้เขียนแผนที่ครอบคลุมระยะทาง 6,720 กิโลเมตร

เส้นทึบที่ปรากฏในแผนที่ แสดงระยะทางสำรวจของคณะ เส้นประแสดงเส้นทางสำรวจของสมาชิกรายบุคคล การ์นิเยร์ทยอยตีพิมพ์ผลการสำรวจครั้งแรกในวารสาร Le Tour du Monde: Nouveau Journal des voyages, XXII, Deuxiéme Semestre (18 บท) พิมพ์โดย Librairie Hachette et Cie. ค.ศ. 1871 หรือ พ.ศ. 2414 ต่อมารวมเล่มในหนังสือ Voyages d'exploration en Indo-Chine จัดพิมพ์ครั้งแรกโดยทางการฝรั่งเศสที่กรุงปารีสในปี ค.ศ. 1873 พิมพ์ใหม่ (ปรับปรุง) ค.ศ. 1875 และ ค.ศ. 1885

เพียงไม่กี่เดือนหลังจากตีพิมพ์ครั้งแรก การ์นิเยร์ก็เสียชีวิตที่กรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ. 1873 หรือ พ.ศ. 2416 กล่าวคือเขาได้นำกองทหารฝรั่งเศสบุกเข้ายึดเมืองฮานอย ตามแผนการที่จะเข้าครอบครองเมืองต่างๆ ในเวียดนามเหนือ และใช้แม่น้ำแดงและเมืองท่าในแคว้นตังเกี๋ย อันจะเป็นเส้นทางเข้าสู่จีนตอนใต้ ที่ไม่สามารถจะใช้แม่น้ำโขงได้อีกต่อไป แผนการของเขาได้รับการต่อต้านจากชาวเวียดนามจำนวนมาก และนี่ก็นำมาสู่จุดจบของนายทหารข้าราชการอาณานิคมฝรั่งเศสผู้นี้

ในส่วนของแผนที่แผ่นนี้ มีความสำคัญมาก เพราะเป็นแผนที่แผ่นแรกที่เขียนหลังการสำรวจแม่น้ำโขงอย่างเป็นทางการของฝรั่งเศส และเป็นแผ่นแรกที่แสดงให้เห็น "โค้งใหญ่แม่น้ำโขง" บริเวณเมืองเชียงคาน จังหวัดเลยของเราในปัจจุบันอีกด้วย

อนึ่ง ผลสรุปที่สำคัญของการสำรวจคือ แม่น้ำโขงไม่ใช่ประตูสู่ประเทศจีน เพราะเต็มไปด้วยอุปสรรคทั้งทางธรรมชาติและโดยฝีมือมนุษย์ ทางการฝรั่งเศสจึงเปลี่ยนแผนด้วยการสร้างเส้นทางรถไฟจากอินโดจีน คือจากฮานอยสู่เมืองคุนหมิง มณฑลยูนนานในประเทศจีน เริ่มสร้างเมื่อ ค.ศ. 1905 หรือ พ.ศ. 2448 สร้างเสร็จ ค.ศ. 1910 หรือ พ.ศ. 2453 และก็ยังใช้ขนถ่ายสินค้าอยู่ในปัจจุบัน

(ภาพจาก ห้องสมุดส่วนบุคคล ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช)

แผนที่ฉบับแมคคาร์ธี พ.ศ. 2431 Map of the Kingdom of Siam and Its Dependencies (ค.ศ. 1888) (ขนาด 478 x 614 มม.) โดย เจมส์ ฟิตซรอย แมคคาร์ธี (James Fitzroy McCarthy) หรือ พระวิภาคภูวดล ชาวอังกฤษเชื้อสายไอริช ที่เข้ามารับราชการด้านการสำรวจและเขียนแผนที่ในสยาม แผนที่แผ่นนี้เป็นแผนที่ประกอบบทความ Siam ของเขา ที่ปรากฏในวารสาร Proceedings of the Royal Geographical Society ปีที่ 10 พิมพ์ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) ซึ่งตรงกับกลางสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 (ซึ่งต่อนี้จะเรียกว่า “แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับแรก (2431/1888)”)

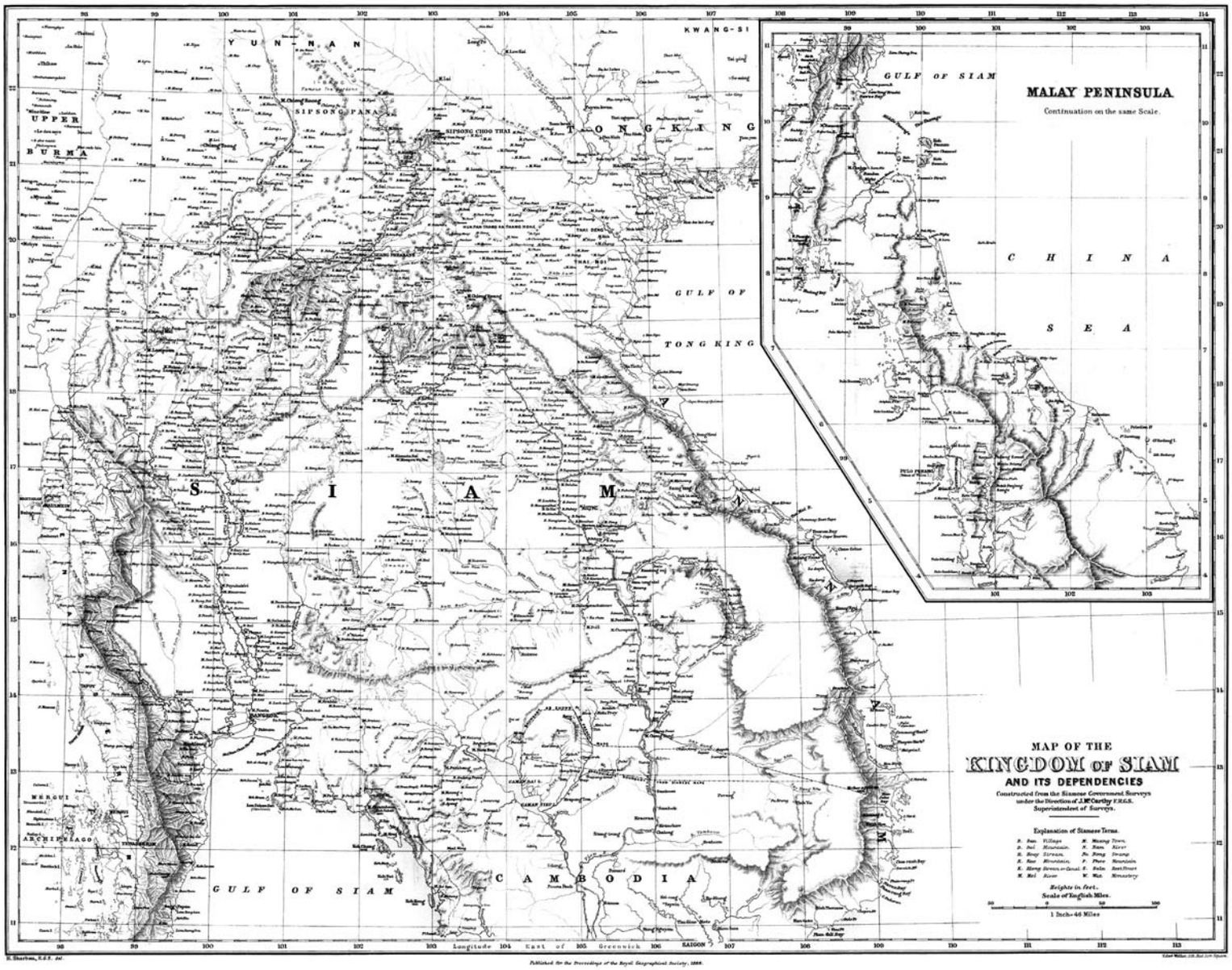

แผนที่ราชอาณาจักรสยามและประเทศราช ฉบับแมคคาร์ธี พ.ศ. 2431 Map of the Kingdom of Siam and Its Dependencies (ค.ศ. 1888)

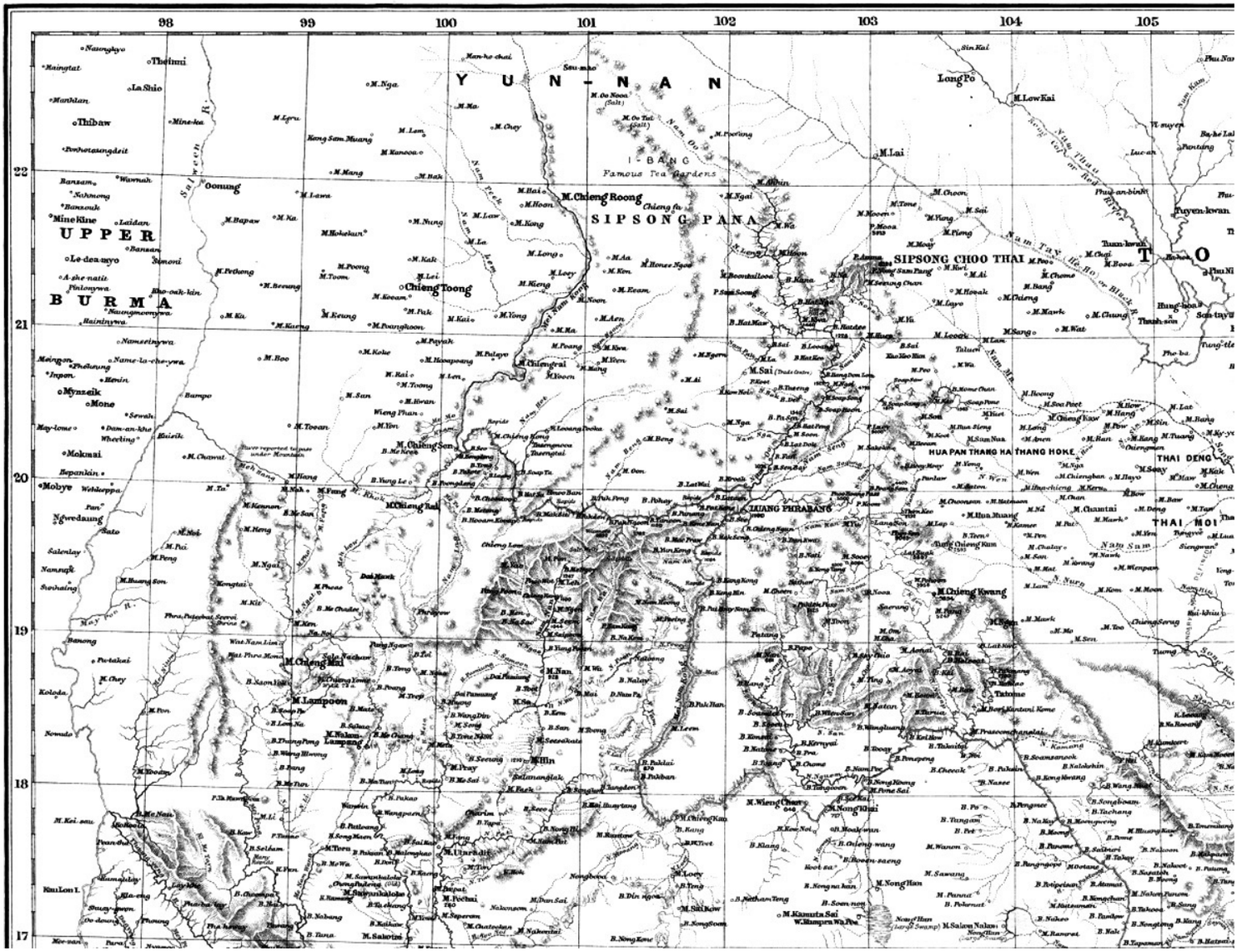
98
99
100
101
102
103
104
105
22
21
20
19
18
17
Y U N - N A N
BURMA
UPPER
SIPSONG PANA
SIPSONG CHOO THAI
HUA PAN THANG HA THANG HOKE
THAI DENG
THAI MOI
I-BANG
Famous Tea Gardens
M.Chieng Roong
M.Chieng Toong
M.Chieng Sen
M.Chieng Rai
M.Chieng Mai
M.Lampoon
M.Lai
M.Sai
M.Chieng Kwang
LUANG PHRABANG
Long Po
M.Low Kai
Mine Kine
Thibaw
Mobye
Myngeik
Mone
Ngwedaung
Moksai
Kiu Lon I.

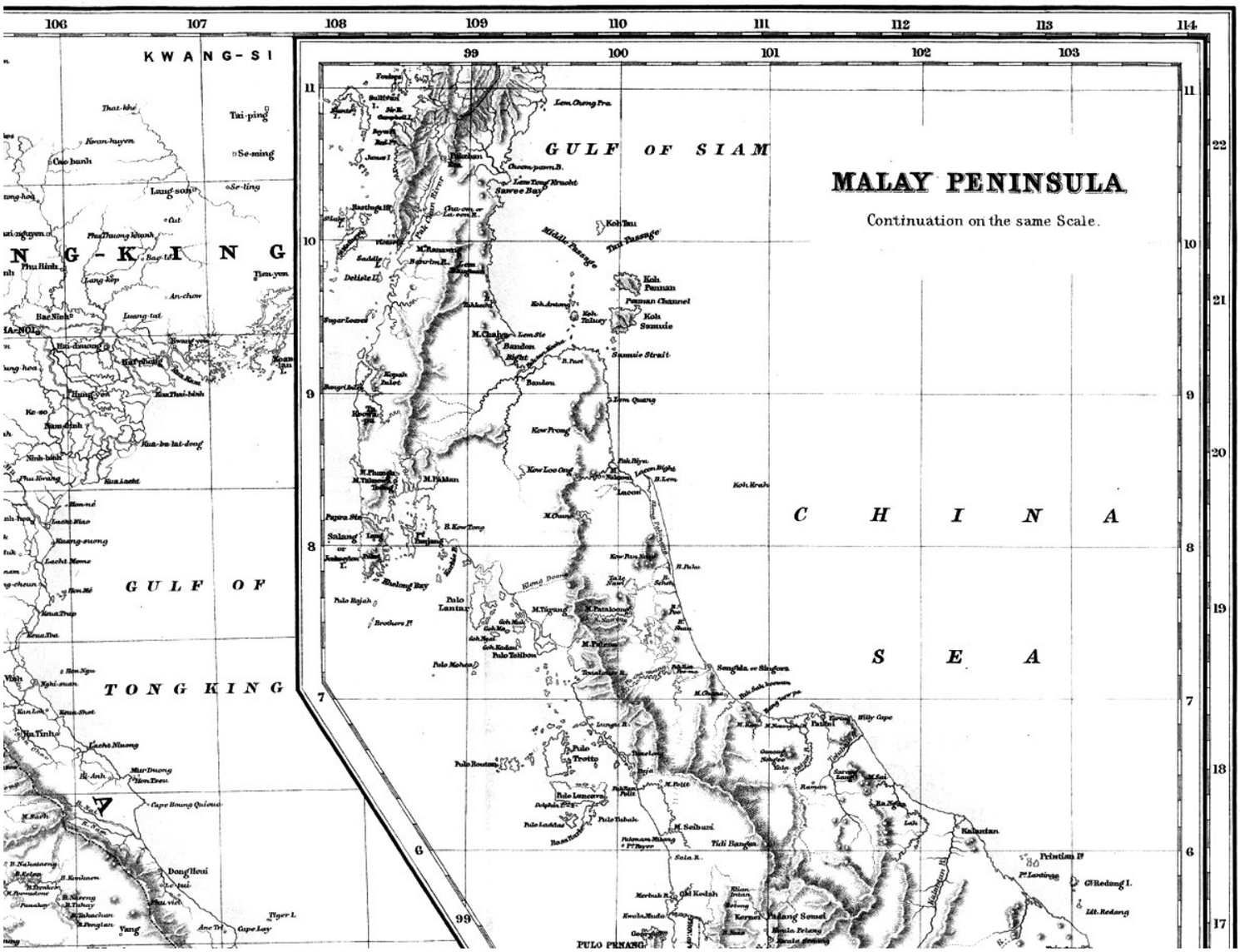
MALAY PENINSULA
Continuation on the same Scale.
GULF OF SIAM
CHINA SEA
KWANG-SI
TONG KING
GULF OF
Singapore
Penang
Malacca
Pulo Penang
106
107
108
109
110
111
112
113
114
99
100
101
102
103

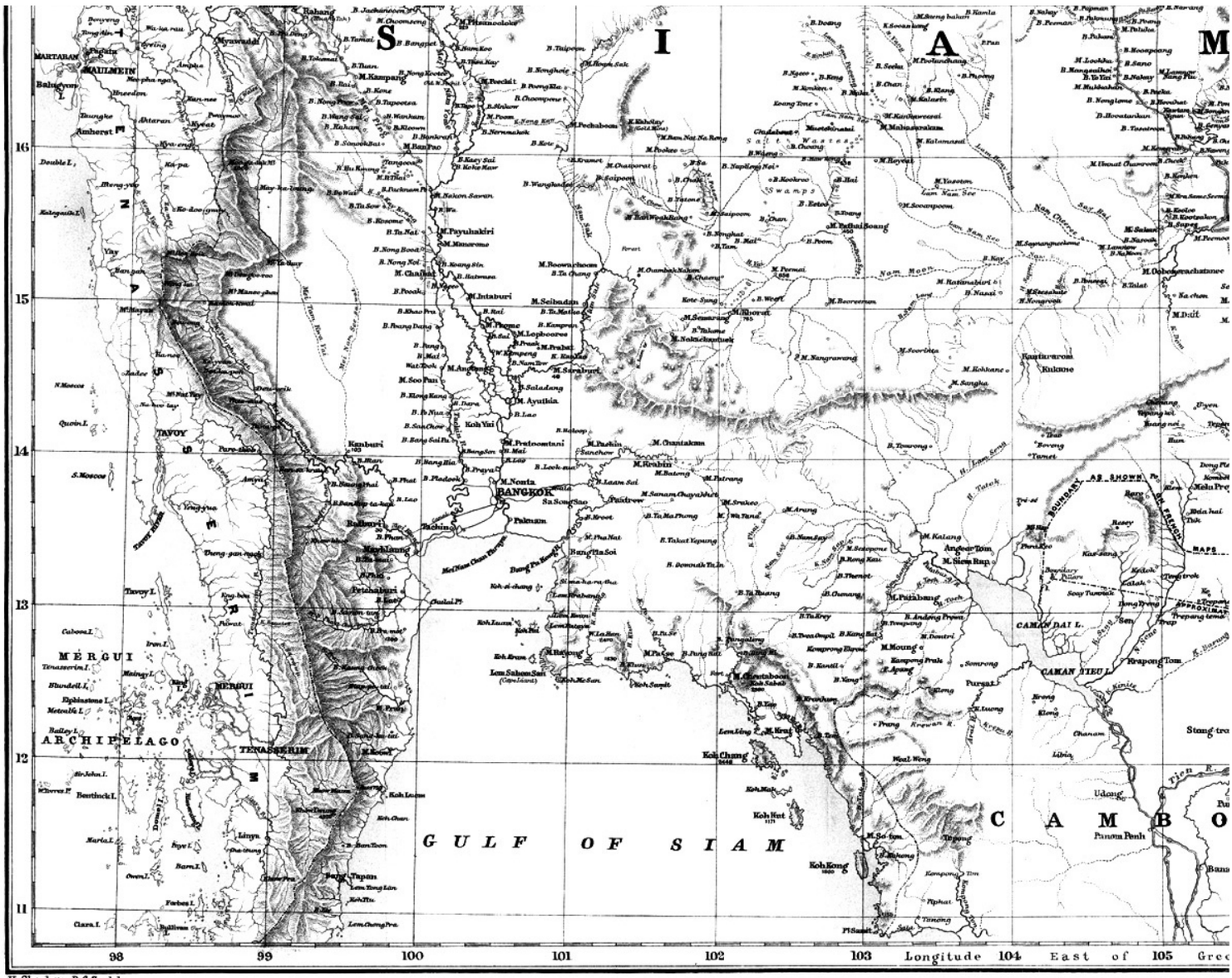

H. Sharbau, R.G.S. del.

Published for the Proceedings of th

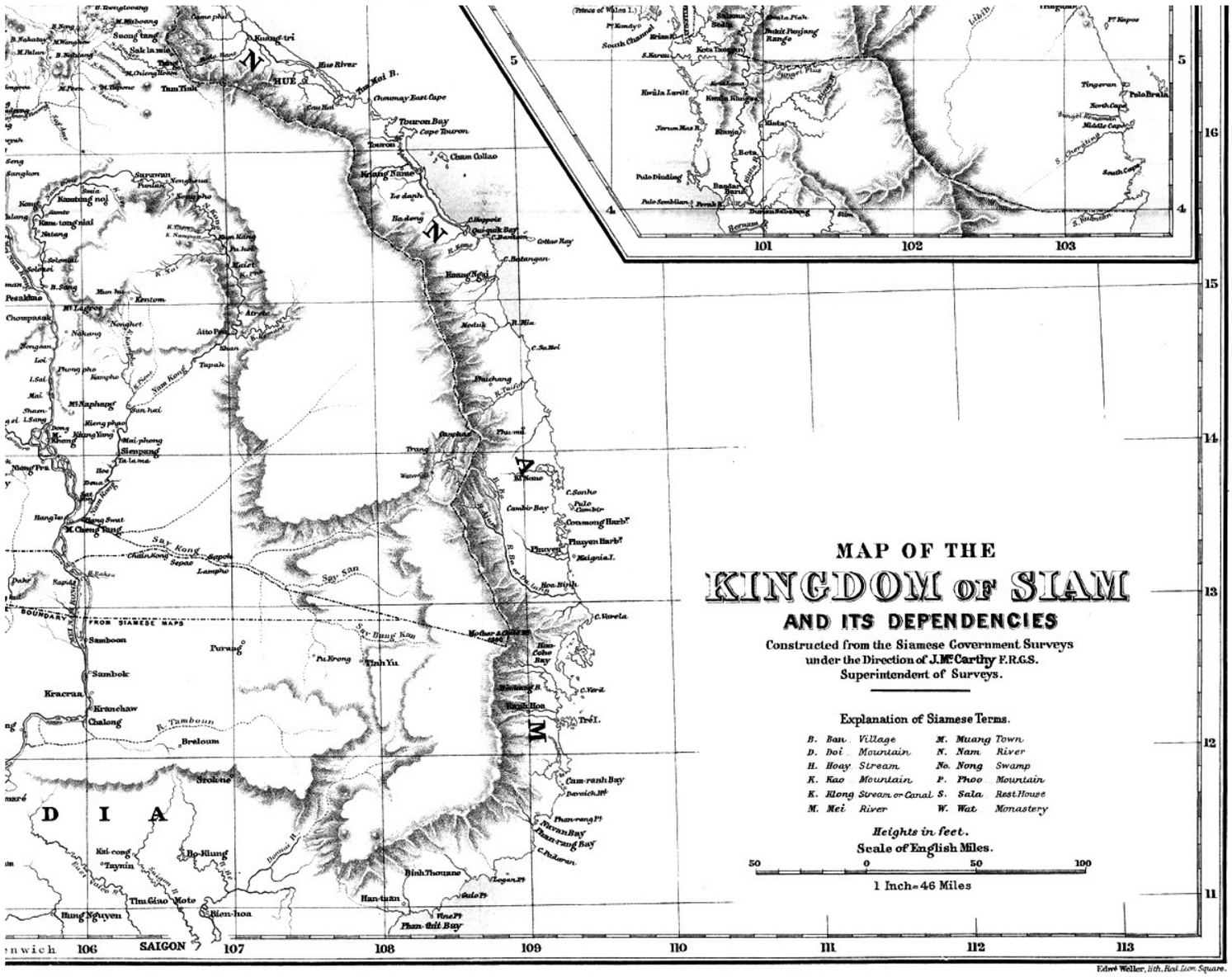

e Royal Geographical Society, 1888.

แผนที่ราชอาณาจักรสยามและประเทศราช ฉบับแมคคาร์ธี พ.ศ. 2443 Map of the Kingdom of Siam and Its Dependencies (ขนาด 1,305 x 749 มม.) โดย เจมส์ ฟิตซรอย แมคคาร์ธี จากหนังสือ Surveying and Exploring in Siam พิมพ์ครั้งแรกที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) ตรงกับปลายสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 (ซึ่งต่อนี้จะเรียกว่า “แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับหลัง (2443/1900)”)

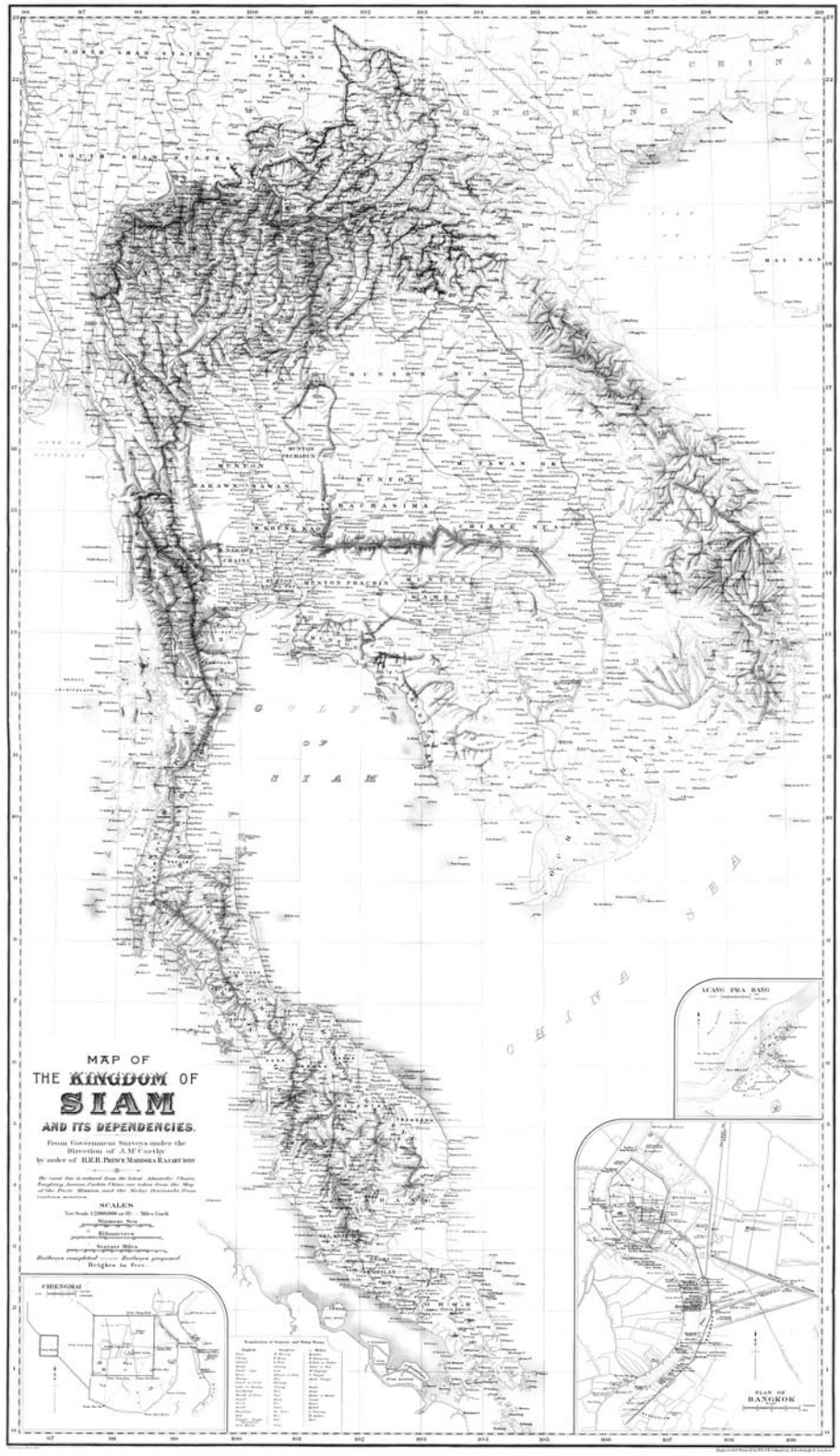

แผนที่ราชอาณาจักรสยามและประเทศราช ฉบับแมคคาร์ธี พ.ศ. 2443 Map of the Kingdom of Siam and Its Dependencies (ค.ศ. 1900)

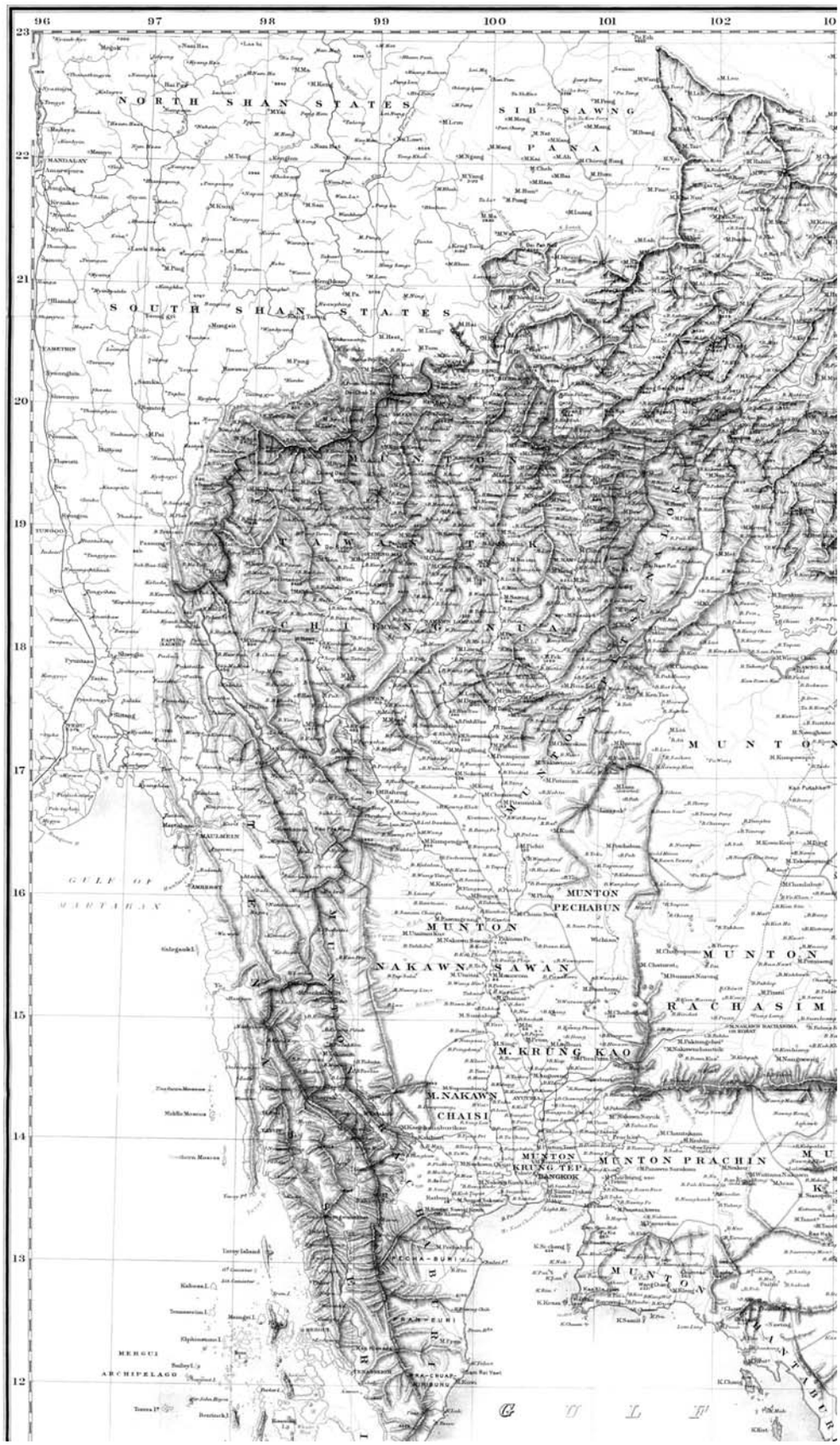
96
97
98
99
100
101
102
NORTH SHAN STATES
SIBSAWNG
PASA
SOUTH SHAN STATES
MANDALAY
MUNTON
PECHABUN
NAKAWN SAWAN
RACHASIM
M. KRUNG KAO
M. NAKAWN
CHAISI
MUNTON PRACHIN
KRUNG TEP
BANGKOK
PECHA-BURI
MERGUI
ARCHIPELAGO
GULF OF MARTABAN
G U L F

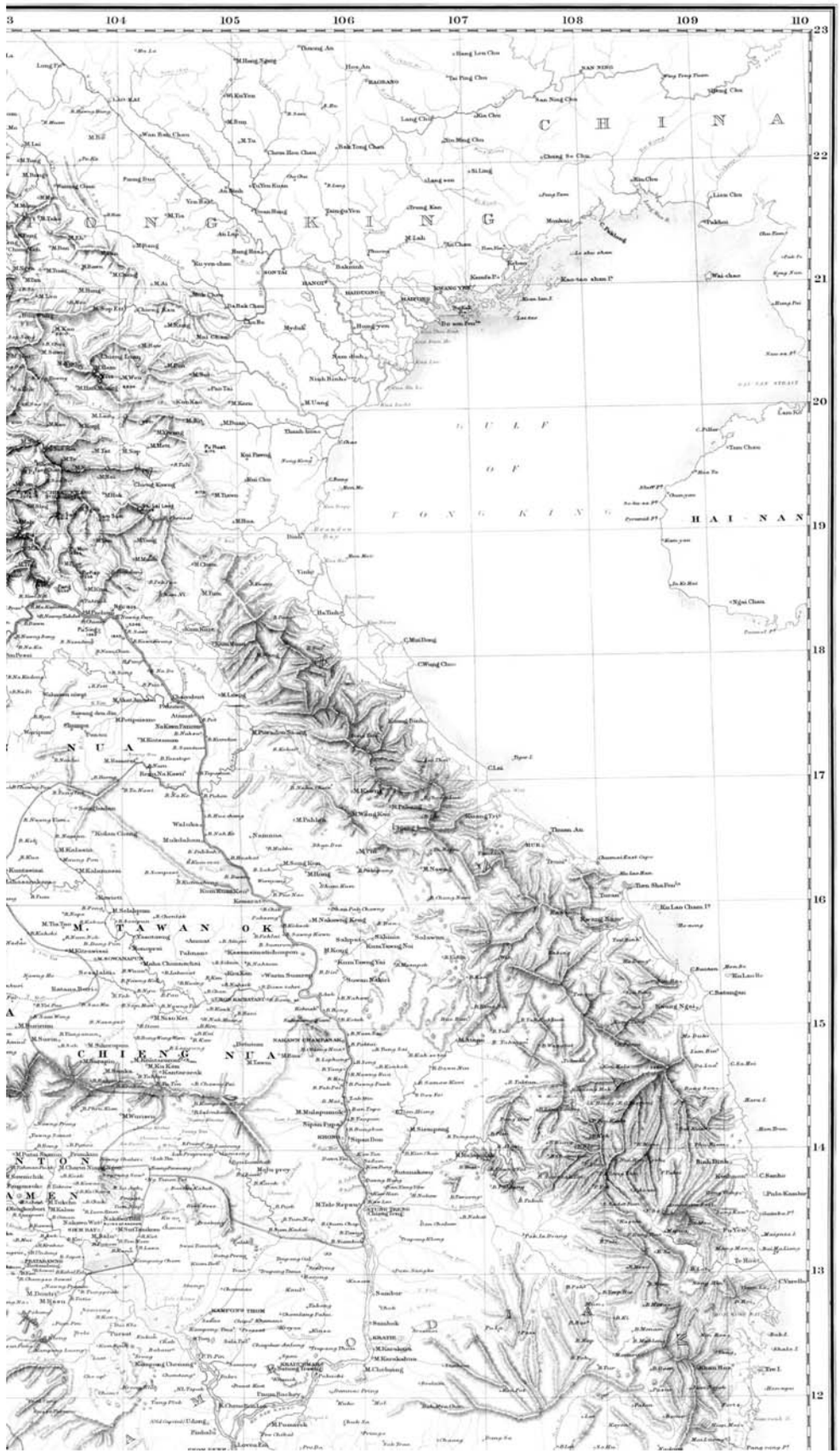
103
104
105
106
107
108
109
110
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
C H I N A
T O N G K I N G
G U L F
O F
T O N G K I N
H A I - N A N
N U A
M. T A W A N O K
C H I E N G
N A
A M E N
A

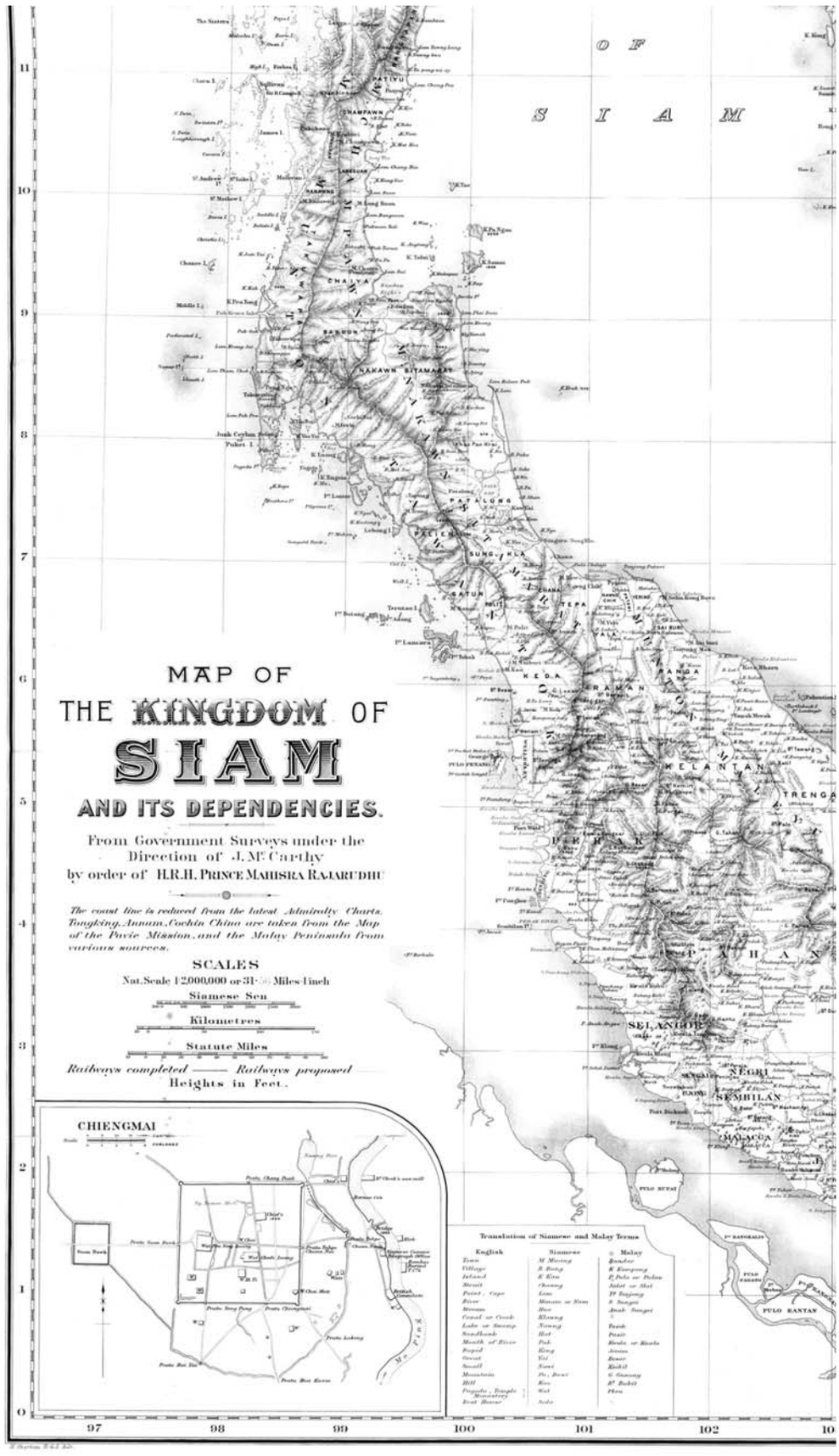
MAP OF
THE KINGDOM OF
SIAM
AND ITS DEPENDENCIES.
From Government Surveys under the Direction of J. Mc Carthy
by order of H.R.H. Prince Mahisra Rajaridhi
The coast line is reduced from the latest Admiralty Charts. Tongking, Annam, Cochin China are taken from the Map of the Pavie Mission, and the Malay Peninsula from various sources.
SCALES
Nat. Scale 1:2,000,000 or 31·56 Miles 1 inch
Siamese Sen
Kilometres
Statute Miles
Railways completed —— Railways proposed
Heights in Feet.
CHIENGMAI
Translation of Siamese and Malay Terms
English
Siamese
Malay
SIAM
KEDAH
KELANTAN
TRENGANU
PERAK
PAHANG
SELANGOR
NEGRI SEMBILAN
MALACCA
PULO PENANG
PULO LANGKAWI
PULO REDANG
PULO RANTAN
PULO AYAM
PULO TIOMAN
PULO AUR
PULO SEMBILAN
PULO PINANG
PULO TINGGI
PULO SIBU
PULO KAMBING
PULO KAPAS
PULO TIKUS
PULO BESAR
PULO KECHIL
PULO BUKIT
PULO PISANG
PULO KAYU ARA
PULO KAYU ARA BESAR
PULO KAYU ARA KECHIL
PULO KAYU ARA TENGAH
PULO KAYU ARA UTARA
PULO KAYU ARA SELATAN
PULO KAYU ARA BARAT
PULO KAYU ARA TIMUR
PULO KAYU ARA PULAU
PULO KAYU ARA PULAU BESAR
PULO KAYU ARA PULAU KECHIL
PULO KAYU ARA PULAU TENGAH
PULO KAYU ARA PULAU UTARA
PULO KAYU ARA PULAU SELATAN
PULO KAYU ARA PULAU BARAT
PULO KAYU ARA PULAU TIMUR
PULO KAYU ARA PULAU PULAU
PULO KAYU ARA PULAU PULAU BESAR
PULO KAYU ARA PULAU PULAU KECHIL
PULO KAYU ARA PULAU PULAU TENGAH
PULO KAYU ARA PULAU PULAU UTARA
PULO KAYU ARA PULAU PULAU SELATAN
PULO KAYU ARA PULAU PULAU BARAT
PULO KAYU ARA PULAU PULAU TIMUR
97
98
99
100
101
102

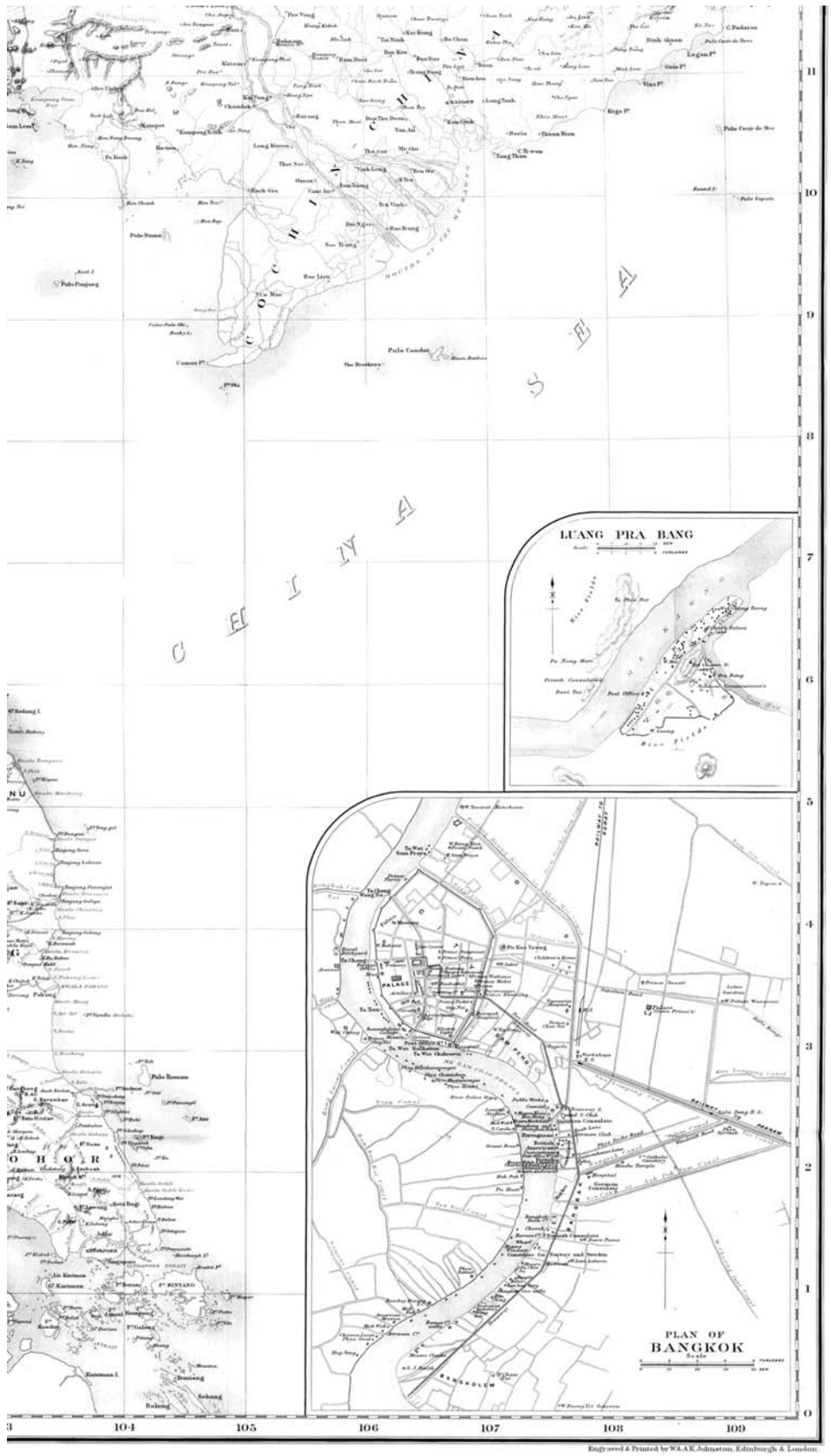
LUANG PRA BANG
PLAN OF
BANGKOK
Scale
CHINA SEA
Engraved & Printed by W.& A.K.Johnston, Edinburgh & London.

นามของเจมส์ ฟิตซรอย แมคคาร์ธี (James Fitzroy McCarthy) หรือ พระวิภาคภูวดล ชาวอังกฤษเชื้อสายไอริช เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในแวดวงของวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ท่านได้เข้ามาพำนักอยู่ในสยามประเทศสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นช่วงของหัวเลี้ยวหัวต่อของลัทธิอาณานิคมอังกฤษ-ฝรั่งเศส ที่คุกคามต่อ “อธิปไตย” ของสยาม และการแข่งขันกันเหนือดินแดนของลาวและกัมพูชา ท่านพำนักอยู่ในสยามถึง 20 ปี และดำรงตำแหน่ง “เจ้ากรมแผนที่ทหาร” คนแรกอยู่ถึง 16 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2428-2444 (ค.ศ. 1885-1901)

เจมส์ แมคคาร์ธี เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2396 (1853) และได้งานเป็นข้าราชการอาณานิคมของอังกฤษในอินเดีย ในปี พ.ศ. 2424 (1881) ท่านได้ร่วมเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ กับคณะของกองทำแผนที่ประเทศอินเดียของอังกฤษ กองทำแผนที่ดังกล่าวขอเข้ามาในสยามเพื่อทำ “โครงข่ายสามเหลี่ยม” อันเป็นวิทยาการสมัยใหม่ของการทำแผนที่ของฝรั่ง และเนื่องจากการทำแผนที่เป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ “รัฐสมัยใหม่” ในการสถาปนาอำนาจ “อธิปไตย” ของตน แมคคาร์ธีจึงได้รับการเสนอให้เข้ารับราชการงานแผนที่ของราชสำนักรัชกาลที่ 5 โดยเริ่มต้นเข้ารับราชการเมื่อ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2424 และภายในเวลา 2 ปีก็ได้บรรดาศักดิ์เป็น “พระวิภาคภูวดล” รับราชการเป็นที่โปรดปรานของรัชกาลที่ 5 เป็นอย่างยิ่ง (ทั้งสองท่านเป็น “สหชาติ” เนื่องจากถือกำเนิดในปี พ.ศ. 2396 (1853) ปีเดียวกัน แมคคาร์ธีได้รับพระราชทานของขวัญวันเกิดทุกปี)

แมคคาร์ธี หรือ พระวิภาคภูวดล นอกจากจะเป็น “เจ้ากรมแผนที่” คนแรกแล้ว ยังมีส่วนทั้งเป็นอาจารย์และร่วมก่อตั้งโรงเรียนแผนที่อีกด้วย ผลงานของท่านมีตั้งแต่การทำแผนที่ถนนเจริญกรุง กทม. แผนที่ทางสายโทรเลขจากกรุงเทพฯ ไปเมืองพระตะบอง (ร่วมกับ ม. ปาวี) แผนที่ทางสายโทรเลขจากตากไปมะละแหม่ง แผนที่บริเวณปากอ่าวไทย แผนที่วิวาทชายแดนระหว่างอำเภอรามัน ปัตตานี กับแม่น้ำเประในมลายูของอังกฤษ แผนที่วิวาทลำน้ำแม่ติ่น แดนเมืองตากต่อเชียงใหม่ อันเป็นกรณีพิพาทเรื่องเก็บค่าอากรตอ (ไม้) ระหว่างเจ้าเมืองตากและเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ (สมัยที่ยังคงสถานะเป็นประเทศราชอยู่)

แต่ที่สำคัญที่สุดที่ท่านจะได้รับการจดจำกันไว้ ก็คือการทำแผนที่ 2 แผ่นที่กล่าวข้างต้น คือ “แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับแรก (2431/1888)” และ “แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับหลัง (2443/1900)” ขอให้สังเกตว่าแผนที่ทั้งสองนั้น อุบัติขึ้นในช่วงระยะเวลาที่สำคัญของประวัติศาสตร์ว่าด้วยแผนที่แบบฝรั่ง ที่เข้ามามีอิทธิพลในเอเชีย และเป็นช่วงก่อนและหลัง “วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112” หรือ พ.ศ. 2436 (1893) อันเป็นผลกระทบอย่างรุนแรงต่ออำนาจอธิปไตยของสยาม ที่เคยมีเหนือดินแดนฝั่งซ้ายด้านตะวันออกของแม่น้ำโขงทั้งในส่วนที่เป็นลาวและเป็นกัมพูชา (ในปัจจุบัน) นั่นเอง

กล่าวโดยย่อ ความพยายามของรัฐบาลสยามของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ที่เราสามารถจะเข้าใจผ่านการศึกษาจากแผนที่ของแมคคาร์ธีนี้ ก็คือความพยายามของสยามที่ต้องการยืนยันอำนาจอธิปไตยของตนในฐานะ “รัฐสมัยใหม่” ที่ต้องมี “พรมแดน” และ “เขตแดน” ที่แน่นอน แทนที่ “รัฐสมัยเก่า” หรือ “รัฐประเพณี” ที่หามีความแน่นอนและชัดเจนเหนือดินแดนไม่ และการทำแผนที่ในลักษณะนี้ ก็ถือกำเนิดขึ้นมาในสยามในช่วงระยะเวลาที่ต้องแข่งขันและช่วงชิงกับอำนาจลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศส ที่คืบคลานเข้ามาจากเวียดนามสู่กัมพูชาและลาว นั่นเอง

สำหรับ “แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับแรก (2431/1888)” นั้นเป็นแผนที่สยามในยุคสมัยนั้น ที่ให้รายละเอียดทางภูมิศาสตร์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะนี่เป็นผลจากวิทยาการการสำรวจ (survey) และการทำแผนที่ที่ก้าวหน้ายิ่งในสมัยนั้น แมคคาร์ธีเองก็มีประสบการณ์โดยตรงในการร่วมไปในกองทัพ “ปราบฮ่อ” ใน

ตอนต้นของรัชสมัยนั้น ทำให้ท่านมีข้อมูลไม่น้อยเกี่ยวกับดินแดนที่เรียกว่า “สิบสองจุไท” นอกเหนือไปจากข้อมูลที่ท่านได้จากเชียงใหม่ และเลยเหนือขึ้นไปยัง “สิบสองปันนา”

ในแผนที่ฉบับจริงของท่านนั้น จะใช้สีเหลืองอ่อนระบายเส้นที่ถือได้ว่าเป็น “พรมแดน” หรือ border ของสยามที่กำลังอยู่ในระหว่างการช่วงชิงกันของสองมหาอำนาจจากยุโรป คือ อังกฤษและฝรั่งเศส และในบางครั้งก็มีจีนเข้ามาเกี่ยวข้องและอ้างอำนาจอธิปไตยของตนด้วย คือในแคว้นสิบสองปันนา ที่มีเมืองเชียงรุ่งเป็นศูนย์กลาง

ดังนั้นอำนาจ “อธิปไตย” ของสยามที่ปรากฏในแผนที่แมคคาร์ธีฉบับแรกนี้ จึงกินถึงอาณาบริเวณทั้งสองดังกล่าวนั้น คือ สิบสองจุไทกับสิบสองปันนา แต่ก็น่าสนใจว่าแมคคาร์ธีในฐานะของนักการแผนที่มากกว่าที่จะเป็นนักการเมืองหรือนักปกครอง ท่านก็ละเว้นที่จะบ่งชี้ “พรมแดน” และ “เขตแดน” ให้ชัดเจนลงไป ฉะนั้น ในส่วนที่เป็นลาวด้านตะวันออกเฉียงเหนือ คือบริเวณที่อยู่เลยไปจาก “หัวพันทั้งห้าทั้งหก” และ “เชียงขวาง” ท่านก็จะระบุแต่เพียงว่า BOUNDARY NOT DEFINED หรือ “เขตแดนยังไม่กำหนด”

แต่ที่น่าสนใจยิ่งก็คือ ทางด้านกัมพูชา ที่แม้ว่าแผนที่นี้จะยังกำหนดให้ “เขมรส่วนใน” หรือเมืองพระตะบอง-เสียมราฐ รวมทั้งเกาะกง ยังอยู่ภายใต้อธิปไตยของสยามก็ตาม แต่เส้น “เขตแดน” ของอินโดจีนของฝรั่งเศสกับสยาม ก็ทับซ้อนและไม่ตรงกัน กล่าวคือ แมคคาร์ธีเน้นข้อแตกต่างด้วยการระบุเส้นเขตแดนเหนือทะเลสาบเขมรว่า Boundary as shown on French maps (เส้นเขตแดนในแผนที่ฝรั่งเศส) และ Approximate boundary from Siamese maps (เส้นเขตแดนโดยประมาณในแผนที่สยาม)

“แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับแรก (2431/1888)” นี้ ดูจะมีความชัดเจนมากกว่าเมื่อกำหนด “พรมแดน” ของสยามกับพม่าและมลายูของอังกฤษ ดังนั้น พรมแดนสยามจึงครอบคลุมถึง เคดะห์-ปะลิศ-กลันตัน-ตรังกานู (สะกดเป็นภาษาอังกฤษว่า Kedah-Polit-Kalantan-Trinagano)

อนึ่ง ขอชี้แจงเพิ่มเติมว่า “แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับแรก (2431/1888)” แผ่นนี้ อาจไม่ใช่แผนที่จัดทำโดยรัฐบาลสยามเป็นแผ่นแรกสุด เพราะเชื่อกันว่าเมื่อสองทศวรรษก่อนหน้านี้ รัฐบาลสยามได้มอบหมายให้ชาวฮอลันดานาม ดัยส์ฮาร์ท (Duyshart) เขียนแผนที่สยามขึ้นแผ่นหนึ่ง โดยแผนที่แบ่งออกเป็นสี่ส่วน แผนที่ดังกล่าวชื่อ Map of the Kingdom of Siam and Her Dependencies among the Laosians and Cambodians แต่น่าเสียดายว่าแผนที่นี้ได้หายสาบสูญไป ดังนั้น แผนที่โดยแมคคาร์ธี จึงเป็นแผนที่โดยคำสั่งรัฐบาลสยามเก่าแก่สุดที่ปรากฏมีหลักฐานอยู่

นอกจากนี้ ยังมีการเข้าใจผิดว่าแมคคาร์ธีได้เขียนแผนที่สยามขึ้นอีกแผ่นเมื่อปี พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) แต่จากหลักฐานเท่าที่ค้นคว้าได้ แมคคาร์ธีเขียนแผนที่สยามเพียงสองแผ่น อีกแผ่นหนึ่งคือแผนที่ซึ่งแทรกอยู่ในหนังสือ Surveying and Exploring in Siamที่ท่านได้เรียบเรียงและพิมพ์ครั้งแรกที่กรุงลอนดอน พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) หรือ 12 ปีหลังจากแผ่นแรกนั่นเอง

สำหรับแผนที่ฉบับที่สองหรือฉบับสุดท้ายของท่าน คือ “แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับหลัง (2443/1900)” นั้น ถือได้ว่าเป็นแผนที่สยามขนาดใหญ่สุดและละเอียดสุดเท่าที่เคยจัดพิมพ์มา (อัตราส่วน 1:2,000,000 ทั้งยังมีมาตราเทียบ “เส้น-ไมล์-กิโลเมตร” และมีแผนผังของกรุงเทพฯ กับเชียงใหม่ประกอบด้วย)

แผนที่นี้พิมพ์เป็นสองส่วน โดยส่วนแรกครอบคลุมพื้นที่ภาคเหนือ กลาง และอีสาน ส่วนหลังครอบคลุมพื้นที่ภาคใต้และคาบสมุทรมลายู โดยแสดงเขตปกครองของสยามแบ่งเป็นมณฑลต่างๆ โดยเรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษ และขอให้ตั้งข้อสังเกตว่าแผนที่แผ่นนี้ จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2443 หรือ ค.ศ. 1900 ซึ่งก็หมายความว่า ก่อนการเปลี่ยนแปลงในแง่อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนต่างๆ ในลาวและกัมพูชากับ

มลายู อันเกิดขึ้นจากสนธิสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศส และกับอังกฤษตามลำดับในปี พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904) กับ พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) และท้ายที่สุด พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ดังที่กล่าวมาแล้วในภาคแรก

ขอให้เรามาดูว่า “แผนที่สยาม-แมคคาร์ธีฉบับหลัง (2443/1900)” ให้ข้อมูลในแง่ของ “มณฑลการปกครอง” ซึ่งก็หมายรวมถึง “ดินแดน-พรมแดน-เขตแดน” ต่างๆ ของสยามปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างไรตามลำดับ ดังนี้

Munton Tawan Tok Chieng Nua (มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ น่าจะหมายถึงมณฑลพายัพ)

Munton Pitsanulok (มณฑลพิษณุโลก)

Munton Pechabun (มณฑลเพชรบูรณ์)

Munton Nakawn Sawan (มณฑลนครสวรรค์)

Munton Krung Kao (มณฑลกรุงเก่า)

Munton Nakawn Chaisi (มณฑลนครไชยศรี)

Munton Krung Tep (มณฑลกรุงเทพ)

Munton Rachaburi (มณฑลราชบุรี)

Munton Champawn (มณฑลชุมพร)

Munton Nakawn Sitammarat (มณฑลนครศรีธรรมราช)

Munton Tawan Tok (มณฑลตะวันตก น่าจะหมายถึงมณฑลภูเก็ต)

Munton Maleyu (มณฑลมลายู ที่รวมทั้งปัตตานีและที่สยามยังคงมีอธิปไตยเหนือเคดะห์-ปะลิส-กลันตัน-ตรงกานู จนกระทั่งปี พ.ศ. 2452 หรือ ค.ศ. 1909)

Munton Nua (มณฑลเหนือ น่าจะหมายถึงมณฑลอุดร)

Munton Tawan Ok Chieng Nua (มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ น่าจะหมายถึงมณฑลอีสาน ที่สยามยังคงมีอธิปไตยเหนือเมืองทางฝั่งขวาทิศตะวันตกของแม่น้ำโขง เช่นเมืองนครจัมปาศักดิ์ เมืองมโนไพร (Melu Prey) แต่หาได้รวมเมืองเชียงแตง หรือ Stung Treng ไม่)

Munton Rachasima (มณฑลราชสีมา)

Munton Kamen (มณฑลเขมร ที่ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลบูรพา หรือที่รู้จักกันในนามของ “เขมรส่วนใน” อันประกอบด้วยเมืองสำคัญ คือ พระตะบอง-เสียมราฐ-ศรีโสภณ ที่สยามยังคงมีอธิปไตยเหนือเมืองเหล่านั้นอยู่ รวมถึงส่วนหนึ่งของทะเลสาบเขมร และอาณาบริเวณใต้เทือกเขาพนมดงรัก อยู่มาจนกระทั่งถึงหนังสือสัญญาปี พ.ศ. 2450 หรือ ค.ศ. 1907)

Munton Prachin (มณฑลปราจีน)

Munton Chantaburi (มณฑลจันทบุรี ซึ่งยังครอบคลุมถึง “เกาะกง” จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2450 หรือ ค.ศ. 1907)

(ภาพจากห้องสมุดส่วนบุคคล ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช)

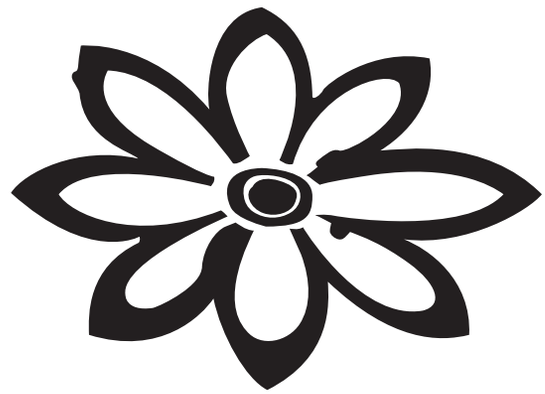

“แผนที่อินโดจีนตะวันออก” (ขนาด 235 x 171 มม.) โดย ฌ็อง มารี ออกุสต์ ปาวี (Jean Marie Auguste Pavie 1847-1925) ข้าราชการอาณานิคมฝรั่งเศส นักสำรวจและนักแผนที่ จากสมุดแผนที่ Mission Pavie. Indo-Chine. Atlas. Notices et cartes par Auguste Pavie พิมพ์ครั้งแรกที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ค.ศ. 1903 หรือ พ.ศ. 2446 ตรงกับปลายรัชกาลพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 เป็นส่วนหนึ่งของหนังสือชุด Mission Pavie หรือ “ภารกิจในอินโดจีนของปาวี ค.ศ. 1879-1895”

แผนที่อินโดจีนตะวันออก พ.ศ. 2446 ฉบับปาวี

Indo-Chine Orient.le 1902 Dressée par A. Pavie, Paris, 1903

MISSION PAVIE

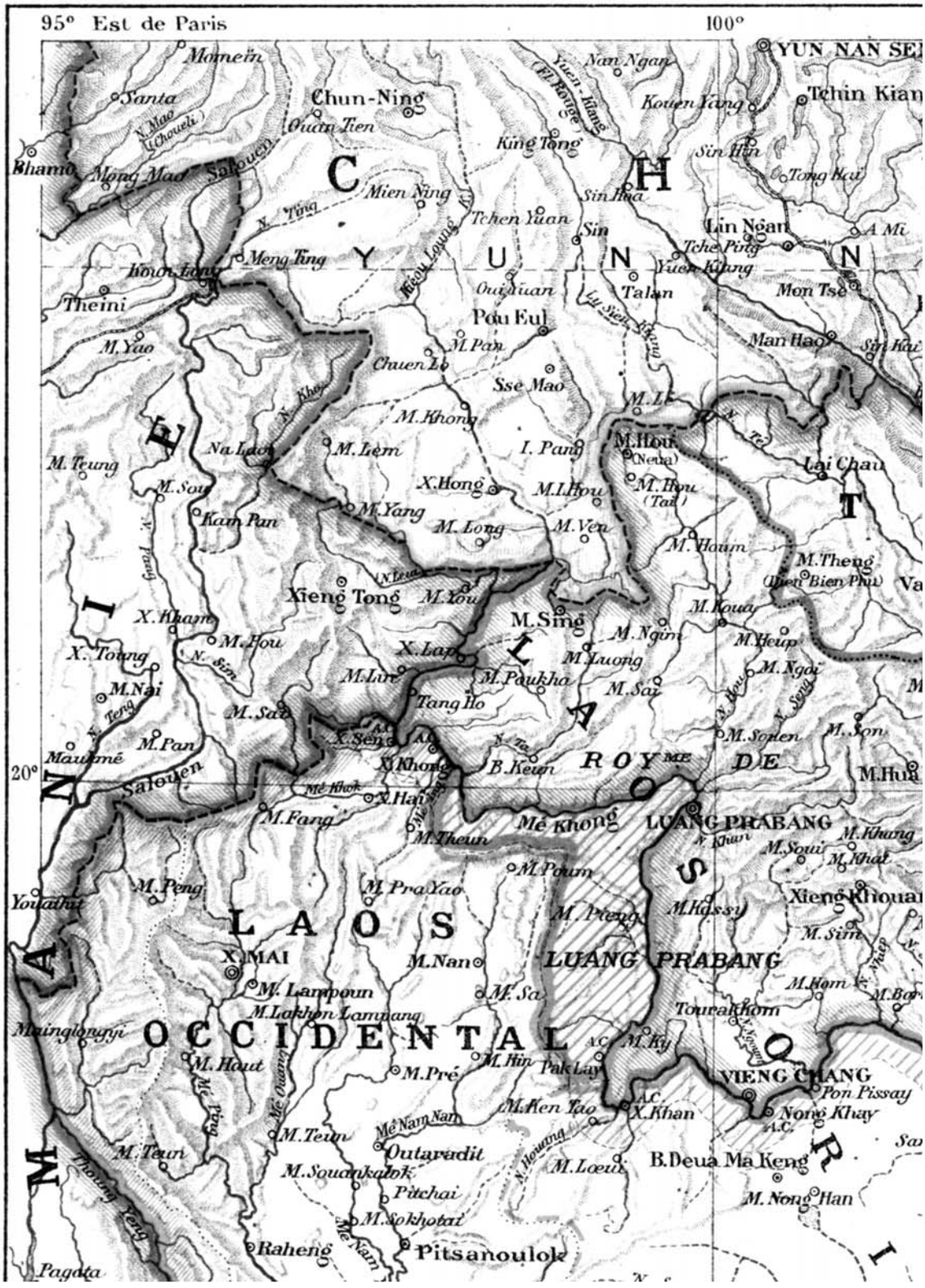

105°
Ho Tche
Lo Ping
Hin - Y
Pa Ta Ho
Kouang Si
No Ti Tou
King Youan
Sse Tchen
Kouang Nan
Liu Tcheou
Siang
Pe Se
K O U A N G S I
Si Kiang
Tropique du Cancer
Sse Ngan
Sin Tcheou
Tchen Ngan
Ko Hoa
Ling Ping
Kouei Tchouen
Yang Li
Nan Ning
Cao Bang
Houan Tchéou
Sing Ning
Tai Ping
That Khé
Long Tchéou
Bac Kan
Na Cham
Nin Ming
Chang Sse
K O U A N G T O U N G
Lang Son
Tuyen Quang
Yen Bai
Thai Nguyen
Lien Tchéou
Pak Hoi
Hung Hoa
H. Lang Tuong
Son Tay
Bac Ninh
H. Ké Bao
HANOI
H. Duong
Chang Yen
Hoa Binh
Cam Do
Hung Yen
H. Cao Ba
Ph. L. Hai Phong
Lei Tchéou
Phu Ly
Tai Binh
Nam Dinh
Ninh Binh
G O L F E D U
Dt d'Haï Nan
King Tchéou
M. Sam Tai
P. Tho
Thanh Hoa
T O N K I N
Dam Thao
Tieuing Fa
H A Ï N A N
P. Qui Chu
P. Dien
Vinh
M. Mouoc
Hatinh
Cam Khéoi
Cam Mon
My Hoa
Pak Hin Bonn
Dong Hoi
(Quang Binh)
M. Lakhon
M. Pou Houa
M. Panom
M. Vang
Cam Le
Quang Tri

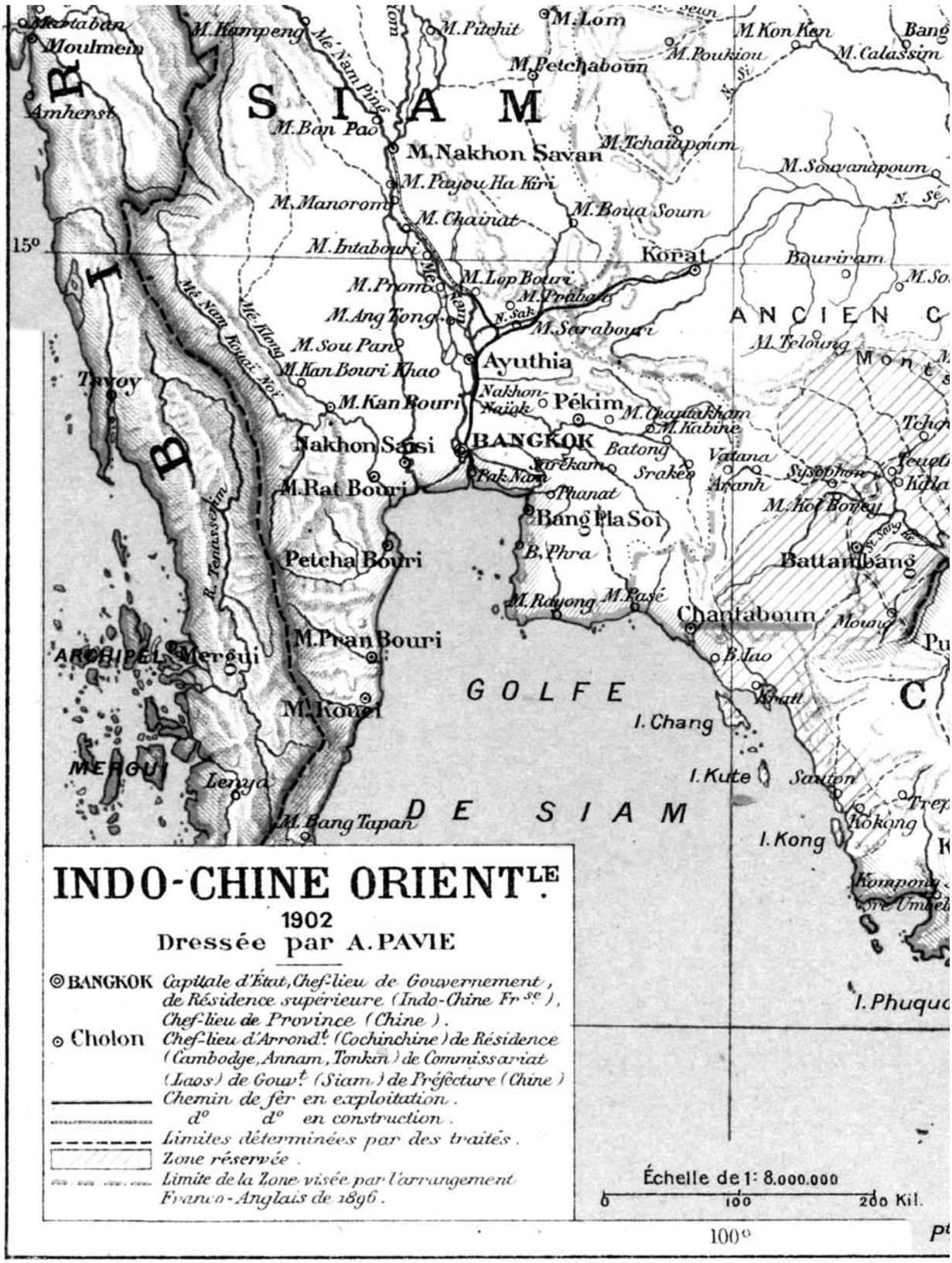
INDO-CHINE ORIENTLE
1902
Dressée par A. PAVIE
BANGKOK Capitale d'État, Chef-lieu de Gouvernement, de Résidence supérieure (Indo-Chine Fr.se), Chef-lieu de Province (Chine).
Cholon Chef-lieu d'Arrond.t (Cochinchine) de Résidence (Cambodge, Annam, Tonkin) de Commissariat (Laos) de Gouv.t (Siam) de Préfecture (Chine)
Chemin de fer en exploitation.
d° d° en construction.
Limites déterminées par des traités.
Zone réservée.
Limite de la Zone visée par l'arrangement Franco-Anglais de 1896.
Échelle de 1: 8.000.000
0 100 200 Kil.
SIAM
BANGKOK
Ayuthia
Korat
Pékim
Nakhon Savan
Petcha Bouri
M. Pran Bouri
M. Rat Bouri
Nakhon Sawan
Tavoy
Mergui
Battambang
Chantaboun
GOLFE DE SIAM
ANCIEN C
I. Chang
I. Kong
I. Kute
I. Phuquo
100°
E. Giffault, Del.

Mouc Dahan
Savannakhet
M. Thépon
Attao
Thuan An
HUE
M. Song Kon
Sé Bang Hien
M. Nong
Kemmarat
Tourane
M. Sapat
Quang Nam
Tai Fô
M. Tiem
Saravan
Ha Dong
M. Kam Tong Lai
Tra My
Quang Nai
Qubon
Pn. Padang
M. Sisaket
Bassac
Ban Muong
Tu Nghia
M. Det
Attopeu
Yo Chié
M. Koukan
Kon Toum
Phu My
M. Siempang
Khong
Binh Dinh
Melouprey
M. Melapoumok
An Khe
Qui Nhon
Tonlé Repou
B. Patao
Song Cau
Stung Treng
Siem Réap
Phu Yen
Roluos
Tuy Hoa
Kompong Thom
Sambor
Ban Methuot
Tonlé Sap
Kratié
Ninh Hoa
Nha Trang
Kompong Chnang
Tat Lac
(Dar Lac)
Khanh Hoa
Kompong Kiam
Don Nai
Lang Bian
Oudong
Djiring
Phan Rang
PNOM PENH
Prey Veng
Dang Gia
Tay Ninh
Binh Thuan
Soai Rieng
Phan Ry
Kompong Speu
Thu Dau Moi
Phan Thiet
Takéo
Bien Hoa
SAÏGON
Kampot
Cholon
Chaudoc
Tan An
Baria
Lg Xuyen
My Tho
Hatien
Ga Cong
C. St Jacques
Sadec
Ben Tré
Vinh Long
Rach Gia
Cantho
Tra Vinh
Soc Trang
Bac Lieu
Poulo Condore
de Camau
105°
15°
10°

หนังสือชุดนี้แบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ Etudes diverses (3 เล่ม) Géographie et voyages (7 เล่ม) และ Atlas (1 เล่ม) โดยรวบรวมผลการวิจัยที่ทำแล้วเสร็จในประเทศลาว กัมพูชา เวียดนาม และสยาม ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และอักษรศาสตร์ ผลงานชุดนี้ทยอยพิมพ์ที่กรุงปารีส ระหว่างปี ค.ศ. 1898-1919 หรือ พ.ศ. 2441-2464

คณะสำรวจที่นำโดยปาวี ได้สำรวจแม่น้ำโขงทั้งสองฟาก นับเป็นการสำรวจที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่สุดนับจากคณะสำรวจที่นำโดย Ernest Doudart de Lagrée และ Francis Garnier ระหว่าง พ.ศ. 2409-11 (ค.ศ. 1866-68) ที่กล่าวถึงมาแล้ว

ดังที่กล่าวมาแล้วเช่นกันว่า ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างรัชสมัยของพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 กับต้นรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 จากการจลาจลในเมืองจีนที่มี “กบฏไต้เผ็ง” นั้น ทำให้กองทัพของ “ฮ่อ” ที่ถูกปราบปรามหนีถอยร่นลงมาในเขตทางตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ในดินแดนที่เป็นเวียดนามเหนือ และลาวในปัจจุบัน ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงได้ส่งกองทัพขึ้นไป “ปราบฮ่อ” หลายครั้งหลายหนด้วยกันในช่วงปี พ.ศ. 2418, 2420, 2428, 2430 (ค.ศ. 1875, 1877, 1885, 1887) ความปั่นป่วนดังกล่าวก็เปิดโอกาสให้ฝรั่งเศสเข้ามาแทรกแซงและขยายอาณานิคมของตนในเวียดนามเหนือและลาว และนี่ก็เป็นที่มาของบุคคลที่ทำให้ฝรั่งเศสได้ดินแดนต่างๆ ไปเป็นอาณานิคม และทั้งสยามและฝรั่งเศสก็ปะทะช่วงชิงอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนลาวดังกล่าว บุคคลผู้นี้ คือ ฌ็อง มารี ออกุสต์ ปาวี (Jean Marie Auguste Pavie 1847-1925) ปาวีเป็นอดีตทหารเรือและข้าราชการอาณานิคม เป็นเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์โทรเลข ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นกงสุลฝรั่งเศสประจำสยาม (พ.ศ. 2435 หรือ ค.ศ. 1892) ผลงานของเขาก็คือ สนธิสัญญาลงวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1893 หรือ พ.ศ. 2436 ซึ่งมีผลให้สยามสละดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (หรือลาวเกือบทั้งหมด)

ปาวีมีความสามารถและความชำนาญอย่างยิ่งในการแต่งหนังสือ ทำการค้นคว้าวิจัย และทำแผนที่จำนวนมากมายมหาศาล เช่นในฉบับภาษาฝรั่งเศส 11 เล่มดังที่กล่าวมาแล้ว และงานดังกล่าวนี้ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษโดย Walter E.J. Tips และตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) โดยสำนักพิมพ์ White Lotus ตามลำดับ (ยกตัวอย่างเช่น PAVIE MISSION EXPLORATION WORK: Vol. 1 of the Pavie Mission Indochina Papers (1879-1895), ATLAS OF THE PAVIE MISSION:Vol. 2 of the Pavie Mission Indochina Papers (1879-1895), TRAVELS REPORTS OF THE PAVIE MISSION: Vol. 3 of the Pavie Mission Indochina Papers (1879-1895), TRAVELS IN CENTRAL VIETNAM AND LAOS: Vol. 4 The Pavie Mission Indochina Papers (1879-1895), TRAVELS IN UPPER LAOS AND ON THE BORDERS OF YUNNAN AND BURMA:Vol. 5 The Pavie Mission Indochina Papers (1879-1895), TRAVELS IN LAOS AND AMONG THE TRIBES OF SOUTHEAST INDOCHINA:Vol. 6 The Pavie Mission Indochina Papers (1879-1895)

“แผนที่อินโดจีนตะวันออก พ.ศ. 2446” หรือ “Indo-Chine Orient.le 1902 Dressée par A. Pavie, Paris, 1903” แผ่นนี้ ตีพิมพ์ขึ้นภายหลัง “วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112” (พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893) ที่ฝรั่งเศสได้ดินแดน “ลาว” หรือฝั่งซ้ายด้านตะวันออกของแม่น้ำโขงไปแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้ “เขมรส่วนใน” หรือ “เสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ” ที่จะได้ไปในปี พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) ดังนั้น แผนที่นี้จึงแสดงภาพทางภูมิศาสตร์ว่าด้วยแผนที่ของยุคสมัยนั้นเป็นอย่างดี แต่ก็แสดงให้เห็นถึง “แผนการ” การขยายดินแดนเพิ่มที่จะปรากฏเป็นจริงในเวลาอีกเพียง 5 ปีต่อมา

น่าสังเกตว่าแผนที่นี้ระบุ “พรมแดน” หรือ “เขตแดน” ของหลายๆ รัฐหรือแว่นแคว้นต่างๆ เป็นอย่างดี เช่น สยามกับพม่า (Birmanie) หรือ จีนกับตังเกี๋ย (Chine-Tonkin) หรือ “อันนัม-โคชินจีน” (Annam-Cochin Chine) แต่ในกรณีของ “สยาม” กับลาวและกัมพูชา (Siam-Laos-Cambodge) กลับไม่ระบุพรมแดนที่แน่นอนระหว่างสยามกับ “อินโดจีนฝรั่งเศส” ขอให้สังเกตเส้น “ทแยง” ที่ปรากฏในบริเวณ “ไชยะบุรี” ที่อยู่ตรงข้ามกับหลวงพระบาง บริเวณ “จำปาศักดิ์-มโนไพร” เหนือเมืองสตุงเตร็ง (เชียงแตง) บริเวณ “เขมรส่วนใน” ซึ่งก็คือ “พระตะบอง-เสียมราฐ-เกาะกง” ตลอดจนอาณาบริเวณ “ในจังหวัด 25 กิโลเมตร์ (625 เส้น) บนฝั่งขวาฟากตะวันตกแม่น้ำโขง” ซึ่งก็หมายความถึงบริเวณภายในระยะ 25 กิโลเมตร จากริมแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสาน (ในปัจจุบัน) ที่ถูกทำเส้น “ทแยง” ไว้เช่นกัน

ดินแดนต่างๆ เหล่านี้แหละ ที่อยู่ในช่วงของการเจรจาต่อรองและ “แลกเปลี่ยน-โอน” กันระหว่างสยามและฝรั่งเศสในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2445-2447-2450 (ค.ศ. 1902-1904-1907) นั่นเอง

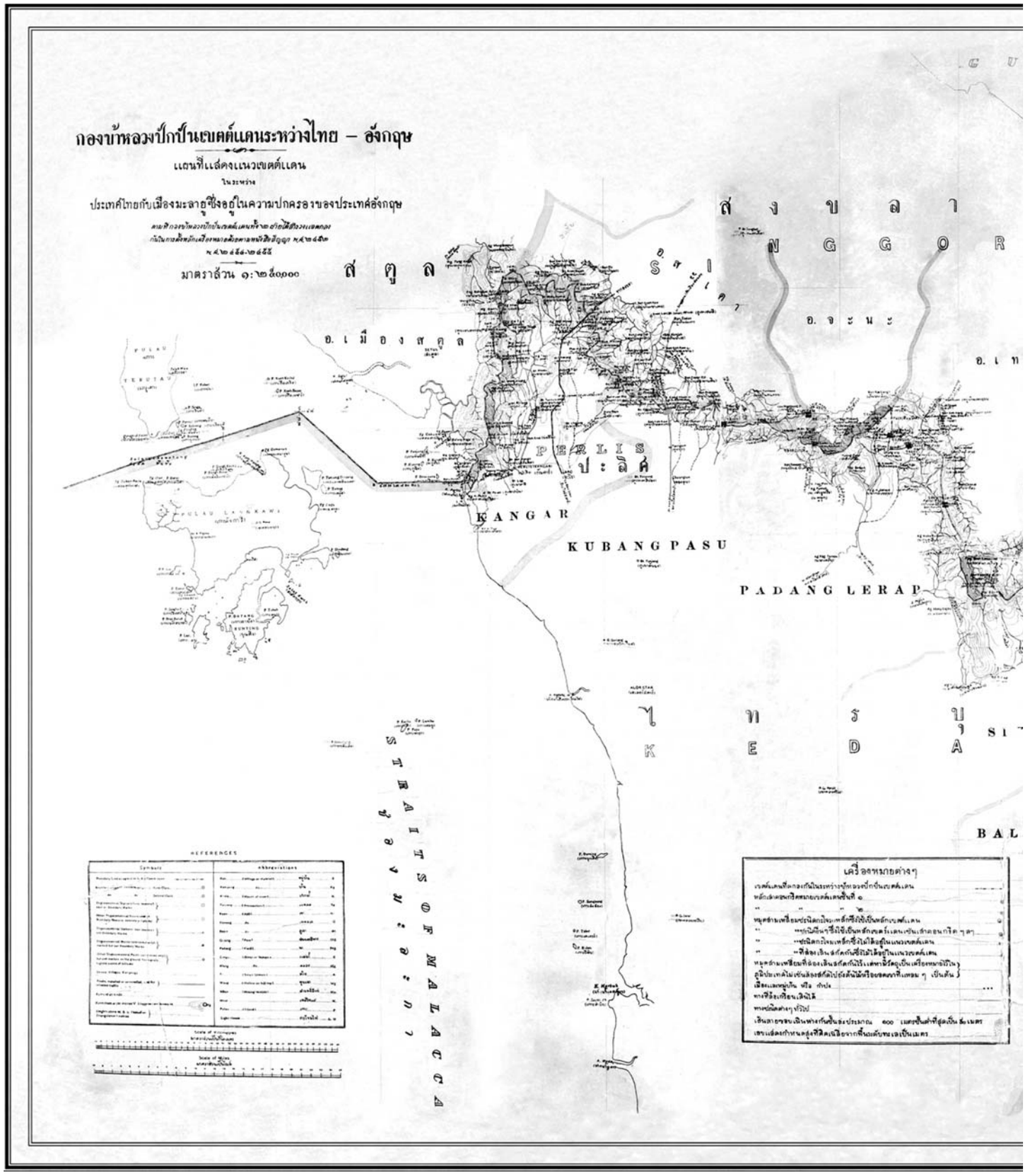
กองข้าหลวงปักปันเขตต์แดนระหว่างไทย – อังกฤษ
แสดงที่แสดงแนวเขตต์แดน
ในระหว่าง
ประเทศไทยกับเมืองมะลายูซึ่งอยู่ในความปกครองของประเทศอังกฤษ
มาตราส่วน ๑:๒๕๐,๐๐๐
สตูล
อ.เมืองสตูล
สงขลา
อ.จะนะ
PERLIS
ปะลิส
KANGAR
KUBANG PASU
PADANG TERAP
PULAU LANGKAWI
PULAU TERUTAU
ไทรบุรี
KEDAH
STRAITS OF MALACCA
BAL
REFERENCES
เครื่องหมายต่างๆ

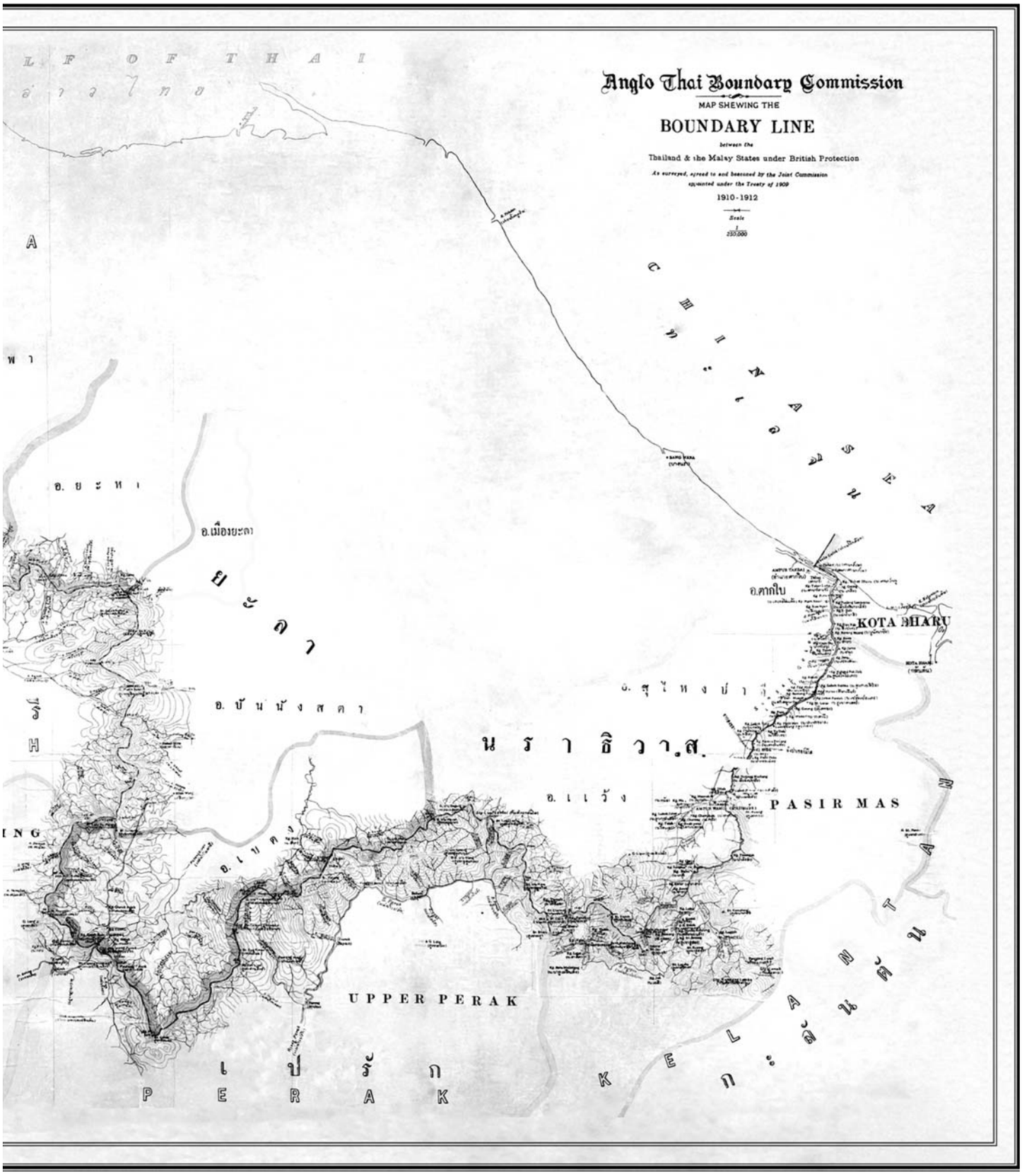

แผนที่กองข้าหลวงปักปันเขตแดนระหว่างสยาม-อังกฤษ พ.ศ. 2452
(Anglo-Siamese Boundary Commission Map, 1909)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า “พรมแดน” และ “เขตแดน” ของ “สยามประเทศไทย” ในฐานะ “รัฐสมัยใหม่” นั้น ถูกกำหนดขึ้นโดย “การเมืองของลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศส-อังกฤษ” กับการทำ “แผนที่” เหนือ “ดินแดน” และ “ชนชาติ” ที่อยู่รายรอบและรวมกันเป็นหน่วยของดินแดนต่างๆ ในรูปแบบของ “รัฐประเพณี” และในอาณาบริเวณที่สยามมีดินแดนติดกับอินโดจีนของฝรั่งเศส ก็มีหนังสือสัญญาและแผนที่ ที่ทำขึ้นตามเหตุการณ์สำคัญๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2436 (ซึ่งก็คือ ร.ศ. 112 หรือ ค.ศ. 1893) จนกระทั่งหนังสือสัญญา พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904) พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) ที่ทำให้พรมแดนด้านนี้ มีรูปร่างอย่างที่เราเห็นกันในปัจจุบัน และในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ทางด้านอาณาบริเวณของสยามที่ติดกับพม่าและมลายูของอังกฤษ ก็มีทั้งหนังสือสัญญาและแผนที่ที่เป็นตัวกำหนด “พรมแดน” และ “เขตแดน” ที่จะมีหนังสือสัญญาหลังสุดในปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ที่กำหนดเขตแดนของสยามในภาคใต้ กับมลายูภาคเหนือของอังกฤษ คือ เคดะห์ (ไทรบุรี) ปะลิส กลันตัน ตรังกานู ในปลายรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5

ในสมัยดังกล่าวนี้แหละ ที่เราสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า “สยาม” (ที่ต่อมาเป็น “ประเทศไทย”) ก็มีรูปลักษณ์เป็นเสมือน “ขวานทอง” อย่างที่เห็นและรับรู้กันในปัจจุบัน

แผนที่กองข้าหลวงปักปันเขตแดนระหว่างสยาม-อังกฤษ (Anglo Siamese i Boundary Commission Map) เป็นแผนที่แสดงแนวเขตแดนระหว่างประเทศสยามกับเมืองมลายู ซึ่งอยู่ในความปกครองของประเทศอังกฤษและได้ใช้เป็นแผนที่แสดงแนวเขตแดนระหว่างไทยกับมาเลเซียมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันแผนที่นี้จัดทำขึ้นโดยกองข้าหลวงปักปันเขตแดนสยาม-อังกฤษในปี พ.ศ. 2453-54 (ค.ศ.1910-12) คือช่วงเปลี่ยนรัชสมัยจากรัชกาลที่ 5 มาเป็นรัชกาลที่ 6 และก็เกิดขึ้นภายหลังจากการที่กองข้าหลวงปักปันเขตแดนของสยามและอังกฤษ ได้สำรวจและตกลงกันในการจัดทำหลักเขตแดนตามสนธิสัญญาระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษ ฉบับวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ. 1909 (พ.ศ. 2452) ที่กล่าวถึงข้างต้นนั่นเอง

ทางฝ่ายสยามมีพลตรีพระยาศักดาภิเดช เป็นประธานข้าหลวงปักปันเขตแดน และฝ่ายอังกฤษมีพันเอกแจ๊คสัน (H.M. Jackson) เป็นประธาน (โดยไม่มีตัวแทนของรัฐมลายูที่ถูกแบ่งปันกันครั้งนี้ ได้เข้ามาเป็นตัวแทนร่วมแต่อย่างใด) แผนที่ระวางดังกล่าวได้มีการจัดทำไว้จำนวน 4 ชุด และได้มีการลงนามร่วมกันระหว่างประธานข้าหลวงปักปันเขตแดนทั้งฝ่ายสยามและฝ่ายอังกฤษไว้ทั้ง 4 ชุด โดยได้มอบให้ฝ่ายสยามและฝ่ายอังกฤษถือไว้ฝ่ายละ 2 ชุด แผนที่กองข้าหลวงปักปันเขตแดนระหว่างสยาม-อังกฤษ มีมาตราส่วน 1 : 250,000 และมีขนาด 27 x 48 นิ้ว (แผนที่ฉบับที่นำมาตีพิมพ์นี้ เป็นแผนที่ที่คำว่า “สยาม” ได้ถูกแก้ให้เป็น “ไทย” ไปแล้ว ดังนั้น จึงเป็นฉบับที่ทำจำลองขึ้นใหม่หลังปี 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 หรือ ค.ศ. 1939 เมื่อนามของประเทศเปลี่ยนจาก “สยามเป็นไทย”)

แผนที่ฉบับนี้แสดงให้เห็นการแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศ เป็นไปตาม “สันปันน้ำ” ในกรณีที่เป็นเขตแดนทางบก และเป็นไปตาม “ร่องน้ำลึก” ของลำน้ำในกรณีใช้แม่น้ำเป็นแนวเขตแดน ซึ่งแนวเขตแดนเริ่มตั้งแต่ฝั่งเหนือของปากน้ำปะลิศ ไปถึงทิวเขาสันกาลาคีรี และใช้สันปันน้ำของทิวเขาสันกาลาคีรี จนถึงยอดเขายะลี (JELI) และต่อไปจนถึงต้นแม่น้ำโก-ลก จากนั้นไปตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำโก-ลก จนออกสู่ทะเลที่เรียกว่า “ปากน้ำตาบา” เขตอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส รวมถึงการแสดงให้เห็นถึงแนวเขตแดนทางทะเลระหว่างสองประเทศอีกด้วย

และจากแผนที่กองข้าหลวงปักปันเขตแดนระหว่างสยาม-อังกฤษดังกล่าว ยังผลให้ประเทศไทยในปัจจุบัน มีเขตแดนทางตอนใต้ติดกับประเทศมาเลเซีย โดยมีจังหวัดที่มีเขตแดนติดกับประเทศมาเลเซียอยู่ 4 จังหวัด คือ สตูล สงขลา ยะลา และนราธิวาส ซึ่งในส่วนของจังหวัดสตูลนั้น มีอำเภอเมืองและ

อำเภอควนโดน ติดกับเขตแดนรัฐปะลิส (Perlis) จังหวัดสงขลา มีอำเภอสะเดา อำเภอนาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย ติดกับเขตแดนทั้งรัฐปะลิสและรัฐเคดะห์ (Kedah) จังหวัดยะลา มีอำเภอกาบัง อำเภอยะหา อำเภอบันนังสตา อำเภอธารโต และอำเภอเบตง ติดกับรัฐเคดะห์และรัฐเปรัก (Perak) และจังหวัดนราธิวาส มีอำเภอสุไหงโก-ลก อำเภอจะแนะ อำเภอสุคิริน อำเภอแว้ง และอำเภอตากใบ ติดกับเขตแดนรัฐ กลันตัน (Kelantan) และนี่เป็น “พรมแดน” และ “เขตแดน” ที่ประสบความสำเร็จในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับเพื่อนบ้านมากที่สุด

แผนที่ Burma and Farther India (ขนาด 313 x 233 มม.) โดย จอห์น จอร์จ บาร์โทโลมิว (John George Bartholomew) นักแผนที่ชาวอังกฤษ จากสมุดแผนที่ Cassell's Atlas Containing a Complete Series of Maps of the World พิมพ์ครั้งแรกที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ตรงกับปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

แผนที่พม่าและอินเดียไกล พ.ศ. 2452 ฉบับบาร์โทโลมิว Burma and Farther India (ค.ศ. 1909)

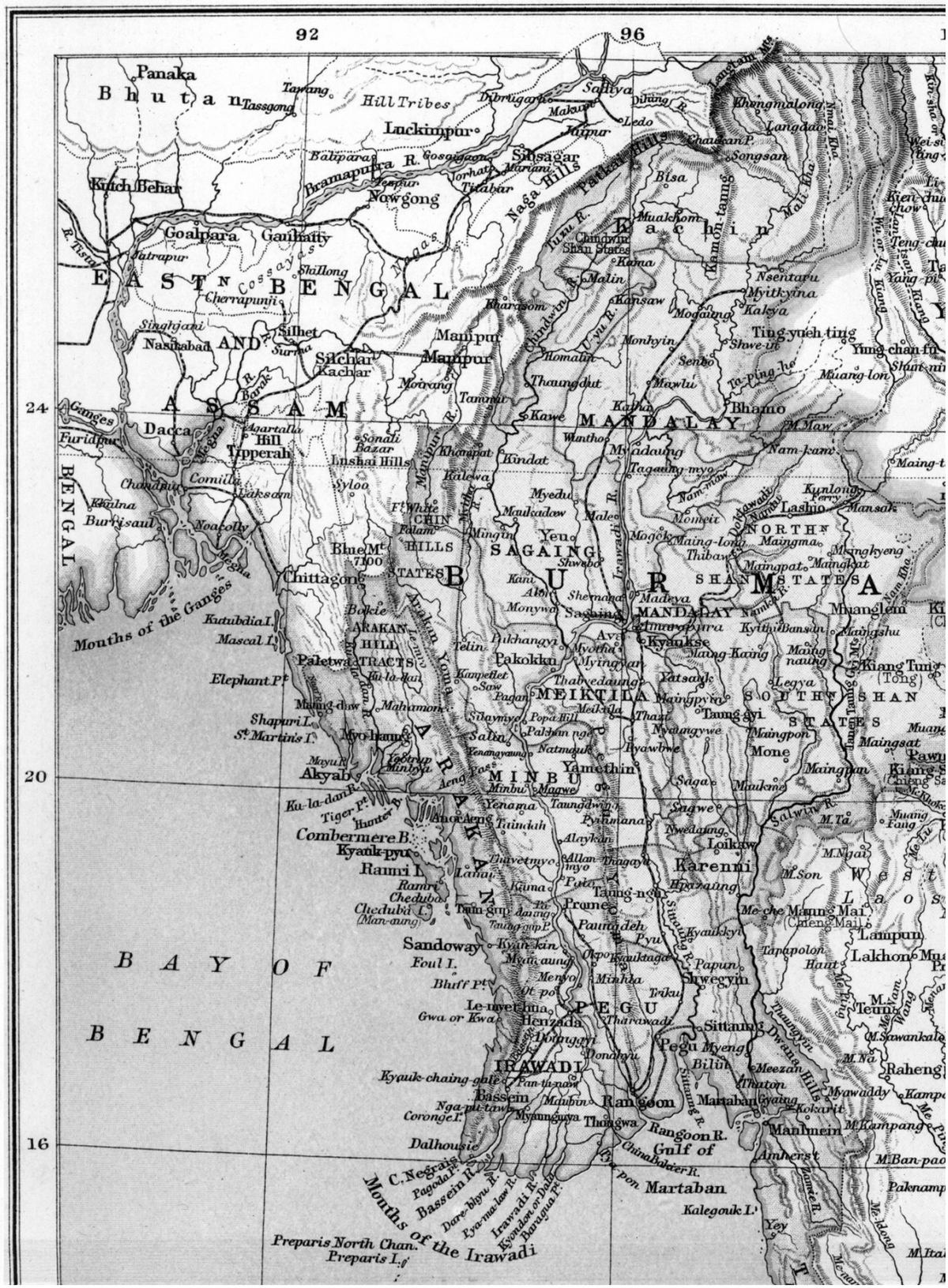
92
96
24
20
16
Panaka
Bhutan
Tassgong
Tawang
Hill Tribes
Dibrugarh
Sadiya
Makum
Jaipur
Ledo
Luckimpur
Sibsagar
Batipara
Bramaputra R.
Gosaigaon
Jorhat
Mariani
Titabar
Kuch Behar
Nowgong
Naga Hills
Patkai Hill
Bisa
Goalpara
Gauhatty
Jatrapur
Cossayas
Shillong
Nagas
EASTERN BENGAL AND ASSAM
Cherrapunji
Singhjani
Nasirabad
Silhet
Surma
Silchar
Kachar
Manipur
Maipur
Moirang
Barak R.
Tamenu
Khamsom
Tunu R.
Chindwin
Shan States
Kana
Malin
Kansaw
Muakhom
Bachin
Kamtaung
Mali Kha
Nsentaru
Myitkyina
Kaleya
Modaung
Tingyueh ting
Shwe ifo
Monhyin
Homalin
Senbo
Thaungdut
Mawlu
Ta-ping-ho
Muang-lon
Yung chan fu
Ganges
Furidpur
Dacca
Agartalla
Hill Tipperah
Hoogla
Sonali Bazar
Lushai Hills
Manipur R.
Khampat
Kindat
Kalewa
Kawe
MANDALAY
Kaiha
Bhamo
M.Maw
Wuntho
Myadaung
Tagaung-myo
Nam-kaw
Nam-kaw
Maing-t
Chandpur
Comilla
Baksam
Syloo
Myedu
Maukadaw
Malee
Momeit
Dohtawadi
Nanmo
Ferry
Kunlong
Lashio
Mansak
Khulna
Burrisaul
Noacolly
Megha
Ft White
CHIN
Palam
Mingun
Yeu
SAGAING
Maeck
Maing-long
Thiba
NORTHERN SHAN STATES
Maingma
Maingpat
Mainglat
Mainghyeng
Blue M. 7100
HILLS
STATES
Chittagong
Shwebo
Kani
Alon
Shernana
Madeya
Sagaing
MANDALAY
Amarapura
Kyauksé
Mainglem
Mouths of the Ganges
Bolkie
ARAKAN HILL TRACTS
Arakan Yoma
Katubdia I.
Mascal I.
Paletwa
Elephant Pt
Lemro
Yu-la-dan
Kaladan R.
Mahamoni
Maing-daw
Shapuri I.
St. Martin's I.
Myo-haung
Akyab
Mayu R.
Yoorga
Mintaya
Ku-la-dan R.
Tiger Pt.
Hunter
Combermere B.
Kyank-pyu
Ramri I.
Ramri
Chedubo
Cheduba I.
(Man-aung)
Hukhangyi
Telin
Pakokku
Myothit
Myingyan
Avà
Kyaukse
Maung-Kaing
Maing-naung
Kiang Tung
(Tong)
Kampellet
Saw
Pagan
Thabyedaung
Yatsauk
Legya
MEIKTILA
Meiktila
Maingpyin
SOUTHERN SHAN STATES
Taunggyi
Nyaungywe
Maingpon
Mone
Maingsat
Pawn
Sidaymyo
Popa Hill
Thazi
Palahm ngo
Salin
Natmauk
Pyawbwe
Maingpan
Kiang S
Yenangyaung
Yamethin
MINBU
Saga
Maukme
Minbu
Magwe
Yenama
Taungdwingyi
Sagawe
Nwedaung
Salwin R.
M.Ta
Muang Paung
Ann
Aeng
Taimdah
Pyinmana
Alaykan
Thayetmyo
Allan
Inyo
Thagaya
Loikaw
M.Njat
Karenni
M.Son
West Laos
Lanai
Kama
Puti
Taung-ngu
Hpasaung
Prome
Paungdeh
Pyu
Sinaung R.
Kyaukkyi
Me-che
Maun
Mai
(Cmeng Mai)
Lampun
Tapapolon
Lakhon
Haut
Sandoway
Foul I.
Kyun-kin
Myan-aung
Okpo
Kyauktaga
Papun
Shwegyin
Bluff Pt
Menya
Minhla
Triku
Le-myet-hna
Gwa or Kwa
Henzada
P E G U
Tharawadi
Sittang
Pegu
Myeng
Bilin
Meezan
Thaton
Martaban
Gyaing
Kokarit
Manlmein
Amherst
Teun
M.Sawankalo
M.Na
Raheng
Myawaddy
Kampa
M.Kampang
M.Ban-pao
Paknamp
Dwanta Hills
Thungyin
Pun
Meeam
Ward
Me
Ma
Irrawadi
Donabyu
Kyauk-chaing-gale
Pan-tu-nan
Bassein
Maubin
Rangoon
Nga-pu-tawa
Coronge I.
Myanngwya
Thongwa
Rangoon R.
Gulf of
Martaban
China Bolder R.
Dalhousie
C. Negrais
Pagoda P.
Bassein R.
Dare-bhyu R.
Irawadi R.
Kyondon or Dalla
Barugua Pt
Mouths of the Irawadi
Preparis North Chan.
Preparis I.
Kalegouk I.
Yey
Tenasserim R.
M.Ita
BAY OF BENGAL

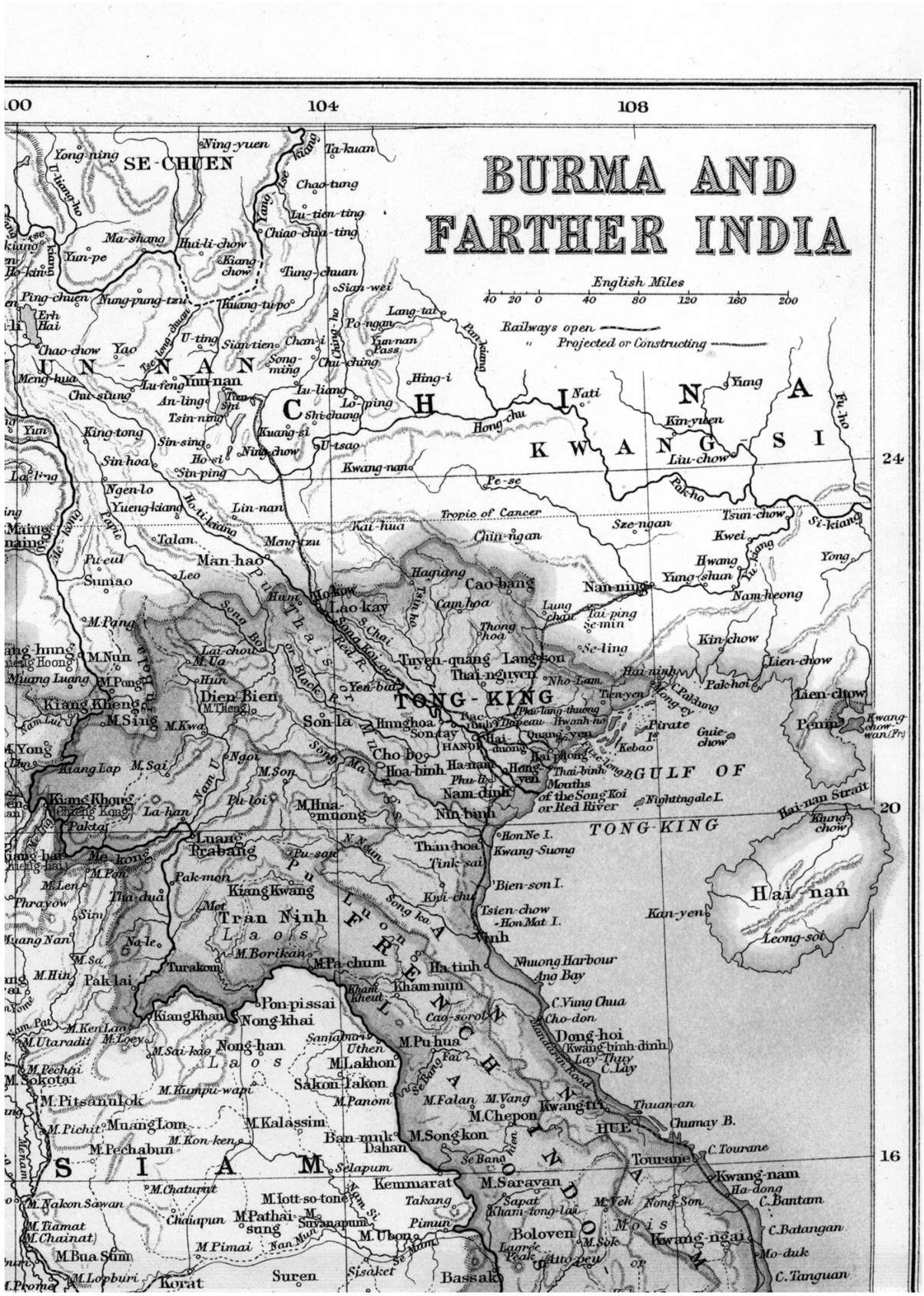
BURMA AND FARTHER INDIA
English Miles
40 20 0 40 80 120 160 200
Railways open
Projected or Constructing
100
104
108
24
20
16
SE-CHUEN
YUNNAN
KWANG-SI
TONG-KING
SIAM
Laos
Tropic of Cancer
GULF OF TONG-KING
Hai-nan
Hai-nan Strait
Ning-yuen
Ta-kuan
Yong-ning
Chao-tung
Lu-tien-ting
Chiao-chia-ting
Ma-shang
Hui-li-chow
Yun-pe
Kiang-chow
Tung-chuan
Sian-wei
Ping-chuen
Nung-pung-tzu
Kuang-tu-po
Lang-tai
Po-ngan
Yun-nan Pass
Chao-chow
Yao
U-ting
Sian-tien
Chan-i
Song-ming
Chu-ching
Hing-i
Meng-hua
Lu-feng
Yun-nan
Lu-liang
Lo-ping
Chu-sung
An-ling
Tsin-ning
Shi-chuang
Hong-chu
Nati
Yung
Kin-yuen
King-tong
Sin-sing
Kuang-si
U-tsao
Sin-hoa
Ho-si
Nung-chow
Kwang-nan
Liu-chow
Sin-ping
Pe-se
Ngen-lo
Yueng-kiang
Ho-si-kiang
Lin-nan
Kai-hua
Chin-ngan
Sze-ngan
Tsun-chow
Si-kiang
Talan
Meng-tzu
Kwei
Hwang
Yung-shun
Nam-heong
Man-hao
Pu-eul
Sumiao
Leo
Hagiang
Cao-bang
Nan-ning
Lao-kay
Cam-hoa
Lung-chau
Tai-ping
Se-min
Thong-hoa
Kin-chow
Lien-chow
M.Pang
M.Nun
M.Ua
Lai-chou
Tuyen-quang
Lang-son
Se-ling
Muang Luang
M.Pong
Hun
Yen-bai
Thai-nguyen
Nho-Lam
Hai-ninh
Pak-hoi
Kiang Kheng
Dien-Bien
M.Sing
M.Kwa
Son-la
Hinghoa
Son-tay
HANOI
Tien-yen
Pirate
Kebao
Guie-chow
Kiang Lap
M.Sai
Ngoi
M.Son
Cho-bo
Hoa-binh
Ha-nam
Hong-yen
Thai-binh
Mouths of the Song Koi or Red River
Nam-dinh
Nin-binh
Nighting ale I.
Kiang Khong
La-han
Pak-lai
M.Hua-muong
Pu-loi
Luang Prabang
Me-kong
Pak-mon
Kiang Kwang
Tran Ninh
Thai-dua
Phrayow
Met
Na-le
M.Sa
M.Hin
Pak-lai
M.Borikan
Turakom
M.Pa-chum
Pu-sane
Than-hoa
Tink-sai
Kyn-chu
Bien-son I.
Tsien-chow
Hon Mat I.
Vinh
Hon Ne I.
Kwang-Suong
Nhuong Harbour
Ang Bay
Ha-tinh
Kham-mun
Kham-kheut
C.Vung Chua
Cho-don
Cao-sorot
Pon-pissai
Kiang Khan
Nong-khai
Dong-hoi
Kwang-binh-dinh
Lay-Thuy
C.Lay
M.Pu-hua
Saniaburi
Uthen
M.Lakhon
Nong-han
M.Ken Lan
M.Utaradit
M.Loey
M.Sai-kao
M.Pechai
M.Sokotai
M.Kumpu-wapi
Sakon-Takon
M.Panom
M.Falan
M.Vang
Kwang-tri
Thuan-an
M.Pitsanulok
M.Chepon
Chumay B.
M.Pichit
Muang Lom
M.Kalassim
M.Kon-ken
M.Pechabun
Ban-muk
M.Song-kon
Dahan
HUE
Se Bang-hien
Tourane
C.Tourane
Selapum
Kemmarat
M.Saravan
Kwang-nam
Ha-dong
C.Bantam
M.Chaturat
M.Nakon Sawan
M.Iott-so-tone
Takang
Sapat
Kham-tong-lai
M.Yeh
Nong-Son
M.Tiamat
M.Chainat)
Chiapun
M.Pathai-sung
Suvanapum
Pimun
Boloven
M.Sok
Laagree Peak
Attopeu or
Kwang-ngai
C.Batangan
M.Bua Sum
M.Pimai
M.Lopburi
Korat
Suren
Sisaket
Bassak
Mo-duk
C.Tanguan
Mois

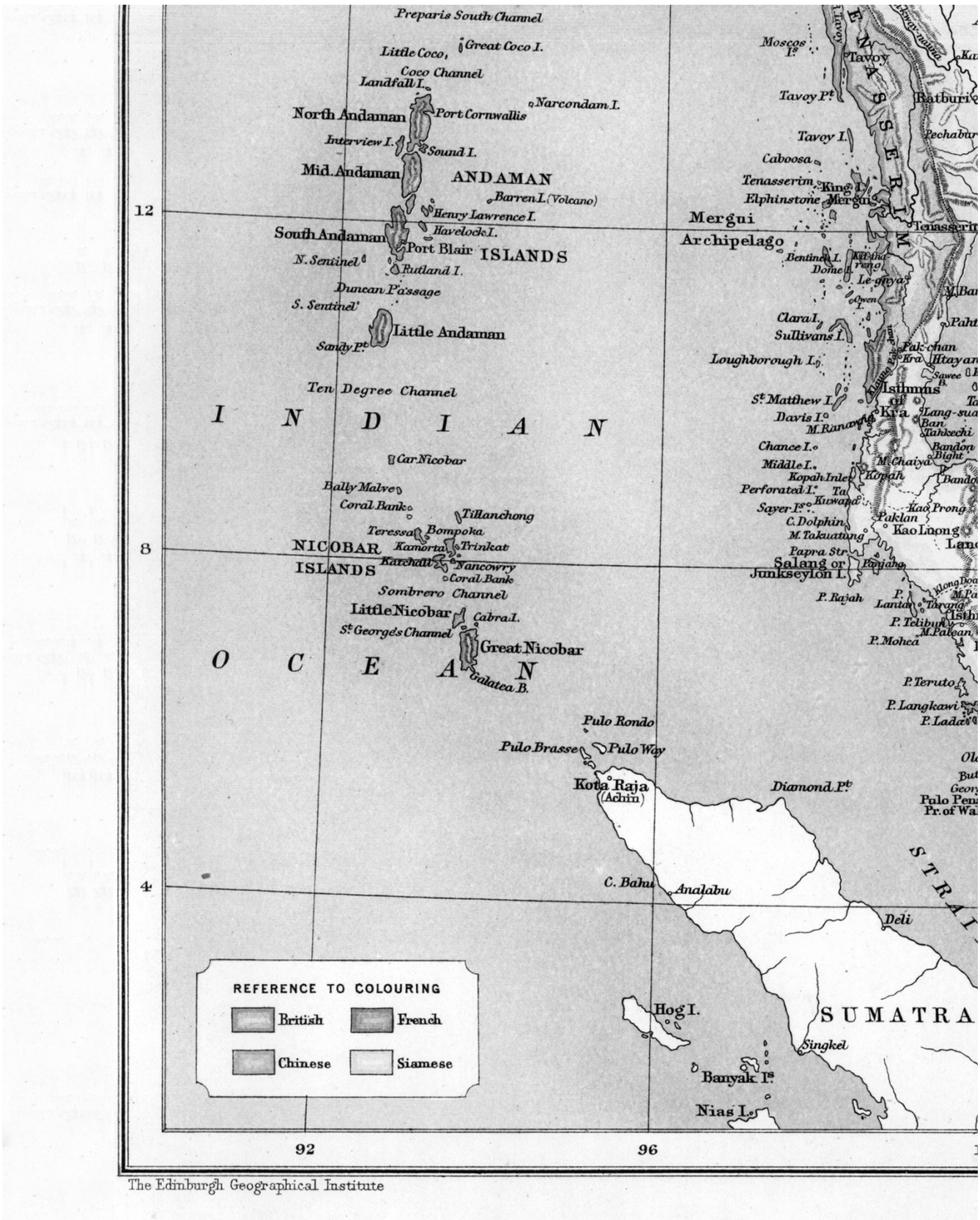

The Edinburgh Geographical Institute

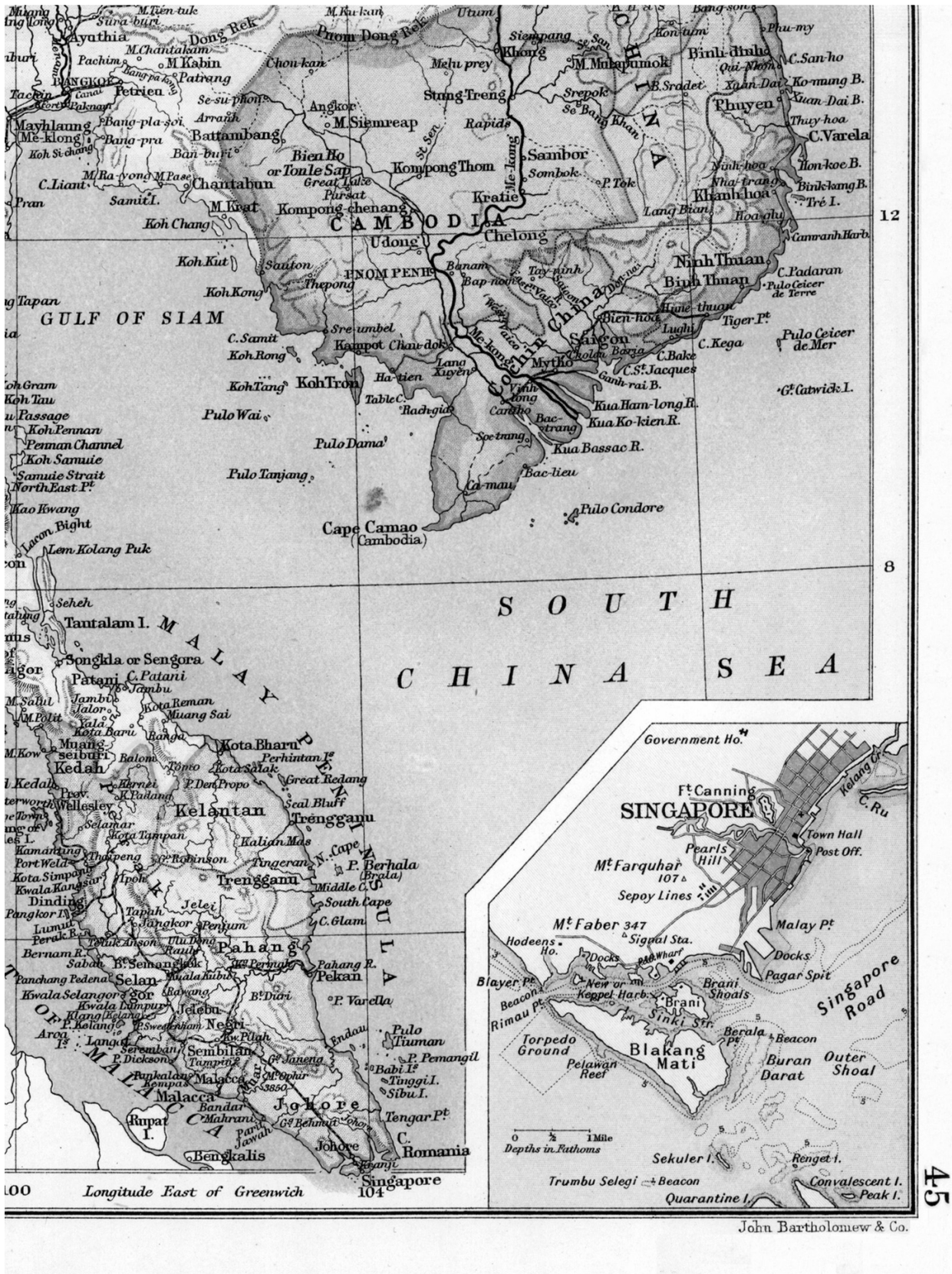

John Bartholomew & Co.

เป็นแผนที่ฝรั่งแผ่นแรกที่พิมพ์หลังสนธิสัญญาสยาม-อังกฤษ พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ในต้นฉบับของแผนที่นี้ มีการระบายสีอย่างงดงาม โดยใช้พื้นที่สีเหลืองระบายในส่วนของอาณาเขตสยาม หรือ "ขวานทอง" ส่วนดินแดนภายใต้การปกครองของอังกฤษในพม่าและมลายูใช้สีชมพู ในขณะที่สีม่วงคือดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศส

หากเราจะลองทบทวนเรื่องราวของ "แผนที่" ที่มาพร้อมกับลัทธิอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสที่เข้ามายึดครองดินแดนในภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเริ่มจากการค่อยๆ เข้าครอบครองเกาะปีนัง (พ.ศ. 2329 หรือ ค.ศ. 1786) เกาะสิงคโปร์ (พ.ศ. 2362 หรือ ค.ศ. 1819) พม่าตอนล่าง-ตอนกลาง-และตอนบนตามลำดับระหว่าง พ.ศ. 2367-2428 หรือ ค.ศ. 1824-1885 รวมทั้งรัฐต่างๆ ในมลายูที่อังกฤษจะได้เคดะห์-ปะลิส-กลันตัน-ตรังกานูไปในปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) กล่าวโดยย่ออังกฤษใช้เวลาทั้งสิ้น 123 ปี ที่จะเข้าครอบครองอาณานิคมทั้งหมดนี้ (เทียบได้ว่าจากต้นสมัยพระพุทธยอดฟ้าฯ รัชกาลที่ 1 จนถึงปลายสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) และก็มามีพรมแดนประชิดติดกับสยาม

ในส่วนของฝรั่งเศส ซึ่งจากสถานการณ์การเมืองภายในประเทศของตนเองในยุโรป คือ "การปฏิวัติฝรั่งเศส" และ "สงครามนโปเลียน" ทำให้ฝรั่งเศสเข้ามาสถาปนาอาณานิคมของตน "ช้ากว่า" แต่นับตั้งแต่ฝรั่งเศสได้ดินแดนเวียดนามใต้ หรือโคชินจีนไปในปี พ.ศ. 2405 หรือ ค.ศ. 1862 ฝรั่งเศสก็ค่อยๆ ขยายเข้ายึดครองกัมพูชา (หรือเขมรส่วนนอก) ไปในปี พ.ศ. 2406 หรือ ค.ศ. 1863 จากนั้นก็ได้เวียดนามกลางและเวียดนามเหนือไป และที่สำคัญคือได้ลาวหรือดินแดนทางฝั่งซ้ายภาคตะวันออกของแม่น้ำโขงไปใน "วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112" เมื่อปี พ.ศ. 2436 หรือ ค.ศ. 1893 และท้ายที่สุดได้ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงในส่วนที่เป็น "ไชยะบุรี" กับ "นครจัมปาศักดิ์" และ "เขมรส่วนใน" (เสียมราฐ-พระตะบอง-ศรีโสภณ-เกาะกง) ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2447-2450 หรือ ค.ศ. 1904-1907 กล่าวโดยย่อฝรั่งเศสใช้เวลาทั้งสิ้น 45 ปี ที่จะเข้าครอบครองอาณานิคมทั้งหมดนี้ (เทียบได้ว่าจากปลายสมัยพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 จนถึงปลายสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5) และก็มามีพรมแดนประชิดติดกับสยามเช่นกัน

และนี่ก็ทำให้สยามประเทศต้องอยู่ในสภาพที่ถูก "ประกบ" อยู่ตรงกลาง ที่ทำให้ผู้นำของสยามไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ดังเช่นพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 กับพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ตลอดจนบรรดาเสนาบดีทั้งหลาย ที่จะต้องดำเนินวิเทโศบายที่จะรักษาเอกราชของประเทศไว้ให้จงได้ ในขณะเดียวกันจากการแข่งขันของทั้งสองมหาอำนาจอังกฤษกับฝรั่งเศส ความต้องการที่จะประสานผลประโยชน์กันก็ทำให้สยามกลายเป็น "รัฐกันชน" (buffer state) ดังที่เราได้เห็นมาแล้วจาก "หนังสือปฏิญญาระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส" พ.ศ. 2438/39 (The Anglo-French Declaration of 15 January 1896) สยามประเทศก็ดำรง "เอกราช" อยู่ได้เพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และการเมืองของลัทธิอาณานิคมนี้แหละ ที่วิทยาการของโลกสมัยใหม่ว่าด้วยการทำ "แผนที่" ก็ทำให้สยามประเทศของเรามีพรมแดน-เขตแดน ที่แวดล้อมด้วยมหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศส สยามประเทศมีรูปมีร่างกลายเป็น "ขวานทอง" ก็ด้วยการกำหนดพรมแดน-เขตแดนลงใน "แผนที่" ที่เป็นมรดกตกทอดมา จาก "สยามประเทศ" กลายเป็น "ประเทศไทย" และประเทศรอบๆ เรา ต่างก็มาจากอดีตอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ที่กลายเป็นพม่า มาเลเซีย กลายเป็นเวียดนาม กัมพูชา และลาว อย่างที่เห็นในปัจจุบัน

“แผนที่พม่าและอินเดียไกล พ.ศ. 2452” หรือ Burma and Farther India ค.ศ. 1909” ที่เขียนขึ้นโดยจอห์น จอร์จ บาร์โทโลมิว (John George Bartholomew) นักแผนที่ชาวอังกฤษ ดูเหมือนจะสรุปเป็นคำพูดให้เราเห็นว่า “นี่ไง ภูมิสถานและบ้านเมืองของท่าน” นั่นเอง

(ภาพจากห้องสมุดส่วนบุคคล ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช)

บรรณานุกรมคัดสรร
(Bibliography)

(หนังสือแนะนำเบื้องต้นเพื่อการค้นคว้าเพิ่มเติม)

หนังสือเกี่ยวกับสนธิสัญญา

กระทรวงการต่างประเทศ. *ประมวลสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ พ.ศ. 2480-2501*. พระนคร : กระทรวงการต่างประเทศ, 2508.

กรมประชาสัมพันธ์. *กติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น*. พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2484.

กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กระทรวงการต่างประเทศ. *ประมวลสนธิสัญญากำหนดเส้นชายแดนอินโดจีน-สยาม (ลาว-ไท) 1886-1946 = Recueil des traites Franco-Siamois detimitant la frontiere de l' Indochine et du Siam (Lao-Thai) 1886-1946*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ค.ศ. 1996 (2539).

กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กระทรวงการต่างประเทศ. *หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา : สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และระหว่างประเทศไทยกับองค์การระหว่างประเทศ (Treaty series : Bilateral Treaties and Agreements between Thailand and other countries and between Thailand and International Organizations)* ล.1 พ.ศ. 2160-2412. - ล.2 พ.ศ. 2413-2462. - ล.3 พ.ศ. 2463-2469. - ล.5 พ.ศ. 2480-2484. - ล.6 2485-2500. - ล.7 พ.ศ. 2501-2504. - ล.9 พ.ศ. 2509-2512. - ล.10 พ.ศ. 2513-2516. กรุงเทพฯ : (ม.ป.ท.), 2511.

กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กระทรวงการต่างประเทศ. *อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท, ม.ป.ป. .

เทพ โชตินุชิต. *ประมวลสนธิสัญญา*. พระนคร : โรงพิมพ์สะหะไทย, 2482.

ราชเสนา, พระยา (ศิริ เทพหัสดิน ณอยุธยา) รวบรวม. *ประมวญหนังสือสัญญาใหญ่แลอนุสัญญาระหว่างกรุงสยามกับประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่ฉบับลงวันศุกร์ เดือนเก้าขึ้น 14 ค่ำปีมะโรงอัฐศก จ.ศ. 1218 หรือวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2399 ค.ศ. 1856 ถึงฉบับลงวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2469 ค.ศ. 1926 กับคำอธิบาย แล หนังสือสัญญาโบราณครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2470.

สำนักนายกรัฐมนตรี. *ความตกลงสมบูรณ์แบบเพื่อเลิกสถานะสงครามระหว่างประเทศไทย กับบริเตนใหญ่และอินเดีย. และจดหมายเหตุแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศไทยกับออสเตรเลีย เพื่อที่จะเลิกสถานะสงคราม ลงนามกัน ณ สิงคโปร์ วันที่ 1 มกราคม 2489*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2489.

สิทธิสยามการ, หลวง. *สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ*. พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2478.

อิชิอิ โยนิโอะ, อาทร ฟุ้งธรรมสาร และวิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์. *บันทึกข้อความเกี่ยวกับสนธิสัญญาเบาริ่ง แฮริสและเดอมองติญี*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับประเทศต่างๆ

ข้อตกลงพาณิชย์และศุลกากรระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศส เกี่ยวกับอินโดจีน ลงนาม ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2480 และได้รับความเห็นชอบ ณ กรุงเทพฯ วันที่ 27 มกราคม 2481. พระนคร : โรงพิมพ์บางกอกไทม์, 2482.

ประกาศใช้หนังสือสัญญาระวางกรุงสยามและเรปุบลิกฝรั่งเศส ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรศรีสมิต, 2467.

พิธีสารเกี่ยวกับการปักปันเขตแดนระหว่างประเทศไทย กับอินโดจีนฝรั่งเสส พิธีสารเกี่ยวกับเขตปลอดการทหาร และพิธีสารสุดท้าย. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2487.

สัญญาบางฉบับระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2498.

หนังสือ

กรมแผนที่. *แผนที่ ประวัติสยาม*. พระนคร : กรมแผนที่, 2478

กรมแผนที่ทหาร. *วิวัฒนาการทางแผนที่ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : กรมแผนที่ทหาร, 2525.

กรมแผนที่พระนคร. *แผนที่พระราชอาณาจักรสยาม*. กรุงเทพฯ: กรมแผนที่ทหาร, ม.ป.ป. .

ทวี ทองสว่าง. *แผนที่และความเข้าใจเกี่ยวกับแผนที่*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2520.

ไมเคิลไรท. *แผนที่แผนทางในประวัติศาสตร์โลกและสยาม*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2548.

โรงเรียนเสนาธิการทหารบก. คณะประวัติศาสตร์. *ประวัติศาสตร์ทหาร มหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ค.ศ. 1914-1918*. พระนคร: โรงเรียนเสนาธิการทหารบก, 2491.

วิภาคภูวดล (James Fitzroy Mccarthy) เขียน; นาวาอากาศโทหญิง สุมาลี วีระวงศ์ แปล. *พระบันทึกการสำรวจและบุกเบิกในแดนสยาม*. กรุงเทพฯ : กรมแผนที่ทหาร, 2533.

ศูนย์แผนที่พรานนกวิทยา. *แผนที่อินโดจีนและจีนตอนใต้ ประเทศไทย-อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง [แผนที่] = Map of Indochina & South China, Thailand-Greater Mekong Subregion (GMS)*. กรุงเทพฯ : ศูนย์แผนที่พรานนกวิทยา, 2544.

สวาท เสนาณรงค์ และน้อม งามนิสัย เรียบเรียง. *ไทยแอตลาส*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2531.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. *แผนที่ประวัติศาสตร์ (สยาม) ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2550.

Thongchai Winichakul. *Siam Mapped: History of the Geo-body of a Nation*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 1994.

คำแถลง
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่างๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำราฯ มีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิฯ เมื่อต้น พ.ศ. 2521 โดยมูลนิธิโครงการตำราฯ ได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเล่อร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องแรกของมูลนิธิโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพ เฉพาะในด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพราะต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษาในแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในขั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยในการสร้างสรรค์ปัญญาความคิดริเริ่มและความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองเป็นส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่างๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปอย่างทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียนและผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่งๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปลและการใช้ตำรานั้นๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมแลกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้จัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรกๆ มูลนิธิโครงการตำราฯ เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่นๆ ด้วย นับตั้งแต่ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งจากนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมายเจตนารมณ์และนโยบายได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่างๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา

(8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้ มูลนิธิโครงการตำราฯ ยังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่นๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่างๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง รวบรวมตำราสาขาวิชาต่างๆ หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เพ็ชรี สุมิตร

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปี 2554

(ก่อตั้ง พ.ศ. 2509 โดยนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ ฯลฯ)

นางเพ็ชรี สุมิตร	ประธานและผู้จัดการ
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	รองประธาน
นายธเนศ อาภรณ์สุวรรณ	รองประธาน
นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายวิทยา สุจริตธนารักษ์	กรรมการ
นางสาวกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นางสาวศรีประภา เพชรมีศรี	กรรมการ
นายวีระ สมบูรณ์	กรรมการ
นายประจักษ์ ก้องกีรติ	กรรมการ
นายพิภพ อุดร	กรรมการ
นางสาวอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการทั่วไป

เลขอนุญาต ที่ ต. ๖/๒๕๑๙

เลขที่คำขอ ที่ ๖/๒๕๑๙

ใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การ

ตามที่ นายป๋วย อึ๊งภากรณ์
ได้ขออนุญาตจัดตั้งมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ส่งเสริมการจัดทำตำราภาษาไทยในแขนงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งระดับมหาวิทยาลัย และก่อนมหาวิทยาลัย
๒. เผยแพร่ตำราของมูลนิธิในหมู่ผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั่วราชอาณาจักร
๓. ส่งเสริมการเรียบเรียงงานวิจัย และตำราชั้นสูง และรวบรวมเอกสารทางวิชาการออกตีพิมพ์
๔. ส่งเสริมกิจกรรมทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
๕. ไม่ทำการค้ากำไร และไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

และมีที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร นั้น

กรมการศาสนาได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งได้ และขอให้ปฏิบัติตามคำสั่งและข้อบังคับของกรมการศาสนา โดยเคร่งครัด

อนุญาต ณ วันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

(นายวัชระ เอี่ยมโชติ)
อธิบดีกรมการศาสนา

ประวัติผู้วิจัย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
(Charnvit Kasetsiri)

เกิดปี พ.ศ. 2484/1941 ที่อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จบการศึกษาชั้นมัธยมปลายจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย พ.ศ. 2502/1959 ปริญญาตรีรัฐศาสตรบัณฑิต (การทูต) พ.ศ. 2506/1963 และ Ph.D. Southeast Asian History, Cornell University พ.ศ. 2515/1972

เคยดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ และคณบดีคณะศิลปศาสตร์ กับอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันเป็นประธานที่ปรึกษาโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกรรมการและเลขานุการ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ นายกสมาคมจดหมายเหตุสยาม